DE WERKEN

VAN

J. VAN DEN VONDEL.

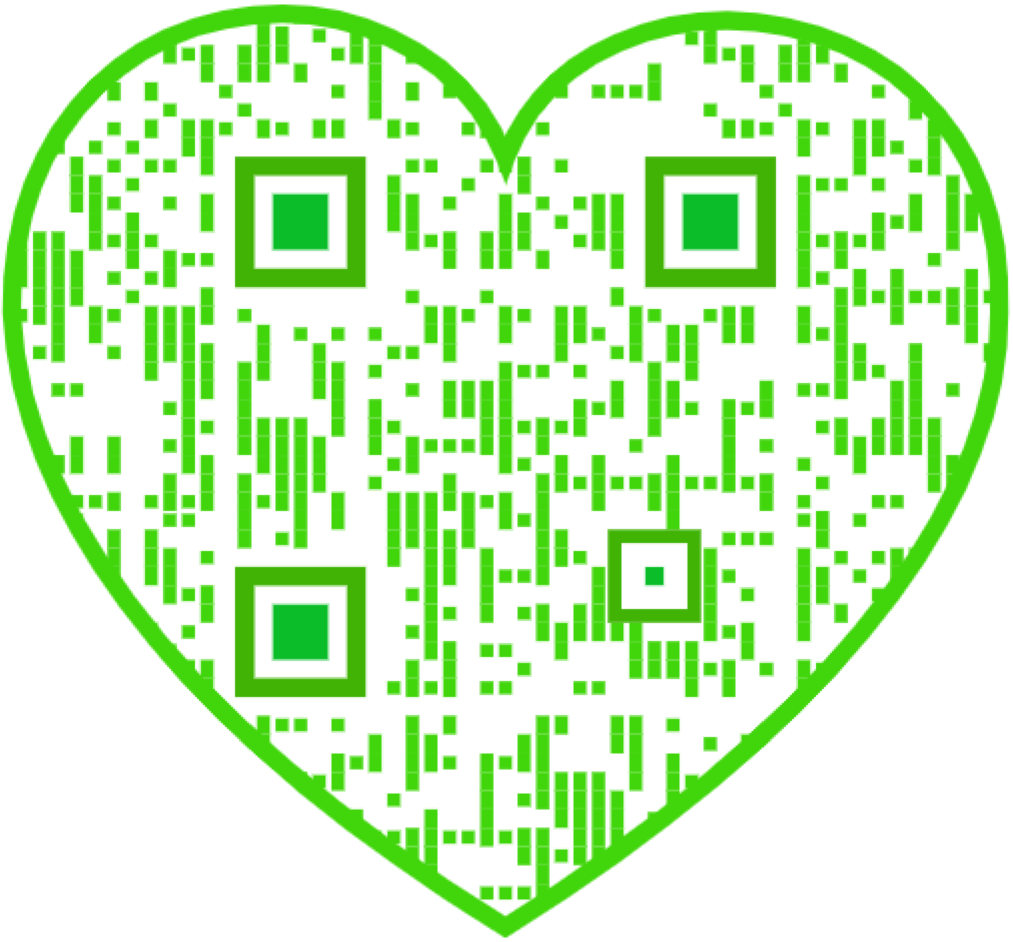

DE· HEER. IOAN. HVYDECOOPER,
RIDDER, HEER VAN MAERSEVEEN, NEERDYCK etc.
BURGERMEESTER, RAAD^T EN BEWINDTHEBBER
DER OOSTINDISCHE. COMPANGNIE T'AMSTERDAM.
9. 7ber

DE WERKEN

VAN

J. VAN DEN VONDEL

UITGEGEVEN DOOR

Mr. J. VAN LENNEP

Herzien en bijgewerkt door J. H. W. UNGER

1664—1671

Adam in Ballingschap — Ifigenie in Tauren — Zungchin — Noah — Veneciaensche — Herkules in Trachin — Ovidius Herscheppinge *

LEIDEN — A. W. SIJTHOFF

ANTWERPEN. — DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL.

INHOUD.

Bladz.

Ter gedachtenisse van Cornelis de Graeff (Mei 1664). . 1
Op Maria de Wolf (Juni 1664) 2
De gezegende adelaer van Leopoldus by den Raäbstroom (Augustus 1664). 2
Adam in Ballingschap, of aller Treurspeelen Treurspel (1664) 7
Aen de kunstbeminnende Heeren Vaders van het Oudemannenhuis en Weeshuis 9
Berecht betreffende den staet van den eersten mensche, voor en na den val 12
Inhoudt 21
Personaedjen 22
Het eerste bedryf 23
Het tweede bedryf 33
Het derde bedryf. 42
Het vierde bedryf 58
Het vyfde bedryf. 76
Op het geluckigh ongeluck van Prins Johan Maurits van Nassau (Januari 1665) 88
Op Tanneken van Erpekom (Februari 1665) 92
Op het gezegent voorspel van den Zeestryt (Februari 1665) 94
Minnedeuntjes (October 1665). 95
Koridon 97
Narcissus 97
Hippomenes 98

Bladz.
Concordes 100
Ter bruilofte van P. de Wolf en C. van der Vecht (November 1665) 100
Suikerliet 104
De havenschendery te Bergen in Noorwegen (1665) . . 107
Gebedt aen Jesus Christus (1665) 109
Op de doorluchtige afbeeldinge van Homerus (1665). . 111
Ter bruilofte van J. Leeu en C. de Flines (April 1666) 112
Op den troupenning van C. de Flines, trouwende met J. Leeuw (April 1666) 114
De zeetriomf der vrye Nederlanden (Juni 1666) . . . 115
Zegezang over den zeestrijt der Heeren Staeten (Juni 1666) 118
Uitvaert van Abraham van der Hulst (Juni 1666) . . 123
Grafschrift voor Abraham van der Hulst (Juni 1666) . 126
Jammerklaght over de gruwsame verwoestinge van Londen (September 1666) 127
Op het verjaeren van Agnes Block (29 October 1666) . 131
Op d'afbeeldinge van Michaël Ruiter (1666). 132
Op d'afbeeldinge van Kornelis Tromp (1666) 134
Op het inhuldigen van Nikolaes van Vlooswyk (1666) . 137
Ifigenie in Tauren. Uit Euripides. Treurspel (1666). . . 139
Opdracht aan Joan Huidekooper 141
Inhoudt 147
De treurspeelers 148
Ifigenie in Tauren 149
Op Sinte Agnes feest (21 Januari 1667) 222
Uitvaert van Alexander VII (Juni 1667) 223
Op Clemens IX (Juli 1667) 225
Zeegevier der vrye Nederlanden op den Teems (Juli 1667) 226
De Zeeleeu op den Teems (Juli 1667) 230
De vrepylaer der vrye Nederlanden (Augustus 1667). . 233
Beurtgezang op de komste van Kosmo de Medices (Augustus 1667) 236
Op d'oude Hollantsche geschiedenissen, beschreven van P. Schryver (1667). 240

Bladz.
Op het Sineesch Treurspel van Joannes Antonides (1667) 241
Zungchin of ondergang der Sineesche heerschappye. Treurspel (1667) 243
Opdracht aan C. Nobelaer. 245
Inhoudt 249
De tooneelisten van dit treurspel 251
Het eerste bedryf. 253
Het tweede bedryf 261
Het derde bedryf. 273
Het vierde bedryf 294
Het vyfde bedryf. 315
Bijlagen.
Op Joost van den Vondel, of Adam in ballingschap. 323
Adams antwoordt tegen Joost van den Vondel over Adam in ballingschap 327

REPRODUCTIES

VAN

PRENTEN EN PORTRETTEN.

Bladz.

Portret van Joan Huydecoper. Kopergravure van P. Holsteyn, naar de schilderij van Corn. Janssens . . . . Tegenover den titel.
Afbeeldingen van het ongeluk, Johan Maurits te Franeker overkomen. Kopergravuren van Jan de Visscher 89, 91, 93
Portret van Abraham van der Hulst. Kopergravure van J. de Visscher 124
Portret van Michiel de Ruyter. Photographie naar een penteekening van G. Netscher 133
Portret van Cornelis Tromp. Kopergravure van L. Visscher, naar de schilderij van F. Bol 135

TER GEDACHTENISSE

VAN DEN WELEDELEN EN GESTRENGEN HEERE,

CORNELIS DE GRAEFF,

Vryheere van Zuydpolsbroeck, Burgermeester en Raed t'Amsterdam &c

---

GRAFSCHRIFT.

NUNC SERVAT HONOS SEDEM TUUS.

Het doopkoor, eerst genoemt de vont,
Die kinders Christende en herbaerde,
Beschaduwt *Polsbroeks* gulden mont
Met zijnen grafzerck onder d'aerde.
Nu zwijgen burgermeesterdom,
De vryheerschap, en zoo veel gaven.
Alle ampten staen nu stil en stom.
De staeteer scheen met *Graef* begraven.

Ter gedachtenisse van Cornelis de Graeff. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 674).

Over Cornelis de Graeff zijn in het deeltje *1657—1660* dezer uitgave op bl. 358 eenige levensbijzonderheden medegedeeld. Hij werd 9 Mei 1664 in de Oude Kerk te Amsterdam begraven, waarbij hij $3^{1}/_{2}$ uur beluid werd met „de groote clock".

Nunc servat honos sedem tuus: d. i.: „thans bewaart uwe eer haar zetel." Zie *Aen.* VII, 3.

1—8 Uit deze plaats kan men opmaken, dat de Graeff begraven werd ter plaatse, waar vroeger de doopvont had gestaan.

2 *Christende:* d. i.: „tot Christen maakte, in de Christen-gemeenschap opnam." 't Woord is, in den zin van „doopen," in 't Eng. nog in gebruik gebleven.

Bestulpte 't graf gebeente en naem:
Nu zweeft dees staetwijze op zijn faem.

10 *Staetwijze:* staatkundige, in staatswetenschap volleerde.

OP MARIA DE WOLF.

Toen trouhartige Marye
Had voltrocken haer vooghdye
En het zusterlijcke bloet
Als haer eigen opgevoet,
Scheide ze getroost van d'aerde.
Houdt de faem en deught in waerde.

Op Maria de Wolf. Afgedrukt volgens den tekst op een zilveren gedenkpenning door Mr. J. van Lennep op bl. 458 van deel X vermeld. Op de eene zijde staat het gedichtje en op de andere: „geslagen ter gedachtenis van Maria de Wolf, in den Heere gerust, den 14 Juny 1664, out 52." Maria de Wolf was een dochter van Hans de Wolf, Vondels zwager, gehuwd met Clemensken van den Vondel.

DE GEZEGENDE ADELAER

VAN

LEOPOLDUS

BY DEN RAÄBSTROOM.

VICTOR AB AURORÆ POPULIS, & LITTORE RUBRO.

Nu blijckt het klaer hoe 't hoogh beleit
Veel meer dan 's menschen brein kan vatten,

In het jaar 1664, waren Proskits, Babotsch, Vijf-kerken, Neutra en Lewens in handen der Keizerlijke troepen gevallen; doch Nieuw-Serinwaar door

Victor ab auroræ, caet.: d. i.: „overwinnaar der volkeren van 't Oosten en des rooden strands." Zie *Aen.* VIII, 686.

Der dwingelanden onbescheit
Belet in 't woeden uit te spatten:
Want toen de Turcksche Rijxvizier,
Door zijnen menschenroof in Meeren
Gemoedight, zwoer met zwaert en vier,
Den Roomschen Adelaer de veêren
Te korten, in zijn volle vlught,
Dat die, als stof, voor wint verstoven,
Bestont hy trots, uit blinde zucht,
[Wat durf verwaentheit zich beloven!]

de Turken veroverd. Gelukkig werd het leger van Keizer Leopold versterkt door de hulpbenden, hem in 1662 op den Rijksdag beloofd, en door een afdeeling Fransche troepen. Het bevel over deze vereende krijgsmacht was opgedragen aan den beroemden Raimond, Grave van Montecuculi. Deze, in den jare 1608 in 't Hertogdom Modena geboren, was in 's Keizers dienst getreden, eerst als musketier, vervolgens als dragonder, en had alle rangen doorloopen. In 1645 door de Zweden, op wie hij aanmerkelijke voordeelen behaald had, gevangengenomen, hield hij zich gedurende zijn tweejarige gevangenschap bezig met oefeningen in wijsgeerige, staat-, wis- en rechtskundige werken, en met zooveel roem en vrucht, dat hem het voorzitterschap van het geleerd Genootschap „Naturae curiosorum" werd aangeboden. Zijn geheugen en gemak van voordracht waren zoo ongemeen, dat hij geheele werken uit het hoofd kon opzeggen, en over alle onderwerpen het woord voeren. Uit zijn gevangenschap ontslagen en tot Luitenant-Generaal Veldmaarschalk benoemd, had hij in 1646 en 1648 nieuwe bewijzen van zijn krijgsbekwaamheden gegeven en meermalen 's Keizers legers òf doen zegevieren òf uit grooten nood gered. De vrede van Munster had hem een wijl rust geschonken; doch het uitbreken der vijandelijkheden tusschen Zweden en Denemarken hem, toen laatstgemelde mogendheid door den Keizer werd bijgestaan, opnieuw gelegenheid verschaft, lauweren te plukken. Overal was hij overwinnaar gebleven. Het was na het herstellen van den vrede in het Noorden, dat Montecuculi, die steeds in rang gestegen was, met het opperbevel in den oorlog tegen de Turken bekleed werd. Op den 1sten Augustus 1664 won hij, bij het klooster van St-Gothard aan de Raäb, een beslissenden slag op den vijand, en dwong hem, den vrede te vragen. Deze overwinning verwierf hem, behalve aanzienlijke eerambten, ook de orde van 't Gulden Vlies, hem door Filips IV gezonden.

5 *De Turcksche Rijxvizier:* Mustafa Bassa Kiuperli was de zoon van Achmet Kiuperli, die in 1661, na herhaalde veroveringen, in Zevenbergen en Weissenburg behaald, als Groot-Vizier gestorven was. Uit belooning voor de diensten, door dezen aan het Rijk bewezen, had de Sultan Mustafa in die zelfde waardigheid van zijn vader doen opvolgen.

6 *Meeren:* 't H. D. *Mähren,* in 't Lat. Moravia.

Oock tegens alle krijghsgebruick,
Langs eene brug van leêr en koorden,
Te rucken over borst en buick
Des Raäbstrooms, daer langs de boorden
Het gantsche kruisheir hem verwacht.
Noch wint hy echter d' overzyde,
En sloopt de heirwacht, die met kracht
Dien beer den overtoght benyde.
Hier blixemt Oostenrijck naer toe,
Doch moet geperst wel tweewerf wijcken,
En na zes uren, worstlens moe,
Staet in beraet het kruis te strijcken
Uit noot voor Achmets halve maen:
Maer Raimont, van Godts hant gesteven,
Vermaentze tegens dien orkaen
Door kling en kogel aen te streven.
Hy draeftze zelf in 't harnas voor,
Op 't zeste paert, en rept de handen.
Hy moedightze, op zijn bloedigh spoor,
Op Godts erfvyandt los te branden.
De regementen volgen hem,
Met nedervellen en met sloopen.
Trompet noch trom verdooft zijn stem.
Zoo wint men door den drang een open,
En jaeght den vyant in den stroom,
Wiens keel, gestopt van doode vloecken
En levenden, nu los van toom,
Uit noot een andre kil loopt zoecken.
Zoo bruischt Janitzer, en Spahy,

26 Graef van Montecuculi, 's keyzers veltheer. *Kantteekening der oude uitgave.*

13 *Tegens alle krijghsgebruick:* het verwijt klinkt een weinig zonderling. Weken de Turken van de gewone tactiek af, toen zij bijwijze van brug een soort van touwladder sloegen over de Raab, waar zij op 't breedste is, zij hadden gelijk; want de overtocht gelukte er door.

15, 16 *Borst en buick des Raäbstrooms:* de rivier, waar zij 't breedste is.

25 *Achmets halve maen* voor „de legermacht des Groot-Viziers," hier nog *Achmet* genoemd, ofschoon deze, als op vs. 5 gezegd is, reeds overleden was.

30 *Op 't zeste paert:* d. i.: „nadat hij zesmalen van paard had moeten verwisselen."

38 *Wiens keel:* de figuurlijke voorstelling — zie vs. 15 en 16 — wordt volgehouden.

En Tarter, en Albaner heenen,
  Komorre en zijne vest voorby,
Den Donau af, tot vreught van Weenen,
  Daer *Leopoldus* juicht en leeft,
Nu d'opperste den Roomschen koning
  Zoo zegenrijck gehanthaeft heeft,
Op 't jaergetyde van zijn krooning.

43 *Komorre:* nu meer *Komorn* genoemd.

48 *Op 't jaergetyde van zijn krooning* voor „op den jaardag zijner kroning." Zie Vondels gedicht op die plechtigheid, in het deeltje *1657–1660* dezer uitgave, bl. 47.

ADAM IN BALLINGSCHAP,

OF

ALLER TREURSPEELEN TREURSPEL.

Prima malorum causa,

d. i.:

[De eerste oorzaak aller rampen.]

Tegen Vondels *Adam in ballingschap,* verschenen twee gedichten van personen, die het heiligschennis achtten, Adam en Eva ten tooneele te brengen. Twee er van, *Adams Antwoordt* van Jan Pietersz. Beelthouwer en het gedicht van J. Steendam vindt men in de Bijlagen afgedrukt. Van een derde gedicht, van Meynarda Verboom, waarvan Mr. J. van Lennep in zijn uitgave (X, bl. 458) spreekt, heb ik den tekst niet kunnen opsporen.

De hier volgende tekst is die van de eerste uitgave, in 1664 bij de weduwe van Abraham de Wees verschenen (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 676).

AEN

DE KUNSTBEMINNENDE HEEREN

VADERS VAN HET OUDEMANNENHUIS EN WEESHUIS, VOORSTANDERS VAN HET RECHT GEBRUICK DER TOONEELSPEELEN.

Nu zal het tooneel met recht een toestel van boschloof en spelonckschaduwe, naer zijnen oirsprongkelijcken naem σκηνὴ, eischen, gelijck het van overouts in Griecken, eerst onder herders, die op het lant, in de schaduwe der boomen, hunne veltlieden [1]), om eenen bock, by beurte opzongen [2]), welck zanggebruick allengs van het platte lant in de steden overgevoert wert, daer men d'oude Sater [een schimpspel, entlijck afgeschaft] in de lommer van eene spelonck en laen en prieel, by de springader van eene levendige bron, vertoonde, van welck vertoonen de Nederduitschen den naem van hun tooneel ontleenen, en niet van een tonneel, gelijck of men de speelstellaedje eerst op tonnen boude. Niemant kreucke om dit toestel van het paradijstooneel zijn voorhooft, nochte werde out en grijs voor den tijt van schrick en verbaestheit: want d'aenschouwer zal geene dertele saters en geile boxvoeten met moedernaeckte nymfen zien huppelen, neen zeker: en om de naeugezetten kort uit den droom te helpen, men zal het paradijstooneel zien gebootseert naer het paradijs, van den oppersten en eersten hovenier, in het oosten, aen d'Eufraet geplant, tot een lustprieel, en gezegent verblijf voor Adam en

---

1) *Veltlieden:* veldliederen.

2) Zoo staat er in den tekst; doch de zin loopt niet rond; er schijnt een woord, als b. v. „plaats had, geschiedde," te zijn uitgevallen.

Eva, die hier, in het zuivere gewaet van onnozelheit en Erfrechtvaerdigheit, met engelen, aertsengelen en hemelsche geesten verkeerende, op hunne bruiloft den allerhooghste, die hen te zamen voeghde, eenen hemeldans toedanssen. Toen Lucifer voorheene de Godtheit naer de kroon stack, was het tooneel louter hemel: nu is het enckel paradijs, daer d'erfvyant van Godt en het menschelijck geslacht heimelijck uit den afgront opdondert, om d'eerste bruiloftsstaetsi te steuren, door de hofslang, waerom wy met recht mogen roepen:

O pueri, fugite hinc: latet anguis in herbâ[1]*:*

O jeughdigh paer, verziet u ras:
De paradijsslang schuilt in 't gras.

Doch het is vergeefs gewaerschuwt: de bezete slang zal het helsche vergift der hoovaerdye in hunne harten schieten, onder deze woorden: *Gy zult Goden gelijcken, goet en quaet weeten;* en de vrolijcke bruiloftszang wil veranderen in eene droeve rouklaghte, hun geluckzaligh leven, naulijx begonnen, in eene bittere armoede, en eeuwige ballingschap, buiten het paradijs, en versteecken[2]) van de vrucht des levens. Het dochtme niet onstichtigh[3]) maer leerachtigh Adams ballingschap, het treurspel aller treurspeelen, tooneelwijs t'ontvouwen, naer het voorbeelt van wijlen, onsterflijcker gedachtenisse, zijne Exelentie[4]) Huigh de Groot, gezant der kroone en koninginne van Sweden, die, naulijx over de grens van zijne kintsheit getreden, deze stof in Latijn heerlijck aen den dagh broght[5]), en door dit proefstuck zoo vroegh voorspelde wat

---

[1]) Zie VERG., *Ecl.* III: 93.

[2]) *Versteecken:* in den zin van: „beroofd." Waar „verstopt, verscholen" bedoeld wordt, bezigt Vondel doorgaans, in stede van het gelijkvl., het ongelijkvl. partic. *verstoken.*

[3]) *Onstichtigh:* onstichtelijk.

[4]) *Exelentie:* zoo staat er: of het ook zoo in het h.-s. stond, dan wel of wij hier te denken hebben aan een slordigheid van de zijde des correctors, zal ik niet beslissen. Vondel wist zeker te goed, dat het woord van *excello* komt.

[5]) *Aen den dagh broght:* het treurspel van de Groot, *Adamus exsul.*

men namaels te verwachten hadde van hem, wiens naem de Groot zoo loflijck met de daet overeen komt. Indien d'aenschouwers, na het speelen, met een vrolijck hantgeklap eenstemmigh toonen dat hun dit behaeght, zullenwe deze moeite niet qualijck besteet achten, en ondertusschen den kunstbeminnenden heeren vaderen der godtshuizen het hanthaven van 't recht gebruick der tooneelspeelen, ter eere van stadt en burgerye, bevolen laeten.

Uwe E. E. dienstwillige
J. v. VONDEL.

BERECHT

BETREFFENDE DEN STAET VAN DEN EERSTEN MENSCHE, VOOR EN NA DEN VAL,

EN EENIGE OMSTANDIGHEDEN OMTRENT DEZE STOF.

Een overoude historischildery, van eenen doorluchtigen Apelles getekent en geschildert, en in alle deelen volkomen, zulx dat'er niet aen ontbreeckt, nochte in 't welschicken, tekenen, en schilderen der beelden, elck op hunne plaets, naer de gelijckmaetigheit der leden, nochte in het leggen der verwen, nochte aen naeckten en gekleeden, nochte aen het uitbeelden der hartstoghten, nochte [1]) cieraden, en alle andere omstandigheden, van de kunst vereischt; zoodanige eene historischildery is maghtigh d'oogen en aendacht des rechtschapen kenners en kunstbeminners te bekooren en ontvoncken [2]), in het onverzaet bespiegelen van dit goddelijcke wonderwerck: want hoe d'aenschouwer hier langer op blijft staroogen, en dit naeukeuriger beziet en doorziet, hoe hy altijt hier meer in vint dat bespiegelens waerdigh is, en verwonderinge baert; naerdien alle dingen hier vast staen, naer den eisch der natuure volwrocht en uitgevoert, en het eene het andere niet bezwijckt [3]): Eveneens ontvout zich de heilige leer der overoude

---

[1]) *Der hartstoghten, nochte:* dit derde *nochte* had hier gevoeglijk kunnen wegblijven en met *of* verwisseld worden: tenzij gelezen behoort te worden: *nochte* aen *cieraden*," wanneer de zin goed rond zou loopen.

[2]) *Te bekooren en ontvoncken:* over het weglaten van het woordje *te* bij een tweede werkwoord is reeds meer gesproken. Men ziet hier, dat Vondel zulks niet alleen in poëzie, maar ook in proza geoorloofd achtte.

[3]) *Het eene het andere niet bezwijckt:* reeds hebben wij bij Vondel talrijke voorbeelden aangetroffen van *bezwijken* in den zin van „verlaten, afvallen" en men kan er meer uit andere schrijvers vinden aangehaald, door HUYDECOPER, *Proeve,* Deel III, bl. 89—91. Hier beteekent het wat wij thans zouden uitdrukken met het woord „begeven."

katholijcke waerheit, gegront op de getuighenissen der profeeten en apostelen, en heilige vaderen: want dewijl de Kerck van den Heiligen Geest onfaelbaer geregeert wort, en met recht alleen dien tijtel voert, datze is DE KOLOM EN GRONTVEST DER WAERHEIT, zoo kan in haere leere niets gevonden worden, het welck onzuiver is, gelijck d'onroomschen zelfs haer dit recht en deze eer toestaen, geduurende d'eerste vier of vijf achtereen volgende eeuwen, sedert het jaer der verlossinge. Onder andere leerstucken, by haer gelooft en stantvastigh verdaedight, is dat van den staet van den eersten mensche, voor en na den val, gewightigh en van overgroot belang, dewijl dit, recht opgevat en verstaen, dient tot eene grontvest van andere leerstucken, hier op gebout, en ter eeuwige zaligheit nootwendigh, dies zal het niet ondienstigh zijn den paradijshandel, voor het opschuiven van het paradijstooneel, beknopt en godtvruchtigh t'overweegen.

De Schepper aller dingen schiep Adam naer zijn beelt, heiligh, wijs, rechtvaerdigh, oprecht, en volkomen. Deze volkomenheit, waermede hy geschapen was, en zonder welcke gaven wy menschen, na Adams val, geboren worden, bestont in eene overnatuurlijcke schenckaedje [1]: want de mensch, natuurlijck uit vleesch en geest bestaende, en hierom, naer zijne natuur, ten deele met dieren, ten deele met engelen in gemeenschap getreden, helt, ten opzicht van het vleesch, en de gemeenschap met de dieren, eenighzins over tot het goet des lichaems en der zinnen, waertoe genegenheit en zinnen hem drijven: ten opzicht van den geest, en zijne gemeenschap met engelen, helt hy over naer het geestelijcke en verstaenbaere goet [2]), waertoe verstant en wil hem drijven. Uit deze verscheidenheit of strijdigheit van overhellen rijst in eenen zelven mensche een zeker strijt, en uit dien strijt en onderlinge worstelinge een geweldige bezwaernis en hachelijkheit van zich wel te draegen, naerdien d'eene overhellinge d'andere hindert en tegenstaet.

De goddelijcke voorzienigheit, om, in den beginne der schep-

---

[1]) *Eene overnatuurlijcke schenckaedje:* een zoodanige gift, als die den mensch, in zijn tegenwoordigen staat, van nature niet eigen is.

[2]) *Het verstaenbaere goet:* het „intellectueele," tot welks genieting „verstandsbewustzijn" noodig is.

pinge, een geneesmiddel te vinden voor de zieckte van 's menschen quijnende natuure, uit den aert der stoffe gesproten, beschonck den mensch met eenerhande uitmuntende gave van Erfrechtvaerdigheit, waermede, als met eenen gouden toom, het meerder het minder deel moght intoomen, en het meerder deel in gehoorzaemheit onder Godt lichtelijck ingetoomt worden. Aldus luisterde het vleesch naar den geest, om tegens zijnen wil niet uit te spatten, ten waere de geest tegens Godt quam in te spannen: evenwel stont het in de maght van den geest tegens Godt in te spannen of niet.

Dat deze volkomenheit van den eersten mensche overnatuurlijck, of hem deze overnatuurlijcke gave, gelijck een gulde hantvest, geschoncken was, blijckt uit de getuighenissen der heilige boecken en oude leeraeren. De koningklijcke profeet beschrijft het scheppen des menschen aldus: *Wat is de mensch datge hem gedenckt, of 's menschen zoon datge hem bezoeckt? gy verminderde hem luttel min dan d' engelen, gekroont met heerlijckheit en eere, en gestelt over de wercken van uwe hant*[1]). Adams heerlijckheit en val wort beschreven in eenen anderen harpzang: *Toen de mensch in eere was, verstont hy het niet, wert by het redenlooze vee geleken, en is het gelijck geworden*[2]).

Hier uit blijckt dat d'eerste mensch met overnatuurlijcke gaven geciert was, dewijl de profeet met verwonderinge bespiegelt dat de mensch bykans met de natuure der engelen gelijk staet: ten tweeden, dat hy d'andere gaven, den eersten mensche in den beginne geschoncken, noemt heerlijckheit en eer, die ongetwijffelt iet uitwendighs, en hem bygevoeght betekenen. Zoo zeght oock Ecclesiasticus: *Godt schiep den mensch van aerde, en bekleede hem naer zijnen aerdt met deught*[3]). Hier ziet het scheppen op de natuur; het kleet der deught op de bygevoeghde gaven. Hier op ziet oock Christus gebloemt verhael van den mensche, onder moordenaers gevallen, eerst van zijn kleet geplondert, toen vol wonden geslagen; daer

[1]) *Psalm* VIII: 5.

[2]) *Gelijck geworden:* vruchteloos heb ik eerst de Psalmen, en vervolgens Trommius doorbladerd om de hier aangehaalde plaats te vinden. Ik gis, dat Vondel haar uit het een of ander Latijnsche kerkgezang, 't welk hem door 't hoofd speelde, heeft vertaald en, deze reis bedrogen door zijn anders zoo ijzervast geheugen, zich verbeeld heeft, dat zij in een Psalm Davids voorkwam.

[3]) *Ecclesiastic.* XVII: 1, 3.

men met den naem van het kleet verstaet hoe d'eerste mensch van zijne overnatuurlijcke gaven berooft, de natuur des menschen, na het plonderen, vol wonden geslagen wert. De Heilige Outvaders bestemmen deze zetrede [1]. Sint Jan Guldemont [2]) zeght dat Adam en Eva, hoewelze naeckt waren, nochtans door d'Erfrechtvaerdigheit niet naeckt stonden: *Want* (zeght hy) *zy waren met eene heerlijckheit van boven komende, bekleet.* Hier blijckt hunne Erfrechtvaerdigheit, by een kleet geleken, dat van boven daelde, op datwe verstaen mogen hoe deze niet sproot uit de beginsselen der natuure, maer boven den staet der natuure, onzen eersten ouderen geschoncken wert. Sint Ambroos zeght: *Adam was niet naeckt, toen onnozelheit hem bekleede.* De zelve bevestight dit elders aldus: *Adam was, voor zijn overtreden, met een gewaet van deughden bekleet, maer door het overtreden, gelijck uitgeplondert, zagh zijne naecktheit, dewijl hy het aengetogen gewaet verloren hadde.* Dit zouden wy breeder met reden stercken, maer vermijden de langkheit [3]. Ondertusschen ontschuldight dit gewaet der Erfrechtvaerdigheit, als in 't voorbygaen, ons treurtooneel, daer Adam en Eva niet naeckt, maer met een zuiver kleet van deught en onnozelheit te voorschijn komen [4]. Oock vloeien de heilige bladen, zelf in 't nieu verbont, alom over van deze gebloemde wijze van spreecken, die op zulck een geestelijck kleet slaet: gelijck ook de gelijckenis van den bruiloftsgast zonder bruiloftskleet, by Christus ingevoert, en het feestgewaet, den verloren zone aengetogen. Paulus zeght: *treckt den heer Jesus Christus aen* [5]*:* elders: *is't dat wy niet naeckt maer bekleet gevonden*

---

[1] *Zetrede:* thesis, stelling.

[2] *Sint Jan Guldemont:* Joannes Chrysostomus.

[3] *Langkheit:* eenvoudiger, en beter dan 't later in gebruik gekomen, en eigenlijk van 't H. D. overgenomen: *langwijligheid.*

[4] *Te voorschijn komen:* de verontschuldiging is geestig gevonden en laat zich goed *lezen;* hoe zij echter den schrijver of het Schouwburg-bestuur bij het *vertoonen* van 't stuk te stade kon gekomen zijn, of hoe het de kleerenmaker van het tooneel zou hebben moeten aanleggen, om een goed patroon voor dat „gewaad der Erfrechtvaardigheid" te vinden en er Adam en Eva zoodanig mede te kleeden, dat hun optreden geen keurigziende oogen kwetste, verklaar ik, niet te begrijpen. Waarschijnlijk is dan ook dit bezwaar oorzaak geweest, dat het stuk nooit is vertoond geworden.

[5] *Rom.* XIII: 14, waar de Staten-Bijbel heeft: *maer doet aen den Heere Jesum Christum.*

worden[1]*:* elders: *wy willen niet ontkleet maer overkleet worden*[2]. Sint Jan gedenckt de vrou met de zonne bekleet[3]: elders de witte zijde[4], betekenende de rechtvaerdigheit der Heiligen. Hy raet de naecktheit met witte kleederen te decken, en vertoont ons zeven engelen, bekleet met zuiver lijnwaet, omgort met goude gordelen. De bruit bekleet hy met fijn lijnwaet, de rechtvaerdigheit der Heiligen. Laet ons voortgaen.

Adam en Eva, dus heerlijck met deze overnatuurlijcke gave der Erfrechtvaerdigheit begenadight, leidden een geluckzaligh leven naer lichaem en ziel, geene steurnis onderworpen, en opgetogen in geestelijcke wellusten van hemelsche bespiegelingen, gelijck Godts huisgenooten. De groote Gregorius zeght dat de mensch in den paradijze gewoon was met Gode in gespreck te treden, en door eene inwendige zuiverheit en heerlijck gezicht[5] met hemelsche geesten te verkeeren.

Maer gelijck'er buiten den eeuwigen Godt niet bestandighs is, en zelf een groot deel der engelen in den hemel niet genoeghden met het lot hun toegeleit, en boven het peil, hun van d'Almogentheit gestelt, bestonden te steigeren, waerom zy van Godt buiten het hemelsche paradijs geslooten werden: zoo ging' het op d'aerde, daer d'erfvyant des menschelijcken geslachts listigh toeleide, om door de hofslang', van hem bezeten, eerst de vrou, en door de vrou den man te bekooren tot het overtreden van Godts gebodt, het welck endelijck den Satan geluckte. De gemelde Gregorius zeght: *Toen Adam de*

---

[1] 1 *Corinth.* V:3: *So wy oock bekleet ende niet naeckt en sullen gevonden worden.*

[2] 1 *Cor.* V:4.

[3] *De vrou met de zonne bekleet: Openb.* XII:1.

[4] *De witte zijde: Openb.* III:4, 5, 18; IV:4; V:11; VI:9, 13; XIX:14. In geene dier plaatsen wordt echter van *zijde*, wel van *lijnwaet*, d. i.: „linnen," gesproken.

[5] *Heerlijck gezicht:* in de schriftuurlijke taal wordt het woord *gezicht* veelal gebezigd in den zin van hetgeen ook wel met het bastaardwoord *vizioen* wordt uitgedrukt; zoo b.v. *Hand.* IX:10. *En de Heer zeide tot hem in een gezichte. Openb.* IX:17, *en ik zag alzoo de paarden in dit* gezichte enz.; hier echter schijnt, in verband met het voorafgaande *inwendige zuiverheid* bedoeld te worden een „gezichtsvermogen," zoo voortreffelijk bij Adam, dat het hem in staat stelde de geestenwereld — later voor den gevallen mensch onzichtbaar — te onderscheiden. Ook nu nog beweren sommige physiologen dat de kinderen, zoo lang zij niet loopen, d.i.: zoo lang hun voeten de aarde niet raken, een zoo „heerlijk gezicht" hebben, dat zij — wel geen geesten zien, maar — zonder ongemak in de zon kunnen staren.

Godtheit ontviel, waer van zijn hart gepropt was, bezweeck het licht des verstants, en alle blijschap, in den paradijze genoten. Moses zeght: *d'oogen van hun beide werden geopent, en kennende datze nacckt waren, vlochten vijgebladers* [1]. Hier openbaert zich de Herkentenis van dit jammerlijcke treurspel aller treurspeelen, waer op datelijck volght de schrickelijcke Overgangk van hun geluck in eene Ilias van ontelbaere rampzaligheden naer lichaem en ziel, voortgevloeit over hen en alle hunne nakomelingen, spruitende uit het verlies der Erfrechtveerdigheit, door het overtreden van het gebodt des Alderhooghsten. De Katholijcke Kerck, zeght van wijlen [2] heer Vossius [3], in zijne Pelagiaensche historie [4], heeft altijt geoordeelt, dat Adams eerste zonde, door Godts rechtvaerdigh oordeel, allen zijnen nakomelingen toegerekent wert, en wy, uit kracht van dit oordeel, versteken van Erfrechtvaerdigheit, de gewisse doot en afgescheidenheit van God onderworpen zijn. Apostel Paulus zeght: *Gelijck door eenen mensch de zonde ter weerelt quam, en door de zonde de doot, zoo is oock de doot over alle menschen gekomen, in wien zy alle zondigen* [5]. Elders, *Gelijck door de misdaet van eenen de verdoemenis over alle menschen quam &c.* [6]. De zelve zeght elders, datwe uit der natuure kinders van toren, dat is Godts toren onderworpen zijn [7].

Tegens deze ontwijfelbaere waerheit der erfzonde en strafschult van Adam en het gansche menschelijck geslacht, op de heilige boecken en getuighenissen der oude vaderen gegront, en in d'eerste dryhondert jaeren, en sedert doorgaens in Europe, Asie, en Afrika van oostersche en westersche kercken bezegelt en vast gestelt, kante zich Pelagius, een Schot, en

---

[1]) *Genes.* III:7.

[2]) *Van wijlen* voor 't eenvoudige *wijlen*, is nog bij enkele lieden gebruikelijk, doch af te keuren.

[3]) *Vossius:* t. w.: Gerardus Joannes.

[4]) *Zijne Pelagiaensche historie:* de *Historia Pelagiana* van genoemden schrijver, een werk, dat in zijn tijd niet weinig geruchts maakte en hem geen geringe onaangenaamheden berokkende. Vondel vertaalt hier den titel zeer letterlijk; doch *Pelagiaansche historie* zou echter niet zoo zeer beduiden wat bedoeld wordt, t. w.: „een geschiedenis der begrippen van Pelagius", of wel: „een geschiedenis, overeenkomstig die begrippen geschreven."

[5]) *Rom.* V:12.

[6]) *Rom.* V:18.

[7]) *Onderworpen zijn: Ephes.* VI:3.

Kloosterbroeder, geregelt en ingetogen van wandel, het welck zijne dwaelinge te grooter nadruck gaf, by menschen meer voorzien met de simpelheit der duive, dan met de voorzichtigheit der slange. Hy, die in dry boecken de Heilheilige Dryeenigheit verdadighde, openbaerde zich, omtrent vierhondert jaeren na het jaer der verlossinge, in Afrika, toen Rome en Italje van de Gotten overgerompelt[1]) werden, hetwelck hem kans en gelegenheit gaf om stouter het onkruit alom onder de tarwe te zaeien, en de zielen met zijnen bedriegelijcken angel en lockaes te vangen; want, gelijck het spreeckwoort luit, in troubel water is het goet visschen. Pelagius was loos en doortrapt van aert, veranderde menighmael van verblijf, en leerde, zoo Hieronymus zeght, heimelijck het gene hy in't openbaer lochende. Zes en meer kerckelijcke vergaderingen zweetten, om den inbreuck en kancker van zijne valsche leeringe te keeren, namelijck dry te Karthago, een Diospolitaensch, een Milevitaensch, een Arausikaensch, zonder meer andere te noemen. Zijn aenhang beschimpte reuckeloos en lichtvaerdigh de jammerklaght der vrouwen, in arbeit en baerens noot, kermende: och hadde Adam noit in den appel gebeten! &c., gelijck de voester in Euripides Medea klaeght:

Och had noit 't eerste schip door Cyaneesche rotsen,
Naer 't lant van Kolchis heen, het zeegevaer gaen trotsen,
En noit de scherpe bijl, in 't bosch van Pelion,
Den pijn gevelt, op dat men Argo bouwen kon.

Maer gelijck d'eerste schakel van dwaelinge veele andere schakels, en een lange keten van dwaelingen nasleept, zoo ging het hiermede oock: want uit kracht van het lochenen der erfzonde stelde Pelagius der nakomelingen misdaet alleen in 't navolgen van Adams voorbeelt, achte dat Adams misdaet Adam alleen en niemant anders quetste, de natuur geen erfgebreck gevoelde, maer elck voortgeteelt wert in dien staet van volkomenheit, waerin Adam voor den val stont. Hy oordeelde de doot uit de nootwendigheit der natuure te spruiten,

---

[1]) *Overgerompelt:* het augment *ge*, dat het welluidendheidsgevoel onzer voorvaderen toch in de uitspraak deed wegsmelten, is later ook bij 't schrijven van 't woord weggelaten.

en niet by schult der ouderen over het gantsche menschelijck geslacht te vloeien, en Adam zelf, schoon hy noit het gebodt overtradt, most sterven: veel min stont hy toe dat wy door Adams misdaet den eeuwigen doot verdienden, waer uit hy besloot dat de kinders niet behoeven gedoopt te worden, niet tegenstaende de geheele Kerck de nootwendigheit des doops vaststelde uit Christus woorden: *Ten zy iemant wedergeboren werde uit water en den H. Geest, zoo kan hy in Godts rijck niet komen* [1]). Pelagius, om geene erfmisdaet toe te staen, en te bekennen dat wy in *reatu,* gelijck de Latijnen zeggen, dat is, strafschuldigh geboren worden, ontkende stoutelijck dat door den doop de vleck van erfmisdaet der kinderen afgewasschen, en zy door dit waschbadt der wedergeboorte, uit de maght der duisternisse, in het licht van Gods rijck overgevoert worden. Hier by beruste het niet, maer men trat tot het geschil van de nootwendigheit des invloets der genade van den H. Geest, en het vermogen van den vryen wille des menschen, en van de natuure. Pelagius ontkende de nootwendigheit der genade, tegens het gevoelen der Griexe en Latijnsche vaderen en geheele Kercke, en, om zijne dwaelinge te bewimpelen, verstont alleen hier by de natuurlijcke gaven, zonder welcke wy niets vermogen te wercken, doch wanckelde ondertusschen wel viermael in zijne drift, en hiel geenen eenparigen voet. De rechtzinnige leeraers dreven tegens hem dat hy door deze drift de natuur, die gekrenckt was, te hoogh zette, en de genade ontluisterde: dat de vrye wil en de leer der wet, gelijck hy leerde, niet genoegh waren, maer boven deze d'invloet der genade vereischt wort. Pelagius lette luttel dat Christus den H. Geest belooft den geenen die hem aenroepen, en door d'instellinge der heilige Geheimnistekenen de zwackheit der natuure noodigh achte t' onderstutten, en de Geheimnistekens hierom met recht van d'oude vaderen genoemt worden vaten der genade, en wercktuigen van 's menschen rechtvaerdiginge: immers hy droeg zich hierin zoodanigh dat Vincent Lirinenzer [2])

---

[1]) *Joh.* III:5.

[2]) *Vincent Lirinenzer:* Vincentius van Lerins was te Tulle geboren en hanteerde eerst de wapenen. Later omhelsde hij den geestelijken staat en werd monnik in 't klooster Lerins in Provence, waar hij onderscheidene werken schreef. Hij leefde omstreeks de helft der vijfde eeuw.

met recht van hem getuight: *Niemant heeft voor dien heiloozen Pelagius zich zulk eene kracht van vryen wille durven aenmeeten, dat hy hier toe in het goet, tot elck byzonder werck, Godts genade niet nootwendigh achte.* Het orakel der waerheit wederspreeckt hem met deze uitgedruckte woorden: *Zonder my kunt gy niet bedrijven* [1]): en Paulus zeght dat Godt in ons werkt het willen en volbrengen [2]). Doch om ons niet dieper te dompelen in de barningen der geschillen, by hem verweckt, en deze wijtloopentheit hier niet voeght, willen wy dit afkorten, en ondertusschen ons, naer den raet des gemelden Lirinenzers, houden aen het geene *Dat overal, dat altijt, en van allen gelooft wert.*

---

1) *Joh.* XV:5.
2) *Phil.* II:13.

INHOUDT.

Godt stelde Adam en Eva in den paradijze, huwdeze te zamen, en geboodtze by straffe des doots niet te eeten van den boom der kennisse van goet en quaet: maer de hofslang, listiger dan alle dieren, en van den satan bezeten, bekoorde [1]) eerst Eva de verbode vrucht te smaecken [2]), en door Eva haeren man. Toen zagenze eerst uit hunne oogen, en kennende hunne naecktheit [want zy stonden beide van het kleet der onnozelheit en Erfrechtvaerdigheit berooft,] vlochten vijgebladers om zich te bedecken. Ondertusschen verscheen het streng gerecht des Allerhooghsten, en bestrafteze die, zich te vergeefs, d'een na d'ander ontschuldigende, ter straffe verwezen, en uit den paradijze in ballingschap gedreven werden.

Het treurtooneel is in den paradijze. Het treurspel begint voor den morgenstont, en endight met den avontstont.

---

[1]) *Bekoorde* voor „verzocht, verleidde, haalde over."

[2]) *De verbode vrucht te smaecken* voor „te proeven." Het woord wordt thans niet meer in dien zin gebezigd. Men gebruikt het òf als onz., en in dat geval van de vrucht of van de zaak, die geproefd wordt, b. v.: „die appelen, die raadgevingen, *smaken* mij niet," òf, in de beteekenis van „ondervinden," b. v.: „wij *smaken* de wrange vruchten van dien raad."

PERSONAEDJEN.

LUCIFER. Vorst des afgronts.

ADAM.

EVA.

REY van WACHTENGELEN.

GABRIEL. RAFAEL. MICHAEL.	Aertsengelen.
ASMODE. BELIAL.	Helsche geesten.

URIEL. Gerechtsengel.

ADAM IN BALLINGSCHAP.

HET EERSTE BEDRYF.

Lucifer.

Ick, eerst geheilight om de kroon van 't licht te spannen,
En nu van 't eeuwigh licht in duisternis gebannen,
Koome uit den zwavelpoel opdondren van beneên,
En, zonder mijnen ban en banpael t'overtreên,
Hier boven spoocken: want hoe gruwzaem en verwaten
d'Erfvyant my misschiep, noch wortme toegelaeten
Met u, mijn' Helleraet, gedaghvaert hier ter vlugt,
Te heerschen over zee, het aerdtrijck, en de lucht.
Dat past den grootvorst van de weerelt, en zijn' luister,
Afkeerigh van den dagh, en krachtiger by duister:
Waerom hy oock den nacht tot dezen optoght kiest:
En schoon de nanacht nu allengs het velt verliest,
Noch kan de haeter van het licht in schaduw duicken,
Van nachtspelonck, of haegh, of lustbosch, boom en struicken.
Waer ben ik hier? men hoort den schellen nachtegael,
Den voorbo van de zonne en heldren morgenstrael.
'k Hoor levenwecker met een morgenkoelte opkomen,
En lieflijk klateren door klatergout en boomen.
Men hoort vier sprongen uit een bron en waterval
Van eenen heuvel zich uitspreien overal.
Dit tuight ons klaer genoegh wat bodem wy betreden.
Hier vloeit d'Eufraet. Hier bloeit de hof in 't Oostersch Eden,

1 *Geheilight:* in den oorspronkelijken zin van 't woord, voor „uitgekeurd."
6 *d'Erfvyant:* God.
17 *Levenwecker:* „de westenwind," meer bij Vondel met dien naam genoemd.
18 *Klatergout:* men moet aannemen dat de dichter aan sommige boomen in 't Paradijs niet alleen „*gouden* appels," maar ook „*gouden* bladeren" toeschrijft, (ofschoon die van den boom des levens — zie vs. 177 — maar van *zilver* zijn) of dat hij hier het *goud* bedoelt, 't welk de Paradijsstroomen aanvoerden.

Het rijck van Adam en zijn gade aen hem getrout.
Hier most ick schuilen met mijn schiltwacht in een woudt,
Of doncker lustprieel, of myrtegalerye,
Dan achter uitzien, dan van vore, dan ter zye,
En letten hoe men best berockene eenigh quaet:
Want ick, veraert van 't goet, dien vloeck der vloecken haet,
En wensche hem, wien niets kan in zijn wezen deeren,
In zijn geschapenheên te schenden en schoffeeren.
Zoo wort het helsche rijck van Lucifer gebout,
Dat eeuwigh duuren zal. Geen aenslagh is te stout
Voor my, die niet ontzagh den hemel aen te randen.
Zoo neemt mijn wraeckzucht al de weerelt op haer tanden,
En ruckt dit groot heelal uit zijnen winckelhaeck,
Dat 's hemels as noch eens van mijne heirkracht kraeck'.
Het lustme hem voortaen geduurigh werck te geven,
En, schoon de blixem my ten troon hebbe uitgedreven,
Te laeten blijcken wat ick, na dien val, vermagh.
Al schoot ons maght te kort daer boven: 't hoogh gezagh
Moet aenzien dat ons noch die magt is bygebleven
Zijn' willekeure in al zijn werck te wederstreven.
De naem van almaght is een titel zonder daet,
Een krachtelooze klanck van roemzucht. Wist hy raet
Om eenigh wezen gansch van iet tot niet te brengen;
't Was uit met my: men zoume in wezen niet gehengen,
Min laeten in 't bezit van 's afgronts heerschappy:
Daer leght zijn maght te laegh, al schijnt mijn maght in ly

28 *Dien vloeck der vloecken:* God zelf, als uit het *hem* van den volgenden regel blijkt.

36 *Van mijne heirkracht kraeck':* deze woorden, met opzet zoo hard gekozen, doen, vooral door hun plaatsing aan 't slot van den zin, een treffende uitwerking.

37 *Hem:* God.

48 volgg. Deze zeetermen — en wel op een tijd, toen de zeevaart nog niet bestond — klinken vrij zonderling en anachronistisch in den mond van Lucifer; maar men bedenke altijd, bij de lezing van dichtwerken, waarin personen uit de voorwereld sprekende worden ingevoerd, dat het schier onmogelijk is, aan de zoodanigen uitdrukkingen of zelfs woorden in den mond te leggen, waar geen anachronisme in gelegen is. Zoo vinden wij b. v. vs. 55 't woord *roof,* dat geen oppervlakkigen lezer stuiten zal, — en toch, er waren nog geen *roovers;* zoo vs. 57 het woord *schiltwacht,* — en er waren nog geen *schilden;* zoo vs. 77 het woord *winst,* — en er was nog geen sprake van *winnen* of *verliezen.*

Te leggen. Loeft men aen, gewis het kan niet feilen
Wy zullen in den wint dien hoeck te boven zeilen,
En dryven dan ruim schoots de rijcke haven in
Waer naer men stevent. Al 't geluck hangt aen 't begin:
Aen d'uitkomst hoeft men niet te twijflen door mistrouwen.
Laet vry al 't hemelsch hof van zijne tinne aenschouwen
Dat wy niet slaepen, als'er roof te haelen is.
Hy zette uit achterdocht, om 't rijck der duisternis
In toom te houden, hier een schiltwacht uit van engelen,
Die zouden Adams hof beschutten, en zich mengelen
In onraet en gevaer, dies dienen wy bedeckt
Te wercken, eer men hen tot tegenstant verweckt.
De koning van den hof, onnozel, zonder wapen,
Magh op deze englewacht gerust en veiligh slaepen:
Want, zonder zulck een wacht, 't waer tijt om, zonder schroom,
Of Adam, of zijn gade, in hunnen eersten droom,
Te wecken met den slagh, of door een' helschen waessem
En smoock van peckstock hun het leven en den aessem
Te neemen, hem ten schimp, die menschen 't leven gaf.
Zoo zou de lusthof hem gedyen tot een graf,
Ick, om de lijcken heen, met peck- en zwavelkranssen,
Hier onder 's levens boom, in 't ront triomfe danssen,
En brullen dat het aerde en hemel overklonck:
Doch dit 's een poos te vroegh. Men moet den tweeden sprongk
[Want d'eerste is ons misluckt,] zoo reuckeloos niet waegen,
Maer zachter toetreên, en gelegenheit belaegen
Van waer, en hoe men best den Schepper by den dagh
In eenigh schepsel, groot of kleen, bestormen magh.
Alle afbreuck streckt tot winst. Men moet allengs by trappen
Beginnen, en van laegh opsteigeren en stappen.
Wie stadig steigert, raeckt ten leste daer het stuit.
Een rijp beraet draef voor: dat wint een' slagh vooruit,
Laet zien wat kans, wat stof d'opgaende dagh wil geven.
De zon, aen 't rijzen, zal den lusthof verf en leven
Byzetten, Adam met zijn gade, hant aen hant,
Doorwandelen den hof, die, heerelijck geplant,

58 *Die zouden Adams hof beschutten:* volkomen Latijnsche constructie, voor „om Adams hof te beschutten."

79 Men geve acht op de schilderachtige uitwerking, welke in dezen regel de herhaalde st-klanken teweegbrengen.

Hen luttel min ziet dan aertsenglen begenadight,
En uit Godts vollen schoot, naer lijf en ziel, verzadigt.
Men sla het onderling gespreck van verre ga,
Bespie wat middelen den schepselen tot scha
En afbreuck dienen. Let, in eenen hoeck gescholen,
Wat hun verboden wert, en wat hen wort bevolen,
Op lijf- en zielstraf: want de hooghste is niemants vrient
Dan die zijn hoovaerdy ten roem en aenwas dient;
Eene oirzaeck, waerom gy, mijn hemelsche eedtgenooten,
Als wederspannigen, ten afgront zijt gestooten,
En zoo verstooten, en verandert van gestalt,
Dat in der eeuwigheit geen wederkeeren valt
Naer boven, daer de poort en draeiboom blijft gesloten.
Maer laet ons schuilen, eer het licht koome opgeschoten
In 't heldere ooste, en uit het weeligh roozendal
Heer Adam, met zijn bruit geweckt, op 't aenzicht vall',
En zijnen leenheer loof, die hem 't bezit van Eden
Te leen geschoncken heeft, en, onder zijne treden,
Den boomgaert zegent. Houdt u stil, als of gy sliept,
En slaet dees laen in, daer de schaduw meest verdiept
In 't oogh van 't lieve paer, van d'englewacht zoo blijde
Te groeten, daerze treên, gekleet in witte zijde
Van erfrechtvaerdigheit, geslingert om hun leen,
En oock zoo fijn van draet, dat door de zijde heen
De schoonheit van het lijf uitschijnen kan, en gloeien:
Gelijkwe door den dau het ryzend licht zien groeien.
Uit deze schaduw kan men best den hof bespiên.
Zy komen: duickt, 't is tijt, zoo kunnenze ons niet zien,
Wy hen, en hun gespreck, en wezen, en gebaeren
Al stil beluisteren, en gaslaen door de blaêren.
Hy zwaeit een myrt; zy rieckt een roos, versch afgepluckt,

91 *De hooghste:* wederom „God," van wien Lucifer hier beweert, dat Hij niets gedoogt, dan wat tot verhooging zijner eigene eer dient.

105 Het is een gelukkige greep van Vondel, den aartsvijand voor te stellen als zelfs zich niet kunnende weerhouden om aan zijn opgetogenheid over het gelukkige paar lucht te geven.

106, 107 *Gekleet in witte zijde van erfrechtvaerdigheit:* vergelijk hier wat in het „*Berecht*" voorkomt bl. 16 en het aangeteekende aldaar.

115 *Zy rieckt een roos:* zoo in den „Palamedes," vs. 299:

Ick hoor geblaf van honden, die ons riecken.

In beide gevallen zouden wij thans *ruiken* zeggen; doch 't blijkt dat

En noch geloken. Al 't geboomte neight en buckt
Eerbiedigh neder, waerze aendachtigh heenetreden.
De hemel luistert naer hunne aendacht en gebeden.

ADAM. EVA.

Adam.

Daer rijst het alverquickend licht,
Dat, laegh gedaelt beneên de kimmen,
De schaduwen en bleecke schimmen
Verdrijft van 's aerdtrijx aengezicht.
De voglezangk, aen 't licht ontsteecken,
Begint met eene morgenwijs,
Den grooten zegenaer ten prijs,
Aen alle kanten uit te breecken.
Ay laet ons beurtewijs den toon
Der voglen, vroegh aen 't quinckeleeren,
Navolgen, en 't geluit schakeeren,
En strengelen tot eene kroon.
Ick wil u voorgaen met gezangen!
Gy mooghtme volgen, rijck van lof.
Maer nu, mijn liefste, van wat stof,
Van waer den zangk best aengevangen?

Eva.

Van wien toch beter dan van Godt,
De bron, en springaêr aller dingen?
Kunt gy van iet wat lievers zingen?
Hy is uitdeeler van ons lot.

Vondel, zoowel *rieken* als *smaken* — onverschillig bezigde, zoo om de werking *van* het zintuig als om de werking *op* het zintuig uit te drukken. Vs. 700 vinden wij *rieken* wederom in de nu gebruikelijke beteekenis van „reuk geven," genomen.

118 *Aendacht:* als meermalen, voor „godsdienstige overpeinzing," gelijk nog in 't H. D.

123 *Aen 't licht ontsteecken* voor „opgewekt, aangevuurd door het rijzende morgenlicht."

129, 130 *En 't geluit,* enz. bevallige en hoogst dichterlijke wijze om uit te drukken, hoe de vogels hun gezang paren, om de grootheid van hun Schepper te verheffen.

Hef aen, mijn liefste, op 't hoogh behaegen :
Ick volgh uw' voorzang keer om keer,
Op dat de galm den beurtzang leer'
Aen dal, speloncken, bosch, en haegen.

Adam.

Van u beginnen wy met reên,
Zoo dra de zon ter kimme uitryze,
Algoede, almaghtige, en alwijze,
Der dingen oirsprong, eenigh een.
Wy zagen, toen onze oogen zagen,
U endtloos schooner dan de zon,
Een' schijn gelijck, die in een bron,
Den mensch gelijckt, ô bron der dagen!
Wy zagen die ons 't wezen schonck,
En uit het roode klay bootseerde,
Een ziel inaêmde, en haer vereerde
Met eenen glans, die uit u blonck.
Gy dommelde uwen heldren luister
In onze ziele, een majesteit
Van vryen wille, onsterflijckheit,
En reden, noit bewolckt noch duister.

Eva.

Gelooft zy Godt, die u verscheen,
En was, en is, en eeuwigh duure.

144 *Uitryze:* om 't rijm, voor *uitrijst.*

147 *Toen onze oogen zagen* voor „van toen wij 't eerst konden zien."

147, 150 Vondel bedoelt, dat de Godheid zich aan het menschenpaar vertoond had, zich in den mensch weerspiegelend, gelijk de mensch 't in een bron doet: hij keert hier op verheven wijze het beeld om, in 't Bijbelverhaal gebruikt.

152 *Roode klay:* de naam *Adam* werd in Vondels dagen nog vrij algemeen afgeleid van een Hebreeuwsch woord, dat die beteekenis had, en blijkbaar was Vondel van meenieg, dat onze eerste stamvader dienvolgens ook donkerkleuriger van gelaatsvel was dan zijn Europeesche nakomelingen. (Doch zie verder op vs. 313.)

158 *Inaêmde* voor „inblies", en niet voor „inzoog," waarvoor 't nu genomen wordt.

160 *Duure* voor *duurt.*

Gy zweemt naer d' edelste natuure,
En hebt met aerdtscheit iets gemeen.
d'Alwijze wist twee ongelijcken,
De ziel en 't lichaem door een' bant
Te binden met zijn stercke hant,
Een' bant, die nimmer zal bezwijcken.

Adam.

De godtheit plante dezen hof,
Tot een gerust verblijf des menschen.
Hier groeit al wat een hart kan wenschen.
Hier vindt mijn boulust bouwens stof.
Hier springt de bron, die tweepaer stroomen
Uitlevert, en den hof besproeit,
Waer zy langs bloeiende oevers vloeit,
En laeft de wortels van de boomen.
Hier bloeit de boom, die 't leven voedt,
En geesten koestert in onze aêren
Door 't ooft, gedeckt met zilvre blaêren,
Dat 's menschen graegheit eeuwigh boet.
De dau, die 's morgens valt van boven,
Is zuiver man en leckerny
Op onze tong. Hoe zouden wy
Dien oirsprong alles goets niet loven!

Eva.

Geprezen zy de zegenaer,
Die 's menschen hart zoo milt verzadight,
En met zijn' rijckdom begenadight.
Wat uit hem vloeit, is wonderbaer.
Hy storte hier een' vollen horen
Van overvloeden voor ons uit.
't Is Godt al wat de hof besluit.
Hy sluit voor ons geen schattrezooren.

Adam.

Nu kenne ick eerst het heil van 't goet
Der megenootschap, nu gy blijde

161, 162 Het is een schoon denkbeeld, de vrouw haren God te laten verheerlijken in 't edelste dat in de gansche natuur voor haar bestaat.

U weet te voegen aen mijn zijde.
Wat valt my uw genootschap zoet!
Wat 's eenzaemheit by 't lief genieten
Van uwe tegenwoordigheit!
Mijn hulp, indienge van my scheit,
Zou 't leven my dan niet verdrieten?
Mijn zuster, dochter, of mijn bruit,
Hoe zal ick u, mijn liefste, noemen?
Het paradijs stroit palm en bloemen:
Voor uwe voeten groeit het kruit.

Eva.

Wat u, mijn lief, alleen vermaeckt,
En anders niet, zal my behaegen,
Van dat het eerst begint te daegen,
Tot dat de zon haer daghvaert staeckt.
Gevolghzaemheit, bescheit, en stilte,
Een vrolijck hart, een blijde geest
Voeght d'eerste bruit, op 't eerste feest.
Dat Godt mijn hart in 't uwe smilte.

Adam.

Wachtenglen, volght ons spoor. Heft vrolijck aen: ontvout,
By beurte op eene ry, den oirsprong aller dingen.
De galm van 't paradijs schept lust u na te zingen
Hoe dit heelal uit niet zoo heerlijck wiert gebout.

REY VAN WACHTENGELEN.

I. Zang.

Godt schiep den baiert, woest en duister.
Natuur had maer een aengezicht,
Lagh vormeloos, en zonder luister.
Toen sprack de Hooghste: 't werde licht:
En daetlijck wert het licht geboren,
Een lichaemloze schemering,
Die noch geene oogen kon bekooren,
En evenwel haer' rondenkring
Voltrock, in tweemael twalef stonden,
Rondom den blinden baiert heen,

Daer 's weerelts zaet in lagh gewonden,
En elcke hooftstof ondereen.
O licht! wy komen u begroeten,
Als d'oudtste dochter aen Godts voeten!

I. Tegenzang.

De zelve hant, die 't licht aanleide,
De watren boven 't hoogh gespan
Des hemels van de laeghte scheide,
En slootze binnen hunnen ban,
Op dat het menschdom zich, van onder
Zijne oogen slaende in 's hemels boogh,
Om 't wateren gewelf verwonder,
Dat op Godts almaght drijft om hoogh;
Een hooftstof, wuft en ongebonden,
Gehoorzaemt hem, die haer beriep
Om hoogh uit grondelooze gronden,
En uit kristal een' hemel schiep,
Om in dien kreits, rondom te vloten.
Zoo wert de tweede dagh gesloten.

II. Zang.

Maer d'aerde lagh noch diep gezoncken
In 't water, dat haer aenschijn deckt.
Toen scheide d'opperste 't verdroncken,
En droogh en vocht. De vloet vertreckt.
Zoo stont het water op de stranden
Gestuit. Men zagh alom in 't ront
De driftige en de vaste landen,
En bergh en duin op zee gegront.
Hy kleede d'aerde in kruit en lover,
Bezaeide haer met vruchtbaer zaet.
Hier zweefde Levenwecker over,

233 *Op dat:* zeker was het Vondels bedoeling niet, te zeggen, dat God met het scheiden van licht en water geen ander doel had dan 's menschen verwondering op te wekken; maar *op dat* moet hier gelezen worden in de beteekenis, die het meer, ook bij onze bijbelvertalers, heeft, van: „waarvan het gevolg was, dat."

241 *Vloten:* 't zelfde als *vlieten,* en waarvan het frequent. *vlotten,* voor „drijven," nog in gebruik is.

253 *Levenwecker:* hier vooral is het woord op gepaste wijze gebruikt.

En zetteze in 't gebloemt gewaet
Te pronck, gelijckwe haer aenschouwen
O groote schoonheit der landouwen!

II. Tegenzang.

De hemel eischte oock zijn cieraden,
Als d'almaght daer de torts ontstack,
De zon, die met robijne raden
Haer heirbaen volghde, en niet ontbrack
Uit oosten helder op te daegen;
Waerna de maen haer ronde sloot;
Gestarnt de schaduw voor quam jaegen,
En danssen om den hemelkloot.
Zoo leert men jaeren onderscheiden,
En maenden; en het aerdtrijck kreegh
Zijn warmte in beemden, bosch, en weiden,
Terwijl de zon neêrdaelde of steegh,
Om 't leven van natuur te queecken.
Men ziet iet godtlijx in dit teecken.

III. Zang.

De tweepaer hooft- en weereltstoffen
Ontfingen reede haer beslagh:
Het licht des hemels is getroffen:
Maer wat verwacht de vijfde dagh
Van d'oppermaght? de visch en vogel,
Die 't vocht bezwemt, en d'ope lucht
Met scherpe vinne en vluggen vlogel,
Bewaert zijn streeck, en lichte vlught.
Daer weemlen walvisch, en dolfijnen:
Hier stijgen adlers hemelhoogh,

263 *Voor....jaegen:* in de beteekenis van „*voortjagen,* wegdrijven."

271 *De tweepaer hooft- en weereltstoffen:* men zoude thans bij voorkeur schrijven „*het* tweepaar stoffen," doch Vondel schijnt het woord *tweepaar* op te vatten als een adjectief of als een geheel vormende met het daarop volgende *hooft- en weereltstoffen.*

276 *Bezwemt:* schoon min gebruikelijk, is *bezwemmen* even goed als *bewonen* en *bewandelen.*

280 *Adlers* voor *adelaars:* een min gewone samentrekking, die echter in 't H. D. nog gebruikelijk is.

Die zelf de zon, te sterck in 't schijnen,
  Braveeren met hun scherpziende oogh.
De zee en lucht begint te leven.
Natuur heeft elck zijn wijck gegeven.

III. Tegenzang.

De zeste dagh verweckt de dieren,
  Die, 't hooft om laegh, het gras betreên,
Of d'oogen slaen naer 's hemels vieren,
  En gaslaen wat hun viel te leen
Van Godt, den eigenaer der dingen,
  Die om den mensch den hemel schiep,
Oock lichaemloze hemelingen,
  Die hy tot 's menschdoms dienst beriep
In 't paradijs, daer twee te gader
  Gewettight zijn van d'eerste maght,
Die hun verscheen, gelijck een vader,
  Hen troude, en minzaem t'zamenbraght.
Gezalight paer in 's aertrijx hoven,
Verwacht een schooner hof daer boven.

HET TWEEDE BEDRYF.

GABRIËL. RAFAËL. MICHAËL.

Gabriël.

Wy zweefden zacht en stil den blancken Melckwegh neêr,
De morgenzon voorby, die, schijnende uit het meer
Van 't oosten zuidwaert aen, met haeren gouden wagen,
Den middagh kroonen gingk. Toen wy dees springbron zagen
Vier aders leveren aen 't aerdtsche paradijs,
Naer 't hemelsche genoemt, en daer de bruiloftswijs,
Tot vreught van d'eerste trou met vrolijcke engletongen,

285—287 *De dieren, die.... d'oogen slaen naer 's hemels vieren:* hiermede worden, in tegenstelling van de „viervoetige dieren," waar vs. 286 op zinspeelt, de „menschen" bedoeld, die naar zon, maan en sterren kunnen opzien.

Voor bruidegom en bruit, zal worden opgezongen;
Zoo streecken wy terstont de vleugels hier ter ste:
Gelijck een arentsvlught, die wijt, van over zee,
Of uit de starren strijckt in top van hooge cederen,
En dan zich zelve deckt en schaduwt met haer vederen.
Wat heeft de Godtheit hier een hemelschdom geplant!
Hoe roken wy den geur van 't melck- en honighlant,
En blancke lelien, en versch ontloke rozen!
Hoe flonckren d'oevers hier van bdellion, turkozen,
Karbonklen, onixsteen, en flickrend diamant!
De gront is een tapijt van bloemen. Geene hant
Van geesten kan zoo rijck borduuren en schakeeren.
Wat vogels steecken hier in kostelijcke veêren!
Daer staet d'eenhoren, die zich spiegelt in de bron.
Hier volght de zonnebloem het aenschijn van de zon,
En schijnt in 't harte ontvonckt van levendige straelen.
Wat vogels zingen daer alle engelsche kooraelen
Met hunne keelen na! hoe weeligh hangt dit ooft!
Hoe zwilt dees muskadel! d'oranje boom belooft
Den mont verquickend sap. Men ziet het vee gedyen

310 *Schaduwt:* hier voor „beschaduwt," en evengoed; ofschoon 't woord *schaduwen* zelden anders meer gebezigd wordt dan door teekenaars, als kunstterm.

313—332 Men moet deze regels, waarin Vondel wederom, krachtens een recht, dat wij hem op vroeger ontwikkelde gronden wel moeten vergunnen, de schildering van den verhevenen toestand van Adam in 't Paradijs met beelden doorweeft, uit een later orde van zaken ontleend — in verband lezen met hetgeen vroeger, inzonderheid vs. 152, gezegd is. Vondel heeft eenmaal zich Adam voorgesteld als donkerrood, zelfs eenigszins bruinvervig van kleur, zooals hij dan ook op de meeste schilderstukken van die dagen was afgebeeld: — bijgevolg moest insgelijks, waar zich de dichter een koningshof voorstelde, alles rondom Adam die bruinroode livrei dragen: vandaar noemt hij bij voorkeur, onder de bloemen, naast de lelie (Eva's beeld), de rozen en gele zonnebloemen, — onder de gesteenten, de turkooizen en karbonkelen, — onder de vruchten, de bruine muskadel en de oranjeappels, — onder de toespijs, de kaneel, — onder de dieren, den bruinen eenhoren en de purpervervige lammeren.

314 *Bdellion:* zoo ook in den *Lucifer:*

Hier worden onyxsteen en bdellion *gevonden.*

Door *bdellion* wordt verstaan wat *Gen.* II:12, alsook *Num.* XI:7 *bedola* wordt geheeten. Sommigen houden 't niet voor een gesteente, maar voor een boom.

324 *Zwilt* voor *zwelt,* als boven *smilt* voor *smelt.*

By keur van geurigh kruit, en duizend leckernyen.
De rugh van 't dertel lam, gedost met eene vacht
Van gloênde purperverf, getuight door zijne draght
In welck een' beemt het weit, en draeght livrey en wapen
Van koningh Adams hof, ter heerschappy geschapen.
De boom zweet honighdau. De beeck geeft room en wijn.
De boomschors is kanneel. Hier valt de zonneschijn
Gematight, niet te heet, noch koel: het zy de straelen
In top staen, 't zy het licht verrijze, of koom te daelen.
d'Alzegenaer stort hier zich zelven teffens uit,
En waert in dier, en erts, en steen, en plant, en kruit,
Doch meest in Adam, heer van 't edelste geweste.
De hemel gaf zijn hart aen 't aerdtrijck hier ten beste.

Rafaël.

Aertsengel, Gabriël, doorluchtighste gezant,
Dees lusthof, die de kroon van 's aerdtrijx hoven spant,
Behoeft geen' englelof, en gaet het al te boven.
Het lofbazuinen kan zijn schoonheit slechts verdoven.
De Godtheit wandelde in de lommer van dees blaên,
En liet, na'et planten, in den hof haer stappen staen.
Godt heilighde den gront, zoo zegenrijck betreden,
En schonck dees streeck den naem van wellust, dat is Eden,
Daer geen volkomenheit ontbreeckt, in 's menschen oogh.

Gabriël.

Mijn leistar, Rafaël, die in den hooghsten boogh
Des hemels wert gewijt in 't zevental, wilvaerdigh

331 *Honighdau:* dat zou een ziekte zijn; doch de bedoeling is eenvoudig, dat er *honig* uit den boom *dauwt* of „afdruipt."

335, 336 Men beschuldige, bij 't lezen dezer regels, Vondel niet van pantheïsme: hij bedoelt alleen, met een herinnering van 't Ovidiaansche:

Mens agitat molem et magno se corpore miscet,

te zeggen, dat de Godheid al 't geschapene bezielt en zich daarin openbaart.

343 *De lommer:* hier vr. gebezigd, in navolging van 't Fr. *l'ombre.* Zie Bild. *gesl. in v.*

349, 350 Hier laat Vondel, tegen zijn gewoonte, *wilvaerdigh* op *rechtvaerdigh,* alzoo twee samenstellingen van gelijken uitgang, op elkander rijmen. Misschien dat er vroeger voor een dier beide woorden een ander stond, b.v. (in vs. 349) „*'t zevental wel waerdigh,*" of (vs. 350) „Godts *lofwaerdigh*", en dat de dichter het bij 't overlezen veranderde, iets wat doorgaans de regels bederft, in plaats van ze te verbeteren.

De Godtheit naer den mont te zien, en Godts rechtvaerdigh
Besluit te stercken; het wort tijt dat wy gelijck
Den koning groeten, met den intre van zijn rijck,
En zijne koningin, en, onder 't heusch bejegenen,
Hun heil toewenschende, de twee gelieven zegenen
In 's allerhooghsten naem, en kroonen bly van geest.
Dan zultge, aen mijne zy, het heerlijck bruiloftsfeest
Bekleeden. Pas het paer, als ick 't gebie, te kranssen
Met eeuwigh lauwerier, gebroght van 's hemels transsen,
Doorvlochten met robijn, en hemelsch diamant.
Laet 's hemelsch rey den disch met zijn gewijde hant
Voorzien van dierbaer ooft, gewassen aen die tacken,
Dat 's menschen leven voedt, en tegens het verzwacken
De zenuw stijft, en sterckt; het bloet in eenen staet
Bewaert op zijn gewight, en ingeschape maet;
Als oly van d'olijf de vlam, die, zonder zwichten,
Niet ophoudt, even klaer te branden, en te lichten.
De zon ga haeren gangk, en mercke tijt en uur:
Dees boomvrucht queeckt en sterckt het wezen van natuur,
Alle eeuwen uit en in, erfvyant van 't bederflijck.
Zoo leeft de mensch, als Godt en d'engelen, onsterflijck.
Godts veltheer Michaël blijf midlerwijl de wacht
Bevolen van den hof, om 't goddelijck geslacht,
Het menschdom, ga te slaen, zoo ver het Godt gehenge,
Op dat geen helsch gespan, zich in de bruiloft menge,
En bruidegom en bruit, versteecken van zijn hulp,
Den doot niet drincken uit een parlemoere schulp,
Waer in men druiven perst, en rijpe muskadellen,
Die aen de wijnranck, milt van sap, uit weelde zwellen.
Kortom, een ieder lette op zijn' ontfangen last.

Michaël.

Gezant des hemels, ick verschijn geharrenast
Met hellem en rondas, uit diamant gekloncken,
En dit tweesnedigh zwaert, daer vier en gloet en voncken
Uit sprongen, toen ick 't heir van Lucifer besprong,
En uit Godts troonen in den diepen afgront drong.

361 *Dierbaer* voor „kostelijk," 't Fr. *précieux.*"

Al quaem hy brullende van onder opgedondert,
Daer 's aerdtrijx navel wat Godt vloeckt houdt afgezondert
Van 't koesterende licht, dat al wat leeft verquickt:
Wy staen voor geen gewelt verbijstert noch verschrickt.
Gebie slechts: 't lustme hem noch eens op 't spits t'ontfangen,
En 's afgronts wapenroof in 's hemels kerck te hangen.

Gabriël.

Wel aen, belieft het u, bewaeck den hof rondom.
Eerst volgh een poos, tot dat ons Adam wellekom,
Wy 't rijck gezegent paer bekranssen met laurieren,
En onverwelckbaer loof. Men zal de bruiloft vieren,
Daer 's levens boom bedeckt den klaeren watersprongk,
Waer uit terstont een leeu met zijn leeuwinne dronck,
En zoo veel dieren, als op Adams wenck verzaemen,
By hem getekent, elck met hun byzondre naemen.
My dunckt, daer ziet men bruit en bruidegom gepaert
Genaecken, hant aen hant. Zy komen herrewaert.
Hoe lief en aengenaem is zulck een trougenootschap!
Ick wensch Godts zegen hun t' ontvouwen met mijn
[bootschap.
Een rey wachtenglen volght van achter op hun spoor,
En streelt met blijden zang 't aendachtige gehoor.

ADAM. GABRIËL.

Adam.

Ay zie, mijn liefste, wat geluck zal ons gemoeten?
Daer komt het hemelschdom met zijne zuivre voeten
Den gront van dezen hof bezwieren uit de lucht.
Zy laeten eene streeck van gout in hunne vlught
Van boven na. Ay zie, wat zijn dat schoone pennen,
Hun vlugh ten blancken rugge uitwassende, om te rennen
In wint en starren, op des oppersten geboôn!
Zy brengen gaven mede, en meer dan eene kroon
Van lauwerblaên. Wat wil d'almaghtige openbaeren,
Die, schoon ons een getal wachtengelen bewaeren,

407 *Bezwieren* voor „overzwieren, overzweven," evenals vroeger *bezwemmen* voor „doorzwemmen."

Noch hooger geesten uit de starren nederzendt?
Godtheiligh hemeltal, de Godtheit best bekent,
Weest wellekom; het zy 't u lust om laegh te zweven,
En uit te spannen, om 't gewest, daer menschen leven
Eens door en door te zien; het bovenste en 't beneên
Te zien afsteecken op elckandre en tegens een,
Om klaerder 't onderscheit van 's hemels rijcke schatten
En 's aerdtrijx minder goet in uw verstant te vatten;
Het zy u d' opperste met een' byzondren last
Hebbe uit zijn' troon gestiert: gelijck 't hem eeuwigh past
Den schepselen een wet naer zijnen wil te zetten;
Gy zijt ons welkom, meer dan welkom. Onbesmetten,
Die d'onderweerelt uw gemeenschap waerdigh kent,
Gy moet ons bey, naerdien 't geluck u herwaert zendt,
Gezelschap houden, 't licht in onze duisternissen
En 't hemelsch paradijs om 't aerdtsche een weinigh missen,
Indien des menschen bede op englen iet vermagh.

Gabriël.

O stedehouder van het opperste gezagh
Op aerde, zijt gegroet, eerste oirsprongk der geslachten,
En stam der spruiten, daer de weerelden op wachten:
O vorst, die Godt alleen voor uwen leenheer houdt,
De Godtheit, op wiens maght en goetheit gy betrout,
Godt, die u paerde door zijn hemelsche genade
Met deze uw eige ribbe, uw vleesch, en wedergade,
Zent ons van boven, om u heil in dezen staet
Te wenschen in zijn' naem, op dat de dageraet
Der weerelt schooner rijze en opluicke in u beide,
De bruiloft innega, op 't goddelijck geleide,
En d'eendraght u getrou verbinde door den bant
Van 't onderling verbont, bezegelt hant aen hant.
En gy, ô zuster, bruit, en dochter van uw' hoeder,
Genarijcke Eva, licht der maeghden, groote moeder
Van zoo veel levenden, als d'aerde uit uwen schoot
Van verre alreede ontmoet, volschoone bedtgenoot
Des schoonsten bruidegoms, gy morgenstar der vrouwen,
Wat wil uw naem en faem zich wijt en zijt ontvouwen,
Indien d'alzegenaer, die u zoo hoogh verheft,
En dus te prijck zet, in deze echt zijn ooghmerck treft!

Gedooght nu datwe u beide, in 's hooghsten naem, bekranssen,
Terwijl de hemelen al juichende om u danssen.
Ontfangt dees kroonen, gy die dus geluckigh paert.
Een grooter kroon wort u in eeuwigheit bewaert.

Adam.

Gy komt ter goeder uure ons eeren hier beneden.

Gabriël.

Wy komen door Godts last uw' bruiloftsdisch bekleeden,
Daer 's levens boom den disch met zijne schaduw deckt.

Adam.

Gelooft zy d'opperste, die zijn genade streckt
En uitbreit wijder dan de heldre zonneglanssen
Zich spreien overal, uit zijn turkoize transsen.
Wy neemen uwen wensch en zegen danckbaer aen.
De rijckste vader stort in zijnen onderdaen
't Genarijck hart uit, door ontelbaer tal van goeden.
De vrucht van 's levens boom is maghtigh ons te voeden
Met alle leckerny, die lijf en ziel vernoeght.
Hy heeftme deze gade uit liefde toegevoeght,
Op dat ick haeren troost en noothulp zou genieten.
Zoo kan geene eenzaemheit my quetsen noch verdrieten.
Het hart der godtheit leght hier voor ons beide bloot.

Gabriël.

Geluckigh leeftge met uw lieve trougenoot,
Gelijck een koning, zy als koningin van Eden.

Adam.

Gy Reien, volght, terwijl wy door den lusthof treden,
Ons spoor met feestgezang. 't Gevogelt zingt u voor.
De dieren luisteren, en geven u gehoor.

465 *Goeden:* hier voor „gunsten, weldaden." Vergelijk *Lucifer*, vs. 294:
Het hart, de bronaêr, d'oceaen
En oirsprong van zoo vele goeden
Als uit hem vloeien.

REY VAN WACHTENGELEN.

I. Zang.

Wie kan zijn graetigh oogh verzaden
Aen 't paer, ter bruiloftsfeest bereit,
Bekleet met zuivere gewaeden
Van hemelsche Erfrechtvaardigheit?
Gewaeden, niet van vrou Natuure
Gewrocht, neen zeker, neen ô neen:
De stof van 't kleet is veel te puure,
En niet te vinden daerwe treên.
Dat kleet viel hun ten deel van boven.
De godtheit schonck dien bruiloftsschat
Hun beide uit liefde in d'aertsche hoven.
Och dat geene aerdtscheit dit beklad,
Noch vuile vleck het schende in 't praelen.
Geen blanckheit magh het hier by haelen.

I. Tegenzang.

Dees zuiverheit sproot uit geen zonne,
Die daeghlijx opgaet voor 't gezicht,
Maer uit der hemellichten bronne,
Eerste oirzaeck van al 't zichtbre licht.
De godtheit, uit gena bewogen
Tot miltheit, wou zijn beelt bekleên
Op 't heerelijxt; het alvermogen
Het puick van 's hemels schat besteên
Aen 't menschdom, by hem uitgekozen.
Nu wijcken zuiverheit en geur
Van witte lelien en roozen
Voor deze bloem. Nu wijckt de keur
Van bloemen, en alle andre stoffen.
De godtheit heeft haer wit getroffen.

477 volgg. Wederom een geniaal denkbeeld van onzen dichter, om dat geestelijk kleed, 't welk aan Adam en Eva van God verstrekt was en voor geen menschenoog zichtbaar wezen kon, door Engelen te doen beschrijven.

483 *Te puure:* dit moest noodwendig *te puur* zijn. Noch de eisch van het rijm, noch de bedenking, dat het hier een basterdwoord geldt, waar men minder nauw mede behoeft om te springen, kan een dergelijke zonde tegen de taal genoegzaam verschoonen.

II. Zang.

De mensch, uit lijf en ziel bestaende,
Twee deelen, ongelijck van aert,
Gevoelt geen' strijt, geen overslaende
Gewight: want elck van bey bewaert
Den evenaer. d'Een wil als d'ander.
De reden onderworpt zich Godt,
Het lijf de ziele, wijs en schrander.
Verloor de mensch dees gaef, dit lot,
En most hy by zijn kracht volharden,
Natuur kon hem niet houden staen.
Men zagh het bruiloftskleet aen flarden,
En al die schoonheit gansch vergaen,
Daer Cherubijnen zelfs om blaeckten.
Nu deckt een wolck van glans de naeckten.

II. Tegenzang.

Gelijck de keel en harpesnaeren,
Gespannen op een' zelven toon,
Een schoon geluit in d'ooren baeren,
Dat englen treckt uit hunnen troon,
Zoo baert d'eenstemmigheit, in 't paeren
Van lijf en ziele, aen een getrout,
Een lieflijckheit, die door alle aren
De geesten streelt en onderhoudt.
Dus leeft de mensch gerust op d'aerde,
Gelijck een Godt, in volle vreught.
Och of de Godtheidt hem bewaerde
In eene zelve lente en jeught,
Zoo kon de bruiloft eeuwigh duuren.
Een bant verbint de twee natuuren.

Toezang.

Engelscheit en dierscheit mengen
In den mensch zich ondereen.

518 *Een wolck van glans:* schijnbaar een paradox; doch inderdaad een hoogst dichterlijke en stoute voorstelling van het schitterend gewaad der reinheid, waardoor 's menschen naaktheid voor 't hemelsch oog was bedekt.

Om deze overeen te brengen
Wou de vader hier beneên
Met een hantvest hem verrijcken,
Die den ongelijcken treck
Van de worstlende ongelijcken
Vreedzaem houdt in hun besteck.
Eert uw hantvest, ô gelieven,
En bewaert uw' vaders last,
Zoo kan u geen vyant grieven.
Houdt u buiten leedt en last.

HET DERDE BEDRYF.

ASMODÉ. LUCIFFR.

Asmodé.

Doorluchtste keizer van den jammerpoel, vol rampen,
En 't rijck der weerelt, wy verschijnen op uw stampen,
In schaduw van den boom, geladen en vermast
Van heerlijck ooft, waer door de kennis groeit en wast.
Gebie al watge wilt uw' dienaer toebetrouwen.

Lucifer.

O Asmodé, nu help ons 't rijck des afgronts bouwen.
Wy zoecken hulp en steun aen uw' doortrapten raet,
Uit lust ter wraecke van dien onverdienden smaet,
En 't schendigh ongelijck in 't opperhof geleden,
Daer Michaël, bestormt, en wettigh aengestreden,
Het heir der hemelen met zijnen donderslagh
En blixemstraelen dreef ten troon uit van 't gezagh,
Ons eeuwigh toegestaen. Nu willenwe, als bandyten,
Geduurigh tegens 't rijck van dien erfvyant wrijten,

537 *Een hantvest:* hier voor „voorrecht, privilege."
547 *Vermast:* overladen, topzwaar.
550 *Asmodé:* deze booze geest wordt niet in de Kanonieke Boeken der H. Schrift vermeld; doch speelt een rol in de vertelling van *Tobias* III : 8. Zie voorts hierachter het aangeteekende op vs. 1419.

Niet voor de vuist, en door een openbaer gewelt,
Naerdien zijn heirkracht ons te maghtigh valt in 't velt,
Maer door bedrogh, en list, en heimelijcke laegen.
Zoo kan het kleenste dier het allergrootste plaegen.
Nu giet dien aenslagh eens in een' rechtschapen vorm.

Asmodé.

Het allerreetste is dat men listigh hem bestorm,
In zijn volschapen beelt, wiens glans zoo hemelsch flonckert.
Indienge 't kroost, dat naer den vader zweemt, verdonckert,
Zoo keert hy 't aenzicht van deze ongelijckenis.
Gy weet hoe hun dit ooft zoo scherp verboden is,
Geraeckt de zoon 't verbodt des vaders t'overtreden,
Zoo steeckt hy zich in schult, door traenen, noch gebeden,
Noch geene middelen te zoenen, hoe men schreit.

Lucifer.

Dat waer de misdaet van de hooghste majesteit
Te quetsen trots hervat, in d'aerdtsche heerschappye.

Asmodé.

Met reden. Vangenwe aen van beeldeschenderye,
Naerdien het afgebeelde in zijnen oppertroon
Te zeker zit. Dus wort de parel van zijn kroon
Geruckt, en in het slijck getrappelt en geschonden.

Lucifer.

Wy nemen 't in beraet. Maer weetge oock andre vonden
Te vinden, om allengs en niet zoo plotseling
Ons t'openbaeren? want de hemel sloot een' ring
En wacht van englen om dees beide, die nu paeren,
En vrolijck bruiloften. Gy hoort door loof en blaêren
Den blijden bruiloftsgalm, en schellen vogleklangk,
Uit telge, en tack, en haege, ontvonckt aen englezangk,
Het feest inluiden. Men is bezigh met bereiden
En decken van den disch. Wachtengelen geleiden
De gasten, en de bruit en blijden bruidegom.
Oock waert hier Michaël, het hooft der hofwacht, om

574—577 Hier geeft Vondel den beeldestormers in 't voorbijgaan een veeg.

Te waecken, dat geen wrock van helsch gespoock hen stoore.
In 't kort men houdt'er wacht, van achter, en van vore.
Bandijten worden licht verraeden, en ontdeckt.

Asmodé.

Bandyten dienen op te waecken, ongeweckt
Van hunnen vyant, en geen vast verblijf te zoecken,
Noch licht en ope lucht. De schaduwen, en hoecken,
Spelonck, en onwegh, bosch, en galery, en haegh
Bedecken allerbest het nachtspoock, dat by daegh
Ongaerne wort gezien. Het moet zich zelf bewaeren.

Lucifer.

Hoe kuntge wercken, en uw' aert niet openbaeren?

Asmodé.

Men trecke een grijns aen van het een of 't ander dier.

Lucifer.

Een vogel, die de lucht met zijne pen bezwier,
Gelijckt den geesten, die op hunne vleugels zweven.
Verkies den adelaer, der voglen vorst, in 't streven
Alle anderen te kloeck, en die met zijn gezicht
En ooghstrael niet ontziet het steeckend middaghlicht
Te tarten. d'Adelaer zou zijnen roof ontdecken
Van verre, indien hy most verhit ten oorlogh trecken.
Hy is gewapent met den beck en scherpen klaeu.
Of kies een' elefant. Zijn lichaem valt niet naeu
Om in te schuilen, en bedeckt te loopen mommen.
Hy is in reêngebruick de kloeckste van de stommen,
En maghtigh met zijn' snuit een' boom te slaen in 't zant,
Of Adam, in de lucht geslingert, op den tant
Te vatten, zoo 't hem niet van geesten wort verboden.

Asmodé.

Dat 's waer: de godtheit waeckt om laegh voor d'ondergoden,
En zijn' stadthouder, vorst en hooft van 't aerdsche rijck.

595 *Onwegh* voor „ongewone, ongebruikte weg, weg, die geen weg is."

Geen dier is menschen in zijn kloeckheit zoo gelijck,
En ons zoo nut, om stil een' aenslagh uit te wercken,
Dan een geschubde draeck, voorzien van schoone vlercken.
Hy is in vliegen en omzweven uitgeleert.
Zijn tong, om 's menschen spraeck te volgen, gebootseert,
Zou geestigh weifelen, en liegen, en bedriegen.
Dat waer de rechte valck om van mijn hant te vliegen,
En deze onnozelen te grijpen in hun vlught.

Lucifer.

Spreeck zachter. Zie eens om en weêrom, dat geen lucht
Uw stem ontdecke, en zy dien grooten aenslagh mercken:
Want hoe gy werckt of niet, men dient bedeckt te wercken,
En hen te vangen, eer men onraet kan vermoên.

Asmodé.

Wat dunckt u van den draeck?

Lucifer.

De slang is schalck en koen,
Twee eigenschapnen, niet onaerdigh uitgekoren.
De schalckheit is dit dier natuurlijck aengeboren,
Gelijck de stoutheit. Zoo dees beide gaen gepaert
Wort d'aenslagh uitgevoert, die zulck een' langen staert
Van jammernissen, door alle eeuwen, na zal sleepen.

Asmodé.

Zy dienen beide niet al teffens aengegrepen.
Men moet omzichtigh gaen, en spreecken een voor een.

Lucifer.

De vloeck en zegen in hun alle bey gemeen.
Zy trecken eene lijn: wat d'een begeert, wil d'ander.

618, 619 De slang wordt hier voorgesteld als van vleugelen voorzien; en het is ook overeenkomstig de overlevering, dat zij eerst na het gepleegde bedrog, en tot straffe daarvan, van vlerken beroofd en tot kruipen veroordeeld werd.

Asmodé.

Zoo een van beide in wille en opzet dan verander,
Zal d'ander volgen op het spoor van zijne ga.

Lucifer.

Indien de vrou zich met den man hierop bera,
Is 't vruchtloos aen de vrou dit stout bestaen t'ontginnen.
Het reetste is eerst het hart van haeren man te winnen.
De vrou volght lichtelijck het voorbeelt van den man.

Asmodé.

Indien men op het hooft geen voordeel winnen kan,
Zoo moet men door de vrou den man zien om te zetten.

Lucifer.

Zy zal haer lippen traegh aen deze vrucht besmetten.

Asmodé.

Een dertle snoeplust kan haer brengen tot vergrijp.

Lucifer.

Het overtreên smaeckt raeu.

Asmodé.

De vrucht is versch en rijp,
En lecker op de tong, bekoorlijck in haere oogen.
Zoo wort gevoelen, smaeck, met een 't gezicht bedrogen,
Dry zinnen teffens door een' appelbeet alleen.

Lucifer.

Zoo wort mevrou eerst, maer de heer niet overstreên.

Asmodé.

De vrou moet voortreên, als de zwackste van hun beide,
En bieden hem de vrucht.

641 *Aen de vrou dit stout bestaen t'ontginnen* voor „eerst pogingen aan te wenden om de vrouw tot het waagstuk over te halen."

650 *Gevoelen:* gevoel.

Lucifer.

En zoo hy haer uitzeide
Zijn' mont te zetten aen het aengeboden ooft?

Asmodé.

Ontvoutze wat al goets dees appel hem belooft,
Hoe kan hy laeten eens op haer verzoeck te proeven?

Lucifer.

Om eenen appelbeet den oppersten bedroeven,
Door 't reuckloos overtreên van zulck een streng verbodt,
En een gewisse doot te sterven, om 't genot
Van eenen mont vol saps, leert dat den mont niet spaenen
Van dootelijck venijn?

Asmodé.

Zoo zy 't verzoeckt met traenen,
Hy slaet zoo kleen een bê de jonge bruit niet af.
Oock terght verbodt de lust. Het dreigen van de straf
Ontvonckt de lust. Gy weet hoe lust u kon verrucken.

Lucifer.

Maer 't menschdom spiegelt zich aen 's engels ongelucken.

Asmodé.

Hy is te bijster op meer wetenschap belust.

Lucifer.

Wat zaecken zijn hem niet natuurelijck bewust,
Oock boven zijn natuur?

Asmodé.

Noch zal hy 't zeil niet strijcken,
Maer willen Gode zelf in wetenschap gelijcken.

654 *Uitzeide:* weigerde.
661 *Spaenen:* spenen.

Lucifer.

Den allerhooghsten niet te wijcken, was de bron
En eenige oirsprong, daer ons onheil uit begon.

Asmodé.

Zoo dient men langs dien kant hem listigh aen te randen.

Lucifer.

Begin, en voer het uit. Zie toe, belegh uw banden
Aen alle kanten vast, op dat hy 't niet ontspring'.
Is u een spoock of tien te weinigh en gering,
Men zal een regement oppressen hier ter stede.

Asmodé.

De schalcke Belial, mijn schiltknaep, houdt zich reede.
'k Zal hem berechten hoe hy best ter menschejaght
De netten spanne, om al het menschelijck geslacht,
Met eenen zelven slagh, in 't eerste paer te vangen.

Lucifer.

Het rijck des afgronts zal met smoock en lofgezangen
U eeuwigh eeren, zoo gy 't heldenstuck volvoert.
Al wat de vleermuisvlerck in lucht en zwavel roert
Verlangt te deelen in den rijckdom van dien zegen,
En vaert op helsch getoet den overwinner tegen,
Zoo moedigh, dat de stoel des hemels, op 't geschal
Aen 't wanckelen, verschrickt van 's menschdoms zwaren val.
Maer dit 's een poos te vroeg: dees hofstorm moet eerst [voorgaen.
Vang rustigh aen van 't hooft, en zie niet om. Laet doorstaen.
Verschalck den bruigom eerst, en dan de nieuwe bruit.
Spreeck Belial: daer komt hy aen, en vlamt op buit.

BELIAL. ASMODÉ.

Belial.

Mijn heer, ick zocht u, in de lommer van dees hoven,
Daer gy op 't stampen quaemt van onder opgestoven,

686 *Helsch getoet*, gelukkig gekozen antithesis van „hemelsch maatgeluid."

Hoe luid de roep toch van den grootvorst Lucifer?
Wat blyschap hoort men hier?

Asmodé.

Dees bruiloft wort niet ver
Van hier gehouden: maer wy zijn'er niet geroepen.

Belial.

Wat bloeit dees lusthof schoon! hier valt genoegh te snoepen.
Het paradijsooft drupt den gaepende in den mont.
De lucht van kruit en bloem rieckt heilzaem en gezont.
De boomen bloeien door al 't jaer, als uit gewente.
Natuur smilt lieflijck vier getijden in een lente,
Niet anders dan of zy hier eeuwigh bruiloft houdt.

Asmodé.

De grootste hovenier, die dezen lusthof bout,
En plant, is zelf belust geduurigh hier te waeren.
Hy sloot het huwlijck der gelieven, die nu paeren.
Wy zijn beraên dees vreught te stooren, hem ten spijt.
De vorst, die 's menschen heil en 's hemels eer benijt,
Begeert dat gy dit paer gelieven helpt verrucken,
Om stout door snoeplust dit verboden ooft te plucken.
Zoo krijght al 's hemels eer en 's menschdoms heil een' krack.
De gansche weerelt hangt alleen aen dezen tack,
En 't misbruick van dit ooft, indienze zich vergaepen,
Vergrijpen aen dees vrucht.

Belial.

Hoe nu? is al 't geschapen
Niet even goet, en schiep de schepper eenigh quaet?

Asmodé.

Geensins: natuur is goet: in 't overtreên bestaet
De quaetheit: tegens 't hoogh verbodt zich iets vermeeten
Dat 's quaet. Het leven wort gehanthaeft door het eten:
Maer tegens d'eerste wet iet eeten baert de doot.

701 *Gewente:* gewoonte.
709 *Verrucken:* hier voor: „verleiden, van 't spoor voeren."

Belial.

Ick vatte uw voorstel: maer hoe krijgen wy hen bloot,
Terwijlze 't bruiloftsfeest met hun genooden vieren?

Asmodé.

Gy moet u in een slang, de looste van de dieren,
Vermommen, en hun stil genaecken van ter zy.

Belial.

Wort d'eerste bruiloft met zoo schoon een mommery
Vereert, het wil de bruit en bruigom eeuwigh heugen:
En wat is mommery? een geblanckette leugen,
Wat anders in der daet, wat anders in den schijn.
Ick wil de bruiloftsschael vermengen met venijn.
De verf van 't blozende ooft zal lecker lockaes strecken,
En met haer' glans den worm, die binnen steeckt, bedecken.
Zoo een van beide zich aen deze vrucht vertast,
Geraeckenze alle beide aen mijnen angel vast.

Asmodé.

Gy kuntze plotseling niet vatten en bekooren;
Zy moeten eerst uw rede en schijnschoon voorstel hooren.

Belial.

't Gehoor moet voorgaen, en de rede hun den schroom
Beneemen, om allengs wat nader aen den boom
Te treden, voet voor voet; dan met de hant genaecken
Den appel, die het oogh bekoort, den mont tot smaecken
Verlockt. Zoo wort de doot onweetende gekust,
En niet ontmomt, eer 't vier der snoepkoortse is geblust.

Asmodé.

Gy weet uw ooghmerck net en op een punt te treffen.

Belial.

Dan zal 't vernederen kort volgen op 't verheffen.

721 *Hun genooden:* hier de engelen.

Asmodé.

Zoo heeft het Lucifer in zijnen val geleert.

Belial.

En wy met hem, tot in den zwavelpoel verneêrt.

Asmodé.

De grootvorst vint geraên den man eerst om te zetten.

Belial.

Die ziet te scherp, en zal door grijns en schoon blancketten
Der logen heenezien. De vrouwekunne is zwack
En simpel, als een duif. Wy moeten met gemack
Te werck gaen, en den man door 't vrouwebeelt genaecken.

Asmodé.

Het waer de kortste wegh den man in 't hart te raecken.

Belial.

Geweer te spillen op een sterck en scheutvry helt
Is ongeraden. Hier gelt loosheit, geen gewelt.
Men moet het steenen hart vermurven door gebeden,
En vrouwelippen. Dus laet wasch en klay zich kneden,
Door gloet en vochtigheit: en Adam, dus ge-eert,
Is van de hooghste hant uit aerde gebootseert.

Asmodé.

Zoo woudtge door de rib des mans den man beweegen?

Belial.

Met reden: want zy heeft hem naest aen 't hart gelegen,
Gelijck zijn eige ribbe, en tredenze in gespreck,
En noodtze haeren heer, het hart zal dezen treck
Terstont gevoelen, en, zijns ondanx, onverslagen
Den snoeplust van de lieve en jonge bruit behaegen,
En innewilligen haere allereerste be.

Asmodé.

'k Beken gevolghzaemheit is voester van de vre.

Belial.

Zoo zietge in 't paradijs verzaemen d' eensgezinde.
De doffer volght de duif, het hart de trouwe hinde,
De leeu de boschleeuwin. d' Een ga sleept d' andre voort:
En waer valt weêrstant, als de liefde een lief bekoort.
Doch eerwe ons in de leest van draeck of slang versteecken,
Wat dunckt u? zoo wy haer in engleschijn verspreecken,
Gelijck een bruiloftsgast; naerdien de bruiloftsdisch
Van englen wort bekleet.

Asmodé.

In engleschijn? dat's mis.
Wat wonder waer het Eve in engleschijn te leiden
En zetten naer uw hant? zy kan niet onderscheiden
Dat uw begeerte met de wet des hemels strijt,
En wort ontschuldight: want geen heilige engel wrijt
En worstelt tegens 't hof, van waer hy wort gezonden.
Zoo bleef uw zege wel de helft en meer geschonden.

Belial.

Wy mommen best dan met de grijns van slang of draeck.

Asmodé.

Indienge door dees grijns de menschelijcke spraeck
Met aengenaemen toon kunt zonder valscheit treffen.

Belial.

Kan zy de valscheit van mijn voorstel niet beseffen,
Het zal niet haperen aan een' oprechten klanck,
Die min een menschestem, en meer een maetgezangk
Van engelen gelijckt. De slangetong te recken,
Gelijck een taeie snaer, en op een' toon te trecken,
Natuurlijck als een' galm, die uit den hemel daelt,
Dat is de ziel met kunst door d'ooren heen gehaelt.

770 *Verspreecken* voor „bepraten."

779 *Slang of draeck:* deze beide benamingen zijn bij onzen dichter synoniem, als uit verschillende plaatsen zou kunnen worden aangetoond. Ik bepaal mij hier met te wijzen op de vraag, door Asmodé in vs. 628 gedaan, en het antwoord van Lucifer daarop. Ook bij onze Bijbelvertalers wordt met beide benamingen de Duivel aangeduid. Zie o. a. *Openb.* XII:9 en 13 en 2 *Kor.* XI:3.

Asmodé.

Geluckt u dit, gy zult de zinnen haest betoveren,
En door den ingangk van 't gehoor het hart veroveren.

Belial.

De voglezangk zou zelf een' woesten zeeorkaen,
Betoveren, en houdt de wilde baeren staen.
Ick wil het menschdom haest dien hemelsprong verleeren,
En hindren zijn natuur om hoogh te triomfeeren,
Te hoopen op den stoel, waeruit de haet ons schupt;
Een wraeck, die eeuwigh al zijn zaet in d' oogen drupt.

Asmodé.

De bruiloftsgasten, die vol vreught den hof doorwaeren,
Gedencken luttel met dees maere om hoogh te vaeren:

Belial.

En niemant minder dan d' aertsengel Gabriël.

Asmodé.

De feestschael gaet rondom. De bruiloft wort met spel
Bazuin en zang vereert. De blyschap laet zich hooren.
Dus lange zienwe noch geen kans voor ons geboren.

Belial.

Indien 't gelucken wou dat bruit en bruidegom
Zich, onder 't hofbancket, door hunnen hof rondom
Een poos vertraden, en de bruit, langs deze zye
Getreên, den bruigom, in een groene galerye,
Alleen verwachte, dan waer 't tijt haer' mont te noôn
Op deze boomvrucht, hun by zielstraf streng verboôn.

Asmodé.

Hier sla geluck toe: want 's bespieders kloecke vonden
Staen aen gelegenheit van plaetse en tijt gebonden,
En aen 't gemoeten van natuuren: zonder dit
Schiet d' outste schutter mis, en buiten 't rechte wit.

795 *Schupt* voor *schopt,* waarvan het een verschillende dialectvorm is.
811 *Aen 't gemoeten van natuuren:* d. i.: „aan 't aantreffen van dengene dien men zoekt in een geschikte stemming."

Belial.

Misluckt het nu, men magh een' andren tijt beraemen.

Asmodé.

Indien het mooghlijck zy hen, midden in 't verzaemen,
En onder 't bruiloftsfeest, te locken in ons net,
Dat wint den hooghsten prijs. Het lustme d' eerste wet
Door 't allereerste paer t'ontwijden, en te breecken.
Zoo wort de paeuwestaert des menschdoms neêrgestreecken.
Laet Gabriël dees maer verkuntschappen om hoogh.

Belial.

Wat zou het paradijs een keel naer 's hemels boogh
Opsteecken! welck een damp al 's hemels glans bezwalcken!

Asmodé.

Wy triomfeeren, eer wy 't lieve paer verschalcken.

Belial.

Wy winnen met de hoope alree de zege in 't velt.
De moedt geeft tien vooruit.

Asmodé.

Maer d'overwinner stelt
Den overwonnen wet.

Belial.

Wat galm komt hier gedrongen?

Asmodé.

Daer wort het bruiloftsliet gelieven toegezongen,
Waeronder Godts bazuin haer beurt houdt. Sta wat stil,
En laet ons luisteren wat hierop volgen wil.

Belial.

De hemel overstraelt den hof met rijcker glanssen.

Asmodé.

De gasten vangen aen den hemel toe te danssen.
Een' dans van eere en prijs, op bom, schalmey, en fluit.
Hier komenze aen. Schuil wech. Bespie dien vetten buit.

REY VAN WACHTENGELEN. ADAM. EVA.

I. Zang.

Danssenwe, Godts naem ter eere,
Die gelieven t' zamenvoeght,
Zoo gezalight, en vernoeght.
Laetze beide, keer in keere,
In het midden van den rey,
Op kornet en hofschalmey,
Harpen, fluiten, luiten, veêlen,
En de bevende orgelkeelen,
Trippelende zwey in zwey,
D' eene ronde in d' andre mengelen,
Tegens stroom, en dan voor stroom,
Binnen menschen, buiten engelen,
Luister scherp naer wet en toom.
Laet ons op de pennen zweven,
Dan, van bloemwerck ondersteunt,
Met de voeten kringen weven,
Dat de paradijsgront dreunt.
Nu, voor 't reppen van de voeten,
Laet ons dit volschapen paer
Eerst eerbiedigh gaen begroeten:
Want het voeght de bruiloftsschaer
Datze eerbiedigh oorlof vraegen.
Vangenwe aen op hun behaegen.

I. Tegenzang.

O geluckige gepaerde,
Bruigom met laurier bekranst,

841 *Zwey* voor *zwaai.*

846—849 Deze bevallige voorstelling van de engelenreien, zwevende op hun vleugels, en zich vasthoudende aan bloemfestoenen, is geheel in den geest van den tijd.

857 *Met laurier bekranst:* zie vs. 358.

En gy bruit, daer 't al om danst,
Wat in hemel en op aerde
Zich in uw geluck verblijt,
Gunt uw gasten datze om strijt,
Gode en u ter eere, trippelen,
En rondom u heene hippelen.
Laet ons dus den bruiloftstijt
Vieren: want den feestgenooden
Voeght geen stilte, op 't hooge feest,
Maer een dans, van Godt geboden.
In den hemel zweeft geen geest,
Of hy slijt met lof te zingen
En een' godtsdans d' eeuwigheit,
Voor den schepper aller dingen,
Endeloos in majesteit.
Laetge u dit verzoeck gevallen,
Treet zelfs voor, wy vangen aen,
Hant aen hant, dus met ons allen
Eenen ring om u te slaen,
Op den galm der feestschalmeien.
Zet de wijs in voor de reien.

II. Zang. Adam.

Laet ons dan den feestdans leeren
En den trant
Van den grooten heer der heeren;
En den hemel nabootseeren
Met verstant.
Volght de vaste en wufte lichten
Op hun spoor.
Dat 's op d'aerde een' hemel stichten.
Elcke star bewaert haer plichten
In Godts koor.
Zeven losse danssen binnen
't Vaste vier,
Dat rondom, om prijs te winnen,
Zeven telt aen 's hemels tinnen,
In hunn' zwier.
Dat ick dan de zon uitbeelde,
Gy, mijn bruit,

't Maenlicht, 't welckme noit verveelde.
Scherpe prickel van mijn weelde,
Dans vooruit.

II. Tegenzang. Eva.

'k Laet den voordans aen my leenen.
Volghme na.
Worde ick heel of half bescheenen,
Of is al de glans verdweenen
Van mijn ga:
'k Zalme troosten in het dwaelen
Voor een wijl,
Tot dat uit uw rijcke straelen
Ick weêr licht by u magh haelen,
Naer dien stijl.
Komt u aenschijn my beloncken
Half of gansch,
'k Zal van zuivre liefde ontvoncken,
Om den luister, my geschoncken,
Schoon van glans.
Hou den voortrant naer 't betamen
Hoogh en laegh.
Laet ons scheiden, en verzaemen,
Daerwe aen d'eerste kennis quaemen
Blijde en graegh.

Toezang. Rei.

Onder drypaer hemelingen,
Die rondom
Die volschoone bruidegom,
Alle in ongelijcke kringen,
Licht van zijne torts ontfingen,
Op hun streeck,
Een de morgenstar geleeck,

925—929 Versta deze regels aldus: „onder de dansende wezens die gij, Adam, bij de planeten hebt vergeleken, evenals u zelven bij de zon, is er een, die beurtelings de morgen- en de avondster voorstelde en u altijd voor- of nalichtte." Bedektelijk willen de Engelen hiermede zinspelen op den naam van „Venus" (aan gemelde planeet gegeven, doch die hier natuurlijk niet te pas kwam), en alzoo te kennen geven, dat „de liefde" altijd met het bruidspaar was. Het denkbeeld is zeer gelukkig; doch de bedoeling springt niet zoo dadelijk in 't oog.

Dan weêr d' avontstar in 't wijzen:
Want zy danst hem voor in 't rijzen,
Of volght trou zijn hemelbaen
Achteraen.

De dans heeft zijn beslagh: nu weêr ten disch gelegen,
Daer Gabriël u noot op 's hemels verschen zegen.

HET VIERDE BEDRYF.

EVA. ADAM.

Eva.

Waer staenwe, in 't paradijs, of daer de starren blaecken?
Wat treck verruckt mijn' geest om hoog? mijn voeten raken
Geene aerde. d' Aerde ontzinckt den voeten in 't verschiet.
De goddelijcke galm van 't heiligh bruiloftsliet
Ontknoopt den bant, die ziel en lichaem hiel gebonden.
De ziel, op hemelscheit verslingert, en verslonden,
Gevoelt geene aerdtscheit, en, verkeert in zuivre vlam,
Zoeckt d' eerste bron, waeruit zy haeren oirsprong nam.

Adam.

Mijn lief, waer heene? toef: gy mostme niet ontzweeven.

Eva.

Ick worde krachtigh na de bron des heils gedreven,
Die mijnen brant alleen kan koelen. Laetme gaen.

Adam.

Uw element is hier. Uw liefste spreeckt u aen.

Eva.

Nu kome ick weder tot my zelve, en by mijn zinnen.

Adam.

Het voeght de Cherubijns en gloênde Serafinnen
Zoo hoogh te zweven, daer zy, met gebogen knien

Op 't aenschijn vallende, de majesteit ontzien
Te naderen, en haer met wieroockschaelen eeren.

Eva.

Geluckigh zijnze, die met engelen verkeeren.
De milde bruiloftsdisch vereerde ons hemelspijs,
En manne en druif, gegroeit in 't aerdtsche paradijs,
Die al het ander ooft door leckerny verdoven:
Maer 's engels rede ging al 't bruitsbancket te boven.
Hy schoof de nevels van het menschelijck gezicht,
En toonde ons welck een stadt de Godtheit in het licht
Hier boven boude, daer, de balling uitgesloten,
De redelijcke ziel, den lichame ingegoten,
Haer burgerrecht verwacht, indienze zonder smet
Den allerhooghsten eert, naer d' ingestelde wet.

Adam.

Die stadt is van den gront tot in den top voltogen.

Eva.

Zoo alle leden eens veranderden in oogen
Van hemelsche adelaers, uit liefde tot dees stadt,
Noch zagen d'oogen zich aen dit gezicht niet zadt.

Adam.

Van welcke zijde zou het oogh 't gezicht ontginnen?

Eva.

d' Aertsengel most zich op die rede eerst zelf bezinnen.

Adam.

Men kan niet bouwen eer de grontslagh is geleit.

Eva.

't Gesteente geeft den gront een grooter heerlijckheit.
De jaspis, de safier, smaragden, en berillen,

964 *Van welcke zijde zou het oogh 't gezicht ontginnen?* d.i.: „van welke zijde zou men best een aanvang maken met de beschouwing (van die volmaakte stad)?"

967—988 Vergelijk hierbij de beschrijving, die *Openb.* XXI:18—20 gegeven wordt van 't Hemelsche Jeruzalem.

Sardonix, sardius, en ametisten willen
Chalcedon, chrizolyt, noch genen chrizofraes,
Noch hiacinten, noch den moedigen topaes
In 't praelen wijcken. Elck is moediger in 't proncken.

Adam.

De muuren steigren hoogh, en dicht aen een gekloncken
Uit louter jaspis, net op een vierkante maet.

Eva.

De poorten, elck een perle, en elcke schoone straet
Met klinckklaer gout gevloert, gewilligh doorgang geven
Aen alle geesten, die hier heene en weder zweven.

Adam.

Hier rijst geen tempel, noch gewelleft tempelwerck:
Want d' onbepaeltheit van Godts wezen is de kerck,
Waerin hy wort gedient van nimmertelbre geesten,
Die hem aleluia op endelooze feesten.
Toezwaeien, en den lof voortwentelen, zoo lang
De juichende englegalm beantwoort het gezang.

Eva.

Hier rolt geen zonnekloot ten ende van haer baene,
Noch 't ongestadigh licht der wisselbaere maene
Verlicht dees groote stadt, daer 't eeuwigh schijnend licht
Van 't alvernoegende en verzadende aengezicht
Den schoonsten dagh verleent, een' dag, waernaer wy menschen,
(Och of die dagh verscheen) uit al ons harte wenschen.

Adam.

Hoe lieflijck ruischtme in 't oor de versche waterval,
Die uit den hooghsten troon, noch klaerder dan kristal,
In 't midden door de straet, zoo helder henevloeide,
En 't hout des levens, dat in 't midden wast, besproeide!
Wat gaf dees boom al 't jaer, in een gezonder lucht,
Van d'eene in d'andre maent, een kostelijcke vrucht!

990 *De versche waterval:* zie *Gen.* II:10.

Eva.

d' Aertsengel onderhiel ons met die bruiloftswijzen,
En hoopte 't menschdom eens in 's hemels paradijzen
Te wellekomen, op een blijder bruiloftsfeest.

Adam.

Terwijlwe hier beneên, van eenen zelven geest
Gedreven, onderling elckandere beminnen,
Laet ons, van dagh tot dagh, een' trap ten hemel winnen,
En steigeren van 't laeghste in 't opperste geluck.

Eva.

Gebieme wat u lust. Ick reken het geen juck
Mijn lusten onder uw geboôn van zelf te buigen.

Adam.

Laet onze afzetzels jaer op jaer ons trou getuigen.
De liefde wort door liefde ontvonckt en opgeweckt.
Gy ziet hoe minzaem duif en doffer treckebeckt.
De zwaen bekoort de zwaen, die bruizende aen komt
[zwemmen.
De stercke leeu laet zich van zijn leeuwinne temmen.
Het veil omhelst den olm. Men ent de plant op plant.
Een treck van liefde zet het al naer zijne hant.
Wat leven voelt, wil zich met eene weêrga mengen.
Natuur schept lust in haers gelijcken voort te brengen,
d' Aenstaende weerelt wort uit uwen schoot verwacht.
Gy zult, als moeder van het menschelijck geslacht,
Aertsvaders, koningen, wetgevers, helden baeren,
Heldinnen, dochters en schoondochters eerlijck paeren
Met uwe neven. 'k Zie uw' naem alree ge-eert,
Waer gy de ledigheit der aerde alom stoffeert
Met zoo veel zielen, als de velden bloemen draegen.
Ay laet, op zulck een hoop, mijn' wensch uw ziel behaegen.

Eva.

Zoo lang het aerdtrijck in den arm des hemels hangt,
En d' aerde, zijne bruit, haer vruchtbaerheit ontfangt

1005 *Onze afzetzels* voor „onze kinderen, nakomelingen."

Van zulck een' bruidegom, die haer met duizent oogen
Van starren aenlonckt, en bestraelt uit 's hemels boogen,
Zoo lang zal mijne min met d'uwe gaen gepaert,
En elcke dienst en kus blijft my een' weêrkus waert.

Adam.

Het zy met uw verlof, dat ick in deze streecke,
Aen d'eene zijde, een poos met Godt den schepper spreecke,
En in mijne eenzaemheit bedanck' voor uw genot.
Verschoonme een' oogenblick.

Eva.

Mijn liefste, ga met Godt.

BELIAL. EVA.

Belial.

Geluck, ô bruit, aenstaende moeder
Der eeuwen: heil in d' echte staet.
De hemel zy en blijve uw hoeder,
De bruidegom uw toeverlaet.
De roos en leli luicken onder
Uw voeten schooner op. ô bloem
Der schoonste bloemen, weereltswonder
Van alle schoonheên, die haer' roem
En vlag voor uwe schoonheit strijcken,
Noch schooner moetge namaels prijcken.

Eva.

Wat stem genaecktme uit dichte bladeren
En schaduwen? wie komtme hier
Met zulck een' gloet van liefde naderen?
Zoo gy een geest zijt, of een dier,
Ontmom, vertoon u. Laetme kennen
Wie my dus minnelijck begroet.
Het zy gy zweeft op lucht en pennen,
Of d' aerde treet met uwen voet;

1029 *Aen d' eene zijde* voor „ter zijde, in een afgezonderde plaats."

Ontwolck u, dat de zon hier doorschijn.
Of zijtge mensch, koom vry te voorschijn.

Belial.

Ick ben een schepsel, schoone jonge
Genootschapt van uw' bruidegom,
Begaeft met eene menschetonge
En spraecke. Alle anderen staen stom,
Misdeelt van uwe heldre reden.
'k Beken mijn kleenheit onder u,
Al zitge hooger, ick beneden
Aen uwe voeten, blijf niet schu:
Misgun geen' slange u heil te wenschen.
'k Bemin den ommegang der menschen.

Zoo nestlen minzaeme oyevaeren
Rondom u, in geboomte en lucht.
De dolfijn steeckt uit zoute baeren
Het hooft, door een verborge zucht
En heimelijcken treck gedreven
Naer menschen, en het vrouwebeelt.
Gy ziet dees vogels om u zweven,
En hoe de dolfijn d' oevers streelt
En strijckt met zijnen staert, en vinnen,
Uit liefde om 's menschen hart te winnen.

Het zou den wilde eenhoren lusten
In uwen zuivren maeghdeschoot,
Noch van geen hant gerept, te rusten,
Gaeft gy uw aenschijn voor hem bloot.
Die snelvoet geeft zich niet gevangen

1052 *Schoone jonge:* even wettig als *jonge schoone;* doch minder goed te keuren, omdat het dubbelzinnig klinkt en men er: „schoone knaap" uit zou kunnen verstaan.

1053 *Genootschapt* voor „in genootschap opgenomen," hier: „te feest genoodigd."

1072—1081 Het hier gezegde berust op hetgeen de overlevering vermeldt aangaande den *Eenhoorn,* een dier, welks bestaan nog immer twijfelachtig blijft. Vondel vergeet echter, bij deze sierlijke beschrijving, dat op de vraag, aan *wie* de Eenhoorn zich al of niet gevangen wilde geven, in het Paradijs nog moeilijk uit de ondervinding kon geantwoord worden.

Dan aen een maeght, en smilt en schreit,
Als hy u ziet, van groot verlangen,
Om zulck een schoone, hem ontzeit,
Zoo prickelt min zijn maeghdedriften.
Zijn hooren kan venynen schiften.

Eva.

Waer toe de dieren dus geprezen?

Belial.

Op datge niet, dus byster schuw,
Van menschbeminners, hoeft te vreezen.
Ick zoecke geen genot by u,
Maer loutre gunst. Gy zijt het waerdigh,
Gezegende overschoone bruit.
Mijn maght is kleen, mijn hart dienstvaerdigh
Voor u ten beste. Ick noode u uit
Op dezen boom, waerin de prijs leit
Van alle wetenschap en wijsheit.

Eva.

Zwijgh stil, en wacht u my te nooden
Op ooft, dat wetenschap belooft.
Dees appel wert mijn mont verboden,
Dies noodtme op geen' verboden ooft.
De Godtheit sprack: gy mooght wel eeten
Van alle boomen in den hof:
Maer schuw de kennisvrucht vermeeten
Te plucken. Schuw dees misdaet, of
Ghy zult de doot onfaelbaer sterven,
En u en al uw zaet bederven.

Belial.

Is 't waer? zou Godt, zoo hoogh gezeten,
Almaghtigh, goet, oneindigh wijs,
Wel spreecken: gy zult geensins eeten
Al wat'er groeit in 't paradijs?

Eva.

Wy plucken allerhande vruchten,
En eetenze oock: maer Godt geboodt

Dien boom in 't middenperck te vlughten,
Gelijck de pest, en baere doot.
Wat zoume lusten uit te spatten,
De doot met hant en tant te vatten!

Belial.

O simple duif, dees wet is strijdigh
Met recht en reden. Geef gehoor.
Hoe, toont de Godtheit zich zoo nijdigh?
Ick bidde, ô simple, keer uw oor
Zoo schuw niet af van nutte raeden,
En dezen eedlen fenixboom.
De wijsheit schuilt in deze bladen.
Men moet een jonge vrou den toom
Niet korten. Laetze weeligh weiden.
Haer lust en Godt zijn niet gescheiden.

Deze appels kennen geen venijnen.
Zy smilten lieflijck op de tong,
Verheugen 't hart, als hemelwijnen.
Zy houden 't menschdom eeuwigh jong:
En 't is nu bruiloft, daer Godts reien,
Uit lust om u te prijck te zien,
In uwe schoonheit zich vermeien.
Wat wellust zou men u verbiên!
Wat zou men u zoo naeu bestippen!
Dit ooft verlieft op uwe lippen.

Eva.

Men magh zich aen geen quaet vergaepen.
't Verboôn te smaecken is een smet.

Belial.

De schepper heeft niet quaets geschapen.
Hoe zijtge alree zoo naeu gezet?

1117 *Fenixboom* voor „boom, die, als de Fenix, niet alleen fraai en uitstekend boven allen, maar ook eenig in zijn soort is.”

1130 *Bestippen:* letterlijk: „door het zetten van een *stip*, bepalen”, overdrachtelijk: „beperken, binden.”

1134—1137 Vondel zinspeelt hier kennelijk op de argumenten, welke de Protestanten aanvoeren tegen de onthouding door de Roomschgezinden van vleeschspijzen op vastendagen.

Dit 's bygeloof. Waer wil dit heenen!
Geen spijs noch dranck besmetten 't lijf,
En minst de ziel. Hou op van steenen.
Pluck stout, en nuttigh uw gerijf.

Eva.

Ay zeghme eerst, die my dus durft nooden,
Waerom is my dien boom verboden?
Waerom is aen dees vrucht te smaecken
De doot gehecht? waerom verbiet
De hovenier haer aen te raecken,
Op lijf- en zielstraf, schuilt'er niet
Venijnighs, onder schoone verven?

Belial.

Ay simple duif, betrou mijn woort
Ick zweer het u, gy zult niet sterven.
Gebruick wat oogh en mont bekoort:
En wiltge u op mijn' eedt betrouwen,
'k Zal d' oirzaeck van 't verbodt ontvouwen.

Eva.

Het zoume lusten dit te hooren.
Ontvoume Godts geheimenis.

Belial.

Verkeerden al dees blaên in ooren
Zy moghten 't melden: want het is
Verboden Godts geheim te melden.
'k Zal 't evenwel, op mijn gevaer,
Al zoudtme zelf het leven gelden,
U openbaeren, magh het maer
By u berusten. Schut mijn schade,
En houme buiten ongenade.

De nijdigheit wil niet gedoogen
Dees leckre vrucht uw' mont te biên,

1139 *Uw gerijf:* „hetgeen u gerieven, u tot nut en voordeel strekken kan."

Op datge niet, uit andere oogen,
Met oogen des verstants zoudt zien,
Haer zelve in wetenschap gelijcken,
Veranderen in een Godin,
En Gode in geene wijsheit wijcken.
Die rijcke schatten schuilen in
Deze appels, die ter kennis leiden,
Om goet en quaet van een te scheiden.

Dits d'oirzaeck van het streng verbieden.
Deze appelschel beschaduwt Godt:
Tast toe, eer 't iemant koom' bespieden.
Ick schud den boom, om zulck een lot,
Een Godtheit, in uw' mont te storten.
Ay zucht niet. Staeck dit droef gezucht.
Wat wiltge uw lust alree verkorten?
Bespiegel deze hemelvrucht,
Dien gouden appel, milt van sappen,
Hy schenckt u hemelsche eigenschappen.

Eva.

Och eedle boom, hoe durf ick waegen
Uw ooft te plucken! eedle boom,
Gezalight door het appeldraegen,
Hoe klopt mijn hart, uit schrick, en schroom!
O blozende appel, 'k zie u schieten
Een' strael van gout, en levend root.
Die zonder smet u moght genieten!
'k Genaecke u bevend. Zou de doot,
Een worm zich in dien boezem bergen?
Hou op, hou op mijn lust te tergen.
Waerom mijn lust van ooft onthouden?
Wat schaet een beet? onnoosle schult,
Een snoeplust wort licht quijt geschouden.
Ick pluck. Gedoogh het met gedult,

1179 *Bespiegel* voor „beschouw met aandacht." 't Woord, hier zoo gelukkig gekozen, wordt tegenwoordig niet anders meer gebezigd dan waar het verstandelijke of zedelijke beschouwingen geldt; ofschoon, om 't „aandachtig bekijken" van gewone voorwerpen uit te drukken, de basterdvorm „bespeculeeren" nog dagelijks gehoord wordt.

O schepper, zoo 'k mijn hant bederve,
De halve misdaet is begaen.
O blozentheit! ô schoone verve!

Belial.

Nu schoone, zet den mont hier aen,
Ay proef eens. Staetge noch verlegen?
Nu eet, dat u de hemel zegen.
Uw bruigom komt hier aengetreden,
En schijnt in zijnen geest verruckt.
Wort hy op dit bancket gebeden,
Dien rooden appel, versch gepluckt;
Hoe kan zijn mont de bruit ontzeggen
Dees vrucht te proeven op haer woort?
Ick helpe uw rede zoo beleggen,
Dat, schoon het ooft hem niet bekoort,
Hy zal, om niet uw gunst te grieven,
U innevolgen, en believen.

ADAM. EVA.

Adam.

Hoe wel bekomt het my, gerust in eenzaemheit
En opgetogen, met de hooghste majesteit
Te spreecken mont aen mont, en een genadeteken
Van haeren uitstrael op het voorhooft, onder 't spreecken,
t' Ontfangen, dat mijn ziel, in eenen andren staet
Herschapen, uitroept: heer, hou op: ick ben verzaet
Van uwe goetheit, al te magtigh, en miltdaedigh,
En uitgestort! hou op, en zijt uw' knecht genaedigh.
Nu keere ick weder naer mijn bruit, mijn halve ziel.
Waer maghze steecken? wat bespieglinge onderhiel

1208 *Ick helpe uw rede zoo beleggen* voor „ik help u, zoodanige gepaste woorden en gronden kiezen." Ofschoon „een rede te *beleggen*" thans als een verouderde uitdrukking klinkt, is echter de uitdrukking: „een rede te *overleggen*" zeer algemeen in gebruik gebleven.

1215 *Uitstrael:* een zeer goed gevormd, doch verouderd woord en voor 't welk men thans gewoon is „afstraling" te bezigen naar 't H. D. *Abglanz.*

1219 *Uitgestort:* overvloedig.

Haer midlerwijl? ick zieze in schaduwe gezeten
By dien verboden boom. Wat 's dit? wie broght haer eeten?
Dit voorspoock spelt niet goets. Ick zie my doof, en stom.

Eva.

Genaeck, mijn liefste. Hoe? is nu de bruidegom
Afkeerigh van zijn bruit? Ick wacht u met verlangen.

Adam.

Hoe staet het hier? hoe dus? wat lust heeft u bevangen?
Mijn lief, wie noodighde u ter feest op deze wijs?

Eva.

Godts appelboom verleent my schaduwen en spijs.

Adam.

Wat spijs? een spijs zoo hoogh van Godt geboôn te [schuwen?

Eva.

En hierom luste 't my te min daer van te gruwen?
't Verbodt ontstack de lust. Mijn bruidegom, mijn troost,
Bezie dien appel eens. Ay zie hoe schoon hy bloost.
Indien de schel het oogh uitwendigh kan vermaecken,
Gedenck hoe liefelijck het binnenste moet smaecken.

Adam.

Och smaeck! een koude koorts rijdt over al mijn leên.
Mijn haer rijst overendt. Och lief, waer wil dit heen!
Wat wort mijn hart beklemt! dat Godt dien appel schende,
Den boom uit d'aerde rucke. ô jammer, ô elende!
Is dit alree de vrucht, de vreught van 't bruiloftsbedt?
Ontheilightge zoo snoot des allerhooghsten wet?

1224 *Ick zie my doof, en stom* voor „wat ik zie maakt mij doof en stom."
1228 *Feest:* hier meer bepaald voor „feestmaal, *festin.*"
1235 *Gedenck:* voor „overdenk, ga na."
1236 *Och smaeck:* versta: met terugslag op 't laatste woord, dat Eva gezegd heeft; „wat smaken!"
1238 *Schende* voor „verderve."

Eva.

Nu bruigom, zijt gerust. 'k Versta wel wat de wet zeit,
En beter dan gy meent. Wat steurt uw naeugezetheit
Zich om een appelbeet? dit's louter bygeloof.

Adam.

Helaes, wat hoor ick nu! och waer ick stom, en doof,
En blint: ontbrack het my aen oogen, en aen ooren,
Zoo zoude ick in dien staet, 't is droef, u zien noch hooren.

Eva.

Niet hooger, bruidegom. Hier is geen quaet begaen.
Ontfang mijne eerste gave, en tast dien appel aen.
Geloof en volgh uw bruit, en proef, en na het smaecken
Zoo oordeel met verstant en kennisse van zaecken.

Adam.

Zoude ick, u volgende, den oppersten versmaên?
De hemel hoede my voor zulck een stout bestaen.
Men kan niet straffeloos dees hofwet overtreden.

Eva.

Wat hofwet? deze wet is strijdigh tegens reden.

Adam.

Godts reden overtreft al 't menschelijck vernuft.

Eva.

Een die rechtschapen is wort niet zoo licht verbluft
Van ydle vreeze. Ick smaeck wat kennis in dees spijs leit.

Adam.

Godt vreezen is 't begin van kennisse en van wijsheit.
Wie hem gehoorzaemt, en zich onder zijne wet

1251 *Van zaecken:* zoo staat er in de uitgave van 1664, bij de wed. A. de Wees; die van 1698, bij J. de Wees, heeft: *der zaecken.*

1257 *Rechtschapen* hier in zijn letterlijken zin voor: „volkomen, zonder gebrek geschapen, *perfectus.*" Zie Kil. *in v.*

Gewilligh buight, is vry van zulck een lastersmet.
Ick mercke alreede hoe zich d'engelen dit belgen.

Eva.

'k Geloof een engel schudde een appel van dees telgen.
Ick ving dit boombancket in 't vallen met mijn hant,
Niet als een' gruwel, maer een heilgenadepant.
Wat laetge traenen langs uw kaecken nedervloeien?
Wilt gy de lust van uw beluste bruit besnoeien,
Haer nors bejegenen met eenen wederzin?
Dat 's zeker noch te vroegh, dat brengt geen vrientschap in,
Dat hebtge oock niet belooft, toen gy my eerst aenschoude,
De huwlijxgodt mijn hant in d'uwe vlocht en troude,
En 't huwlijck zegende. Ben ick uw vleesch en been,
Zoo draegh u, als een man, en laet ons lotgemeen
Te gader leven. 'k Noode u op Godts eige gaven.
Zoo zal uw kennis trots tot aen de starren draven.
Zoo wortge in wetenschap en wijsheit Godt gelijck.
Gebruick uw' vryen wil, en toon my d'eerste blijck
Van liefde, in 't volgen van mijn allereerste bede.
Zy lijdt geen weigeren. Gevolghzaemheit baert vrede.

Adam.

O welck een strijt! wat 's dit een wightigh hooftgeschil?
In wetenschap Godt zelf gelijcken, eigen wil
Te volgen, zonder op het ooftverbodt te letten:
Of onder Godt staen, en het juck van zijne wetten
Te draegen, als een slaef, uit vreeze voor de straf?

Eva.

Wat sammeltge? gebruick wat ons de hemel gaf,
Uw' vryen wil, en 't goet, u heden aengeboden.
De Godtheit heerscht om hoogh: hier heerschen aert-
[sche Goden.

Adam.

O welck een strijt! hier staet het vrouwebeelt; daer Godt.
Hier vleitme haere bê: daer dreightme een streng verbodt.

1271 *De huwlijxgodt:* een wat al te mythologisch klinkende uitdrukking, in den mond van Eva. Schreef Vondel die gedachteloos neer? of bedoelde hij: „God, door het huwelijk."?

1277 *D'eerste blijck:* hier wordt *blijk* vr. gebezigd. Zie Bild. *Gesll. in v.*

Zal ick de liefde en gunst van mijne vrouwe ontbeeren,
Of d'opperste genade in ongena verkeeren?
Een onweêr barnt'er in mijn' geest. Wat baert de keur
In zulck een onderscheit al angst! wat stelle ick veur,
De vrientschap van mijn vrouwe, of 's hemels gunst te
[derven?
Durf ick in my het beelt, dat Godt gelijckt, misverven,
Mijn ziel ontluisteren, om zulck een snoot genot?
Neen, neen, van mijne vrou gescheiden, rustigh Godt,
Den oirsprong van mijn heil omhelst en aengehangen.
'k Heb van zijn milde hant alree te veel ontfangen,
En wachte oneindigh meer uit zijnen vollen schoot.
Ick kies het leven voor de baerelijcke doot.
Mevrou, wat verghtge my! ick laetme niet misleiden.
'k Getroostme niet van Godt, maer eer van u te scheiden:
Indien ick een van bey moet kiezen. Dit sta vast.

Eva.

Zoo breecktge alree den bant des huwlijx, zonder last,
Ja tegens 's hemels wil, en durft het huwlijck schennen,
Om eenen appelbeet, en geeft uw' aert te kennen,
Dien trouweloozen aert, gelijck een jonge wulp.
Nu Adam, dat gaet wel. Ga heen: gy hoeft geen hulp
Noch vrouwetroost: gy kunt genoegh met dieren leven,
En kentze, hooft voor hooft, en kuntze naemen geven.
Gy keert u aen geen vrou, en achtze uw vleesch en been
Niet langer: want uw hart verkeert in ys en steen.
Welaen, ick ben 't getroost, maer komtge uw vrouw te
[zoecken,
En vintze niet: dan mooght gy huilen, schreien, vloecken,
Maer 'k zweere 't zal u niet gebeuren haer te zien,
Noch Eva acht u waert voortaen den mont te biên,
Ick neem den hof, en al de dieren tot getuigen
Van uwen wrevlen aert. De wreetste leeuwen buigen
Zich onder hun leeuwin. De tiger brant van min,
En ziet niet lievers dan zijn lieve tigerin
Naer d'oogen en den mont. Zy drincken uit eene ader

1293 *Wat stelle ick veur: veur* staat hier in de plaats van „voorop."
1301 *De baerelijcke doot: baarlijk* is „wezenlijk, openbaar," en vandaar: in eigen persoon."

En eeten eene spijs, en wandelen te gader:
Maer Adam acht zijn bruit, zijn jonge weêrga, niet.
Leef lang. Gedenck dat gy uw vrou nu 't leste ziet.

Adam.

Och och, waer gaetze heene? och, woutge een luttel beiden!
Mijn liefste, hou noch stant.

Eva.

Wy zijn alree gescheiden.
Wat houdtge my? laet los. Zoo leeftge vranck en vry.
Bemin eene andre, die gy meer bemint dan my.
Gy quaemt al slaepende aen een bedtgenoote, en vrouwe,
En naemtze zonder liefde, en scheit nu zonder rouwe.
Wie zonder min vergaert, kan scheiden zonder smart,
Een andre ribbe leght u nader aen het hart.
Dat d'opperste u een vrou, naer uwen zin, bootseere.
Gebeurt dit, als ick 't wensch, beminze, en houze in eere:
Beliefze meer dan my: of zoo u dat bezwaert,
Blijf liever eenzaem, als voor heene, en ongepaert:
Zoo zultge een vrouwehart niet quetsen, en bedroeven.

Adam.

Och zwijg, mijn liefste, zwijg. Gy nijpt mijn hart met [schroeven.
Hoe kan ick Gode en u behaegen in dees zaeck!
De hooghste wijsheit vint in troubreuck geenen smaeck.
Zy voeghde ons t'zaemen. Laet ons dan te zaemen leven.
O vader, kuntge uw' zoon een struickeling vergeven,
Dat ick een' oogenblick mijn wederga behaegh',
Zoo zie dit over. Dit 's een overgaende vlaegh.
Men moet een zwacke zacht en minnelijck bejegenen,
Met alle eerbiedigheit. Gy kunt den appel zegenen,
En scheiden het vergift, gesproten van 't verbodt.
Nu geef den appel hier, zoo deelen wy een lot.

Eva.

Zoo leert men goet en quaet met kennisse onderscheien.
Wel waerom schudtge 't hooft?

1329 *Bemin eene andre:* dat zou Adam voor 't oogenblik nogal moeilijk zijn geweest; maar de woorden vinden hun verdediging in vs. 133

Adam.

Ick hoor de bruiloftsreien
Een klaght aenheffen, die den bruiloftsgalm verdooft.

Eva.

Mijn lief, hoe zietge dus bestorven om uw hooft?
Schep moet, mijn lief: gy hoeft te schricken noch te
[schroomen.
Ick hebbe alleen dien last op mijne ziel genomen.

REY VAN WACHTENGELEN.

I. Zang.

Helaes, wat baet een englewacht,
Zoo 't alziende oogh van boven
Den mensch niet gaslaet naer zijn maght!
Hoe leght de stamheer van 't geslacht
Met al zijn zaet verschoven,
En in der eeuwigheit berooft
Van zulck een heilkroon, hem belooft!
O feest van weinige uuren!
De hemel zelf gevoelt dien krack.
De staet van dees natuuren
Hadde eeuwigh kunnen duuren:
Maer och zy droegen zich te zwack
In Gode te behaegen.
O tijt van bitter klaegen!

I. Tegenzang.

Had Adam zich aen 't Engelsdom
Gespiegelt, dat hoovaerdigh,
Terwijl 't in volle weelde zwom,
Noch hooger dan zijn staetpeil klom,
En, wrytende en quaetaerdigh,
Den milden leenheer trotsen wou,
Hy leefde vry van naberou.
Ten zy nu Godts genade
De hant reicke aen 't gevallen paer,

Dat, by de slang te raede,
Aen 't omzien quam te spade;
Wie ruckt het uit zijn jammer, daer
Het leght in schande en schennis!
Hoe dier staet lust naer kennis!

II. Zang.

Men magh nochtans naer kennis staen.
Wy hemelgeesten dringen
Uit kenniszucht al hooger aen,
En volgen Godts verborge baen,
In ons bespiegelingen:
Want in den ronden spiegelkloot
Der Godtheit leght de weerelt bloot,
Wil d'opperste openbaeren
Aenstaende zaecken, in dien schijn
Als ofze alreede waren
In wezen, voor het baeren;
Kon Adam dan een helsch venijn
Uit zucht ter kennis trecken?
Dit staet u naeckt t'ontdecken.

II. Tegenzang.

De Godtheit kent zich zelve, en eerst
De kennis is dan heerlijck,
En van de schultvleck allerveerst.
De Godtheit, die het al beheerst.
Zal niemant hierom deerlijck
Van zijn gena verstooten: want
Hy heeft den kennisboom geplant:
Maer dieze uit trotsheit zoecken
Door middelen, van hem verboôn,
Dat zijn verkeerde kloecken.
Hoort Adam nu vast vloecken.
Nu spant vorst Lucifer de kroon.
Och Adam, hooge ceder,
Hoe ploftge dus ter neder!

1397 *Dit staet u naeckt t'ontdecken:* versta: „dit verschil (tusschen een geoorloofd en ongeoorloofd streven naar hoogere kennis) behoort gij wel duidelijk te onderzoeken en te onderscheiden."

HET VYFDE BEDRYF.

LUCIFER. ASMODÉ.

Lucifer.

Zoo vang de rouklaght aen. Geen zang heeft zulck een aert.

Asmodé.

Hoe wacker heeft dees wacht zijn hofwacht nu bewaert!

Lucifer.

Het gaet naer onzen wensch. Wy zijn dien hoeck te boven.
O Asmodé, het rijck des afgronts wil u loven,
En innehaelen, op de schorre nachtklaeroen.
Ons hof wort met tapijt van spinragh, en feestoen
Van dorre blaên bekleet, om 't zegefeest te houwen.
Wy kroonen u ten vorst der oostersche landouwen.
Gy steurde 't eerste feest der levenden, en zult,
Ten Godt der bruiloften van 't oosten ingehult,
Gemaghtight worden, 's nachts het bruiloftsbedt t'ont-
[steecken
Met geile vlammen, en des bruigoms hals te breecken,
Daer hy gewonden leght in d' armen van zijn bruit.

Asmodé.

Dat 's meer dan ick verdiende. Op uwen zegen sluit
My d'ysre kroon om 't hooft. Zy roeste, uw' naem ter eere.

Lucifer.

Waer steeckt dees jonge bruit, met haeren nieuwen heere?

1419—1424 Volgens de Rabbijnen zou *Asmodee* beteekenen: „de verstoorder." Mede naar hunne voorstelling zou hij als de overste der duivelen moeten worden aangemerkt. In de vertelling van Tobias zien wij hem, overeenkomstig hetgeen hem hier wordt voorspeld, de bruigoms van Sara, Reguels dochter, achtereenvolgens verworgen.

1426 *Zy roeste:* voor „zij blijve mij voortdurend versieren."

Asmode.

Zy dropen achter af, van schaemte en schrick gepraemt,
En sloopen in een hol, mistroostigh en beschaemt,
Om hunne naecktheit: want nu zienze eerst uit hunne oogen,
Of andere oogen, loos beguighelt en bedrogen.
Zy weven schaemroot, om de schamelheit t'ontgaen
Van hunne naecktheit, een groen web van vijgeblaên
Om 't middenlijf: want wy hen by de locken sleurden
Door braem, en doornehaegh, en distelpunt, en scheurden
De witte zijde van hunne eerste onnozelheit.
Dit zijn de slippen, vuil van stof, en root bespreit
Van slijck en sprengklen bloets. Zy jammeren en krijten.
Men hoortze elckandere de schult der misdaet wijten,
En vloecken. Eden galmt van jammerlijck misbaer.
Mistroostige Adam krabt zijn aenzicht, ruckt het haer
Met locken uit zijn hooft, en weckt de hofgeschallen,
Uitschreeuwende: waertoe, waer ben ick toe vervallen!
Ick gaf mijn bruit niet, maer mijn vyandin gehoor.
Mijn vleesch heeft my verraên. Ick volghde een heiloos [spoor.
Een vuile snoeplust was de pijl die Eva griefde,
En my al teffens. Och, dit komt van vrouweliefde.
Ick ben van mijne ribbe en eigen vleesch verraên.
De vrouweliefde komt my al te dier te staen.
Ick wou de vlag, in top gezet, uit trots niet strijcken,
En Gode in wijsheit en in wetenschap gelijcken.
De hovaerdy heeft my bedorven, en bekoort.
Het spoock des afgronts klampt my met gewelt aen boort.
Ick voele en voere alree een oorlogh in mijn leden.
Het vleesch wil anders dan de geest. Verstant, en reden,
En wil, getaistert van dien onverwachten smack,
Gevoelen al te spade een' vreesselijcken krack.
'k Gevoel de jammeren van buiten en van binnen.
Hoe kan men zulck een scha herhaelen en verwinnen!

1432 *Schamelheit:* 't zelfde als „schaamte."

1436 *De witte zijde:* terugslag op hetgeen vs. 106 is gezegd.

1442 *De hofgeschallen:* hierdoor kan men, naar verkiezing, „de geluiden van den hof," gelijk b. v. „het geschrei der vogelen, het gebrul der dieren, het geruisch der wateren," enz., of wel: „de echo's, de wedergalmen," verstaan.

Lucifer.

Zoo wort mijn wraeck verzaet. Nu triomfeert de hel.
Dat mijn erfvyant zich nu weere, en wetten stell',
Om zulck eene inbreuck van erflasteren te keeren:
Wy passen langer op geen' hinderdam noch beeren
Van wetten, en belofte, en vreeslijck dreigement.
Natuur leght onder, plat getreden, en geschent.
Al 't menschelijck geslacht is mijn, en errefeigen.
Het past niet langer op beloften, noch op dreigen.
De wil helt over van 't geboden goet tot quaet.
'k Wil kercken zaeien, en altaeren, hem ten smaet.
Men zal mijn beelden daer met menschenoffren eeren,
En gout en wieroock, en by 's afgronts godtheit zweeren,
Uit schrick voor straffe. Ick schuif nu glimpelijck en valsch
Den oirsprong van het quaet van my op 's vyants hals.
Laet al de weerelt vry van Adams erven krielen:
Uit sestigh eeuwen berght hy pas een hantvol zielen.
Zoo stijge ick, na mijn' val, op eenen hooger trap.
Zoo veel vermagh de lust, een montvol appelsap.
Maer duickenwe eene poos. Wy zullen met onze ooren
Den grooten ommezwaei van 't eeuwigh treurspel hooren,
Uit Adams eigen mont. Nu loopt de treurrol af.
Hy komt tot kennis van zijn misdaet door de straf,
Die d'overtreders op den hiel treet. Hy loopt herwaert,
Bestorven om het hooft, en dootsch, dan weder derwaert.
De beeldevormer zagh 't wanschepsel aen, en riep:
Helaes, nu rout het my dat ick oit menschen schiep.

ADAM. EVA.

Adam.

O duistere spelonck, ick docht in uwe naerheit
Mijn smet, en naeckte schaemte en schande, voor de [klaerheit

1464 *En belofte:* de uitgave van 1698 heeft *noch belofte.*

1465 *Geschent:* als meermalen, voor *geschonden* of *geschonnen.*

1469 *Kercken .... en altaeren:* dit en hetgeen in de volgende verzen voorkomt, is een voorspelling van den lateren dienst der „afgoden," die, naar de begrippen in Vondels dagen (als reeds meer gezegd is), geen bloote vindingen waren van 's menschen verbeelding, maar werkelijk bestaande booze geesten, die de persoonlijkheid en namen van godheden aanschoten

Des hemels, en den glans van 't aldoordringend licht,
Te decken, maer vergeefs. Geen hol, geen bosch is dicht.
Ick wort verraden van het wroegende geweten,
Dat overtuightme. Een worm, te diep in 't hart gezeten,
Het overtuigen van 't beschuldighde gemoedt,
Doorknaeght mijn ingewant. Waer zet ick mijnen voet,
Om rust te vinden voor het barnen van mijn zinnen?
Och welck een onrust kraeckt en knerst geduurigh binnen
In mijnen boezem! hoor, hoe giert het heene en weêr,
Getrocken van 't gewight der misdaet, keer om keer.
Hoe is mijn staet verkeert! ick dwael, gelijck de blinden,
En zoecke d'oude rust, en kanze nergens vinden.
Zy vlught gestadigh voor en voor, en wil niet staen.
Wat grijp ick naer de lucht? hier is geen vatten aen.
Waer blijven d'engelen, de blijde feestgenooden,
De wachters van den hof? helaes, zy zijn gevloden.
Nu zwijght de bruiloftsgalm. De voglezang zit stom.
Geen reien juichen meer voor bruit en bruidegom.
De hemelsche bazuin houdt op het feest te groeten.
De helsche horen houdt nu aen met vreeslijck toeten.

Eva.

Wat komt u over? zijt gy zinneloos, of dwaes?

Adam.

Ick zie de spoockery, en hoor het nachtgeraes
Rondom my heene. Zie de razeryen klimmen
Van onder op, en hoeze ons dreigen, en begrimmen:
De nevel, die 't gezicht benevelde, verdwijnt.
Nu zienwe een' ommegangk van spoock, dat ons verschijnt.
Ick kan de rampen en het leet, by u gebrouwen,
Niet overzien, veel min op eene ry ontvouwen.

Eva.

Zoo schuiftge uw eige schult alleen op mijnen hals.

Adam.

O oirzaeck van mijn' val, en zoo veel ongevals,

1513 *Een' ommegangk van spoock: spook* wordt hier als collectief voor *gespook* genomen.

Hier uit te spruiten! och dit komt van echtgenooten!
Op zulck een voorwaerde is ons huwlijck niet gesloten.

Eva.

Met wat beding heeft dan uw hant mijn hant getrout?

Adam.

Dat gy mijn noothulp trou uw' man hanthaven zoudt.

Eva.

Het voeght den man zijn vrou godtvruchtigh voor te treden.

Adam.

Laet dees gevloeckte boom getuigen wie eerst Eden
Durf schenden, en zich aen 't verboden ooft vertast.

Eva.

De zwacke vrouwekunne is van een lust verrast.

Adam.

En uw vervloeckte lust my bitter opgebroken.

Eva.

Het voeght een manshooft zich te houden onbesproken,
En stant te houden, zoo het vrouwebeelt bezwijckt.

Adam.

Gy smeet my overstagh.

Eva.

Rechtschape vroomheit wijckt
Om smeecken, noch gevley, noch dreigen van een vrouwe.
Schep moedt: ick blijve uw troost, in 't nijpen van den
[rouwe,

1518 *Dit komt van echtgenooten:* versta: „dit komt van een echtgenoot te hebben."

1524 *Vertast:* in dezelfde beteekenis als „vergrijpt."

1531—1533 *Ick.... zal u nimmermeer bezwijcken:* zoo zegt ook Badeloch:
'k Zal u *om lief noch leedt* bezwijcken *noch begeven,*
zie *Gysbreght van Aemstel,* vs. 1710. — Opmerking verdient het, dat het woord hier zes regels vroeger — vs. 1528 — onz. gebezigd wordt.

Gelijck voorheene in weelde en 't opperste geluck,
En zal u nimmermeer bezwijcken in den druck.

Adam.

Het is vergeefs getroost, dees schade al t'onherhaelbaer.

Eva.

Wat raet? de schepper schiep ons beide niet onfaelbaer,
Maer faelbaer, en van een bouvallige natuur.

Adam.

Dus sleept de wellust van een' oogenblick, eene uur
Een lange keten na van rampen en verdrieten.
Het lustme langer niet het leven te genieten.
'k Verbeeldme, waer ick ga en sta, een bange doot.
Zy grimtme lelijck aen. Och, open uwen schoot:
Ontfangme, o aerde: want de lust is my benomen.
Ontfangme wederom. Ick ben van u gekomen.
Dit lichaem komt u toe. De ziel verhuize, en zoeck'
Een heimelijck verblijf, daer een verdiende vloeck
Haer heenevoere: want zy heeft des hooghsten zegen
Misbruickt. Wat toeft de doot! het leven is me tegen,
De naere duisternis veel liever dan de dagh.
Mijn schande leght te naeckt. Zoo 't my gebeuren magh
Te sterven; keer het niet. Laet u mijn doot behaegen.
Geen reden port u op het tijdigh lijck te klaegen:
Want tijdigh sterft hy, die niet meer te hoopen heeft.
Al is mijn leven kort, 'k heb noch te lang geleeft,
Na zulck een heilverlies, en kan niet meer verliezen.
Wat slagh van sterven staet my 't reetste nu te kiezen?
Van eenen hoogen bergh afspringen zonder schroom,
Of plompen in d'Eufraet, en dryven met den stroom
En maelstroom recht in zee, ten aze voor de vissen?
Ay vrou, wat houdtge uw' man? gy moghtme nutter missen

1534 *Dees schade al t'onherhaelbaer:* een *onherhaalbare schade* ware, naar hedendaagsch taalgebruik, „een schade, die niet herhaald, en alzoo niet voor de tweede maal geleden kan worden." Doch de bedoeling is, gelijk ieder begrijpt, „een schade, waar geen *verhaal* op is, een onherstelbare schade."

Dan houden: want de zon, die 't hooft haest onderhaelt,
En naer de westkim spoet, is lang voor my gedaelt.
Mijne oogen schuwen 't licht. Ontslame. Ick overleefde
Het zegenrijcke lot, my toegeleght, en streefde,
Van hoovaerdy vervoert, te weeligh en te steil,
En boven 't menschelijcke eens vastgestelde peil:
Zoo most ick billijck in 's doots afgront nederstorten.

Eva.

Waer toe vervaltge? wiltge u zelven 't leven korten,
En my, een droeve weeu, verlaeten? ben ick niet
Uw eigen vleesch en been?

Adam.

Ja 't vleesch, dat my verriet,
Verleide. ô valsche tong, met slangegift bestreecken!

Eva.

De slang verleide my, door haere looze treken.

Adam.

Gy zijt de looze slang, die my den dootsteeck gaeft.

Eva.

Waer blijft uw hoogh vernuft, dat naer de starren draeft?
Waer is het helder licht van uw verlichte reden?
Indien mijn traenen, en ootmoedige gebeden
U niet bewegen, zoo vergunme, op mijn geklagh,
Dat ick aen uwe zijde, en teffens sterven magh:
Want 't lustme zonder uw genootschap niet te leven.
'k Ontken geensins dat ick dit misdrijf heb gesteven,
Mijn snoeplust u vervoerde in dezen droeven staet.
Zoo laet ons t'zamen dan de schult van zulck een quaet
Oock boeten. Woudtge door de dootschult my behaegen?
'k Zal haer verdiende straf gewilligh leeren draegen.
Daer is mijn hant. Ick ben de doot getroost. Vaer voort.
Nu suf niet langer. Tre my voor. Nu sta uw woort,
Als een rechtschapen man. Geen doot zal my vervaeren,
Te ploffen van een rotse, of in de zoute baren
Te plompen, hant aen hant. Ick troude deze hant.

Adam.

Och liefste, 't is mijn schult. Mijn troost, mijn waertste pant,
Ick wil mijn leven, u ter liefde, noch verlengen.
Wisch af dees traenen, die de bleecke blaên besprengen
Van uwe kaecken. Zet uw edel hart gerust.
Schoon hier geen levenslust meer overschiet, noch lust
My 't leven om uw gunst, en aenschijn. Mijn getrouwe,
Gy zult niet, in den schijn van eene weduvrouwe,
Den eersten bruiloftsdagh beschreien, en alleen,
En dootsch, en hangends hoofts, op eenen kouden steen
Gezeten, klaegen dat uw man, van rou verwonnen,
De handen aen zich zelf mistroostigh heeft geschonnen.
'k Wil mijn mistroostigheit intoomen, en al stil
Verwachten 't uiterste, en wat hierop volgen wil.

Eva.

Wat hoore ick daer? een storm begint hier op te steecken,
De donckre en zwangre lucht onstuimigh uit te breecken.
De bladers ruisschen uit vier hoecken heene en weêr.
De bulderende wint smijt bosch en boomen neêr.
Het aerdtrijck davert, dreunt, en loeit, en huilt van onder.
Het blixemt blick op blick. Op 't weêrlicht rolt de donder
De donderklooten door de wolcken slagh op slagh,
En d'avontschaduw jaeght den ondergaenden dagh.

Adam.

Hoe beeft het hart van schrick! hoe sidderen mijn leden,
Van eene kille koortse en dootschrick hardt bereden!
Mijn haeren rijzen. Al het bloet treckt snel by een.
d' Alziende rechter, om het gruwzaem overtreên
Van zijn gewijde wet, te trots geterght tot toren,
Genaeckt. Waer vlughten wy? hy komt, en laet zich hooren,
Mijn liefste, vlught met my ten bosch in, daer noit zon

1602—1609 Deze regels leveren een prachtig voorbeeld van schilderachtige en klanknabootsende poëzie.

1607 *Het blixemt blick op blick: blik* is „licht, straal," en *bliksemen* is een frequentat. of intens. van *blikken*. De hier gebezigde uitdrukking beteekent dus hetzelfde alsof men thans zeide: „het weerlicht is niet van de lucht af."

Haer aldoordringend licht en straelen schieten kon.
Geen web van vygeblaên kan onze naecktheit kleeden.
De hartekenner ziet, van boven tot beneden,
Van top tot teen, niet heels aen lichaem en aen ziel.
Hoe kort treet 's hemels straf het misdrijf op den hiel!
Duick onder, liefste: ick zal u met mijn schaduw decken.
O lust! ô appelboom! ô schande! ô lastervlecken!
O bosch, bedeck ons, zoo uw schaduwe iet vermagh!
Het hoogh gerecht verschijnt. ô droeve bruiloftsdagh!

URIËL. ADAM. EVA.

Uriël.

O Adam, Adam, hoor. Waer looptge u nu versteecken,
In naere schaduw? meentge in schaduwe uw gebreken
En smet te schaduwen voor Godts alziende licht?
Geen diepe nachtspelonck, geen hol, hoe naer en dicht,
Kan u verbergen, voor d'oneindigheit, gevonden
In hemel, aerde, en zee, en grondelooze gronden.
'k Verdaegh u in Godts naem. Verschijn, verschijn terstont.
De Vader, die u schiep, en aen zijn wet verbondt,
Verdaeght u. Waerom vlughtge uw' schepper, uwen vader?

Adam.

O stem, 'k gehoorzaeme u. Vergeefme: ick kome u nader.
De voorbo van uw komste, in 't godtgeheilight woudt,
Het schricklijck onweêr, dat uw majesteit ontvout,
Verbaesde hem, die, naeckt geschapen, zich moet schaemen,
Uit ootmoet en ontzagh, die 's menschen plicht betaemen.

Uriël.

Wie openbaerde u toch dees naecktheit, al te naeckt?
Heeft oock uw mont de vrucht der kennisse gesmaeckt?
Beken de misdaet vry. Ontzieze niet te noemen.
Verschoon uw schult niet: want hier baet nu geen verbloemen.
O trouwelooze, durftge alleen om 't ooftgenot,
Op dootstraf u verboôn, ontwijden 't hoogh gebodt?

1628 *Te schaduwen:* sierlijk voor „te bedekken." Vergelijk ook vs. 310.

Adam.

Het is mijn schult niet, maer de liefelijcke woorden
Der vrouwe, my van u ter hulp gegunt, bekoorden
Mijne ooren en het hart; de boomvrucht en haer verf
Mijne oogen, en den mont, helaes, tot mijn bederf,
Te smaecken: uit de vrouwe is mijn bederf geboren.

Uriël.

O vrou, ter noothulp van uw wederga gekoren,
Wat voerde uw zinnen tot dees wederspannigheit?

Eva.

Een slang, Godts schepsel, heeft mijn simpel hart verleit,
Den appel in den mont gesteecken na'et bekooren.

Uriël.

O hofslang, listigh dier, gevoel nu 's hooghsten toren.
Gy zult voortaen, gehaet van allerhande vee
En dieren, op uw' buick voortkruipende, geen vre
Noch rust gevoelen, en, in uw spelonck gedreven,
Het gansche leven lang, by aerde, uw voedsel, leven!
Het hoog gerechte zal een' onuitbluschbren haet
Ontsteecken tusschen u, en tusschen 't vrouwezaet,
Dat u het hooft verplet: hoewel gy, bits in 't wrijten
En wederstreven, dit durft in de hielen bijten.
O vrou, die uwen man bedriegehelijck verriet,
Gy zult geen ende zien van 't naeckende verdriet,
In draght en baerensnoot; en een slavin verstrecken
Van Adam, uwen heere, en zijnen wil voltrecken:
En gy, die haere stem gehoor gaeft boven Godt,
In 't smaecken van de vrucht, en schenden van 't verbodt,
Zult zweeten onder 't juck des arbeits, vol misnoegen.
Het aerdtrijck, nu gevloeckt, vergelt den last van 't ploegen
En zaeien menigwerf met onkruit, stroo en kaf.
De doorne en distel stickt het zaet, dat d'acker gaf,
Tot datge, nat bezweet, verkeert in stof en aerde,

1669 *In 't smaecken van de vrucht:* zie het aangeteekende op den *Inhoudt*, bl. 21.

Begraven in den schoot der moeder, die u baerde.
Op datge midlerwijl gevoelt in 't aerdtsch gequel
Hoe d'opperste het recht beneên genade stel,
Zal uwe wederga nakomelingen baeren,
Godt uw gezontheit en beschaemtheit noch bewaeren,
En 't lichaem decken met de warme schaepevacht.
Nu flux ten hove uit: flux gy Cherubijnewacht,
Godts hoftrouwanten, komt, en past u trou te quijten.
Verjaeght de ballingen, verjaeght dit paer bandyten
Ten paradyze uit. Gaet bewaeckt den gouden boom
Van 't leven. Houdt gestreng de dertle lust in toom,
Met scherpe zwaerden, die van gloet en vlamme blaecken,
Op dat geen ballingen de vrucht des levens smaecken.

Eva.

O welck een brant ontsteeckt het gansche paradijs,
En weit de boomen af! nu zwijght de bruiloftswijs.
Nu schricken teffens al de vogels en de dieren.
Zoo past het u en my de bruiloftsfeest te vieren
Met deze fackelen. Och lief, waer heen? waer heen?

Adam.

Het is geen draelens tijt. De geest, die ons verscheen,
Schijnt geen Uriël, maer Godt zelf, wiens wet wy braecken,
Om boven 's menschen peil te steigren in de daecken
Des hemels, boven Godt, in wijsheit, en in maght.
Een reuckeloos bestaen heeft ons ten val gebraght.
Helaes, wie onderstut mijn twijfelende stappen?
Mijn weêrgade, onderstutme in droeve ballingschappen.
De beenen sidderen. Het is hoogh tijt te vliên.
Wy scheiden, zonder hoop van immer u te zien,

1677 *Stel* voor *stelt.*

1679 Het woord *bewaeren* voegt hier beter bij 't voorafgaande *gezontheit*, dan wel bij *beschaemtheit;* de bedoeling is: „om uw gezondheid te bewaren en aan uw schaamte-gevoel te gemoet te komen;" maar Vondel heeft hier, ongelukkig, in de plaats van zich op eigen wiek te bewegen, een regel van de Groot willen vertalen, en vertalende is hij nooit zoo gelukkig in zijn uitdrukkingen, als wanneer hij ze zelf schept.

1683 *Bandyten:* 't woord staat hier, evenals vs. 591 en 592, voor „lieden, die in den *ban* gedaan zijn, die een *ban*-vonnis tot hun last hebben."

1701 *Van immer u te zien:* „van immer u *weêr* te zien."

O lusthof paradijs! o schoot van ons geboorte!
Wat baet het ommezien! ons wort geboôn dees poorte
Te ruimen, om een dorre en dorstige landou
Te zoecken, in elende. ô knaegend naberou,
O zweetende arrebeit, ô endelooze elenden!
Geleitme, volghtme na, met heele kommerbenden.
Hier heeft de zomer uit. De winter klamptme aen boort.
Godts slaghzwaert volght ons op de hielen. Spoenwe voort.

1706 *Zweetende arrebeit* voor „zweetbarende arbeid."

OP HET GELUCKIGH ONGELUCK

VAN PRINS

JOHAN MAURITS VAN NASSAU,

DOOR 'T BREECKEN DER BRUGH TE FRANEKER MET ZIJN PAERT IN 'T WATER VALLENDE, DEN 6 VAN LOUMAENDT MDCLXV.

VOLVITUR IN CAPUT.

De vriesche brug ontzeght Nassauschen Bucefal,
En *Maurits* zwaer van deught en dapperheit, te draegen.

Op het geluckigh ongeluck van Prins Johan Maurits van Nassau. Afgedrukt volgens den tekst van de gravuren, waarvan hier boven elk gedicht eene reproductie is gegeven (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 681).

Willem Frederik, Stadhouder van Groningen, was op den 31 October 1664, ten gevolge van 't afgaan van een zadelpistool, dat hem de kaak wegschoot, overleden, en 't lijk zou in 't begin des volgenden jaars met groote staatsie te Leeuwarden begraven worden. Vorst Joan Maurits, uit den Haag derwaarts gereisd, om de plechtigheid bij te wonen, was van daar teruggekeerd, en trok op 6 Januari 1665 door Franeker, toen een houten brug aldaar, op het oogenblik, dat hij er zich, te paard, en met een talrijken stoet, op bevond, onder den last bezweek: ten gevolge waarvan hijzelf met een vijftal ruiters in 't water stortte. Al spoedig gelukte het aan de omstanders, die hier in grooten getale waren samengevloeid om den beroemden Vorst te aanschouwen, de vijf edellieden uit de niet zeer diepe gracht te redden; maar hun meester, die achterover, en dus onder zijn paard in 't water geraakt was, was verdwenen, en zijn dood, tusschen een zestal woelende en trappelende paarden, scheen onvermijdelijk. Het gelukte eindelijk een der zijnen, half in 't water gedaald, 's Vorsten paard op zijde te trekken, hem bij 't been te

Volvitur in caput: d. i. letterlijk: „hij buitelt op zijn kop," doch hier beteekent het: „hij wordt over 't hoofd in het water gewenteld." Zie *Aen.* I, 120.

1 *Nassauschen Bucefal* voor „den Bucefal (het paard) van den Vorst uit het Huis van Nassau."

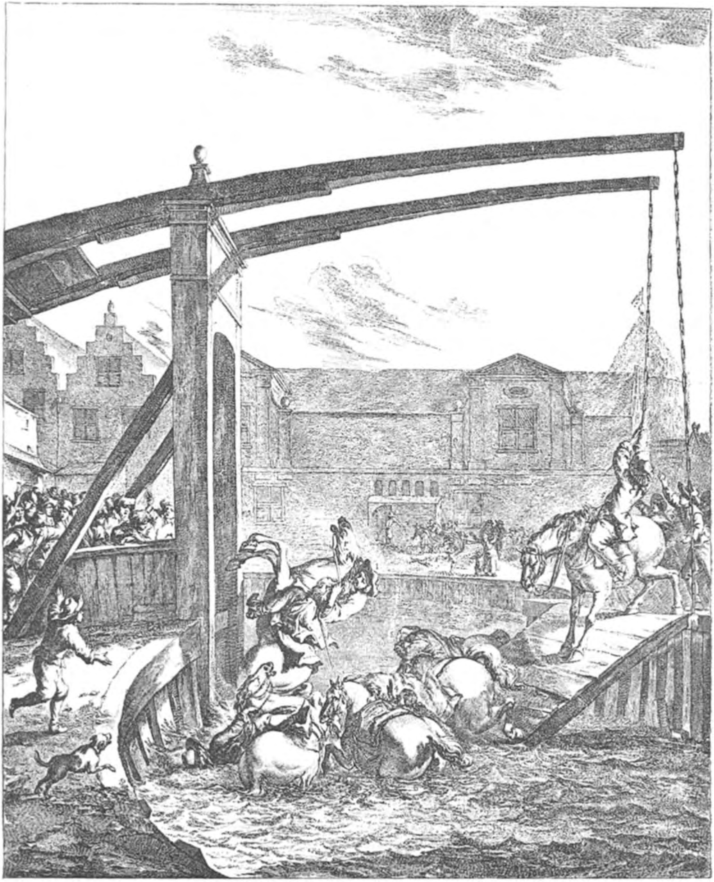

Zoo plompt hy met zyn' stoet in 't water van de wal.
Der vorsten zon verdrinkt. Nu zal het nimmer daegen.

vatten, en zoo op den vasten wal te sleuren. Hij leefde nog, doch zonk terstond op de knieën ineen, 't welk de omstanders deed gelooven, dat hij door den val te erg gewond was, om verder te gaan; doch hij had geen letsel van eenig belang bekomen, en zijn beweging strekte alleen om God voor zijn merkwaardige redding te danken, terwijl bij 't oprijzen zijn eerste vraag was, of er niemand was omgekomen. Hij werd alstoen op Martena-Huize, de woning der weduwe van Joachim Andreae, heengeleid, waar hij adergelaten en te bed gebracht werd; terwijl reeds den volgenden dag de Prinses-weduwe Albertina Agnes hem uit Leeuwarden bezoeken kwam. Langzaam was zijn herstelling, doch de tijd werd hem gedurende zijn verblijf te Franeker, door de trouwe zorg zijner gastvrouw en de bezoeken van de Franeker Hoogleeraren en vele Friesche edelen, op aangename wijze verkort. Aan de brug werd, na haar vernieuwing, de naam van „Prins Mauritsbrug" gegeven, dien zij sedert behouden heeft; terwijl in den gevel van het zoogenaamde Blauw-Weeshuis, in de nabijheid daarvan gelegen, het voorval op een steen werd afgebeeld, waarvan het opschrift, in 1795 door de omwentelingsmannen uitgewischt, later door de zorg van den waardigen Hoogleeraar de Crane werd hersteld.

ANDER.

SOL IN AQUARIO.

Schoon vier in 't water sterft, noch leeft hy, heet van gloet:
Met Godt, in zijne borst van yver aengesteeken:
Beschut voor smooren, en den slaenden paerdevoet.
De zon van Nassau staet nu in het Waterteken.

Sol in aquario: d. i. „de Zon in den Waterman;" het woord *sol* slaat hier terug op den laatsten regel van 't voorgaande gedicht en zet als 't ware de gelijkenis voort.

1 *Sterft* voor „gebluscht, uitgedoofd wordt."

4 Overzetting van het motto.

[1]) Zie over het verhaalde ongeval Aitzema, V. 406; de Crane, *Oratio* 13, 18; *De vrije Fries*, 1838, bl. 138, 139; van Kampen, *Levens van beroemde Nederlanders*, Deel II, bl. 386–392: vooral op bl. 390 den roerenden brief, door Joan Maurits, na 't gebeurde, aan zijn zuster, de Gravinne van Stirum, geschreven.

ANDER.

EREPTUS AB UNDIS.

Hier ryst hy, Godt ten prys, ter kimme uit, om den dagh
Aen 't heiligh Roomsche ryk met zynen glans te schenken.
Hy leeft in d' oude, die de nieuwe weerelt zagh.
Wie Godt vertrout, hem kan geen hoef noch water krenken.

Ereptus ab undis: d. i.: „uit de golven gered." Zie *Aen.* I, 600.

1 *Godt ten prijs:* hier letterlijk: „Gode prijs gevende." Immers de plaat stelt hem voor op het oogenblik, dat hij, op zijn beide knieën gevallen, God voor zijn redding dankt.

2 *Aen 't heiligh Roomsche rijck:* men herinnere zich, dat Joan Maurits Vorst des Roomschen Rijks was, bij Vondel een betere aanbeveling dan zijn betrekking tot de Prinsen van Oranje.

3 *Die de nieuwe weerelt zagh:* als Gouverneur van Brazilië.

OP
TANNEKEN VAN ERPEKOM.

Waerde roos van Erpekom,
Stut van moeders ouderdom,
Bant van vrientschap van 't geslacht,
Ghy verwelckt als (*sic*) 't onverwacht.
Uwe vermaeck was 't groene hant (*sic*),
Nu ontbeert het u met smart.

Op Tanneken van Erpekom. Afgedrukt volgens den tekst op een zilveren gedenkpenning, waarop aan de voorzijde afgebeeld is een vrouw met een waaier in de hand, staande in een landschap, met het onderschrift: „Tanneken van Erpekom, geboren den 26en October, anno 1619, en gestorven den 25en Februarius, anno 1655, in Amsterdam."

Blijkbaar heeft de graveur zich niet enkel door 't stellen van *als* voor *al*, maar ook bij de spelling van 't slotwoord des voorlaatsten regels vergist; want *'t groene hant* levert geen zin hoegenaamd op.

Ik meen, met terugzicht op de wandeldreef op de voorzijde van den penning, dat wij voor *hant* hebben te lezen *hout*, twee woorden, die, min duidelijk geschreven, licht te verwarren zijn, en dat er nog twee slotregels, met afwisselend rijm op *out* en *art*, moet volgen, die de graveur, omdat hem de plaats ontbrak, maar eenvoudiger vond, geheel weg te laten. Een tegenstelling toch, van het *groene hout* hier beneden en het eeuwig bloeiend paradijs hier boven, is zeer oirbaar, en viel in Vondels smaak.

S P Q F

OP HET GEZEGENT VOORSPEL

VAN DEN

ZEESTRYT.

NON ILLI IMPERIUM PELAGI, SÆVUMQUE TRIDENTEM
SED MIHI SORTE DATUM.

De Zeevaert, een Andromeda, gebonden,
Geketent, vreesde, op 't vrygevochten strant,

Op het gezegent voorspel van den Zeestryt. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 682).

Koning Karel II, aangehitst door den jeugdigen en roemzuchtigen Lodewijk XIV, die thans over Frankrijk regeerde, bovendien verbitterd op de Staten, en inzonderheid op Jan de Witt, had, reeds in 1663, onderscheidene schepen en vaste plaatsen, den Nederlanders in andere werelddeelen behoorende, doen bemachtigen, zonder zich te kreunen aan de klachten, daarover bij hem ingebracht. De Staten-Generaal, of liever de Witt, die hen 't besluit liet nemen, zonder dat zijzelven 't wisten [1]), zonden hierop de Ruyter uit de Middellandsche Zee, waar hij zich bevond, naar Kaap Verde, waar hij de ons ontroofde sterkten hernam, en naar de Kust van Guinea, waar hij insgelijks ons gezag herstelde. Karel II deed middelerwijl een aantal Nederlandsche schepen opbrengen, die, welke zich in de havens van zijn Rijk bevonden, in beslag nemen, en onze retourvloot uit Smirna door een smaldeel aantasten. Deze aanvallende handelwijs deed de Staten oordeelen, dat de tijd gekomen was, om maatregelen van wedervergelding, ook in Europa, te gebruiken, en het besluit hiertoe werd op den 31 Januari genomen, terwijl een vloot werd uitgerust onder het bevel van Wassenaer.

Non illi imperium, caet.: d. i.: „niet hem (of haar), maar mij is het rijk der zee, en de machtige drietand door het noodlot toegewezen." Zie *Aen.* I. 143.

1 *De Zeevaert, een Andromeda:* Vondel stelt hier (zie ook b. v. *Vrye Zeevaert onder Tromp*, vs. 26–31, *Vrye Zeevaert naer Oosten*, vs. 3–21) de Vrije Zeevaart voor onder het beeld der schoone Andromeda, die, gelijk Ovidius zulks voorstelt in het Vierde Boek zijner Herscheppingen, aan een rots, die in zee uitstak, vastgebonden, ten offer moest strekken aan een zeegedrocht, doch door Perseus, den moedigen zoon van Danaë, gered werd. Wie van deze fabel meer verlangt te weten, en 't Latijn niet machtig is, zal haar in Vondels overzetting te zijner tijd kunnen nalezen, en daardoor beter begrip bekomen van het beeld, hier door den dichter gekozen, en in al zijn bijzonderheden volgehouden.

---

[1]) Zie WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* XIII, bl. 122.

Het zeegedroght van 't koningmoordend Londen,
Dat in zijn' balgh veel schepen had verslonden:
Maer Perseus, of de zeemaght van ons lant,
Op 't vliegend paert, der Staeten vloot, gestegen,
Verscheen in 't endt, ten troost en toeverlaet
Der bleecke maeght, om onderstant verlegen.
Het schrickdier weeck voor 's ridders blancken degen
Naer 't krytestrant, van roofzucht noit verzaet.
Het braeckt vast gal, dat al de baren groenen,
En bruischt en brult, gelijck een noortsche orkaen.
De ridder volght, en weet van geen verzoenen.
Hy dreight het in te vaeren, en harpoenen.
Geluckt dien helt dat loffelijck bestaen,
Maetroos zal 't haest aen stucken ommedeelen,
En zieden het al zingende tot traen,
Daer duizenden van kopre donderkeelen,
En alle zeetrompetten onder speelen,
Tot blyschap van den vryen Oceaen.
Zoo wort de maeght ontketent aen de haven.
Dan giet de zee haer' schoot vol rijcke gaven.

3 *'t Koningmoordend Londen:* merkwaardig is deze uitdrukking; immers wijt hier Vondel, altijd vol eerbied voor de koninklijke waardigheid, den oorlog niet aan Koning Karel II, maar aan de partij van hen, door wie diens vader was omgebracht.

6 *'t Vliegend paert:* volgens Ovidius was wel het vliegende paard Pegasus uit het bloed van Medusa gesproten, toen haar Perseus het hoofd had afgehouwen, en nam deze het dier met zich op zijn tocht; doch toen hij het zeemonster bevocht, zweefde hij niet op het ros, maar op hielvlerken, door de lucht. Andere schrijvers over de mythologie laten hem echter den Pegasus berijden.

MINNEDEUNTJES.

Schoone Leli, laet ons minnen,
Nu de zon schijnt van om hoogh.

Minnedeuntjes. Dit gedichtje en de op bl. 96—100 volgende zijn afgedrukt volgens den tekst in Vondels *Poëzy* 1682, II, bl. 456, waar zij met den datum: „MDCLXV den 29 in Wijnmaent," voor het eerst gedrukt voorkomen.

Wiltge u al te lang bezinnen,
Gy zult haest aen 's hemels boogh
Mist en onweêr op zien komen,
En voor donderslagen schroomen:
Want wie traegh zijn lief bemint,
Vangt in 't endt een hantvol wint.
Min, een rover, stout in 't kampen,
Zeiltme na met kracht en spoet
In de zee van mijn gemoet:
Als hy my aen boort komt klampen,
Baet geen wederstant noch strijt.
Och, ik raek mijn vryheit quijt.

ANDER.

De dertele Sater,
De boxvoet vast hippelt,
Langs d'oevers van 't water,
En beitelt, en trippelt
Met alle zijn vrijsters,
Die zingen als lijsters.
Het velt is vol vreught.
O vrolijk leven! o zoete jeught!
O wreede vriendinne,
Wie kan u bewegen?
Hoe trouw ik u minne,
In hagel en regen,
Gy vlught even vlugge,
En bietme den rugge.
Ik jammer ontstelt:
Geen klagten baeten: mijn leven smelt.

4 *Beitelt:* 't zelfde als *buitelt.* Zie Kil. op *beiteler.*

ANDER.

KORIDON.

Koom hier, o goelijk meisje.
Gy ziet de velden groenen.
Vergunme slechts een reisje,
Dat ik uw mont magh zoenen,
En uw wangen, uit lust en verlangen.
Ay koom wat nader:
Want uwe moeder en was niet vroeder,
Zy kuste vader.

De duiven trekkebekken.
De dieren in de weiden
Een lijn te zamen trekken.
Wie kan de liefde scheiden
Van het leven, de jongkheit gegeeven
Om te gebruiken?
Liefde moet bloeien. Door liefde groeien
De boom en struiken.

NARCISSUS.

Toen Narcis het water kliefde,
Met de straelen van zijn oogen,
Hy op zijnen schijn verliefde,
En, van minnegloet bewogen,
Om te blusschen den waterbrant,
Riep: ay troume toch hant aen hant.

1 *Narcis:* zie over Narcissus, — die, toen hij zijn eigen beeld in 't water zag, op zichzelven verliefde en vandaar zijn naam gaf aan alle ingebeelde en met hun eigen schoon ingenomen pronkers, — het Derde Boek der *Herscheppingen* van OVIDIUS.

Zijne hant, zoo blank en teder
Boodt hy aen den schyn op trouwe,
Die boodt hem de hant ook weder:
Doch vergeefs, dies hy, vol rouwe,
Schreide: waerom versmaetge my,
Die u vierigh uit liefde vry.

Als geen trou hem moght gebeuren,
En hy zijnen wensch most derven,
Ging de vryer leggen treuren,
En verloor zijn schoone verven.
Al de schoonheit, zoo groot van roem,
Werdt verandert in eene bloem.

HIPPOMENES.

TRAHIT SUA QUEMQUE VOLUPTAS.

Hippomeen, door d'ingebeelde
Schoonheit, toomeloos van weelde,
Schatte 't leven niet te dier
Om te blusschen 't minnevier
Met de weêrmin van Atlante:
Dies hy zich in 't renperk kante
Tegens haer op Venus woort.
Zy, door appelglans bekoort,
Koos den appel onder 't blaeken.
Zoo quam elk zijn wit te raeken.

Trahit sua quemque voluptas: d. i.: „ieder wordt door zijn bijzonderen trek gedreven." Zie VERGILIUS, *Ecl.* II, 65.

1 *Hippomeen:* zie het Tiende Boek der *Herscheppingen.*

ANDER.

DUXIT SUA PRÆMIA VICTOR.

Hippomeen, ontvonkt van gloedt,
Waegt, daer andre in 't renperk sneven,
Om de schoone Atlante 't leven.
Venus geeft hem raet en moedt.
Hy, den schicht der schoone ontronnen,
Wellekomtze, en kust haer hant,
Het gewenschte minnepant,
In het minneperk gewonnen.
Zy wint d'appels, hy zijn lief,
Elk zijn gading en gerief.

Duxit sua præmia victor: d. i.: „de overwinnaar won zijn prijs." Van wien de woorden zijn, weet ik niet.

ANDER.

OMNIA VINCIT AMOR.

Vliegh met snelle zwaluwvlogels:
Ren de winden zelfs voorby,
En de kracht van bussekogels:
Min acht kogels, wint, noch vogels,
Als zy let op haer gety.
Haere loosheit zal niet feilen
't Allersnelst voorby te zeilen,
Door een' appel twee of dry.
Kloeke minnaers suffen nimmer.
Zoo verkloekt men 't Joffrentimmer.

Omnia vincit amor: d. i.: „de liefde verwint alles." Zie VERGILIUS *Ecl.* X, 69.
8 *Door een appel twee of dry:* Hippomenes wierp namelijk, toen hij met Atalante den wedloop hield, om haar op te houden, achtereenvolgens drie appelen in het renperk.

CONCORDES.

Als d'Eenhooren ziet de Maeght,
't Liefste dat zijn oogh behaeght,
Blijft hy in gedachten hangen,
Raest in 't endt van minnesmert,
En, die noit gevangen wert,
Geeft zich in haer schoot gevangen.

1—4 Vergelijk den inhoud dezer regels met de plaats in *Adam. in Ballingschap,* vs. 1072—1077. Waarschijnlijk had Vondel dit sprookje omtrent den Eenhoorn onlangs hier of daar gelezen, en daaruit aanleiding genomen om dit versje te schrijven, 't welk hem naderhand 't denkkbeeld ingaf, de voorstelling in zijn Treurspel te pas te brengen. Wij hebben hier in elk geval weder een voorbeeld bij velen, hoe, wanneer hem eenmaal een beeld voer den geest speelde, hij daarvan gaarne bij meer dan eene gelegenheid gebruik maakte.

TER BRUILOFTE

VAN DEN E. BRUIDEGOM,

PETER DE WOLF,

EN ZYNE E. BRUIT,

CLEMENTIA VAN DER VECHT.

HIS UNUS AMOR.

I.

Toen Natuur zich quam vermeiden
Door een' zegenrijken hof,

Ter bruilofte van P. de Wolf en C. van der Vecht. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy,* 1682, I, bl. 762.

Volgens het Puiboek ondertrouwden 3 November 1665 te Amsterdam Pieter de Wolff, geboren aldaar en oud omtrent 19 jaren, „winkelier, geassisteert met Hans de Wolf, zijn vader, wonende in de Warmoesstraat, en Clementia van der Vecht, van Amsterdam, oud omtrent 20 jaren, geassisteert met Anna de Wolf, haar moeder, weduwe van Jacob van der Vecht, wonende op de N. Z. Voorburgwal." Zijn vader, Hans de Wolf, was eerst gehuwd met Cornelia Block, daarna met Agnes Block, de bekende vriendin van Vondel

His unus amor: d. i.: „een gelijke liefde bezielt hen."

Zy *Clementia* zagh weiden
Met gezang in 's hemels lof,
Onder schaduwe van bladen,
Daer een lucht door heene blaest,
Die de kruiden en de zaeden
Met haer' laeuwen adem aest.

II.

Op het onvoorziens gemoeten
Van der dingen voesterin,
Neegh de maeght aen haere voeten,
Daerze stant hiel, bly van zin.
Met een' hooren, rijk van vruchten,
Terwe, olijf, en druif, en ooft,
Van de zonne, in zomerluchten,
Overstraelt, en gaer gestooft.

III.

Jongkvrou, sprak Natuur ten leste
Waerom leeftge alleen voor u,
En geen' jongeling ten beste?
D' allerwijste was niet schuw
Met een gade zich te paeren,
En te bezigen den tijt,
In de lente van de jaeren,
Eer 't gewenscht saizoen verslijt.

IV.

Wiltge naer de lessen hooren
Van de Wijsheit, volgh de reên.
Gy zijt voor u zelf gebooren
Slechts ten deele, en niet alleen,

in zijn laatste jaren. De moeder van de bruid was Anna de Wolf, een zuster van den zooeven genoemden Hans.

Hij hertrouwde later met Susanna van Hoeck, die 10 Oct. 1693 overleed.

Pieter de Wolf overleed 1 April 1691 op zijn heerlijkheid Wulvenhoeck en werd 6 April te Amsterdam begraven.

8 *Aest* voor „voedt."

20 *D'allerwijste :* „Salomon." Intusschen hij paarde zich niet alleen *in de lente van de jaren,* noch met *een* enkele *gade;* — men kan 't echter ook opvatten, als bedoelde Vondel hier „d' allerwijste *jonkvrouw.*"

Maer een' ander ook ten goede.
Alle vrekheit is gebrek,
In het oordeel van den vroede,
Schuw van ergernis en vlek.

V.

Leer u zelve mededeelen.
Stut het menschdom, en den staet.
Men wort rijk door aen te teelen
Zijns gelijken. Telgh en zaet
Groeizame en gezielden minnen.
Hoor hoe vrolijk zingt het woudt,
Daer gevogelt, heet op 't winnen,
Trekkebekt, en nesten bout.

VI.

Elk bedankt de gloênde roozen,
Na genot van kleur en geur.
Zie daer aen een ente blozen
Een paer appels, root van kleur,
Als uw mont, en roode kaeken.
Wort niet eens van schaemte root.
Zie hoe d'ente door dat blaeken
Uwe hant tot plukken noodt.

VII.

Woudtge liever dat een minner
U deze offerde, als een gaef,
Krans hem eerst ten overwinner,
Met een' lauwerkrans, heel braef
Van uwe eige hant gevlochten.
Welkoom hem met eenen zoen,
En verlicht den aengevochten,
Om de vrientschap aen te voên.

VIII.

Peter, achter eene haege
Neêrgedoken, hoorde 't aen,
Quam gesprongen uit de laege,
Om zijn snoeplust te verzaên.

36, 37 *Telgh en zaet* enz.: construeer: *groeizame en gezielden* (planten en dieren) *minnen telgh en zaet* (begeeren zich voort te planten.)

Liefste, sprak hy, kuntge lyen
  Dat ik u het kussen vergh,
Daer Natuur voor my komt vryen,
  Gunme een' kus, en denk geen ergh.

IX.

Zy bestorf, in 't eerst bezweeken,
  Als een roos haer verf verschiet,
Doch verhoorde in 't endt zijn smeeken.
  D'eene ontfangt 't geen d'ander biet.
Kus om weêrkus, zonder veinzen,
  Lust om lust, en vreught om vreught.
Dieper gingen hun gepeinzen.
  't Eerste groen het hart verheught.

X.

Toen de minnaer triomfeerde
  Moght men hooren hoe de hof,
Vol gevogelt, quinkeleerde,
  Op dees rijke bruiloftsstof.
Al wat groeide wou zich quijten.
  Vrou natuur borst vrolijk uit,
Spreide eerbiedigh bloemtapijten
  Voor de voeten van de Bruit:

XI.

En de Bruigom speelde op 't fluitje,
  Dat het door den boomgaert klonk:
Bruiloftsgasten, ziet mijn Bruitje
  My bestraelen met een' lonk.
Ziet hoe deze *Goedertieren*
  Eenen *Wolf* temt en zijn' aert.
Helpt den Huwlijxingang vieren.
  Dit 's een blijde bruiloft waert.

XII.

Leeft gelukkigh, trougenooten,
  Toont uwe afkomste aen de maen,

66 *Als een roos haer verf verschiet:* hier moest staan: *als een roos,* die *haar verf;* doch een fout als deze begaat Vondel meermalen.

85 *Goedertieren:* vertaling van den naam *Clementia,* door de Bruid gedragen.

Eer haer horens staen gesloten
Negenwerf na 'et ondergaen.
Toontze een dochter, of een zoontje,
Groeiende van 't sap der *Vecht*.
Kust het dan voor mont en koontje.
Dat's de kroon der wettige echt.

SUIKERLIET.

COURANTE LA BARE.

I.

Het lust den Feestgenooten bly
De zoetigheit, van elk gewenscht, te prijzen,
Te loven dat al d'aders rijzen,
Verslingert op het puik van lekkerny.
Het Godendom en menschdom haekt
Naer lieflijkheit, met matigheit gesmaekt,
En, als een daeu, gestort op lekkre tongen.
Wie 't zoet vergaert,
Door lust gedrongen,
Is veel zegens waert.

II.

De tafelschenker van Jupijn
Schaft Nectar op den disch van 't hooft der goden,
Ter feest verzaemt door zijn geboden,
Daerze al verheught en godlijk vrolijk zijn.

Suickerliet. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy,* 1682, I, bl. 766.

Courante la bare: een zangwijze, reeds lang voor dien tijd zeer bekend; immers zij komt telkens bij STARTER, ja in vroegere liedeboekjes voor. Door *courante* wordt een soort van dans tusschen twee personen aan geduid, die toen in zwang was; — doch of die hier bedoeld wordt, is mij onbekend.

De nectarschael gaet rustigh om.
De vreught groeit aen in 't juichend godendom.
Dees hemeldrank van goden en godinnen
Verheught den geest,
En hart en zinnen,
Op het hemelsch feest.

III.

Zoo gaet het naer den hemelstijl:
En hier beneên, in 't wentelen der jaeren,
Ontziet men niet met lust te vaeren
Ter weerelt uit naer suikerzoet Bresyl.
Daer yvert elk om suikerriet
Te snijden, in het wildemans gebiet,
Te maelen, en te zieden, en te scheepen,
En naer ons wijk
Door zee te sleepen
Uit het suikerrijk.

IV.

Men voert den honighkorf in 't velt,
Daer boekweit bloeit, om honighraet te winnen.
De Byeman hanght al zijn zinnen
Aen 't honighwerk, dat hem met zoet vergelt.
De wakkre honighby, getroost
Ten arbeit, zweet om in den honighoogst
Het lieflijk sap uit bloem en tym te trecken
Met zijn gebroet.
Dat honighlekken
Al het zuur verzoet.

V.

Wie twijfelt of het zoet behaeght,
Stel dit geschil aen 't oordeel der getrouden,
Die zegenrijk dien wijnbergh bouden,
Belust op sap, dat rou van 't harte vaeght.
De hoop op 't zoet bekoort de jeught.
De nasmaek van de bruiloft jaren heught.

24 *Ter weerelt uit:* een uitdrukking, nog steeds in zwang, voor: „naar 't eind van de wereld," of voor: „waarheen ge maar wilt."

Kandijs in wijn, wie kan dien drank versmaeden?
Zet aen den mont.
Drinkt onbeladen.
Drinkt het hart gezont.

VI.

Wy loven d'allerzoetste wet.
Ay kreukt het hooft niet belghziek met een rimpel.
Wy zingen slecht en recht en simpel,
Eenvoudigh heen, doch niet te naeu gezet.
Men looft de vrucht, die 't leven voedt,
Een appel, of een vijgh. Ay smaekt en boet
Uw lust. Zy wort van hooger hant geschonken.
Zy brenght geluk.
Wat baet het pronken?
Toef niet lang, maer pluk.

VII.

De paepegaey, die scherrep let
Op zingen, en de bruiloftsgalmen hoorde,
Riep, toen 't banket zijn hart bekoorde:
Ay deeltme me van 't lekkre bruitsbanket,
Op dat ik vrolijk bruiloft hou.
'k Zal 't bruiloftsliet dus zingen in mijn kou,
Zoo dra de zon haer licht begint te geven:
O jonge vrou,
Lang moetge leven.
Hebtge nu berouw?

47 *Kandijs* voor „*Kandijsche* suiker, suiker van *Kandia.*" Tegenwoordig zegt men meer algemeen *kandij.*

59 *Proncken* wordt hier, als meermalen, gebezigd in den zin van: „als bruid te pronk zitten." De zin van dezen en den volgenden regel is alzoo: „blijf niet langer de bruid, maar word vrouw."

DE HAVENSCHENDERY
TE
BERGEN IN NOORWEGEN.

STETIT ACRI FIXA DOLORE.

Men kon den helschen wrock en aert
Van Haet- en nijt en haere wercken

De havenschendery te Bergen in Noorwegen. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, nº. 683).

De nadeelen, ter zee geleden, gevoegd bij de ontevredenheid van velen over de wijze, waarop de jonge Prins van Oranje buiten de zaken gehouden werd, en de onrustige bewegingen, die hiervan in verscheidene steden het gevolg waren, hadden een vrij algemeene neerslachtigheid teweeggebracht, vooral bij de Staatsgezinde partij, waartoe de Amsterdamsche Regeeringsleden behoorden, en welke ook onze dichter was toegedaan. Schoorvoetende was die partij er toe overgegaan, om, na het afsterven van Wassenaer, het opperbevel over de vloot in Tessel op te dragen aan Cornelis Tromp, toen zij weder op haar besluit terugkwam, bij 't vernemen, dat de Ruyter, die. achter Ierland om, en zonder bemerkt te zijn geworden door de Engelsche vloot, die voor Bergen in Noorwegen lag, met zijn smaldeel behouden voor Delfzijl ten anker kwam. Op voorstel van Amsterdam, werd nu het opperbevel weder afgenomen aan Tromp, en aan de Ruyter gegeven, die wel met de vloot in zee stak, doch door onderscheiden omstandigheden verhinderd werd, iets uit te voeren. Eerst beletten stilte en tegenwind onze vloot die der Engelschen, waarover thans de Graaf van Sandwits het bevel voerde, op te zoeken, en vervolgens zeilden zij elkander voorbij, zonder het over en weder te bemerken. Sandwits wachtte de Smyrnasche en Oost-Indische retourschepen af, die, achter Hitland om, naar 't vaderland keerende, uit vrees van hem te ontmoeten, te Bergen, in Noorwegen, waren binnengeloopen. De Britsche gezant aan 't Hof van Denemarken zocht Koning Frederik III te bewegen, zich van deze schepen meester te maken en den buit met Koning Karel II te deelen. Volgens sommigen, zou Frederik aan dien voorslag hebben gehoor gegeven; doch in dat geval nam hij zijn maatregelen slecht. Immers, toen Sandwits een poging aanwendde, om de koopvaarders in de haven van Bergen aan te tasten, werd het smaldeel, dat, onder bevel van Tiddyman, daartoe was afgezonden, met verlies door hen teruggeslagen, en beloofde de bevelhebber van Bergen hun zijn bescherming tegen de Engelschen; terwijl de Ruyter, eerlang met 's Lands vloot voor Bergen gekomen, de retourschepen onder zijn geleide terugvoerde.

Stetit acri fixa dolore: d. i.: „daar stond zij als van bittere smart versteend." Zie *Aen.* VII, 291.

Noit levendiger zien en mercken,
En welck een' gruwel afgunst baert
Dan hier, daer zy niet schroomt te tergen
Te quetsen 't recht der Majesteit,
Door stout bestaen en snoot beleit,
Gebleecken voor het Noortsche Bergen.

Daer grimtze, uit eene halve maen
Van schepen, hecht aen een gesloten,
En braeckt vast vlam en donderklooten
Ter keele uit, als een krijghsorkaen.
De nootweer prickelt Batavieren
En *Fredrix* sloten van omhoogh
Te groeten uit dien waterboogh
De havenschennende banieren.

Het Brittenlantsche zeegeschrey,
Gemengt in roock en vlam en zwavel,
Verheft zich, als uit 's afgronts navel,
En antwoort op dien oorloghsrey.
De Nijt zwoer Smyrnes oogst te sleepen
En d'Indiaensche geur en lucht
Naer nieu Algiers, daer 't hof noch zucht
Op 't lijck van Jorck, om 't hart beneepen.

Het hout en yzer knerst en kraeckt.
Zoo bulderen de stormen 's winters.
De roofvloot berst en springt aen splinters.
Vergift en gal is 't watze braeckt.

8 *Het Noortsche Bergen:* in tegenstelling met Bergen in Henegouwen, Bergen bij Alkmaar, en Bergen-op Zoom.

21, 22 *Smyrnes oogst.... en d'Indiaensche geur* staan hier, als men begrijpen kan, voor „de retourvloot uit de Levant en uit de Oost."

23 *Nieu Algiers:* Londen, waar onze zeelieden, in den laatsten zeeslag gevangen, bitter slecht behandeld werden, als in enge kerkers zittende, waar hun niet meer dan een stuiver daags tot onderhoud werd verstrekt. Zie WAGENAAR, *Vad. Hist.* XIII, bl. 170.

24 *'t Lijck van Jorck:* wat met deze uitdrukking wordt gemeend, verklaar ik niet te begrijpen. De Hertog van York, 's Konings broeder — later Jakobus II — was in den zeeslag tegen Wassenaar verwinnaar geweest en vol leven. 't Kan zijn, dat er een valsche tijding van zijn dood rondgeloopen en Vondel misleid hebbe.

In 't endt bezwijckt het valsch betrouwen.
De scheenen branden voor dit vier,
Dat gloeit te heet. Voort voort, van hier.
Hackt af, hackt af uwe ankertouwen.

Nu vlught het zeegewelt te spa,
Gelijck een waterslang, wiens leden
Van raden werden overreden,
De roofvloot sleept de lenden na.
Geene aerdtsche maght bepaelt de baren
En handelvryen Oceaen.
Zoo moet het koningsmoorders gaen.
Zoo moeten havenschenders vaeren.

39 *Koningsmoorders:* nog altijd wijt Vondel den krijg, niet aan de Britsche Regeering, maar aan de partij der Independenten. Uit gehechtheid aan het Huis der Stuarts, zoo vaak door hem bezongen, en uit ouden haat tegen de Puriteinen, zocht hij zich wijs te maken, dat de oorlog uit hun vijandschap, en niet — gelijk de waarheid was — uit de hebzucht en trouweloosheid van den ellendigen Karel II ontstaan was.

GEBEDT

AEN

JESUS CHRISTUS.

Aertsrechter, in 't gerecht, daer allerhande volcken
Verschijnen moeten, als de jongste dagh verschijnt,
En gy ter vierschaer zit, op eenen troon van wolcken,
Waer voor de duistre nacht der weerelt snel verdwijnt;
Zie neder, en bestrael ons met genadige oogen:
Want wy misdaedigen geensins in 't zuiver licht,
Hetwelck geen smet gedooght, van ver genaecken mogen,
Noch duuren konnen voor uw heilrijck aengezicht.

Gebedt aen Jesus Christus. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 684).

Gy schiept den mensch eerst na uw beelt oprecht, eenvuldigh.
Volkomen, onbesmet, en heiligh, u ten prijs:
Maer Adam, om zijn schult gebannen, en strafschuldigh,
Verloor de hantvest, hem verleent in 't paradijs,
En alle menschen, in hem schuldenaers gerekent,
Verdienden ongena, met eenen door de schult
By elck voor zich begaen, en boven aengetekent.
Wat raet, ô schultheer? neem in 't uiterste gedult
Met uwen schuldenaer, en straf hem niet rechtvaerdigh,
Gelijck de schult verdient, maer maetigh het gerecht.
Beslecht het ongelijck door middel, en gewaerdigh
Den schuldigen gena, van outs hem toegezeght.
Gy, 't zaet der vrouwe, hebt de slang het hooft vertreden,
De maght des doots verplet, en, als een middelaer,
Den mensch met Godt verzoent, den bittren doot geleden,
En streckte een offerhande op 't bloedigh Kruisaltaer.
Getrouwe voorspraeck, hou ons woort by uwen vader.
Op dat hy ons aenschouwe uit zijne majesteit
In u, den liefsten zoon gekent, en niemand nader.
Beklee ons met een kleet van uw rechtvaerdigheit.
Dat d'invloet der genade alle ongetoomtheit teugel,
En wy, u dienende naer 's hemels nieuwe wet,
Gerust gehanthaeft, en beschaduwt van uw' vleugel,
Ter heilpoorte intreên, vry en rein en onbesmet,
Daer u van Engelen en allerhande tongen
Het *Alleluja* wort met blyschap toegezongen.

13 *In hem:* hoewel *in* wel eenigen nadruk vorderde, is hier, door de plaatsing der woorden, *hem,* 't welk tegenover *alle menschen* krachtig moest uitkomen, geheel toonloos geworden.

25 *Hou ons woort:* d. i.: „wees onze voorspraak, doe het woord voor ons, bescherm ons." Zoo ook in *Adonias,* vs. 369:

Houdt zy uw woort *ten hove, ick zie u bruidegom.*

OP DE DOORLUCHTIGE AFBEELDINGE

VAN

HOMERUS,

DOOR SCHILDER JOAN DEN EZEL.

Ten huize van Willem Spiering.

VIRUM VOLITARE PER ORA.

De naem van Ezel past wel Midas, geensins eenen,
Die dus *Homeer* herschiep, na menigh hondert jaer,
Gelijck een wonder, uit de wolcken elck verscheenen,
Bekranst met lauwer, en bewieroockt op 't altaer
Te Smyrne. Dit 's de man, van kenners aengebeden,
En waerdigh dat, om d'eer van zijn geboortestadt,
Te velde quamen dry en twee paer trotse steden,
Toen hy op zijn waerdy geschat wiert, niet volschat.
Al d'oude wijsheit, en wat geest en kunst vermogen,
Ulysses dwaeltoght, en de bloedige Ilias
Zien dezen blinden doch verzienden helt ten oogen
En aenschijn uit, gelijck hy zelf in 't leven was.
Hier baeren tekeninge en overlegh haer krachten,
Uitbeeldende 't geen met geene oogen wort gevat,
's Mans opgespanne en aldoordringende gedachten,
Gelijck de boeckstaef deze, in 't veldt van ieder bladt,

Op de doorluchtige afbeeldinge van Homerus. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 685).

Met Joan den Ezel is hier bedoeld Jan Hals, die blijkens aanteekeningen, door Dr. A. Bredius in *Oud-Holland*, VI, bl. 304, medegedeeld, den bijnaam droeg van „den Gulden Esel."

In de nalatenschap van Willem Spieringh, Raad en Vroedschap der stad Delft, die 23 Januari 1689 te Delft overleed, bevond zich onder meer schilderijen ook het hier bezongene.

Virum volitare per ora: d. i.: „over de tongen der menschen zweven." Zie VERGILIUS, *Georg.* III, 9.

5 *Te Smyrne:* Smyrna was eene der steden van Griekenland, die aanspraak maakten op de eer, Homerus het licht te hebben geschonken. Zie vs. 7.

10 *Olysses dwaeltoght:* de „Odyssee."

13 *Baeren* voor „aan den dag leggen."

Noch uitdruckt en bewaert, na zes-en-twintigh eeuwen.
De donkre winckbraeu deckt het schoon doorschijnend licht
Met schaduw. 't Voorhooft suft voor nijt noch ydel schreeuwen.
Men ziet een grootsheit, die voor geen grimmassen zwicht.
De kleeding, niet te rijck, het haer, in 't ruigh gewassen,
De baert, met geen yvoor gestreecken en geploeght,
(Al eigenschappen, die 's mans bezigheden passen,
Ontkennen niet den aert en 't wezen, dat hem voeght,
Die d'eerste vinder was der heldenpoëzye,
En haer voltoide, datze alleen den prijs behout.
Waer vinden wy een lyst tot deze schilderye,
Op dat de Fenix blincke, als diamant in gout.
d' Egyptische omgang plagh met Isis beelt te brommen:
Hier draeght een Ezel meer dan Isis heilighdommen.

29 *Brommen* voor „bluffen, braveeren."
De hier uitgedrukte meening was in Vondels dagen de heerschende, zelfs onder de geleerden en, moge thans de wetenschap weigeren aan Homerus den hier gegeven lof toe te kennen, de Poëzie blijft nog dat vroegere gevoelen toegedaan.

TER BRUILOFTE
VAN
JAKOB LEEU,
EN JONGKVROUWE
CHRISTINE DE FLINES.

ILLUM TURBAT AMOR, FIGITQUE IN VIRGINE VULTUS.

De Liefde daele nu, genegen,
Dees feest te voên, met vollen zegen

Ter bruilofte van Jakob Leeu en Christine de Flines. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy*, 1682, I, bl. 770.

Jacob Leeuw, zoon van Ameldonc Leeuw en Maria Rutgers, huwde 11 April 1666 met de achttienjarige Christine de Flines, dochter van Gilbert de Flines en Rebecca de Wolf (een dochter van Hans de Wolf en Clementia van den Vondel). Zij was 21 Mei 1668 bij de Mennisten Vlamingen gedoopt.

Illum turbat amor, caet.: d. i.: „de liefde brengt hem van zijn streek en hij houdt den blik gevestigd op de maagd." Zie *Aen.* XII : 72.

En daeu van luchtfioolen, om
Gelieven binnen 't heilighdom
Des huwelijx, bestuwt van reien,
Op 't licht der bruiloftstorts te leien,
Daer 't endtlijk op een scheiden gaet,
En overgangk van staet in staet.
De maegdekunne is flaeu en teder.
Christine slaet haer oogen neder,
Terwijl de schaemte 't aenschijn verft
Met schaemroot, en de roos besterft
Op bey de kaeken, al de leden,
Van schaemte en bloode vrees bestreden,
Angstvalligh siddren, 't hart bezwijkt,
En zy een marmerbeelt gelijkt,
Of een benevelde Avontstarre.
Is 't vreemt? wat anders is 't van verre,
Wat anders, onder d' oogen van
Den bruidegom, in echtgespan
Te treên, den overgangk te waegen:
Van oudren, vader, moeder, maegen
Te scheiden. Och geen myrtetak
Kan scheiden, zonder zucht en krak,
Van zijnen stamme, in 's levens lente.
Hoe lastigh valt eene ongewente!
En och, verschoon dees flaeuwe bruit.
Waerom? zy valt den *Leeu* ten buit.
Die naem alleen baert schrik in d'ooren.
Maer zijt getroost, ô uitgekoren,
Ter goeder uure dus gepaert.

3 *Luchtfioolen* voor „bloemen, welke de Liefde in een hooger streek dan de aarde geplukt heeft."

9 *Flaeu:* zoo hier als in vs. 27 heeft *flauw* de beteekenis van „beschroomd, angstvallig."

18 *Wat anders is 't van verre* voor „de zaak op een afstand beschouwd, eer het gewichtige oogenblik daar is, schijnt zoo hachelijk niet." Evenzoo zingt hij in zijn *Afscheit van Sofia Amalia*, vs. 33:

Maer anders is 't van ver
En anders in 't gezicht.

23, 24 Zoo zegt hij in zijn lijkdicht op *Cornelia Vossius*, vs. 47, 48:

Geen boom en scheid van zijnen tack
Als met een' zucht en met een' krack.

26 *Ongewente:* ongewoonte.

De liefde kan den leeuwenaert
Herscheppen. Vraegh het d'oude tyen.
Men zag den leeu een jongkvrou vryen,
Aenlonken, streelen, mont en wang
Eerbiedigh kussen, door bedwang
Van Liefde. Zet dan hart en zinnen
Gerust: dees *Leeu* zal leeuwen winnen,
By beurten een leeuwin en leeu,
Een wonderteelte van onze eeu.
Verlies van vader en van moeder
Verwintge door die trouwen hoeder,
Uw' toeverlaet, en hartetroost.
Gy zult, wanneer de zon in 't oost
U zegent uit haer' gouden wagen,
Den eersten nacht u niet beklagen.
Zoo gaen u heele schaeren voor,
Ay volghze op 't weeligh bruiloftsspoor.

34 *Men zagh den leeu een jongkvrou vryen:* dit slaat op de bekende fabel ook door La Fontaine bezongen, onder den titel van *Le Lion Amoureux*, en waarin verteld wordt hoe de Leeuw, uit liefde voor een jonge maagd, zich de tanden afvijlen en de nagels korten liet.

OP DEN TROUPENNING

VAN

CHRISTINE DE FLINES,

TROUWENDE MET

JAKOB LEEUW.

Samson, wonder van zijn eeuw,
Temt met kracht een jongen leeuw:

Op den troupenning van Christine de Flines, trouwende met Jakob Leeuw. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy*, 1682, II, bl. 375.

Maer *Christine* met haer hant
Leght nu *Leeuwen* aen den bant,
Daer zy nimmer uit sal springen.
Zwakheit kan de sterkheit dwingen.

3—5 Men zou verwachten dat Vondel na gezegd te hebben dat Christine een leeuw aan band lag, er bij zou voegen, dat *hij* er niet uit zou springen; doch hij laat die quaestie in 't midden en zegt, dat *zij* het nimmer doen zal. Het gekozen beeld moge waar blijven, de uitdrukking is gewrongen en niet helder.

DE ZEETRIOMF

DER

VRYE NEDERLANDEN.

Scena ut versis discedat frontibus, utque
Purpurea intexti tollant aulæa BRITANNI.

Nu den hemel lof geschonken.
Nu eens rustigh omgedronken,

De zeetriomf der Vrye Nederlanden. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 686).

Was de fortuin op zee ons ten vorigen jare allesbehalve gunstig geweest, thans scheen zij ten onzen voordeele gewend, en merkwaardig voor Nederland, roemrijk voor de Ruyter en Tromp was de vermaarde zeeslag, die van den 11den tot den 14den Juni tegen de Britsche zeemacht werd geleverd. Bloedig werd de schande der nederlaag bij Lestoffe gewroken; en, lieten ook de wakkere Vice-Admiralen Cornelis Evertsen en Abraham van der Hulst, de Schout-bij-nacht Stackhouwer en een aantal onzer bevelhebbers, matrozen en soldaten al strijdende het leven voor hun vaderland, aan des vijands zijde sneuvelden de Admiralen Barclay en Mings, werd de Admiraal George

Scena ut versis, caet: d. i. volgens Vondels eigen vertaling: „hoe het tooneel omkeere van aenzicht verandere, en de Britten, in tapijt geweven, de purpere tapijt oplichten." De toespeling zit voornamelijk in den eersten regel en in het woord *Britten.*

En met 's lants triomftrompet
Eenen hoogen toon gezet
Op de neêrlaegh van dees plaege,
Gansch Europe, uit nieu Karthage,
Toegezworen, in 't bestaen
Van den ganschen oceaen,
Waer zijn zeekasteelen drijven,
Trots een zeewet voor te schrijven,
Als een zeegodt, wiens gezagh
Alle volken overmagh.
Noit beschaduwt Xerxes 't water,
Noch Antoon en Kleopater
Met zoo stout een' overmoedt,
Dronken van geluk en spoet,
Als 't gewelt van Groot Britanje
Elk braveerde op 's rijx kampanje,
Toen helt Monk, en Askuë
Quamen bruizen over zee,
Daer de vloot der Vrye Landen
Ankerde op de Vlaemsche stranden:
Maer zy hadden op dat spoor
Geenen dronken Bacchus voor,
Licht gewapent voor dien schreier
Met den grooten berkemeier,
En Silenus, die noch nat
Avrechts op den ezel zat:
Neen bylo, zy vonden gasten,
Mars, die, vliegende op de masten,
Met de witte koningsvlagh,
Tot een' schrik van 't Britsch gezagh,

Ayscue gevangengenomen, de Engelsche vloot verstrooid, een twintigtal hunner schepen vernield, zes in Holland opgebracht. Geen wonder, dat, bij de algemeene vreugde over deze glansrijke overwinning, ook de tonen der dichters zich lieten hooren. Jan Vos, Oudaen, een aantal anderen bezongen die, en ook Vondel besnaarde zijn lier, ja gaf weder gelegenheid, zijn ongemeen vernuft te doen bewonderen, dat hij in staat was, hetzelfde onderwerp tweemalen, en telken reize op onderscheiden wijze, te bezingen.

25 *Schreier: schreier* staat hier voor „schreeuwer."
27 *Noch nat:* d. i.: „nog beschonken."

Neêr quam stijgen, toen hun rompen
't Hooft met stoppen en met pompen
  Bovenhielden, en half doot
  d'Amiraelen van de vloot
Zagen by den hals gegreepen.
Robbrechts hulp met nieuwe schepen
  Stuite geen verbaesde vlught,
  Na vier etmael, daer de lucht
Zwart hing van salpeterwolken,
Als of d'afgront, uit zijn kolken
  Opgedondert, dol van spijt,
  Wekte een' nieuwen reuzestrijt.
Tromp schijnt scheutvry, en verandert,
Moedigh op den leeuwestandert,
  Zevenmael van kiel op kiel.
  Toen de noot hem overviel
Quam helt *Ruiter* aengeschooten,
Streven door de donderklooten,
  Als een salamander, fier
  Ongezengt in 't oorlogsvier,
Onder blixems van kortouwen,
Met een ongeschokt betrouwen.
  Drywerf dondrenze op het meer
  Door Britanje heene en weer,
Met grofzwangre schutgevaerten,
Tot met ingekrompe staerten
  Alle waterhonden vlugh,
  Na de vierde mael, den rugh
Biedende, zich zeewaert deilen,
En met uitgezette zeilen
  Heenedruipen, zonder moedt,
  Door een zee van Engelsch bloet.
Askuë, nu lang verlaeten,
Brengt op 't hof der Vrye Staeten
  Zelf de tijding uit den slagh:
  En de witte koningsvlagh
Wort in 't hofgewelf gehangen.
Tromp, met volle vreught ontfangen,

38 *Robbrechts hulp:* die van Prins Robbert of Ruprecht.

Tuight hoe Stuarts Waterroos
Zonk in 't water voor altoos.

71 *Stuarts Waterroos* voor „het koninklijke wapen, als zinnebeeld van 's Konings gezag over de zeemacht, in de vlag gevoerd." — Men merke op, dat hier voor de eerste maal in een gedicht van Vondel de vijandelijkheid van Engeland niet aan de „Britsche koningsmoorders" verweten, maar Karel Stuart zelf, hoezeer dan nog maar zijdelings, in de zaak betrokken wordt. Vondel was toch, in weerwil van al zijn gehechtheid voor het koninklijke Huis van Engeland, te verstandig om niet te bemerken, en te eerlijk, om niet te erkennen, dat de oorlog voornamelijk aan het drijven der Hofpartij geweten moest worden.

ZEGEZANG

OVER DEN ZEESTRIJT DER DOORLUCHTIGHSTE

HEEREN STAETEN,

DOOR DEN WELEDELEN EN GESTRENGEN HEER

MICHAËL RUITER,

Lieut. Amirael der Vrye Nederlanden.

ARMA VIRUMQUE CANO.

I. Zang.

Laet d'oude dichters hun papieren
Met droomen, kluchten en verzieren
Stoffeeren, en het eerste schip,
Dat uit Tessalie dorst vaeren,

Zegezang over den zeestrijt der Heeren Staeten door Michaël Ruiter. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 687).

Arma virumque cano: d. i.: „ik zing den held en zijn wapenbedrijf." Zie den aanhef der *Eneïs.*

2 *Verzieren* voor „verzieringen."

3, 4 *Het eerste schip, dat uit Tessalie dorst vaeren:* „het schip Argo, dat uitzeilde op den tocht om het Gulden Vlies te bemachtigen."

Naer Kolchos stuuren op de baren,
Door 't zeegevaer der logenklip,
Om eene schaepevacht te haelen:
Het lustme in d'oorloghsvloot te praelen,
Die, trots op *Ruiter,* uit Goeree
En Tessel, zulk een' slagh durf waegen,
Om 't schuim der Brittenlantsche plaegen
Te veegen uit de vrye zee.
Het lustme met triomftrompetten
Een' onverzierden toon te zetten
Op zulk een heerlijk watervier,
Ontsteeken, daer de beide stranden
Den zeeschrik *Karel* zagen branden,
Ten prijs van Hollants zeebanier.
Laet Londen 't volk met logens paeien:
Het hoort ons roode haenen kraeien.

I. Tegenzang.

Dat 's recht. Van 's weerelts aenvang troffen
Noit heldendichters rijker stoffen
Om hoogh te streven, en in ly
Te leggen out Athene en Rome.
Schoon Perseus eenen zeedraek toome,
In enklen schijn en schildery;
Wy vliegen hier, zoo d'ouden razen,
Op geene vliegende Pegazen.
De waerheit hoeft geen logendicht,
Noch valsche verwen, schoon in 't blaeken.

6 *'t Zeegevaer der logenklip:* d. i.: „der logenachtige, verzierde klip," de Cyaneesche rotsen.

17 *Den zeeschrik* KAREL: „het schip *the Royal Charles.*"

19, 20 Men weet dat: „den *rooden haan* ergens in steken" zooveel beteekent als: „ergens den brand in steken." De zin van deze regels is alzoo: „laat men te Londen valschelijk uitstrooien dat men den zege behaald heeft, de Engelschen weten wel beter en hun verbrande schepen zijn hun tot getuigen van hun neerlaag."

23, 24 *In ly te leggen out Athene en Rome:* d. i.: „den roem van Athene en Rome te doen achterliggen, te verduisteren."

25—28 Wederom de steeds volgehouden vergelijking tusschen den strijd van onze vloot met die eens vijands, en den strijd van Perseus met het monster.

30 *Valsche verwen, schoon in 't blaecken:* schitterend blinkende, doch bedrieglijke verven."

Zy tekent 's lants geschiede zaeken,
Zoo klaer gebleeken als het licht.
Men magh dees zege aen 't licht vertrouwen.
Men zalze in raethuismarmer houwen,
Ter eere van den vryen staet,
Doch eerst ten prijs van 't hooft der heeren,
Door welx gena wy triomfeeren,
Als zy Britanje nederslaet,
En dwingt de koningsvlagh te strijken.
Een maght betoomt alle aerdtsche rijken.

II. Zang.

De Turksche keizers schepten hoope
De zon van 't aengestreên Europe
Te dooven met hun halve maen,
Toen Stuart uit zijn ballingschappen
Verwaent den rijxtroon op quam stappen,
Ten dootschrik van den oceaen.
't Is droef dat een besneên zich kittel'
Met een', die trots in zijnen tittel
Zich noemt beschermheer van 't geloof,
Op 's rijx triomfboogh, stout in 't roemen,
Zich durf den Britschen zeegodt noemen,
Verhit op Christenlantschen roof.
't Is droef, het droefst dat menschen hoorden,
Hoe hy in 't wreet gevangensmoorden
Falaer en Neroos overtreft.
Maer 't hoogste hof blijft niemant schuldigh,
Al hoort het eene wijl geduldigh
Des volx geschrey, dat zich verheft
In top naer 's hemels hooge stoelen.
Noch wil hyze al de voeten spoelen.

34 *In raethuismarmer* voor „op het raadhuis, in marmer."
38 *Zy:* slaat op 't voorafgaande *gena.*
45 *Verwaent:* moedig, fier.
51 *Zich durf den Britschen zeegodt noemen:* Karel II had namelijk een penning laten slaan met het opschrift: *nos penes imperium;* en een anderen met de woorden: *et pontus serviet.*
54 *In 't wreet gevangenmoorden:* reeds vroeger, *Havenschendery,* vs. 23, is aangemerkt, hoe schandelijk de Engelschen hun gevangenen behandelden.
55 *Falaer:* Falaris, een gruwzame dwingeland der oudheid.

II. Tegenzang.

Wort Godts gezalfde een zeevrybuiter?
Zie toe, zie toe: een eenigh *Ruiter,*
Die Afrika van wederzy
Van Britten, Turk en Moor, op steelen
En stroopen heet, uit strantkasteelen
Kon dondren, komt u weder by.
De hemel heeft hem uitgezondert,
Terwijlge uw bontgenooten plondert,
En, in gevloekten roof verarmt,
Op uwen hals haelt duizent vloeken.
Hy komt u op den Teemsstroom zoeken,
Die averechts 't geloof beschermt.
Gedenk hoe gy den Staet der landen,
Die u herstelde, en op zijn handen,
U 't scheep geleide uit 's Gravenhaegh,
In uwe hoope hebt verslonden,
Ter schennisse der vreverbonden.
Verdiende ons noothulp zulk een plaegh?
Gy zult uw straf rechtvaerdigh draegen.
Zy staen niet stil, die andren jaegen.

III. Zang.

De stam van Stuart moet zich schaemen.
Dees wist noit middelmaet te raemen.
Hy lijdt onnozel, zonder schult,

69 *De voeten spoelen* is synoniem met: „over boord werpen."

63—66 Versta: „die, aan beide zijden van Afrika — aan de Noord- en West-kust namelijk — de Engelschen, de Turken en de Barbarijsche Mooren, allen even heet op stroopen en rooven, met geweld uit hun sterkten wist te verdrijven."

66 *Komt u weder by:* iemand *bijkomen* is: „iemand op 't lijf vallen."

67 *Uitgezondert:* uitgekozen, uitgekipt.

74, 75 Voor: „die u, Karel II, in uwe regeering herstelde, en, u als op de handen dragende, u uitgeleide deed uit 's-Gravenhage, naar het schip, dat u bij Scheveningen wachtte."

78 *Ons noothulp* voor *„onze hulp* in *uwen nood."*

81, 82 Versta, met het oog op hetgeen volgt: „deze (Karel Stuart), ofschoon hij had moeten leeren door hetgeen den zijnen overkomen is, heeft nooit den middelweg weten te bewandelen."

Op Puriteinsche hofschavotten,
Van bittere Engelschen en Schotten,
Of leert onschuldigen gedult.
Gy spiegelt traegh u aen een' ander,
Misbruikende den oorloghsstander,
Geheel Europe tot verdriet,
En eerst uwe eigene onderdaenen,
Gedompelt in een zee van traenen
En Christensch bloet, dat gy vergiet;
Daer Monk, uw heilant, en Berklaien
Uit zee uw krijtstrant overschreien;
Daer Monk, gewenkt van Askué
Om noothulp door 't besproken teken,
Uit noot hem in den noot laet steeken,
Eer 't zeekasteel verzinkt in zee,
Met hondert dubble zeekortouweu.
Wat kan de hooghmoedt schootvry bouwen!

III. Tegenzang.

Waer voerde oit *Ruiter* zoo rechtschapen
In zijnen schilt het eêlste wapen,
Voorzichtigheit en krijghsbeleit,
Het oogh in eene hant van boven,
In 't midden van dien gloênden oven,
Gesterkt van Godts almogenheit.
Dees zeehelt gaf de maet en wetten
Aen zoo veel stemmen van trompetten,
Kortouwe en donderbusse, in een,
Als naer de zangkunst, hecht geslooten,
En rolde, op korte en lange nooten,
Den oorloghsgalm op 't water heen.
Meerminnen meermans Tritons hooren
Den bas en bovenzang der kooren
Van Mars, gesteegen in de mars,

84 *Puriteinsche hofschavotten:* dit ziet op het onthoofden van Maria en van Karel I.

93 *Monck, uw heilant:* in zooverre als hij zijn kroon aan Monk verschuldigd was.

96 *Noothulp:* zie vs. 78.

115 *Mars, gesteegen in de mars:* zie hetzelfde beeld, doch zonder de woordspeling, gebezigd in den *Zeetriomf* hierboven, vs. 30.

Die met de koningsvlagh quam daelen
Al juichende, op de zeekooraelen
In 't houte en ysre krijghsgekners,
En twijfelen der oorloghskanssen.
Nu zwijgen d'oude harnasdanssen.

Toezang.

Geluk en heil, doorluchtste *Staeten,*
Met zulk een zege, zonder ga,
Behaelt, tot heil der onderzaeten
En 't Christendom, door Godts gena.
Zoo moetze uw vlooten vry geleiden
Aen alle kusten oost en west,
Zoo lang de dagh den nacht zal scheiden.
Zoo dempe uw vier dees waterpest,
Dees helsche poelslang van de Britten,
Terwijlwe in uwe schaduw zitten.

UITVAERT
VAN DEN ONSTERFELYKEN ZEEHELT
ABRAHAM VAN DER HULST,
ONDERAMIRAEL VAN HOLLANT EN WESTVRIESLANT, ONDER DEN ZEERAET T'AMSTERDAM.

Furor iraque mentem
Præcipitant, pulchrumque mori succurrit in armis.

Door vier en vlam, en rook en kogels
Vloog *Hulst,* een slaghpen aen de vlogels

Uitvaert van Abraham van der Hulst. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy,* 1682, II, bl. 15.

Abraham van der Hulst, geboren te Amsterdam 11 April 1619, stierf in den tweedaagschen zeeslag, den 27 Juni 1666, den heldendood.

Het lijk van den gesneuvelden Admiraal werd naar Amsterdam gevoerd.

Furor iraque, caet.: d. i.: „de woede en toorn vuren den moed aan en men stelt zich voor den geest hoe schoon het is, in de wapenen te sneven." Zie *Aen.* II, 316, 317.

2. 3 *Een slaghpen aen de vlogels van Michaël:* dichterlijk voor: „aanvoerder eener afdeeling van de vloot, die onder bevel van de Ruyter stond."

ABRAHAM VAN DER HULST.

Van *Michaël,* den grooten helt,
Die 's lants geleden hoon herstelt,
In 't barnen van de krijghsgevaeren,
En wektme, niet om taeie snaeren
Te trekken op een' laegen toon,
Maer d' oude dichters naer de kroon
Te steeken met de zeetrompetten
Van zulke helden, die de wetten
Aen 't eilant stellen, dat, te stout
Op zeekasteelen, hoogh gebout,
De vrye zeevaert met vrybuiten
Gewelt en moorden zwoer te sluiten
Aen ysre ketens, op zijn strant,
Als een slavin van Brittenlant,
Dat nu, verbaest en afgevochten,
Zijn gruwelijke zeegedroghten
Door Ruiters scherpe waterbijl
Ziet, naer een' nieuwen oorloghsstijl,
Gehouwen en gekerft aen mooten,
Voor wint en stroom den Teems opvlooten.
Verhefte out Rome oit zijnen stoel
Op Kurtius, die in den poel,
Gelijk een afgront opgekloven,
[Indien men Titus magh geloven,]
Durf springen, op het brieschend paert:
De zeehelt *Hulst* nam onvervaert

en aldaar, op 's lands kosten, in de Oude Kerk begraven. Later werd hem een door de Witt gebeeldhouwde prachtige graftombe opgericht, welke men nog in de zoogenaamde Kapel van Elizabeth Gaef, ten westen van 't oude Handboogschutterskoor, kan aanschouwen. Het marmeren beeld des zeehelds, in volle wapenrusting nederliggende, is omringd van vlaggen en oorlogstuig. Twee schreiende kinderen houden zijn wapen vast, waarboven de voorspoedige zeeslag tegen de Engelschen is afgebeeld. Bovenaan ziet men twee bazuinende vrouwebeelden, die 't wapen der Vereenigde Nederlanden, rustende tegen twee kruisgewijze geplaatste ankers, vasthouden.

21 *Mooten:* dit woord is hier, waar sprake is van zeegedrochten, geestig te pas gebracht.

22 *Opvlooten:* langzaam opdrijven.

26 *Titus:* „Titus Livius." *Aant. der oude uitgave.*

28, 29 Min juist uitgedrukt. Een *afgrond* is iets negatiefs, 't welk men evenmin *op de tanden* kan nemen als men 't een *gat,* een *opening,* een *diepte,* een *holte,* enz. zou kunnen doen.

Den Britschen afgront op zijn tanden.
Men zagh den trotsen *Charles* branden,
En zinken met de zeekortou.
Wat is men schuldigh aen de trou
Van onze Hollantsche Romainen!
Wy tuchtigen op Loevesteinen
Baldaedigen, die, zonder stuur
Van reên, het wetboek van natuur
En 't recht der volken, elk gegeven,
Met voeten treên en wederstreven.
Zoo blijf de vrye vaert in zwang.
Zoo leve *Hulst* veele eeuwen lang.

34, 35 De zin is: „die baldadige Britsche bevelhebbers zitten nu op Loevestein, en in andere kerkers, gevangen."

GRAFSCHRIFT

VOOR

DEN ONDERAMIRAEL

ABRAHAM VAN DER HULST.

Hier rust de zeehelt *Hulst*, wiens daden staen ten toon,
Die in den zwaren slagh, omringt van Britsche schepen,
Storf onverwinbaer, en zijn lijk in 't Y liet sleepen.
De Zeeraet kroont 's mans deugt met eene stevenkroon.

Grafschrift voor Abraham van der Hulst. Volgens den tekst van Vondels *Poëzy*, 1682, II, bl. 71.

3 *Zijn lijck in 't Y liet sleepen:* min gelukkige uitdrukking, voor: „wiens lijk men naar Amsterdam voerde." 't Moge verdedigbaar zijn, 't klinkt toch wat zonderling, dat iemand zijn eigen lijk ergens heen laat slepen. Had van der Hulst bij testament bepaald, dat zijn lijk naar Amsterdam zou vervoerd worden, dan ging het nog; — doch dat is hier de bedoeling niet.

ANDER.

t'Amsterdam op zijn graf in de Oude Kerk gehouwen.

Hier sluimert *Hulst,* de schrik der Britsche zeebanier,
Beproeft in slagh op slagh, in bloedt, in vloedt, in vier.
De groote Zeeraet kroont dien dapperen landtsbeschermer.
De Faem des braven Heldts braveert metael en marmer.

JAMMERKLAGHT

OVER DE GRUWSAME VERWOESTINGE VAN

LONDEN.

Inclementia Divûm
Has evertit opes, sternitque à culmine Troiam.

De helsche stookebrant der Britten
Stak juichende den Vliestroom aen,
En Schelling, daer de visschers zitten
In armoede, om den kost belaên.

Jammerklaght over de gruwsame verwoestinge van Londen. Afgedrukt volgens de afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 691).

Terwijl men zich hier met nieuwe kracht bereidde, om de schade, op den 4den en 5den Augustus geleden, te herstellen, de nederlaag te wreken en den vijand afbreuk te doen, was het bereiden tot den aanval niet alleen, maar zelfs tot afweer, voor Karel II bezwaarlijker geworden dan immer te voren, en liepen alle omstandigheden te zamen, om hem naar vrede te doen verlangen. De staatskassen waren uitgeput: het volk, door belastingen bovenmate gedrukt, haakte naar het einde van een krijg tegen geloofsgenooten: en een hevige pestziekte sleepte te Londen ontelbare slachtoffers mede. Nauwelijks was deze kwaal aan 't afnemen, of een ontzettende brand barstte op den 12den September te Londen uit, en lei, na eenige dagen te hebben gewoed, een aanzienlijk gedeelte der stad in asch. Velen hier te lande zagen daarin eene wedervergelding en straffe Gods voor den brand, in den loop van den zomer door Engelsche schepen op Vlieland en Terschelling, ten verderve van weerlooze visschers en strandbewoners, gesticht.

Inclementia Divûm, caet.: d. i.: „de ongenade der Goden heeft dien praal verwoest en Troje van den top der grootheid nedergeworpen." Zie *Aen.* II, 602.

Zy zaten bang, den moort ontvloden,
Met vrouwe, en kinderen, en vee,
In duin, half levenden, half dooden,
En klaeghden droef dit hartewee
Aen Godt, en hun bekretene oogen.
Zy schreiden: Heer, ontferm, ontferm:
Terwijl de vlammen opwaert vloogen,
De stommen onder dat gekerm
Zich mengden met een deerlijk loeien:
Gedooght de hemel dat gewelt,
Die maghtigh is de hel te boeien,
Het eilant, dat in traenen smelt,
Vermagh te troosten uit genade?
Maer onder 's volx gejammer zit
De Godtheit zelf om hoogh te raede.
Genade, aen d'eene zy, verbidt.
Rechtvaerdigheit, aen d'andre zijde,
Bepleit de zaek voor 't hoogh gericht.
d'Aertsrechter velt, eer droef dan blijde,
Het vonnis. Uit zijn aengezicht
En oogen sprengkelen de vonken
Van 's hemels wraek, te lang geterght,
Als zwavelvier, uit rots geklonken,
Door wrevel, haer te trots geverght.
Die vonken vatten in het tonder
Der zee- en kerkermoordery.
Hier stookt een storm van 't noorden onder,
En voedt de vlam, die los en vry
Gaet weiden over 's konings huizen,
En weit gebou en kerken af.
Men hoort de vlammen vreeslijk bruizen.
Zoo wort, als in een gruwelgraf,
d'Aeloude stadt in asch gedolven,
En rook en smook. De viergloet raest,
Gelijk een roode zee vol golven,
Daer Godts orkaen in brult en blaest.

12 *De stommen* voor „het stomme vee," gelijk uit het *loeien* van den volgenden regel blijkt.
20 *Verbidt:* min nauwkeurig, voor „zoekt Hem te verbidden."
30 *Kerkermoordery:* zie het aanget. op *Havenschendery,* vs. 23.

Waer is nu 's rijx triomfgeschater
Om Schelling, en het brandend Vlie?
Nu kan Neptuin, met al zijn water
Van zee en Teems, noch schelm, noch spie,
En aertsverraeder, 't vier niet blusschen.
Daer zinkt de koningsmoorders stoel,
Als onlangs out Byzanssen, tusschen
Vier elementen, in een' poel.
De val van Londen, 's konings zetel,
Verheffe niemant. 's Nabuurs plaegh
Geef' niemant stof, om ook vermetel
Te groeien in de nederlaegh
Van zulk een weerelt op zich zelven
En afgescheiden door den vloet.
Pallaizen, winkels, en gewelven,
Van pest besmet, en omgewroet,
Beweegen Turk en Barberyen
Tot mededoogen, daer men Job,
Als op een' mesthoop, hoort in lyen
Zijn leedt met eenen vollen krop
Uitschudden in veel duizend zielen,
Die plotzeling, en slagh op slagh,
Op 't pestigh kerkhof nedervielen.
Europe zal dien nacht en dagh,
Vier etmael lang, veele eeuwen smarten,
Door alle koopsteên. Heilant, troost
En spijst de hongerige harten,
Die naekt ontvloôn, en half geroost,
Op 't velt verstroit, om noodruft zuchten.
Braveerder, die den Oceaen
De vork ontweldight, kuntge vlughten,
Ontvlught Godts wraekvier, zwart gebraên.

43 *Neptuin:* in een kantteekening der oude uitgave staat hierbij: *Neptunus Britannicus,* d. i.: „de koning zelf."

50 *Verheffe niemant:* d. i.: „geve niemand aanleiding tot zelfverheffing"; met andere woorden: „make ons niet trotsch."

63 *'t Pestigh kerkhof:* de pest had kort geleden schrikkelijk te Londen gewoed.

70, 71 Lees: „gij, hoogmoedige stoffer! die den drietand der zee dacht te voeren." Zinspeling op de penningen, die Karel II had laten slaan, en waarvan hierboven gesproken is, *Zegezang,* vs. 50, 51.

Uw Teemsstroom, op den gront gedoken,
Beklaeght, in 't diepste van zijn kil,
Dat, zijne horens afgebroken,
Het water hem ontzinken wil.
Hy scheurt 't gezengde haer aen flarden,
En schreit om lessing in dien brant.
Dat leert verstokt in quaet volharden,
Schoffeeren havens, kust, en strant!
Fortuin noit schooner tafels dekte
Met winkelstoffen op een ry.
De gloênde tong der vlamme lekte,
Verslingert op dees lekkerny,
De daken, rijk van zijde waren,
Gesteente, gout, en zilvren schat,
By een gesleept, veel hondert jaeren.
O koopbeurs van de rijkste stadt!
Gy hebt naer uw bederf gedongen,
Uit dertlen trots, en bleek van nijt,
Dien zeevloek *Karel* afgedrongen,
Daer al de weerelt last by lijdt.
Daer leght de stapel, uw vertrouwen,
Zoo vlak als Tyrus aen het meer,
In eenen puinhoop van gebouwen
Bestulpt. Zoo helpt geen tegenweer.
Gy zwoert te water elk te stroopen:
Nu leght uw kroon in 't vier verzoopen.

73 *Uw Teemsstroom:* hier natuurlijk „de stroomgod van den Teems."

75, 76 Lees: „dat, nadat zijn horens (zijn schepen) hem ontweldigd zijn en hij alzoo buiten staat is iemand te deren, hij nog beroofd wordt van zijn water."

85 *De daken:* niet de „daken," maar de „afdaken" of „luifels," onder welke te dier tijd algemeen de winkelwaren werden uitgestald.

91 Wederom wil Vondel het hier doen voorkomen, alsof Karel II. niet uit eigen beweging, maar gedrongen door de Londensche Puriteinen, ons den oorlog had aangedaan.

OP HET VERJAEREN

VAN

AGNES BLOCK.

Is Godt oirsprong van het leven,
En het leven, elk gegeven
  Uit genaede, een zegenpant
  Van des rijken Scheppers hant?
't Is dan billijk, dat de loten,
Uit dien hoogen stam gesproten,
  Hunnen Vader vroegh en spa
  Voor dees weldaet en gena
Uit der harte lof toewijden,
Meest op hun geboortetijden;
  Een gebruik, zoo lang geleên,
  By de Grieken en Hebreen
En Romeinen onderhouden.
Jongelingen volgen d'ouden,
  Doch besmet of onbesmet,
  Elk naer zijne wijze en wet.
Heidens dwaelden in hun schennis:
Want zy dankten, zonder kennis,
  d'Afgoôn, die met geenen schijn
  Oirsprong van het leven zijn.
Wijzen loofden 's levens ader,
Godt alleen, der dingen Vader.
  Op dees wijze laet ons bly

Op het verjaeren van Agnes Block. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy*, 1682, II, bl. 98, „waer het voor het eerst en met den datum: „MDCLXVI den 29 in Wijnmaent t'Amsterdam" is afgedrukt.

Agnes Block, Vondels beste vriendin en verzorgster zijner laatste levensjaren, was de dochter van Arent Block en van Ida Rutgers. Zij werd 29 October 1629 te Emmerik geboren en ondertrouwde 9 April 1649 met Vondels neef Joan de Wolf, zoon van Hans de Wolf en van Clemensken van den Vondel. Na zijn dood hertrouwde zij 9 September 1674 met den koopman Sybrant de Flines, weduwnaar van Maria Jacobs Gysen, geboren 30 Jan. 1623. Zij overleed te Amsterdam op 20 April 1704, hij op Vijverhof, hun buitenverblijf, 21 Juli 1697.

19 *Met geenen schijn* voor „volstrekt niet."

Nu, op *Agnes* jaergety,
En haer zegenrijk verjaeren,
Dankbaer 's hemels eer bewaeren.
Heden sluitze een ronden kring,
Die begrijpt in haeren ring
Dertigh jaeren en noch zeven.
Laet ons dan, van vreught gedreven,
Roepen met een blijden mont:
Godt spaer *Agnes* lang gezont.

27—29 Min juist is hier uitgedrukt, wat Vondel meent te zeggen: „heden is voor de 37ste reis een ronde jaarkring voor Agnes afgeloopen."

OP D'AFBEELDINGE

VAN DEN DOORLUCHTIGEN HEERE

MICHAËL RUITER,

Amirael van Hollant &c. Door Joan Lievensz. geschildert.

TU NE CEDE MALIS, SED CONTRA AUDENTIOR ITO.

Britanje, lust het u den zeehelt zelf te zien,
Den *Ruiter Michaël,* vol vier en blixemstraelen?
Hier leeft hy, u getroost op zee het hooft te biên,
Of op den Teems de vlagh van 's konings mast te haelen.
Hier leeft hy, die de zee kon vaegen van den roof,

Op d'afbeeldinge van Michael Ruiter. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 689).

Tu ne cede malis, caet.: d. i.: „zwicht niet, wat u betreft, voor de boozen (of „voor de tegenspoeden",) maar bekamp die met steeds grooter onversaagdheid." Zie *Aen.* VI, 95.

3 *U getroost:* lees: *getroost* (d. i.: „bereid, vaardig") *u.*

MICHIEL DE RUYTER

d'Amerikaensche kust verdondren van weêrzyen,
Den Turk, en Brit, en Moor uit hun kasteelen schoof,
En boeide Kormantijn, orkaen, en Razernyen.
De keten, zijnen hals vereert van *Frederik*,
Getuight hoe Kroonenburgh met opgeheve kruinen
Hem Nieuburgh winnen zagh, geweldenaers ten schrik,
En spoên den ademtoght van 't afgefoltert Fuinen.
Men drijf 's mans dapperheên in geen Guineesch metael:
Al d'Oceaen gewaeght van Hollants Amirael.

6 *D'Amerikaensche kust:* het bijschrift heeft: *de Brittenlantsche kust:* een verandering, zeker na den tocht naar Chattam gemaakt.
Verdondren: stout uitgedrukt, voor „met grof geschut schoon vegen."
12 Versta: „en den tijd bespoedigen, waarop het afgefolterde Funen weder adem kon scheppen."
Van 't afgefoltert Fuinen: de vorige uitgaven missen hier de *'t*, vermoedelijk uitgevallen bij 't drukken.
14 Versta: „men behoeft geen gouden gedenkpenningen te slaan ter eere van den held of ter gedachtenisse aan zijn wapenfeiten."

OP D'AFBEELDINGE

VAN DEN ONSTERFLIJKEN ZEEHELT

KORNELIS TROMP,

Onderamirael van Amsterdam, door Jan Lievens geschildert.

VIM CUNCTAM ATQUE MINIS PERFERT CŒLIQUE MARISQUE.

Als Jurk, de Britsche turk, de zee wil overgaepen,
En vlooten slikken in zijn onverzade maegh,

Op d'afbeeldinge van Kornelis Tromp. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 690).

Vim cunctam atque, caet.: d. i.: „hij trotseert het gansche geweld en de dreigementen van lucht en zee." Zie *Aen.* X, 695.
1 *Jurk* voor *Jork,* om op *turk* te rijmen.

CORNELIS TROMP.

Dan voert hy op den mast den Bezem tot een wapen,
En dreight uit nieu Algiers de maght van 's Gravenhaegh.
Hoe lange toch? tot dat de zeeleeu *Tromp,* verwildert
Geterght van wraeke, met gevangensmoordend bloet,
Een schoone waterverf, zich naer het leven schildert,
Om 's vaders doot ontvonkt van nimmer bluschbren gloet.
Hy vaeght in oost en west met 's roovers bezemroeden
De beide Straeten van dit havenschennend slijk,
En geesselt het dat borst en lenden vreeslijk bloeden,
Ter straffe van gewelt, geleên in Christenrijk.
Dan hoort men Askué, en Monken, en Barklaien,
Geweldenaeren van de vrye en ope zee,
Zich t'enden adem op 't schavot der baren schreien,
En deerlijk jammeren om 't afslaen van den vrê.
Wie bezems voeren wil, geeft *Tromp* de roên in handen.
Dees voert het scherprecht uit, in 't aenzien van twee stranden.

4 *Nieu Algiers:* „Londen." Zie *Havenschendery,* vs. 23.

5 *Verwildert* voor „wild wordt, los raakt."

6 *Gevangensmoordend bloet* voor „het bloed van hen, die gevangenen moorden." Het adject. zij etymologisch verdedigbaar, welluidend is het niet.

10 *De beide Straeten:* stond er in vs. 9 *in noord en zuid,* dan zou men kunnen denken, dat hier behalve 't „Kanaal" de „Straat van Gibraltar" bedoeld en gezinspeeld werd op de feiten, door Tromp een paar jaar vroeger tegen de Algerijnen verricht. Doch er staat *in oost en west,* en daarom vordert de ligging van ons land, dat wij er „'t Kanaal" en „de Sond" door verstaan en dat de regel niet bloot zinspeelde op hetgeen Tromp verricht had, maar ook op hetgeen men verwachtte, dat nog door hem verricht zou worden.
Dit havenschennend slijk: dit ziet op den aanval op Bergen.

16 *Jammeren om 't afslaen van den vrê:* d. i.: „zich beklagen, dat zij — de Engelschen — geweigerd hebben, vrede te maken."

OP HET INHULDIGEN

VAN DEN WELEDELEN HEERE

NIKOLAES VAN VLOOSWYK,

Heere van Paepekop, Drost te Muiden, Baljuw van Goeilant &c.

CUNCTI LÆTUM CELEBREMUS HONOREM.

Wekt de zuiderzeemeerminnen,
Daer de Vechtstroom onvermoeit
Langs het huis te Muiden vloeit,
Om met zingen prijs te winnen;
Nu de burgers van de steên,
Zoo veel weelige onderzaeten,
En heel Goeilant uitgelaeten,
Zich verheugen in 't gemeen.

Op het inhuldigen van Nikolaes van Vlooswyk. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 692).

Nikolaes van Vlooswyck was de zoon van Vondels beschermers: den burgemeester Cornelis van Vlooswyck en Anna van Hoorn. Hij volgde Gerard Bicker als Drost van Muiden op. Zijn inhuldiging werd o. a. gevierd met zes vertooningen, door J. de Vos ontworpen.

Nikolaes van Vlooswyck was gehuwd met Leonora van der Meyden en wèrd 29 Juli 1669 in de Nieuwe Kerk begraven.

Zijn huwelijk (11 Mei 1664) had onder zeer eigenaardige omstandigheden plaats. In Mei 1663 had hij op listige wijze Eleonora van der Meyden, de dochter van den Rotterdamschen burgemeester Jan van der Meyden, geschaakt. Daar de vader weigerde hem het meisje tot bruid te geven, had hij door omkooping gedaan weten te krijgen dat een knecht uit het pakhuis, dat zich onder de woning van den burgemeester bevond, diens dochter Eleonora in een vat zou kuipen en haar aldus uit de stad vervoeren. Het plan gelukte en het paar vluchtte eerst naar Gouda, daarna naar IJselstein, totdat een jaar later partijen zich verzoenden en het huwelijk gesloten werd. Zie het verhaal van J. Oudaen in SCHEFFER en OBREEN, *Rotterdamsche Historiebladen*, Afd. *Geschiedkundige stukken* I, bl. 217.

Cuncti laetum celebremus Honorem: d. i.: „allen zullen wij deze blijde verheffing vieren." Zie *Aen.* V, 58.

6 *Weelige:* bloeiende, welvarende.

Het gejuich vermenighvuldight
Met den wasdom van den drang,
Op trompetklank en gezang,
Daer men *Vlooswyk* innehuldight.
Hy belooft de Goische kust
Veiligheit en blijde jaeren,
Waer de byen honigh gaêren,
En de steden vrede en rust.
Op het zegenrijk onthaelen
Van den wellekomen Drost,
Vlught baldaedigheit te post,
Uit dees lucht naer andre paelen.
Waer het recht de vierschaer spant,
Om ten stut van alle vroomen
Ontucht en gewelt te toomen,
Luikt de welvaert op in 't lant.
Omgelege nagebuuren,
Eerst van zorgen afgeslooft,
Slaepen veiligh op dit hooft,
In hunne ongeslote schuuren.
d'Aengenaeme *Leonoor*
Wil by wijl den eisch der klaghten
By den strengen heer verzachten,
Op haer grootmoêrs minzaem spoor.
Zoo verdientze by de menschen
Vollen zegen tot een loon,
Als zy met een' blijden toon
Haer gewenschte vruchten wenschen;
Vruchten daer het kroost in zweeft
Van den grootvaêr, die voorheenen
In dit ampt heeft uitgescheenen,
Of daer *Vlooswyks* aert in leeft.

19 *Te post:* voor „zoo snel mogelijk."
39 *Uitgescheenen:* uitgeblonken.

IFIGENIE IN TAUREN.

UIT EURIPIDES.

TREURSPEL.

Hic labor extremus, longarum hœc meta viarum.

d. i.:

[Deze arbeid is de laatste, de grenspaal van mijn langen tocht.]

Zie *Aen.* III, 714.

Afgedrukt volgens den tekst der eerste uitgave, in 1666 bij de weduwe van Abraham de Wees te Amsterdam verschenen (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 693).

DEN WELEDELEN EN GROOTACHTBAEREN HEERE

JOAN HUIDEKOOPER [1],

Heere van Maerseveen, Neerdijk &c., Voorzittend Schepen en Raet t'Amsterdam.

Aristoteles, de vorst der overoude wijzen, ontvout zijnen leerlingen wat de volkomenheit der dichtkunste, en in haer het treurspel vereischt, gelijk Horatius Flakkus hem hierin beknopt navolght. Onder onsterfelijke heldendichters draven Homeer en Virgilius, d'een by de Grieken, d'ander by de Latijnen, gelijk vorsten, vooruit, en zonder wedergade; onder Grieksche tooneeldichters Sofokles en Euripides [2]. De nijdigheit des tijts, ons zoo veele heerlijke tooneelwerken misgunnende, spaerde geene Latijnschen dan alleen het overschot der treurspeelen, in den afgangk [3]) der Roomsche taele, by verscheide vernuften gedicht, en op den naem van Seneka

---

[1]) *Huidekooper:* de naam wordt, evenals die van Huygens, op allerlei wijze gespeld. In de eerste sylbe wisselen *i* en *y*, in de derde *koo, ko, coo* en *co* elkander af, naar de wijze dier dagen, toen geslachtsnamen nog maar door een betrekkelijk zeer klein getal menschen gedragen werden, die in't spellen daarvan zelve zeer achteloos te werk gingen en daaromtrent te onverschilliger waren, naarmate zij niet zelden, om zich te onderscheiden, den naam, dien zij droegen, verwaarloosden en er een nieuwen aannamen. Thans, sedert de familienamen een petrificatie hebben ondergaan, is de spelling *Huydecoper* geijkt, waar het de leden geldt van het patricische geslacht van dien naam.

[2]) *Sofokles en Euripides:* hier wordt Eschylus blijkbaar niet geteld, die het in stoutheid en verheffing zeker van de beide anderen won; doch de „regelen" minder in acht nam — die dan ook na hem gesteld werden — en daardoor minder in den smaak van Vondel of liever van de kunstrechters, die deze eerbiedigde, vallen moest.

[3]) *Afgangk* voor „afdaling, verval." Evenzoo hebben wij vroeger Vondel van „een *afgaanden* ouderdom" hooren spreken. Zie *Jozef in Egypte,* vs. 1233.

den nakomelingen ter hant gekomen. De keurmeesters der tooneelpoëzye strijden onderling of Sofokles of Euripides den prijs in deze renbaene toekomt, en elx deught, van wederzijde, overwogen, en aen den toetsteen [1]) van hun oordeel getoetst, zoo staenze met onderscheit beide de kroon toe, Sofokles in onnavolghbaere hooghdravenheit van stijl en woorden, de staetigheit des treurspels wonderbaer passende; Euripides in het beweegen der hartstoghten, en veele andere uitsteekentheden, van geene mindere waerdye: en indien men zich houden wil aen d'uitspraek van Apollo te Delfis, zoo zal Euripides Sofokles in wijsheit overtreffen: by welke uitspraek men moght voegen het oordeel van den doorluchtigen ridder en drost Hooft, na het doorzien en overweegen van dezen dichter, zoo veel hooger steigerende, en hem uitroepende voor den wijsten [2]), die oit pen op papier zette. Het gaet zeker dat het een eige deught des treurspels is hartstoghten te verwekken, en onder de hartstoghten schrik en medelijden [niet tegenstaende de Stoïsche wijzen zich hier vreemt van houden] ook zulx dat by Aristoteles dit deel boven de welspreekenheit [waerin Sofokles hooghste eer bestaet], gestelt wort. Men houdt Eschylus voor den eersten grontlegger der treurspelen, door Sofokles en Euripides voltrokken. Krantor [3]) schat Homeer en Euripides boven alle dichters. Archelaus [4]), koning van

---

[1]) *Toetsteen:* zoo staat er voor *toetssteen,* naar een stelsel, dat Vondel wel meer aanneemt, om, waar in samengestelde woorden het tweede lid der samenstelling aanvangt met den medeklinker of de medeklinkers, waar 't eerste mee sluit, dien medeklinker of die medeklinkers maar eens te schrijven. Inzonderheid is dit bij hem het geval met de *h,* als in *valscheit* voor *valschheit,* en als hier met de *s* achter *ts.*

[2]) *Voor den wijsten:* zeker geeft Euripides aan Salomo bijkans niet toe in 't uitbrengen van „sententies." Maar zijn het juist sententies, welke men van den dichter verlangt te hooren, of wier voortreffelijkheid hem als zoodanig verhoogt?

[3]) *Krantor:* een Grieksche wijsgeer uit Cilicië, die vierd'halve eeuw voor onze jaartelling leefde, en tot de school van Xenocrates en Polemon behoorde. Hij schreef verklaringen van Plato.

[4]) *Archelaus:* deze had door talrijke euveldaden den troon van Macedonië, waarop hij geen aanspraak maken kon, weten te bestijgen, en zich met kracht in zijn overweldiging gehandhaafd. Vermoedelijk meer nog om zich in goeden reuk bij de Grieken te houden, dan omdat zijn eigen smaak er hem toe dreef, wierp hij zich op tot beschermer der kunsten en wetenschappen, liet zijn paleis door Zeuxis met schilderstukken versieren, lokte Euripides

Macedonie, en Dionijs [1]), tyran in Sicilie, onthaelden Euripides menighmael ten hove. Alexander de Groote hadde, in het opdaegen der jeught, zijne vaerzen doorgaens in den mont, gelijk ook de gedichten van Homeer, op het aenraeden van Aristoteles, om uit hun den krijghshandel te leeren, en koningkrijken en volken bestieren. Euripides faem was zoo hoogh gestegen, dat de gezanten van Athene quamen zijn lijk verzoeken, om het in zijn vaderlant te laten rusten, doch hun verzoek afgeslagen, zoo wert het te Pella, koning Filippus [2]) geboortestadt, met eene heerlijke lijkstaetsie begraven. Twee doorluchtige Hollanders, een Rotterdammer, en Delvenaer, Desiderius Erasmus, en Hugo de Groot, gezant van Christine, koninginne van Sweden, elk een fenix der welsprekenheit en letterwijsheit hunner eeuwe, rekenden het zich tot eere Euripides Poëzy in Latijn te vertaelen. Erasmus zocht Hekuba en Ifigenie in Aulis uit. De Groot koos, beneffens andere, de Fenisse, als de morgenstar der overgeschote werken van Euripides, die zegenrijk vijfmael den prijs der tooneelspeelen won: want hy leerde de natuurkennis van Anaxagoras, de zedekunst van Sokrates, te Delfis met den titel van den wijsten der Grieken vereert. Deze noemden Euripides den tooneelwijze. Quinctiliaen noemt hem den spreukrijken, en zedemeester, op het spoor van Cicero, die elk tooneelvaers [3]) van Euripides voor een merkwaerdige getuighenisse van wijsheit aenneemt. Zoo gebruiken ook Plato, Aristoteles, Plutarchus, en, onder de heilige outvaders, Klemens Alexandrijner dezen tooneeldichter, om hunne zetrede [4]) te

---

aan zijn hof, en poogde ook Socrates, hoezeer vruchteloos, bij zich te doen komen. De laatste zeide van hem, dat Archelaus alles versierde, maar alleen verzuimde, het zijn ziel te doen.

[1]) *Dionijs:* de dwingeland van Syrakuse, die een kloek en wakker vorst was, doch een zeer middelmatig dichter.

[2]) *Koning Filippus:* t. w.: die van Macedonië.

[3]) *Elk tooneelvaers:*

Elke regel een sententie;

zooals meester Jochem in Langendijks *Don Quichot* zich uitdrukt. Dat zoo iets den voortreffelijken, geleerden, maar allesbehalve poëtisch gestemden Cicero behagen moest, geloof ik gaarne; — maar juist wat hij prijst, is hetgeen mij in Euripides mishaagt. Hij schreef meer de taal van 't vernuft, dan die van 't gevoel, en was minder dichter, dan wijsgeer of rhetor.

[4]) *Zetrede:* als meermalen, voor *thesis,* „stelling."

bezegelen. Ik, om den Nederduitschen tooneeldichteren met eenigh proefstuk van Euripides te dienen, oordeelde niet ongeraden Ifigenie in Tauren te verduitschen, een werkstuk niet misdeelt van deughden en cieraden, in een volkomen treurspel vereischt: want schoon de gedachte weledele heer de Groot de Fenisse in top van alle Euripides treurspeelen verheft, noch moet hy zelf belijden, dat d'onderlinge herkennis van Ifigenie en Orestes, haere krachtbarende, aen zijne Fenisse ontbreekt. De heer gezant moght hier niet ongevoeghelijk byvoegen de Catastrophe of uitgang des treurspeels, waeraen d'ommezwaey van ongeluk tot geluk vast hangt door het verschijnen van Minerve, genoemt *Deus é machina* [1]) of hemelval [2]). Deze beide hooftcieraden munten hier uit, behalve dat vier zaeken, tot een volkomen treurspel noodigh, hier volstaen [3]), naemelijk, het gebou der verzieringe [4]), de zeden der tooneelisten [5]), de zin der dingen, en uitspraek der woorden, alle vier breeder t' ontvouwen, indienwe niet liever dit wilden voorbystreven, alleen aantekenende dat, volgens Aristoteles lessen, de treurrol binnen zonneschijn [6]) afrolt, het tooneel voor Thoas hof en Dianaes kerke geduurigh onverzet en pal staet, en zoo veel werks kunstigh met acht personaedjen, de reien voor eene enkele gerekent, onverminkt [7]) wort uitgevoert.

Maer Ifigenie [8]), aldus prachtigh ingekleet, koninglijk uit-

---

[1]) *Deus é machina:* letterlijk: „een God (die) uit of met een bewerktuigden toestel (naar beneden komt." Nog heden noemt men een tooneel, dat met zoodanige beweegbare toestellen is voorzien, een *gemachineerd* tooneel." Op den *Deus ex machina* zinspeelt HORATIUS, *Ars Poët.*, vs. 191.

[2]) *Hemelval* voor „die uit de lucht komt gevallen," welke uitdrukking nog gebezigd wordt voor 't geen onverwachts — en doorgaans te onpas — geschiedt. Tegenwoordig bezigt men 't woord in gansch andere beteekenis, voor „verheven taal."

[3]) *Volstaen:* d. i.: „in top staan, in de hoogste volkomenheid aanwezig zijn."

[4]) *Het gebou der verzieringe:* wij zouden thans zeggen: „de behandeling der fabel, des onderwerps."

[5]) *De zeden der tooneelisten:* dit klinkt dubbelzinnig; maar Vondel meent hier met *tooneelisten* niet de „spelers," maar de „personen van 't stuk." Wij hebben hem 't woord in dezelfde beteekenis zien bezigen boven de personenlijst van zijn *Zungchin.*

[6]) *Binnen zonneschijn:* d. i.: tusschen zons op- en ondergang.

[7]) *Onverminkt* voor „onafgebroken, zonder leemten."

[8]) *Maer Ifigenie,* enz.: deze zin staat los, bijwijze van nomin. absol.

gestreeken, en vaerdigh ten tooneele te treden, hoort men alreede onweetende tooneeldichthaeters mompelen: wat komt men hier weder voor den dagh met Heidensche dromen en gedichtzelen der Poëten? Laet kinders, laet oude wijven zich aen dusdaenige ydelheden vergaepen; wylieden, wijzer, stemmiger, en ingetogen, stichtige oefeningen hanteeren. Laet uwe ooren niet streelen met ratelende rijmen, en kinderachtige beuzelingen van stoffeerende Poëten. Ja zeker. Denken deze wel dat de deftighste kerk- en hof-redenaers dank en eer schuldigh zijn aen Homerus, Virgilius, Ovidius, Horatius, Seneka, Terentius, en diergelijken, hunnen eersten en besten leermeesteren? hoordenze den overgeleerden heer Vossius, in zijn onderwijs der dichtkunste, den grootmogenden Heeren Staeten van Hollant opgedraegen, niet ontvouwen hoe d'oude wijsheit van natuurkennisse, zeden, staetgeleertheit, historien, en andere geheimenissen, onder de bloem van kunstige verzieringen, gescholen leght? Wort Salomons wijsheit niet gestelt boven de wijsheit van Egypte, met de schorsse van aerdige gedachten bekleet? weeten de haeters der dichtkunste wel dat Paulus de kruisgezant, het uitgekoren vat, eenen godtvruchtigen geur ontleent van Aratus [1]), Epimenides [2]), en Menander [3]); en Epikureen, Stoïcijnen, en anderen dwersdrijveren den mont stopt met der dichteren goude spreuken, in zijne gewijde bladen, gelijk perlen, en diamanten uitstekende? doch dees ballon vol wint is voorheene meer dan eenwerf met een armstuk [4]) van bondige bewijsredenen rustigh afgekaetst.

Weledele Heer van *Maerseveen*, ik neeme de vrymoedigheit deze vertaelinge Uwe weled. op te draegen, om onder de schaduwe van Uwen naem de kunstbeminners meer en meer t'ontsteeken in de liefde der tooneelpoëzye, zoo veele

---

[1]) *Aratus:* deze was een dichter uit Silicië, die zijn leven hoofdzakelijk doorbracht ten hove van Antigonus, koning van Macedonië. Hij schreef een dichtstuk over de sterrenkunde, dat zeer geprezen werd, en waaruit Paulus een aanhaling deed in zijn aanspraak tot den Areopagus. Zie *Handel.* XVIII : 28.

[2]) *Epimenides:* een Cretenser, die ten tijde van Solon leefde en talrijke dichtwerken schreef. Paulus haalt hem aan in zijn brief aan *Titus* I : 12.

[3]) *Menander:* beroemd Atheensch blijspeldichter, wiens oorspronkelijke werken zijn verloren gegaan; doch die ons door de navolgingen van Terentius bekend is. Paulus haalt een regel van hem aan, *Handel.* XVII : 28.

[4]) *Armstuk:* een hout, dat om den arm gebonden was, en waarmede, bij het kaatsspel, de geworpen bal werd teruggekaatst.

eeuwen in keizerdommen, koningkrijken, en vrye staeten gehanthaeft; wenschende, ter loflijke gedachtenisse van wijlen den Ridder, uwen heer Vader, uit verplichte genegenheit, U iet waerdigers toe te eigenen: ondertusschen hoope ik d'eer te genieten, dat dit kleene proefstuk uw bescheiden oordeel zal behaegen, en ik blijven,

Weledele en grootachtbaere Heer,

Uwe weled. en grootachtbaerheids

ootmoedige dienaer

J. v. VONDEL.

INHOUDT.

Orestes, zoon van koning Agamemnon en Klijtemnestre, bezeten van de Razernyen, door Apolloos gebodt in Tauren [1]), een geweste van Scythie, aengekomen, om zich van zijne moederslaght [2]) te zuiveren, besluit het beelt van Diane, by de Scythen aengebeden, heimelijk uit de kerke te schaeken, en ter galeie uitgetreden, wort van de lantzaten gezien, en met zijnen bloet- en halsvrient Pylades gevangen: maer ter kerke van Diane gebroght, om als vreemde gasten, naer 's lants wijze, geslaght te werden, geraekt door onderling gesprek aen kennis van Ifigenie, zijne zuster, nu priesterin van Diane, die t'Aulis, een hinde in de plaetse stellende, toenze van den vader geoffert zoude worden, haer herwaert voerde. Zy, na gesprek en beraet met Orestes en Pylades, wort, onder schijn van zich te zuiveren, zeewaert geleit, en gescheept om te vlughten, het welk aen koning Thoas verkuntschapt, hem opwekt om de vlughtelingen na te jaegen. Hierop verschijnt Minerve aen Thoas, verbiet de najaght, en gebiet Orestes zijne reis met de zuster en het geschaekte beelt naer Grieken te voltrekken, uit dankbaerheit daer eene kerk te bouwen, en een jaerlijx feest in te wijden, ter gedachtenisse der zuiveringe van zijne moederslaght, en het ontslaen van de straffe der Razernyen.

Het tooneel der verzieringe wort toegestelt in Tauren. De Rey bestaet uit Grieksche Vrouwen, dienstmaeghden van Ifigenie.

---

1) *Tauren:* in de laatste jaren wederom bekend en beroemd onder den naam van „de Krim."

2) *Van zijne moederslaght:* men herinnert zich, dat Orestes, tot wraak zijns vaders, zijn moeder Klytemnestra, die dezen had vermoord, wederkeerig van 't leven had beroofd.

DE TREURSPEELERS [1]).

IFIGENIE.

ORESTES.

PYLADES.

REY VAN GRIEKSCHE VROUWEN.

HERDER.

THOAS.

BODE.

MINERVE.

[1]) *De Treurspeelers:* zij namelijk, die een rol in het Treurspel vervullen: 't woord heeft hier dezelfde beteekenis als dat van „tooneelisten" in de „Opdraght."

IFIGENIE IN TAUREN.

Ifigenie.

De koning Pelops, zoon van Tantalus, gedraegen
Te Pize, in 't renperk, met den oversnellen wagen,
Troude Enomaüs spruit, brogt Atreus voort, en hy
Vorst Menelaus, en ook Agamemnon. Wy
Geheeten Ifigene [uit hem en d'echtgenoote
Vrou Klytemnestre, een telgh van Tyndar, voortgesproten]
Zijn, zoo heer vader waent, geoffert voor Diaen,
Daer d'engte Euripus schuurt gestadigh af en aen
Met ebbe en vloet den hals des inhams, en de randen
Van rustloos Aulis. Hier vergaêrden op de stranden,
Door Agamemnons last, der Grieken legerheer,
Wel duizent schepen, om, tot Menelaus eer,
Helene, hem ontschaekt, uit Troie met den degen
Te voeren, met de kroon van vollen oorloghszegen:
Maer toen'er zwaericheit, voor d'uitgereede kiel
En zeilgereede vloot, om zee te kiezen viel,
De wint ongunstigh bleef, begon hy raet te leven
Met wichlerye uit vier. Tolk Kalchas, wel bedreven,
Sprak Agamemnon aen: ô hooft der Grieksche vloot,
Men kan de haven niet met eenen ruimen schoot

18 *Wichlerye uit vier:* d. i.: wichelarij, daarin bestaande, dat men uit den vorm en het al of niet opstijgen der offervlammen, den wil der Goden raamde."

Tolk Kalchas: dezelfde, die in *Palamedes* allesbehalve gunstig door Vondel is voorgesteld. Onze dichter, sedert met de Priesterschap verzoend, wil het met hem weder goed maken, en geeft hem daarom den *epitheton ornans* van *wel bedreven.*

Uitzeilen, eerge uw kint en dochter Ifigene
Opoffert aen Diaen; naerdienge zwoert voorheene
De schoonste vrucht van 't jaer de straelende godin
Te wijden. Klytemnestre, uw vrou en koningin,
Brogt toen een dochter voort. Met dezen naem betekent
Hy ons, de schoonste vrucht van 't jaer by hem gerekent.
Dees moet gy offren. Maer Ulysses voertme ontrou,
In schijn als of ik helt Achilles trouwen zou,
Met moeder heene: en toen ik t'Aulis was gekomen,
En op 't altaerhout knielde, en wachte vast met schromen
Den dootsteek van het zwaert, vervoerdeme Diaen,
Die eene hinde liet in mijne plaetse staen,
Door d'ope lucht hier in der Tauritanen oorden,
Daer d'ongriek Thoas heerscht met zijnen staf in 't noorden,
Die, vlugger dan een valk, den naem van snelvoet draeght.
Hy steltme in deze kerk, gewijt tot offermaeght:
Daer zijn godin Diaen gedient is met de wetten
Van een schijnheiligh feest, in 't midden van de smetten,
Die 'k uit eerbiedigheit veel liever zwijgen zal:
Want ik ten offer slaght, naerdien de stadt dit al
Van outs gewoon is, wie hier lant uit vreemde steden.
Ik wichle uit d'offerhande, en laet de schendigheden,
Der bloedige offren, in Dianaes kerk geslaght,
Aen andren over. 'k Wil verhaelen wat te nacht
Ons in de lucht verscheen, of dit te pas moght komen.
'K was t'Argos uit dit lant gevaeren in mijn droomen.
En sliep in 't midden van de maeghden. D'aerde scheen
Te daveren, en ik te vlughten ergens heen.
Ik stont van buiten, en zagh hof en dak van boven,
En posten, overhoop gevallen en geschoven,
Ter aerde storten: maer een eenigh hofpylaer
Van vaders huis scheen stant te houden in 't gevaer.

23 *De straelende godin:* d. i. „de lichtgevende Godin, Diana, in haar hoedanigheid als Luna."

27 *Maer Ulysses:* dit *maer* sluit niet te best met hetgeen voorafgaat; doch wordt verondersteld te staan op een volzin, dien Ifigenia wel denkt, maar niet uitspreekt; b. v.: „ik zou niet gekomen zijn; maar...."

29 *En toen ik t'Aulis was gekomen:* men leze over deze geschiedenis de *Ifigenia in Aulis,* de *Herschepp.* van OVIDIUS, Boek XII, het treurspel van Euripides, en vooral RACINES meesterstuk *Iphigénie en Aulide.*

Een blonde haerlok quam op 's pijlers kruin uitbreeken,
En sloegh, gelijk een mensch, geluit, en scheen te spreeken.
Ik, die de gasten doode, en hier mijn ampt bekleê
Wiesch deze hofkolom, en zuchte, om datze mê
De doot was toegedoemt. Dees naere droom betekent
Orestes doot, voorheen by my al doot gerekent.
De hofpylaer bediet de mannelijken vrucht.
De gasten sterven hier, als ik hen wassche en zucht.
Doch zulk een droom slaet niet op vrienden: want te voren
Was Strofius geen zoon, toen vader storf, geboren.
'K wil broeders uitvaert, of hy tegenwoordigh waer,
In zijn afwezen, hier gaen houden by 't altaer.
Ik kan 't uitvoeren met mijn dienstboôn, Grieksche vrouwen,
Van koning Thoas my gegunt, op goet vertrouwen.
Zy zijn om reên noch niet gekomen hier ter stê,
In deze kerk, daer ik mijn offerampt bekleê.

Orestes.

Zie toe, sla gade, dat geen mensch ons hier betrappe.

Pylades.

'K bespiede, en zie rondom voorzichtigh, waer ik stappe.

Orestes.

Zie Pylades, schijnt dit Dianaes tempel niet,
Daer 't schip van Argos hier aen strant belande en stiet?

Pylades.

Orest het schijnt me toe? 'K geloof, het dunkt u mede:

53 *Een blonde haerlok:* in 't Gr. staat: τριχώματα, wat wel „haarvlecht" beteekent, doch evengoed kan gebezigd worden voor „krullen," en alzoo voor „kapiteel."

55 *Ik, die de gasten doode:* welke *schendigheden* van *bloedige offren* liet zij dan — zie vs. 42–43 — *aan anderen* over? Het een is lijnrecht in strijd met het andere. Ook staat er in 't Grieksch niet anders, dan „dat Ifigenia, aan haar moorddienst getrouw, de kolom afwiesch."

59 Versta: „door den hofpilaar, welken ik in den droom heb gezien, wordt de stamhouder van mijn geslacht beteekend."

60 Dat *als* staat hier ongelukkig: de *gasten* zullen toch niet sterven omdat zij *gewasschen* worden en dat de waschvrouw *zucht.*

62 *Strofius:* Strofius was de koning van Focis, en vader van Pylades.

Orestes.

En 't outer druipt van bloet, vergoten hier ter stede.

Pylades.

De kerk is nat van bloet, en root van moort voor 't oogh.

Orestes.

De wapenroof hangt aen het kerkgewelf om hoogh:

Pylades.

Als eerstelingen der geslaghte vreemdelingen.

Orestes.

Men zie dan wakker heene en weêr, eerze ons bespringen.
Apollo, waer vervoert uw antwoort my met kracht
Nu weder in dit net? na mijne moederslaght,
Tot wraek van vaders moort, verdreven Razernyen
'S lants ballingen uitheemsch rondom, aen alle zyen,
Geduurigh heene en weêr onrustigh en alom:
En toen ik u om raet vraeghde in uw heilighdom,
Op welk een wijs men best moght raeken aen een ende
Van dees bezetenheit, en jammerlijke elende,
In 't ommezwerven door gansch Griekenlant geleên,
Gebootge my door zee, naer 't noortsche Tauren heen
Te streven [daer Diaen, uw zuster, op altaeren
Gedient wort] om haer beelt, van over veele jaeren,
Gevallen uit de lucht, te schaeken uit de kerk,
Met list, of zoo het valle, en dit geheilight merk,

75 *De kerk is nat van bloet:* in 't Gr. wordt niet van *kerk* gesproken; maar weder het woord τριχώματα gebruikt, wat de gissing versterkt, welke ik hierboven, vs. 53, heb gewaagd. Intusschen kan men het gezegde van Pylades aldus verstaan: „men ziet er nog bloedige haren," en dan zouden de Tauriërs, naar de gewoonte van onderscheidene woeste volkeren, de haarvlechten hunner vijanden als tropeeën hebben opgehangen. Volgens Herodotus zouden de Tauro-Scythen de gewoonte hebben gehad, allen, die schipbreuk leden, om te brengen, hun lichamen in zee te werpen, en hun hoofden op te hangen aan kruisen of aan het gewelf van hun huis, wanneer zij daarin een bescherming zagen tegen ongeval.

81, 82 *Verdreven Razernyen 's lants ballingen* enz., d. i.: „verdreven de Furiën *mij* als balling uit mijn vaderland." 't Meerv. is hier gebezigd, om de deelgenooten zijner ballingschap mede in de klacht te begrijpen.

92 *Merk:* d. i.: „voorwerp, beeld."

Gehaelt door veel gevaers, t'Athene in 't licht te stellen,
Om lucht te scheppen van benaeutheên, die my knellen,
En schriklijk pijnigen: een middel, u bewust,
En 't eenigh om te staen naer een volkome rust.
Ik kome, op uwen raet, dan herwaert aen ten leste
In 't vreemde en onbekende ongastvry lantgeweste.
Nu Pylades, gy zijt mijn halsvrient wijs en trou,
Wat vangen wy best aen? gy ziet dit kerkgebou,
Dees hooge muuren. Zal men best naer boven stijgen,
Langs deze ladder, en aftreênde een venster krijgen,
Of breeken 't ysren slot met boomen en gewelt,
Niet weetende hoe 't hier van binnen is gestelt?
Ontsluitenwe de poort, en wordenwe genomen,
Als beeldestormers, dan is 't met ons omgekomen.
Doch eerwe sneven, laet ons haestigh vliên aen strant
Naer ons galey, waerme wy reisden aen dit lant.

Pylades.

Het vliên is ongeraên. Wy zijn geen vlught gewoone.
Het is niet billijk dat de vrees Godts antwoort hoone.
Laet ons afwijken van de kerk, en stil in vrê
Ons bergen in een hol, waer op de zwarte zee
Haer golven breekt, heel wijt van 't schip, dat geene lieden
Het merken, en terstont den koning ons verspieden
Aenbrengen, en met kracht aengrypen by den hals.
Maer als de donk're nacht, die alle dingen valsch
En zonder verwe ziet, komt vallen, dan, als mannen,

107, 108 Zeer natuurlijk, doch zeer weinig tragisch.

109 *Gewoone:* moest *gewoon* zijn, tenzij men het bij het voorgaande woord voege en leze *vlugktgewoone* (lieden.) Intusschen vinden wij meer bij Vondel het bijw. met een stomme *e* verlengd, en zoo hoort men ook nog heden van *lange, vele,* enz. voor *lang, veel,* praten. Zie ook vs. 159.

110 Versta: „het past niet, en zou weinig vertrouwen in Apollo's orakel toonen, indien wij vrees aan den dag legden."

115 *En met kracht aengrypen by den hals:* wie? den *koning?* — Hier moest noodzakelijk *ons* tusschen staan.

117 *Als mannen:* die uitdrukking luidt hier vrij kluchtig: de heldenmoed van Pylades, die zich niet overdag wil wagen, maar bij nacht, door middel van huisbraak, een diefstal plegen, heeft veel van de *kloekheid van Reekalf,* die, bij den aanslag der Wederdoopers te Amsterdam, bevel gaf, „dat men zich dood stil zoude houden." Zie WAGENAAR, *Amst.* III, 41.

Met alle middelen en krachten aengespannen,
En 't zuiver kerkbeelt stil geschaekt uit d' oude kerk.
Zie hoe men langs den muur by 't ronde pijlerwerk
Afglijden moet. Een dappre ontziet geen zwaerigheden.
De bloode suffer zwicht, staet stijf, en rept geen leden.

Orestes.

Wy roeiden vruchteloos veel mijlen herwaert aen,
En moeten keeren langs het spoor der zelve baen,
Weshalve, gy spreekt recht, men dient Godts raet te hooren.
Nu ga een' schuilhoek en een dootse plaets opspooren:
Want valt Apolloos raet en antwoort qualijk uit,
Men wijte onze eige schult noch Godt, noch Godts besluit.
Het moet gewaeght zijn. Laet gevaer u niet verbluffen.
Het past geen jonge maets in zwaericheên te suffen.

Ifigenie.

Hoort toe, inwooners, op de twee
Steenrotsen van d' Euxijnsche zee,
Te zamenklinkende, gesteegen.
O maeght Diktin, langs bergh en wegen
En streeken, rennende op de jaght,
Latonaes dochter, hoogh geacht,
Ik uwe dienstmaeght, koorkostresse,
En kerkgewijde priesteresse,
Zet mijn' gewyden maeghdevoet
Naer uw gestichten, heet van gloet,
Naer uwe goude heilighdommen,
Geciert met blinkende kolommen.

131, 132 *De twee Steenrotsen:* de Cyaneesche rotsen of Symplegaden, waarvan de eene op den Europeeschen, de andere op den Aziatischen oever der Zwarte Zee staat, en die, van verre gezien, zich schijnen te vereenigen of *samen* te *klinken,* gelijk Vondel het dichterlijk uitdrukt.

134 *Diktin:* bijnaam van Diana.

141, 142 Ovidius, die dezen tempel heeft kunnen zien, spreekt er van *Ep.* III *ex Ponto* II, 49 op de navolgende wijze:

Templa manent hodie, vastis innixa columnis,
Perque quater denos itur ad illa gradus.

d. i.:

Nog heden staat die kerk op trotsche steenkolommen;
Langs veertig trappen wordt het heiligdom beklommen.

'K verliet Europe en vaders hof,
En Grieken, trots op oorloghslof,
Zijn torens en boschrijke beemden,
En slijt mijn dagen by de vreemden.

Rey.

Hier ben ik. Zegh, hoe gaet het nu?
Wat zorgh, wat angst bekommert u?
Waerom, waerom woudtge, afgescheiden
Van andren, my ter kerke leiden?
O telgh van 's konings hoogen stam,
Die moedigh naer de vesten quam
Van Troie ontelbre krijghsliên sleepen,
Met eene vloot van duizent schepen!

Ifigenie.

O dienstboôn, och helaes, hoe slijt
Ik jammerklaghtigh mijnen tijt,
En klaegh luitruchtigh iders ooren
Mijn leedt, onaengenaem te hooren!
Helaes, hoe lange steeke ik vast
In huisverdriet en last op last,
Betreurende, hier omgezworven,
Mijn' broeder, och my afgestorven!
Wat zagh ik voor een nachtgezicht,
Een' nevel, schuw van hemelsch licht!
'T is uit met my: 't is omgekomen
Met vaders huis, ik heb 't vernomen.
Helaes, wat's t'Argos niet geleên!
Och nootlot, laetge my alleen!
Berooftge my van mijnen broeder,
Mijn' troost en eenigen behoeder,
En zentge hem ter zielen heen,

145 *Boschrijke beemden:* hier duikelt het vers om. Van *boschrijke* kan men nooit anders dan een dactylus maken.

152 *Die* is hier de *koning.*

155 *Dienstboôn* voor „outerdienaressen" klinkt niet gelukkig.

171 *Ter zielen:* d. i.: „naar de zielen in de Elyseesche velden." De uitdrukking: *ter zielen,* voor „overleden," is nog in gebruik, doch mist de beteekenis, welke zij in den mond eener Ifigenia had.

Wiens uitvaert ik met rou beween,
En storte dees lijkofferdranken
Ter aerde met bedroefde klanken,
Dien jammerkelk, vol offerbloet
Van kalven, op geberght gevoedt,
En offerwijn en honigh mede,
Zoenoffers, tot der zielen vrede?
Reik hier het gouden offervat,
Des overledens zoen geschat.
Och Agamemnons telgh, wy geven
Dit u, gescheiden uit het leven.
Ontfang dees blonde haervlecht toch,
Op dezen grafzerk u tot noch
Niet aengeboôn. Het kan niet baeten
Mijn traenen over u te laeten.
Wy beide zijn nu van der hant
Te verre van ons vaderlant,
Daer elk my schat in dat geweste
Geslaght, het vaderlant ten beste.

Rey.

Mevrou, 'k zal op zijn ongrieksch nu
Met Asiaensche wijzen u
Antwoorden, en treurzangen zingen,
Gelijk voor 's lants verstorvelingen
Godt Pluto zingt op deze stof.

Ifigenie.

Och Atreus huis, och vaders hof,
Het licht der kroonen is verdweenen.
Der Grieken maght, lang uitgescheenen,
De schult met rijke vorsten boet.
Het eene jammer 't ander broet.
De zon verberght haer blijde glanssen,
En wijkt te rugge aen 's hemels transsen

181 *Agamemnons telgh:* haar broeder Orestes.
194 *Verstorvelingen:* min gebruikelijk, doch volkomen wettig.
195 *Godt Pluto zingt:* niet *zingt,* maar: „ingeeft."
201 *De zon verberght haer blijde glanssen:* Ifigenia doelt hier op de gruweldaad van Atreus, die aan zijn broeder Thyestes diens omgebrachten zoon deed opeten, welk feit de zon van afschuw deed terugdeinzen.

Met een bewolkt gespan alreê.
Het eene volght op 't ander wee,
En moort op moort, en slagh op slagen.
De straf treft Tantels bloet en magen,
Voorheen geplaeght. Een helsche geest
Slaet voort, en plaeght u allermeest.
Het nootlot van mijn moeders huwelijk
En haere bruiloft trofme gruwelijk
In 't eerste, en een wreet nootlot leit
My van 't begin de zwaerigheit
Van mijn geboorte voor mijne oogen,
En waerom ik wert opgetogen,
Die van den Griek was aengezocht
Ten echte, om hunnen oorloghstoght
Te spoeden. Ik, al t'ongelukkigh,
Een kint van Ledaes dochter drukkigh,
Ben al te weeligh opgevoet,
Om opgeoffert vroegh mijn bloet
Te storten, weghgevoert te wagen
Naer Aulis, daer de legers lagen,
Gelijk een bruit, een schoone bruit
Van Thetis zoon. Ik jonge spruit
Och och in Pontus neêrgezeten,
Ongastvry Pontus, woon vergeeten
In 't guure en barre noortsche lant,
Versteeken van het huwlijxpant,
Van kindren, maegen, en Micene,
En Junoos dienst, gelooft voorheene,
Al wevende door Pallas gunst
De zonnebeelden naer de kunst.

218 *Dochter drukkigh:* dat ongelukkige *drukkig* is ons al meer als stopwoord voorgekomen om op *ongelukkig* te rijmen; — doch, ik moet het er bijvoegen, 't was meest in vertalingen, en niet in Vondels gulden tijd.

226 *Ongastvry Pontus:* de woorden *Axin* en *Euxin*, die in 't Gr. een tegenovergestelde beteekenis hebben, zijn gebezigd om dezelfde zee aan te duiden. *Euxin* beteekent: „gastvrij," en hier wordt met het woord gespeeld. Zoo ook zegt Ovidius V. Vr. X. 13:

Euxini mendax cognomine pontus.

d. i.:

De zee, die gastvrij heet, doch stout
Bedriegt wie op dien naam betrouwt.

Ik ben een priesterin by vreemden,
Van bloet geverft in dorre beemden,
En doop de Vloekgodin in bloet,
Ook d'outers bloetroot en verwoet,
Op deerlijk jammeren en klaegen
Der schreienden, ter neêr geslagen.
'K herdenke 't leet, van outs geleên,
En klaege om broeder, te Miceen
Gestorven, mijn' Orest, geboren
Ter kroone, dien ik liet verloren,
Een teder kint, en zuigeling,
Dat noch aen moeders borsten hing.

Rey.

Hier komt een herder van het zeestrant aengestooten.
Gewis hy brengt wat nieus.

Herder.

ô Dochter van den grooten
Vorst Agamemnon, spruit van Klytemnestre, hoor,
Ik brenge een nieuwe maer, die vreemt klinkt in uw oor.

Ifigenie.

Wat schrikmaer brengtge ons nu?

Herder.

Twee jongelingen quamen
Naer 't Cyaneesche lant te scheepe hier te zamen
Gevloôn, een aengenaem slaghtoffer voor Diaen.
Wilt gy het waschbadt en d'inwydinge en het slaen
Niet spoeden naer den eisch?

Ifigenie.

Wat zijn dit voor gezellen?
Hoe heet hun lantgewest? kunt gy dien lantaert mellen?

235 *De Vloekgodin:* Ate, die, volgens de fabel, de hersenen der menschen ontstelde om hen in rampen te storten.

252 *Slaen:* in den zin van „dooden," 't Fr. *abattre.*

254 *Mellen* voor *melden:* de vorm was echter toen, bij Vondel zelf, reeds verouderd.

Herder.

't Zijn Grieken. Dat 's het al, en meer niet, met een woort,

Ifigenie.

Hoe heetenze? hebt gy hun naemen niet gehoort?

Herder.

d'Een noemde Pylades zijn' reisgenoot.

Ifigenie.

Zegh hoe men
Nu Pylades weêrom den reisgenoot hoort noemen.

Herder.

Dit's onbekent tot noch. Wy hoorden 't van geen liên,

Ifigenie.

Zegh op, hoe vingtge hen? hoe quaemtge hen te zien?

Herder.

In eene holle rots, aen d'ongastvrye stranden
Van Pontus.

Ifigenie.

En wat zoekt gy herders, die de randen
Der zee niet bout, aen zee.

Herder.

Wy quamen 't offervee
En d'ossen spoelen en afwasschen in de zee.

Ifigenie.

Koom herwaert. Zeghme nu, hoe kreeghtge hen gevangen,
En op wat wijs? 'k wensch dit te hooren met verlangen.

257, 258 *Hoe men — noemen:* dit rijmt voor de oogen, niet voor het gehoor. Het eerste *men* toch vereischt een nadruk in de uitspraak, het tweede is, gelijk alle terminaties van w.woorden, volkomen klankloos.

266 *'t Wensch dit te hooren met verlangen:* vrij gewrongen en pleonastisch uitgedrukt.

Zy komen spade hier. Geen Griek heeft naer ons wet
Het outer van Diaen oit met zijn bloet besmet.

Herder.

Na dat wy herders een drift ossen derwaert dreven,
Daer 't water van de zee komt door twee rotsen streven,
En eene rotsspelonk de borst voorover steekt,
Waer op met woest gedruisch de golf geduurigh breekt,
En in wiens hol gewelf de purpervisschers doken,
Verneemt een herder van ons volk, eer wy het roken,
Twee jongelingen. Hy deist schichtigh achterwaert
Op zijne toonen, zeght: och zietge niet een' aert
Van geesten zitten? een van d'onzen opgetogen,
Vout met eerbiedigheit zijn handen, slaet zijne oogen
Ter aerde, en bidt hen aen, ootmoedigh en gedwee:
O Godt Palemon, zoon van onze Leukoteê,
Schipredder, help ons toch: het zy gy bey te gader
Op strant zweeft: 't zy gy 't kroost zijt van den sterken
[vader,
Godt Nereus, die een' rey van vijftigh dochtren teelt.
Een ander los gezel en godtloos, wien 't verveelt.
Beschimpte zijn gebeên, en zey dat dees gestranden,
Na schipbreuk in het hol gedoken, onze handen
Uit schrik ontwijken, om t'ontgaen den offermoort,
En 't menscheslaghten, op hunne aenkomst eerst gehoort.
De meesten dochten dit was recht en wel gesproken,
En stemdenze aen te slaen, om voor Diaen te smooken,

267 *Zy komen spade hier* voor „'t heeft lang geduurd, eer hier Grieken aanlanden."

276, 277 *Een' aert van geesten* voor „een soort van geesten." 't Woord *aard* heeft die beteekenis in 't H. D. behouden; maar beter had Vondel hier voor *geesten,* wat niet zeer Grieksch klinkt, geschreven: *Godheden* of *Goden.*

279 *Hen:* t. w.: „de geesten;" de vorige uitgaven hebben *hem,* wat blijkbaar een drukfout is.

280 *Palemon:* of „Melicertes," een zeegod.
Van onze Leukoteê: verkeerd; de naam is *Leukotoë,* wat niet tot *Leukotee* kan worden samengetrokken. 't Zou mij dan ook niet verwonderen, dat Vondel geschreven had: *van ons Leukotoë.* In de oude uitgaaf staat verkeerdelijk *Lenkoteê.*

288 *Op hunne aenkomst eerst gehoort:* versta: „waar zij eerst bij hun aankomst van hoorden spreken."

290 *Stemdenze aen te slaen:* d. i.: „en kwamen overeen, jacht op hen te maken." Zie De Vries, *Middelnederlandsch Woordenboek* op *Aenslaen. Aanslaan* is een bekende jachtterm, en „de honden slaan aan" wil

Naer 's lants gebruik en wet: maer midlerwijl verlaet
Een van dees twee de laeghte, en stijght, tot dat hy staet
In top der steenrotse, en begint dan heene en weder
Het hooft te schudden, en te zwaeien op en neder,
En kermde al bevende, sloegh d'armen overal,
En raesde harssenloos, en schreeude, als uit een dal
De jaeger op de jaght: ô Pylades, zie deze:
Maer zietge niet hoe dees draekin, des afgronts vreeze,
My wil verslinden, en, met adderengebroet
Gewapent in de vuist, my aenrant zoo verwoet?
Een andre blaest vast vier en vlam uit haere kleêren,
Stookt moort, en, strevende op de zwarte draekeveeren,
Houdt moeder in den arm, om in dit steenen graf
Mijn lijf te dompelen. Och och, zy valtme straf,
En wilme moorden. Waer gevloôn uit doots gevaeren?
Men zagh hem razen, niet met eenerley misbaeren,
Maer op veel wijzen: want hy bulkte of baste fel,
Gelijk een kalf, of hont, of rees, als uit de hel
Een helsche Razerny in 't licht komt opgerezen.
Wy zaten stom van schrik, en als ter doot verwezen.
Hy rukte een zwaert uit, viel de kalvers op het lijf,
En dreef hun 't lemmer in de darmen fel en stijf:
Gelijk een wreede leeu, als een die, heet verbolgen,
De Razerny waent aen te tasten en vervolgen,
Zoo dat het bloet in zee zich mengde met het schuim.
Toen al de herders [nu vergadert op het ruim,
De neêrlaegh van hun vee en offerossen zaegen]
Den horen bliezen, dat'er 't lant af moght gewaegen,
Om alle huisliên flux te helpen op de been,
Dewijlze hunne maght oordeelden veel te kleen,
Om 't hooft te bieden aen dees sterke vreemdelingen;
Zoo quamenze te hoop uit alle hoeken springen:
Maer daetelijk bezweek de dolheit met dien gast.
Het schuim droop langs de kin. Toen leedt men weinigh last,
En ieder pooght met kracht den overlast te keeren
Met slaen en worpen. Om het onheil af te weeren
Sloegh Pylades hem gade, en vaeghde mont en kin

zeggen: „de honden zijn wild op 't spoor." Dewijl dit najagen met blaffen gepaard gaat, is men later *aanslaan* ook in de beteekenis van „waarschuwend blaffen" gaan bezigen.

Van spogh en schuim, en vlyde en dekte uit trouwe min
Zorghvuldigh 't kleet om 't lijf, en paste aen alle zijden
Hem voor de steenen en voor wonden te bevrijden,
Als een gedienstigh vrient, die zijnen plicht bewaert.
Maer als de dolle zijn verstant krijght en bedaert,
En schichtigh oprijst van zijn' val, ziet hy met schroomen
Een schriklijk onweêr van den vyant nader komen,
En dreigen met gevaer. Hy zucht. Wy vaeren voort
Met steenenworpen, elk om 't felste uit zijnen oort.
Wy hooren flux hoe d'een den andren maent heel deerlijk:
Wy moeten sterven: doch vrient Pylades, om eerlijk
Te sterven, volgh mijn zwaert, en pas nu weer te biên.
Wy, als zy moedigh dus de sabel zwaeien, vliên
Ten bosch, op 't voorgeberghte. In 't vlughten van den eenen
En 't staen van anderen, zoo rust men niet met steenen
Te treffen, datze in 't endt bezwijken. Men liet af
Van worpen, toen men zagh hoe elk zich overgaf.
'T is ongeloofelijk, en wonder vreemt, dat onder
Al dien ontelbren hoop van lantvolk in 't byzonder
Niet een den offer der godinne veiligh kon
Aengrijpen: evenwel 't geschiede. Men verwon
En kreeghze, toenwe schier te moedeloos veraerden.
Men slootze in eenen ring, en wrong met kracht de zwaerden
Uit hunne sterke vuist. Zy vielen, flaeu en mat
Van worstlen, op hun knien. Wy brengenze aengevat
Den koning toe, die zietze, en, zonder lang te wachten,
Verzentze aen u, om hen te wasschen en te slaghten.
Nu hebtge, ô priesterin, het geen uw hart begeert,
Twee vreemdelingen, ten brantoffer u vereert.
Het gansche Grieken zal rechtvaerdigh endtlijk moeten
Den nederslagh, aen u begaen in Aulis, boeten.

Rey.

Het zy wie 't wil, gy hebt wat wonders ons verhaelt
Van dezen Griek, dus wijt aen Pontus kust verdwaelt.

Ifigenia.

't Gaet wel. Nu ga vry heene, en brengme dees gezellen.
Wy willen onzen plicht aen hen te werke stellen.
O wee mijn hart, gy waert voorheene wel gerust,

En toonde u tegens elk, die lande aen deze kust,
Medogende, gewoon te schreien om de zielen
Der vreemde gasten, die in uwe handen vielen:
Nu zultge, wie gy zijt, gevoelen onzen haet,
Ontsteeken door den droom, die op Orestes slaet,
Nu doot gerekent. Dit verstoort mijn hart van binnen.
Dit 's zeker. Waerde rey, trouhartige vriendinnen,
Ik wort gepijnight: want wie ongelukkigh leeft,
Valt wrevligh tegens hem, wien 't lot gezegent heeft.
Noit liet Jupijn een' wint uit Grieken herwaert ruischen.
Noit schip voerde oit Heleen, mijn schennis, door het [bruischen
Der Cyaneesche rots, met Menelaüs hier,
Op dat ik wraek aen hen moght neemen trots en fier,
En offrenze op dit strant, gelijkze voor hun schepen
My, als een jonge vaers, op Aulis zeekust greepen,
En slaghtten. Vader zelf verstrekte d'offerman;
Een gruwelstuk, dat ik noch niet vergeeten kan.
'K viel vader om den hals, en knielde, en kreet te gruwelijk:
O vader, gy besteetme. Och och, een schendigh huwelijk!
Mijn moeder te Myceen, terwijlge my vermoort,
Verwekt den bruiloftsgalm met zang en fluit, gehoort
In 't hofgewelf. Gy velt my met uwe eige handen.
De bruigom, my belooft, in 't voeren naer de stranden
Van Aulis te karros, met eenen loozen toon,
Ter moortfeest, was geensins Achilles, Peleus zoon,
Maer Pluto. 'k Zagh helaes, heer broeder weêrgekomen
Door eenen sluier. 'k Heb hem in den arm genomen,
Die nu al doot is, en schoon ik Orest bestont,
Als zuster, 'k myde hem te kussen mont aen mont,
Uit eerbre schaemte, als een' die Peleus hof zou eeren,
En staekte 't groeten, tot ik t'Argos weêr moght keeren.
Rampzaelge Orestes, gy zijt doot. Wat ongeval

379 *Vader zelf verstrekte d'offerman* voor „mijn vader zelf vervulde de rol van offeraar."

395—404 Dit alles is letterlijk onverstaanbaar en zonder samenhang; trouwens, het Grieksch is hier ook verre van duidelijk. Brumoy vertaalt de periode als volgt:

„Cher Oreste, si ta mort est certaine, parle, dis-moi qui l'a causée? est-ce l'envie d'un père? t'a-t-il sacrifié comme moi à Diane? quelle affreuse contradiction! cette déesse écarte de ses autels les profanes dont les mains impures sont souillées d'un meurtre, que-dis-je, par l'attouchement d'un

Heeft u, die vader volghde in deughden boven al,
Vernielt? 'k Versma den list der godtheit, die wy eeren,
En, als een' smet, een' man van 't outer af durf keeren,
Zoo hy een nederslagh met zijne hant beging,
Of een doot lichaem raekte, of versch geboreling,
Naerdienze schept vermaek en lust in offerhanden
Van vreemdelingen, die op deze kust belanden.
Latone, gemaelin van Jovis majesteit,
Heeft geenerwijs geleert dees blinde onwetenheit:
En 'k hou het dischgerecht, de godtheên aengeboden
Van Tantalus, verziert, geen godtheit laet zich nooden
Op zulk een spijs, noch vont oit smaek in kinderspier:
Neen zeker, ik geloof dat d'ingezeten hier,
Moortdaedigh uit den aert, dees smet op goden schoven:
Want geene boosheit hecht op 't godendom daer boven.

REY.

I. Keer.

O blaeuwe toevloet van het meer,
Dat stroomende langs Argos heen,
Met kracht doordringen quam weleer
In grondelooze Euxynsche zeen,
Op Asiaenschen gront, zoo wijt
Gedwaelt uit vliet Eurotas bedt;

cadavre ou d'un enfant récemment sorti du sein de sa mère: et je croirai qu'elle prend plaisir à voir couler le sang des victimes humaines? non, la déesse n'a point puisé dans le sein de Latone une si aveugle inhumanité." Men ziet, er is nogal eenig verschil in de opvatting tusschen deze vertaling en die van Vondel. Ik moet er echter bijvoegen, dat Brumoy zelf het duistere van den oorspronkelijken tekst erkent.

400 *Geboreling* voor „geborene."

405, 406 *Het dischgerecht.... van Tantalus:* deze was koning van Frygië en had, bij gebrek aan andere spijze, aan de Goden, die bij hem te gast kwamen, zijn geslachten zoon opgedischt. Ceres alleen, gulziger dan de overige dischgenooten, at een brok van den schouder, waarom men het kind (Pelops), toen men het weder samengehecht en in 't leven teruggebracht had, een schouder gaf van ivoor.

408 *Ingezeten:* hier als meervoud gebezigd, voor *ingezetenen*, als wij nu zouden zeggen.

415—416 *Zoo wijt gedwaelt:* Vondel heeft hier blijkbaar, ten gevolge eener verkeerde interpunctie, den zin van het Gr. gemist. Zooals er nu staat, is het, als ware de vliet Eurotas uit Argos heel naar de kusten van

Wat gasten [scheidende met vlijt
Van Lacedemons vloet, bezet
Met riet, en Dirces heilgen stroom,]
Verscheenen herwaert in dit lant,
Der vreemdelingen vloek en schroom,
Daer eene maeght brantoffers brant,
En voor de kerk het outer voedt,
Besmet en verft met menschenbloet?

I. Tegenkeer.

Of roeidenze door zee dus vry
Met riemen van abeelen hout,
Slaghhoudende van wederzy,
En zeildenze voor wint heel stout
Om huis en hof met gelt en goet
Te proppen? want de hoop op gelt
Is onverzaedelijk en zoet
En zorghelijk. Men streeft door 't velt
Der zee naer alle uitheemsche steên,
Uit ydele ingebeelde waen
Der menschen, vol begeerlijkheên,
Niet rustende naer winst te staen.
Gewinzucht prikkelt hart en zin
Den eenen meer, den andren min.

II. Keer.

Hoe ruktenze door 't luit geklots
Van Fineus ongeruste klip

Azië gestroomd, om daar de Zwarte Zee te vormen. Doch de woorden *zoo wijt gedwaelt* zijn werkelijk *ver*dwaald en moeten teruggebracht worden tot de aangekomen *gasten* — zie vs. 417 — waartoe zij behooren.

440 *Fineus:* niet de medeminnaar van Perseus, gelijk Brumoy meent, maar de Tracische koning van dien naam en zoon van Agenor, die om zijn euveldaden — tot welke hem zijn tweede vrouw, Idea, verleid had — door den vader zijner eerste vrouw van 't gezicht beroofd werd en door de Goden gestraft met de kwellende bezoeken der Harpijen, van welke hij door Kalaïs en Zetes verlost werd. Ter belooning voor deze weldaad hielp hij de Argonauten, in wier gezelschap die beide helden zich bevonden, op hun reis naar Kolchis door de Symplegaden, van welke vs. 131 reeds gesproken is, en welke rotsen, volgens de fabel, altijd in beweging zijnde, al wat er tusschen in kwam, verbrijzelden, en op die wijze den doortocht onmogelijk maakten. 't Is op deze *ongeruste* rotsen, dat hier gezinspeeld wordt.

En tegens een aenslaende rots,
Langs 't zeestrant met hun hobblend schip,
Daer Nereus dochters, vijftigh sterk,
Gaen zingende aen den ronden rey?
Hoe stuurdenze in het waterperk
Met zuidewinden hun galey
Naer 't vogelrijke lantgewest,
Daer 't krijtstrant van Achilles blank
Zich opdoet op het allerlest,
En helden met een' snellen gangk
Zich rustigh spoên, noit strevens moê,
Tot aen 't Euxynsche Pontus toe?

II. Tegenkeer.

Och of, op 't wenschen van mevrou
Helene, Ledaes waerde spruit,
Eens by geval aen dees landou
Van Troie quaem, dit hof ten buit,
Om haeren hals en blonde vlecht
Te buigen voor mejoffers bijl,
Ter doot gedoemt van 't offerecht,
Gestraft als zy, naer Griekschen stijl.
Quaem hier [wat waer 't een blijde maer!]
Een Grieksche gley, en maekte een endt
Van slaverny. Och of men waer,
Gelijkze droomde, uit deze elend
In 's vaders hooftstadt te Myceen,
En zong tot blyschap van elk een.

448 *'t Krijtstrant van Achilles:* Achilles oefende zich in het renperk, op dit eiland, 't welk Achillea of Leuka genoemd, en tegenover de Krim gelegen was. Men noemde het ook: „het Heldeneiland", omdat men meende, dat de zielen der dapperen, die voor Troje sneuvelden, daarheen gevloden waren.

453 *Mevrou* en

458 *Mejoffer:* met beide benamingen wordt Ifigenia aangeduid; doch de eene is niet gelukkiger dan de andere, en het gebruik van de twee geeft verwarring.

456 *Van Troie:* de Rei, zoowel als Ifigenia zelve, waren nog onbewust, dat Troje verwoest en Helena weder naar Griekenland was teruggevoerd.

IFIGENIA.

Maer deze beide, vast gebonden,
En streng gevleugelt, komen aen,
Nieuwe offerhanden van Diaen.
Vriendinnen, zwijght, en houdt uw monden:
Want zy, der Grieken eerstelingen,
Genaeken ons van dichte by,
Op dat men hen ten offer wy',
Gelijkwe uit 's herders mont ontfingen.

Rey.

Eerwaerde maeght [och of de stadt
Dien offerdienst u wou vergeven,]
Ontfang toch zonder wederstreven
Dien offer naer 's lants wijs, geschat
Voor goddeloos in Grieksche steden.

Ifigenia.

My staet eerst ga te slaen des tempels offerzeden,
Op dat de godtsdienst der godinne wel besla.
Ontbint de handen van de vreemdelingen, dra,
Op datze aen Godt gewijt, ontslagen staen van banden.

468 *Komen aen:* de oude uitgave heeft hier *komen gaen*, wat blijkbaar aan een drukfout is toe te schrijven.

470 *Houdt uw monden:* deze uitdrukking zou thans niet zeer voegzaam geacht worden. Blijkbaar omdat zij figuurlijk is, heeft Vondel er niets aanstootelijks in gevonden. En inderdaad is het stuitende dan ook niet zoozeer gelegen in de woorden zelven, als in den toon van bevel, die altijd hinderlijk is.

471 *Der Grieken eerstelingen:* d. i.: „de eerste Grieken, die als slachtoffers hierheen worden gevoerd."

474 *Gelijkwe uit 's herders mont ontfingen:* deze regel hangt in geenen deele samen met hetgeen voorafgaat. Het gezegde schijnt te slaan op de woorden van den herder vs. 355, 356; en dan moet *ontfingen* in de beteekenis van 't Lat. *accepimus*, voor „vernamen" worden opgevat.

475 *Eerwaerde maeght:* 't is uit het Grieksch moeilijk op te maken, of deze woorden tot Ifigenia, dan wel tot Diana gericht worden.
De stadt: welke *stad?* vermoedelijk — zie vs. 479 — die, waar de Grieksche jongelingen vandaan kwamen.

482, 483 Het was bij de ouden het gebruik om de veroordeelden, na de uitspraak van hun vonnis, te ontboeien, om hun de voldoening te laten, dat zij als vrije mannen stierven.

Vertrekt gy naer de kerk, en zuiverende uw handen,
Bereit al 't geene wat u d'offerwet gebiet,
En nu ter zaeke dient. ô Wonder, wat men ziet!
Wie was uw moeder, wie uw vader? spreekt, laet hooren.
Hoe hiet uw zuster, was oit zuster u geboren?
Wat mist de broederlooze aen zulk een' troost en schat
Van jongelingen, zooze oit lieve broeders hadt!
„Wat mensch weet d'uitkomst van gebeurelijke zaeken,
„Die, noch toekomende en op wegh, van ver genaeken?
„Der goden raetbesluit is donker. Niemant weet
„Wat ramp hem boven 't hooft magh hangen, ofte leet.
„Het avontuur bedekt dit diep voor 's menschen oogen.
O arme gasten, uit wat lant komtge aengetogen?
Hoe verre zworftge, eer gy belande aen deze kust?
Hoe lang van 't vaderlant, geduurigh ongerust?

Orestes.

Waerom beschreitge dit zoo deerlijk? om wat zaeken
Betreurtge, wie gy zijt, de ween, die ons genaeken?
„Ik reken hem niet wijs, die, veegh zijnde, uit ontzagh
„Voor sterven, deze vrees wil dempen met beklagh,
„En ook den klaeger, reedt een ander te beschreien,
„Die, al verwezen, zich tot sterven moet bereien,
„En geene hoop van heil kan scheppen, naerdemael
„Hy enkel leet verkeert in eene dubble quael.
„De droefheit houdt hem dan door haer vermogen onder.
„Dan stervenze alle beide, in stê van een' byzonder.
„Elk moet zijn avontuur uitharden. Hierom laet
Dit schreien over ons: want wat hier ommegaet
In 't offren melden ons de lantliên, hier gezeten.

491—495 Deze regels, zoowel als, lager, vs. 501—509, zijn ook in de oorspronkelijke uitgave met aanhalingsteekens („) voorzien. Dit was overeenkomstig de oude gewoonte en diende om de aandacht des lezers bijzonder te bepalen bij de sententies, in die regels vervat.

501 *Veegh: veeg* is hij, wien, desbewust of niet, de dood boven 't hoofd hangt. Ik weet niet, dat de uitdrukking bij andere volken bekend is, dan alleen bij de Schotten, waar, overeenkomstig het volksgeloof, zij, die met de gave van vooruit te zien begiftigd (of *second-sighted*) zijn, dadelijk aan iemands gelaat kunnen bespeuren, of hij *fey*, d. i.: „in stervensnood", is. Walter Scott geeft ons daarvan in zijn verhalen meer dan een voorbeeld.

Ifigenia.

Wie van u beide toch wort Pylades geheeten,
Dat lustme uit uwen mont te hooren en verstaen?

Orestes.

Dit is de man. Nu wat vermaek brengt u dit aen?

Ifigenia.

Waer wert hem 't burgerrecht in Grieken aengeboren?

Orestes.

Mevrouw, wat baet het u, wanneerge dit zult hooren?

Ifigenia.

Zijt gy gebroeders, uit een moeders schoot gebaert?

Orestes.

Gebroêrs, niet van geboort, maer vrientschap uit den aert.

Ifigenia.

Hoe heetge? melt uw' naem, indien men het magh weeten.

Orestes.

Men moght ons beide wel met recht elendigh heeten.

Ifigenia.

Dat vraegh ik niet. Wijt dit fortuin en 't hachlijk lot.

Orestes.

En stervenwe onbekent, wy sterven vry van spot.

Ifigenia.

Gevoeltge dit naer uw groothartige gedachten?

Orestes.

Gy zult mijn lichaem, niet mijn' naem, ten offer slaghten.

514 *Wat vermaek brengt u dit aen:* liever: „welk belang kunt gij daarin stellen."

Ifigenia.

Ontdektge ons niet den naem van uw geboorteste?

Orestes.

Gy vraeght het. Dit brengt my, die sterf, geen voordeel mê.

Ifigenia.

Wat hindert het dus veel te melden, my ten beste?

Orestes.

Ik roeme op Argos, mijn heer vaders lant en veste.

Ifigenia.

O goden! vreemdling, is daer uw geboortestadt?

Orestes.

Mycenen is 't, voorheen zoo zegenrijk geschat.

Ifigenia.

Vertroktge, als balling, of van welk geval besprongen?

Orestes.

Ik zworf, als balling 's lants, vrywilligh, en gedwongen.

Ifigenia.

Wilt gy niet melden 't geen ik aen u vraegen zal?

Orestes.

Zoo 't kan ter loop geschiên, in zulk een ongeval.

Ifigenia.

Gy komt uit Argos, hier gelant naer mijn gebeden.

528 *Mijn heer vaders lant en veste:* in 't Gr. staat alleen: „mijn vaderland." Door te zeggen, dat Argos het land en de veste zijns vaders was, zou Orestes reeds hier verraden hebben, dat hij de zoon van Agamemnon was.

534 Beter: „voor zooverre het tot mijn (bijzonder) ongeval geen betrekking heeft"; *come non appartenga alla sventura mia*, gelijk CARMELI het vertaalt.

Orestes.

Niet met mijn' wil, is 't u ten dienst, gy weet de reden.

Ifigenia.

Misschien kentge Ilium, alom ontzien met schroom?

Orestes.

Och kende ik Troie noit, noch zagh 't oit in mijn' droom!

Ifigenia.

Men zeght het leit in d'assche, uit aller menschen oogen.

Orestes.

Het is zoo. Deze faem verkuntschapte u geen logen.

Ifigenia.

En keerde toen Helene in Menelaüs stê?

Orestes.

Zy keerde wel, doch bragt geen heil den mijnen mê.

Ifigenia.

Waer is zy? want zy trof voorheene my met smerte.

Orestes.

Zy woont nu weder by haer' eersten man te Sparte.

Ifigenia.

O algemeene plaegh, by Griek en my berucht!

Orestes.

En uit haer bruiloft plukte ik ook een bittre vrucht.

Ifigenia.

En keerde 't Grieksche heir, gelijk men hoort gewaegen?

Orestes.

Gy vraeghtme teffens veel, verwartme in al dit vraegen.

Ifigenia.

'K wil weeten, eerge sterft, hoe 't daer gelegen zy.

Orestes.

Vraegh wat u lust. Vraegh stout: ik antwoort vrank en vry.

Ifigenia.

Is Kalchas, wichelaer van 't heir, weêr thuis verscheenen?

Orestes.

Men zeght, hy is vergaen met krijghsvolk uit Mycenen.

Ifigenia.

Eerwaerdste godtheit! of Laërtes zoon noch leeft?

Orestes.

Hy keerde noch niet t'huis. Men zeght, hy zwerft en zweeft.

Ifigenia.

Dat hy verga, en niet in 't vaderlant vergader.

Orestes.

Gy wenscht zoo slim niet, of zy gunnen 't dien verraeder.

Ifigenia.

Leeft Thetis zoon Achil nu noch met lijf en ziel?

Orestes.

Al doot, die t' Aulis eer zoo vruchtloos bruiloft hiel.

Ifigenia.

Bedrieghlijk, zooze zeght, die 't voelde dus verwaten.

Orestes.

Wie zijtge dan, die scherp doorzoekt de Grieksche staeten

553 *Eerwaerdste godtheit:* zij bedoelt: „rechtvaardige Godheid!" Calchas toch was de bewerker van haar ongeluk.

Ifigenia.

Ik ben van daer, en raekte een maeght ook vroegh van kant.

Orestes.

Mevrou, gy vraeght met reên wat omging in dat lant.

Ifigenia.

Waer is de veltheer, in 't getal der goôn getekent?

Orestes.

Wien meentge? dien ik kende is by 't geluk misrekent:

Ifigenia.

Vorst Agamemnon, oir van Atreus rijxgebiet.

Orestes.

Ik weet het niet. Zwijgh stil, en vraegh dees vraegen niet.

Ifigenia.

Neen by Jupijn, zegh op: het kan mijn hart verblijden.

Orestes.

Hy raekte droef om hals, en miste een' in zijn lijden.

Ifigenia.

Is hy al heen? hoe quam hy aen zijn endt? ô wee!

561 *Ik.... raekte een maeght ook vroegh van kant:* tegenwoordig zou men hieruit verstaan, dat zij „vroeg overleden" was; doch om het laatste uit te drukken bezigde Vondel de uitdrukking „*aan* een *kant* raken." Zie b. v. vs. 1035:

En kan men dien tyran niet helpen aen een kant?

en *Gysbr. v. Aemstel*, vs. 44:

Veel min het hooft des lants te helpen aen een kant.

563 *In 't getal der goôn getekent* voor „die als een Godheid geëerd werd."

564 *Misrekent* voor „slecht betaald."

568 *En miste een' in zijn lijden:* de vertaling is hier onjuist. Agamemnon kon niet gezegd worden, iemand *in,* d. i.: „gedurende *zijn* (zeer kort) *lijden gemist te hebben;*" doch de zin is, in 't Grieksch: „zijn lijden, of zijn dood, kostte aan een ander het leven."

Orestes.

Hoe zuchtge dus hierom, of raekt u dit al mê?

Ifigenia.

'K beklaegh zijn eerste heil, volmaekt en vry van rouwe.

Orestes.

Hy raekte droef om hals, vermoort van zijne vrouwe.

Ifigenia.

Beklaeghlijk lot, vermoort, en van zijn bedtgenoot?

Orestes.

Nu rust dan: vraegh niet meer, en laet die dingen doot.

Ifigenia.

Dus veel noch: leeftze, die hem heeft dien slagh gegeven?

Orestes.

Z' is doot: want dienze baerde, ontnam de moeder 't leven.

Ifigenia.

Verwart palais! waerom holp hy de moeder voort?

Orestes.

Hy koelde aen haer zijn' moedt, tot wraek van 's vaders [moort.

Ifigenia.

Hy strafteze, helaes, om zulk een stuk rechtvaerdigh.

575 *Dus veel noch:* dit alleen nog maar.

576 *Dienze baerde ontnam* voor „hy *dienze baerde* enz. In dergelijke zinnen wordt echter naar 't gewone spraakgebruik de nomin. meermalen verzwegen, en Vondel is hier niet schuldiger dan b. v. TOLLENS, waar hij in den aanhef van het (zoogenaamde) *Volkslied* schrijft:

Wien *Neerlandsch bloed in d'aadren vloeit....*
.... *Wiens hart voor land en koning gloeit*
Verhef' *den zang* enz.

577 *Waerom holp hy de moeder voort: iemand voorthelpen,* voor „iemand van kant maken," is een uitdrukking, die ons thans nog wel als verstaanbaar, maar eenigszins als bargoens of dieventaal in de ooren klinkt.

Orestes.

Met recht: en nochtans schat de godtheit hem strafwaerdigh.

Ifigenia.

Liet Agamemnon dan geen' erfgenaem in 't hof?

Orestes.

Elektre alleen, een maeght, befaemt en rijk van lof.

Ifigenia.

Wat stroit de faem nu van de dochter, die hy slaghte?

Orestes.

Datze uit dit leven scheide, en smolt in elx gedachte.

Ifigenia.

Zy was elendigh, en de vader, die haar doot:

Orestes.

Om eene booze vrou geraekteze in die noot.

Ifigenia.

Leeft Agamemnons zoon noch t'Argos, en in vrede?

Orestes.

Dees droeve is nergens, en alom, en houdt geen stede.

Ifigenia.

O valsche droomen, gy verdwijnt in ydelheên!
En gy, ô geesten, wijs geheeten om uw reên

582 *Een maeght,* enz.: ongelukkige stoplap: het Grieksch heeft eenvoudig: *niemand behalve Elektra.*

585 *Doot:* hier had, om 't voorafgaande *was,* ook moeten staan *doodde;* doch in zijn vertalingen gaf Vondel er niet om, den eenen tijd van 't w.w. voor den anderen te bezigen, waar rijm of maat dit verlangden.

586 *Om eene booze vrou:* om Helena.

590 *ô Geesten:* de *genii,* in de *Bespiegelingen,* door Vondel *verstandelingen* genoemd. Euripides schijnt hun een soort van kabbalistischen invloed te hebben toegekend.

Zijt logenachtigh, en lichtvaerdigh, als de droomen.
In menschelijke en in godts zaeken wort vernomen
Een wargeest. Dit alleen blijft over, dat de zoon,
Die wijs was, en gespelt te zitten op den troon,
Nu doot is: magh men hun betrouwen dat zy 't weeten.

Rey.

Helaes, wie weet ons naer de waerheit af te meeten
Of ons voorouders noch in wezen zijn, of neen?

Ifigenia.

Hoort toe, gy gasten: wy zyn in gesprek' getreên
Heel ernstigh, dat u me ten beste kan gedyen,
Inzonderheit aen my, indienge dit wilt lyen.
Wilt gy naer Argos gaen, indien ik u beschut,
Iet bootschappen aen mijn bloetvrienden, hun tot nut,
En brengenze eenen brief, geschreven uit medoogen
Van een' gevangen, die wel weet dat wy niet poogen
Een' mensch te slaghten: want men dootze naer de wet
Van 't lant, gelijk Diaen die zelf heeft ingezet.
'K had dus lang niemant om naer Argos heen te zenden,
En brieven wederom te brengen van bekenden.
Gy zijt een, die, zoo 't schijnt, my geensins haetigh zijt,
En kent Mycene en hen, waer aen ik nu ter tijt
U af wil vaerdigen. Men zal uw lijf verschoonen,
En om 't bestellen van een' brief dus rijk beloonen.
Maer d'ander zal alleen, van u gescheiden gaen
[Indien de stadt hem eischt], ten offer van Diaen.

593—595 Versta: „dit haperde er nog maar, dat de zoon van Agamemnon stierf, om uw logenachtige voorspelling waar te maken."

594 *Gespelt te zitten* voor: „van wien het voorspeld was, dat hij zitten zou." Vondel heeft zeker de kluchtige dubbelzinnigheid der uitdrukking, door hem gebezigd, niet gemerkt.

609 *Gy, ... die .... my geensins haetigh zijt: iemand hatig zijn,* voor: „iemand haat toedragen," is een spreekwijze, die thans zelden meer gehoord wordt, doch bij vroegere schrijvers meermalen wordt aangetroffen. Intusschen is de uitdrukking hier vrij te onpas. Waaruit had Ifigenia kunnen opmaken of de „vreemde gast" haar haatte of niet? Volgens de bestgekeurde handschriften moet men hier ook lezen: „gij, die, zoo ver ik bespeuren kan, van goede geboorte zijt."

610 *Nu ter tijt* voor: „op staanden voet."

Orestes.

Mevrou, gy spreekt heel wel, dit eenige uitgesloten,
Hem offeren, dat zou mijn hartewee vergrooten.
Ik ben de stuurman van de reis naer deze wal.
Hy is mijn reisgenoot, mijn jammer ten geval.
Het waer onbillijk u te dienen met zijn lijden
En sterven, en my zelf van jammer te bevryden:
Doch zal 't geschiên, geef hem den brief, met uw bevel,
Dat hy dien t'Agros brenge, en uwen last bestell'.
„Laet iemant, wien het lust my slaghten. Wie zijn kennis
„En vrienden brengt in last, en zich houdt buiten schennis,
„Is byster boos van aert. Het is mijn reisgenoot:
'K zagh hem zoo noode als my opoffren aen de doot.

Ifigenia.

O edelmoedige, uit een' braven stam gesproten,
Oprechte halsvrient van uw vrienden en genooten!
Och of mijn broeder, dien ik derf, zoodaenigh was:
Want ik, ô vrienden, derf mijn' broeder op dit pas
Alleen door 't niet te zien. Wy zullen dezen zenden,
Dewijl gy 't zoo begeert, met brieven aen bekenden:
Maer gy zult sterven: want gy dringt hier sterk op aen.

Orestes.

Wie zalme slaghten, en dit gruwelstuk bestaen?

Ifigenia.

De zoendienst der godinne is my belast te plegen.

Orestes.

O maeght, een schendigh ampt bedientge, en zonder zegen.

Ifigenia.

'K bekleê dit ampt door noot, die my zoo verre braght.

Orestes.

Gy zijt een vrou, en voertge een zwaert, dat mannen slaght?

630—631 *Want ik — te zien:* dit is onverstaanbaar; men leze: „want ik, o vrienden! heb een broeder, en ben ongelukkig doordien ik hem niet zie."

Ifigenia.

Geensins, maer 'k zal mijn hant afwasschen aen uw vlechten.

Orestes.

Zoo vraegen vry staet, zegh, wie zalme heden rechten?

Ifigenia.

Zy zijn daer binnen, die het bloetrecht gadeslaen.

Orestes.

Wat graf verwacht ik, als het halsrecht is voldaen?

Ifigenia.

Het heiligh lijkvier, en een grafspelonk naer waerde.

Orestes.

Och zalme zusters hant niet dompelen in d'aerde?

Ifigenia.

Och arme mensch, gy wenscht al t'ydel, wiege ook zijt.
Uw zuster woont van deze ongrieksche kust te wijt:
Doch nu ge een Griek zijt, wil ik zelf, naer mijn vermogen,
U met dien lijkdienst trou berechten uit medoogen.
'K zal 't graf stoffeeren met cieraeden naer uw' staet,
En uw' lijkstapel voên met geelen honighraet,
Gezogen van de by uit bloem van bergh en dalen.
Maer 'k wil de brieven uit de godtskapelle haelen.
Gevoel dan dat ik u niet haete bits en boos.
Gy dienaers, slaetze ga, doch vry en bandeloos.
Ik zal misschien, tot vreught van mijnen welbekenden,
Op 't hooghst van my bemint, een bo naer Argos zenden.
De brief zal hem tot vreught eer lang bootschappen dat
Zy leven, die men lang voor doot gerekent hadt.

Rey.

'K beklaege u, dien men nu zal brengen
Om 't zoenaltaer met bloet te sprengen.

654 *Doch vry en bandeloos:* versta: „doch laat ze ongeboeid, en vrij in hun bewegingen."

Orestes.

Uitheemsche vrouwen, vaert, ay vaert
Vry voort: dit 's geen ontfarmen waert.

Rey.

O jongeling, wy eeren u
Om dit gelukkigh lot, dat nu
U toeviel: want gy vrank ten leste
Zult keeren naer uw vaders veste.

Pylades.

Dit is onwenschbaer voor een' vrient,
Geensins met 's halsvrients doot gedient.

Rey.

Elendige offerhanden,
Den vreemde uit vreemde landen
Tot zijn bederf. Och ongeval,
Wie of van beide sterven zal?
Ik hang in twijffel wie van bey dien last moet draegen.
Zal ik u allereerst of uwen vrient beklaegen?

Orestes.

Ay zeghme, ô Pylades, zijnwe eens, en bey vernoeght?

Pylades.

Ik weet niet. Dit 's een vraegh, waer op geen antwoort voeght.

Orestes.

Wat maeght is dit? hoe wijs wist deze op Grieksch te vraegen,
En van de zwaericheên, voor Ilium gedraegen,
Ook van de wederkomst der Grieken, en Godts tolk,
Waerzegger Kalchas, en Achilles, stut van 't volk,
En Agamemnon, wiens elenden zy betreurde!
Zy vraeghde wat zijn vrouwe en kinderen gebeurde.
Dees jongkvrou is een telgh van Argos, hier gelant.
Zy zoude zeker nu geen' brief van haere hant
Heenzenden, noch zoo scherp die dingen onderzoeken,
Als of 't haer mede trof, indien het in die hoeken
Van Argos en het rijk noch wel geschapen stont.

Pylades.

Ik docht het geen gy zeght, en had het in den mont,
Behalve dit alleen: want ieder kan gewaegen,
Wie tijdingziek is, van der vorsten nederlaegen.
Doch dit ter zy gezet, zy sprak'er noch wat by.

Orestes.

Wat was dit? legh het uit, op dat het klaerder zy.

Pylades.

'T waer schandelijk dat ik na uwe doot zou leven.
Wy reisden t'zaemen: 't past dat wy te zaemen sneven:
Of 't lantschap Focis en gansch Argos zou niet valsch
Getuigen welk een schande ik haelde op mijnen hals.
'T zal veelen schijnen, want boosaerdigen vermeeren,
Dat ik u hier verriet, om zelf alleen te keeren,
Of u om hals holp, tot verdriet van al 't geslacht,
Door looze laegen, om uw rijxkroon, groot van maght,
Uw zuster trouwende, en uw vaders erf te strijken.
Ik schaem my des, en 't hart van vreeze wil bezwijken.
Onmooghlijk is 't dat ik niet met u sterven zou,
Mijn bloet storte, en verbrande, uit ongeveinsde trou.
Ik blijve uw vrient, en zie dees vlek niet uit te vaegen.

691 *Zy sprak'er noch wat by:* namelijk het doodvonnis, dat zij tegen Orestes velde. Bij dezen regel begint die fraaie vriendschapstwist, waarvan Ovidius gewag maakt: III *ex Ponto* II, 85 sq.

Ire jubet Pylades charum moriturus Orestem;
Hic negat: inque vicem pugnat uterque mori.
Exstitit hoc unum quod non convenerit illis
Cetera pars concors et sine lite fuit.

d. i.:

Wil Pylades, ter dood bereid,
Dat zich Orest naar huis begeve,
Dees eischt, door vriendschapstrouw geleid,
Te sterven, mits zijn halsvriend leve.
Slechts hierin zijn zij in geschil;
In al de rest één ziel en wil.

697 *Boosaerdigen vermeeren:* d. i.: „boosaardige lieden zijn gewoon, de loopende praatjes nog te vergrooten, nog erger te maken."

704 *En verbrande:* versta: „en mijn asch met de uwe vermengen."

Orestes.

Wat mooghtge strijden, 't voeght my zelf mijn' last te draegen.
Een enkle droefheit is genoegh. Waer toe het leet
Verdubbelt en verzwaert? want nu gy 't schande heet
En droefheit, zou my ook het zelve wedervaeren,
Indien ik u, met my in last en doots bezwaeren,
Om 't leven holp. Wat my belangt, 't gaet wel. Ik sterf.
Gelukkigh, die, van Godt bezocht, het leven derf.
Gy leeft gezegent, en in zuivre en blijde hoven,
Ik by Godtloozen. Laet u zuster trou beloven,
En kinders winnen: want ik gafze u tot een vrou.
Zoo blijft mijn naem in eere, en vaders huis van rou
Bevrijt, niet kinderloos, ontbloot van erfgenaemen.
Dies ga, en leef, en bou mijn vaders hof te zamen.
Belantge in Grieken, en in Argos, d'eedle stadt,
'K bezweere u by uw hant, ernsthaftigh aengevat,
Bestelme een graf, tot een gedachte van 't voorleden.
Dat zuster my beklaege, en ga het graf bekleeden
Met eene haervlecht: en verkuntschap toch aen haer
Hoe eene Grieksche vrou my slaghte op 't zoenaltaer.
Verlaet mijn zuster niet: dat waer uw bloet versmaeden,
En vaders hoogen stam en heerlijk hof verraeden.
Vaer wel, mijn waertste vrient, en trouwe jaghtgenoot.
Gy hebt om mijnen 't wil geleden stoot op stoot.
Apol heeft, spellende te Delfis, ons bedrogen,
De logenkunst verjaeght uit Grieken, zoet op logen,
Waerzeggery ten smaet, en 't oude orakelkoor,
Toen ikze al 't mijn betroude, en gevende gehoor,
Mijn moeder moorde, en nu dit boete met mijn leven.

Pylades.

Uw graf gewort u. 'k Zal uw zuster niet begeven,
Noch onze trou, en wil, als gy zijt overleên,
U noch veel vieriger beminnen dan voorheen.
Doch schoon de bittre doot gereet staet voor mijne oogen,
De godtspraek heeft hierom tot noch toe niet gelogen:

718 *Bou mijn vaders hof te zamen:* versta: bouwt gezamenlijk (gij en Elektra mijns vaders huis."

722 *Bekleeden:* hier: „versieren."

„Want als d'elende komt in top gestegen staen,
„Dan plaghze menighmael wel dapper om te slaen.

Orestes.

Zwijg stil. 'k Verwacht geen' troost van godt Apolloos
[drempel.
Daer komt mevrou alreê getreden uit den tempel.

Ifigenia.

Vertrekt gylieden, en bereit daer binnen wat
Men tot den offerdienst en 't slaghten noodigh schat.
Hier zijn de brieven, niet geschreven zonder traenen
Voor u, ô gasten, hoort wat ik u wil vermaenen.
Geen drukkige is zich zelf' gelijk, als hy, ontlast
Van vreeze, stout wort, en op geen beloften past:
Dies docht ik dat hy, uit dit lant by zijn gezellen
Geraekt, verzuimen zal mijn brieven te bestellen,
Die dezen brief getrou naer Argos brengen moet.

Orestes.

Wat eischtge? spreek ront uit. Waer wringt de laers uw'
[voet?

Ifigenia.

Hy zweere dezen brief te levren ons bekenden,
En vrienden t'Argos, daer wy hem om heenezenden.

Orestes.

Zult gy hem wederom trou zweeren met een' eedt?

Ifigenie.

Om wat te doen, of niet? dit zeghme, op dat ik 't weet.

Orestes.

Dat gy hem geensins doot, maer vry weêrom laet vaeren.

752 *Waer wringt de laers uw' voet:* gemeenzame Hollandsche uitdrukking, maar die niet in 't Gr. staat. Zie *Jozef in Dothan,* vs. 866.

Ifigenia.

Met reên, zou hy mijn' wil aen vrienden openbaeren.

Orestes.

Maer zal de dwingelant dit lijden en verstaen?

Ifigenia.

'K zal 't hem vroet maken, en dien vremdling t'scheep doen gaen.

Orestes.

Zoo zweer dan heiligh dit te doen naer mijn behaegen.

Pylades.

Ik zweer het.

Ifigenia.

Zegh dien brief te leveren mijn maegen.

Pylades.

'K zal zelf dees brieven aen uw vrienden draegen gaen.

Ifigenia.

Ik u van 't Cyaneesch steenrotsigh strant ontslaen.

Orestes.

Wat godtheên neemtge tot getuigen van uwe eeden?

Ifigenia.

Diane, wiens altaer en offer wy bekleeden.

Pylades.

Ik zweer by 't hooft der goôn, wiens eer daer boven blijkt.

Ifigenia.

Indienge uwe eeden schent, en my verongelijkt?

Pylades.

Zoo keere ik nimmer: maer zoo gy uw trou durft smetten?

Ifigenia.

Zoo moete ik levend noit mijn' voet in Argos zetten.

Pylades.

Nu luister watwe noch te reukloos slaen voorby.

Ifigenia.

Wat wiltge dan noch meer? laet hooren wat het zy.

Pylades.

Bewilligh dit beding, zoo 't schip door storm moght blijven,
De brief in zee vergaen, en ik aen lant quaem drijven,
Dat gyme van dien eedt in dit geval ontslaet.

Ifigenia.

Hoor wat ik doen wil. Veel gebeurt'er in elx staet.
'K wil 't inhoudt van dien brief by monde u openbaeren,
Op dat gy 't altemael mijn vrienden kunt verklaeren,
Dan gaenwe zeker: want indienge niet vergaet,
Zoo spreekt de stomme brief al wat geschreven staet.
Vergaet de brief in zee, en komtge aen lant gedreven,
Behouden 's lijfs, zoe kunt gy 't hun te kennen geven.

Pylades.

Dat 's recht. Zoo kan ik my voldoen, den goôn vooral.
Nu zegh wien ik den brief in Argos levren zal,
En melt wat gy beveelt aen uw geslacht t'ontvouwen.

Ifigenia.

Zegh Ifigene leeft, al wortze doot gehouwen
By Grieken, en voorheene in Aulis lang verbrant.
Zy zent aen 's konings zoon Orest dit schriftlijk pant.

784—798 Om hier het door Ifigenie gesprokene wel te verstaan, moet men weten, dat vs. 786 van de woorden *Ifigene leeft* af, tot aan 't slot van vs. 788 den tekst van den brief bevatten, dien zij aan de beide vrienden voorleest of mededeelt; vs. 790 is een tusschenzin, in antwoord op de vraag van Orestes: in vs. 791—794 gaat zij voort met het lezen van den brief.

Orestes.

Waer woont zy? isze van de doot dan weêr verrezen?

Ifigenia.

Gy zietze: wilme met geen woorden lastigh wezen.
Zegh broeder, brengme weêr naer Argos, eer ik sterf,
Uit dit moordaedigh lant. Verlosme van dit erf,
En 't offren der godinne, om wie ik 't ampt bewaere
Van vreemdelingen heen te leiden ten altaere.

Orestes.

Wat zegh ik? Pylades? waer staenwe, en op wat gront?

Ifigenia.

Orestes is zijn naem, dien noemde ik u terstont.
Vergeet het niet, en quijt getrou uw heilige eeden.

Pylades.

O goden!

Ifigenia.

Daeghtge Godt in dees gelegenheden?

Pylades.

Gansch niet: vaer voort: ik stont versuft om 't geen ik dacht.
'K zal vraegende misschien iet vinden onverwacht.

Ifigenia.

Ga zegh Orest, Diaen bestelde, om ons te hoeden
Voor vaders zwaert, een hinde, en lietze op 't outer bloeden,
Toen vader waende dat hy ons geoffert had.
Diane voerde ons hier. Dit's d'inhoudt van dit bladt.

Pylades.

Wat hebtge my nu met een' lichten eedt verbonden,
En braef gezworen! ik vertoef niet, maer gezonden

800 *Vraegende:* maar Pylades doet geen vraag, en de zin van den regel is ook in het oorspronkelijke niet begrijpelijk.

806 *En braef gezworen:* vrij duister uitgedrukt voor: „en doen zweren wat ik met genoegen verricht."

Van deze uw zuster, geve, Orest, aen u dit pant,
Den brief, geschreven met uw zusters eige hant.

Orestes.

'K aenvaerde, en hoeve geen verklaering van dees blaeden.
'K gevoele geene vreught van woorden, maer van daeden.
O liefste zuster, ik sta stom, och och och och:
En schoon ik u omhels, 'k geloof het naulijx noch.
Wat zal 't een wellust zijn dit wederom te hooren!

Rey.

O gasten, niet te ruigh een priesterin, gekoren
Ten offer van Diaen, t'omhelzen: draeght ontzagh.
Ontwijt den sluier niet, dien niemant raeken magh.

Orestes.

O Agamemnons telgh, uit eenen stam gesproten
En vader! keer u om, en went eens onverschoten
Uw aengezicht naer my, uw' eigen broeder, dien
Gy nu omhelst, en docht uw leven noit te zien.

Ifigenia.

Noem ik u broeder? rust gy niet van zoo te spreeken?
Heel Argos spreekt van hem, en alle Eubeesche streeken.

Orestes.

Uw broeder is daer niet, elendige, voorwaer.

Ifigenia.

Zijt gy geboren uit de dochter van Tyndaer?

Orestes.

'K ben Agamemnons zoon, van Pelops voortgekomen.

Ifigenia.

Wat zeghtge? toonme een blijk. Hoe hebtge dit vernomen?

814 *Niet te ruigh:* voor: „niet te woest." De rei is waarschijnlijk op een afstand gebleven en heeft van het gesprek niets gehoord; in allen gevalle stoort zich het verheugde drietal niet aan de vermaning.

Orestes.

'K heb zeker blijks genoegh gehoort in vaders hof.

Ifigenia.

Zegh op, ik luister toe, en lette op deze stof.

Orestes.

'k Zal 't melden. 'k Hoorde eerst uit Elektre hoe gins [tusschen
Thyest en Atreus een geschil rees, niet te blusschen.

Ifigenia.

Ik hoorde het gerucht van 't gulden vlies, heel oudt:

Orestes.

En 't heughtme wel wat gy borduurde in zijde en gout.

Ifigenia.

O allerliefste, dus wort schier mijn hart bewogen.

Orestes.

Een zon, schoon schijnende in gekleurde regenbogen.

Ifigenia.

Ik breide en weefde dat met kostelijke draên.

Orestes.

En wiesch u moeder niet, toen gy zou t'Aulis gaen?

Ifigenia.

Ik weet het, om aldaer ter quaeder uur te trouwen.

Orestes.

Waerom zondt gy een vlecht aen moeder door getrouwen?

831 *Het gerucht van 't gulden vlies:* Thyestes had namelijk aan Atreus het gulden vlies ontstolen.

836 *Gy zou* voor *gy zoudt* is vermoedelijk een drukfout. Immers ik weet bij Vondel geen ander voorbeeld van *zou* in den 2den pers.

Ifigenia.

Tot een gedachtenis van mijn begraven lijk.

Orestes.

'K zal tekens toonen, daer gezien, tot waerheits blijk.
'K zagh in de kamer van de maeghden, noch verholen,
Een oude speer in 't hof van Pelops, lang gescholen
Van Hippodamia de maeght, te Pize in 't zant,
Toen Enomaüs viel, gezwaeit met haere hant.

Ifigenia.

O allerliefste, want geen mensch bestaet my nader,
Orest, 'k omhelze u, ver van Argos hof en vader,
Uit Argos hier belant.
O allerliefste pant!

Orestes.

'K omhelze u, die wy lang al overleden waenen.
Nu menght zich vreught en druk, en onderlinge traenen
Bevochtigen de wang, van blyschap en van rou.

Ifigenia.

'K liet hem, een teder kint, bevolen aen de trou
Van 's voesters armen, in het hof, bebloet van moorden.
Nu kan ik mijn geluk en blyschap met geen woorden
Uitbeelden. Mijn gemoedt wat spreeke ik afgetreurt!
Dit 's meer dan wonder, en wie kan 't geen hier gebeurt
Ontvouwen met de tong, en klaer te kennen geven!

Orestes.

Wy zullen beide nu gelukkigh t'zamen leven,
Om 't onderling geluk van wederzy verheught.

Ifigenia.

O vrienden, my gemoet een onverwachte vreught.
Ik vreeze al dat hy magh ontglippen uit mijn handen.
O menscheneeters hof, gebout op noortsche stranden!

862 Vermoedelijk moet deze regel in verband worden gebracht met hetgeen onmiddellijk voorafgaat, en dan is bij Ifigenia de natuurlijke gang van gedachten deze: „maar o wee! als ik denk, welk gevaar mijn broeder aan dit menschenslachtende hof dreigt, dan vrees ik” enz. De regel dit zij in het voorbijgaan aangemerkt, komt niet in alle handschriften voor en schijnt geïnterpoleerd.

O waerdigh vaderlant, geboortestadt Myceen,
'K begroete u, daerme 't licht des levens eerst bescheen.
'K bedanke u, die my voede, en mijnen waerden broeder,
Het licht van al 't geslacht, en mijnen trouwen hoeder.

Orestes.

Wy beiden sproten wel uit hoogen stamme, maer
Gansch ongelukkigh solt ons leven, van gevaer
En jammeren gepropt.

Ifigenia.

Dat voelde ik ongelukkigh,
Toen vader 't bloote zwaert uitrukte dootsch en drukkigh,
En 't koude lemmer my wou drijven in het hart.

Orestes.

Het schijntme afwezende u daer ook te zien met smart.

Ifigenia.

Och broeder, toen hy my met looze treken leide,
En zonder bruiloftstorts, terwijl een ieder schreide,
Naer helt Achilles tent, daer traenen en misbaer
Zich mengden onder een, om 't bloedigh moortaltaer.

Orestes.

Wat waschbadt stont'er, om het offer rein te baden?

Ifigenia.

'K moght vaders stout bestaen, te blint en onberaeden,
Beklaegen, en den moort, die geenen vader past.

Orestes.

Het eene gruwelstuk hing aen het ander vast.
Elendige, hadt gy uw' broeder moeten slaghten
Door dwang van dees godin; men zoude u schuldigh achten
Aen zulk een' broedermoort, te reukeloos begaen.

880 Orestes zegt in 't Grieksch eenvoudig: „het is een aaneenschakeling van gruwzame feiten."

Ifigenia.

Ik hebbe een schendigh stuk bestaen,
Een schendigh moortstuk voorgenomen.
Och broeder, naulijx zijtge ontkomenj
Mijn onrechtvaerdigh moortgewelt,
Mijn moortmes, op uw keel gestelt.
Wie ziet dees zwaericheên ten ende?
Wat avontuur helptme uit elende?
Wat heilzaem middel vinde ik best
Om u uit dit vervloekt gewest
Dees stadt te helpen, vry van rouwe,
In onze Argivische landouwe,
Eer ik mijn zwaert en handen moet
Besmetten met uw edel bloet?
Bedroefde ziel, 't zal u betaemen
Een veiligh middel te beraemen,
Om snel te voet te lande haest,
En niet ter zee, te vliên verbaest,
[De doot genaekt met wijde schreden,]
Door vreemde volken, woest van zeden,
Door ongebaende wegen: want
Langs 't Cyaneesch steenrotzigh strant
Is 't eng en boghtigh. Zoo veel mijlen
Te scheepe zou de vlught verwijlen.
Elendige, och wat overlegh
Rukt deze hinderpaelen wech!
Wat Godt, wat mensch, eer wy 't vermoeden,
Zal deze vlught en nootreis spoeden,
En toonen Atreus overschot
Ons beide een ent van 't heiloos lot!

Rey.

'K zagh in dit wonderbaer geval 't geen met geen monden
Is uit te drukken, en ik hoorde, en zal verkonden
Wat mijn gehoor vernam, mijne oogen moghten zien.
Orest, 't is billijk, dat oprechte vrienden, wien

886 *Naulijx* voor: „ternauwernood."

916—923 Door Musgrave is op deze plaats aangemerkt, dat deze regels weinig voegen in den mond van den Rei, en zij onderstellen daarom, naar ik meen, terecht, dat ze door Pylades worden gesproken.

'T gebeurde elkandere t'ontmoeten, uit ontfarmen
En blyschap onderling van weêrzy zich omarmen.
Nu voeght het ga te slaen, de rou ter zy gezet,
Hoe, na'et bereiken van 't gewenschte heil, wy met
De minste noot den gront van Tauren mogen ruimen.
„De wijze mannen geen gelegenheit verzuimen
„Die voorvalt, op dat hun geluk noch verder ga.

Orestes.

Dat's recht gezeit. Fortuin verleene ons heur gena.
De maght van boven zal een grooter kracht byzetten.

Ifigenie.

Het kan mijn opzet noch gesprek met u beletten,
Indienge eerst my berecht hoe 't met Elektre ging:
Wat lot haer toeviel. Dit behaeghtme zonderling.

Orestes.

Zy leeft, verlooft aen hem, gezegent en in weelde.

Ifigenia.

Wat man is dit? hoe hiet de vader, die hem teelde?

Orestes.

Focenser Strofius. begeertge meer, zoo vraegh.

Ifigenia.

Is om Elektre dan dees vrient zoo na mijn maegh?

Orestes.

Hy is ons zusterling, ten halsvrient my beschoren.

Ifigenia.

Hy was, toen vader my wou slaghten, niet geboren.

926 Deze regel is wederom vrij duister. Zij schijnt te bedoelen: „wij hebben nog wel meer te spreken; maar zeg mij in 't voorbijgaan, hoe" enz.
928 *Dit behaeghtme zonderling:* d. i.: „daar stel ik veel belang in."
929 *Aen hem:* t. w.: aan Pylades.
933 *Zusterling:* voor: „zustersman, zwager." Zie vs. 936.

Orestes.

Noch niet, want Strofius was toen noch kinderloos.

Ifigenia.

Mijn eige zusters man, zijt welkom voor altoos.

Orestes.

Hy is mijn bloetvrient niet alleen, maer ook mijn hoeder.

Ifigenia.

Hoe kontge lijden zulk een schelmstuk van uw moeder?

Orestes.

Ay zwijgh. Ik nam de wraek van haeren mannemoort.

Ifigenia.

En om wat reden holp zy uwen vader voort?

Orestes.

Die klank luit schendigh. Leer uw moeders schult verzwijgen.

Ifigenie.

Ik zwijgh. Mycene ziet u nu ten troone stijgen.

Orestes.

Daer Menelaüs heerscht: wy zwerven buiten 't lant.

Ifigenia.

Verdrukt dan oom 't geslacht, befaemt door schant op schant?

Orestes.

Geensins, de Razerny vervolghtme alom te vinnigh.

Ifigenia.

Dit bleek op strant. Men zeght, gy raesde daer krankzinnigh.

939 *Ik nam de wraek:* uitdrukking die ons thans vreemd klinkt, doch niettemin te verdedigen is.

Orestes.

'K ben nu niet eerst om mijn bezetenheit verdacht.

Ifigenia.

De Vloekgodin, zoo 'k hoor, bestraft uw moederslaght.

Orestes.

Zy rijdtme nacht en dagh, en weet my in te toomen.

Ifigenia.

Wat moghtge aen deze kust, zoo hoogh in 't noorden, komen?

Orestes.

Door Delfis antwoort, en Apollo, die het riedt.

Ifigenia.

Met welk een ooghmerk? magh men 't hooren ofte niet?

Orestes.

'K zal 't zeggen. Dit's 't begin van mijne zwaericheden.
Na datwe moeder met ons handen [welke reden
Wy liever zwijgen dan verhaelen], dreven knap
De Vloekgodinnen ons met kracht in ballingschap.
Ik trok op Godt Apols gebodt t'Athene binnen,
Om daer te pleiten voor onnoembre Vloekgodinnen:
Hier zit het heiligh recht, van Jupiter gestelt
Voor Mars, die zijne vuist bevlekte door gewelt:
En daer verscheenen, wou my geen der onderzaten
Huisvesting gunnen, als een' mensch by Godt verwaten:

949 *Zy rijdtme* voor „ze berijdt, bezit mij." Zoo zegt men nog: „de koorts *rijdt* mij door 't lijf."

950 *Wat:* hier voor: „waarom."

955 *Knap:* „terstond."

959 *Het heiligh recht:* de Areopagus, aldus genoemd, omdat Mars de eerste was, die er voor de twaalf Goden als gedaagde optrad.

962 *Verwaten:* d.i.: „vervloekt, in den ban gedaan." Zoo bij Hooft in de *Medicis*, bl. 183: „Jacob (Pazzi) eerst geleit in 't graf zijner voorouderen, werdt, als *verwaaten,* daaruit getoogen" — welk *verwaaten* in de kantteekening verklaard wordt met „geexcommuniceert." Wie meer voorbeelden verlangt van dit woord in deze beteekenis, kan die vinden bij Huydecoper, *Proeve* Deel III, bl. 92, 93. Junius leidt het af van 't Goth. *frawithan,* „vervloeken."

Maer die, hierom beschaemt, noch, aengeport door reên,
Mijn heil behartighden, bestelden my alleen
Nootdruftigh dischgerecht, in 't eenzaem huis gezeten.
'K most zwijgen, en geen' mensch te spreeken my vermeeten,
Noch nutten spijs en drank met iemant dischgemeen.
Elk dronk zijn schael vol wijns, die langs de tafel heen
Omwandelde, terwijl men zong en quinkeleerde.
Ik dorst die gasten niet bestraffen, schoon 't my deerde,
En treurde stom en stil, ontveinsde 't geen ik zagh.
Ik zuchte zwijgende, om vrou moeders nederslagh.
Nu hoore ik heeft mijn ramp Athene stof gegeven
Een feest te vieren, noch by hen in zwang gebleven,
En Pallas volk eert noch dien gouden offerkelk.
Na dat ik stont te recht op Mavors bergh voor elk,
Besloegh ik eenen stoel, en 't hooft der Razernyen
Den andren stoel voor my. Het ging'er op een stryen.
'K verweere mijne zaek met reên, en Febus hoort
De wettige oirzaek van dien droeven moedermoort,
En geeft getuighnis van mijne onschult. Pallas telde
Gelijke stemmen, dies de vierschaer vonnis velde,
En van de moederslaght my vrykende en ontsloegh.
Wat Vloekgodin hier zat, en 't vonnis overwoegh,
Bestemde dit besluit, en schoude my gansch louter:
Maer andre Vloeken, dol en wetteloos en stouter,
Vervolghden, dreven my, vol onrust, heene en weêr,

968 *Elk dronk zijn schael:* de zin, door Vondel hier niet juist teruggegeven, is deze, „dat elk, dus ook Orestes, uit zijn eigen schaal dronk, en dezelfde beker niet rondging, gelijk anders de gewoonte was." De zaak droeg zich, volgens het verhaal, aldus toe. Demophoon, koning van Athene, Orestes met moedermoord beladen ziende, schroomde hem als dischgenoot te ontvangen, en wilde hem toch niet als gast afwijzen. Hij vond er daarom dezen middelweg op uit, hem namelijk afzonderlijk te doen bedienen, en, om het beleedigende dat daarin lag opgesloten, weg te nemen, liet hij, tegen de gewoonte, aan ieder dischgenoot een eigen schaal geven. Dit was de oorsprong van dat feest, 't welk men *'Εορτὴν χόων* noemde. De beker, *χοῦς* genaamd, hield een Attische maat. *De schaal vol wijns wandelde* alzoo *de tafel* niet *om.*

977 *'t Hooft der Razernyen:* of: „de oudste," in allen gevalle zij, die de woordvoerster — de Pensionaris, om den in Vondels dagen geijkten naam te gebruiken — voor de overigen was. Men vergelijke hier de „Eumeniden" van ESCHYLUS, waarvan deze rechtspleging voor den Areopagus het onderwerp uitmaakt.

Dies ik naer 't heilighdom te Delfis wederkeer.
Daer legge ik voor de kerk gestrekt, en vaste en waeke,
En zweer de hant aen my, uit opgezette wraeke,
Te slaen, ten zy 't Apol, die my verriet, wil hoên.
Ik hoorde Febus uit den gouden dryvoet toen
My herwaert zenden, om Dianes beelt, gesteegen
Van boven uit de lucht, te schaeken door zijn' zegen,
En neêr te zetten op Athenes vryen gront.
Nu helpme trou aen 't heil, getoont door Febus mont.
Bestelme 't beelt, op dat de Razernye scheie,
En 'k zal u in Myceen herstellen met mijn gleie.
O waerde zuster, eer der zustren, helpme dan,
En 't vaderlijke huis: want zoo men 't beelt, dat van
Den hemel daelde, niet kan schaeken uit uw kooren,
Zoo is de gansche stam en Pelops hof verlooren:

Rey.

Der goden gramschap treft geduurigh dan en dus,
De telgen van den stam en 't zaet van Tantalus.

Ifigenia.

O broeder, eerge quaemt was 't eenige verlangen
Naer Argos, om uw' mont te kussen en uw wangen.
Nu wil ik watge wilt, en wensche u naer mijn maght
Te vryen van uw smart, en vaders droef geslacht
Te redden, en weêrom op vasten voet te stellen,

991 *Apol, die my verriet:* lees hier: „die mij, met zijn orakel, verkeerd geraden had."

998 *Gleie:* niet voor *geleide,* maar voor *galei,* „schip."

1003 *Dan en dus:* geen gelukkige rijmlap, te minder, omdat hier te zware nadruk valt op *dus,* 't welk staat voor: „op zoodanige wijze." Wanneer men twee woorden bezigt, die dezelfde aanvangletter hebben, als *huis en hof, man en muis,* enz., of die op elkander rijmen, als *houw en trouw, haren en snaren,* enz., dan moet elk van die woorden een gelijk gewicht in de schaal der redeneering bezitten, en dat is hier het geval niet met *dan en dus.*

1004 *Tantalus:* woorden met den Latijnschen uitgang *us,* als *Romulus, Vergilius,* of met den Griekschen *es,* als *Socrates Epimenides,* behooren niet als rijmwoorden gebezigd te worden; omdat die uitgangen van nature toonloos en kort, door hun plaatsing aan 't slot van een regel, noodwendig een nadruk bekomen, die hun niet toekomt.

En wil den dochtermoort niet wreeken, noch vertellen.
'K wil mijne hant aen u niet slaen, maer t' huis behoên,
Doch vreeze dees godin of dwinglant zal 't vermoên,
Als hy d'altaernis van het kerkbeelt vint verlaeten.
Hoe berge ik 't leven best? wat onschult kanme baeten?
Doch kan men teffens dit beschikken snel en stip,
Het kerkbeelt schaeken, en my bergen in een' schip,
Dat waer gevaerlijk, doch een daet met recht lofwaerdigh.
Maer wiltge scheiden, my hier laeten, 'k ben wilvaerdigh.
Trek vry behouden heen naer huis, en spoe u voort.
Ik zwicht voor lijfsgevaer,noch dreigement, noch moort,
Zoo gy geborgen blijft. Men wenscht een' vorst in 't leven,
Den pijler van het huis. Wat's aen een vrou bedreven!

Orestes.

'K wil niet mijn hant aen u, gelijk aen moeder, slaen:
Al bloet genoegh gestort. Ik leef en sterf voortaen
Met u alleen, en wil een zelve lot genieten,
U medevoeren, of hier 't leven inneschieten,
En sterven aen uw zy. Hoor mijn gevoelen noch.
Zoo dit Diaen verdriet, hoe zoume Febus toch
Beveelen 't outerbeelt naer Pallas stadt te scheepen,
Uw aenschijn hier te zien? want dit by een gegreepen,
En overwoogen, hoop ik t' Argos weêr te staen.

Ifigenia.

Hoe kan 't geschieden dat wy beide niet vergaen,
Terwijlwe mikken op het wit van ons begeeren?
Bedenk het. 't Ooghmerk is alleen naer huis te keeren.

Orestes.

En kan men dien tyran niet helpen aen een' kant?

1010 *Noch vertellen:* d. i.: „noch ophalen."

1012, 1013 De *Godin* zou hier meer doen, dan *vermoeden;* want de roof van haar kerkbeeld was voor haarzelve niet wel te bedekken: ook sluit de tweede regel niet met den eersten. De *Godin* toch zou geen vermoeden koesteren, omdat de *dwingeland* de altaarnis ledig vond. Lees alzoo: „hoe zullen wij de Godin misleiden, hoe den dwingeland, als hij," enz.

Ifigenia.

Gevaerlijk, zoo hy wort van vreemden aengerant.

Orestes.

Men waegh' het, raeken wy aldus den noot te boven.

Ifigenia.

Ik durf het niet, en moet uw moedigh opzet loven.

Orestes.

Of gy my heimelijk verschuilde in deze kerk?

Ifigenia.

Om in de duisternis te glippen uit dit perk?

Orestes.

De nacht bedekt den dief: de waerheit zoekt de zonnen.

Ifigenia.

Men zou de tempelwacht niet licht bedriegen konnen.

Orestes.

Helaes, wy zijn om hals. Hoe raekt men van dien gront?

Ifigenia.

My dunkt ik weet noch raet, en eenen nieuwen vont.

Orestes.

Ontvou my uwen raet, of ik het ook verstont.

Ifigenia.

'K gebruik met glimp dat gy van spooken zijt bezeten.

Orestes.

Wat treken vint men, daer de vrouwen niet van weten?

1036 Lees: „voor vreemdelingen is het gevaarlijk, hem op zijn eigen grondgebied aan te randen."

1047 Euripides kan nimmer nalaten, waar hij er in zijn stukken maar eenigszins gelegenheid toe vindt, een hatelijkheid aan de vrouwen te zeggen, wat hem dan ook herhaaldelijk door Aristophanes in diens blijspelen is verweten.

Ifigenia.

'K zal melden hoe gy vlughte om uwe moederslaght.

Orestes.

Gebruik mijn onheil tot ons heil, naer uwe maght.

Ifigenia.

'K zal zeggen dat men u ten offer niet magh wijden:

Orestes.

En met wat glimp en schijn? 'k vermoede iet in dit lijden.

Ifigenia.

Gy zijt onzuiver, en moet eerst geloutert zijn.

Orestes.

Hoe kuntge 't kerkbeelt hun dan schaeken met een' schijn?

Ifigenia.

Ik wil het zuiveren aen strant, in zoute stroomen.

Orestes

Is 't kerkbeelt binnen, daer wy beide om herwaert komen?

Ifigenia.

'K zegh 't outerbeelt, van u bevlekt, eischt zuivering.

Orestes.

En waer? zegh zuidwaert, daer ons d'inham eerst ontfing.

Ifigenia.

Daer 't schip op anker leght gemaert om af te vaeren.

Orestes.

Draeght iemant neffens u het kerkbeelt naer de baeren?

1058 *Gemaert* voor *gemeerd,* „aan touwen vastgelegd."

Ifigenia.

Ik zelve alleen magh dit aenraeken, en niet ruw.

Orestes.

Wat deel heeft Pylades aen dezen moort zoo schuw?

Ifigenia.

Men zegge dat hy zich bezoedelt heeft aen u:

Orestes.

Zult gy dit heimlijk of met 's konings wil voltrekken?

Ifigenie.

'K zet hem met woorden om: ik kan 't niet anders dekken.

Orestes.

De gley leght zeylreede, om te gaen op Godts gena.

Ifigenia.

Bezorght gy 't ovrige, op dat d'aenslagh wel besla.

Orestes.

Een eenigh schort hier aen, dat d'aenslagh blijft verholen.
Bezweert dees vrouwen, en vermaentze, om niet te doolen.
Een vrouwetong verwekt medoogen in den mensch.
Ik hoope al 't ander zal beslaen naer onzen wensch.

Ifigenia.

O waerde vrouwen, 'k heb mijn opzicht op u allen.
Mijn leven hangt aen u, en hoe dit uit wil vallen,

1060, 1061, 1062 *Ruw, schuw, u:* ik weet geen ander voorbeeld in Vondels treurspelen van drie achtereenvolgende staande rijmen. Blijkbaar heeft de dichter zijn zonde tegen de regelmatigheid onder 't schrijven niet opgemerkt; doch evenzeer blijkt, dat hij zijn arbeid na de voltooiing niet heeft nagekeken.

1065 *Op Godts gena:* vrij kluchtige en moderne uitdrukking in den mond van Orestes.

1067 *Een eenigh:* „een enkel ding."

1071 *'k Heb mijn opzicht op u allen* voor „ik zie tot u op: ik wend mij tot u: ik neem tot u mijn toevlucht."

Of wel of qualijk, en versteeken van mijn lant,
En waertsten broeder, en mijn' waertsten bloetverwant.
Dit zy 't begin dan van mijn rede t'overwegen,
Hoe alle vrouwen van natuure zijn genegen
Tot onderlinge liefde, en, tot een' toeverlaet,
De hant te houden aen den algemeenen staet.
Zwijght stil, en helpt ons vlught. Men looft getrouwe
[tongen.
Gedenkt hoe hier een trits van vrienden, hardt gedrongen,
Al teffens een gevaer geperst is uit te staen,
Te keeren in hun lant, of teffens hier vergaen.
Raek ik behouden, gy zult ook dien zegen erven.
'K zette u behouden en verheught op Grieksche werven.
Weshalve bidde ik u, by uwe rechte hant,
En u, en u, en u, met mont en kusverbant,
By uwe trou, en by de liefste in uw geslachten,
By vader, moeder, en uw kinders, leert u wachten.
Wat zeghtge nu hier toe? hoe sterktge dit verzoek?
Wie kan het weigeren? maektge u hierinne t'zoek,
Dan is 't voorwaer met my en broeder omgekomen.

Rey.

Mevrou, schep goeden moet. Volhardt by 't voorgenomen:
Wat ons belangt, van ons wort niet een woort gerept
[Dat weet Jupijn], van al wat gy geboden hebt.

Ifigenia.

Het ga u wel om zulk een antwoort, rijp van reden.
Uw aller plicht vereischt terstont in 't hof te treden.
De koning van dit lant zal strax verschijnen, om
Hier t'onderzoeken of men voor het heilighdom
De gasten heeft geslaght, gewijt tot offerhanden.

1081 Versta: „door den nood gedrongen is, een en 't zelfde gevaar te zamen uit te staan."

1084 *Werven:* voor „kaden," om 't rijm; doch te wettigen door 't Amsterdamsch spraakgebruik, dat, omdat vele werven tevens kaden waren, de woorden door elkander bezigde.

1085 *Weshalve bidde ik u:* men zegt: „daarom, deshalve *bid ik u;*" maar: „waarom, weshalve bid ik u;" doch het metrum vorderde hier de omzetting.

1090 *Maektge u hierinne t'zoek* voor „maakt ge u hiervan af."

Eerwaerdighste godin, die, t'Aulis aen de stranden,
My voor 't moordaedigh zwaert van vader hebt bevrijt,
Behoeme, en deze mede, in dezen bangen strijt,
Of Grieken zal om u, lieght d'antwoort uit Godts kooren,
Noit Delfis zoeken, om Apolloos mont te hooren.
Maer nu verzoenbaer, schey uit dit verwaten lant.
Trek heen naer Pallas stadt, daer zy d'olyven plant.
Het voeght u langer niet te blijven by dien wreede,
Nu gy mooght woonen in een zegenrijke stede.

REY.

I. Keer.

Halcyon, die, met rou belaên,
Om Pontus rotsstrant heenen
Uw droevigh onheil zingt met steenen,
Een' zang, by wijzen slechts verstaen,
En uwen man doorgaens beklaeght,
Met galmende gezangen,
'K gelijke my, van druk bevangen,
By u, waer van het strant gewaeght.
Ik hier een vogel, zonder schacht,
En onvoorzien van pennen,
Verlang naer Griekenlant te rennen,
Uit lust ter Godtheit van de jaght,
Die op den bergh van Cynthus vaert,
Met palmen, groen van bladen,
Laurieren en olijf geladen.
Latonaes dochter lief en waert.
'K wensch zwaenen, tot gezang geboren,
Aen 't water daer met lust te hooren.

1101 *Moordaedigh:* wederom een voorbeeld van Vondels gewoonte, om in samengestelde woorden, als een woord eindigt met denzelfden medeklinker, waarmede 't volgende begint, een van beiden weg te laten. Zie hierboven bl. 142.

1109 *Halcyon:* de ijsvogel.

1113 De echtgenoot van Halcyone, die, toen hij in zee vergaan was, hem daarin wilde volgen en met hem in ijsvogels verkeerde. Zie Ovidius, *Hersch.* B, XI.

I. Tegenkeer.

Het stontme op traenen, toen de stadt
Ter neêr plofte, ik most vaeren
Met vreemde roovers door de baren,
Om gout geveilt, en opgevat.
De spruit van Agamemnon moet
De maeght, een priesterinne,
Ten dienst der wufte jaghtgodinne,
Een plengster van het hartebloet,
Hier dienen met een offerboet,
En schaffen offerhanden
Van vee, om op 't altaer te branden,
Met een doorgaens bedrukt gemoedt.
Gy zijt de zwaericheên gewent,
En hoeftze niet te leeren
Verdraegen: doch de kans kan keeren
Met eenen zwaey, na lange elend.
Na zacht gevley van goede dagen
Is 't juk van rampspoên zwaer te draegen.

II. Keer.

De gley met vijftigh riemen zal,
Befaemde maeght, u slingeren
Naer Argos met den dans der vingeren
Op Faunus fluit. Dat zoet geschal
Bestelt den roeier kracht en moedt.
Apollo spoedt het vaeren
Met zijne lier van zeven snaeren,
En zingt en speelt u door den vloet
Aen 't vruchtbre en vette Atheensche lant.
De snelle riemen streven
Door zee: ik eenzaem hier gebleven,
Sla mijn gezicht naer u van strant.
De winden vallen in het zeil
Van achter. Touwen rekken

1131—1138 Construeer: „ik (*de maeght*) moet, met een bedrukt gemoed, dienstbaar zijn aan de spruit van Agamemnon (Ifigenia), die als priesteres Diana dient en het hartebloed plengt, offerboeten doen, offerhanden schaffen" enz.

Terwijl de winden rustig trekken,
En 't schip door zee bruischt tot uw heil,
Op heesch klaeroen en zeetrompetten,
Om recht Pireüs in te zetten.

II. Tegenkeer.

Och quaem ik op de klaere baen,
Daer 't brandend vier der zonne,
Der hemellichten aêr en bronne,
Gewoon is jaerlijx om te gaen:
'K zou recht in top van 't oude hof,
Vol kamers, hangen blijven,
En op mijn taeie vleugels drijven
In 't hart der reien, daer met lof
Ik, maeght zijnde, in de bruiloft stont,
En voor mijn moeders voeten
Bevalligheden quam ontmoeten,
En voerdeze ten dansse in 't ront.
'K was uitgestreeken met de pracht
Van rijke feestgewaeden,
En puik van allerley cieraeden,
Daer 't al most volstaen in zijn kracht.
Haerlokken schaduwden mijn kaeken,
Waer op de roozen schooner blaeken.

Thoas.

Waer is, waer spreeke ik nu de Grieksche kerkkostrin?
Heeft zy de gasten al gewijt voor ons godin?

Rey.

Hier isze, ô koning, die u reên geeft van haer werken.

Thoas.

Wel Agamemnons kint, draeghtge uit Dianaes kerken,
Dat ongeoorlooft is, dit kerkbeelt met uw hant?

1162 *Pireüs:* de haven van Athene.

1181 *Kerkkostrin:* zie over de woorden van dezen uitgang Huydecoper, *Proeve* III, 308. *Kostrin* voor „priesteres" is echter niet goed te keuren daar *koster* eigenlijk *custos*, d. i.: „bewaarder," is, en geen „priester."

Ifigenia.

Hou stant, heer koning. Och hou toch een luttel stant.

Thoas.

Wat rechtge nieus aen? zeghme, ô Ifigeen, doe kennis.

Ifigenia.

Ik zuivere antwoorde u. My gruwt van zulk een schennis.

Thoas.

Wat brengtge nieus voor? Spreek recht uit, beknopt en [klaer.

Ifigenia.

Gy vingt hier offers op, ten smette van 't altaer.

Thoas.

Hoe weetge dit? of spreektge alleen naer uwe meening?

Ifigenia.

Het kerkbeelt keerde zich, daer 't stont, om dees verkleening.

Thoas.

Van zelf? of keerde 't door aerdtbeving met een' zwey?

Ifigenia.

Van zelf, en ons godin look d'oogen alle bey.

Thoas.

Wat 's d'oirzaek? zijn de vreemde ontzuivert door hun leven?

Ifigenia.

Dat is 't, en anders niet. My schrikt 't geen zy bedreven.

Thoas.

Vermoordenze op hun kust een' aengekomen gast?

Ifigenia.

Zy quamen herwaert aen, met huismoort zwaer belast.

Thoas.

Wat huismoort? 't lustme dit te hooren, en te weeten.

Ifigenia.

Zy hebben, bey vervloekt, hun moeder dootgesmeeten.

Thoas.

O Godt Apollo, dit's in 't noorden noit gehoort!

Ifigenia.

Heel Grieken dreefze wegh, en schupteze uit de poort.

Thoas.

Zoo brengtge 't beelt hierom naer buiten van het outer?

Ifigenia.

Om 't af te wasschen, in dees lucht, heel rein en louter.

Thoas.

Hoe kreeghtge kennis van der vreemdelingen smet?

Ifigenia.

Toen 't kerkbeelt op 't altaer gekeert stont en verzet.

Thoas.

Gy vat het recht, als opgevoedt by Grieksche wijzen.

Ifigenia.

Hun blijde tyding streelt mijn hart, dat d'aders rijzen.

Thoas.

Zoo brengenze u wat goets van Argos uit de zee?

Ifigenia.

Mijn eenigh broêr Orest leeft noch in rust en vrê.

Thoas.

Zoo wiltge om deze maer hen spaeren by het leven?

Ifigenia.

En vader is gezont en frisch tot noch gebleven.

Thoas.

Gy gingt, Diaen ten dienst, dan uit de kerk met reên?

Ifigenia.

Als die gansch Grieken haete, om 't onheil daer geleén.

Thoas.

Waer nu gebleven met dees vreemden uit de baren?

Ifigenia.

Men moet d'instelling van de kerkwet rein bewaeren.

Thoas.

Hoe komen waschvat en uw degen van der hant?

Ifigenia.

Ik wilze eerst zuiveren kerkpleghtigh op het strant.

Thoas.

Met eene bronaêr, of in zoute waterplassen?

Ifigenia.

De zee is maghtigh al de vlekken af te wassen.

Thoas.

Het offer der godin zal heiliger beslaen:

Ifigenia.

En mijne tempelplicht ook heiliger bestaen.

Thoas.

Komt hier de zeetong niet Dianaes drempel likken?

Ifigenia.

Wy hoeven eenzaemheit, en moeten meer beschikken.

Thoas.

Zoo breng hen waerge wilt: 'k wil geen geheimnis zien.

Ifigenia.

My past het outerbeelt in 't loutren eer te biên.

Thoas.

Met reên: het is bevlekt met moederslaght, te schroomen.

Ifigenia.

Ik had het anders uit den tempel niet genomen.

Thoas.

Godtvruchtigheit, met vlijt gepaert, een ieder sticht.

Ifigenia.

Hoor watme staet te doen.

Thoas.

Dat meltme naer uw' plicht.

Ifigenia.

Men boey de gasten.

Thoas.

Hoe, op datze niet ontvlieden?

Ifigenia.

Een Griek is trouweloos.

Thoas.

Gy dienaers, boeit henlieden.

Ifigenia.

Men breng' de gasten hier.

Thoas.

Het zal terstont geschiên.

Ifigenia.

Men dekke d'oogen, dat zy 't zonnelicht niet zien.
Bestelme ook eenen stoet van uwe lijftrouwanten.

Thoas.

En om wat reên?

Ifigenia.

Om al dien hoop in stadt te planten.

Thoas.

Op dat'er geen verschijne omtrent dien offerslaght?

Ifigenia.

Dat waer een gruwelstuk.

Thoas.

Ga heen, getrouwe wacht,
En zegh dat niemant dit slaghtoffer dicht genaeke.

Ifigenia.

Geen van de vrienden hoedt de stadt met zulk een waeke.

1232 *Een Griek is trouweloos* voor „niet te vertrouwen": het blijkt, dat het spreekwoord, betreffende de Grieksche trouw, reeds bestond niet alleen, maar dat de aanhaling daarvan geen ergernis bij de Atheners wekte.

1236 *Om al dien hoop in stadt te planten:* versta: „opdat zij t'huis blijven."

Thoas.

Gy tuight van my het geen op u veel beter slaet,
Naerdien het gansche lant om u verwondert staet.

Ifigenia.

Nu sta hier voor de kerk.

Thoas.

Om wat te doen en leeren?

Ifigenia.

De kerk te zuiveren met gout, op dat in 't keeren
Gy haer gereinight vint, wanneer de gasten hier
Aenkomen.

Thoas.

Wat verricht ik dan naer 's kerks manier?

Ifigenia.

Gy moet uwe oogen met een' zijden sluier dekken.

Thoas.

Om met geen offerslaght mijne oogen te bevlekken?

Ifigenia.

En draele ik u te lang?

Thoas.

Hoe treffe ik best de maet?

Ifigenia.

Het geve u dan niet vreemt.

Thoas.

Beschik wat hier toe staet.

1249 *Hoe treffe ik best de maet:* versta: „hoe zal ik juist den tijd kunnen berekenen dien gij noodig hebt."

1250 *Het geve u dan niet vreemt* voor „het bevreemde u niet." Deze woorden zijn een vervolg op Ifigenia's gezegde in den vorigen regel: *en draele ik u te lang.*
Staet voor „behoort, vereischt wordt."

Ifigenia.

Och of dees zuivering besloegh naer mijn gebeden!

Thoas.

Ik bidde desgelijx het zelve uit rijpe reden.

Ifigenia.

Ik zie de gasten nu aenstappen uit het huis,
De jongelingen, en het heilighdom, heel kuisch,
Om dien vervloekten moort door offerslaght te vaegen.
Ik zie de fakkels voor de gasten heenedraegen,
En 't geen de loutering van hun en 't kerkbeelt eischt.
'K gebie den burger dat hy voor dees zuivring deist.
Zoo eenige kostrin de hant wil rein bewaeren,
Of huwlijk sluiten, of in arbeit gaet van baeren,
Vertrekt en wijkt, op dat gy smet ontfangt noch hoon.
O dochter van Jupijn, en dochter van Latoôn,
Wassche ik hnn' dootslagh af, en offre hen ter stede
Daer 't voeght, gy zult voortaen, in veiligheit en vrede,
Gerust een zuiver huis bewoonen zonder vlek,
En wy gelukkigh zijn. Schoon ik nu niet ontdek'
Het ovrige aen de goôn, veelkundigh en ervaeren,
Noch lust my, ô Diaen, dus veel u t'openbaeren.
De tweeling van Latone
Godt Febus, met zijn gouden haer,
Verdient dat elk hem kroone,
Om zijn vernuft en harpesnaer.
Diane, schoon van straelen,
Is fix op schieten afgerecht,
In Delos vruchtbre dalen.
De moeder van 't stilstaende en slecht
Bronwater, toenze scheide
Van 't eilant, overal befaemt

1258 *Deist* voor *deinst.*
1259 *Eenige kostrin:* het Gr. spreekt hier alleen van „eenige *vrouw.*"
1273 *Schoon van straelen:* „die (als Luna) een fraai schijnsel van zich geeft.'
1276—1280 Lees: hun moeder Latona, toen zij van het eiland scheidde, ge leidde en droeg hen van het stilstaande en slechte bronwater naar d kruin Parnas."

Door hun geboort, geleide,
Droeghze op de kruin Parnas genaemt,
Den wijngodt toegeschreven,
Daer eer de draek, een aerdtsch gedroght,
Den rugh hadde opgeheven,
Vol spikklen van natuur gewrocht.
De muil zagh root en bloedigh,
Vol kopre tanden. Zulk een dier
Bewaekt Godts antwoort moedigh,
In schaduwe van lauwerier.
O Febus, gy, noch teder,
En hupplende op uw moeders arm,
Schoot dien spelonkdraek neder,
Begost, op 's vreemdelings gekerm,
Den vraegende te paeien,
Gezeten op den dryvoettroon,
Heel schuw van 't zaet te zaeien
Der logentael, te koop om loon,
Daer lang Kastalje in waerde
Haer water uitgiet klaer en puur,
En 't navelpunt der aerde

1280, 1281 De berg Parnassus heeft twee kruinen: de een strekte aan Apollo, de andere aan Bacchus tot zetel.

1289—1300 Deze regels zijn verre van gelukkig te zijn uitgevallen. Lees: „o Febus! gij, nog een teeder kind, dat op de armen uwer moeder huppeldet, schoot dien spelonkdraak neder, en sinds, u op den drievoet vestigende, gaaft gij antwoord op de vragen van den vreemdeling, die uw raad en bijstand inriep: en gij vermeedt de handelingen der zoodanigen, die logens venten om loon. Daar staat uw heiligdom, waar Kastalië zijn helder water uitgiet, nabij het middelpunt der aarde."

1299 *'t Navelpunt der aerde:* de stad, die aan den voet van den Parnas gelegen was, droeg eerst denzelfden naam als de berg; later, naar de slang, die door Apollo gedood was, *Python,* en eindelijk *Delfi.* Men hield bij de ouden deze stad voer het middelpunt der aarde. Hoe men er toe gekomen was, zulks te bepalen, leert ons Claudianus:

Juppiter, ut perhibent, spatium cum discere vellet
Naturae, regni nescius ipse sui,
Armigeros utrumque duos aequalibus alis,
Misit ab eois occiduisque plagis.
Parnassus geminos fertur junisse volatus.
Contulit alternas Pythius axis aves.

d. i.:

Jupijn, zoo luidt de faam, wou d' omvang leeren kennen

U kent voor zijnen nagebuur.
Maer Febus rant in 't ende
Vrou Themis, telgh van 't aerdtrijk, aen,
Verstootze in droeve elende
Uit d'antwoortkoorspelonk, die waen
En zinnepoppen baerde,
Ook veelen 't aenstaende en 't verleên
En 't voor de hant verklaerde,
Wat in den droom op 't bed verscheen:
Want d'aerde, door 't verspreeken
Van 't kroost der bitse nydigheit,
Godt Febus had versteeken,
En hem 's waerzeggers dienst ontzeit.
De koning, snel van voeten,
Streeft naer den troon van Godt Jupijn,
En klaeght hem, na het groeten,
Hoe hy nu quam in armen schijn
Met lege handen klaegen,
En badt hem vierigh 's aerdtrijx haet
En Delfis antwoort toch te jaegen
Uit Febus kerke, nu versmaet.
Jupijn begost te lachen,
Naerdien de zoon zoo ras en snel
Hem quam om inkomst prachen
En winst voor zijn spelonkkapel.

En 't juiste midden van 't hem toebedeelde Rijk.
Van de oost- en westergrens zond hij op vlugge pennen
Twee adelaren af, elkaar in vlucht gelijk.
't Was op Parnassus, dat zij samen nederstreken.
Twee arenden bleef sinds 't gewijde Delfos kweeken.

1301, 1302 Apollodorus, *Bibl.* c. IV, verhaalt, dat Apollo, de kunst van waarzeggen geleerd hebbende van Pan, naar Delfi ging, waar Themis, dochter der aarde, haar orakelen sprak, en waar hij de slang, die hem 't naderen beletten wilde, nederschoot en vervolgens zich van den heiligen drievoet meester maakte.

1309—1312 Dit is onverstaanbaar voor al wie 't oorspronkelijke niet raadpleegt. De zin van 't Grieksch is: „de aarde, moeder van Themis, het belang van hare beleedigde dochter omhelzende, ontneemt aan Febus het vermogen der waarzeggerij.

1313 *De koning:* „Febus Apollo."

1318—1320 Lees: „en bad hem, den toorn der Aarde, en de leugenachtige antwoorden, die nu te Delfi gegeven werden, te doen ophouden."

Hy schud het hooft, en weigert
Dees bede, schort het droomgenot,
Neemt wegh het hooghgesteigert
Bedrogh, gedwongen met een slot,
Herstelt dus Febus waerde,
Beschikt den volken heiligh dicht
In eenen hoop vergaerde,
Een waere spellinge, uit het licht
Van zijnen troon daer boven;
Een afscheit waert te loven.

BODE.

O kosterinnen van altaer en kerk, waerheen
Is koning Thoas, dien wy zoeken, nu getreên?
Sluit op de hofpoort: roept terstont den lantsheer buiten.

Rey.

Wat's dit? zal ik het geen my niet geboôn is uiten?

Bode.

Twee knaepen, door den raet van Agamemnons kint,
Vervlogen uit dit lant te water heel gezwint,
Met eene Grieksche gley, die zy ter sluik bevrachtten
Met ons Dianes beelt, het welk wy heiligh achten.

Rey.

Gy zeght het geen men naeu gelooft dat kan geschiên.

1325, 1326 *En weigert dees bede:* juist het tegendeel; Jupiter stond de bede toe, als uit het vervolg blijkt.

1326 *Schort het droomgenot:* d. i.: „ontneemt aan Themis het *genot,* het voordeel, dat zij uit hare droombeduidingen trok."

1328 *Gedwongen met een slot:* het *bedrog* namelijk werd om zoo te zeggen *achter slot* gezet. Dat *slot* sluit hier echter niet best en is inderdaad niet meer dan een rijmlap.

1330 *Heiligh dicht:* „orakels in verzen."

1331 In de vorige uitgave stond *in eenen hoop by een vergaerde.* Ik heb die woorden *by een,* die den regel zonder nut langer maken dan de overige en zeker bij abuis waren blijven staan, doorgeschrapt.

1337 *Sluit op: opsluiten* is hier *opensluiten.*

De koning van dit rijk, dien gy begeert te zien,
Ging haestigh uit de kerk.

Bode.

Waer ging hy heenestreven?
De vorst moet weeten wat de vreemden hier bedreven.

Rey.

Wy weeten 't niet: hierom ga heene, jaegh hem na,
En openbaer dit zelf den koning niet te spa.

Bode.

Ay zie hoe trouweloos zijn vrouwen. Zie haer nukken.
Gy zijt handaedigen aen haere lasterstukken.

Rey.

Gy raest. Wy kreunen ons de vlught der vreemden niet.

Bode.

Zult gy de hofpoort niet ontsluiten? wacht u, ziet.

Rey.

Niet eer een tolk ons melde of nu de koning binnen
Of buiten 't hof ging.

Bode.

Op, sluit op, om tijt te winnen.
Ik zegge noch, sluit op. Hofwachters, gaet terstont,
En zeght den koning aen, uit mijnen eigen mont,
Dat hier de bode komt, met onverzierde maeren
Van rampen, bootschappen hoe 't heden is gevaeren.

Thoas.

Wie raest en klopt dus voor de kerkdeur van Diaen,
En jaeght een' dootschrik op het lijf die binnen staen?

Bode.

Dees logenachtigen my van den tempel dreven,
En zeiden gy waert uit, en zijt noch hier gebleven.

1353 *Een tolk:* d. i.: „een heraut of deurwachter, belast met bij den koning de zoodanigen aan te dienen, die gehoor bij hem verlangden."

Thoas.

Wat winst verwachtten zy? wat zochtenze hier door?

Bode.

Dat melde ik u, ô vorst, hier na: nu luister, hoor
Wat voor de hant is. Dees gewijde aen onze altaeren
Ifigenie is uit den lande weghgevaeren,
Met deze gasten, en het kerkbeelt schoon van strael.
Haer offerlouteren is loutre logentael.

Thoas.

Wat zeghtge? van wat wint ter quaeder uur gedreven?

Bode.

Geeft u dit vreemt? zoo berghtze Orestes en zijn leven.

Thoas.

Wien bergtze, Tyndars zoon, haer' broeder, Tyndars zoon?

Bode.

Dien zy Diane toegewijt hadde om te doôn.

Thoas.

O gruwelstuk, wat naem, wat vloek brengt gy niet mede?

Bode.

Hier denk niet aen, maer hoor, belieft het u, mijn rede,
En overweegh de zaek, en na'et verhaelen let
Met welk een' troep gy hen op 't spoor volgt en bezet.

Thoas.

Gy raetme wel. Zy zijn heel diep in zee gesteeken,
Op datze vlughtende mijn speer en schicht ontweeken.

Bode.

Na datwe 't bare strant genaekten, daer Orest
De roofgley maerde al stil in 't boghtigh strantgewest,

1367 *Schoon van strael:* wederom het epitheton, in vs. 1272 gebezigd.

1375, 1376 *Let met welk* enz.: wij zouden zeggen: „zie dan dat gij volks genoeg bij de hand hebt, om hen na te zetten."

1376 *Bezet* voor „vangt." *Bezetten* is, naar zijn oorspronkelijke beteekenis, letterlijk: „in bezit nemen" of „hebben."

1380 *Maerde:* „vastmeerde, vast lei."

Zoo wenkte ons [die, van u tot wachters megezonden,
De gasten hielden wel zorghvuldigh vastgebonden,]
De koninglijke maeght, dat wy van haer een stuk
Afweeken, op dat zy, op haeren aenslagh tuk,
'T geheime zuivervier ontsteeken moght en branden:
Maer zy hielt haere hant geslagen aen de banden
Der vreemdelingen, dat ons in nadenken braght.
Noch volghdenwe het spoor der bende naer ons maght.
Ten leste, op datze scheen wat anders aen te vangen,
Zoo stakze een keel op, huilde, en zong bedroefde zangen
In 't Grieksch, als die den moort wou spoelen in den vloet.
Na lang stilzitten schoot ons in of 't uitheemsch bloet,
Van bant geslaekt, haer hier moght moorden, dan ontvlieden.
De vrees nochtans, om niet t'aenschouwen 't geen onslieden
Niet vrystont, hielt ons lang vast zitten stom en stil.
Na'et zitten slooten wy met een' gemeenen wil
Te stappen derwaert zy by een gezeten waeren,
Al zou men 't ons verbiên. Daer zienwe, reedt te vaeren,
Een Grieksche gley, voorzien met riemen, schrap en vlugh
Om zee te kiezen, als met vleuglen op den rugh
Gehecht, en vijftigh met den riem gereet te roeien,
De gasten achter op, geslaekt van bant en boeien,
Aen 't stuuren met den boom: maer andren winden vast
Het anker voor den boegh. Een ander recht den mast,
Of vlieght de touwen op, en redze, en spant de zeilen,
En laet mevrou op strant. Wy, ziende deze onheilen
En looze treken van de maeght, bezweeken niet,
Noch spaerden arrebeit, noch moeite, noch verdriet.
Wy houden 't hoofttou vast, en rukken, eerze spoeien,
Met kracht de dollen uit, op datze ons niet ontroeien.
Daer twistenwe onderling: wat spoetge uw reis ter zee,
En voert de priesterin, en 't heiligh kerkbeelt me?
Waerom verstoutge u een verkochte maeght te roven?
Hy antwoort hun: Orest vervoert naer Argos hoven
De lang geschaekte, die men weder hier bequam,
Zijn zuster, eene telgh uit Agamemnons stam.
Wy houdenze evenwel, om dit gewelt te weeren,
En dwingenze, om met ons naer u ten hoof te keeren,

1406 *En laet mevrou op strant:* lees: „terwijl Ifigenia nog op strand staat."
1410 *De dollen:* „de dolpennen, waar de riemen aan worden vastgehecht."

Waerop zy schriklijk ons in 't aenzicht randen aen.
Wy trekken geen geweer, noch zyliên ook, maer slaen
Met drooge vuisten toe, en bey de jonglings raeken
Ons op de borst en 't hart, dat al de ribben kraeken.
Wy, dus getaistert, vliên de rots op, heel geschent.
De leden, gansch vermoeit, bezwijken in het endt.
De mont en tanden bloên, en d'oogen, en de wangen.
Wy vechten veiliger daerwe op de steenrots hangen,
En smijten steenen: maer de schutters in het schip
Beschieten ons van ver met pijlen op de klip.
Het slingrend schip wort door de golf naer lant gedreven.
Maetroozen durven zich te water niet begeven.
Toen komt Orestes flux neêrstijgen in de zee.
Hy neemt zijn zuster op den arm en schouder mê,
En, langs den valreep steil en schichtigh opgevloogen,
Zet haer in 't schip, waerop het beelt, uit 's heemels boogen
Om laegh gedaelt, begint te spreeken op dees wijs:
O Grieksche zeeliên, valt aen 't roeien, elk om prijs,
Dat al het water schuimt. Wy hebbenze. Wy wonnen
Den schoonen buit, waerom men herwaert quam geronnen,
Tot in d'Euxynsche zee, door 't schrikkelijk geklots
Der Cyaneesche tegens een geklonke rots.
Zy streven, op dees stem door 't water datze steenen.
Het schip, zoo lang het in de haven is, spoet heenen,
Maer t'elkemael het uit de boght des inhams vlugh
Zou vaeren, smeet de golf en barning het te rugh:
Want byster onweêr, uit den zuiden opgesteeken,
Den vaert belette. Zy, geleert op alle streeken
En buien, streven vast hier tegens aen met maght.
De konings dochter valt aen 't bidden met dees klaght
Latonaes spruit, behoeme, uw tempelpriesterinne,
Dat ik, van dezen gront verlost, Athene winne.
Vergeefme 't schaeken van uw heilighdom: want gy
Bemint uw' broeder ook. Gedenk, Godin, dat wy
Ons bloetverwanten me beminnen naer 't betaemen.
Maetroozen hooren dit gebedt, en roepen t'zamen:
Godt woudts, ter goeder tijt. Zy maenen op een ry

1455 *Godt woudts:* voor „God betere 't?" Wij hebben deze uitdrukking reeds meermalen ontmoet. In den mond echter van heidensche matrozen klinkt zij wat heel vreemd.

Elkandren rustigh aen, en slaen van wederzy
De handen aen den riem: doch 't schip, dat voortgang
[weigert,
Komt met den vloet allengs naer strant toe neêrgesteigert.
Dees springt in zee, om 't schip te zetten van het zant;
Die winden 't anker voor den boegh gemeener hant.
Men vaerdighde my af, als een' der gaeuste knaepen,
Om u te melden hoe het ginder staet geschapen.
Men ga dan heene, en hael de boeien by der hant.
Bedaert de zee niet, 'k zie dien ganschen hoop gestrant.
De zorgh des zeegodts heeft noch Troie niet vergeeten:
Want hy, op Pelops stam en telgen fel gebeeten,
Zal Agamemnons zoon den burgeren en u
Met recht nu levren, en Orestes zuster, schuw
Van Aulis in het eerste, om 't offer voor de schepen.
Zoo wort d'ondankbre van de kerkgodin gegreepen.

Rey.

Rampzalige Ifigeen, nu raektge t'onbedacht
Met uwen broêr Orest noch eens in 's konings maght.

Thoas.

Gy burgers algelijk van deze ongrieksche kusten,
Welaen, wat sammeltge de paerden toe te rusten,
Te rennen strandewaert? zult gy de Grieksche gley
Niet neemen, en met hulp van 't goddelijk geley,
Dees godeloozen, op de vlught, met kracht aenrannen,
De zommigen het schip heenstrevende vermannen,
Te water en te lant met maght van ridderschap,

1465 Neptunus immers had gedurende den Trojaanschen oorlog aan de zijde der belegerden gestaan, en vervolgde, na de verwoesting der stad, de terugkeerende Grieksche heirvoogden, inzonderheid Ulysses, met zijn wrok. Hij had echter tegen het geslacht der Pelopiden nog eene afzonderlijke veete, waar in de volgende regels op gedoeld wordt.

1478 *De zommigen:* uit deze en andere uitdrukkingen, die in dit stuk voorkomen, terwijl wij ze bij Vondel niet ontmoeten in andere gedichten van dezen tijd, zouden wij bijna tot de gevolgtrekking komen, dat deze vertaling de vrucht was van een arbeid, op vroegeren leeftijd verricht. Dan — hoe vreemd het zij — wij bespeuren meer een merkelijk verschil van stijl en vorm tusschen de oorspronkelijke en vertaalde gedichten van Vondel, hoezeer in hetzelfde tijdvak geschreven.

Om hen te vatten, en te slingren fel en rap
Van eene steenrotse, of, met eenen pael geslagen
Door 't lichaem heene, zulk een' sprong te leeren waegen?
Maer gy, ô vrouwen, wel bewust van dit verraet,
'K wil op zijn tijt u zulk een schendige euveldaet
Verleeren: nu gebiet de tijt het werk te spoeien,
Niet stil te zitten, eer de schelmen zeewaert roeien.

Minerve.

Waer heene, ó koning? waer vervolghtge met dien troep
De vlughtelingen? sta, en hoor Minerves roep,
En staek dees najaght. Staek 't verdaegen van uw bende;
Apolloos antwoort stuurde Orestes, vol elende,
Om zich, bereden van de Razerny, t'ontslaen,
Zijn zuster t'Argos t'huis te voeren, zeewaert aen,
En 't heiligh outerbeelt op mijnen gront te planten.
Ik zelve ontvouwe u dit. Orest met zijn trouwanten,
Die gy wilt dooden, daer de zeestorm hen bezwaert,
Is van Neptuin, ten dienst van my, in noot bewaert.
Hy roeit vast door de zee. Orest, hoor mijn geboden.
Gy hoort mijn stem om hoogh, al zijtge ver gevloden.
Aenvaert het kerkbeelt en uw zuster, en wanneer
Gy bly t'Athene komt, gesticht tot Pallas eer,
Daer leght een plaets gewijt, in d'Attikaensche paelen,
Omtrent Karystus boort, by 't volk in groene dalen
Geheeten Halas: bou en wy daer eene kerk,
En plant het kerkbeelt van Diane, tot een merk
Van uwe zwaericheên, genoemt Diane in 't noorden:
En ter gedachtenis van 't leet, na'et moedermoorden,
In 't ommezwerven door gansch Griekenlant geleên,
Door drift der Vloekgodinne in vlekken en in steên.
Men zal hier na het beelt van Tauren pleghtigh eeren:

1481, 1482 *Met eenen pael geslagen door 't lichaem heene:* uit deze woorden, die letterlijk uit het Grieksch zijn overgenomen, blijkt, dat de straf van „empaleeren" reeds in de dagen van Euripides bij de volksstammen aan de Zwarte Zee in gebruik was, waar zij zich voortdurend en tot op onzen tijd is blijven handhaven.

1505 *Diane in 't noorden:* of „Noordsche Diana," ter herinnering van de bijzonderheid, dat het kerkbeeld uit het noordelijk gelegen Tauris herkomstig was.

Dan stel een kerkwet in voor die op 't feest verkeeren,
En vieren het ontstaen van uwe moederslaght.
Men prikke met een zwaert een' manshals week en zacht,
Dat die zijn bloet laete, om de schuldige eer te geven
Aen dees godin: en gy: ô Ifigeen, verheven
Ter kerkkostrinne, zult te Brauron voor Diaen
De tempeltrappen, haer geheilight, gadeslaen.
Als gy begraven leght, dan zal men, naer 's lants zeden,
U noch gedenken, en opdraegen zijde kleeden
En sluiers, die de vrou, in baerens last en noot
Gestorven, binnen 't huis ontruimde met haer doot.
'K beveele u dezen rey Griekinnen droef aen 't schreien,
Trouhartigh uit het lant te helpen en geleien;
Dewijl ik u behoede, en gy naer wensch in 't velt
Van Mars met evental van stemmen zijt herstelt:
En ô Orest, ik wil voortaen dat tot hun voordeel
Der stemmen evental gedaeghden berge in 't oordeel.
O Agamemnons zoon, voer zuster van dees kust:
En gy, ô Thoas, toom uw gramschap in, en rust.

Thoas.

Minerve, ô koningin, wie zou den wil der goden
Niet volgen, nu dit wort van hooger hant geboden?
Gewis hy waer niet vroet. Ik wil Orestes dan
Noch zijne zuster niet vervolgen, schoon hy van
'T altaer het kerkbeelt schaekte, en vloot met zijn gezellen.

1514 *O Ifigeen:* door latere verwarring werd zelfs Diana onder den naam van Ifigenia vereerd.

1515 *Te Brauron: Brauron* was een stad in Attika, waar het beeld werd heengevoerd. Zie Pausanias *in Att.* Hij stelt de plaats in de nabijheid van Marathon.

1517—1520 Diana werd ook als de schutsgodin der kraamvrouwen aangebeden, wat zonderling genoeg was, daar zij, als maagd, niet ondersteld kon worden veel ondervinding in deze zaak te hebben opgedaan. Hoe 't zij, men schreef aan haar pijlen de kracht toe, de barensweeën op te wekken.

1521 *'K beveele u:* deze woorden worden wederom tot Orestes gesproken; als uit vs. 1522 en 1523 blijkt. Immers Orestes, en niet Ifigenia, was *in 't veld van Mars* (den Areopagus) door staking van stemmen vrijgesproken.

1525—1526 Versta: „ik wil, dat voortaan de gedaagde het voordeel geniete, bij staking van stemmen te worden vrijgesproken."

Het voeght niet tegens uw vermogen zich te stellen.
Men laetze vaeren met ons kerkbeelt naer uw lant.
Het werde op uw altaer ter goeder tijt geplant.
'K wil deze vrouwen in 't gezegent Grieken zenden,
Op uw gebodt, en mijn gedaeghde ridderbenden
Te rugge houden van uitheemschen, en hun schip.
Ik loof 't geen u gevalt, en rust hier stil en stip:
Want aller Goôn begeerte en d'uwe sta nu boven.

Minerve.

Maetroozen, vaert vry heene, en voert den lang verschoven
Orestes, braven zoon van Agamemnon, heen
Naer mijn Athene toe. 'k Geleize, en wil met een
Mijn zusters heilighdom voor smette en schantvlek hoeden.
Vaert heen, naer 's hemels wil en schikking, door de vloeden,
En slijt, bevrijt van druk,
Uw dagen met geluk.

Rey.

Eerwaerdighste onder goôn en menschen,
Wy volgen, Pallas, naer ons wenschen,
Op uw gebodt. Ik hoorde daer
Een onverwachte blyde maer.
Eerwaerdige overgroote zege,
'T is reên dat ik dit overweege
Mijn leven lang, en zulk een kans
Bekransse met den lauwerkrans.

1541 Hier is de vertaling ten eenenmale in de war. Er staat in 't Grieksch:

Τὸ γὰρ χρεὼν σουτε καὶ ϑεῶν κρατεῖ.

d. i.: „het Noodlot beheerscht ook u (Minerva) en alle Goden." Die opperheerschappij van het Noodlot was een leerstuk van de heidensche theologie. Volgens een der handschriften wordt de regel Minerva in den mond gelegd, waardoor de zin zou worden: „ik prijs, Thoas! uw gehoorzaamheid; want het Noodlot beheerscht u en zelfs de Goden."

1554—1556 Deze slotregels, welke men insgelijks vindt achter den „Orestes" en „de Feniciaensche," slaan niet op het koor, dat hier spreekt, maar op den dichter van het treurspel, en drukken het *plaudite* der Latijnsche blijspeldichters uit.

OP SINTE AGNES FEEST.

AEN

AGNES BLOK.

Heden laet Ambroos zich hooren
Onder duizent hemelkooren,
  Om *Sinte Agnes* 't zuiver lam,
  Uw genan, uit Roomschen stam,
Met een dubble kroon geheven
Op den troon van 't eeuwigh leven.
  Het geloof, 't welk zy belyt,
  In het barnen van dien stryt,
Daer zich d'afgodist bezondight,
Wort al 't aerdtryk door verkondight.
  Dit getuight Sint Paulus bladt,
  Aen de groote weereltstadt
Met zyn eige hant geschreven.
Godt wil u zyn' zegen geven,
  Dat Sinte Agnes, ryk van glans,
  U onthaele in 's hemels trans.

1667 den 21^{en} in Loumaent.

Op Sinte Agnes feest. Afgedrukt volgens den tekst van Vondels handschrift, thans in het bezit van den heer A. Th. Hartkamp te Amsterdam.

Over Agnes Block is hierboven op bl. 131 reeds het een en ander medegedeeld.

1 *Ambroos:* de hymnen en kerkgebeden, die bij den dienst der Agnesfeesten gebruikt worden, zijn grootendeels gevloeid uit de sierlijke pen van St.-Ambrosius. Zie *L'année Liturgique, deuxième section: le temps de Noël, deuxième partie,* par le R. P. Dom PROSPER GUERANGER, Abbé de Solesmes, pag. 391.

5 *Met een dubble kroon:* Agnes is de eenige kerkheilige, die tweemaal binnen acht dagen gevierd wordt: 21 en 28 Januari wordt haar dood, en haar verschijning aan haar bedroefde verwanten, herdacht.

11—13 Met andere woorden: „dat getuigt Paulus in zijn brief aan de Romeinen."

UITVAERT
VAN ZIJNE HEILIGHEIT
ALEXANDER DEN ZEVENDEN.

CUNCTANDO RESTITUIT REM.

Ten leste stort de Roomsche stander
Van Fabius met *Alexander,*
En treft ons met dien zwaeren slagh
In bloeimaent. d'Allerblijste dagh
Van 't jaer, gerezen voor alle oogen,
Wort met dees wolk des doots betogen,
En kleet den kerkelijken staet,
Met recht bedroeft, in 't rougewaet.
De Faem verheft zich uit de vesten
Der stadt, van 't oosten tot in 't westen,
Zoo wijdt d'aeloude sleutelmaght
Zich onbepaelt zette in haer kracht.
De hant van zulk een' hooghbegaefde,
Die 't kruisdom in den noot hanthaefde,
Ten schrik van 't brullend Turkendom,
Is koudt. De wijze mont leght stom,
Waer door d'onfaelbre Geest op d'aerde
Zich in oraklen openbaerde.
Sint Markus zeeleeu, trots beschut
Uit Englenburgh, ontbeert een stut
Aen zijnen staet. De Kandiaenen
Bezwijken, smilten in hun traenen,
t' Ontijdigh van 't gewijde hooft
Der kerke en zijne hulp berooft.

Uitvaert van Alexander den zevenden. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 695).

Paus Alexander VII, door Vondel reeds meermalen bezongen, overleed 22 Mei 1667, na de Kerk ruim 12 jaren bestuurd te hebben.

Cunctando restituit rem: d. i.: „hij herstelde de zaken door zijn (voorzichtig) dralen." Zie *Aen.* VI, 846, waar van Fabius Cunctator gesproken wordt.

2 *Fabius:* het geslacht waartoe de Paus behoorde.

11 *D'aeloude sleutelmaght:* d. i.: „het gezag der Pausen, als nazaten van Sint-Peter."

19—22 Versta: „Venetië en Kandia derven de hulp, welke zij uit het kasteel Sint-Angelo van den Paus tegen de Turken ontvingen."

Terwijl het heir der Ottomannen,
Met Rus en Tarter aengespannen,
Op d'onbewaekte kruisgrens stroopt,
Baldaedigh brant en moort, en hoopt
Uit Christenlantsche staetkrakkeelen
Een' onwaerdeerbren roof te deelen.
De Maetschappy van Jesus zucht.
Dees mist hem, door wiens gunst zy lucht,
En adem schepte, in rijk Venedigh;
Toen zy herstelt, gerust en vredigh,
Haer erf bezat, na lang gedult,
En smaet, geleden zonder schult.
Christine, op Vatikaen herboren,
Heeft haren Vader zelf verloren,
Die zulk een koningklijke ziel
Beminde, en voor zijn dochter hiel;
Dewijlze 't heilzaem licht der waerheit
Zagh opgaen, in zijn volle klaerheit,
En koos, met rijxverlies en scha,
De kroon van 's hemels heilgena.
De vader volghde Godts verkoornen,
Op Christus spoor, gekroont met doornen
Van smaet, gevlochten met geen vuist
Van Heidenen, al t'onbesuist,
Maer met de hant der onbeschaemden,
Wien zulke lastren minst betaemden.
Zoo stont d'onnoosle heilant bloot,
Getreên van zijnen dischgenoot.
Nu rust de martlaer, mat van quijnen,
En worstelen, en bittre pijnen,
Geduldigh, zonder klaght en schrik,
Geleden tot den jongsten snik:
Zijn voorbeelt leert de stormen doorstaen.
De kroon volght na: de strijt moet voorgaen.

31—36 Zie Vondels gedicht op *Alexander VII, Hersteller van Jesus Societeit in den Staet van Venetie,* (1657).

37—44 Vergelijk de gedichten op den *Afstant en het reizen van Christine,* (1654), en op haar *Blijde Inkomste te Rome,* (1656).

45 *De vader:* hier „de Paus." Zie vs. 38.

OP ZYNE HEILIGHEIT

CLEMENS DEN IX.

TE VOREN

JULIUS ROSPIGLIOSI.

Metam. Lib. XII. *O facunde senex, ævi prudentia nostri.*

Wie *Clemens* in zyn beelt bespiegelt, ziet een wonder,
Dat hooger dan 't vernuft der oude wyzen gaet.
Een kracht van wysheit en voorzichtigheit woont onder
Dees teêre en gryze schors; beleit en rype raet,
En nadruk van beleit; een *Julius*, geschapen,
Niet om zijn vaderlant te trappen op het hooft,
Maer 't hof van Ottoman te toonen, hoe Godts wapen,
De zon van 't heiligh Kruis, zijn halve maen verdooft.
Hy hanthaeft Kandie, en Godts zaek, met Christus stander.
Zoo groot een nazaet voeght den voorzaet Alexander.

Op Clemens den IX. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy*, 1682, I, bl. 545. Den 20 Juni 1667 volgde kardinaal Julius Rospigliosi Alexander VII onder den naam van Clemens IX op. Hij was in 1600 geboren te Pistoja in Toskane uit eene adellijke familie: en had o. a. gedurende elf jaren als Nuntius in Spanje verblijf gehouden, waarna hij door den Paus benoemd werd tot Gouverneur van Rome en later tot diens Secretaris.

Clemens IX trad vooral op als de man des vredes. Door zijn bemoeiing werd door Frankrijk de vrede te Aken gesloten, die een einde maakte aan den vijandelijkheden tusschen onzen Staat en Frankrijk en Spanje.

Naar men zegt, trof de overgave van Kandia (6 September 1669) den Paus zoozeer, dat hij begon te kwijnen en den 6 December van hetzelfde jaar overleed.

O facunde senex, caet.: d. i.: „o welbespraakte grijsaard, voorzichtigste onzer eeuw!" Zie Ovidius, *Metam.* XII, 178.

6 Versta: „niet, om het voorbeeld te volgen van zijn naamgenoot Julius Caesar."

7 *Maer 't hof:* versta: „maar, *om aan* het hof," enz.

ZEEGEVIER

DER

VRYE NEDERLANDEN

OP DEN TEEMS.

EST MOLLIS FLAMMA MEDULLAS.

Wie in Maroos zee wil vissen,
Volgh der Staeten schrandren vont,

Zeegevier der vrye Nederlanden op den Teems. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgaven in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 696).

Karel II, die geen kans zag, den oorlog gaande te houden, had de eerste aanleiding de beste aangegrepen, om te kennen te geven, dat hij naar vrede neigde: en in Mei waren de onderhandelingen te Breda geopend. Men was hier wel onderricht, dat de zorgelooze koning, die alleen op zijn vermaken bedacht was, de gelden, door het Parlement toegestaan om krijg te voeren, tot geheel andere einden besteedde, en de Staten begrepen hiervan gebruik te moeten maken, om hem een geduchten slag toe te brengen, en zoo tot het bekorten van den oorlog te dwingen. Te dien einde was de Ruyter in 't voorjaar in zee gezonden, met last om den vijand op eigen grond aan te tasten. Het feit werd, gelijk bekend is, in tegenwoordigheid, of liever onder 't hoofdbestuur van den praalzuchtigen, doch moedigen Cornelis de Witt, in 't laatst van Juni volbracht, en, voor zooverre men in aanmerking neemt, dat Engeland zich op dat tijdstip in een betrekkelijk weerloozen toestand bevond, breeder uitgemeten dan het verdiende. Doch, was het, even als vroeger het nemen der zilvervloot, als wapenfeit niet te vergelijken bij zoovele zeeslagen, waarin wij overwinnaars waren geweest, of zelfs een glorierijke nederlaag geleden hadden, het had een onmiskenbaren zedelijken invloed, en strekte om bij de Nederlanders het zelfvertrouwen weder op te wekken, even als het in gelijke mate den schrik bracht onder de Engelschen, die nu huns ondanks erkennen moesten, dat wij voor 't oogenblik meester waren van de zee.

Est mollis flamma medullas: d. i.: „de weeke vlam verteert het merg." Zie *Aen.* IV, 66.

1—8 De zin is, zoo ik dien wel versta: „wie Vergilius recht wil leeren waardeeren, legge woordenboeken enz. ter zijde, en oefene zich, gelijk de Staten doen, in het bestudeeren van de verborgenheden der politiek: dan zal hem blijken, hoe de oorlog alleen ontstaat uit den nijd dien Londen (Britsch Carthago) voedt tegen Amsterdam."

Zette 't vischnet op den gront,
Leere staetgeheimenissen,
Noit voorheene klaer verstaen.
Nu kan elk dit raetsel raên.
Amsterdam en Britsch Karthage
Worstlen onderling om strijt:
Want de Brit elx vaert benijt,
Alle kusten tot een plaege.
d'Opgeworpe zeegodt Jork
Eigent zich Neptunus vork.
Hy verbiet de zee te roeren,
En gebiet dat elk de vlagh
Strijke voor zijn zeegezagh.
Hy heeft recht de vlagh te voeren,
En te rooven wat hem lust,
Van den Teems tot Indus kust.
Onder schijn van trek tot vrede
Speelt de schalk, tot 's nabuers scha,
Zijne paisrol in Breda:
Maer men kent Leicesters zede,
Die meineedigh en veraert,
Elk naer 't hart steekt met zijn' staert.
Hierom vont 's lants raet geraeden
Op te waeken, en uitheemsch

11 *d'Opgeworpen zeegodt Jork:* op den kant der oude uitgave staat hier wederom, evenals bij de *Jammerklaght*, (Zie boven bl. 129) *Neptunus Britannicus*. Door *Jork* moet hier echter niet zoozeer 's konings broeder Jakobus, Admiraal der vloot, worden verstaan, als wederom, evenals in de *Havenschendery*, de koning van Engeland.

12 *Vork* voor „drietand."

22 *Leicesters zede:* het oude verwijt tegen Leycester wordt hier wederom opgerakeld.

24 *Met zijn' staert:* onze dichter houdt hier de gelijkenis vol, in zijn vroegere gedichten van gelijke strekking, als b. v. in zijn *Gezegent Voorspel van den Zeestrijt* (boven bl. 94), in zijn *Havenschendery* (ald. bl. 107), en in zijn *Zegezang* (ald. bl. 118) voorkomende, en waarbij de Britsche zeemacht, of ook wel haar aanvoerder, wordt voorgesteld als een zeedraak. Bezigde nu dat gedrocht in den krijg zijn muil en tanden, hier, waar het diplomatieke onderhandelingen geldt, wordt het voorgesteld als verraderlijk stekende met zijn staart.

26 *Uitheemsch:* Vondel bedoelt: „op des vijands eigen bodem," en zoo het woord *uitheemsch* dit niet volkomen duidelijk uitdrukt, 't is omdat er in

Met een zeemaght op den Teems
Alle gronden door te waeden,
t' Onderzoeken door een' helt
Hoe die rijxpols was gestelt.
Nieu Karthago, bang voor tasten,
Woelt hier tegens aen met kracht,
Stopt de stroomen, sterkt de wacht,
Spant de ketens, ketent masten,
Zinkt de schepen, damt de kil,
Ziet niet aen wat helpen wil.
Batavieren uitgelaeten
Bruizen dat het yzer knarst,
En de keten breekt en barst
Van dit Turkse Damiaten
Op den Teemstroom, naer den stijl
Van het Sparen aen den Nijl.
Stuardts ruiteryen woelen.
Jork en Monk, gevlught op strant,
Zien hun vloot en slot in brant
Van een zeekoorts, niet te koelen,
Voelen hoe, als Maro leert,
Zachte vlam het mergh verteert.
Londen voelt zijn krachten smelten,
Staet noch eens in vier en gloet,
Die de koorts in d'adren voedt.

onze taal moeilijk een ander rijmwoord op *Teems* te vinden was. Evenzoo in den „*Gysbrecht*," vs. 103:

Doen Guido nijdigh was, dat Floris, al t'uitheemsch
Gezint, zijn' erfgenaem wou huwen aen den Teems.

29, 30 De gemeenzame uitdrukking „iemand den pols voelen," voor „zich aangaande iemands welstand", doch ook „aangaande iemands materiëelen of zedelijken toestand vergewissen," wordt hier op geestig dichterlijke wijze toegepast op de proef, die de Staten-Generaal van Engelands weerbaarheid hadden genomen.

31 *Bang voor tasten:* versta: „die op dat pols-voelen niet gesteld was."

36 Versta: „ontziet geen middelen of kosten, mits zij maar kunnen helpen."

40—42 Men weet, dat, ten tijde van de kruistochten, de Nijl bij Damiate ook door een keten was afgesloten, dien, volgens de overlevering, de Haarlemmers middendoor zaagden."

44 *Jork:* hier werkelijk „de Hertog van York."

48 Vertaling van het motto.

51 *Die de koorts in d'adren voedt:* zinspeling op den regel *Aen.* IV, 2:

Vulnus alit venis et caeco carpitur igni.

Nieu Karthago rijdt op stelten.
Withal, Hof en Parlement
Vloeken *Ruiter*, *Wit*, en *Gent*,
Stil te swijgen kan niet baeten:
Want de vierpijl, die hen prangt,
Dootlijk in de zijde hangt.
Stoffers, terght nu Zeven Staeten.
Schent verbonden, eer en trou.
Groeit in Schellings brant en rou.
Al de scheepsbou blijft nu steeken,
En wat trots ten hemel steegh.
Alle havens leggen leêgh.
Hun gekorve masten spreeken,
En de brantschat, fix betaelt,
Op dien Ruitertoght gehaelt.
Tot een eeuwigh zeegeteken
Zal het zeeslot, groot van faem,
Dat, gevreest om Karels naem,
Alle havens aen wou steeken

52 *Rijdt op stelten*: de uitdrukking: *op stelten rijden*, werd reeds vroeg gebezigd om uit te drukken: „in opschudding zijn, 't hoofd op hol geraken."

53 Hier worden als kantteekening in de oude uitg. de navolgende verzen uit Vergilius aangehaald:

It clamor ad alta
Atria: concussam bachatur fama per urbem.
Lamentis, gemituque et femineo ululatu
Tecta fremunt, resonat magnis plangoribus aether;
Non aliter quam si inmissis hostibus omnis
Carthago aut antiqua Tyrus; flammaeque furentes
Culmina perque hominum volvantur perque deorum..

Zie *Aen.* IV, 635 sq.

Withal: White-hall, het toenmalige paleis des konings.

56, 57 Hier wordt in de kantt. aangehaald *Aen.* IV, 73:

Haeret lateri letalis arundo,

d. i.: „de doodelijke schicht blijft hem in de zijde steken."

60 *Schellings brant en rou:* zie de *Jammerklaght*, boven bl. 127.

61 Hier haalt Vondel in de oude uitg. de navolgende regels aan uit *Aen.* IV, 86:

Non coeptae assurgunt turres: non arma juventus
Exercet, portusve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minaeque
Murorum ingentes, aequataque machina coelo.

65 *Dien ruitertocht:* woordspeling. *Ruitertocht* zou ook kunnen beteekenen: „rooftocht."

67 *Het zeeslot:* de „*Royal Charles.*"

Met een zeepest en bederf,
Pronken voor 't Oostindisch werf.
Zeeraet, spaer geen gout, noch parel,
Noch doorluchtigh diamant
Aen een scheepskroon, om parmant
Dien veroveraer van *Karel*
Rijk te kroonen, dat de nijt
Brakel 't hart toebraeke uit spijt.
Eer den zeehelt met een wapen.
Hang zijn slaghzwaert in 't gestarnt,
Dat den Brit in d'oogen barnt,
Die de zee wil overgaepen,
En verslinden al wat zeilt.
Hollant heeft zijn' gront gepeilt.

72 *'t Oostindisch werf: 't werf* voor *de werf* is naar 't Amsterdamsche spraakgebruik, dat veelal de *e* zoo van 't mann. als van 't vr. lidw. wegkapte, waardoor 't woord als onzijdig klonk; zoo las men op pakhuizen *d'Arend, d'Pellicaan;* en werd *de Cingel,* bij verloop *'t Cingel.*

73 *Zeeraet:* de Admiraliteit te Amsterdam, onder welke de Ruyter thans stond.

75 *Parmant:* met staatsie.

84 Niet fraaier kon dit heerlijk gedicht gekroond worden dan met dezen kernachtigen slotregel.

DE ZEELEEU

OP

DEN TEEMS.

JACULATUS PUPPIBUS IGNEIS.

Ik, de koning van de Britten,
Ben door openbaere blijk

De Zeeleeu op den Teems. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 697).

Jaculatus puppibus igneis: d. i.: „het vuur op de stevens geworpen (den brand in de schepen gestoken) hebbende." Zie *Aen.* II, 276.

Gode zelf alleen gelijk,
Dat 's gerust en stil te zitten,
Aen te zien, in top gevoert,
Hoe 't zich al rondom my roert:
Want van Kalis tot aen Doever
Hangt ons waterketen vast,
Dat 'er niet een enkle mast
Doorsluipt tusschen elken oever,
En ons dondrende metael
Brant al 's aerdtrijx kusten kael.
Thetis offert ons haer' vollen
Schoot, van schatten overlaên,
En de vader Oceaen
Moet zijn wateren vertollen,
Zwichten voor ons zeegewelt,
Dat den zeegoôn wetten stelt.
Zoo sprak Karel, trots gezeten
Op den troon, daer onlangs prat
Zijn onthalsden vader zat:
Doch die treurrol scheen gesleeten,
Schoon de stam van Stuard leert
Hoe het weereltsdom verkeert.
d'Allerhooghste, die met wenken
In een' oogenblik het al
Wat zich opblaest brengt ten val,

4 *Dat's gerust en stil te zitten:* de oude hekeldichter laat Karel II zeggen, dat zijn gelijkheid met God hierin bestaat, „dat hij, met gerustheid, uit zijn hoogere sfeer het gewoel om hem heen aanschouwen kan."

7 *Kalis:* Calais.

8 *Ons waterketen:* versta: „de oorlogsschepen, die 't Kanaal bezetten." Zie hetzelfde beeld, in de *Inwijdinge van 't Stadthuis*, vs. 240.

13 *Thetis:* de moeder van Achilles was wel een zeegodin, maar van ondergeschikten rang en die uitsluitend in de Grieksche zee t'huis hoorde. Vondel meent hier: „*Tetys*, de gemalin van Oceaan."

16 *Vertollen:* d. i.: tolplichtig, cijnsbaar maken."

22 *Die treurrol scheen gesleeten:* voor: „die treurige geschiedenis scheen Karel II uit het geheugen te zijn gegaan, hem door ondervinding niet wijzer gemaakt te hebben." — Nogal merkwaardig zijn deze regels in den mond van den dichter, die vroeger zoo krachtig voor den onthalsden vader partij trok.

25 *Met wenken* voor: „met een wenk," of „met te wenken."

En verwaentheit in kan schenken
Wat zy anderen bereit,
Hoorde dees vermeetenheit.
Hierop bruist de vloot der Staeten
Naer den Teems, daer Brittenlant
Trots zijne ysre keten spant:
Maer wat kan een keten baeten,
Als de Leeu van Hollant brult,
En de zee met dootschrik vult?
Hy rukt stael, als ragh, aen flarden,
Sloopt kasteelen langs het strant,
Steekt met zijn gezicht den brant
In de schepen. Wie kan 't harden!
Voor het vier van 't leeuwenoogh
Vlieght het magazijn om hoogh.
Karel, die de trotse schepen
Zaeght verbranden in uw nest,
En uw zeeslot, 's nabuurs pest,
Met een' klaeu naer Tessel sleepen,
Zeghme, ô scherpe waterroe,
Hoe was toen uw hart te moe?
Toen de Zeeleeu uwen standert
Streek, en zonder schrik en schroom
U braveerde op uwen stroom,
En Breda, van toon verandert,
Leerde zwichten voor dees kans,
Van onsterfelijken glans?
Riddert vry met koussebanden:
Ruiter, Gent, en Ruwaert *Wit*
Toonen u het rechte pit
Van 's lants adel, die de tanden

28 *In kan schenken:* zie *Verovering van Grol,* vs. 316:
Of hy 't den Prince moght inschencken *was zijn wensch.*

45 *Uw zeeslot:* zie *Zeegevier,* vs. 67–71.

55 *Riddert vry met koussebanden* voor „deelt vrij de orde van den Kouseband uit." Het woord *ridderen* voor „tot ridder verheffen," was toen nog maar weinig in gebruik, en ik herinner mij niet, het elders bij Vondel te hebben aangetroffen. 't Heeft echter fortuin gemaakt; immers tegenwoordig hoort men dagelijks: „hij is *geridderd*", voor „hij heeft een ridderorde ontvangen."

58 *'s Lants adel:* men moet het woord *adel* hier niet opvatten in den zin

Den verwaenden hooghmoet biet,
Die noch Godt noch mensch ontziet.

van „ridderschap"; want daar behoorden (wel *Gent*, maar) noch *De Ruyter*, noch *De Witt* toe; maar in dien van krijgsdeugd en wakkerheid. 't Is hier van vs. 55 af een fraaie variatie op het afgezaagde thema *nobilitas sola est atque unica virtus.*

DE VREPYLAER

DER

VRYE NEDERLANDEN.

ÆQUORA TUTA SILENT.

Nu een eeuwigh zegeteken
  Van den zeepais opgehaelt
In de lucht aen 's hemels streeken,
  Heerlijker dan Memfis naelt,
Op het hof der Zeven Staeten,
  Vaderen van 't vaderlant,
In wiens schaduwe onderzaeten
  Rusten, door de sterke hant
Van het hoogh gerecht verdaedight,
  Dat dien zeedraek 't hooft verplet,
Met triomfe ons begenadight,
  En in 't erf der zeevaert zet.
Laet, zoo wydt de dyning strant schaeft,
  d'Afgront bassen uit zijn kolk;

De Vrepylaer der vrye Nederlanden. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 698). De vrede te Breda werd 31 Juli 1667 geteekend.

Aequora tuta silent: d. i.: „de veilige zeeën worden stil." Zie *Aen.* I, 164.

5 *Het hof der Zeven Staeten:* „de vergaderzaal der Staten-Generaal," welke laatste in de vorige gedichten altijd bedoeld worden, waar Vondel van *de Staten* spreekt.

7 *In wiens schaduwe:* in die van het vs. 5 genoemde *Hof.*

't Waterrecht, van Godt gehanthaeft,
Komt uit 's oorloghs donkre wolk
Voor den dagh met schooner glanssen.
Houwt nu op dien Vrepylaer
's Lants gezegende oorloghskanssen,
Al het doorgestaen gevaer,
Zoo veel dapperheên van braven,
Die zich queeten voor den Staet,
Ondermynt en ondergraven
Van 't onthoofde lantverraet,
En Leicesterlijke treken,
Door de blaeuwe vlagh gebroet,
Om den burgerkrygh te queeken,
In een zee van heldenbloet.
Houwt hierop het brandend Londen,
Aengesteeken van Godts hant,
Tritons, dolfyns, waterhonden,
Schutgevaerte op zee en strant.
Elders dryft de Tucht de branders
Van den Teemsstroom met haer zweep.
d'Overhant braveert met standers,
Dieze op *Karels* zeeslot greep.
Elders wil de Goutzucht booren
In een gout- en zilvermyn:
Maer zy breekt den ysren horen
Op het slot van Kormantyn.
Elders vaert een bosch van vlooten
Fredrix Kroonenburgh voorby.
Gibraltar ziet van zijn slooten
Duizent vlaggen op een ry,
Langs Tuskane, en Barbarye,

18 *Houwt nu:* d. i. „vertoont in uitgehouwen beeldwerk."

24 *'t Onthoofde lantverraet:* niet zeer duidelijk, voor „de omgekochte zeekapiteins, die o. a. in den slag bij Lestoffe verraderlijk de vlucht namen en daarvoor onthoofd werden.

26 *De blaeuwe vlagh:* de Engelsche koningsvlag, die *blauw* van kleur was.

33, 34 Versta: „elders, op een ander vak van dien zeepilaar, moet gij onze zeemacht afbeelden, onder de gedaante van de Tucht de Britsche branders naar den Teems terugdrijvende."

35 *d'Overhant* voor „de overwinning."

40 *Op het slot van Kormantijn:* door de Ruyter in Februari 1666 veroverd.

Weeligh vliegen af en aen.
Doever, alle zeevooghdye
Eens voor eeuwigh afgestaen,
Ziet de Schipvaert op haer vlogels
Moedigh zweven heene en weêr
Als een wolk van watervogels,
Onbepaelt van strant en meer.
Ginder spant de wint de doeken,
Die, niet langer achterom,
Beide d'Indiën bezoeken,
t'Huis en uitheemsch wellekom,
Ingehaelt met ope deuren.
d'Oceaen, van smook gestikt,
Wort met Indiaensche geuren
Opgeholpen, en verquikt;
Ginder 't vreverbont bezegelt,
In Breda, die vredestadt;
Een verbont, dat woestheit regelt,
En aen bant leght op een bladt.
's Lants Hooghmogentheit, der steden
Toevlught, zit voor 't Hollantsch hof,
In haer kracht, en aengebeden,
Met onsterfelyken lof.
Eene kroon met zeven straelen
Geeft een' luister om het hooft,
Die de Zevenstar in 't praelen
Met gesteente en gout verdooft.
Keizers, koningen, gezanten,
Al wie tegens slaefschen dwang
Zich in 't blanke harnas kanten,
Van den op- en ondergang,
Komen haer van verre groeten,

48 *Afgestaen:* versta: „*hebbende* afgestaan."

54 *Niet langer achterom:* d. i.: „niet langer om Ierland heen," welken weg de schepen der Compagnie gedurende den oorlog nemen moesten, omdat de tocht door 't Kanaal verhinderd was.

58—60 De dichter wil te kennen geven, dat er vrij wat strijd is gevoerd moeten worden, eer de kostbare voortbrengselen uit Indië met de retourvloten konden worden overgebracht.

64 *Op een bladt:* ja, wel op een *blad,* en dat spoedig wegwaaide.

76 *Van den op- en ondergang:* namelijk *der zon.*

Treên in onderling' verdragh,
Daer 't gewelt voor haere voeten
Leght verwonnen slagh op slagh.
Zy verwelkomt alle heeren.
d'Oorloghsamptenaers staen reet
Uit te voeren 't hoogh begeeren,
Naer den eisch van hunnen eedt.
Elk ontziet in plicht t'ontbreeken.
Elk moet zwijgen: zy magh spreeken.

86 *Zy: 's Lants Hooghmogentheit;* zie vs. 65.

BEURTGEZANG,

OP DE KOMSTE

VAN DEN DOORLUCHTIGHSTEN VORST EN HEERE

KOSMO DE MEDICES,

Prince van Tuskanen.

A magno demissum nomen.

AMSTERDAM. ITALIAEN.

Amsterdam.

Wat glori komt mijn hooft beschijnen,
In 't hartje van den wintertijt?

Beurtgezang op de komste van Kosmo de Medices. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 699).

Cosmo III, Prins van Toskane en zoon van den Groot-Hertog Ferdinand, heeft tijdens de onderhandelingen te Breda, een bezoek gebracht aan Amsterdam, dat hier door Vondel bezongen wordt.

A magno demissum nomen: d. i.: „een naam, van een groot man herkomstig." Zie *Aen.* I, 288, waar de regel op Julius Caesar slaat en in zijn geheel luidt:

Julius, a magno demissum nomen Julo.

Italiaen.

De morgenstar der Florentijnen,
Een eeuwige eer, uw kroon benijt.

Amsterdam.

Wat telgh is 't? uit wiens stam gesproten?
Spreek duitlijk Duitsch. Hoe luit de naem?

Italiaen.

De jonge *Kosmo* van den grooten,
De weerelt kenbaer door zijn faem.

Amsterdam.

Een godtheit daelt, als uit de wolken,
Om laegh in 't vrye Nederlant.

Italiaen.

Onthaelt van zeven vrye volken,
Daer gy alleen de zeekroon spant.

Amsterdam.

Zoo zagh voorheen de groote moeder
Der koningen mijn groote stadt;

Italiaen.

De moeder van der Franschen hoeder,
Geheilight door het lelibladt.

Amsterdam.

Zy gaf Gaston, zijn' broeder, 't leven,
Nu schoonvaêr der Tuskaensche spruit.

Italiaen.

En eert u noch in haere neven.
Gy zeilt hun havens in en uit.

3 *De morgenstar der Florentijnen:* beeldspraak voor: „de erfprins van Florence."

13, 14 *De groote moeder der koningen:* Maria van Medicis.

17, 18 Cosmo de Medicis was in 1651 getrouwd met Margareta Louise, dochter van Gaston van Frankrijk, Hertog van Orleans en broeder van Lodewijk XIII.

Amsterdam.

Fernandus zagh mijn bloetvlagh praelen,
Toen 't Britsch kasteel ten hemel voer.

Italiaen.

Dat uwen waterleeu *van Galen*
Den doot in 's Hertoghs haven zwoer.

Amsterdam.

De zoon kan hier het graf aenschouwen,
't Welk 's helts gebeente en naem bewaert;

Italiaen.

En daeden, op den zerk gehouwen.
Zoo blijft de deught alom vermaert.

Amsterdam.

Dees Prins ziet hier mijn schiltkroon pronken,
Ten prys van zijn voorvaders stam:

Italiaen.

Een keizers gifte, uw trou geschonken.
Zoo blinkt Florence t'Amsterdam.

Amsterdam.

Mijn Kapitool, by zijn gebouwen
Geleeken, zal te doover staen.

Italiaen.

Ik zweer 't gezicht wil hem noit rouwen.
Het wykt Sint Mark, noch Vatikaen.

21 *Fernandus:* Ferdinand III, Hertog van Toskane.

23 *Van Galen:* toespeling op den heldendood van Joan van Galen, in den zeeslag bij Livorno.

30 *Zijn voorvaeders:* Cosmo II, grootvader van den tegenwoordigen Prins, was met Magdalena van Oostenrijk gehuwd geweest.

34 *Zal te doover staen:* d. i.: „zal er dof bij afsteken, zal zijn glans er door verdoofd zien."

Amsterdam.

Maer d'Arno schenkt gezonder luchten
En ooft dan d'Aemstel hem kan biên.

Italiaen.

Uw mastbosch draeght ook goude vruchten,
Een bosch, van Princen waert bezien.

Amsterdam.

Prins *Kosmo* dreight den Turkschen roover
Te ketenen op Tunis strant.

Italiaen.

Scheept Putten met uw krijghsvloot over,
Zoo wort die zeepest uitgebrant.

Amsterdam.

Dan keerenze met Christe-slaven,
En Smyrne ziet den handel vry;

Italiaen.

En d'Aemstelheer onthaelt zijn braven
Met zeekortouwen langs het Y.

Amsterdam.

Dan brult de zeeleeu van Venedigh,
En Kandie schept verschen moedt.

Italiaen.

Hy wet zijn klaeuwen eens zoo sneedigh,
En Villa dempt al 't helsch gebroet.

39, 40 Het compliment, waarmede de Italiaan dat van Amsterdam beantwoordt, is allergeestigst.

43, 44 De zin is: „zend Cornelis de Witt, Ruwaard van *Putten*, met een vloot naar Tunis, en hij zal er de galeien verbranden, evenals hij de schepen op de Teems heeft gedaan." Werkelijk had de keizer omtrent dezen tijd de Staten verzocht, hem hulp te bieden tegen de Turken, en wellicht had Cosmo in last, dat verzoek nader bij hen aan te dringen.

52 *Villa:* ik ken een Markies van *Villa*, die veldheer was van Urbaan VIII, doch reeds in 1648 gesneuveld; of de Venetiaansche vlootvoogd, die hier

Amsterdam.

Dan krijght Europe een nieu gestalte,
En 't kruis braveert de Turksche maen.

Italiaen.

Gansch Barbarye schrikt voor Malte,
Dat Asie en haer maght houdt staen.

Amsterdam.

Geene afgunst groey' noch rijze tusschen
Den Hertogh, en 's lants vryen staet.

Italiaen.

De Batavier omhels' Hetrusschen,
Zoo lang de zon te water gaet.

bedoeld wordt, tot zijn maagschap behoorde, is mij onbekend. In allen gevalle heeft hij de hoop van den *Italiaan* niet verwezenlijkt. — 't Is waar, *Putten* werd ook niet naar de Middellandsche Zee gezonden, en de Staten hadden wel wat anders in den zin dan, den keizer en Vondel ten gevalle, de Turken te beoorlogen.

OP D'OUDE

HOLLANTSCHE GESCHIEDENISSEN,

BESCHREVEN VAN DEN HEERE

PETER SCHRYVER.

Hier wandelt men in 't velt van *Schryvers* Schrijfpapieren,
En ziet 's volxs oirsprong aen den uitgang van den Rijn,
De Katten nederslaen, vereent met Batavieren,
Besprongen van Romain, en vast aen hunne lijn;
Tot dat helt Burgerhart het juk der slavernye

Op d'oude Hollantsche Geschiedenissen. Volgens den tekst in *Scriverius* „Corte Beschryvinge van Hollandt, Zeeland en Vrieslandt, mitsgaders der selven Graven, 's Grav. 1667." 4°.

5 *Burgerhart:* „Claudius Civilis."

Durf schuiven van den hals, langs d'oevers aen den vliet
Van Rijn en Wael en Maes, uit haet van dwinglandye,
En sluit het vreverbont, na lang geleên verdriet.
Men ziet hier na het paert van Hollant heenedraven,
Dan zacht, dan harder, uit ontzagh voor toom en roe
Der Staeten, meesters van hunne ingetoomde *Graven*,
Van eersten Diedrik tot den Tweeden Flippus toe.
Bedank heer *Schryver*, door veel onderzoek ervaeren.
Een Schrijvers pen onthoudt zoo menigh hondert jaeren.

11 *Der Staeten, meesters van hunne ingetoomde Graven:* het was, sedert de omwenteling, de gewoonte geworden, de Graven voor te stellen als hun macht van de Staten ontleenende, en, evenals later de Stadhouders, hun ondergeschikt. Wien de eer der uitvinding van dit sprookje toekomt, weet ik niet; maar reeds HOOFT neemt het als waarheid aan. Zie den aanvang zijner *Nederl. Histor.*

OP HET SINEESCH TREURSPEL,

VAN

JOANNES ANTONIDES.

MISSUS IN IMPERIUM MAGNUM.

Lykungzus bout zijn troon vol moedt,
Als hy Zungchin heeft kleen gekorven,
Gehakt aen stukken zoo verwoet,
In root ciment van 's Keizers bloet:

Op het Sineesch treurspel van Joannes Antonides. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy*, 1682, II, bl. 237.

Missus in imperium magnum: d. i.: „tegen een groot rijk gezonden." Zie *Aen.* VI, 812.

1—4 Vreemd is het, dat de voorstelling, hier gegeven, noch met die van Vondels *Zungchin*, noch met die van Antonides' *Trazil* overeenstemt. Immers in het treurspel van Vondel wordt *Zungchin* niet *klein gekorven*, maar verhangt zich, en in dat van Antonides is het niet *Lykungzus*, maar *Trazil*, die *zijn troon bout*.

Maer eer de rijxbou is bestorven,
Berst Xunchi, als een hooge vloet,
Ten rijke in, stoot het met den voet
Om verre. Een rijk, met kracht verworven
En dwinglandye, staet niet lang.
Wat 's heerschappy? een overgang,

5 *Eer de rijxbou is bestorven:* d. i.: „eer de nieuwe heerschappij tijd gehad heeft, zich te vestigen." Men zegt van kleuren, enz. dat zij *bestorven* zijn wanneer zij behoorlijk droog en daardoor tegen bederf beveiligd zijn.

ZUNGCHIN

OF

ONDERGANG

DER

SINEESCHE HEERSCHAPPYE.

TREURSPEL.

Venit summa dies, & ineluctabile tempus.

d. i.:

[Het is de jongste dag en het onvermijdelijk oogenblik.]

Zie *Aen.* II, 324.

Afgedrukt volgens den tekst der eerste uitgave in 1667 bij de weduwe van Abraham de Wees, te Amsterdam verschenen (*Bibliographie van Vondels werken,* n^{0}. 700).

DEN WELEDELEN HEERE

CORNELIS NOBELAER,

HEERE VAN KABAU, GRYSOORT &C.

De staetwijzen[1]), alle de krachten des vernufts opspannende, om eene bestendige heerschappy te beschieten, konden noit hun gewenscht ooghmerk treffen. De Romainen, in staetkennisse en oorloghshandel, boven alle andere volken, bedreven en uitgeleert, lieten zich voorstaen dat die kroon in Cezar en Augustus voltrokken was, toen deze stem, gelijk een hemelsche trompet, de wijde weerelt in d'ooren klonk,

IMPERIUM SINE FINE DEDI[2]):

Maer d'uitkomste leerde sedert hoe het rijk, na verloop van dry en vier eeuwen, geschokt en bouvalligh, allengs tot eene woestheit quam te spatten; en zulx, dat van dien grooten naem, nu al overlang, niet dan d'ontleende nagalm en dootsche schaduwe overschiet. Eeuwigheit, geduurzaemheit, bestendigheit blijven de Godtheit eigen, die de weereltsche maghten onverwrikbaere paelen zet, en, gelijk profeet Daniel[3]) zeght, tijden en jaeren verandert; rijken overvoert en bevestight; ons leerende geene zekerheit, buiten Godt, in veranderbaere dingen te stellen. Op deze veranderingen van staeten en doorluchtige personaedjen draven de treurspeelen doorgaens ten tooneele[4]),

---

[1]) *Staetwijzen:* personen, geoefend in staatwijsheid.

[2]) *Imperium sine fine dedi:* d. i.: „ik heb een rijk gesticht, dat geen einde nemen zal." Zie *Aen.* I, 283.

[3]) *Profeet Daniel:* waarschijnlijk wordt hier gezinspeeld op *Dan.* XI, waarin van vele invallen enz. gesproken wordt, en in 't bijzonder op vs. 13.

[4]) *Op deze veranderingen.... draven de treurspeelen doorgaens ten tooneele:* versta: „deze veranderingen.... leveren in 't algemeen de meest geschikte stoffe tot het vervaardigen van treurspelen."

die, naer datze van te grooter nadruk zijn [1]), te heerlijker boven de minderen uytsteeken. Onder zoodaenigen magh dit voorbeelt van den Sineeschen Keizer Zungchin, onlangs voorgevallen, onder de naemhaftighste [2]) met recht gerekent worden: want hy, de leste telgh uit den befaemden stamme en geslachtboom der Taimingen, ontrent dryhondert jaeren in volle eere, sleepte door zijnen val met zich dien bloedigen inbreuk van den grooten Cham, keizer der Tartaren, en gaf heldendichteren rijke stof om eene Ilias hier mede te stoffeeren. De goddelijke poeet zeght van koning Priamus:

Hæc finis Priami fatorum. Hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incensam & prolapsa videntem
Pergama, tot quondam Populis, terrisque superbum
Regnatorem Asiæ. Jacet ingens littore truncus,
Avulsumque humeris caput, & sine nomine corpus; [3])

Hetwelk beter op keizer Zungchin past, wiens lijk, op het velt voor d'oogen van zijnen triomfeerende vyant, aen riemen en dunne snipperlingen [4]) gesneden lagh: want Priamus, hier beheerscher van Asia genoemt, beheerschte alleen Frygie en Mygdonie, niet te gelijken by het wijtstrekkende keizerdom van Sina, het oostersche Europe genoemt. Maer hier mede endight mijne rede noch niet: hier valt iet meer by te voegen.

Het Apostolische licht der waerheit hadde in zijnen opgang niet alleen de Oostindien, maar ook Tartarye, naer de ghetuighenis van hunnen eigen keizer, bescheenen, doch was sedert telkemaele, door den haet en de nijdigheit der waerzeggeren afgodiste Bonsien [5]) en guighelaeren benevelt en verduistert; gelijk ten lange leste ook in Japonie, van den heiligen Franciscus Xaverius zoo gelukkigh bestraelt, als door eenen vuilen rook en smook, uit den afgront opwellende, onder tyran Taikozaeme

---

[1]) *Naer datze van te grooter nadruk zijn* voor „naar dat zij (de treurspelen) een te treffender catastrophe behandelen."

[2]) *Onder de naemhaftighste:* d. i.: „onder de belangrijkste en beroemdste."

[3]) *Sine nomine corpus:* deze regels zijn te vinden *Aen.* II, vs. 554 sq.

[4]) *Snipperlingen* voor „snippers, reepen."

[5]) *Bonsien:* 't zelfde als *Bonzen,* Tartaarsche priesters.

verdonkert; toen Karel Spinola [1]), neef van zijnen grootdaedigen grootvader, graef Augustijn Spinola, met zijne medegenooten, vier jaeren lang, onder den blaeuwen hemel, van koude bevrozen, van hitte gebraden, stantvastigh den gloeienden rooster van den heiligen Laurens, dien grooten martelaer, verdoofde [2]), De kruisboom voorheene van de eerste ontsluiteren der Sineesche weerelt weder met onvermoeiden arbeit, in Sina geplant. begon, onder de heerschappy van keizer Zungchin, adem te herscheppen, te bloeien en te groeien, en ongelijk veiliger onder d'opgaende regeeringe van den jongen Tarter; ook zulx dat koninginnen, vorsten, de grooten van het hof, besneênen, mandarijnen, amptenaeren, en ontelbaere duizenden, de Wet van den eenigen verlosser der menschen omhelzende, zich in het zuivere waschbadt der wedergeboorte lieten baden: maer helaes de jonge keizer, die de waerheit in 't openbaer begenadighde, en zelf, als een herboren Konstantijn, overbodigh [3]) was zich het juk des gekruisten t'onderwerpen, ten waere het verbodt van de veelheit der vrouwen hem t' onverdraeghzaem scheen; komt, door gehengenis der goddelijke voorzienigheit, welker voetstappen onnaspoorbaer zijn, ontijdigh t' over-

---

[1]) Karel Spinola was de eenige zoon van Octaaf Spinola, Graaf van Tarsacole, Grootstalmeester en gunsteling van Keizer Rudolf II, en kleinzoon van Augustijn Spinola, die zich onder Karel V onderscheidde. In 1564 geboren, werd hij te Nola, onder de oogen van zijn oom, den Kardinaal Filippus Spinola, opgevoed, trad in 1584, spijt den tegenstand zijner bloedmagen, in de Orde der Jezuïeten, en maakte zich een naam als leeraar in de wiskunde. Vervolgens verzocht hij, naar Japan gezonden te worden, wat hem, hoezeer niet zonder moeite, in 1596 gelukte. Het schip, waarmede hij in April van dat jaar van Lissabon in zee stak, werd door de Engelschen genomen, en eerst nadat hij uit zijn gevangenschap ontslagen was, gelukte het hem, in Maart 1598, wederom van Lissabon, de reis opnieuw te aanvaarden. In 1602 te Nagasaki gekomen, werkte hij met ijver en voorspoed aan de bekeering der Japanners, tot in 1618, toen hij in de gevangenis geworpen werd, die hij niet verliet dan in 1622, wanneer hij, den 10 September, met Pater Sebastiaan Kimura, die de eerste Priester in Japan geweest was, en verscheidene andere geestelijke en wereldlijke Christenen, levend verbrand werd. Zijn leven, in 't Italiaansch beschreven door Pater Fabio Ambrosio Spinola, werd door Pater Germanus Hugen in 't Latijn overgezet en opgedragen aan den beroemden Ambrosius Spinola, die een bloedverwant was van den martelaar.

[2]) *Den rooster.... verdoofde* voor „den roem verdoofde van het martelaarschap van den H. Laurentius," die, als ieder weet, op een rooster gebraden werd

[3]) *Overbodigh* voor „vaardig, gereed."

lijden. De wispelturige nazaet [1]), gelijk een ander Herodes, te licht geloovende dat d'opgang van den Europeeschen godstdienst den ondergang zijner kroone voorspelde, verandert nu alle genade in onverzetbaeren haet en vyantschap. Zoo worden de katholijke kruisgezanten plotseling overvallen en verdrukt, waerom de getrouwe arbeiders in den ooghst der zielen, ter naeuwer noot, den wreeden klaeuwen der Tartarische tygeren ontschuilen.

Tantæ molis erat ROMANAM condere GENTEM [2]).

De heer van Kabau is niet ongewoon, uit den mont van godtvruchtige letterhelden, de nieuwe maeren, uit d'andere weerelt herwaert overwaeiende, te hooren, en aendachtigh t'overweegen hoe d'eeuwen door de beurten der heerschappyen, gelukkige en rampzalige tijden, geduurigh ommewentelen, waer by de voortplanters der katholijke waerheit, onder het Heidensche afgodendom, vruchten winnen, of de hagelbuien der vervolgingen den bloesem van hunne hoope zien treffen, wanneer vroomen beproeft en geloutert, quaden gestraft worden: hierom docht ik my zelven d'eer te geven den heere Nobelaer, op te draegen dit treurspel van keizer Zungchin, of den ondergang der Sineesche heerschappye, of het misschien, in schaduwe van de plantagie te Hofvliet, zijne gedachten met eenige aengenaeme bespiegelinge moght voeden en onderhouden. Ontfang dan, weledele heer, dit tooneelwerk, hetwelk zich gelukkigh schat uwen naem en titel in het voorhooft te voeren, terwijl ik wensche altijd te mogen blijven,

Uwe weled. ootmoedige dienaer

J. v. Vondel.

---

1) *De wispelturige nazaet* voor „zijn wispelturige opvolger." *Wispelturig* is hier niet in den gewonen zin te nemen; immers de nazaat, van wien gesproken wordt, had den Christelijken Godsdienst niet bevorderd, maar was bij zijn geloof gebleven, en kon dus van geen *wispelturigheid* of „veranderlijkheid" beschuldigd worden. Maar Vondels uitdrukking moet verklaard worden als stond er: „de nazaat, die een wisseling teweegbracht in de bestaande orde van zaken."

2) *Tantæ molis, caet.:* d. i.: „zoo veel bezwaars had het in, de natie der Romeinen, (hier: „de Roomsche Kerk"), te grondvesten." Zie *Aen.* I, 37.

INHOUDT.

Zungchin, keizer van Sina, de leste uit den stamme van Taiminga, bezeten van onverzaetzaeme[1]) gierigheit, en hierom teffens van oversten en onderdaenen gehaet, wort te Peking, de hooftstadt en de stoel des rijx, onvoorziens besprongen van Lykungzus, hooft der wederspannelingen, en opgeworpen keizer. Dees hadde heimelijk verstant met den mont des krijghsraets, en eenige belhamelen, alreede stil in stadt vooruit afgevaerdight, om tegens zijne aankomste onraet en misverstant te brouwen. De stadt was met eene geweldige bezettinge, den muur in 't vierkant met kortouwen gewapent: doch daer de wederspannelingen storm liepen, stont het grof geschut slechts zwanger van los bussekruit, en de wederstant hier en elders was alleen een schijnstrijt en bloot spiegelvechten, tot dat endelijk de poort van binnen schichtigh geopent, de vyanden, voor den opgang der zonne [want eenige getrouwe voorvechters hielden niet lang stant] ter stede inberstende, het hof, onaengezien den wederstant van eenige vroome rijxamptenaeren en hofbesneênen, overweldighden. Lykungzus hadde nu den eersten hofmuur, eer de keizer het merkte, alreede verovert: want trouwelooze hofbesneênen, by wien het meeste gezagh bestont, stelden het waerschuwen zoo lang aen d'eene zijde, uit vreeze dat de keizer den slagh ontwijken zoude: maer hy buiten hoop van ontvlughten gestelt, raeden vroomen hem, ook onvroomen, onder schijn van trouwe, het palais en de stadt te verlaeten: waer op Zungchin [hoorende dat de wegh alom gesloten, alle hoop van ontvlughten benomen was] eenen brief met zijn eigen bloet schreef, waer in hy d'oversten van het te spade ontdekte verraet beschuldighde, d'onderdaenen ontschuldighde, en begeerde

[1]) *Onverzaetzaeme:* 't zelfde als „onverzadelijk, onverzaadbaar." Evenzoo *verdraagzaam, arbeidzaam, gehoorzaam.*

dat Lykungzus, dewijl de hemel hem het rijk beschoren hadde, wraek zoude eischen van trouwelooze oversten en vadermoordenaeren. Terstont hier na doorstak hy zijne eenige huwbaere dochter, om haer niet ten guighelspeele des triomfeerenden vyants te stellen, en verhing zich zelven aen eenen pruimeboom, met zijnen koussebant, gelijk ook de keizerin, Kolaus, de stadthouder, eenige getrouwe hofbesneênen, mandarynen, en menighten van burgeren hem in de doot navolgen. Lykungzus komt hier op ten hove, hoort en ziet den uitgang van Zungchin, zet zich op den keizerlijken stoel, laet den bloetbrief lezen, gebiet Us, den aertskanzelier, Uzangueius, zijnen zoon, wachtmeester van den rijxmuur, ten hove te verdaghvaerden, om met allen krijghsoversten den nieuwen eedt van getrouheit te staven. Hy belooft de Christensche kruisgenooten by de hantvest van hunne vryheit te hanthaven, aen wien de Geest van den heiligen Franciscus Xaverius, verschijnt, en hun voorspelt het omkomen van 's keizers dry zoonen, Lykungzus ondergang, en den opgang van den grooten Cham, Keizer der Tartaren, onder wiens regeeringe de Christensche godtsdienst zich door geheel Sina eerst wijder zal uitbreiden, doch eerlang door den nazaet [1]) onderdrukt worden.

Het tooneel is te Peking, op het voorhof. Het treurspel begint na den ondergang, en eindight met den opgang der zonne.

---

[1]) *Door den nazaet:* d. i. „door den opvolger van gemelden Cham of Kham." Zie het aangeteekende onder de *Opdraght*, bl. 248.

DE TOONEELISTEN [1]) VAN DIT TREURSPEL.

ADAM SCHAL [2]). Agripyner, overste der priesteren van de Societeit.

REY VAN PRIESTEREN.

US. Aertskantzelier.

KOLAUS. Stedehouder.

ZUNGCHIN. De keizer.

JASMYN. De keizerln.

PAO. De erfprinces.

FUNGIANG. De erfprins.

XAIANGA. Vorstin en staetjoffer.

LYKUNGZUS. De tyran.

DE GEEST VAN FRANCISCUS XAVERIUS.

---

[1]) *De Tooneelisten:* waarom hier dit woord gebezigd wordt in stede van „personen," of „personages", gelijk gewoonlijk, is mij onbekend; in allen gevalle pleegt men door *Tooneelisten,* d. i.: „door hen die het tooneel betreden," de „spelers", en niet de „personen, die zij moeten voorstellen", te verstaan.

[2]) *Adam Schal:* deze, in 1591 te Keulen geboren, begaf zich in 1611 in de Sociëteit der Jezuïeten. In 1620 met Jacobus de Rho van Milaan als geloofsverkondiger naar China gezonden, wist hij zich aldaar, door bekwaamheid in de wis- en sterrenkunde, den eerbied en het vertrouwen, en, door zijn gedrag, de achting en liefde der ingezetenen te verwerven. Hij geraakte in gunst bij den Keizer, die hem niet alleen aanstelde tot Mandarijn en aan 't hoofd van een honderdtal leerlingen, wien hij onderricht moest geven in de sterrenkunde, maar hem ook verhief tot algemeenen censor van al wat in zijn Rijk over dat onderwerp uitkwam. Hij stierf in 1666 en liet een werk na, getiteld: *Historia integra astronomiae Sinicae reformatae.*

ZUNGCHIN

OF

ONDERGANG DER SINEESCHE HEERSCHAPPYE.

HET EERSTE BEDRYF.

ADAM. REY VAN PRIESTEREN. US.

Adam.

Hier staenwe op 't voorhof van het keizerlijk Peking,
De hooftstadt van heel Sine, en zien aen 's hemels ring
De zon alree gedaelt, den Noortbeer opwaert stappen,
En steigeren in top, langs tweewerf twintigh trappen.
Zungchin de keizer daeghde ons uit de stadt ten hoof,
Nu van Lykungzus heir beronnen, en ten roof
Arghlistigh aengezocht, en jammerlijk beneepen,
Gelijk een blaetend lam, van 's wolfs gebit gegreepen.
Wat raet? hoe draegen wy ons best in dit geval?
De krijghskans twijfelt aen wat kant zy hellen zal.
Wy staen in 't midden van de vyanden en vrienden.
Bezwijkt de rijxkolom, die 's keizers standert dienden
Met raet of daeden, werk of woorden gaen te gront:
Doch sterven van een' pijl, of speer, of sabel stont
Ons licht, naerdienwe, ontbloot van goet en bloet en erven,
Dus verre in 't oosten uit Europe, als pelgrims, zwerven,

3 *Den Noortbeer:* het gestarnte, aldus genaamd. Adam Schal staaft al wederom, door dadelijk op zijn hoofdvak, de sterrenkunde, te zinspelen, de waarheid van hetgeen PROPERTIUS zegt: *navita de ventis*, caet.

4 *Tweewerf twintigh trappen:* Adam Schal wil zeggen, dat het Beergesternte te Peking tot 44° noorderbreedte stijgt. Zeker had Vondel dit in het zooeven aangehaalde werk van den geleerde gelezen.

12 *De rijxkolom:* de keizer zelf.

Om ongeloovigen, uit blinde afgodery
Verlossende, het juk van 's afgronts slaverny
Te schuiven van den hals, gelijk Sint Thomas leering
Den grontsteen leide van der Heidenen bekeering:
Maer stervenwe, zoo staet de kruisoogst in gevaer,
En zulk een arbeit van dry vijfentwintigh jaer,
Om zaet te winnen, zou verdwijnen met ons leven.
De hooghste wil ons raet, zijn' naem ter eere, geven,
Op dat het kruisgewas van 't wijt Sineesch gebiet,
Dat schoon en heerlijk staet, eens in zijne aêren schiet',
En zulk een zegen van dit rijk en 's rijx gebuuren
Gemaeit, behouden raeke in 's hemels ruime schuuren.

Rey.

Eerwaerde vader Schal, die 't Roomsche priesterdom
Zorghvuldigh gadeslaet, wy staen bereit alom
Te volgen uwen last, en geen gevaer te mijden,
In deze oproerige en staetwisselbaere tijden,
Noch ongestadiger dan 't ongestadigh licht
Der maene ons toeschijnt met geen eenerley gezicht,
Naer datze van de zon belonkt wort en bescheenen.
Wat spoet of rampspoet Godt zijn' knechten wil verleenen,
Wy staen gelaeten: het besla tot 's hemels lof.
Een dankbaer harte ontbrak ten geenen tijde stof
Den allerhooghste een schael vol reukwerk op te draegen.
Hy leeft gerust, die zich Godts schikking laet behaegen.

Adam.

De grijze kantzler Us treet, leunende op den staf,
Ter hofpoorte uit, en stijght de marmre trappen af,
Bekommert met den staet, en zwanger van gedachten.
Het zou wel voegen in dees galery te wachten.
Begeeft u achter ons in orden op een ry.

22 *Een arbeit van dry vijfentwintigh jaer:* in 1575 namelijk was Martinus de Rada, een Augustijner, 't eerst als zendeling naar China getrokken.

32 *Staetwisselbaere* voor „van toestand gedurig verwisselende:" een fraai gekozen woord, dat het denkbeeld, 't welk het moet uitdrukken, etymologisch juist teruggeeft.

33, 34 *Dan 't ongestadigh licht der maene ons toeschijnt:* lees hier wederom: „dat ons toeschijnt."

Hy wandelt herwaert aen. Het is geraên dat wy
Met alle eerbiedigheit den amptenaer ontmoeten.
Verzuimt niet drywerf hem al neigende te groeten.

Us.

Eerwaerde vader, Schal.

Adam.

Doorluchtste aertskantzelier.

Us.

Uw komste is aengenaem.

Adam.

Dat ooghmerk drijft ons hier.

Us.

Gy komt ter goeder tijt met uwe altaergenooten
Door 's keizers last ten hove, om dat hy heeft besloten,
In 't nijpen van den noot, zich noch van uw gebeên
Te dienen: want gy stemt godtvruchtigh overeen
Met onze wijzen, die het keizerdom bestieren.
Uw starrewijsheit en getrouheit en manieren
Behaegen hem ten hooghste, en zonder wederga.
Bedaert dees oorloghsstorm, betrou u zijn gena.

Adam.

Wy staen in 's keizers dienst ten hooghste al lang gehouden.
Onze onmaght blijve slechts verschoont en quijtgeschouden.

48 *Al neigende:* d. i.: „uw hoofden *neigende* of buigende." Werd hier van vrouwen gesproken, 't zou *nijgen* moeten zijn, 't welk *negen, genegen* heeft. Het onderscheid van spelling wordt bij deze woorden te vaak veronachtzaamd.

50 *Dat ooghmerk drijft ons hier:* t. w.: „om aangenaam te zijn aan den Keizer."

59 De uitdrukking: *in iets gehouden zijn* hebben wij o. a. ook aangetroffen in Vondels Opdracht der *Maeghden* aan Agrippina, vs. 13:

D'inboorling is in zijne wiegh gehouden
En bakermat. —

voor: „hij is er aan verplicht." — Vergel. ook de uitdrukking *hou en trouw.*

De mont der kruiswet van Godts zoone en Godt het Woort
Gebiet den Christen wat den keizer toebehoort
Zijn tol en schatting hem ootmoedigh toe te wijden.
Wy waeken nacht en dagh in deze wilde tijden
Voor 't keizerlijke hof, en 't gansche keizerdom,
En offeren gebeên in kerke en koor alom.
De Godt der goden wende ons zwaericheên ten goede.
De burgerlijke twist is eene scherpe roede.
Wat raet, wat middel om te lesschen zulk een' brant?

Us.

Men voert de waterspuit te spade by der hant,
Wanneer de vlam in 't hof ten hemel komt gestegen,
d' Orkaen daer onder blaest en stookt, en aller wegen
De wijken zet in vier, en weit de straeten af.

Adam.

Ik wenschte dikwijl dat my iemant reden gaf
Hoe deze inheemsche vonk eerst smeulde en raekte aen 't
[smooken.
Hier wort wel stukwijs, noit volkomen, van gesproken.

Us.

De brant heeft al gesmeult van over menigh jaer.
Het eischt een langk verhael, en langkheit valt te zwaer,
Indien men van den stam Taiminga wil beginnen.
Het was Hunguüs, die, geboren tot verwinnen,
Den Cham naer Tartarye uit Sinaes palen dreef,
En slagh op slagh in 't velt zeeghaftigh meester bleef,

70 *De waterspuit:* nogal opmerkelijk is het, deze hier genoemd te vinden, dewijl — ik zeg niet de slang-brandspuiten, die eerst in 1672 werden ingevoerd — maar zelfs brandspuiten in 't algemeen eerst sedert het midden der 17de eeuw te Amsterdam in gebruik waren gekomen: en toch laat Vondel er den Chineeschen Aartskanselier reeds in 1628 van gewagen!

79 *Taiminga: Tai-çu* was in 1369 de stichter van den stam van *Min,* waarvan Zungchin of *Cum-Chin* de laatste keizer was.

80 *Hunguüs:* of *Hiem-Cum,* die van 1465 tot 1488 regeerde en groote overwinnîngen op de Tartaren behaalde.

81 *Den Cham:* of *Khan,* gelijk hij ook genoemd wordt: een titel, eigen aan de Grootvorsten van Tartarije, gelijk die van Faro aan de Egyptische Koningen en die van Czaar aan de Russische Grootvorsten.

Dies hem de sluierkroon des rijx wiert opgedraegen.
Na hem rust Sina niet Niuche fel te plaegen,
Verbiet des konings bloem te trouwen een' Tartaer,
En brengt haer' vader om: dat valt den zoone zwaer,
Die berst ten rijxmuure in, en wint Tuxin grootdaedigh.
Noch zoekt hy pais: maer wert van Vanliëus smaedigh
En trots bejegent, dies de wraeklust hem beving
Dat hy de sabel zwaeide in 't aenzicht van Peking.

Adam.

Hoe treurde ons kruisgeloof, zoo heerelijk aen 't bloeien,
Toen Xinkio, van nijt, noch bloeien kon noch groeien,
En Vanliëus riedt het kruis, der vroomen wijk,
Met onze broederschap te bannen uit het rijk.

Us.

Dat heeft Taimingaes stam een' grooten krak gegeven:

Adam.

Makao 's keizers zaek in zulk een' noot gesteven,
Met busseschietren en kortouwen van metael.
Zoo raekte 't flaeuwe hof aen aêmtoght en verhael.

Us.

De tijt gehengt niet in 't byzonder nu te spreeken
Hoe 't wankele avontuur noch regel houdt noch streeken,
Maer tuimelt om en om, gelijk een draeiend radt.

84 *Niuche:* de naam van het Tartaarsche gewest, dat het naast aan China grenst.

85 Versta: „verbiedt de dochter des Tartaarschen Konings, een Tartaar te trouwen."

86 *Den zoone:* t. w.: „den broeder der bovenbedoelde Prinses."

88 *Vanliëus:* in de lijst van vader Couplet, voorkomende in zijn *Confucius Sinarum philosophus,* wordt deze vorst ook *Xin-cum* genoemd, en, zoo wegens zijn schranderheid, als om 't verdrijven der Tartaren, geprezen.

82 *Xinkio:* waarschijnlijk wordt hier deze of gene Bonze of voorname Mandarijn bedoeld, die den Christenen vijandig was.

96 *Makao 's keizers zaek:* versta *heeft.* Adam zet hier den zin voort, door Us begonnen. Zie vs. 253.

98 Versta: „zoo herademde het flauwe hof, en raakte weder op zijn verhaal." Men kan hier aan *flaeuwe* een dubbelzinnige beteekenis toekennen.

Wie hier aen hangt, en houdt het geen hy eenmael vat,
Zit midden in, of raekt dan boven op, dan onder.
't Gestarnte, aen 's hemels kloot gehangen, draeit niet ronder,
Dan 's weerelts staeten, noit in stilstant en in rust.
De roovers winnen velt, en boeten hunnen lust,
Tot dat Lykungzus, 't hooft der rooveren, met rooven
Alle andren dempt, en zich heel Sina durf beloven,
Zoo dra, hy meester van het noortsch geweste in 't kort,
De keizerlijke naem hem opgedraegen wort,
Om vratige amptenaers, die d'onderdaenen pletten,
Een' muilprang op den muil, het volk ten zoen, te zetten.
Hy toonde een schoon gelaet, en scheen een ieders vrient.
Het volk, met streelen en zacht handelen gedient,
Schept adem, valt hem toe. Tienkius komt te sterven.
Zungchin geraekt aen 't rijk, en, om geen gunst te derven,
Besnoeit besneênen, en Guieius, al te hoogh
In maght gesteigert, en den oversten in 't oogh.
Dees, onder schijn van eer, gezonden naer de graven
Der oude keizeren, ontfangt in 't heenedraven
Een goude doos, waer in een zijde koorde leit;
Dies worght hy zich, door last der hooghste majesteit.
Noch wint Lykungzus velt. Zungchin, om dezen roover
Te stuiten, werft een heir, dat loope weêrspannigh over.
Zoo komt d'aertsvyant, die ons maghten ziet gezwakt,
En oversten gedeelt, tot hier toe afgezakt.
Zoo tweedraght en verraet inwendigh ons niet deeren,
De krijghsmaght en 't geschut is maghtigh hem te keeren.

Adam.

Zoo 't eeuwigh wakende oogh te nacht op schiltwacht staet,
Ontzie de stadt en 't hof noch tweedraght noch verraet.
Wy willen met gebeên, het rijk ten beste, waeken.

107 *Lykungzus:* geen Tartaar, maar een Chineesch opstandeling.
109 *Hy meester van het noortsch geweste:* versta: „nadat hij zich meester heeft gemaakt van het Noordsch gewest."
111 *Pletten* voor „onderdrukken" of „kwellen."
115 *Tienkius:* op de lijst van Couplet ook *Hi-cum* genaamd, was een ouder broeder van Zungchin.
117 *Guieius:* een voornaam Mandarijn, die zich door zijn afpersingen bij 't volk gehaat had gemaakt.
118 *In 't oogh:* voor: „in 't oog loopende," of, veel meer: „een doorn in 'toog."

U s.

Begunstight naer uw maght de keizerlijke zaeken.

REY VAN PRIESTEREN.

I. Zang.

Bescherremheer, wiens wakkere oogen
Noit sluimeren op 's hemels wacht,
Bescherm door 't eeuwigh alvermogen
Den grooten keizer in zijn kracht,
En d'afkomste uit Taiming gesproten,
Die, schier dry eeuwen achter een,
Den wreeden Cham keerde onverdroten,
Hoe vreeslijk hy in 't velt verscheen.
De vyant magh vry bosschen planten
Van veltstandaerden, en den wal
Met stormslotdraegende elefanten
Omcingelen, en luit geschal
Van dolle en brieschende oorloogspaerden,
En krijghsklaroenen, heesch van keel:
Wy zwichten voor geen veltstandaerden,
Noch elefanten, noch kameel,
Noch geen ontelbaer heir van buiten,
Indien uw maght gewelt wil stuiten.

I. Tegenzang.

Dat is voorheene klaer gebleeken.
Sennacherib van Ninive
Bedekte met zijn heir de streeken
Van Samarye en Sion me.
De koning Ezechias treurde:
Doch Ezaias trooste hem,
Toen hy, vol drux, zijn purper scheurde,
Belegert in Jeruzalem.
Rabsaces stofte voor de veste,

141, 142 Deze regels bevatten de uitdrukking, welke Vondel uit het treurspel van Antonides overnam.

En lasterde den waeren Godt,
Die hoorde 's volx geschrey ten leste,
Schoon d'Assyrier hier mede spot.
Een engel komt het heir aenrannen,
En velt ter aerde met een' slagh
Omtrent twee hondertduizent mannen,
Getelt in 't opgaen van den dagh.
Als d'opperste wil ooreloogen,
Dan baeten panssers, zwaert, noch boogen.

II. Zang.

Och kon men 't Aziaensche Europe
Herbaeren door het hemelsch zaet,
Tot eene levendige hoope
Op Godt, der vadren toeverlaet,
En zijnen zoon, die zonder smetten
Van d'aerde steegh in 't hemelsch rijk,
En eerde Cezar Christus wetten,
Den grooten Constantyn gelijk;
Men zagh de vyanden gevloden,
Gelijk het kaf verstuift voor wint,
En 't kruis geplant in hun pagoden,
Te lang in 's afgronts nacht verblint:
'k Zagh guighelaers en wichelaeren,
En Epikuurs verdwaelt gebroet,
Voor Christus onbebloede altaeren,
Gezoent met Godt door waere boet.
Regeerde dan de vorst van vrede
Het zwaert zou rusten in de scheede.

II. Tegenzang.

Besloot het hof een straf te zetten
Op d'ongetoomtheit, die Godt terght

166 *Getelt in 't opgaen van den dagh:* waarschijnlijk telde men hen, die overschoten, en kwam men zoodoende tot het cijfer der vermisten. Anders waren de Assyriërs groote rekenaars.

175, 176 Met andere woorden: „wilde de Roomsch-Keizer het voorbeeld van Konstantijn den Groote navolgen in 't bestrijden der ongeloovigen."

185 *De vorst van vrede:* de Vredevorst, Emmanuel.

Door nimmer noembre gruwelsmetten,
'k Zagh Sine, in strandens noot, geberght.
Wat baet het dat Sineesche wijzen
De godtheit kennen, en haer niet
Naer eisch van zulk een kennis prijzen,
Zich buigende onder Godts gebiet?
Nu geeft hyze aen hun lusten over
En lasterstukken, zonder maet.
Zy staen, ten doele van den roover,
Die naer de kroon van 't oosten staet.
Een springvloet van gevloekte plaegen
Verheft zich. Heer, beschut het rijk.
Laet onze voorbede u behaegen.
Gena beslechte alle ongelijk.
Gy kunt verraet en tweedraght teugelen.
Beschut ons, heer, met uwe vleugelen.

HET TWEEDE BEDRYF.

KOLAUS. ZUNGCHIN.

Kolaüs.

De keizer wandelt door de hofzael heene en weêr,
Dan ras, dan langkzaem, zwaeit met eenen korten keer,
Of daer de goude wandt hem stuit in zijn gedachten.
By wylen staet hy stil, en mompelt, dat de wachten
Het hooren aen 't poortael, en twijfelen ontstelt
Of 't ernst is. Niemandt durf, eer binnen wort geschelt,
Ter kamer intreên en hem vraegen ongeroepen.
By wijlen treet hy uit, daer met gedeelde troepen
De Mandarijns en hofbesneênen staen bereit,
En wachten op den wenk der hooghste majesteit.
De keizer ziet hen aen, mistrout gestroide maeren,
En wenscht getrouwen en vermomde weifelaeren
Te schiften: maer natuur, in 't vormen van den mensch,
Schiep geene venster in den boezem, om naer wensch

196 *Lasterstukken:* schelmstukken.

Het hart, den schuilhoek van geveinstheit en ontrouwe,
Te kennen, en bespiên wat ongeval men brouwe.
Al draegt de majesteit den naem van 's hemels zoon;
De hartekennis blijft een parel aen de kroon
Des alleroppersten, ontdekker der gepeinzen.
By hem gelt mommery, noch valscheit, noch ontveinzen.
De hemel dreight ons met een' ooreloghsorkaen
Te storten op de stadt. Het moet'er nu op staen.
Hier zal den ganschen nacht geen oogh geloken worden.
Al 't hof, aen 't woelen, schijnt te spatten uit zijne orden.
Daer treet de keizer aen, in 't geele prachtgewaet,
Geheilight tot zijn draght. Hoe treft mijn tong de maet
In 't spreeken, dat de klank hem lieflijk klinke in d'ooren!

Zungchin.

Hoe staet het in de stadt, en op den muur geschoren?
Kolaüs, mijn getrouwe en vaste toeverlaet,
Aertsstedehouder van mijn krijgsgewelt en staet,
Wy slaepen op uw wacht en vaderlijke zorgen,
En achten 't keizerrijk behouden en geborgen,
Zoo lang oprechte trou, te roer gezeten, waekt.

Kolaüs.

O zoon des hemels, wie u afvalt en verzaekt,
Wy troosten ons by u het leven op te zetten,
Hoe scherp de vyanden de sne der sabel wetten.

Zungchin.

Hebt gy de maetschappy der kruisbaniere ontboôn?

Kolaüs.

Zy quamen daetelijk, ten stut van uwen troon,
En offeren gebeên aen 't Christensch outer binnen
Voor Gode en 't kruis, waer in hun keizers overwinnen,

238 *Zoon des hemels:* Chim Tien-tse, is een titel des Chineeschen Keizers. — Zie vs. 221.

241 *De maetschappy der kruisbaniere* is alleszins juist, maar klinkt vrij ongewoon voor: „de Sociëteit der Jezuïeten."

244 *Waer in* voor „in welk teeken (door welks kracht)": zinspeling op de overwinning door Konstantijn behaald.

De wederspannigen zien storten in den stroom.
Dan rukkenze, vol moedts, met vollen ren en toom,
De poort der hooftstadt van Europe in met hun paerden,
Tot datze zegenrijk de stang der kruisstandaerden
In d'aerde planten, op den afgestormden wal.
Zy streven voor uw kroone, in allerley geval,
Dat vijftien landen lof van hunnen yver spreeken.

Zungchin.

Hunne ongekrenkte trou is openbaer gebleeken
Aen onzen voorzaet, door de hulp van Portugael,
Gezonden uit Makou. Zy blonk, gelijk een strael,
In Zunignatius, den fenixhelt, die garen
Zijn ziel in bloet vergoot, en roovers noch Tartaren
Wou dienen, ook een kroon versmaeden kon, om niet
Te weiflen, tot bederf van Sinaes hooftgebiet.
Wy wenschten met een rijk 's helts leven noch te koopen:
Want sedert zijne doot is d'oorloghskans verloopen.
Maer nu, hoe staenwe met de muuren en de poort?

Kolaüs.

Gelijk een winterwolf, bykans in sneeu gesmoort,
Van magren honger voor de schaepskoy huilt, beladen
Om met onnooslen roof zich zelven te verzaeden;
Zoo spookt Lykungzus vast, na d'ondergaende zon,
Of hy met list of kracht ter poorte inbersten kon,
Doch wort, waer 't leger stormt, geschut van 's rijx bezetting,
Mijn ronden schouwen haer gansch zuiver van besmetting,
En hondertduizent sterk. Kortouwen op hun raên
En kopre afuiten, en met kogelen gelaên,
Van buskruit zwanger, en gewelt van donderklooten,

246 *Dan rukkenze*: „de Keizers" of „Konstantijn."

247 *Der hooftstadt van Europe:* — van „Rome." — De periode vs. 242—249 is niet gelukkig van samenstelling.

251 *Vijftien landen:* men kan die o. a. bij Moréri in 't art. *Chine* vinden opgeteld; tegenwoordig deelt men het eigenlijke China in 18 Provinciën.

253, 254 *De hulp van Portugael, gezonden uit Makou.* Zie vs. 96.

255 *Zunignatius:* wie hier bedoeld wordt, weet ik niet. Ik zou er Sint-Ignatius uit lezen; doch die kwam nooit in China. Vermoedelijk is het iemand zijner Orde, van wien gesproken wordt.

264 *Onnooslen roof:* dichterlijk voor „roof van onnoozelen."

Ontzien geen' stormram, noch zijn horens, stomp gestooten.
Het vierkant van den muur staet overal in vier.
De blixems slingren, dat de blikken van dien stier
Verdraeien in het hooft, en hy, aen 't suizebollen,
Van donderslagh op slagh, in 't velt komt nederrollen,
Op zijnen ysren rugh, de voeten steekt van een,
En lilt, als d'offerstier voor ons pagoden heen,
Wanneer de bijl hem trof. Hier spreekt het hooft der steden
Uit zijn' metaelen mont, de leste en sterkste reden.
Dan schreit de vyant, waer 't geschut de beenders kraekt.
Dan trekt de roover af, die eerst zoo trots genaekt.

Zungchin.

Noch rust hy echter niet den krijghsman moedt te geven,
Om langs de stormleer en de stormkat op te streven.
Laoiang, wel voorzien van bussen, hiel een wijl
Den Tarter tegen, slechts gesterkt met boogh en pijl,
En planken voor de borst: noch wert de stadt gewonnen,
Aen vier gewesten, en van ruitren overronnen.

Kolaüs.

Die stadt, in 't laden van haer donderbus te traegh,
Gedeegh dees traegheit tot een droeve nederlaegh:
Wy vechten, afgerecht op bussen en musketten.

Zungchin.

De roover quam, vol moedts den slijkstroom overzetten,
Die Xensi met gedruisch van 't vruchtbre Xansi scheit.
Hy sleept Kiancheu me, dat op den oever leit.
Thaiven ontstont hem niet. Kolaüs quam te spade,
Uw onvertsaeght genan, en, bang voor ongenade,
Verhing zich in het woudt: en hadde ik toen Peking
Verlaeten, en Nanking gekoren, om den spring

279 *Het hooft der steden* voor „de hoofdstad."
285 *Laoiang:* een stad, in 't Noordelijk gedeelte van China gelegen.
293 *Xensi, Xansi:* twee gewesten van China.
294, 295 *Kiancheu, Thaiven:* steden van China.
295 *Ontstont hem niet:* van een *persoon* of dier zou men gezegd hebben: *ontkwam, ontging, ontliep, ontsprong* hem niet." Van een *stad* zegt Vondel zeer juist, dat zij den vijand niet *ontstond.*

Des ooreloghs t'ontgaen, men zat hier niet belegen.
Men hieltme, tusschen raet en onraet, maghtigh tegen.

Kolaüs.

Getrouwen hebben u misraeden noch misleit.
Dees stadt is dubbel sterk door tegenwoordigheit
Des keizers, wiens gezagh, tot heil der onderzaeten,
Noch meer vermagh dan een bezetting van soldaeten.

Zungchin.

Men trooste ons met de hulp der landen, die getrou
Van alle kanten naer dees hofstadt streven zou:
Dat miste: en och indien de strijdbaere Amazone,
Die fier Cingtu ontzette, in dienst van onze kroone
Verscheenen waer, nu zich geen onderkoning rept,
Peking hadde adem uit haer dapperheên geschept:
Want zy de stroopers, die de wraek des keizers tergen,
Als stomme kudden, dreef naer wildernis en bergen,
Van waerze sedert dus in krachten en getal
Aengroeiden, datze ons hier braveeren voor de wal.

Kolaüs.

'k Vertrou, zy zullen u niet lang voor 't hof braveeren.
Daer komt d'aertskantzelier met eenen stoet van heeren.

US. ZUNGCHIN. KOLAUS.

Us.

Genadighste, wy staen onzeker met de wacht,
Geduurende den storm, in 't vallen van den nacht.
De strooper, toen de zon in 't gras begon te vallen,
Quam stil, gelijk een dief, aensluipen voor de wallen,

298, 299 *Den spring des oreloghs* voor „den springvloed, het aanwassende gevaar."

307 *De strijtbaere Amazone:* wie die strijdbare Amazone was, aan wie Cingru haar behoud te danken had, was misschien aan Vondel bekend, maar mij niet.

319 *Toen de zon in 't gras begon te vallen:* vrij ongemeene uitdrukking voor „toen de zon begon te dalen." Vondel denkt hier aan Hollandsche weiland-verschieten.

Maer voerde 't volk ten storm, na'et ondergaen van 't licht.
Dat 's tegens krijghsgebruik: want met den avont zwicht
De stormer tot den dagh: en dit gewelt blijft duuren.
Men plagh, om niet ontdekt te worden, 's nachts de muuren
Aen eenen oort, die niet bewaekt wort en voorzien,
Op 't loos verwittigen en voortreên van de spiên,
Al stil te naderen, en, zonder iet te mompelen,
Na'et oversteigeren, langs ladders t'overrompelen:
Doch openbaer een' muur, van oorloghsvolk gepropt,
Van donderbussen en kortouwen overkropt,
Te tergen voor de vuist, geeft allerley bedenken
Of hier verraet me speelt, en, op 's verraeders wenken,
Dit, tegens oorloghsstijl, by eene heldre maen,
Wort aengegrepen: want een reukeloos bestaen
Leght doorgaens achter, of beslaet ten minste zelden:
Dies legh het over, in den raet der oorloghshelden.

Zungchin.

Gy spreekt niet ongegront: uw voorstel rust op reên,
En stemt volkomen met onze inzicht overeen.
Wat dunkt Kolaüs? zoo verraet de stadt ontwapen,
Dan is het jammerlijk met ons en 't rijk geschapen.

Kolaüs.

Behouden 's kantzlers eer, dit riekt naer onbescheit,
Van d'openbaere daet beschaemt en wederleit.
Verraet steef 's roovers maght, en broght veel steden onder.
Dat bleek voorheen te klaer: doch hier getuight de donder
En blixem van geschut en bussen welk een kracht
Van tegenstant men biet, een ieder op zijn wacht.
De stadts bezetting waekt met hondertduizent oogen,
Waer tegens weinige verraeders niet vermogen
Ter sluik te werken, of het wort terstont ontdekt.
Verradery bestaet by veelen, en dit lekt

322 *Tegens krijghsgebruik:* versta: „tegen de gewone wijze van oorlogvoeren."
335 *Dies leght het over:* dit kan hier zijn: „leg het bloot, deel het mede;" doch ook eenvoudig voor „*overleg* het."
339 *Ontwapen* voor *ontwapent:* het gebruik van den subj. voor den indicat., ten gevalle van het rijm, is ons bij Vondel meermalen, en nog onlangs in zijn *Adam in Ballingschap* voorgekomen. Doch zie vs. 373.

Te lichter uit. Een hooft alleen kan niet bedrijven:
Het hoeft hanthavers, die dit werk op maght van schijven
Voortrollen, of het steekt in 't midden van zijn vaert.
De storm drijft over, en d'ontstelde lucht bedaert.
Kortouwen zwijgen stil. Men stormde alleen by vlaegen,
Wel drywerf achtereen gestuit en afgeslagen.
Verrees de zon, men vloogh door zes paer poorten uit,
En overrende 't heir, en deelde een' rijken buit.

Us.

Dees storm, by vlaegen, sterkt mijne achterdocht en vreezen.

Kolaüs.

Wie kan u helpen, en uwe achterdocht genezen?
Zy kent geen paelen, als een onbemuurde stadt.
Het achterdenken schrikt voor 't ritselen van een bladt.

Us.

Wanneer de stormram rust de poort en muur te beuken,
Dan krijght de list gehoor, om stil de trou te kreuken,
Te krenken door gesprek.

Kolaüs.

Dat hoort de gansche stadt.

Us.

Men spreekt de schiltwacht door de holte van een spat.
Wie kan verneemen wat men haer in d'ooren luistert,
Omtrent een' toren, daer de schaduw 't oogh verduistert,
Het schijnsel van de maen den luisteraer niet melt?
Dan weet de vyant hoe 't van binnen is gestelt,
Waer 't sterk of zwak is, om de stormleêr aen te voeren,
Gewenkt van weifelaers, die hunne ziel verzwoeren,
Bekoort door hoop van staet en ampten, zoo 't geluk,
Dat ongerechtigheit het wettigh recht verdruk.

366 *De holte van een spat: spat* is: „buis, koker," *tubus.* Zie Kiliaen *in v.* 't Woord is echter in die beteekenis buiten gebruik geraakt.

373, 374 Wij zouden hier thans *gelukt*, en *verdrukt* schrijven, en om 't rijm behoefde Vondel den subj. niet te gebruiken. Het schijnt, dat hij alzoo hier in vs. 339 met opzet *zoo* in den zin, niet van „wanneer," maar van *modo*, „midd. voor zooverre" genomen, en door den subj. liet volgen: wat ik echter niet kan goedkeuren.

Kolaüs.

Gy voedt uwe achterdocht met ydele gedachten.

Us.

Wat beuren kan, staet den voorzichtigen te wachten.

Kolaüs.

Wie kan bedenken wat gebeuren magh of niet?

Us.

Hy is niet dwaes, die wat gebeuren kan, voorziet.

Kolaüs.

Dat eischt een godheit: wy zijn menschen, geene goden

Us.

Zie tijdigh toe, en sterk met nadruk uw geboden.

Kolaüs.

De hofstandaerden staen strijtvaerdigh op mijn woort
Elk op zijn' hoefslagh, op de wal, en aen de poort.
De ronden rusten niet elkanderen t'ontmoeten.
Men staet bereit de scha, waer inbreuk valt, te boeten
Met versche noothulp, die noch sluimert nochte slaept,
In wederstant te biên, te stoppen waer het gaept.
De zon in 't opgaen zal de torenwacht ontdekken
Met welk een nederlaegh de stormer af most trekken.

Us.

Het schijnt gy schat de maght der vyanden te kleen.

Kolaüs.

Ik weeghze in eene schael van krijghservaere reên.

382 *Hoefslagh:* post.
383 *Ronden:* de krijgslieden, die de „ronde" doen.
390 Versta: „ik beoordeel ze volgens zoodanige gronden als die mijn ervarenis in krijgszaken mij aan de hand geeft.

Us.

Hoe vint men dan soo veel flaeuhartige kornellen?

Kolaüs.

Een bloodaert kan zich om een klein gerucht ontstellen.

Us.

Men had bloohartigen dan nutter uitgezift.

Kolaüs.

Z'ontveinzen hunne vrees met schijn van oorloghsdrift.

Us.

Men magh bloohartigheit, maer geen verraet verschoonen.

Kolaüs.

Gestreng in 't straffen, milt en rustigh in 't beloonen
Van ontrou en van trou zet staeten in hun kracht.

Zungchin.

Stadthouder, hof en stadt verlaet zich op uw wacht.
Ontbreekt het aen gezagh, gy hoeft ons niet te sparen.
Verschoon geen grooten, noch besneên, noch amptenaeren.
Elk vliege van uw hant. De noot lijt geen verdragh.
Hoe stil is 't overal. Wy hooren geen gewagh.
Het schutgevaerte zwijght. Men blaest trompet noch horen.
Geen wachters slaen geluit uit tinne of hoogen toren.
Wy durven hoopen dat het hart des vyants zonk,
Toen hem 't salpeterlicht te sterk in d'oogen blonk.

Kolaüs.

De krijghsfaem zal hier haest aensnorren op haer veder.
Zoo dit den vyant smaekt, hy keer' vry echter weder.

396, 397 Lees: „gestreng (te zijn) in 't straffen van ontrouw, mild en rustig (te zijn) in 't beloonen van trouw zet" enz.

400 *Besneên:* hier en overal voor *gesneên.*

402 *Gewagh:* voor „geluid," thans niet meer in gebruik dan in de uitdrukking *gewag maken,* voor: „melden."

REY VAN PRIESTEREN.

I. Zang.

O lichten, Rykaert en Trigau,
Die d'eersten met uw maetschappye
Ontsloot het slot van 't ongastvrye
Rijk Sine, en, als een morgendau,
De dorre ziel, die schier verstickte,
En, diep in blinde afgodery
Gesmoort, ten lange leste bly
Door troost der kruisgena verquikte;
Gy voerde uw kruisvaen, als voorheen
Sint Thomas en Sint Bartels vaenen
d'Afgodery der Indiaenen
Met wapenen des lichts bestreên.
Wy volghden u door vijftien landen,
En bouden kerken op den gront,
Daer 't eerst vol gruwelbeelden stont,
Waer voor de zwarte lampen branden:
Daer afgodisten wijn en rijs
En haenen wijdden aen d'altaeren,
Voor afgodt Fe, van gansche schaeren
Bewierookt, Belzebub ten prijs,
Die nu zijn offereer moet missen.
Het licht verdreef de duisternissen.

I. Tegenzang.

De paradijsslang schort het noch
Aen logentael, noch nabootzeeren
Van waerheit: want zy kan stoffeeren
Met glimp, en lokken met bedrogh.
Dat tuigen offers en gebeden,
Gebedentellers, kerkgebaer,
De priesters, het geschoren haer,
De kloosternonnen, zuivre zeden,

409 *Rykaert en Trigau:* met *Rykaert* wordt hier bedoeld: „Mattheus Riccius," die in 1521 de Rada als zendeling opvolgde: en met *Trigau* „Nicolaas Trigault" van Douay, die in 1606 naar China trok.

424 *Zwarte lampen* voor „onheilige lampen."

436 *Gebedentellers:* zoogenaamde *paternosters*

Gestrengheit, vasten, feest op feest,
De bedevaert, de pelgrimsstappen,
Inwydingen, en broederschappen.
Zoo geestigh momt de logengeest:
Doch waer de heilzon quam te schijnen
Verloor het bygeloof zijn kracht.
Besneênen scheiden uit dien nacht,
Zelfs koningen en Mandarijnen.
Zy stormden afgoôn uit pagoôn;
Geplet tot puin, gestampt aen mortel,
Verdelghden 't onkruit met den wortel,
En eerden Christus kruisgeboôn.
Het zielverhuizen wert verwezen,
Een zielpest, lastigh in 't genezen.

II. Zang.

De zalige Xaveer had, voor
Helt Rykaert en Trigau, Japanners,
Ten schimp van alle wederspanners,
Te recht gebrocht op Christus spoor.
Zoo brande d'yver van Elias,
Gelijk een torts, in Achabs tijdt,
Van Baäls priesterdom benijt,
Een ry van eeuwen voor Messias.
Een zegen volghde waer hy tradt,
Noit flaeu van kracht en wonderwerken,
Bezaeiende alle steên met kerken,
Ja veertigh in een zelve stadt.
Hy lant te Sanciane op 't eilant,
Ziet Sine en haer verblinde kust,
En wenscht van harte daer met lust

447 *Pagoôn:* deze samentrekking moge in 't algemeen niet af te keuren zijn, hier doet zij een eenigszins vreemde uitwerking, doordien zij, misschien wel bij opzet, nevens *afgoôn* geplaatst, den minkundige in den waan zou kunnen brengen, dat men, evenals een enkelv. *afgod*, ook een enkelv. *pagod* heeft.

451, 452 Niet het *zielverhuizen,* maar het *geloof* daaraan, of wel de *leer* der zielsverhuizing werd veroordeeld, als een *pest* voor de *zielen,* d. i. „als een verderfelijk wanbegrip."

461 *Hy:* niet *Elias,* maar *Xaveer.*

465 *Sanciane:* een eiland aan de Chineesche kust, waar Xaverius overleed.

t' Ontsteeken 't kruislicht van den heilant:
Doch anders lagh het in Godts raet.
Hy sterft. Japon, uit nijt verandert
Van zin, beoorloght Jesus standert,
Die naer geene aerdtsche rijken staet.
Veel duizent martlaers triomfeeren.
Zoo kan de hofstijl ommekeeren.

II. Tegenzang.

Zoo kan hier ook de heerschappy
Op eenen andren voet geraeken.
De noot gebiet ons streng te waeken.
De hemel sta den keizer by:
Want komt het hooft der roovren boven,
En schupt den keizer uit zijn' staet,
Door ontrou, twist en eigebaet,
Wat vryheit durvenwe ons beloven.
Verandering van heeren baert
Verandering van stijl en wetten.
Wie kan een' springvloet paelen zetten
Dan eene maght, die 't al bewaert.
Kaifang voor 's rijx Saffraenstroom open,
Na'et sloopen van den steenen dijk,
Zagh out en jong en arm en rijk
In eene bare zee verzopen,
Verdronken in een bruizend meer,
Eer dit Lykungzus kon bevroeden,
Die zaghze, tegens zijn vermoeden,
Vergaen: hier holp geen tegenweer.
Nu vlamt hy op de kroon der steden.
Laet ons hem spits biên met gebeden.

Toezang.

Alziende schiltwacht, op den trans
Des hoogen hemels, rijk van glans,
Bewaek het hof: bewaek de muuren.

470 *Japon:* Vondel blijft getrouw aan zijn spelling van *Japon,* hoezeer hij vs. 454 *Japanners,* en niet *Japonners* schreef.

495 *De kroon der steden:* „de hoofstad Peking."

Beveel alle oogenblik en uuren
De ronden aen uw geestendom,
Zoo snel als vlugge winden, om,
Tot 's morgens vroegh van 's avonts spade,
Met uwe gunste en heilgenade
Te dekken teffens goên en quaên,
De goên, op datze uw' naem vereeren,
De quaên op datze zich bekeeren.
Geen rijk kan zonder u bestaen.

De keizerin verschijnt met Pao, luttel blijde,
Die schoone rijxprinces. Vertrekkenwe aen een zijde,
En laet ons luisteren wat haeren geest bezwaert.
De midnacht daelt allengs van 't hooftpunt nederwaert.

HET DERDE BEDRYF.

JASMIJN. PAO. ADAM.

Jasmijn.

Vorstin Xaianga, waer magh Adam nu vertoeven?
Wy toetsten 's vaders trou, die blonk op alle proeven,
Als gout van Ganges op den toetsteen blinkt ten toon.
Zy blonk gelijk een perle aen onze wereltkroon.
Indienwe recht zien, zijn genooten afgescheiden
Staen ginder. Zegh hun dat wy 's vaders komst verbeiden.

Pao.

Zy haelen hem.

Jasmijn.

My lust te hooren uit zijn' mont
Of mijn bekommering op reden is gegront.

500, 501 Versta: „beveel aan uw engelen voortdurend de ronde te doen.”
517, 518 *Zijn genooten afgescheiden staen ginder:* wil dit zeggen, dat Adams genooten of „metgezellen,” van elkander, of wel van hem gescheiden, zich op een afstand bevinden? De uitdrukking is eenigszins gewrongen, althans duister.

Adam.

Gezalfde dochter van den hemel.

Jasmijn.

Wijze vader.

Adam.

Wat eischt de majesteit?

Jasmijn.

Nu schroom niet: tre vry nader.

Adam.

Op 't hoogh behaegen van de grootste keizerin,
Verknocht aen 's hemels zoon door goddelijke min.
Ontschuldigh uit genade, indienwe een luttel draelden.
Toen d'uuren van den nacht in top het hooftpunt haelden,
Begon ik flux den dienst, naer d'ingestelde wijs,
En offerde op 't altaer, den waeren Godt ten prijs;
Ten zoen der misdaên, en gedacht in mijn gebeden
Dat Godt Taimingaes telgh, van 's roovers heir bestreden,
Behoedende, alle ramp van uwen rijxstoel keer'.
Gebruikme, ben ik 't waert, ten wasdom van uwe eer.

Jasmijn.

De geest, met eene wolk van staetbekommeringen
Betrokken, zweeft te laegh, en kan niet hooger dringen.
Gedachten pijnigen de zinnen om al 't geen
Ons sedert eene wijl een droevigh voorspook scheen.
Uit veele tekenen, die wy te zaemen stellen
Als letters, kan men niet dan ongevallen spellen.
Voorleden zomer queekte een oievaer op 't nest
Van 't gulden hofdak zijn gebroetzel. Uit het west

525 *Ontschuldigh:* de oude uitgave heeft *onschuldigh,* waarschijnlijk een drukfout.

526 Adam drukt zich hier op zijn Chineesch, d. i.: zeer bloemrijk, uit, om te zeggen dat het „middernacht" was.

529 *En gedacht in mijn gebeden:* voor: „en bad."

531 *Keer'* voor „mocht, zou," of „wilde keeren," als de taal vereischte.

Verscheen een ros gedroght, gevoert op vleermuispennen.
Het braekte vier en vlam, viel gruwzaem aen het schennen,
En rukte d'ouden fel de taeie slaghpen uit.
Zy stortten van het nest ter aerde dat het stuit.
De jongen wouden vliên, maer werden flux verbeeten.
De roover hielt het nest, hoovaerdigh en vermeeten.

Adam.

Hoe lang?

Jasmijn.

Tot dat een draek van 't noorden streven quam,
Het ros gedroght verbaest de vlught ten zuiden nam,
En, vliegende afgemat, in eenen poel verstikte.
Een dreigend voorspel, dat ons menighmael verschrikte

Adam.

En wat bezwaert u meer?

Jasmijn.

De schranderste in het lant,
Om uit de linien der palme van de hant
Geluk of ongeluk met kennis t'overleggen,
Ontziet, uit vrees voor straf, al watze ziet te zeggen,
Dewijl de dwarsse lijn de langste knipt en snijt.
Bediet de lange lijn den draet van 's levens tijt,
Zoo wil ons leven kort en snel ten ende loopen.
Wat lust of weelde staet Jasmijne dan te hoopen?

Adam.

Ik hoore al wat u schijnt een post van ongeval,
Naer uw verbeelding.

Jasmijn.

Neen, gy hoorde het niet al.
Een wijs Araber zagh hoe ons geboortesterre
Geraetzaem vont den pijl t'ontwijken, die, van verre
Afsnorrende uit de lucht, gelijk een staertstar, blonk,
En hooftçieraet en kroon van 't hooft ter aerde klonk.

544 *Dat het stuit:* voor: „dat het *stuitte*, dat het klonk."
559 *Een post* voor „een bode."

Indien Toangus leefde, in starrekunde ervaeren,
En starrewichlery, hy zou het openbaeren
Door welk een middel men dien pijl ontwijken kon,
Eer d'onverwachte slagh het heiligh kroonrecht schon.

Adam.

Zoo wort uw majesteit bestreên van hier en ginder.

Jasmijn.

Wy zagen menighmael den grijzen offervinder
Verschrikken voor 't altaer, wanneer hy met verstant
Doorsnuffelde en bezagh het offeringewant
Van zwijn en bok en haen, bekommert en verslegen.
De honden huilen 's nachts, het spookt langs achterwegen.
De raven krassen naer. De gront der aerde beeft.
Een damp bezwalkt de zon. Wat adem schept en leeft,
Gezielt en ongezielt, gedroghten aen de stranden
Bestemmen dat'er staetverandring is voorhanden.
Hunguüs dootsche geest verscheen ons 's nachts, zoo 't
[scheen.
Wy greepen naer de schim, die droop door d'armen heen,
In 't midden van den droom. Laet hooren hoe gylieden
Die tekens opneemt: watze u melden en bedieden.

Adam.

Doorluchtste keizerin, Europe, klaer verlicht
Van boven, bout geen hoop van voorspoet op gezicht
Van geesten, wichlery uit vogelvlughten, droomen,
En hantbekyken, naer geruisch van bosch en stroomen,
Gehuil, en hontsgebas, en starrewichlery.
Noch acht geen nachtgespook, ook geene razerny

588 *Razerny:* hier vermoedelijk te nemen in den zin van: „geraaskal, zotteklap," ongeveer gelijk staande met *gezwets* in den volgenden regel. *Razen* toch komt ook menigmalen voor als: „raaskallen," b.v. waar Gysbreght — vs. 832, aan Heer Peter toevoegt:

Wat vyand! hoe? ghy raest.

Wil men echter door *razerny* hier verstaan de „zinsverrukking," door de wichelaars geveinsd, of hun „dwaze grimassen" bij 't spellen der toekomst, ik zal er mij niet tegen verzetten. — Men zie voorts de moeite welke HUYDECOPER, *Proeve* I, 236–239, zich gegeven heeft om eenig onderscheid van beteekenis tusschen *razerij* en *razernij* te vinden.

Van offervinder, noch gezwets van guighelaeren.
Zoo schroomenze ook geen ramp, noch laeten zich ver-
[vaeren
Om beuzelmerkten, daer bedrogh zijn logens vent:
En uw Konfutius, gansch Sina door bekent,
Beloegh deze ydelheên. Hy plante goude zeden,
Voor twintigh eeuwen op het lant, en in de steden.
d'Onfaelbre waerheit van ons heiligh wetboek vloekt
De ziel, die troost en raet by vogelwichlaers zoekt,
Waerzeggers en gespook van geesten, streng veroordeelt.

J a s m ij n.

Kunt gy dit sterken met een klaer bewijs en voorbeelt?

A d a m.

Een koning Saul, van dootvyanden bestreên,
Toogh buiten 't leger 's nachts naer 's lants waerzeghster
[heen,
Op datze een' geest verwekte, om uit zijn' mont te hooren
Wat lot hem 's andren daeghs van boven was beschoren.
Zy wekte Samuël, een' ouden godtsprofeet,
Die uit der aerde rees, en in het lange kleet,
Hem spelde hoe hy op de lijken van dry zoonen
Zou storten in het zwaert, versteeken van zijn kroonen.
Toen wanhoop velt won, quam het naberou te spa.
Die raet zocht buiten Godt, verviel uit Godts gena.
Dees misdaet wert hem voor een dootschult aengerekent.
Vrees Godt alleen, die weet wat spoet of ramp betekent.

J a s m ij n.

Daer komt de keizer, met den erfvorst Fungiang,
Verbaest en schichtigh aen. Wy mogen onzen gang
Ter zijde neemen, om geen overlegh te stooren.
Wy kunnen hun gesprek aen dezen pyler hooren.

ZUNGCHIN. FUNGIANG.

Z u n g c h i n.

Hier broeit een nachtverraet.

F u n g i a n g.

De hemel breng 't in 't licht.

610 *Spoet:* voorspoed.

Zungchin.

Dit lijdt geen uitstel, neen.

Fungiang.

Heer vader, lees het dicht.

Zungchin.

Zie toe, het rijxhof staet op wankelbaere beenen.
Zie toe, en wacht u voor vermomde hofbesneênen.

Fungiang.

Waer vondt heer vader dit?

Zungchin.

Geslingert in 't poortael.
De hant is onbekent.

Fungiang.

Verdaegh hen altemael,
En monsterze op een ry, zoo kan zich geen beklaegen
Dat hy uit achterdocht vervalt in 't hoogh mishaegen
Onnozel, zonder schult. Een vroome blijft wel vroom.
De schrik houdt weifelaers door onderzoek in toom.
De proef beschaemt geen trou, maer geeftze een' klaerder
[luister.

Zungchin.

Wie slimme gangen gaet, blijft schuilen in het duister.

Fungiang.

Men merkt in 't monstren wie beteutert staet of niet,
Wie stamelt in de spraek, wie zijne verf verschiet.
Men zieze hooft voor hooft vrypostigh onder oogen.

617, 618 Deze regels vormen den inhoud van het schrift, 't welk Zungchin verondersteld te lezen.

624 Versta: „zij die weifelen om aan het verraad deel te nemen, zullen zich daarvoor hoeden indien zij weten dat de zaak onderzocht wordt."

629 *Onder oogen:* de weglating van het lidw. is misschien aan een verzuim bij 't schrijven of bij 't drukken te wijten, doch in geen geval goed te keuren. Men „tikt iemand niet *op vingers*" noch „trapt hem *op* teenen."

Zungchin.

Het hol van 's menschen hart is 't broeinest van de logen.

Fungiang.

Het aengezicht, gelijk een spiegel van 't gemoedt,
Ontdekt door tekens wat in 't harte wort gebroet.
Uit veelen kan zich pas een eenigh schalk verbergen.

Zungchin.

De kanker in den staet ten hove lijdt geen tergen.

Fungiang.

Een kanker in den staet dient tijdigh uitgesneên.

Zungchin.

Men snijde 't quaet uit, maer ontzie gezonde leên
Aen 't lijf te knotten, en neeme eerst volkome kennis.

Fungiang.

Men sammelt veel te lang, wanneer de bitse schennis,
Die worm, het hart bekruipt in 't lichaem van den staet.

Zungchin.

Dat wort u toegestaen, maer eischt een rijp beraet.

Fungiang.

Valt op Kolaüs, uw' stadthouder, geen bedenken?

Zungchin.

Wy schroomen zijne trou door achterdocht te krenken.
Hy is de slaghpen, daer het gansche hof op drijft.

Fungiang.

Men acht getrou die tot het endt stantvastigh blijft.

Zungchin.

Wat geeft u reden van bedenken of mistrouwen?

634 Versta: „door onvoorzichtige behandeling zet de kanker zich verder uit."
640 *Toegestaen* in den zin van „toegegeven."

Fungiang.

Men bezight amptenaers, doch magh'er niet op bouwen.

Zungchin.

Wat twijfel valt hier? hy bezweek in geenen noot.

Fungiang.

Voorheene, maer nu staet gy voor den vyant bloot.

Zungchin.

Zoo bloot niet of men kan een' harden storm verduuren,
Indien de krijghsliên niet bezwijken op de muuren.

Fungiang.

Een muur, tien schreden dik, die tusschen beide leit,
Valt licht te sloopen. Zulk een kleene ruimte scheit
De vyanden en u. Hy koome uw' troon niet nader:
De pylers wankelen. Een eenigh hofverrader,
Van u gemaghtight om te heerschen en gebiên,
En wienze, als eenen godt, naer mont en oogen zien,
Behoeftze van ter zijde alleen een' wenk te geven;
De vyant zal terstont, daer 't hapert, innestreven,
En overloopenze al, gelijk een hooge vloet.

Zungchin.

Eer die stantvastige Kolaüs ons den voet
Zou lichten, zal de dagh in duistren nacht verkeeren,
De zon in duisternis, de draek venijn ontbeeren,
Kiang, de zoon der zee, opstreven tegens stroom.
Wie los uit achterdocht met eenen lossen toom
Durf hollen over hooge en laegere amptenaeren,
Beschaftze wettigh stof uit hunnen plicht te vaeren,
En heul te zoeken aen een' opgeworpen heer.
Wat onbescheit is dit! zwijgh stil: geen woorden meer.

Fungiang.

Heer vader, belgh u niet; ay luister. Uit wiens koker
Quam zulk een lasterpijl, dan uit dien oproerstooker?

Hier mompelde een gerucht door 't hof, vol onbescheit,
Hoe onder 't hofgebrek alleen de gierigheit,
De gout- en geltzucht van den keizer, onberaeden
En met geen schattingen te stoppen noch verzaeden,
Een eenige oirzaek was, al klonk dees naklank valsch,
Dat Sina zulk een storm van jamren op den hals
Quam storten, duizenden van d'oude trou veraerden,
En overliepen by geheele veltstandaerden,
Behalve weinigen, besneên en Mandarijn,
Die noch volharden, naer den uiterlijken schijn,
En heimlijk letten of 't verraet begint te rijpen,
De hulk van 't hof geraekt aen 't overslaen en gijpen,
Om dan den oversprong te waegen buiten last.
Begon heer vader nu 't momaenzicht van dien gast
Te lichten, strax zoude u de tronie openbaeren
Wie 't opperhooft is der vermomde weifelaeren.

Zungchin.

Geen reden houdt de tong der reukelooze jeught
In toom. Het lasteren van ongekrenkte deught
Beneemt de deught den moedt een' rijxstorm uit te harden,
Die al wat tegenstaet aen slenters scheurt en flarden.
Waer loon ontbreekt, daer wort het weifelen verschoont.
Kolaüs is te rijk voor zijnen dienst beloont,
En durf zich zelven, by verandering van heeren,
Al quamenze over ons door hem te triomfeeren,
Geen zegenrijker loon beloven. Laet dan af
Te schenden zulk een' helt, die noit ons reden gaf
Te twijflen aen zijn trou: of smolten alle vroomen,
Zoo staenwe op lossen gront, en 't is hier omgekomen.

Fungiang.

Heer vader, spreek met Us, den grooten kantzelier.
Ik hael dien ouden, en vertrek terwijl van hier.

675 *Naklank* voor „lasterlijk gerucht."

678 *Veltstandaerden:* hier voor „regimenten."

686 Schijnbaar is hier door het eerste halfvers op het toonlooze *der* te sluiten, een zonde tegen het metrum begaan; doch juist die afwijking van den gewonen regel zet aan de laatste woorden van waarschuwing door *de tong der reukelooze jeught* geuit, een levendigheid bij, die ik gaarne zou missen.

Daer nadert hy van pas. De vader kan hem hooren.
Ik ga eens luisteren ten transse uit van den toren.
De cedel waerschuwt u voor aenstaende ongemak.
De weiflaers schuilen in de schaduw van dit dak.

ZUNGCHIN. US.

Zungchin.

Aertskantzelier, nu lees dees cedel, strax gesmeeten
In 't hofpoortael.

Us.

Wat 's dit? de schrijver heeft vergeeten
Zijn' naem te tekenen.

Zungchin.

Dat was hem ook geraên.

Us.

De dichter waerschuwt u.

Zungchin.

Hy tast de grooten aen.
Wat middel vint men best om deze hant te kennen?

Us.

De schrijfkunst zweeft te wuft op allerhande pennen.
De hant valt zomwijl in het schrijven ongelijk.

Zungchin.

Elk kent zijn eige hant.

702 Evenals Gysbreght van Aemstel; maar over 't algemeen beklimt men een toren, om „rond te zien," niet zoozeer om te *luisteren*.

708—712 Hier bestaat in de oude uitgave verwarring met de aanwijzing der sprekers. De naam van ZUNGCHIN, die reeds boven de tweede helft van vs. 708 voorkomt, wordt er boven vs. 710 herhaald, en de eerste helft van vs. 712, die blijkbaar een antwoord of bedenking op het gezegde in vs. 711 vervat, aan denzelfden spreker toegeschreven. Ik heb gepoogd, de fout, zoo goed ik kon, te herstellen.

712 Hij meent eigenlijk: „ieder is kenbaar aan zijn eigen handschrift."

U s.

Een al te donkre blijk
Om uit de letteren des schrijvers naem te spellen.
Men kan een anders hant naerbootsen, of misstellen
Met eene quaede pen: zoo slaen de raeders mis.
In zulk een halszaek durf geen rechter by de gis
Een' man betighten door een reukloos onderwinden.
Wy staen voor dit geschrift verstomt, als ziende blinden.
Wat oordeel gaf de prins van dit gestroide vaers?

Zungchin.

Hy starooghde eerst een poos, en stampte met de laers
Wel drywerf op den vloer, en schudde hooft en lokken,
Gelijk een jonge leeu allengs begint te wrokken,
Van spijt geterght. Hy sloegh zijn blikken heene en weêr
En stapte, ontsteeken van een' gloet, vast op en neêr.

U s.

Dat's edelmoedigheit, een aert van zijn' heer vader.
De zoon is hem geheel gelijk, en niemant nader.
Wat sloot d'eêlmoedige te werken op dees stof?

Zungchin.

Te monstren, hooft voor hooft, de grooten van het hof,
En met een snedigh oogh te zoeken eenigh teken,
Een blijk, ontdekkende dit nest der hofgebreken.

U s.

Dat inzicht was niet vreemt, noch ongeraên voor 't rijk.

Zungchin.

En schoon 't geraeden waer, het is te zorgelijk.

715 *Met eene quaede pen* voor „met een boos opzet;" immers: wanneer men de woorden hier letterlijk opvat, behelzen zij een onwaarheid; daar men, om de hand van een ander na te bootsen, juist een zeer goede pen noodig heeft.

724 *Op en neêr:* de oude uitgaaf had verkeerdelijk: *op neêr.*

727 *Te werken op dees stof:* versta: „naar aanleiding van het gebeurde te verrichten."

731 *Niet vreemt* voor „natuurlijk."

Us.

Wat docht hem endelijk in 't scheiden best geraeden?

Zungchin.

Hy hadde het op den stadthouder fel geladen.

Us.

Kolaüs? neen hy is des keizers trouste vrient,
En heeft noit achterdocht gegeven noch verdient.
Het moght hem faelen aen zijn oordeel, in 't bestieren,
Den oorloghstoom te kort aenhaelen, ofte vieren
Te lang en al te ruim: maer willens wetens zou
Het nimmer haperen aen 's mans beproefde trou.
Hier eens aen twijfelen, dat waer den dootsteek geven
Dien dapperen, getroost al stervende te streven
Ter eere van uw staet, en keizerlijke kroon.
De vader overzie dien misslagh in den zoon.

Zungchin.

Wy mogen door dit vaers ons dan gewaarschuwt achten:

Us.

En scherper passen op 't veranderen der wachten,
Alle uuren, langer niet, verandren van het woort,
De ronden gaslaen, langs den muur, en aen de poort.

Zungchin.

Het is de vierde nacht, dat wy met raet en orden,
Om van krijghsoversten niet loos misleit te worden,
Voorzichtigh zelfs den muur bezichtighden in 't ront;
Hoe 't met kortouwen, en de wacht geschapen stont;
Hoe elk zijn' hoefslagh, hem gezet, alom bewaerde.
Wy telden hooft voor hooft te voet, en ook te paerde,
Belasten d'ampten zich te quijten vroegh en spa,
Om niet te vallen in des keizers ongena:
Doch nergens vont men daer het minste op viel te spreeken.

738, 739 *Te kort aenhaelen, ofte vieren te lang en al te ruim:* plaats voor deze woorden het *in 't,* dat in vs. 737 voorkomt.

742 *Te streven* voor „zich te kwijten, zijn best te doen."

Us.

Waer 't oogh des keizers waekt, wort geene kans verkeeken.
Zelf voortreên, leert den knaep navolgen 's meesters spoor.
Ik viel noch daetelijk op d'aerde met mijn oor,
En luisterde heel scherp, om eene lucht te scheppen,
Aen vier gewesten, wat zich roeren moght of reppen,
Maer hoorde geen gewagh. De wagen van den nacht
Rolt steiler neêr, voorby de derde starrewacht.
Uw majesteit magh vry op mijne toezicht rusten.

Zungchin.

Hoe past het slaepen, en wat slaepen zou hem lusten,
Die zulk een' vyant voor de poorten ziet in 't velt?
Een openbaere zee van roofzucht en gewelt
Komt bruizen naer Peking, om vraetigh in te slikken
Een schatkist, daer de balgh des afgronts aen zou stikken,
Een schatkist, jaeren lang inzwelgende onverzaet
Wat zulk een hofprael eischt, ten steun van onzen staet,
Geheele stroomen gouts, en onwaerdeerbre tollen.
De roover, om het heir, dus vreesselijk aen 't hollen,
Noch aen te prikkelen, zwoer by zijn' tullebant
En heirbijl hun Peking en dit wijdtstrekkend lant
Ten roof te schenken, zoo zy 's keizers poort oprammen.
Gedenk, gedenk eens hoeze op zulk een' vrybuit vlammen.
Peking, met zonnegout en diamant gekranst,
Is deze schoone bruit, daer 't al om juicht en danst.

Us.

Z' is voor dien schender en schoffeerder niet geschapen.
Hy zalze dezen nacht niet reppen noch beslaepen.
En of men tijdigh hem misleide door verdragh,
Behoudens d'eer van uw grootmaghtighste gezagh?

Zungchin.

Wat middel dunkt u waer de raetzaemste en de beste?

760, 761 Us toont hier beter — zie vs. 702 — de wetten der acustiek te kennen, dan Kolaüs.

761 *Om eene lucht te scheppen:* „de lucht van iets te krijgen" is nog een gewone uitdrukking. *Scheppen* staat hier voor „opvangen."

Us.

Lykungzus voere 't heir een daghreis van dees veste,
Om tusschen beide op 't velt de tenten op te slaen,
En blank in 't harrenas, van weêrzijde af en aen,
Voorwaerden van verdragh eendraghtigh in te stellen.
Gy most den hollen buik der hoofden en kornellen
Uit uwe schatkist milt opvullen tot de keel.

Zungchin.

Zy slikten heel Peking, tot slissing van 't krakkeel,
Al wat men schraepen kon met graven en met delven
Uit dertigh rijken, zoo veel kelders en gewelven,
Van zilver, gout en zijde en diamant verkropt.
De balgh des gierigaerts wort met geen gout gestopt.
Veel jaeren schattingen, met rijk gelade jonken
Door Yo naer dit hof gevoert, of ons geschonken
Van onderkoningen, vrywilligh af te staen;
Dat koelt geen roofkoorts, neen, maer steekt de roof-
[koorts aen.
Den gouden sleutel van ons schatkist hem te geven!
Wy scheiden liever, blank in 't harnas, van ons leven.
Het hart des keizers leght begraven in het gout.

Us.

Gy kunt het derven.

Zungchin.

Neen, zoo weinigh als het zout.
De schatkist moet den krijgh, gelijk een zenuw, stijven:
En stont menze af, wie zou een roovers waerborgh blijven,
Dat hy, na d'overgift, het heir afdanken zou?

Us.

Eisch duizent gyzelaers, ten onderpant van trou.

Zungchin.

Geen vaster gyzelaers dan klinkende metaelen.

U s.

Wie komt hier schichtigh van den hoftrans nederdaelen?
Wat maere of Fungiang den vader brengen wil?

FUNGIANG. ZUNGCHIN. US.

F u n g i a n g.

Wy hooren geen gewagh. De nanacht zwijght zoo stil,
Dat al de wachters, op den porceleinen toren,
Geen mompelen in stadt, geen bladers ruischen hooren
Rondom den boomgaert. Is 't geen teken dat de haet
Behendigh toeleght op een gruwelijk verraet?
Men zoude uit deze kalmte een' rijxorkaen vermoeden,
Het geeft bedenken datze een onweêr uit wil broeden.
Heer vader, laetme toe, aen dien of dezen oort
Te gaen naerspooren, op de merkt, of aen de poort,
Hoe 't sta geschapen, eer het onweêr op moght komen.

Z u n g c h i n.

Wy hebben kennis van geschut en volk genomen,
En stadts gelegenheit, een dagh of dry geleên.

F u n g i a n g.

Wat kunnen schelmen in dry dagen tijts niet smeên!
De vyant staet niet stil. Een oorloghskans verandert,
In eenen oogenblik, van aengezicht en standert.

Z u n g c h i n.

Wanneer twee heiren schrap, en tegens een gekant,
Zich mengen onderling, en kampen hant aen hant,
Dan moet de zwakste in 't velt den allersterksten wijken:
Dan gaet de sterkste met dien roof en zege strijken:
Nu duikenwe gerust en schootvry zonder noot,
In een bemuurde stadt: dat onderscheit is groot.

F u n g i a n g.

Heer vader, ik geloof zy leggen toe uit laegen
U op te koomen, eer het licht begint te daegen.

Vergunme buiten 't hof eens kennis van den staet
Te neemen.

Us.

Zou de prins rinkinken by de straet
Een oir en erfgenaem van duizent vorstendommen
Zich waegen by de maen en maeneschijn te mommen,
Daer hem een onverlaet bejegent in der yl,
Of ergens by geval een kaisteen of een pijl,
In 't wilt gevlogen, 't is gebeurzaem, quam te grieven?
De vader volge vry zijn inzicht en believen;
Wat my belangt, my gruwt. Ik sta het geensins toe.

Fungiang.

Men houde uwe ydle vrees den ouderdom te goe.

Zungchin.

Dat is geen suffers raet. Veel nutter hier gebleven.

Fungiang.

Heer vader, gunme toch ter hofpoorte uit te streven.
Mijn geest getuight niet goets van deze stille vlaegh.

Zungchin.

Vertoef, mijn zoon: gedult, tot dat de morgen daegh.

Fungiang.

Mijn onrust lijdt met hier een oogenblik te toeven:

Zungchin.

Gy wilt uw vaders hart ontstellen en bedroeven.

Fungiang.

Ik wil het veiligen voor onraet en gevaer.

Us.

Men stuure een' andren heen. Doorluchtste prins, bedaer.
De hofpost zal terstont gewisse tijding brengen.

841 *'t Is gebeurzaem* voor „'t kan licht gebeuren."

Fungiang.

Indien zich weifelaers in dezen handel mengen,
Mooght gy den hofpost niet betrouwen by zijn woort.

Us.

Men opent in den nacht den vyanden geen poort.

Fungiang.

Daer trou op schiltwacht staet, van geene gunst te krenken.
Nu waerschuwde ons dit vaers het erghste na te denken.

Zungchin.

Verkies dan uit het hof den trousten amptenaer.

Fungiang.

Ik ben de trouste, en wil, gelijk een hofpylaer,
Den rijxtroon stutten. Men betrou geen ronde of wachter.
Broet hier verraet, ik wil ter sluik en stil van achter
De schelmen naertreên, en betrappen op de daet.

Us.

Zoo een verraeder zich verweert, u steekt of slaet,
Bekent of onbekent, hoe zal men d'opspraek paeien?
Hoe wil uw doot door twee-endertigh rijken kraeien?
Hoe zou men dit vergrijp verdaedigen? geen wet
Gedooght dat ik den prins in 's levens waeghschael zett'.
De rijxwet stelde my en andren tot uw hoeders.

Fungiang.

Al sneefde Fungiang, noch leven bey zijn broeders,
Om vaders stoel te kleên, en d'oude heerschappy.

Us.

Het wettigh voorrecht eischt den outsten van de dry
Ten troon te klimmen, tot verdaediging der wetten.

Fungiang.

Het eischt dan datwe d'eerste op 's rijx beschutting letten:

Us.

Met reden, doch geensins door reukeloos bewint.
Het sta aen vader, zoo hy dit geraeden vint.

Fungiang.

Gy pijnight vader met zwaermoedige gepeinzen.

Us.

Ik openbaer mijn hart vrymoedigh, zonder veinzen.

Fungiang.

Uw zorgen zien te verre, en suffen zonder last.

Us.

Zy zien te verre, indien dees voorzorgh ons niet past.

Fungiang.

Heer vader, geef verlof: men magh niet langer beiden.

Zungchin.

Zoo most een sterke drom van riddren u geleiden.

Fungiang.

My dient geen stadtgerucht, maer met een stille trom
Te vliegen naer de poort op kuntschap, en voor mom.
Zoo moet men rijxverraet opkomen, en ontdekken.

Us.

Waer 't ongeraên een' storm van onraet op te wekken,
Met keteltrommelen, klaeroen en hoftrompet,
Geklep van klokken, als in 't wilt en zonder wet,
Getoet van hoornen, uit vier hoeken van de poorte,
Om deze misdraght van verraet in haer geboorte
Te smooren, 't zy hier hof of stadt van zwanger gaet?

884 *Voor mom:* „vermomd, als een vermomde," of, beter nog, „bedektelijk.' 't Woord is oorspronkelijk een uitroep, waarbij men iemand waarschuwt te zwijgen, of liever, iets geheim te houden, er zich niet over uit te laten: en zoo wordt het (als *mum!*) nog in 't Eng. gebezigd.

888 *Zonder wet:* zonder regelmaat of orde.

Zungchin.

Een' loozen wapenklank opwekken eischt beraet.
Het heeft zijn zwaericheit niet kleen van wederzyen,
En kon tot heil der stede of 's rijx bederf gedyen,
Naer d'ongelijkheit van een ieder opgevat,
Of recht of averecht; en misverstant in stadt
By trouweloozen en getrouwen teffens baeren.

Fungiang.

Heer vader, geef verlof, om tijdigh voort te vaeren,
En zegenme, zoo rukke ik stewaert in van 't hof.

Zungchin.

Trek heen, en keer terstont: wy geven u verlof.

REY VAN PRIESTEREN.

I. Zang.

Gelukkigh Asie, betreden
Van Godt, den hovenier in Eden,
En engelen, en Godt den zoon,
Gy zijt het grootste van dry deelen
Der aerde, en onder lantjuweelen
Spant gy met reden d'eerste kroon:
Doch aen den ring der landeryen
Van twee-endertigh heerschappyen
Is Sina d'eedle diamant,
Die goddelijk in d'oogen flonkert,
En alle uitsteekentheên verdonkert,
Gelijk een onwaerdeerbaer pant.
Al wat den eersten mensch bejegent,
In 't paradijs, zoo rijk gezegent,
Dat vloeit u toe uit 's hemels schoot.
Gy zijt het hart, dat ziel en leven

905 *Lantjuweelen:* hier voor: „juweelen van landen, kostelijke landen," en dus in geheel anderen zin, dan waar het reeds vroeger als „feestelijke samenkomst der Rederijkers" is voorgekomen.

915 *U:* niet *Azië*, gelijk men uit den aanhef zou moeten opmaken, maar *China*, als uit het vervolg, en vooral uit de eerste regels van den Tegenzang blijkt.

Aen alle uw medeleên kunt geven,
  Ten schimp en uitstel van de doot.
Elk lantschap draeght zijn vrucht en naemen:
Gy vatze in eenen bondel t'zamen.

I. Tegenzang.

Natuur, om uw geluk te waeren,
Omheinde, ô Sina, u met baeren,
  Steenrotsen, plaeten, drooghte en bank,
Of met geberghten, bosch, en wouden,
Of gulle zantzeen voor mistrouden,
  En wildernissen, breet en langk:
Doch toen natuur, vol wonderwerken,
Verzuimde in 't noorden u te sterken,
  Voltrok de kunst wat haer ontbrak,
En boude, om u in noot te troosten,
Den muur van 't westen tot in 't oosten
  Een borstweer tegens ongemak.
Tienhondertduizent mans bevrijden,
  Ten trots van al die 't rijk benijden,
  Dien muur, vijfhondert mijlen lang:
Waerna zomwijl Sineesche steden
Door 's Tarters inbreuk schade leden,
  Geschonden van uitheemschen dwang,
Tot dat Taiminga wiert verheven.
Men wensch' zijne afkomst lang te leven.

II. Zang.

Maer schoon, van 's Tarters juk ontslagen,
En vry van buitenlantsche plaegen,
  De rijxmuur dicht gesloten blijft,
Wat baet het, nu d'inheemsche wrokken
's Rijx vruchtbren bodem overtrokken,
  En roofzucht haeren moedtwil drijft.
De steden treuren al t'elendigh,

925 *Voor mistrouden:* wil dit zeggen: „tot beletsel van nageburen, die men reden heeft te mistrouwen"? Ik meen zulks uit den zin te moeten opmaken: doch duidelijk is het niet.

933 *Bevrijden* voor „beschermen."

En quijnen aen een koorts inwendigh.
Het bloet, in d'aderen verrot,
Verwekt een' brant van hofgebreken,
Die 't rijk naer 't hart te vinnigh steeken.
Aen krachten is geen overschot.
Wat uitkomst kunnenwe ons beloven,
Ten zy een hooger hant van boven
Den staetarts helpe alle oogenblik,
Nu d'artsenyen niet vermogen
De slagh der hartaêr opgetogen
Ons waerschuwt met den jongsten snik.
Het hooft lijdt van verrotte leden.
Men hadze nutter afgesneden.

II. Tegenzang.

Aertsherder, troost verstroide lammeren,
Beschut de zielen, die nu jammeren,
d'Onnooslen voor het wolfsgebit,
En wolven, die in 't schaepskleet duiken.
Het is geen tijt het oogh te luiken.
Gy hoort hoe u de kudde bidt.
Bescherm Taimingaes eedele loten,
Die 't hof van Sina, toegesloten
Voor alle uitheemschen en het kruis,
Eerst openden voor uw standaerden,
Uwe eer hanthaefden en bewaerden,
Ten schimp van afgodistgedruisch.
Bescherm uw planten, teêr in 't bloeien,
Op datze in kracht en sterkheit groeien,
En vruchten draegen op haer tijdt.
Een hagelbuy, met recht te schromen,
Dreight uit de lucht ons op te komen,

Die hof en hoop ter aerde smijt.
Bescherm den bloesem van uw hoven.
Op datwe u met gezangen loven.

---

957 *Opgetogen* voor „opgetrokken," in den zin van: „teruggeweken." Zie KIL., waar hij *op-trekken* met *abire, recedere* verklaart.

HET VIERDE BEDRYF.

PAO. JASMIJN. ADAM.

Pao.

Hoe dus, vrou moeder? hoe? gy schreit uwe oogen uit,
Ziet root bekreeten. Och verwek geen hofgeluit
Met handenwringen. Staek dit ongeduldigh kermen.

Jasmijn.

Och dochter, och wat raet? wie zal dit rijk beschermen,
En ons en u? hael Schal, mijn' allertrousten raet.

Pao.

Daer komt de vader aen.

Jasmijn.

In welk een' droeven staet
Vermaent de hooge noot noch troost by u te zoeken?
Getrouwe vader, och hoe dreigen duizent vloeken
Het hof te treffen! och waer blijft de prins, de zoon,
Hanthaver en pylaer van zijn heer vaders troon?

Adam.

Genadighste mevrou, brogt iemant quaede maeren?

Jasmijn.

Geen maeren.

Adam.

Waerom wiltge ontijdigh u bezwaeren?
Verwacht den blijden bode, en quel u niet te vroegh.

Jasmijn.

Geen tijding hooren geeft ons zekerheit genoegh
Hoe 't staet geschoren. Och, het is hier omgekomen.
Van droefheit sluit mijn hart. Wie kan zich zelve toomen!

Adam.

Geef reden plaets. Waertoe deze ongelaetenheit?
De dageraet breekt aen in 't oostgeweste, en scheit
De duisternis en 't licht. Ay laet u niet verlangen:
De moeder zal den zoon eerlang ten hove ontfangen,
Behouden en gezont. Betroume by mijn woort.
Hy stelt vast orden aen de veste en aen de poort.

Jasmijn.

Dat voeghde een' minderen, den wachter van de benden.
De vader zijnen zoon alleen by nacht te zenden
Van 't hof ter stede in, met een merkelijk gevaer
Van 't leven: och wat valt ons dees verbeelding zwaer!
De vader zal te spa die dwaesheit zich beklaegen.
Noch onlangs droomde ik hoe hy op een baer gedraegen
Zijne oudren t'huis quam, 't hart met eenen pijl gewont.
Wy vielen beide op 't lijk, en kusten 's jonglings mont,
Die bleek geene antwoort gaf op nokken, traenen, klaghten;
Een voorspook van den rouwe en steek, dien wy ver- [wachten.

Adam.

Mevrou, ik leerde u hoe de wijzen in Euroop
Geen droefheit scheppen uit een nachtgezicht, noch hoop
Op droomen bouwen, schuw van zulke valsche snaeren,
Die d'ooren streelen, om 't genot der wichelaeren.
O waerdste dochter van den hemel, leer uw lot
Verwachten uit den schoot van dien alzienden Godt,
En Godts voorzienigheit, beleitster van de zaeken
Der weerelt, allermeest die heerschappyen raeken.

990 *Laet u niet verlangen* voor „kwel u niet door angstig verlangen naar uw zoon." *Verlangen* wordt hier onpers. gebezigd.

1006 *Wat valt ons dees verbeelding zwaer* voor „hoe naar is 't mij, als ik mij zoo iets voorstel."

Jasmijn.

Natuur houdt ouders aen hun kinders vast verplicht
Met eenen taeien bant. Het hart der moeder zwicht
Uit teêre liefde voor den aenstoot, in haer vruchten
Te lijden. Kanze dit uitharden zonder zuchten?

Adam.

Dat is natuurlijk, en een moeders aert gelijk.
Doch alle uw wijzen zelfs bekennen dat geen rijk,
Met alle omstandigheên aen 't rijxbewint gehangen,
By wilt geval, maer uit den hemel wort ontfangen,
Gelijk een wettigh leen: en op dien vasten voet
Is 't billijk dat gy me den leenheer kennen moet,
En danken voor 't genot van uwe weereltkroonen,
Uw schoone dochter, en dry keizerlijke zoonen.
De leenheer, dieze u schonk, is maghtigh hen te hoên.
Laet af dan t' ontijde uw zwaermoedigheit te voên
Met bystre droomen, en onstuimige gedachten.
Het past groothartigen geene uitkomst hier te wachten
Dan van de hoogste hant des hemels, hoeze ook zy.
De keizer wandelt in de lange galery,
Beslommert met den staet en edele gepeinzen.
Het is geraeden uwe inbeeldingen t'ontveinzen
Met een gerust gelaet, en ingetoomt ontzagh.
'k Wil hoopen dat uw zoon, voor 't opgaen van den dagh,
En lentezonneschijn, u vrolijk zal gemoeten,
En offren zijnen dienst eerbiedigh aen uw voeten.
Een oogenblik gedult, mevrou: 'k vertrekke alleen
Met uw verlof, en wil met vierige gebeên
Den hertret van den prins, uw' zoon, naer 't hof geleiden.

Jasmijn.

Wy mogen d'uitkomst dan van 's hemels hant verbeiden.

1027 Versta: „met al wat aan 't rijksbewind vast is."

1039 *Beslommert:* dit woord is in onbruik geraakt: hoezeer het gerust weder kon worden ingevoerd, daar een ieder het zonder naderen uitleg verstaan zal.

1047 *Den hertret:* d. i. „de terugkomst."

Adam.

Daer hoort men Fungiang, die komt den vader t'huis
Behouden, en gevolght van eenigh hofgedruisch.
Hy leeft, ter goeder uure, en wil den vader spreeken.
't Is noodigh eene poos aen eene zy geweeken,
Te hooren wat hy brengt, wat lot hem herwaert jaeght.
Wat roep magh 't wezen, daer al 't voorhof van gewaeght?
Het hof raekt overent, de kleenen en de grooten.
Al wat'er is, komt hier verbaest naer toe geschoten.

ZUNGCHIN. FUNGIANG.

Zungchin.

Ter goeder uure, zoon. Wat tijding van beneên?

Fungiang.

Het ziet'er deerlijk uit. Dit laghme al op de leên.
Wy zijn verraên, verkocht. Het is hier omgekomen.
De vyant heeft zijn' slagh erghlistigh wis genomen.
Het schort aen 't leveren. Hier is geen redden aen.

Zungchin.

Laet hooren: melt ons kort hoe alle zaeken staen.

Fungiang.

Ik vlogh ter stede in, hoorde omtrent het merktvelt [mompelen
Hoe 's vyants opzet was de westpoort t'overrompelen,
En ondervraeghde eens, om te polssen dezen gront,
Waer zulk een mompeling en fluistring uit ontstont.
Een burger zey: hier is een groot verraet besteeken,
En naulix staet het vry zijn hart recht uit te spreeken.
Likungzus, eer hy quam aensluipen met zijn maght
Naer deze stadt, besloot de loosheit en de kracht
Te paeren om zijn wit te treffen door die beide.
Gemakkelijker raekt men door een voorbereide

1061 *Het schort aen 't leveren:* d. i.: „er ontbreekt nog maar alleen aan, dat wij onzen vijand in handen geleverd worden."

Dan onbereide mijne aen een' gewenschten schat.
Hy zendt dan heimelijk soldaeten naer dees stadt,
Verkleet en stil voorheen, voorzien van gelt tot teering,
Om daer in kelderen en kroegen zich ter neering
Te stellen, tegens dat zijn heirkracht derwaert quaem
Aenrukken, sneller dan de tijdingzieke Faem
Gewisse tijding van zijn komste in 't hof kon brengen.
Dan zoudenze onbekent zich in het oproer mengen,
By hen te stooken, ter bestemde tijt en uur.

Zungchin.

De krijghsbezetting heeft nochtans met kracht den muur
Verdaedight tegens al die roofgezinde knechten.

Fungiang.

Heer vader, dat gevecht was slechts een spiegelvechten.
De roover won den mont des krijghsraets op zijn hant:
Die vleit het avontuur, door 't voên van misverstant.
Ter plaetse, daer 't geschut vervaerlijk op afuiten
Geladen stont, om vier op al 't gewelt van buiten
Te geven, schoot op schoot, wert allerminst gestreên

Zungchin.

Wy hoorden evenwel by vlaegen achtereen
Het dondren, balderen en buldren der kortouwen.

Fungiang.

Alleen een valsche loze, om rijxverraet te brouwen:
Want onder eenen schijn van weêrstant, aen die poort
Ten weste, voer het hooft des krijghsraets immer voort.
De bussen, zwanger van los kruit, op hunne raeden,
Met donderklooten, tang noch ketenen geladen,
Gelieten zich gewelt te baeren recht en scheef,
Daer niemant midlerwijl getroffen leggen bleef.

Zungchin.

Het hooft des krijghsraets is zoo niet berooft van zinnen.
Wat voordeel kan men by zijn vyants zege winnen?

1095 *Raeden* voor *raderen.*

Fungiang.

Hy zagh van langer hant uw' voorspoet onder gaen,
Den valschen keizer met dien titel boven staen,
Dies was het raetzaemst, eer de noot begon te knijpen,
Het avontuur van voor gezwint by 't haer te grijpen,
Met 's keizers ongeluk te trouwen zijn geluk.

Zungchin.

Wy geven naeu geloof aen dit verwaten stuk.
Met krijghsliên, licht van aert, een wijl vooruitgezonden,
Dien handel aen te gaen; een volk, dat ongebonden
En toomeloos van tong niet zwijgen kan, en eer
't Gewis voor 't onwis kiest: hoe zou een wettigh heer
Die schelmen straffen kan, aenbrengers rijk vergelden,
Dit niet verneemen, d'een den andren schelm niet melden?
En slaenwe dit voorby, hoe zou des krijghsraets mont,
Aen wien het wachtbewint van muur en poorten stont,
Van spraek verbasterende, een' rijxverraeder achten,
By wien hy nimmermeer besolding kan verwachten,
Die zwaerder weeght dan dees, hem reede toegeleit,
Behalve dat zijn ampt verbetering verbeit?
Maer spoe uw rede, hoe gy hier ten hove keerde,
En melt wat tuimelgeest de menighte regeerde.

Fungiang.

'k Verstont dit breeder, toen ik aen de westpoort quam,
Door alle straeten heen. Daer zagh men en vernam
Hoe trouwe burgers en soldaeten mosten zwichten
Voor trouweloozen, die behendigh oproer stichten,
En mompelden al stil, gestroit van troep in troep.
Men dreighdeze wie zich verstoutten met geroep
De rust en stilte by den maeneschijn te steuren.
De buurten luisterden met toegeslote deuren
En vensteren. Ik sloop in schaduwe onbekent,
Ontzaghme t'uiteren door wenk of dreigement.
'K heb zeven wijken op mijn' hals ter sluik doorwandelt.
Kan vader rieken, daer wort heimelijk gehandelt

1130 *Uiteren:* frequent. van *uiten*, nog in 't Eng. *to utter* bewaard gebleven.
1131 *Op mijn hals:* d. i.: „op 't gevaar af, er mijn hals bij te verliezen."

Om ons te leveren. Bera, bedenk u kort,
Eer 't nachtverraet voor dagh ter westpoorte innestort.
De zon genaekt de kimme, en steigert op ten oosten.
Ik ga vrou moeder met mijn weêrkomst binnen troosten.

US. ZUNGCHIN. KOLAUS.

Us.

Wie durf vermoeden dat het dus geschapen staet?

Zungchin.

Hier gelt geen veinzen meer. Dit eischt een kort beraet.

Kolaus.

Laet elk zijn inzicht op dees tijding vry ontdekken.

Zungchin.

Het allerraetzaemste is dat wy terstont vertrekken
Met onze gemaelinne en erfgenaemen. Voort
Kolaüs: baen den wegh ten oosten naer de poort.

Us.

De keizer is te vast verplicht aen d'onderzaeten.
De kinders kunnen zoo den vader niet verlaeten.

Kolaüs.

De tegenwoordigheit des keizers gelt hier meer
Dan hondertduizenden, gestelt tot tegenweer.

Zungchin.

Wy vinden ongeraên te duiken in dees hoven.
Waer 't hooft geborgen wort, staen alle leden boven.

Us.

Gy kunt niet vlughten dan door 't uiterste gevaer.

Kolaüs.

De dubble muur van 't hof verweldigen valt zwaer

Voor dit inheemsch gewelt. Al waer de stadt gewonnen,
Zoo 't hof volhardt, is 't werk gerokkent, niet gesponnen.

Us.

Indien omstemmen gelt, men reekne het getal.
Gy vint in duizenden niet een' die stemmen zal
Tot uw vertrek. Och, zijt u zelven eerst genadigh.

Zungchin.

Dit hof, vol huichelaers, is wuft en ongestadigh.

Kolaüs.

Waer vlughtge zeker, in zoo groot een dwarreling?

Zungchin.

Het zekerste is Peking te ruimen om Nanking,
Den outsten stoel, waer op een ry van keisren zaten;
Een' vryburgh, op wiens trou de keizers zich verlaeten.
Daer stroomt Kiang voorby. In dien rijxboezem zal
Een onverwinbre maght van vlooten, zonder tal,
Verzaemen, om 't gewelt des roovers 't hooft te bieden.

Kolaüs.

Indien dees roofgriffoen den vlughtling, onder 't vlieden,
Inhaelende met kracht, een' klaeu van achter gaf,
Nanking verstrekte u dan geen vryburgh, maer een graf.

Us.

Met 's keizers ondergangk lagh 't gansche rijk begraeven,
En uw verlaeten volk aen 's roovers knien, als slaven,
Geketent om den hals, ter aerde in bloedigh stof.

Zungchin.

Wie van u allen schrijft ons wetten voor in 't hof?

1161 *Kiang:* de Kiang, of „zoon der zee," is nevens den Coang of „Saffraanvloed," de voornaamste rivier van China. Beiden ontspringen uit het Indische grensgebergte. Zie Kircherus, *Verheerlijkt China,* bl. 200 *b.*

Us.

Het voeght den dienaar voor zijn meesters heil te zorgen.

Kolaüs.

Men rekent hof en stadt in u alleen geborgen.

Zungchin.

Om ons te bergen schijnt het wijken eerst geraên.

Us.

De krijghskans, trecktge heen, zal daetelijk ommeslaen.

Zungchin.

Gy kunt ten minste een maent de stadt en 't hof beschutten.

Us.

De stadt, bezwijktge ons, steunt op al te kranke stutten.
Al wat noch weifelt, koos terstont de sterkste zy.

Kolaüs.

Dan stortenwe overhoop: dan lagenwe alle in ly.

Zungchin.

Gy zijt met 's keizers val niet veiligh noch gehulpen.

Us.

Neen zeker: storte 't hof, 't zou duizenden bestulpen,
Begraven onder puin van gevel, muur en dak,
Het gansche Sine alom gevoelen zulk een' smak,
En davren, dreunen met zijn praeltriomfgewelven.
Gy kunt veel duizenden verschoonen in u zelven.

Zungchin.

Wat wederstaetge ons dan in 't wijken van dit erf?

1175 *Bezwijktge ons* voor „verlaat, ontvalt ge ons."
1184 *Praeltriomfgewelven:* prachtig opgebouwde paleizen.

Kolaüs.

Gy kunt niet wijken dan met algemeen bederf.

Zungchin.

Het schijnt heel Sina brant beneden onze zoolen.

Kolaüs.

De hemel heeft u 't heil des onderdaens bevolen.

Zungchin.

Wy wouden op dien voet verlaeten dezen gront.

Kolaüs.

Waer woudtge vliên? Gy vlooght dien vyant in den mont.

Us.

Hoe stillen wy de stadt, en hof en hovelingen?
Zy hingen aen den tak der hemelsche Taimingen,
Gelijk een dichte zwarm van byen vast en hecht,
Dryhondert jaeren lang gehanthaeft, en herecht
Van hunnen koning, daerze om hengelen en zwarmen.
Zy kunnen zonder hem zich redden noch beschermen:
Want missenze het hooft, zoo dwaelenze van een.
Een lichaem zonder hooft, wat's 't lichaem dan? alleen
Een hoofdelooze romp, berooft van brein en zinnen.
Volhardt dan in het hof, en stel een wijs hier binnen.
Wy zetten 't leven by u op. Wat eischtge meer?

Zungchin.

Staffiers, naer binnen toe. Brengt wapens, brengt geweer,
En paerden: het is tijt, hoogh tijt te paert te stijgen.
Hier staen een deel verstomt. De hofbesneênen zwijgen,
Of momplen binnen 's monts, uit een geveinst gemoedt.

1195 *Hengelen:* frequent. van *hangen*, en als zoodanig gebezigd als vogelaarsterm voor de wapperende beweging, die een vogel in de lucht maakt eer hij zich van de plaats, waar hij zich bevindt, op zijn aas nederstort.

Hoe aengegaen met dit veraert, dit snoot gebroet?
Het is geen suffens tijt, 't is noodigh zich te reppen.
Men steeke een bloetvaen uit. Men moet de hofklok
[kleppen.
Te wapen, mannen: voort te wapen: mannen voort.
Ontgrendel flux het hof, en volghme door de poort
Ter stede in, eer het zeil van 't rijk begin' te gijpen.
't Is tijt te sabelen, en by den hals te grijpen.
Al lang genoegh gemart. Men ruk 't momaenzicht af:
Men sable hooft voor hooft, een welverdiende straf.

JASMIJN. FUNGIANG. ZUNGCHIN.

J a s m i j n.

Getrouwe bedtgenoot, gy mooght ons niet begeven
In dees gelegenheit. Verschoon, verschoon uw leven.
Bewaer het hof: of wilt gy enkel heene in stê,
Zoo neem uw keizerin en lieve dochter me,
En zoons. Och vader, zie uw dootsche dochter schreien.

F u n g i a n g.

Heer vader, geef gehoor.

Z u n g c h i n.

De tijt verbiet te beien.
Wat baet dit jammeren? de noot eischt spoet, en kracht.
Waer blijven lijfstaffiers, hofschutten, binnewacht?
Waer blijven oversten, de ridders, en de knaepen?
Men moet zich uiteren: het is geen tijt te slaepen.

F u n g i a n g.

Heer vader, geef gehoor.

1211 *Eer het zeil van 't rijk begint te gijpen* voor „eer het rijk ten onder gaat." *Gijpen* is: „doorkruisen, overgaan, schielijk naar de andere zijde overslaan." Zie verder VAN LENNEP's *Zeemanswoordenboek*.

1224 *Zich uiteren:* zie het aangeteekende op vs. 1130. Hier echter wil Zungchin meer bepaald te kennen geven, dat men „zich toonen, zich openbaren" moet.

Zungchin.

Waertoe dit ongeluit?
Men recht met jammeren en kermen hier niet uit.
Wy moeten door den drang, door vrient en vyant streven,
Een eerelijke doot voor een oneerlijk leven
Verkiezen. Laet ons los. Wie houdt onze armen vast?

Jasmijn.

Getrouwe bedtgenoot, wiltge ongeharrenast
U mengen in gevaer van sabelen, en bijlen,
Heirhamer, en musket, en kogelen, en pijlen,
Zoo neem ons t'zamen mede, en gunme aen uwe zy
Te sterven? Ik bezweere u by de kroon, en by
Den gouden rijxstaf, en dees geele rijxgewaeden,
Bewaer den stoel, het rijk ten beste. Laet u raeden.
Alle oogen zien op u.

Zungchin.

Laet los: wy moeten voort.
Wy troosten ons dien storm te schutten in de poort,
In 't midden van 't gedruisch en brieschen van de paerden,
Of vroom te sterven, daer getrouwen en veraerden
Zich kanten tegens een, en strijden hant aen hant.

Jasmijn.

Och allerliefste, hou ten minste een luttel stant,
Tot dat uw bedtgenoote, uwe eenige getrouwe,
U haer gemoedt voor 't leste, in 't uiterste, eerst ontvouwe,
Dan ruk vry heene, dat de hemel u geley.

Zungchiu.

Welaen dan: maek het kort. Waertoe dit hofgeschrey?

1226 Zie bijkans denzelfden regel in een bijkans gelijke situatie in Vondels *Gysbr.* vs. 1795.

1235 *Geele rijxgewaeden:* 't is bekend, dat de gele kleur in China voor heilig wordt gehouden, als kenmerk der oppermacht, en dat alleen de Keizer in 't geel gekleed mag gaan.

Het is verweerens tijt: de vyanden genaeken.
Wat eischtge?

Jasmijn.

Stel een wijs en orde op uwe zaeken.

Zungchin.

Vertrekt, gy heeren: flux vertrekt: laet ons alleen.

Jasmijn.

Vermagh ik iet op u met traenen en gebeên,
Zoo bergh, eer gy vertrekt, de hoop van onze kroonen,
De panden van ons trou, dit drytal, uwe zoonen.
Zoo lang van deze dry een rijxoir overschiet,
Berooft geen vyant my, uw weduw, vol verdriet,
Dien nagelaeten troost, indienge komt te sneven.

Zungchin.

Waer met uw dochter en haer moeder dan gebleven,
Indien de nachtstorm ons in deze barrening
Bestulpende, de hulk van 't oude rijk verging,
En eeuwigh schipbreuk leedt? wat winst vergoet die schade?
Dan stont gy beide bloot, de wraeke ter genade.

Jasmijn.

Dat ga zoo 't wil, zoo 't kan, 't gedy tot schande of lof:
Wy scheiden nimmermeer vrywilligh van dit hof.

Zungchin.

Hoort toe, mijn zoonen. Past u daetelijk te bergen.
Den oudren weerstaen, heet in 't rijk den hemel tergen.
Konfutius heeft elk dees hooftles ingescherpt.
Godt zelf verwerpt hem, die zijn ouders raet verwerpt.
Wy kunnen, Fungiang, van uwen aert getuigen,
Grootmoedigh als een leeu, te breeken noch te buigen.
Nu buigh u onder ons gehoorzaemheit al stil.

Fungiang.

Heer vader, spreek een woort: wy volgen vaders wil.

Zungchin.

Gy zult ter stroompoorte uit met eene gondel ylen
Naer vader Changus, den Konfutiaen, vijf mijlen
Van stadt, in 't eensaem bosch: daer duikt dees woe-
[stijnier.
Versteek u daer verkleet en stil een dagh of vier,
En zie den uitgang van Peking aen by dien heiligh.
Gy kunt, mislukt het hier, dan vlugten snel en veiligh
Te water naer Nanking, het outste keizershof,
Met deze uwe broedren. Voort.

Fungiang.

Wy neemen dan verlof.
Heer vader, zegen ons.

Zungchin.

De hemel zy uw hoeder.

Fungiang.

Het ga u beter dan wy dachten. Och vrou moeder,
Och lieve zuster, och, wy kussen u voor 't lest.
Misschien kan 't beter gaen.

Zungchin.

Voort voort, de nootweer prest.
Wy willen zelf tot aen den hofstroom u geleiden.
Wie 't huis wil bergen, moet de zoons en vader scheiden.

1270 *Spreek een woort:* de oude uitgave had: *spreeke een woort*, wat gezocht en gewrongen was: wil men 't echter behouden, dan valle de komma achter *Heer vader* weg.

1272 *Den Konfutiaen:* d. i.: „iemand die in strenge afzondering naar de regels leeft, ingesteld door Konfucius."

1275 *En zie den uitgang van Peking aen* voor „en wacht, hoe het afloopt met Peking."

1280 *Dachten:* wellicht een drukfout voor *duchten*.

Jasmijn.

Och bitter scheiden! och wy zienze nu niet meer,
Of hachelijk. Wat neemt het weereltsdom een' keer!
Met hoe veel juichens, met hoe groote zegeningen
Onthaelde ons 't hof! geluk, ô voester der Taimingen!
Toen d'oude sluierkroon, naer d'ingewijde wet,
Ons in de hofkerk, vol triomf, wiert opgezet,
Waerna wy door den drang der vorsten gingen brommen
Met vier erfkinderen, vier vaste rijxkolommen
Om op te steunen. Och hoe wankelt nu de staet!
Tre binnen, dochter: 'k hoor een stadtgerucht op straet.

KOLAUS. US. ZUNGCHIN.

Kolaüs.

Wat raet? wy staen ten doel der opperste ongenade.
Wy waerschuwen, helaes, de majesteit te spade
t'Ontvlughten; aengezien het onheil met den dagh
Haer plotsling overvalt, en waerschuwt met den slagh.

Us.

Hoe staet het dan? men moet niet zonder reden schroomen.

Kolaüs.

Hy borst ter westpoorte in. Het krijgsheir bruischt, als
Ter stede in naer het hof. [stroomen,

Us.

Wie openden de poort?

Kolaüs.

De krijghsraet, schelmen, rijxverraders. Dat de moort
Hen sla, de donder schende. ô Heilooze onverlaeten!
De trou heeft teffens uit by burgers en soldaeten,
En oversten. Wij zijn gelevert en verraên.
Wat raet? wat raet? geen raet. Daar stapt de keizer aen.

1285, 1286 *Wy zienze nu niet meer, of hachelijk*: d. i.: „wij zien ze, òf nimmer, òf in een hachelijken toestand terug."

Zungchin.

Onze afkomste is geberght, behouden buiten zorgen.

Kolaüs.

Genadighste, wat raet? och waertge zelf geborgen;

Zungchin.

Wat's dat te zeggen? drijft het hof op avontuur?

Kolaüs.

Lykungzus is in stadt. Hy heeft den dubblen muur
Van 't hof verweldight.

Zungchin.

Hoe?

Kolaüs.

Alle elefanten dronken,
In hunnen slaep gesmoort, in ste van waeken, ronken
Op hunnen breeden rugh. Dat heet op schiltwacht staen.
Noit keizer wert zoo schalk van hof en stadt verraên.

Zungchin.

Het is dan vlughtens tijt met alle onze eedtgenooten.

Kolaüs.

Te spa, helaes, te spa: de toegang is gesloten,
Aen alle kanten. Och, de jongste dagh verscheen.

Zungchin.

Meineedigen, is dat voor 's keizers recht gestreên?
Heeft u de keizer, in den top der heerschappye,

1307, 1308 Vondel heeft in deze twee regels de beide vormen *geberght* en *geborgen*, en hier in dezelfde beteekenis, gebezigd.

1312 *Gesmoort* voor „gedompeld," want waren zij werkelijk *gesmoord*, dan hadden zij niet kunnen *ronken*.

Vergeefs miltdaedigh, met verheffing van soldye
En eere en ampten, aen de glori van zijn kroon
Verbonden, om hem dus te bonzen uit den troon?
Lykungzus niet, maer gy zijt schuldigh, zijt hantdaedigh
Aen dit verwaeten stuk. Wie valt ons nu genadigh?
Kolaüs, toon uw trou aen uwen trousten vorst.
Tre herwaert. Stoot dien dolk in onze oprechte borst.
Tre herwaert. Deinstge nu, en is uw trou te zoeken?
Lijfschutten, hofstaffiers, gy hofbesneênen, vloeken
En pesten van het rijk, genaekt op 't ongezienst.
Treet rustigh toe: stoot toe, en boet met dezen dienst
Uw' vadermoort. 't Is tijt dit edel bloet vergooten.
Nu redt ons door den doot: gy hebt ons doot beslooten.
Valt teffens aen: stoot toe: wij staen u schoon en bloot.
Daer leght uw keizers hart: dat zoektge. Snijt, of stoot,
Dat geen Lykungzus ons aen duizent stukken scherve.
Ontfangt den lesten snik, terwijl ik tijdigh sterve.
Dan och zy weigren ons dien jongsten dienst. Welaen,
Men moet zich redden. 'k Zal een poos naer binnen gaen.

Us.

Waer streeft de keizer? och hoe barnen die gedachten!

Kolaüs.

Daer steekt een hofgalm op van rouwe en jammerklaghten.
De hofklok klept vast brant, en moort, en slaet geluit.
De torenwachter blaest verraet ten toren uit,
Van zeven transsen. Welk een blixem! welk een donder!
De hooftstadt en 't palais, al 't bovenste raekt onder.
Het gansche Sina smilt in eenen mengelklomp.
Peking verlaeten, schijnt een hoofdelooze romp,
Een lichaem zonder hooft. Maer treênwe spoedigh binnen.
Hier valt met jammeren en klaegen niet te winnen.

Us.

Ik volge u flux. Helaes, men heeft dit lang gespelt.

1339 *Waer streeft de keizer?* Hier verlaat Zungchin het tooneel, om den brief te schrijven, dien hij kort daarop aan Us ter hand stelt.

Het laghme al op de leên. Geen reden, och ik smelt!
Kon dien inheemschen brant van snoode hofgebreken,
Allengs aen 't smeulen, en gelijk een pest ontsteeken,
Uitblusschen. Hemel, help uwe ondermajesteit.
Hier koomen keizerin en dochter, root beschreit.

PAO. ZUNGCHIN. US.

Pao.

Vrou moeder, 't is gedaen. Wy scheiden uit dit leven.
Wie traenen stort kan noch dien rou te kennen geven
Door traenen, tekens van verzetbren rou en druk:
Maer geene traenzee kan ons uiterste ongeluk
Uitbeelden, neen, och neen, noch zulk een bloetvlak [waffen
Uit vaders stamboek. Och wat ramp komt ons verrassen!

Zungchin.

Aertskantsler Us, hoor toe. Aenvaert dit leste pant,
Dien brief, geschreven met ons eigen bloet en hant,
En zweerme by uw hooft, na'et korten van ons leven,
Lykungzus dezen brief met uwe hant te geven.

Us.

Ik zweere by mijn hooft: de hemel hoor' het aen.

Zungchin.

Volhardt, mijn dochter: blijf heer vader onderdaen.
Lykungzus nadert vast om u en ons t'onterven.
Gy moet van vyants of van vaders handen sterven.
Die schender zal u, na uw vaders rype doot,
Den scherreprechter eerst toedoemen, die u bloot
En naekt voor 't hofgezin durf schenden en schoffeeren,
Dan u de blanke borst met gloênde tang en scheeren

1350 1351 *Geen reden, och ik smelt! Kon*, enz.: *kon* hangt af van *geen reden*, en *och ik smelt!* is een tusschenlap, om 't rijm.

1353 *Hemel, help uwe ondermajesteit:* men denke aan 's Konings titel van „Zoon des Hemels." Zie vs. 221.

1358 *Traenzee:* „een zee, niet van *traan*, maar van *tranen*."

Afrukken, scheuren, en, in 't barnen van 't geraes,
Zijn dolle hondejaght, gelijk een lekker aes,
Toesmakken op den vloer, van vaders bloet noch dronken,
En laeu en rookende, om met zulk een daet te pronken.
Wy gunnen u den keur van beide: kies en deel.
Ons rol heeft uitgedient op 't bloedigh hoftooneel.

Pao.

Heer vader, 'k geef aen u mijn lichaem zuiver over.
Beschutme voor gewelt van dien verwaten roover.
Ik kusse u voor het leste. ô Vader, 'k neem verlof.

Zungchin.

Nu dochter, volghme naer uw kamer in het hof.

Us.

O heerlijke aengename en hemelsche uitgekoren!
O eenige erfprinces, wat ende is u beschoren!
Gy schoonste fenixbloem in 't heiligh kroonendal,
Helaes, my schrikt alree, voor 't opgaen van 't geschal,
Dat uit de tralien van uw bebloede kamer,
Door hof en hofgewelf, noch luider dan de hamer
Der hofklok klinkt, als zy de daken overbromt.
Ik zie hoe stroom en stadt en heel Peking verstomt,
Verbaest van schrik en angst, en zelf uit mededoogen
De wraek der vyanden verzet staen eu bewogen.
O bloem van veertien jaer! ô Vreught van moeders trou!
Wat was'er een gejuich, toen d'eerste morgendou,
Uw' levens dageraet besproeiende, op zagh luiken!
Al 't joffrentimmer riep: wie zal dees maybloem pluiken!
Wat koning waerdigh zijn den ring, den diamant,
Het puik van Indien, aen haer gewijde hant
Te steeken? Och zy stort. Daer leght, daer leghtze neder.
Hoe schudden hof en stadt: gelijk wanneer een ceder
Ten berge af rolt. Ay hoor dat schriklijk hofgedruisch,
Dat huilen, dat geschrey, gebalk door 't keizershuis.
Het schijnt de hemel giet, afgrijsselijk verbolgen,

1386 *My schrikt* voor „ik schrik," doch krachtiger en sierlijker.
1392 *Verzet staen:* deze infin. hangt af van *ik zie* in vs. 1390.

Zijn' viergloet teffens uit. Nu wil het zwaerste volgen.
De zwaerste droefheit is op 't uiterste gespaert.
Hoe dreunt dees hofkolom! De stroom schiet achter-
[waert,
Die met zijn watervat den boomgaert quam besproeien.
De dolle donder wil dien stamboom, onder 't bloeien,
Na drywerf hondert jaer, neêrploffen slagh op slagh.
Hoor toe. Hy ploft. Hij stort. ô Wee, ô wee, ô wach!
Al wat'er vast hangt aen den diep geschoten wortel
Valt met hem, en verplet het al aen gruis en mortel.
Nu valt dit ruime hof mijn' ouderdom te naeu,
Gy dienaers, stutme. Ik ga: ik zwijm: mijn hart wort
[flaeu.

REY VAN PRIESTEREN.

I. Zang.

Helaes, waer schuilen wy voortaen?
't Is met den keizer omgekomen,
De majesteit met hem vergaen.
O lustpriëel! o pruimeboomen!
Getuigen van zijnen weeligen stant.
O koussebant!
Hy drijft'er by de keizerin,
Met hem gestikt in eenen aessem.
De trouwe min en wedermin
Verdweenen, als een rook en waessem.
Zoo zinkt de zonneschijn onder de kim.
Dan rijst de schim.

I. Tegenzang.

Nu dreight een helsche en blinde nacht
Van dwaelinge en afgoderyen
Het licht van 't kruisaltaer met kracht,

1410 *O wach! Wach* is „wee", en de uitroep bestaat nog alleen in het platte *a way!*

1420 *O koussebant:* die kouseband is wel geschikt, om lezers of toehoorders, midden uit de meest tragische stemming, tot vroolijkheid op te wekken.

1421 *Hy drijft:* namel. „in de lucht, als hangende aan een pruimeboom."

1425, 1426 Versta: „als het zonne*licht* achter de kim verdwijnt, verbreidt zich de *schaduw*."

Door 't ommeslaen der heerschappyen,
Te blusschen, den heidendommen ten spot.
O bitter lot!
Nu staen de kruisgezanten bloot,
Ten doele der godtslasteraeren.
De kerkgewelven lijden noot,
En onbebloede Christaltaeren.
Het zielverhuizen gaet sneller zijn' gang.
Wie smoort dees slang!

II. Zang.

Men vreesde lang, van tijt tot tijt,
Den inbreuk uit des Tarters landen:
Maer Uzangueius, die zich quijt,
Bewaekt den rijxmuur, breekt de tanden
Der gruwzaeme tygren, en houdtze in tucht
Wy scheppen lucht.
Ontsloot hy 't rijk voor 's Tarters stam,
Wie zou dan eerst de bloetvlagh strijken,
Lykungzus, of de groote Cham?
Wie zou een' voet den andren wijken?
Wy zaten hier tusschen beide beknelt.
Hoe waer 't gestelt!

II. Tegenzang.

Zoo lang d'aertskantzler Us den zoon
Gebiet, en blijft in staet en eere,
Strekt hy een waerborgh voor dees kroon,
En nieuwen aengenomen heere.
De liefde van vader en zoon verwint.
De bloetbant bint.
Laet ons in 't hof ten outer treên,
In zulk een' ommezwaey van staeten,
Den hemel offren met gebeên,

1437 *Het zielverhuizen gaet sneller zijn' gang.* hadden de zendelingen dan vroeger het zielverhuizen *belet?* — Weder geldt hier dezelfde aanmerking, die op vs. 452 gemaakt is, dat verkeerdelijk van het *zielverhuizen* gesproken is, terwijl „de *leer* der zielverhuizing" bedoeld werd.

Den wil des oppersten gelaeten.
't Is Godt die den rijken hun paelen zet.
Dit's d'opperwet.

HET VYFDE BEDRYF.

US. LYKUNGZUS. XAIANGA. REY.

Us.

Nu rept u in der yl, staffiers en hoftrouwanten,
En past op 't voorhof hier den gouden troon te planten.
De nieuwe keizer stapt door juichend hofgewoel,
Op trommel en trompet, naer 's voorzaets hoogen stoel.
O zegenrijkste vorst en veltheer, aengebeden
Van koningkrijken, en een ry verwonne steden,
Genaek ter goeder uure, en schut der volken scha.
Ontferm u over 't volk, en open uw gena
Voor allen, die in 't stof, aen 't outer van uw voeten,
Zich werpende, u verheught inhaelen en begroeten.

Lykungzus.

Rijs op, aertskantzelier. Gy waert den voorzaet trou.
Dat een van allen nu den nazaet klaer ontvou'
Hoe deze treurrol van Zungchin is afgeloopen.

Us.

Trouwanten, zet de poort van hof en boomgaert open
Genadighste, daer zien uwe oogen in 't verschiet
Den droeven uitgang van Taimingaes out gebiet.
Zy drijven beide stil op hunne koussebanden.
Flus dreef heel Sina noch en vijftien groote landen
Alleen op 't erfgezagh van hunne majesteit.
Daer komt de rijxvorstin Xaiange, om u bescheit
Te brengen, en het lot t'ontvouwen van dees beide:
Want, als staetjoffer, zy onze erfprinces geleide
In haer slaepkamer, en de dootsche keizerin

Naer 's keizers lusthof, op het bloetspoor van Zungchin.
Zy heeft de dootverf al gezet, van rou bezweeken.

Lykungzus.

Schep moedt, mevrou. Bedaer: verhaest u niet in 't [spreeken.

Xaianga.

Genadighste, och wat heb ik heden niet beleeft!
De geest der dochter en haer moeder waert en zweeft,
Gelijk ook 's keizers geest, voor mijne scheemrende oogen:
En naulijx kan ik nu d'opgaende zon gedoogen,
Die levenden verquikt, en mijn gemoedt bedroeft.
De droefheit houdt mijn hart beknelt en toegeschroeft.
De dochter nam zoo dra geen oorlof van den vader
Op 't voorhof met een' kus, of zy en hy te gader
Met een' de moeder treên, gevolght van hofgezin
En my, verbaest en bleek en dootsch ter kamer in.
De dochter zet zich, met geen tranen op de wangen
Van dootschrik, nu getroost den hartesteek t'ontfangen,
Voor haer' heer vader schrap, die stijf staet en bedrukt:
Als zy den boezem met haer handen openrukt.
Wat was'er een geschrey! wat hoortmen al getrappels?
Hy zagh geen borsten, neen, maer een paer hangende [appels,
Van koningshanden waert, uit gloet en bruiloftslust,
Eerbiedighlijk gestreelt, gekust en dan herkust.
Hy kent zijn eigen kroost aen aengezicht en oogen,
De spiegels van haer ziel, met 's vaders rou bewogen.
Hy ziet de versche roos van weêrzijde op de wang
Bestorven, ook den mont. Wat staet de vader bang
Met eenen blooten dolk! Hy smijt den ponjaert neder,
En stampte langs den vloer wel drywerf heene en weder.
Toen toegetreden keert het aenzicht van haer af,
Ontveinzende den steek, dien hy de dochter gaf,
Als door zijn eigen hart. De bloetbron, niet te schatten
Op 't fijnste kroonegout, aen 't springen stroomen [spatten,

1506 Voeg achter dezen regel, ter vermijding van alle dubbelzinnigheid: *te worden.*

Besprengt het keizerlijk, het vaderlijk gewaet.
Zoo zijghtze neêr. De doot misverft dat schoon gelaet.
De moeder staet stokstijf, de vader raest verbolgen,
En vatze by de hant, die naulijx hem kan volgen.
Ik ondervangze, en breng heur naer het lustprieel,
In 's pruimbooms schaduwe, een elendigh treurtooneel.
De keizer kustze, en spoet te scheiden uit dit leven,
Verhangt zich aen den boom, van wanhoop aengedreven,
Met zijnen koussebant. Zy volght den keizer na,
Gejaeght van 't hofgeschal: vertoef niet: rep u, dra.
Lykungzus komt, gesterkt van duizent hofbesneênen.
Uw jongste dag is om: uw zon heeft uitgescheenen.

Lykungzus.

Ons jammert hunne elende, en 't hooren van dien toon.

Us.

Genadighste, beklee dien ingeruimden troon.
Geen vroom Sinees kan u deze erfnazaetschap weigeren.

Lykungzus.

Hoe dus? bezwijken nu de beenen, onder 't steigeren
Ten ingeruimden troon, tot drywerf achtereen.
Wat spelt dit voorspook heil of onheil? neen ô neen:
Wy willen onversuft ons in dien zetel zetten,
En 't rijk hanthaven by zijn recht en oude wetten.

Us.

Geluk, heer keizer: heil, lang leven, rust en spoet.
Ontfang dien gulden brief. Zungchin heeft met zijn bloet,
Als zijnen jongsten wil, dit bladt aen u geschreven,
En op den eedt belast den nazaet dien te geven.

Lykungzus.

Heer kantzler, lees den brief voor allen overluit.

1531 *Deze erfnazaetschap:* het woord is hier, waar 't een troonsbeklimming bij overweldiging geldt, al vrij zonderling gekozen, en heeft, in den mond van Us, veel van ironie.

1540 *En op den eedt belast:* d. i.: „en ons bij eede doen beloven."

Us.

Geluk, heer nazaet: ons regeering heeft nu uit.
Geene onderdaenen ons van deze kroon beroofden,
Maer hofbesneênen, krijghskornels, en opperhoofden.
Zy meldden godtloos ons het hofverraet te spa.
De hemel schenkt u 't rijk. Acht schelmen uw gena
Onwaerdigh. Strafze streng, ten spiegel van de boozen.
Neem wraek, in onzen naem, van schelmen en godtloozen.

Lykungzus.

Waer blijft Kolaüs?

Us.

Hy verhing zich aen een' boom.
De wanhoop, los van bant, gaf eenen vryen toom
Aen hofbesneênen, trou by eer en eedt gebleven,
Om, op hun meesters spoor, te scheiden uit het leven.

Lykungzus.

Aertskantzelier, volhardt. U trou blijve ongewraekt.
Schrijf Uzangueius, die den grooten muur bewaekt,
Tienhondertduizenden gebieden kan met wenken,
Dat hy ten hoof verschijn'. Wy willen hem beschenken,
En hooger heffen op een' koningklijken troon.
Uit kracht van 't recht, dat gy hebt over uwen zoon,
Beveel hem op den hals, dat hy zich in koom' stellen,
Met alle hoofden en manhafte krijghskornellen.
Men zalze altzamen van den ouden eedt ontslaen,
Om door den nieuwen eedt, getrou en onderdaen,
Lykungzus op den troon, hem toegekeurt, t'ontfangen.

Rey.

Wy kruisgenooten uit Europe om strijt verlangen,
Doorluchtste majesteit, te hooren uit uw' mont,
Of wy Peking en 't hof, dat voor ons open stont,
Verlaeten moeten, en terstont te lande uit trekken.

1543, 1544 Zungchin wil in zijn brief zeggen: „niet de wensch der natie, maar het verraad, door een deel gunstelingen en hooggeplaatste ambtenaren gepleegd, heeft mij de kroon ontroofd."

Lykungzus.

Volhardt: wy willen in ons schaduwe u bedekken
Voor oproer en gewelt. Lykungzus blijft uw vrient.
Gy hebt dees kroon getrou gehanthaeft en gedient.
Bewaert de hantvest van uw vryheit onbezweken.

REY. DE GEEST VAN XAVERIUS.

Rey.

Gelooft zy Godt. Nu laet ons hem eendraghtigh smeeken
Dat hy een teken van genade ons openbaer'.
Hier daelt een heldre wolk. Men ziet eene engleschaer
Aenheffen eenen dans, op hemelsche gezangen.
Men kniele om zulk een' groete, uit 's hemels schoot
[ontfangen,
Geluk en zegen, ons van boven toegeleit.
De wolk gaet open. Welk een glans en heerlijkheit
Verschijnt hier in 't verschiet, uit 's hemels goude boogen!
Een heiligh, rijk van glans, verquikt de schreiende oogen,
En opent zijnen mont tot 's allerhooghstens eer.
Men luistre aendachtigh toe, en valle op 't aenzicht neêr.

Xaverius.

Altaergenooten, mijn gebroeders, wilt niet vreezen
In dezen overgangk van 't rijxhof der Sinezen:
Lykungzus hangt te los aen 't wankele avontuur:
Want Uzangueius zelf, de wachter, wil den muur
Ontsluiten voor het heir des Tarters. Dees, aan 't bruizen,
Zal, als een waterval door opgezette sluizen
Inberstende, al het lant zet in een bare zee,
Velt winnen; de tyran Lykungzus deze ste
Verbaest verlaeten, vliên met zijn geroofde schatten,
Omkomen, en Peking het nieu gezagh zien spatten,
Twee zoonen van Zungchin onthoofden voor de stadt,
Den derden in een' poel, van wanhoop afgemat,
Gesprongen, over hals en hooft gedompelt, smooren,

1593, 1594 Vergelijk deze woorden van Xaverius met hetgeen Jasmijn vs. 1252 en 1253 zegt.

En al 't Sineesche rijk, na slagh op slagh, verloren.
Dan wil de groote Cham, in dezen ommezway
Van staeten, Tartarye, en Sina, en Kathay,
In eene heerschappy gesmolten, trots regeeren.
Hy zal uw vryheit niet besnoeien maer vermeeren,
Terwijlge 't Heidendom herbaert door Christus wet,
Tot dat zich d'afgront, dol van nijt, hier tegens ze
De nazaet opgeroit, en zonder reên verbolgen,
Besta den godsdienst straf te dreigen en vervolgen,
Den Bonsien ter gunste, en hun vervloekt altaer.
Zoo ging het in Japon, getreden vijftigh jaer.
Het wettigh strijden gaet voor 't heerlijk triomfeeren.
Wie kan Godts oordeel en voorzienigheit grondeeren!
Want krachtigh treftze 't wit en oogmerk daerze op
[mikt,
Terwijlze lieflijk 't voorgeziene in orde schikt.

Rey.

Al zienwe boven 't hooft veel donkre wolken hangen:
Wy geven ons aen Godts voorzienigheit gevangen,
Met onvermoeit gedult, uit ootmoedt en ontzagh.
Het licht komt, na den nacht, veel schooner voor den dagh.

1597 *De groote Cham:* Xun-chi, Khan of Keizer der Tartaren, die in China de stichter werd der dynastie van *Cim.*

1603 *De nazaet:* „Xun-chies opvolger."

1605 *Den Bonsien:* „den Chineeschen Priesteren."

1606 *Getreden vijftigh jaer* voor „nadat het gedurende vijftig jaar door ons betreden was geworden."

1608 *Grondeeren:* een woord, dat Vondel meer bezigt en zelfs boven „peilen" of „doorgronden" schijnt te verkiezen.

1610 In dezen regel vinden wij een voorbeeld van den val der cesuur in 't midden van een woord, een vrijheid, welke Vondel zich anders zelden veroorlooft, en die dan ook hier geen slechte uitwerking doet.

BIJLAGEN.

OP

JOOST VAN DEN VONDEL,

OF

ADAM IN BALLINGSCHAP.

Hœc miseræ deliria nacta senectæ.

Ick kom door Gods geest om de kroon des lichts te spannen,
En *Vondel* van Gods licht geweken, en verbannen
Tot onderrichte, en sla mijn oogh op 't titelblat
Doen Adams Ballingschap syn ban en val bevat.
Verstokte Grysaart door dees duistere onwetenheden,
Gy sijt den Adam; die in Ballingschap Gods Eden
En waerheit mist, en gruwsaem in uw oordeel sliep,
Toen gy, ach! riep, dat God vol goetheit u misschiep.
O sinneloose, die met uw godloose veder
In Gods geheim slaet uw boose helgeest neder.
Waer ben ick hier? men hoort dien tong, dien Morgenster
In Duitsche spraek, die als een Maro plagh soo verr'
Vermaert, syn lof te sien in Mantuaensche velden,
Wert hoogh gelastert door Godslasteringe en schelden.
Is dit die schrandre Geest, die Salomon van 't lant,
Die Duitsche Seneca vol spreuke, en wys verstant,
Die groote *Vondel,* die vermaerde, en Hooghgeachte,
Die, met syn Faëton, verdrenkt in sijn gedachten?
Hoe Fenixdichter? hoe, gij speelt in Lucifer
Uw eigen rolle, en valt noch snelder dan een sterr'.
Bedenk van *Vondels* naem waer isse heen gesonken,
Die in een jammerpoel bedolven, en verdronken
't Geheim raekt, dat de Schrift, Gods eigen wil, bedekt,
En Adam in syn spel in Ballingschap verstrekt.

Stokoude 't is hoogh tijt; in 't einde van uw dagen
Dat gy valt God te voet, eer Uriel vol plagen
Den Engel des Gerichts Gods swaert rukt uyt de scheê,
En u uyt Gods gunst jaegt, gelijk hy Adam dee.
Hoe syt gy hem gelijk in gruwelen en sonden,
Die als een Adam in begeerten ongebonden
Meer wijsheit soekt als u van God was toegeleyt.
Uw oordeel bleek, toen gy Vorst Salomon met regt
Sijn val ontdekte tot afgoden-dienst bewogen,
Nu valt gy, en blijft blint in uw verstant en oogen.
Waek op ô *Vondel*, op stokoude sonder schaemt,
Bedenkt u, en siet eerst of 't *Vondels* naem betaemt,
Gods naem te lasteren, en niet te willen leren
Is misverstant in al die geen die wijsheit eeren.
Soo bout me niet de Kerk van Kristus, sooge segt
In uwe Heerlykheit der Kerke, daerge legt
Een grontsteen op de gront van Babel, waert te vloeken,
En in uw Adams val en gruwelijke boeken
Van Lucifer, daer gy den Hemel en de Hel
Derft tonen op 't toneel, en stellen in een spel
Gods Paradijs, en Engelen, onsichtbre geesten
Na bootsen, en de Godheit brullend in tempeesten
Van toren (als een Leeu tiert met een naer geschreeu)
Aenroeren, en met een de staat der eersten Eeu:
Soo bout gy op 't toneel de gront der Kristen Kerken,
Dat noit een heiden heeft bestaen om uyt te werken
Bestaet van *Vondel* in een Goddeloos gedicht,
Daer hy Gods almacht van onmachtigheit beticht
Met Lucifer, en raekt de Schepper, en syn Wijsheit.
Is dit een wijs beleit in *Vondels* wijse grijsheit?
Soo krijgt 't toneel een krak als God gering ten toon
Wert op 't toneel ontsticht; wiens onbegrepen troon
Wert nageboots (sic) op soo een slechte plaats: daer heden
Het oogh des Werelts woont vol wulpse dartelheden.
Toen Moses hoorde, hoemen lasterde Gods Eer:
En naem, smeet hy de wet der stenen taflen neer,
En toonde, hoe hy door Gods Lastring, waert te gruwen,
Vergramde. Kristenen wil *Vondels* werken schuwen,
Wiens werken Belial en Lucifer gelijk
De Vorst des Afgronts volgt om 't Babylonsche Rijk

Ten top te voeren, en sijn Heil'gen te laurieren
Met Goddeloose reên, en heiloose papieren:
Want even als de Slang socht Adams val met vlijt,
Soo soekt den ouden Man in 't laatste van zijn tijt
Godsvolk (waart mogelijk) half Kristen, en half Heiden
Door sijn diepsinnigheên van 't ware licht te leiden,
En twijfelmoediger te tasten in 't gemoet.
Is dit dien *Vondel* die tot lof een lauwerhoet
Verdiende toen sijn dicht in vollen yver blaekte
En lof was waerdigh, als hy maer Gods naem niet raekte?
Is dit die als een baek de Duitsche spraek verstrekt,
En, als Homeer den Griek, den Batavier opwekt
Tot helden zangen, om op hoger trant te singen,
En door een hartstocht weet door 's lesers hart te dringen?
Treeur (sic) Gijsbrechts Bondgenoots, en IJ en Amstellant,
Nu *Vondel* suft, en is geraekt in sijn verstant,
En schaemteloos Gods naem, en sijn onsichtbre troone
En Adam, 't Paradijs derft op 't toneel vertonen.
Soo hoop ick,. blijft voortaen in huisen van beleit,
Uw boek om 't ziel vergift den Kristenen ontsiet.

Noch vaster. [1])

[1]) *Noch vaster:* de spreuk van Jacob Steendam.

ADAMS ANTWOORDT,

TEGEN

JOOST VANDEN VONDEL,

OVER

ADAM IN BALLINGSCHAP;

OF

ALLER TREURSPEELEN TREURSPEL.

Anima quæ peccat, ipsa morietur: Filius non feret propter iniquitatem Patris.

Welke ziele sondicht, die sal sterven: de Soon sal om de onbillickheyt des Vaders niet lijden.

Ezechiel 18. 20.

DOOR

JAN PIETERSZ.

Beelthouwer.

DEN ENGEL URIËL, HEEFT JOOST VAN DEN VONDEL OPGEDAEGHT, SICH TEGEN ONSEN EERSTEN VADER ADAM TE VERANTWOORDEN, OVER HET BOEK, GENAEMT

ADAM IN BALLINGSCHAP

OF

ALLER TREURSPEELEN TREURSPEL.

Prima malorum causa. Eerste oorsaeck der quaden.

JOOST VAN DEN VONDEL vreest voor den aensienelijcken wijsen eerste Vader, heeft tot sijn hulp-genoten tot dese saek; sijn Bieghtvader, Bisschop, en Geleerden der Catholijcken. Sy wachten op het Tooneel die Oude Vader, met de Moeder aller levendige Menschen tot haer.

Adam spreeckt.

Joost van den Vondel, ick, die met mijn Eva woon,
In rust, in ziele-vreught, by d'Engelen in Godts Troon.
Heb menichmael gehoort veel ongeschickte reden,
Die ghy, en uws gelijck uytbraken hier beneden;
Op my, op dese Vrouw, ick, die uw' Vader ben;
Op dese, die ick maar uw' aller moeder ken;
Is dat het werck eens kindts sijn ouderen te honen?
Sijns ouders enckele fout gestadigh te vertonen,
En lappen leugentael voor waarheyt daer noch by?
Doe eens uw' ogen op (ô menschen kint!) en gy
Sult datelijk wel sien naturens suyvre wetten,
En 't letterlijcke boeck, dat ghy u komt besmetten
In dese domme drift: Cham kreegh een droevich lot,
Dat hy sijn Vader had soo schandelijk bespot:
Maer Japhet, ende Sem verkregen grote zegen,

Dat sy in 's Vaders fout (met schreyen) sijn verlegen.
ô Rijmer! hebt gy niet het kinder les geleert,
Daer u geboden wiert dat ghy uw ouders eert?
Op dat ghy deughdigh leeft, gerust in lange jaren;
Gelijck uws Vaders Godt komt opentlijck verklaren.
Hebt ghy noch niet geleert der kindren vaste Wet,
Die onser aller Godt door Moses heeft geset:
Wie Vader, Moeder vloeckt, die moest die vloeck bewenen,
De volcken moesten die verpletteren met stenen.
Komt u niet in de sin des wijsen Coninghs woordt,
Daer hy een spottent kindt sijn straf voor spelt? soo hoort
Wat dat die Koningh seyt: De Ravens by de beecken,
Die picken d'ogen uyt, die d'ouders glans verbreeken.
My noemt men moordenaer van 't menschelijck geslacht,
Een dief, die al dit volck in droefheyt heeft gebracht.
Vraegh ghy, hoe dat ick weet die lasterlijcke reden?
De Eng'len weet ghy wel die sweven hier beneden
By 't menschelijck geslacht, die hooren goedt en quaet,
Die hebben my geseyt hoe 't op de weerelt staet.
Dat ick beschuldight werd, een oorsaeck aller sonden;
Dat al haer schendich quaedt rijst uyt haer ouders gronden.
Soo heb ick langen tijdt genegentheyt gehad,
Te spreken tegen die, die my soo grof beklat.
Ick wist de wegen niet tot dese plaets te komen,
Maer Raphaël die heeft ons beyde meê genomen.
Wy zijn in 't wit gekleet, daer mee wert afgebeeldt,
Dat Godt ons 't quaedt vergaf, en zegen mede deelt.
Nu spreeck ick u eens aen ghy Rijmer, Joost van Vondel,
Span vry uw' hersen op, en knoop als in een bondel
De reden, Logica, wick, wat of waarheyt zy,
Maer ga Rhetorica, blancketselen voor by.
Wat hebt gy nu op my? spreeck uyt; ick sal u horen.

J. van Vondel.

O eerste Vader! ick verwonder, dat mijn ooren
U hooren spreken, ey! ick bid u Vader, weet
'k Ben geen Theologos! ick ben maar een Poeët.
Rhetorica die loopt niet na 't gewicht van waerheyt;
Niet over alle dingh, niet dat soo kort en klaer leyt

Gelijck de Logica, ick Rijmer, ick Poeët,
Niet op een goudaes tot de reden-kav'lingh weet.

Adam.

't is Waer, want had ghy wel des redens spoor behouden,
Wy niet soo menichmael uw' kindts verstant aenschouden,
Dat gy veel dingen noemt die toen niet zijn geweest,
Wanneer uw' spreker sprack. De Leeser dickwijls leest
Van helmen, schildt, en swaerdt, van piecken en rondassen,
Van wagens bolderen, trompetten, harrenassen,
Festoenen, schalen, ja, sie na, uw' Lucifer
En Adams ballinghschap, daer sal uw morgenster
Haer glans inkrimpen, daer ghy hondert mael komt dwalen,
't Gunt in geen weesen was, komt ghy of was verhalen,
Men noemt geen dingen, die noch niet in weesen sijn.

J. van Vondel.

Na reden is dat waer. Een Rijmer moet door schijn,
Cieraet, omstandicheyt sijn Poësy uytdrucken.

Adam.

De Sotten sullen haer voor schijn cieraetsel bucken.

Joost.

Hoe kond ick anders dan afbeelden dese stof?

Adam.

Om dat ghy geensins kondt, was dese dwalingh grof.

Joost.

Wel, mach ick dan mijn ziel tot hoogh verstant niet queken?

Adam.

Ghy moet; maer ghy moet u, niet in den afgront steken,
Ghy sijt maer Asch en Aerd', een ydle menschenkindt,
Die d'Englen hoeheyt, op den Aerdkloot niet besint.
ô Sprinck-haen! blijf in 't hol by uwe miertjes woonen!

Kunt ghy, soo wil my nu mijn dwalingen betoonen
Daer ghy op hebt gerijmt.

Joost.

Ick schrick voor dit gestel.
Mijn Vaders die hier sijn, die sullen ruym soo wel
Als ick, antwoorden u. Want sy sijn waerheyts Tolcken,
En Engelen van Godt; wiens lippen dat de Volcken
Uytdrucken Godes last. Sy sijn aen Godt getrout,
Aen Godes reyne Kerck; haer Zetel is gebout;
Op pylaers vast gegrondt, op Petra, dat is Rotssteen.
Nooyt schroeft de kracht des hels, die roem, en bloem
[des lots heen,
Sy sijn onfeylbaerlijck; 't gunt door haer wert geseyt,
Vloeyt af door Godes Geest, die 't op haer lippen leyt.

Adam.

Dit is Rhetorica; maer Logica sal gelden:
Die reyn sijn by haer self (de wijsen eertijts stelden)
Van dreck, en vuylicheit noch niet gewasschen sijn.
Laet dunckers hebben maer eens lichaem yd'le schijn,
Ick acht geen poppery van al des wereldt kramen!
Ick acht maer leurery, de swetsingen, de namen
Van al des wereldts volck: Ghy Leeraers, kom nu, spreeckt,
Waerom ghy schendich schrijft, en van my smadich preeckt.

Bieghtvader.

't Is kenlijck dat door u den acker tot een vloeck leyt.
Dat pijn, en swackheyt woedt, voor frisse stercke kloeckheyt,
Dat wijsheyt sit geboeyt in dicke donckerheyt
Is, tot een sware straf, ons op den hals geleyt
Door uwe dwase daet: wy moeten door de Scholen
Uytvinden, waerheyts wegh, daer duysenden om dolen.
Grootvader, meent ghy wel, dat onse pijn, en smert,
Ons uyt de hersens glipt? och neen! maer in het hert
Verkroppen wy die druck: ja, dickwils komt opbort'len
Uyt die benaemde ziel; Ghy wortel, aller wort'len,
Met uw' Man-in, hebt ons, tot dese standt gebraght;
Niet een, of duysent man; maer 't menschelijck geslaght

Hebt ghy (helaes vermoort!) tot endelose droefheyt.
Ghy siet hoe swaren straf wel op een snode boef leyt
Die slechts een mensch ontmenscht, of die sijn goedt ver-
Soo menich Millioen nu in ellende steeckt: [breeckt;
Om u, om uwent wil, sijn wy soo seer vervallen,
Dat wy door sware ramp versmelten met ons allen;
En als wy jammerlijck vervloeijen soo van hier,
Moet door uw' dwase daet veel volck in 't helsche vier.

Adam.

Ghy weet, all' 't gunt dat is, is lijdelijck, of wercklijck:
Daer is geen middelwegh. Hier valt voor u op merckelijck
Te letten; wat was ick? een lijdelijck gestel!
'k Gaf raedt, noch daet, noch sorgh, noch wille, noch bevel
Dat ick soud worden yet, veel min de form der leden,
Veel min de gaef in my, herts-tochten, ende seden.
Nu, all' wat lijd'lijck is, heeft ondeught, nochte deught!
Schroef nu uw' hersen op; hoe dunckt u dat ghy meught
My dus beschuldigen? ghy seght! 'k was goedt geschapen:
't Is waer! maer aen dit woordt meught ghy u niet vergapen:
Goedt is een gouden kop, hy sal dat altijdt sijn.
Goedt is een glas: 't kan staen. 't Verbreeckt! de melck
[en wijn
En fruyten sijn oock goedt, maer sy seer haest versterven:
Onfeylbaerlijck sy haest verrotten en verderven.
In wat deel was ick goedt?

Bieghtvader.

Niet als het gouden vat;
Want ghy (ô Vader!) dan oock nooyt gevallen hadt:
Niet als de wijn, en melck, en fruyten die verderven.
Want seer onfeylbaer moest ghy dan eens seker sterven,
Dan wast geen straf in u, maer volgingh des natuurs,
Ghy waert gelijck een glas.

Adam.

Waer toe soo bats en stuurs
My dan bejegent? sie! een glas kan licht verbreken.
Ick wil op and're toon met u hier wel van spreken.

Meent ghy onnoosle mensch dat ick onsterflijck was?
Uyt water, vier, en loght, geformt uyt aerd en as
Kond ick geen strijdentheyt soo in mijn lichaem dragen.
Of d'oppervooght die moest door goedt en welbehagen
My stutten; als hy my, den Boom des levens gaf,
Die my van tijdt tot tijdt, vernieude krachten gaf.
Na, is my die ontseyt, toen moest ick seker sterven,
En all' wie door my quam gewisselijck verderven.

Bieghtvader.

Wel, noem ick dan niet recht u oorsaeck van de Val
Die ons te samen druckt?

Adam.

Och neen! geensins! ick sal
't U anders wijsen: hoor, ghy hebt een quade grontslagh,
Als of aen yder mensch van Godt aen my 't verbondt lagh,
Soo 't my gingh, gingh het haer; onnoosel misverstandt;
Ick was voor allen niet in dese hof geplant,
Maer yder hooft, voor hooft soud self een wet ontfangen.
Als yder Engel sagh een wet voor hem gehangen.
Gelijck men op der Aerdt noch siet een stalen wet,
Die Godt aen yder mensch tot straf, en loon voorset.

Bieghtvader.

Dan was de Kerck verdwaelt met schrijven ende preken,
Toon ons van dat gesagh een vaste grondt, en teken.

Adam.

Die saeck was slechts aen my, maer niet aen u geseyt.

Bieghtvader.

'k Weet niet dat sulck een saeck ooyt in de Bybel leyt.
Nooyt quam de Kercke Godts een sulcken grondt te voren,
Die ongehoorde stem komt klincken door mijn oren.

Adam.

Ghy hebt niet wel gevat: Ick die verheven stondt
Tot meester van 't gediert, en heerlijck my bevondt,

Ontfingh een wet van Godt, van een Boom niet te eten,
Dat ick door voorspoet nooyt mijn Schepper soud vergeten:
Soo was het dreygement: in welcken dagh, dat ghy
Eet die verboden vrught: weet *Adam*, dat dan, dy
De doot sal volgen na: hy seyt niet, uwe kinderen
Die sullen door dijn val verbreken en verminderen;
Soo was de uytsprack oock, soo was d'uytvoeringh mee,
Hy rept niet van 't geslaght, en endelose wee.

Bieghtvader.

Door hoogmoet wout ghy (laes!) gelijck uw Schepper wesen.

Adam.

'k Ontkent, bewijs, 't is niet in *Adams* tael te lesen.

Bieghtvader.

Daer staet wel vlack gestelt; ghy sult Godt sijn gelijck.

Adam.

Dat 's voor 't onkundich volck, maer voor my gans geen blijck.

Bieghtvader.

Wie woudt ghy dan gelijck sijn door uw' hoger klimmen?

Adam.

De Engelen, die met haer schitterende glimmen
My lockten, tot een glans die snel en aerdich was:
Besie het Herp-gesangh, daer dese Rijmer las
,Gelijck oock yder een, ghy hebt de mensch gegeven
,ô Heer! een weynich min gelijck de Eng'len leven.
Hier staet oock, Elohim sult ghy dan sijn gelijck
Is dit op d'Engelen geen wonder klare blijck?
Wat dullicheyt soudt my mijn dwase hersen prickelen,
Dat ick in end'loos werck mijn ziele soud' verwick'len?
Godt was, en nimmer wiert; ick wierde in de tijt:
Dat kan nooyt sijn gelijck, dit siet ghy, wie ghy sijt:
Een Engel Elohim, quam Elohim verklaren,
Dat *Adam* met sijn Vrouw', als Elohim nu waren

178, 179 *Psalm* 8. 6. *Kantteekening der oude uitgave.*

Te kennen goedt en quaedt; De Slangh had recht geseyt:
Maer op der Engelen glans had ick 't my toegeleyt.
't Woort Elohim, van el, dat is niet Godt te seggen.
't Is sterckte, macht, of kraght in 't Hollandts uyt te leggen.
Soo woudt ick wel in glans, in snelte, heerlijckheyt,
Die sterckten sijn gelijck. Die sught oock in u leyt.

Bieghtvader.

Is 't ons niet ingegrift, gevloeyt door uwe lenden,
Dat wy het dertel oogh altijdt tot hooger wenden?

Adam.

Och neen! want na die Val heeft niemant ooyt gehoort.
Dat sulck, of eenich quaedt quam uyt mijn Eva voort,
Of door my eenich quaedt: Ick leefde na die struyckel
Sorghvuldich, vroom, en wijs. Geen bobel, ofte tuyckel
Geknackt, schiet weeldrich op, in riedt, in modderpoel,
Soo ginght my na mijn Val: Die misslagh was het doel
Daer altijdt 't oogh opstraelt: Die kneuste mijn wel-lusten;
Ghy prijst wel needricheyt, ghy broedt hovaerts quel-lusten;
Ghy klautert na een top, daer licht de klimmer slipt,
En all' de yd'le hoop, in roock en damp verglipt.

Bieghtvader.

Hoe konden d'Eng'len quaet, wat quaet was toen in 't wesen?

Adam.

Dat kunt ghy over all' in Kercke Boecken lesen.
Dat Eng'len, en haer Vorst, die, als een morgenster
Uytbloncken, ploften neer, en heten Lucifer:
Daer was het quaet gekent. Ick *Adam* leerde kennen
Mijn droeve val, en lot, als ick my moest gewennen
Te mijden Elohim, die ick eerst vrolijck sagh,
Toen 's Hemels groote gunst vlack voor mijn aenschijn lach;

Bieghtvader.

Die saeck schijnt my gans vreemt! wat sal ick hier op seggen
Kunt ghy Heer Bisschop oock die reden wederleggen?
Of ghy Doctoren? 'k bid, en wijs de waerheyt aen,
Op dat het blijckt, dat wy, op vaste gronden staen.

Bisschop.

't Woort Elohim (seght ghy) dat is niet Godt te seggen:
Ick vindt in Hebers tael, wel duysent mael te leggen
Op Godt, die nooyt begon: in 't eerste, in 't begin
Staet, Bara Elohim, hoe vat ghy nu die sin?

Adam.

De Machtige die schiep de Hemelen en Aerde.

Bisschop.

Een yder (wie het sy) 't altijt voor Godt verklaerde.

Adam.

Dat 's wel, want Godt die is die gene die daer schiep.
't Woort in sich self, is macht, doorsoeck vry, scherp, en diep
Buxtorfi; Lexicon, en der Rabbijnen Boecken,
Daer ghy het wortel woort kont duydelijcken soecken.

Bisschop.

Hoe sal een Menschen kindt wel weten 't bast bescheyt,
Of dit woort Elohim op Godt, of Schepsels leyt?

Adam.

De saeck druckt selven uyt op wie dit woort sal wesen,
Op Godt, op Schepselen, als wy voorsichtich lesen.

Bisschop.

Wel is'er dan voor ons geen woort tot onderscheyt,
Dat simpelijck op Godt, niet op de Schepsels leyt?

Adam.

't Woort Saddai wert geen mensch, of Engelen gegeven;
Dat Woort genoeghsaem, is, alleen op Godt geschreven.
Be Jah Jehovah heeft oock Amotz Soon geseyt,
Dat alle hoop en troost in Godt de Heere leyt.
Die namen sijn voor Godt niet voor de Creaturen.

235 *Gen.* 17. 1; *Exod.* 6. 2; *Jesa.* 26. 4; *Chaldeeus Jehab.* Hy heeft gegeven. *Kantteekening der oude uitgave.*

Bisschop.

Ghy soudt wel Vader ons tot and're gronden sturen,
Als wy nu sijn gewent.

Adam.

Ontwen, 't gewende vry,
Laet waerheyt sijn uw' lust. En let dan wel, of ghy
In 't spoor des redens blijft. Godt geeft den mensch de reden,
Sorghvuldich moet een mensch die gaef met vlijt besteden.

Doctor.

De scherpe reden wort by ons gladt afgeleyt,
Door dese Kercke-bandt, genoemt, Authoriteyt.

Adam.

Soudt ghy Godts reyne gaef, met voeten soo vertreden?
Daer Godt de mensch soo port tot kennis, ende reden?
Een die geboren is by den Mahumetaen,
Sal sonder ondersoeck stout op sijn meyningh staen.
Of die der in Japan by d'Heydens sijn gebooren
Die willen door gewoont niet na de reden hooren.
Bevat eens wijselijck, als 't menschelijck geslaght
Voor Godes suyvre Troon ten Rechtbanck wert gebraght
Wat onschuld heeft die mensch, op 'tlangh, en stoute dwalen,
Dewijl hy bot, en boos, nooyt soght des waerheyts palen?

Doctor.

Had Eva niet getraght te spreken met 't Serpent:
Sy had haer selven niet, en u, en ons geschent.

Eva.

Wat wijse Man sal ooyt, om een, misslagh nalaten
Een saeck, seer nut, en goet? kunt ghy niet wel bevaten,
Een die niet qualijck deed, dat hy nooyt goed begon.
Een die nooyt qualijck sprack, nooyt reden spreken kon.
Dit raed ick u op 't laetst, wilt ghy geen reden vaten,
Soo moet ghy dan voor all', uw qualijck spreken laten.
Beraed u selven wel, peyns watter is geseyt.
Wy gaen ten Hemelwaert, Godts wijsheyt u geleyt.

AGNES BLOCK.

NOAH — VENECIAENSCHE — HERKULES IN TRACHIN — OVIDIUS HERSCHEPPINGE *

INHOUD.

Bladz.

Noah, of ondergang der eerste weerelt. Treurspel (1667) 1
Opdracht aan Joan de Wael 3
Inhoudt 7
De tooneelisten 8
Het eerste bedryf 9
Het tweede bedryf 15
Het derde bedryf. 30
Het vierde bedryf 53
Het vyfde bedryf 65
Brief aan Joachim Oudaen (3 Augustus 1667) 71
Ter lykstaetsie van Anna van Horen (April 1667) . . 74
Op het jaergetyde van Agnes Blok (October 1668) . . 76
Uitvaart van Maria van den Vondel (December 1668) . 77
Op den optoght der Schutteryen t'Amsterdam (1668) . 80
Op het treurspel van Dido (1668) 83
Euripides Feniciaensche of Gebroeders van Thebe. Treurspel (1668) 85
Opdracht aan de Burgemeesteren van Amsterdam 87
Inhoudt der Gebroederen van Thebe 90
De tooneelisten 92
Sofokles Herkules in Trachin. Treurspel (1668) . . . 177
Opdracht aan Jakob Hinlopen Vermaes 179
Inhoudt van het Trachinische treurspel 183
De tooneelisten 186
Op het overlyden van Joannes Lutma (Januari 1669) . 241
Lykdicht op Henrik Halman (Februari 1669) 242
Op Katharine Questier (Februari 1669) 244

Bladz.
Uitvaert van Augustyn van Teilingen (Augustus 1669). 245
Ter eeuwige gedachtenisse van Joan van Aemstel (September 1669). 247
Kandia op haer uiterste (1669) 249
Op den welvertaelden Agrippa (1670) 252
Op het overlyden van Willem van den Vondel (Mei 1670) 253
Brief aan J. Antonides van der Goes 253
Lauwerkrans ter eeuwige gedachtenisse van Curtius Christoffer Koningsmark (1670) 255
Op het kluchtspel van Warenar (1670) 257
Op den heer Cornelis Speelman (December 1670) . . . 259
Op Trajaen Bokkalijn's kundtschappen van Parnas (1670) 335
Publius Ovidius Nazoos Herscheppinge 261
Privilegie 262
Inleiding. 263
Loofwerk aen Diedrik Buisero 267
Ovidius aen de Nijdigen 274
Voorrede 276
Het leven van P. Ovidius Nazo 285
Het eerste boek 291

REPRODUCTIES

VAN

PRENTEN EN PORTRETTEN.

Bladz.

Portret van Agnes Block. Photographie naar een teekening van J. Tidemans, A^{0}. 1700. Tegenover den titel.

Portret van Curtius Christoffer Koningsmark. Kopergravure van J. Falck, naar de schilderij van D. Beck (1651) 255

Portret van Cornelis Speelman. Kopergravure van A. Blooteling 259

Titelprent van Ovidius' *Herscheppinge*. Kopergravure van A. Blooteling, naar de teekening van P. K(oning). . 265

Afbeelding van het wapen van Diedrik Buisero. Houtgravure 267

N O A H,

OF

ONDERGANG

DER

EERSTE WEERELT.

TREURSPEL.

Tantæne animis cælestibus iræ!

d. i.:

[„Woont zulk een gramschap in hemelsche zielen?"]

Zie *Aen.* I. 15.

Afgedrukt volgens den tekst der eerste uitgave, in 1667 bij de weduwe van Abraham de Wees te Amsterdam verschenen (*Bibliographie van Vondels werken, n*^{0}. 702).

DEN WELEDELEN HEERE

JOAN DE WAEL,

Heere van Ankeveen.

Indien een treurspel [1]), naer de maet van zijnen nadruk [2]), groot geacht wort, zoo zoude Lucifer d'eerste plaets, Adam in Ballingschap de tweede, en Noah, of d'ondergang der eerste weerelt, de derde plaets bekleeden. Lucifer en zijne aenhangelingen vervielen, uit hunnen zaligen staet, in eeuwige ongenade, zonder hoop van verzoeninge; Adam en zijne nakomelingen in de verdoemenisse, met hoope van herstellinge, door de belofte des toekomenden verlossers. De rechtvaerdige Noë bleef behouden, toen de gansche weerelt, hardtnekkigh in haere misdaet, quam te smooren, uitgezondert boetvaerdigen [3]), die van naberou getroffen, hunne schult bekenden, en, door de zuivering van smette in den kerker, op den troost en het verschijnen des verlossers met groot verlangen hoopten. Sint Peter, de Prins der Apostelen, en Christus stedehouder, stelt Gods rechtvaerdigheit ten toon [4]), in den afval der wederspannige engelen;

---

[1]) *Treurspel:* dit woord staet hier niet zoozeer in zijn gewone beteekenis van „drama, tooneelstuk, dat ernstige lotgevallen tot onderwerp heeft;" maar in dien van „treurige gebeurtenis," zooals waar *Arent van Aemstel* van zegt in den „Gysbreght," vs. 1085:

Wie hoort dit treurspel *aen, die niet zijn traenen laet?*

[2]) *Nadruk:* gewicht.

[3]) *Uitgezondert boetvaerdigen:* 't is niet zeer duidelijk bij den eersten opslag, wie hier bedoeld worden: immers ook zij die berouw hadden, kwamen desniettemin in den zondvloed om. Doch men moet met het *smooren,* waarvan in den tekst gesproken wordt, verstaan „het ondergaan van den geestelijken, eeuwigen dood," en door dien *kerker,* het „vagevuur." Dat deze lezing juist is, bewijzen vs. 1360 volgg. van het Treurspel.

[4]) *Ten toon:* 2 *Petr.* II: 4.

Sint Paulus in den val van Adam en Adams nakomelingen [1]). Sint Peter gedenkt in beide zijne brieven [2]) den weereltvloet, in Noahs tijt; gelijk voor hem des zelfs leermeester, Jesus Christus [3]), zijne onverwachte toekomste, ten jongsten dage, gelijkt by de bedorve eeuw van Noë, toen de menschen bruiloften en banketteerden, tot dat, Noë in d' arke getreden, de weereltvloet hen altezaemen verdelghde. Syrach [4]) hadde Noë voorheene onder de naemhaftige voorvaders gestelt, om 's mans volkomenheit en rechtvaerdigheit, waerom hy, van boven begenadight, voor den watervloet beschermt bleef, en de belofte ontfing, dat de menschen namaels niet door het water zouden uitgeroit worden. De schryver aen de Hebreen voert Noë, den bouheer der arke, onder de geloovigen, in de triomfe des geloofs om [5]). Moses onfaelbaere historie, al den aerdtbodem door gespreit, bestelde den dichteren, en onder meer anderen Ovidius, stof om den watervloet van Deucalion [6]) hier op te bouwen. Josefus [7]) gewaeght hoe d'Armeners den bergh, waerop d'ark quam te rusten, *Apobaterion* of uitgang noemen; daer de lantzaeten, te zijnen tijde, noch het overschot der arke toonden. Hy getuight hoe Berosus, een Chaldeeus historischryver, omtrent dryhondert jaeren voor het jaer der verlossinge levende, aentekent, gelijk meer andere ongriexe pennen, den weereltvloet, voor koning Ninus tijt bekent. Filo [8]) melt in Moses leven mede den weereltvloet, gelijk ook Nikolaus Damascenus [9]). Plutarchus [10]) verhaelt uit bekende fabelen hoe Deucalion, versta hier Noë by, geduurende den watervloet een duif opschoot, die in d'arke wederkeerde, en weder uit-

---

1) *Nakomelingen: Rom.* V: 14; 1 *Cor.* XV: 22, 45.

2) *In beide zijne brieven:* 1 *Petr.* III: 20: 2 *Petr.* 5.

3) *Jesus Christus:* zie *Matth.* XXIV: 37.

4) *Syrach:* zie *Jesus Sirach* XLIV: 18, 19.

5) *Triomfe des geloofs om: Hebr.* XI: 7.

6) *Deucalion:* zie *Herschepp.* B. I.

7) *Josefus:* zie *Antiq. Jud. Lib.* I. *Cap.* 3.

8) *Filo:* Waarschijnlijk wordt hier Filo de Oude bedoeld, bij *Clem. Alex. Lib.* I en bij *Eusebius, Lib.* IX, *Praep. Evang.* aangehaald.

9) *Nikolaus Damascenus:* een geleerde, die ten tijde van Augustus leefde en bij dezen, gelijk mede bij Herodes, zeer in gunst stond. Hij was een Peripateticus en schreef o. a. een geschiedenis van Assyrië. Van zijn werken zijn alleen fragmenten over, in 1634 door Valesius uitgegeven.

10) *Plutarchus:* de hier bedoelde plaats heb ik niet kunnen vinden.

gelaeten achterbleef. De schryver van de orakelen der Sibyllen [1]) verhaelt den watervloet, en het rusten der arke op den bergh Ararat, doch t'onrecht in Frygie gestelt. Een overout verleider, Apelles genoemt, leerling van zijnen godtloozen meester Marcion, en verwaent genoegh, poogende Moses zuivere bladen hierin hunnen luister te beneemen, gaf den outvaderen, inzonderheit Origenes, stof, onder andere punten, te handelen van het begrijp en de maet der arke, qualijk en averechts by zulke dwaelgeesten opgevat: maer het windigh opgeven van zijne gezochte schijnredenen wert met pit van gezonde reden rustigh gestuit, en te rugge gekaetst. De heilige outvader Cyrillus stopt den afvalligen Juliaen, het Heidendom poogende in te voeren, Moses en Christus, als verleiders af te maelen, den lastermont, met getuighenissen van Abydeen [2]) en Alexander Polyhistor [3]): bevestigende hoe Xisuthrus, versta Noë, zich met dieren en vogelen in d'arke begaf, en uit opgeschote vogelen vernam dat de watervloet ophiel. Epifanius [4]) zeght datze de vrou van Noë Pyrrham noemden: ook melden Diodoor, en Plinius niet duister van dezen watervloet; inzonderheit Luciaen [5]), het hooft der Godtslasteraeren, die, op den naem van Deucalion, heel breet gaet weiden, en alle omstandigheden, by Moses gemelt, waerneemt, gelijk hyze zelf uit den mont der Grieken hoorde.

---

[1]) *De schryver van de orakelen der Sibyllen:* wie hier bedoeld wordt, is mij onbekend.

[2]) *Abydeen:* of Palefestus van Abydos, was een leerling van Aristoteles en de schrijver van onderscheidene historische werken. Waarschijnlijk wordt hier echter een andere *Abydenus* bedoeld, die door Eusebius wordt aangehaald en die Assyrische zoowel als Chaldeeuwsche geschiedenissen geschreven had.

[3]) *Alexander Polyhistor:* een geleerde Griek, die ten tijde van Sylla leefde en onderscheidene historische, letterkundige en philosophische werken schreef, waarvan de ouden met lof gewagen: o. a. een geschiedenis der Joden, meermalen bij Cyrillus, Eusebius en Clemens van Alexandrië, aangehaald.

[4]) *Epifanius:* wie hier gemeend wordt, is niet duidelijk. Er is een Bisschop in Cyprus, die in de vierde eeuw leefde, na zijn dood heilig verklaard werd en een aantal werken naliet; — alsmede een geleerde uit de vijfde-eeuw, die, op verzoek van Cassodorus, de geschiedenissen, geschreven door Theodoretus, Socrates en Sosomenes, in 't Latijn vertaalde, en de drie tot eene nieuwe ineensmolt.

[5]) *Luciaen, het hooft der Godtslasteraeren:* Lucianus lasterde alleen de Goden van het Heidendom, die hij in zijn geestige dialogen met al hun ergerlijke gebreken en ondeugden ten toon stelde.

Onaengezien zulk eene overeenstemminge van onfaelbaere en geloofwaerdige getuigen, vrienden en vyanden, rustten d'ongodisten noit [om het wroegen van hun overtuight geweten te paeien, en gelijk het redenlooze vee, zonder hoop op d'onsterflijkheit, heen te sterven] de heldere waerheit van Profeet Moses historie, als een verziert fabelwerk te wederspreeken en beschimpen.

d' Opperste wijsheit, kennende de bedorvenheit en krankheit der menschen, en de listen en laegen des satans, die, als een brullende leeu, hen omringt, en pooght te verslinden, zoekt doorgaens in de gewijde bladen elk van het quaet af te trekken, en tot het goet te brengen, door voorbeelden van straffe en vergeldinge, hechtende aen zijne geboden en verboden, beloften en dreigementen. Zoo kan het dan niet anders dan stichtzaem [1]) geschat worden voorbeelden van Godts rechtvaerdige oordeelen, ten nutten spiegel der aenschouweren, openbaer ten toon te stellen, om 't een en 't ander uit te werken. Op dit betrouwen voere ik dit werk, hoedanig het zy, ten treurtooneele, onder de schaduwe van uwen naem en titel, hoopende dat het by uwe heuscheit ten goede zal geduit worden, en ik blijven

Uw weled. ootmoedigh dienaer

J. v. VONDEL.

---

[1]) *Stichtzaem* voor „stichtelijk," met een uitgang, door Vondel geliefd.

INHOUDT.

Adam, eerste aertsvader, en stam der geslachten, spreide zich uit in twee takken, Kain en Seth. Deze, in hunne telgen aenwinnende, bouden de weerelt. De zoonen van Seth, bekoort door de schoonheit en bevalligheit van Kains dochteren, traden met haer in beddegenootschap, teelden eenen aert van reuzen [1]) en geweldenaeren, en vervielen door deze ongelijke vermenginge tot allerhande godeloosheit en boosheit, verlieten den heiligen wandel van Seth, Enoch, Henoch, en offerhanden en altaeren, bedreven overspel en bloetschande, misbruikten zusters en moeders, en noch erger, zonder onderscheit, verdrukten onschuldigen door gewelt en wapens, en mestten zich met bloet en roof der nagebuuren. Aertsvader Noë, Lamechs zoon het eenigh voorbeelt van godtvruchtigheit, en boetgezant, kante zich met leeraeren en dreigementen vergeefs hier tegens. Toen der menschen boosheit de langmoedigheit des allerhooghsten hardtnekkigh misbruikte, en het ten leste Gode verdroot, boude Noë door last van hooger hant eene ark, vergaderde hierin viervoetige dieren, en vogels, van elk slagh by paeren, en begaf zich endelijk, met zijne echtgenoote, dry zoonen, en hunne vrouwen, in dit gebou, van Godt achter hem toegeslooten, waerop de weereltvloet, door het opbersten des grooten afgronts, en d'opgezette sluizen des hemels, en geduurigen slaghregen, veertigh etmael aengroeiende, zich vijftien ellen boven alle bergen verhief, en menschen en dieren teffens verdelghde.

Het tooneel is voor Reuzenburgh [2]), aen den voet van Kaukazus, en den hoek van het cederbosch, in 't gezicht van Noahs timmerwerf. Het treurspel begint voor den opgang en endight met den ondergang der zonne.

---

[1]) *Eenen aert van reuzen:* dit zou kunnen beteekenen: „een *soort* van reuzen;" 't staat hier waarschijnlijk voor „geslacht, ras." In beide beteekenissen komt het talrijke malen bij Vondel voor.

[2]) *Reuzenburgh:* evenals in den „Lucifer" de woonplaats der Engelen, *Engelenburg* genaamd wordt, zoo geeft Vondel hier aan het verblijf, de stad der Reuzen, den versierden naam Reuzenburgh.

DE TOONEELISTEN [1]).

APOLLION [2]), de koning des afgronts.

NOE [3]), de boetgezant, en bouheer der arke.

REY VAN ENGELEWACHT.

DE BOUMEESTER DER ARKE.

ACHIMAN [4]), de grootvorst van het oosten.

HOFMEESTER,
AERTSHERDER, } Amptenaers van Achiman.

URANIA [5]), de grootvorstin van het oosten.

JOFFERS.

CHAM,
SEM,
JAFED, } Noahs dry zoonen.

URIEL, gerechtsengel.

---

1) *De Tooneelisten:* zie de aant. 1)

2) *Apollion:* hier geeft Vondel wederom aan den vorst des afgronds den naam, dien hij in 't Grieksch draagt.

3) Noe: het mag niet onopgemerkt blijven dat Vondel hier en verder door 't geheele dichtstuk heen, den naam van zijn held anders spelt dan op den titel en hier en daar in de Opdracht en den Inhoud.

4) *Achiman:* dezen Reuze-vorst geeft Vondel den naam van den Reus van Hebron, die door Kaleb werd verdreven. Zie *Num.* XIII: 22; *Jos.* XV: 14.

5) Waarom de zeer aardsche Grootvorstin den naam van Urania, *Οὐρανια*, „de Hemelsche," dragen moet, is mij niet duidelijk. Er kan hier toch aan geen zinspeling worden gedacht, noch op de Muze, die zoo heette, noch op den toenaam der „kuische," in tegenoverstelling der „materiëele" Venus.

NOAH,

OF

ONDERGANG DER EERSTE WEERELT.

HET EERSTE BEDRYF.

Apollion.

Hier steigre ik, koning van den nacht, Apollion,
Uit 's aerdtrijx navel, eer d'inarbeitgaende zon,
Het daghlicht baerende, uit de kim koome opgestegen.
Mijn stinkende adem is alree den hemel tegen,
Die schuw van helschen stank, de starren trekt om hoogh;
Dewijl mijn zwavelkeel den starrenlichten boogh,
Met smook bezwalkende, berooft van zijnen luister.
Mijn blikken branden, als twee koolen, in het duister,
En dikke duisternis, met eenen rooden gloet.
De pekstok blaekt, en stut mijn' twijfelenden voet,
Waer ik den gront betrê. Het gras en bloemen quijnen,
En 't ongedierte vlught naer wouden en woestijnen.
Daer rijst het vlotgevaerte, op Noahs timmerwerf,
Na hondert jaeren tijts volbout, om in 't bederf
Des menschdoms eenen man en zijn gezin te bergen;
Rechtschape stof, om onze almogentheit te tergen.
Waer toe getoeft? Vaer voort: wat houdtge langer stant?
Steek met dien pekstok flux dat zeegewelt in brant.
Vaer voort, mijn helsche stoet. Steek aen: gy kunt niet [doolen.

Laet branden voor den wint, en warm u by de koolen
Van 't cedren balkwerk. Is de worm voor 't hout vervaert;
Verrot het in geen lucht; de gloênde pekstok spaert
Geen cedre planken, dicht en hecht met werk gedreven.
Het pek en werk zal vier en vlamme voedtzel geven.
Al 't heir des afgronts met ontvouwe krijghsbanier
Wil danssen, klaeu aen klaeu, op zulk een zegevier;
En Noë, Lamechs zoon, die 't water woude ontvlughten
Op dezen vlotbalk, zal bedrukt en troostloos zuchten,
Als d'arbeit van eene eeu gezwint tot asch verteert.
Maer deze hoop is wint. Een wacht van geesten keert
Den stookebrant van 't vlot, dat anders, lang verbarrent,
d' Opgaende vlam voor wint zou drijven naer 't ge-
[starrent.
Verdoemde spooken, helpt ons raeden: zet u kant.
Hier rijst het cederbosch, tot onzen dienst geplant.
Gy kunt hier in 't verschiet van 't bosch 't gevaert zien
[steigeren,
En zoo veel velts beslaen. De cederboomen weigeren
Ons geene schaduwen, in 't opgaen van den dagh,
Om stil te schuilen. Wat de schaduwe vermagh,
Dat leerde u Adams hof, daer draek, en duizent spooken,
En grijnzen van de hel zich legerden, en dooken,
Tot dat hun aenslagh wiert zeeghaftigh uitgevoert;
Een oorloghszege, die den aerdtboôm noch beroert.
De zestien eeuwen en noch zesenvijftigh jaeren
Zijn sedert, roemt vry, niet onvruchtbaer heengevaeren:
En nu verwacht de dagh den inbreuk van veel wee,
Die 't aerdtrijk zetten zal in eene bare zee.

20 *Laet branden voor den wint:* d. i.: „zoodat de wind de vlammen voede."

21 *Is de worm voor het hout vervaert:* volgens een oud volksgeloof, kan het cederhout niet door de wormen beschadigd worden. Cats zinspeelde hierop in zijn bekende toespraak aan de Groote Vergadering, wanneer hij, van de kap der groote zaal op 't Binnenhof gewagende, beweerde, dat er geen insect in leven kon. Bij de afbraak daarvan, die eenigen tijd geleden plaats had, heeft men zich kunnen overtuigen: 1°. dat de kap vol ongedierte zat, 2°. dat hij ook niet van cederhout was.

29 *De arbeit van eene eeu:* volgens de overlevering zou Noach honderd jaren aan 't bouwen der ark hebben besteed. Zie MORERI *in* v. *Noé.*

33 *Zet u kant:* zet u schrap, zet u in postuur.

40 *Zich legerden, en dooken:* dit deden zij althans in Vondels treurspel. Zie *Adam in Ballingschap*, vs. 112 en elders.

d' Aertsvader staet gereedt, met zijnen baert vol staetsie
Den boezem dekkende, de jongste predikaetsie
Te sluiten. Houdt u stil in 't ronde hier omtrent,
En past uit eenen mont zijn schriklijk dreigement
Zoo na te baeuwen met een' boschgalm, dat de wateren
En bosch, en bergh, en dal eens lachen datze schateren,
Beschimpen 's mans gejank, en rouklaght, en geween,
En traenen, bigglende langs kin en boezem heen.
Door vrouwelist wert eerst de man in 't net getogen.
Men bezige dees kunne, en legre zich in d'oogen
Van Kains dochtren, en beschiete uit haer gezicht
Het hart der Reuzen. Schoon het voor geen wapen zwicht,
Noch moet de grootvorst zelf voor 't joffrentimmer buigen,
En heur naer d'oogen zien. Wy hoeven geen getuigen
Te zoeken: d'uitkomst heeft doorgaens genoegh geleert
Hoe wellust over al de weerelt triomfeert.
Zy plante haren stoel op Reuzenburgh, gehouwen
Uit klaeren marmersteen, in Kaucasus landouwen:
Want sedert 's hemels wraek den eersten vader dreef
Uit Eden, met een zwaert van blixemstraelen, bleef
Dees weerelt ongeschent van uitgebraekte vloeken.
Hier vint de snoeplust al wat 's menschen lust loopt zoeken,
Lusthoven, beemden, beek en bronnen in het ront.
De vruchten druppen van de takken in den mont,
En smilten op de tong. De vogels quinkeleeren.
Het danssen, speelen, het gedurigh banketteeren,
En bruiloften gaet hier het gansche jaer in zwang.
Men bint de zielen aen geen wetten, en bedwang
Van Enochs voorbeelt, of geboden en verboden.
De blyschap kort den tijt. Godinnen scheppen goden.
Een reuzenafkomst trotst het hemelsche gezagh.
Al watze met den boogh en 't zwaert bereiken magh
Dat 's recht. Het wapenrecht schept braven en lantsheeren.
De grootvorst van het oost, met geen gewelt te keeren,
Achiman, Enaks zoon, de weerelt door gevreest,
Besloot op dezen dagh hier 't jaergetijdigh feest
Der grootvorstinne met een staetsie in te kleeden,
Van d'allermaghtigsten, in dienst van 't hof getreden.

47, 48 Hier spreekt weder de oude hekeldichter. De woorden *baert vol staetsie* en *predikaetsie* zijn met opzet en schimpenderwijze gekozen.

Hier zal niet mangelen aen pracht en overdaet.
De Ganges, Indusstroom, de Tiger, en Eufraet
Gedwongen, moeten hem voor hunnen leenheer kennen.
De vogel fenix eert met schitterende pennen
De kroon van Oostenrijk, geheilight aen dit hooft,
Om welx baldaedigheit te voên al 't aerdtrijk slooft,
En met geboge knien schenkaedjen komt vereeren.
Maer ginder wil de zon de schemering braveeren,
En opgaen: laet ons, eer haer fakkel uit de kim
Den aerdtboom toelichte, ons verbergen in de schim
Van 't hooge bosch. Hier komt d'aertsvader aengetreden
Met zijnen krommen staf, om traenen en gebeden
Te storten. Duikenwe in dien schuilhoek voor den dagh,
En luistert, achter my, naer 's grijzaerts weegeklagh.

Noë.

Daer komt het morgenlicht gevaeren,
Als een heraut, uit Godts palais,
Om 't menschdom voor de leste reis
Te wekken of hen Godt wou spaeren.
Zy leggen, in den eersten droom
En slaep, tot over 't hooft verzoopen.
Hoe kunnenze op genade hoopen,
Zoo 't hart blijf hollen zonder toom?
Zy luisteren naer geen vermaenen,
In wrevelmoedigheit te trots,
En, harder dan eene ysre rots,
Noch noit vermurwt door mijne traenen.
Genade, ô vader, kan 't geschiên,
Geef uitstel: ofze zich berieden,
Om dien gedreighden vloek t'ontvlieden,
En naer hun hielen om te zien.
Het water rijst allengs van onder
Ten gront uit, in zoo menigh dal,
Een voorbo van den waterval,
Gereet te volgen op den donder.

89 *De kroon van Oostenrijk* voor „de kroon van 't Oostersche rijk," doch verkeerd; omdat de uitdrukking dubbelzinnig is en den lezer onwillekeurig aan een later tijdvak doet denken.

94 *Schim:* schaduw.

Het dreigen stapt vooruit: dan kraekt
De slagh het bekkeneel van boven,
Dat geen waerschouwing wil geloven,
Eer d'allerhooghste 't onweêr slaekt.
De boosheit is in top gewassen
Met 's menschdoms aenwas dagh en nacht.
Hier wil de grootvorst d'oppermaght
En haeren hoogen troon verbassen.
Ik vinde langer stof noch reên
Om Godts langkmoedigheit te rekken,
En 's menschen gruwzaemheên te dekken,
Die schreien door de wolken heen.
Dit lichaem schijnt een dor geraemte,
Gekrenkt van vasten en verdriet.
De hemel hoort mijn voorbe niet.
Ik sla mijne oogen neêr van schaemte.
Genade, ô oirsprong van gena!
Vergeef ons toch dit langkzaem bouwen,
Of u het opzet moght berouwen,
Al komt boetveerdigheit zoo spa.
Gedenk hoe 's volx natuur den zegen
In hunnen grootvaêr eerst verloor,
En, door zijn misdaet van uw spoor
Gedwaelt, dien zielkrak heeft gekregen.
Verhoor de voorbe van uw' knecht.
Genade, ô vader, en geen recht.

REY VAN ENGELEWACHT.

I. Zang.

Wy schaduwen met goude pennen
De treden van
Die vroomen man,
Gewaerdight Godt alleen te kennen;
Terwijl alle andren, van dit licht
Versteeken, dwaelen
In duistre dalen,
En slaen, als dieren, hun gezicht

126 *Verbassen:* tegenblaffen.

Van Godt op tijdelijke dingen,
    Die snel vergaen,
    Beneên de maen,
Den spiegel der veranderingen.
Verbasterden van 's levens struik,
Waer vint men 's levens recht gebruik!

I. Tegenzang.

In eenen is dit goed gebleven,
    Al 't overschot
    Gedwaelt van Godt,
En 't heiligh voorbeelt, hun gegeven.
Wat leeft, helt over tot het quaet.
    Schoon Eve in 't ooste
    Zich zelve trooste
In Seth, noch groeide Kaïns zaet:
En Henoch zagh den sleep der kinderen,
    Al 't aerdtrijk door,
    Het heiligh spoor,
Verlaten, en de deught verminderen.
Dat viel hem bitter, als de doot.
Hy klaeghde Godt om hoogh zijn' noot.

II. Zang.

Wat baet, sprak hy, uw beelt de reden,
    Zoo lang uw beelt
    Van reên verscheelt,
En dat geschenk niet wil besteden?
Ik leeraere elk. Wie hoort naer my!
    Elk leeft ontuchtigh,
    En ongodtvruchtigh.
Mijn leering schijnt een razerny.
Zy schimpen met uwe offereere
    En offervier.
    Wat blijve ik hier!
'k Hoor smaet waer ikme wende en keere.
Indien mijn wandel u behaegh,
Verlosme, ô vader, van dees plaegh.

II. Tegenzang.

De vader ziet op Henochs klaegen
Uit 's hemels troon.
Wy 's hemels boôn,
Verschijnen hem terstont, en draegen
Dien trouwen dienaer, Godt ten prijs,
Als op een' wagen,
Door wint en vlaegen,
In 't eeuwigh bloeiend paradijs;
Daer sluimert d'aengevochten veiligh,
Tot dat hy weêr
Opwaeke, en keer',
Verzelschapt met een' grooten heiligh.
Nu slaenwe aertsvader Noë ga.
Hij volght in 't leerampt Henoch na.

Toezang.

Aertsvader Henoch, van beneden
Om hoogh gevoert, gy zet uw treden
Op roozen in dien roozengaert
Van rust, daer u geen last bezwaert.
De weerelt haet Godts uitgekoornen.
Hier treet godtvruchtigheid op doornen
En distels, dat de voeten bloên.
Het ruischen van de watervloên
Getuight alree hoe duizent stroomen
Van onder opgeborrelt komen.
De voeten worden nat en vlot:
En luistert niemant noch naer Godt!

HET TWEEDE BEDRYF.

BOUMEESTER. ACHIMAN.

Boumeester.

Achiman, grootvorst, op het rijkste begenadight
Van vrou natuure, en die uw heerschappy verdaedight

Met wapenen, daer staet mijn werk in top volbout.
De leste nagel is geklonken aen het hout.
Indien de hooghste maght uw reuzekracht wil temmen
Door eenen watervloet, berey u om te zwemmen,
Of een geheele zee te drinken: want gy hoort
Hoe 's hemels almaght op het aerdtrijk is gestoort.

Achiman.

Boumeester van 't gebou, waeraen veel jaeren zweetten,
Hoe groot is van 't begrijp, met uwe maet gemeeten?

Boumeester.

Dryhondert ellen langh, en dertigh ellen wijt,
En vijftigh hoogh. De deur, waer door men binnen schrijt,
Staet midden in de zy, de venster boven. Binnen
Valt ruimte, om daer verblijf en ook gerijf te vinnen:
Dry zolderingen, een om hoogh, en een om laegh,
En een in 't midden, om t'ontschuilen zulk een plaegh.

Achiman.

Gy hebt naer uw vernuft, dit dus bequaem geoordeelt?

Boumeester.

In 't bouwen volghde ik stip des ouden vaders voorbeelt,
Een tekening, waer in men niets bestraffen kan.

Achiman.

En hoe behaeghde uw werk in 't endt den ouden man?

Boumeester.

Volkomen: want hy heeft dien arbeit rijk vergouden,
En zoo veel schimps, geleên terwijl mijn knechten bouden.

Achiman.

Verdroeghtge met gedult dien dagelijxen hoon?

219 *Een geheele zee te drinken:* met andere woorden: „in den overmachtigen vloed reddeloos te verdrinken.”

233, 234 *Want hy heeft,* enz.: versta: „want hij heeft mij rijkelijk voor mijn arbeid betaald, in weerwil dat er gedurende den bouw al vrij wat daarop geschimpt werd.”

Boumeester.

Wy kreunden 't ons niet eens, en wrochten slechts om loon.

Achiman.

Wie wil hy bergen voor der watren ongenade?

Boumeester.

Gedierte en vogel, van elk slagh de wedergade
En gade, op datze weêr aenteelen op haer' tijt.
Wy zienze alree gescheept, en voor gevaer bevrijt.
Ik zagh my zelven blint, toenze alle in orde t'zaemen
By paeren herwaert aen, gelijk gedaghvaert, quamen,
Uit vier gewesten. Dit heeft zeven dagen lang
Geduurt. Nu rustenze in 't volboude slotbedwang.
Hy schaftze nootdruft naer den eisch, en spijs, en voeder,
En drank, en onderhoudt, gelijk een trou behoeder:
Want eerze aenquamen uit geberghte, bosch en velt
Had zijn voorzienigheit dien voorraet al bestelt.

Achiman.

Verneemt men geenen strijt van duiven, raven, gieren,
Van leeuwen, luiperden, en tamme en wilde dieren,
En ongelijken aert, beschaduwt van een dak?
Gedooght de wolf het lam? en zit de tyger mak?

Boumeester.

Der dieren koning, die de wouden plagh te vullen
Met yslijkheên, weet hier van brieschen noch van brullen.
De draeken neemen geen venijn op hunne tong.
De slangen sluimeren, gekrunkelt in een' wrong.
Indien de beer besta te grimmen en te gillen,
d' Outvader weet hem flux met een gezicht te stillen.
'k Begrijp niet door wat kracht, in dit benaeude kot,
De wreetheit staet verbaest, en hoe een mans gebodt

248 *Voorzienigheit:* in den zin van; „voorzorg." — Evenals 't Fr. *providence* (dat inderdaad geen andere beteekenis heeft dan *prudence*, hetwelk er maar een samentrekking van is), is het woord later in gebruik gekomen om „de Voorzienigheid bij uitnemendheid" aan te duiden, en wordt tegenwoordig alleen in dien zin meer gebezigd.

Deze onvernuftige en verslindende natuuren,
Alleen met eenen wenk gebreidelt, kan bestuuren.

Achiman.

Hoe draeght zich Lamechs zoon, in wandel, spijze en draght?

Boumeester.

Gestreng, en elk ten schimp. De gansche weerelt lacht,
Wanneer hy met een kleet van kemelshaer, geslagen
Om 't lichaem, heenestapt door koude, en regenvlagen.
De zoonen vlochten hem van biezen een mattras,
Om 's nachts te rusten, of te waeken op zijn pas,
In een spelonke, daer de gade om zeven dagen
Haer weêrgade eens genaekt, en noch op 's mans behaegen.
Zoo dra de wakkre haen den midnacht innekraeit,
De zon van 't noorden naer de zuidas 't aenzicht draeit,
Verrijst de vader, schuw van 's levens tijt te korten
Met slaepen, om voor Godt zijn nachtgebeên te storten,
Voor ons te bidden, en te lozen zucht op zucht.
Men zagh hem menighmael ophangen in de lucht
Van d'aerde, uit yver diep verrukt in zijn gedachten,
En eenen glans om 't hooft, gemat van jammerklaghten,
Om d'onbekeerzaemheit der menschen, jaeren lang
Gewaerschuwt voor den haest aenstaenden ondergang
Van al wat adem schept, het welk zy traegh gelooven.

Achiman.

Onnoosle droefheit! quam het hartenwee dan boven?

Boumeester.

Al wat den ouden man, gelijk een molensteen,
Op 't hart leght, jammert hy, in 't barnen der gebeên,
Met zilte traenen uit, die langs de kaeken rollen.
Dan ziet men d'oogen root bekreeten en gezwollen,
Een groef van traenen doorgelekt op elke wang,

264 *Een elk ten schimp:* en zoodat hij zich aan ieders spotzucht bloot geeft.
276 *Ophangen:* zweven.
278 *En eenen glans om 't hooft:* Vondel stelt hier Noach in alle opzichten voor gelijk ons de schilders een kluizenaar uit de vroegste Christeneeuwen afbeelden.

Het aenzicht, in een kreuk van rouwe, bleek en bang
Bestorven, en te vroegh gerimpelt en gebroken.
De winkbrau hangt op 't oogh, verslapt en traegh geloken
Ten slaep, en 't vasten put al 's lichaems krachten uit.

Achiman.

De bouheer openbaerde u 't opperste besluit?

Boumeester.

Geduurigh, en bleef ons noit les en leering schuldigh.
By wijlen wrong hy bey de handen ongeduldigh,
En stroide troosteloos zijn klaghten in den wint,
De rotsen baeuden 't na, en galmden: zijtge blint,
Verstokt, versteent! waekt op: de vloet wil u verrassen,
Verlaet u op geen kracht, noch zwaert, noch harrenassen.
By wijlen greep hy zelf een' hamer in de hant,
En dreef den arbeit aen, niet anders of al 't lant
Tot aen den hals verzonk. Wy lieten hem betyen,
En gaven noit geloof aen zulke razernyen.

Achiman.

Men moght gelooven dat het aen de zinnen schort.
Hy suft van ouderdom, en zwakheit, en verkort
Het leven met vergeefs te huilen en misbaeren.

Boumeester.

Dees strenge telt een ry van zeswerf hondert jaeren,
En wou noit luisteren naer 't vleien van gemak,
Terwijl hy 't lichaem temt, en, schuw van huis en dak,

289 *Te vroegh:* „voor den tijd;" ofschoon zelfs in die dagen een man van zes-honderdjarigen leeftijd kon geacht worden eenig recht op een rimpel of wat te hebben.

292 *De bouheer:* Vondel neemt hier met juistheid het onderscheid in acht tusschen *bouheer* en *boumeester:* de eerste is de man, die 't werk bestelt en laat uitvoeren, de tweede degeen, die 't bestuur over den arbeid heeft

301 *Betyen* begaan.

306 *Dees strenge* voor „deze gestrenge man." De uitdrukking wordt niet meer. gebezigd, ofschoon andere, die niet beter noch slechter zijn, als b. v. de *wyze*, voor „de wijze man," „de *schoone*, voor „de schoone vrouw," in zwang zijn gebleven, en alle dergelijke adjectieven in 't meerv. substan-ive genomen worden.

Blootshoofts, en barevoets, met moedernaekte beenen,
In ope lucht, langs 't velt, door slijk en scherpe steenen
De raeuwe voeten quetst, in 't waschbadt noit gestooft.
By wijlen slaet hy eens een schaepevacht om 't hooft
En schouders, daer de schaer, gezeten om te hooren,
Gedult neemt: maer zoo dra het dreigement van toren
En straffe, en watervloet, gelijk een donderstem
Uitbuldert, schietenze op, en vlughten wegh van hem,
Als een' die raeskalt, of, van razerny bezeten,
Veel nutter laegh geboeit aen een metaele keten.

Achiman.

Hoe draegen zich de zoons, en zijne gemaelin?

Boumeester.

De vaderlijke zorgh bewaert het huisgezin
In tucht en zedigheit. Zy, volghzaem en gebogen,
Zien hunnen vader met eerbiedigheit naer d'oogen,
En scheppen leerzaem hem de spreuken uit den mont;
Gelijk de honighby, omvliegende in het ront,
Den honighdaeu, op tijm gedropen, weet te zuigen.

Achiman.

Men roept nochtans hoe Cham te noode zich wil buigen
Om 't juk van onderwijs te draegen, zoo 't betaemt.

Boumeester.

Hy volght zijn vaders les gehoorzaem, doch gepraemt,

311 *In 't waschbadt noit gestooft:* ik wil hopen, dat hier meer bepaald aan het woord *bad* en aan dat van *stooren* de beteekenis van iets weelderigs gehecht moet worden, zoodat men hier alleen te verstaan hebbe, dat Noach geen gebruik maakte van de badkuipen, zooals de Oostersche weelde die had uitgedacht. Wil Vondel echter zeggen, dat Noach in al die 600 jaren zijns levens de voeten nooit gewasschen had, en moet dat een lofspraak op hem heeten, dan kan ik mij met 's dichters denkbeelden aangaande de *criteria* van heiligheid niet vereenigen. Dat men zijn ziel rein moet houden is nog geen reden om haar omkleedsel in onreinheid te laten verstinken: en om een goed boek voegt ook een goede band.

328 *Gepraemt:* d. i.: „door dwang."

En houdt zich by een vrou alleen en onbesproken.
Waer Kaïn Abels moort zoo zuur niet opgebroken,
Dees wrevlige aert moght ook door eenen broederwrok
Uitspatten, en de broers voorthelpen met een' stok,
Of steen, of moortpriem: maer dees strenge leert dien [kriegelen
En byster barssen zich aen Kains onrust spiegelen.
Aen Sem en Jafet ziet de vader zijnen wensch.

Achiman.

Zy neemen 't hier te naeu, of wy te ruim. Een mensch,
Een eenigh man verwijt alle andere hun gebreken.

Boumeester.

De boetgezant brengt net zijn' wandel en zijn preeken
Gestadigh overeen, en wort geen yvren moe.

Achiman.

Zoo komt de titel van rechtvaerdigh eenen toe,
En niemant meer. Wat raet? hoe staet ons dit te lijden?

Boumeester.

Verstoor u niet: een man verandert geene tijden,
Noch stelt de wetten aen geweldigen als gy,
Gesteigert door uw kracht in top van heerschappy.

Achiman.

Een eenigh hooft ontrust veel duizent onderdaenen.

Boumeester.

Hy schreit zijne oogen uit, en smilt vergeefs in traenen.

331 *Dees wrevlige aert:* „Cham."
332 *Voorthelpen* voor „om hals helpen, van kant maken."
338 *De boetgezant:* uit de schildering, welke Vondel vs. 306–318 van Noach geeft, alsmede uit hetgeen volgt vs. 351–360, enz. blijkt, dat hem steeds Joannes de Dooper voor den geest zweefde, met wien hij den aartsvader om zoo te zeggen vereenzelvigde.
341 *Dit te lijden:* in de oude uitgave is *te* uitgevallen.
342 *Verstoor u niet:* ontrust u niet.

Achiman.

Hy dreight het gansche lant te zetten in een zee.

Boumeester.

Hy dreight, en 't roestigh zwaert wil langkzaem uit de [schee.

Achiman.

Een, onder schijn van dwaes, kon op zijn luimen leggen,
En naer regeering staen. Wat valt'er op te zeggen?

Boumeester.

Dit staet te duchten, zoo de leeraar aenhang wint.
Nu stroit dees leeringen, van niemant oit bemint.
Hy looft verstorvenheit, en eigen wil te haeten.
Alle oogen kijken uit naer wellusten, en staeten,
En rijkdommen, behaelt door loosheit of gewelt,
Het lekker lokaes, daer elx oor naer overhelt.
Zoo kan dees strenge leer geen menighten bekooren.

Achiman.

Ik hielme doorgaens schuw dat prevelen te hooren:
Doch nu hy 't leerampt dreight te schorten uit verdriet,
Laet ons eens luistren, het behaege 't oor of niet.

Boumeester.

Daer treên de zoons vooruit, met kopere bazuinen.
d' Inwoonders schieten toe, uit vestingen, en tuinen,
En hofsteên, vlek, en slot, op luid bazuingeschal,
Belust te hooren hoe hy afscheit neemen zal.
De vader volght de zoons, en zoekt zich t'ondersteunen
Met eene sparre, daer zijne armen zacht aen leunen.
Ten cederbossche uit, op twee boomen. Hy staet stil,

365, 366 Dit zal waarschijnlijk beteekenen, dat Noach, de menigte zullende toespreken, met de armen op een dwarshout leunt. De zaak is echter niet zeer duidelijk voorgesteld, omdat de woorden: *hy staet stil,* volgen, in stede van vooraf te gaan.

En wenkt elk met de hant, als een die spreeken wil.
De zedige ega zet zich neder, voor zijn voeten,
Met dry schoondochtren. Hy begint het volk te groeten.

NOË. ACHIMAN. HOFMEESTER.

Noë.

Hoort toe, gy volken, zoo voorspelling by u gelt.
'k Heb, hondert jaeren lang, den jongsten dagh gespelt,
Doch ydel en vergeefs. Nu is de dagh geboren,
Die, met den ondergang der zonne, u dreight te smooren
In eenen eeuwigen verdoemden duistren nacht,
Een' nacht, die schemerlicht noch morgenstont verwacht.
Gy zult, na dezen dagh, mijn aenzicht niet aenschouwen.
Dit stom gevaerte heeft geduurigh, onder 't bouwen,
U toegeroepen: schrikt voor 't bruischende element,
Dat u bestormen komt, en strant noch paelen kent.
Maer Godts langkmoedigheit, misbruikt al t'onboetvaerdigh,
Na zoo veel uitstels, acht u geen genade waerdigh,
Die, van verwaetenheit en wrevel overtuight,
U, onder 't hoogh gebodt, door geen waerschuwing buigt,
Ja voortvaert, tot daer 't quaet uit onmaght voortgang
[weigert.
Uw lasterstukken staen nu kuin in top gesteigert,
Gereet te storten van het overwightigh steil.
Gy stort alree. Hier is geen hoop van eenigh heil.
Ik wil den oirsprong der elende kort ontvouwen,
Te reukeloos verhangtge uw ziel aen schoone vrouwen,
Aen Kains dochters. Al 't godtvruchtigh zaet van Seth,
Ontaert van Godt, verlaet der vadren stijl en wet,
Vermengt zich met den stam van Kain, noit boetvaerdigh.
Uit dit vermengen spruit een afkomst, die boosaerdigh
Een pest en vlegel strekt van 't menschelijk geslacht,
Een afkomst, die noch wet, noch recht, noch regel acht,
Geene andre godtheit kent dan 't zwaert, op zy ge-
[hangen;
Een Godtheit, nimmermeer afkeerigh van ontfangen,
En vrek in 't zegenen. 't Gewelt, een afgodin,

386 *Kuin:* koen.

Geeft wellust, eer, en staet, en sleept den rijkdom in.
Zy kan de harten der geweldigen veroveren,
En in haer' zachten schoot hunne oogen zulx betoveren,
Dat zy verblint niet zien 't genaekende ongeluk,
Begravende alle vreught in eenen poel van druk.
O overdwaelschen, van dien tuimelgeest bezeten,
'k Heb mijne keel lang heesch, mijne oogen blint ge-
[kreeten,
Veel tijt verloren, niet gewonnen. Och, och, och,
Laetge u bekooren van blanketzel en bedrogh,
Een schoonheit, haest verwelkt! Geen roos verwelkte
[oit radder.
Wat koestertge in uw bedde en boezem? Och een adder,
Een giftige adder, die u 't hart afsteeken zal.
Dat vleien staet u op een eeuwigh ongeval.
Woudt gy u spiegelen, geen voorbeelt toont u nader
Dan 't heiloos voorbeelt van den allereersten vader
Wat eene vrou vermagh. De snoeplust van een vrou
Ging boven Godt en al. Een entloos naberou
Tradt, na een' montvol saps, de misdaet op de hielen;
Toen zy, ten lusthove uit, in 's hemels ban vervielen,
Met alle hunne afkomste, aes van d'onverzoenbre doot.
De rampen spreidden zich rondom den weereltkloot.
Alle elementen, met de vloeken aengespannen,
Bestormden Adams zaet geduurigh. Dat leert mannen
Zich onderworpen der jongkvrouwen zinlijkheit!
Waeckt op: verlaetze, eer gy die smet vergeefs beschreit.
Haer vrientschap staet u dier. Verlaet uw bedtgenoten,
Eer 's hemels grimmigheit, van boven uitgegoten,
U t'zaemen dompele in een grondeloos bederf:
Het water schokt alree den bodem van dees werf.

Achiman.

Hoe vader, heetge ons voor een schoonheit d'oogen luiken?
Natuur schiep niet vergeefs: zy leerde een vrouw gebruiken.

Noë.

Godt schiep een eenige, en verloofdeze aen den man.
Van Adam af tot Seth bestont het echtgespan

Alleen by twee, zoo langh godtvruchtigheit in waerde
Van 't heiligh voorbeelt der vooroudren niet veraerde,
Hun onderwijs, gelijk een wet in 't hart gesneên,
Gevolght wiert, en het licht, dat uit den hemel scheen,
Alle aerdtsche duisternis verdreef uit zuivre zielen:
Maer toen de jongen door bekooringen vervielen
Van d'oude zeden, wies 't getal der vrouwen aen.
Wat gruwlen durf men nu niet denken en bestaen!
Kan Godt dees boosheit, koel aenschouwende, gehengen
Dat moeders, dochters, en de zusters zich vermengen,
De vaders, zoons en broêrs, te toomen noch verbiên,
Als dieren, los van bant, geen schennissen ontzien,
Geen bloetschande, overspel, noch bijstre lasterstukken?
Dit kon den oirsprong der genade zoo verrukken
Van zijn natuure, dat hy zwoer, vol naberou
Om 't scheppen van den mensch, veraert van Godt en trou,
Door eenen watervloet al 't menschdom wech te spoelen.
Gaet heene zoek nu troost en hulp by schoone boelen,
Een' kranken toeverlaet, in zulk een' watersnoot.
Een schrede is tusschen u en d'onontvlughtbre doot.

Achiman.

Men zeght hoe geesten, die om hoogh op wolken treden,
Bekoort door schoonheên, zich vermengden hier beneden
Met keur van maeghden, 't welk een kroost te voor-
[schijn broght,
Waer in men levend twee natuuren zagh verknocht,
Gemengt van geest en mensch, uit zulk een paer ge-
[sproten.
Verslingren geesten zelfs op aerdtsche bedtgenooten,
Vergeef den grootvorst dan dees dertle vrouwezucht.

Noë.

Verwijfden pooghden door dit lasterlijk gerucht
Hunne ongebondenheên, te schendigh om te noemen,
Met eenen schoonen glimp te dekken en verbloemen:

439 *Wies 't getal der vrouwen aen:* kwam de veelwijverij in zwang.
446, 447 *Verrukken van zijn natuure:* zoozeer van natuur doen veranderen

Doch geen gezonde reên, geen wijs vernuft gehengt
Dat zich d'onsterflijkheit met sterflijkheeên vermenght.
Laet dees gedichtzels, die de geilheit voên, dan vaeren.

Achiman.

Gelukkigh levenze, die 't eêlste van hun jaeren
Besteên in wellust, eer 't hun d'ouderdom benijt.

Noë.

Gelukkigh levenze, die zuiver 's levens tijt
Besteden, Godt ter eere, in 't bloeienst van hun leven.

Achiman.

't Gebruik van 't leven is den mensch gemeen gegeven
Met stomme dieren. Het verdwijnt, gelijk een rook.
Men zagh noit iemant, die voor 't licht zijne oogen look,
Verrijzen uit het graf. Geen mensch verstaet te voren
Met kennisse, eer hy van een vrouwe wort geboren,
Zijn levens oirsprong, en vaert heene met een' zucht.
De geest verdwijnt, gelijk een damp, in dunne lucht;
Gelijk een schaduwe, als de zon begint te daelen,
En kan den adem, na dien dootsnik, niet herhaelen.
Het staet eens vast gestelt dat niemant wederkeert.

Noë.

Och Seth, och Enoch, hoort. Hoor, Henoch, wat men leert.
Die pijlen komen uit den koker van verbastert
Verwildert reuzenzaet, 't welk 's hooghsten naem verlastert.
Houdt u gewaerschuwt, eens voor eeuwigh, datge scheit

463, 464 Neen zeker: 't *wys vernuft* en de *gezonde reden* spreken het tegen; — maar is het Noach, die zoo iets zeggen moet? En vergeet de dichter hier wat hij elders zoo dikwijls herhaald heeft, dat, waar de kerk *geloof* vordert, *wijs vernuft* en *reden* zich gevangen moeten geven? — Hij zal toch geen van beiden te hulp roepen, om te betoogen, dat ten einde den Godmensch uit Maria te doen geboren worden, die *vermenging* van 't *onsterfelijke* met het *sterfelijke* toch noodwendig plaats moest hebben. Achiman grondt zich hier op de *overlevering*, en die moest Noach, als goed Katholiek, eerbiedigen.

470—479 Vondel laat hier de leer van Lucretius en de Epicuristen, tegen welke hij in zijn *Bespiegelingen* zoo zeer geijverd had, door Achiman verdedigen.

480 *Enoch:* dezelfde, die in den Staten-Bijbel *Enos* genoemd wordt.

Van 't heiloos vrouwendom, 't welk mannen laegen leit,
Verblint door wellusten, en stijft in alle boosheit.
Of wacht vergeldingen naer uwe godeloosheit.
De roe, die langsaem komt, wil met te feller slagh
Uw staetsi treffen. Waekt. Beraet u, eer de dagh,
De leste dagh van boete, ontschoten, 's hemels plaegen
Deze eeu, verzweerende rechtvaerdigen te draegen,
Al teffens dompele in de grootste jammernis,
Die met geen traenen noch berou te boeten is.

Achiman.

Het luste ons 's levens tijt, nu tijdigh en voorhanden,
Te bezigen, ontboeit van tucht en strenge banden.
Het luste ons deze leên, nu jeughdigh en gezont,
Te bezigen, en niet, geprangt door naeu verbont,
Zwaermoedigh, hangends loofts, te jammeren, te treuren.
Schenkt wijn. Brengt balssem. Juicht. Het magh ons nu
[gebeuren.
Vlecht roozekranssen. Zet op elke knie een bruit,
Eer 's levens tijt verloop', de doot den draeiboom sluit'.
Belieft het vader, hy magh speelen, daer wy danssen.
Een jeughdigh hart verzuim' noch feest noch bruilofts-
[kanssen.

Noë.

Een schoone vrou is geil en trots en trouweloos.
Haer afkomst volght den aert der moeder, valsch en boos.
De hemel, lang geterght, door bloetschand, zal 't zich
[belgen,
En 's overspeelders bedde en zijne vrucht verdelgen.

487 *Wil:* zal.

488—491 *Eer de dagh:* enz. Versta: „eer, nadat de dag van boete is voorbijgegaan, de plagen, uit den hemel nedergedaald, deze eeuw, die 't verzweert (die weigert) rechtvaardigen voort te brengen, in de grootste ellende dompelen." — De losse nominativus, die in dezen zin voorkomt, en de fout, door Vondel uit achteloosheid begaan, door achter het meerv. *plaegen* den 3den persoon van 't enkelv. *dompele* te laten volgen, maken deze zinsnede bij de eerste lezing vrij duister.

499 *Zet op elke knie een bruit:* deze voorstelling en hetgeen voorafgaat is letterlijk genomen naar die, welke men in de prenten van dien tijd ziet.

Hofmeester.

Doorluchtste weereltvorst, het joffrentimmer wacht
Uw komste op 't juichend hof, vol heerlijkheit en pracht.
De bruit verlangt of zy uwe aenspraek magh genieten.

Achiman.

Wy zien de menighten dit prevelen verdrieten.
Dees feestdagh is de vreught der grooten toegewijt.
Wie 't leven niet gebruikt, beklaeght d'ontschote tijt.
De tijt vereischt dat wy de vorsten welkom heeten.

Noë.

Toehoorders hier rondom voor Reuzenburgh gezeten,
Ziet toe, de tijt verloopt. Verzuimtge Godts gena,
Het zal u rouwen, eer de zon te water ga.

REY VAN ENGELEWACHT.

I. Zang.

Waer is de klaere luister
Gebleven, die voorheen
Uit 's eersten vaders aenschijn scheen!
Hoe ziet Godts beelt dus duister,
Dat eerst zoo helder blonk!
Toen d'ongekrenkte reden,
Bestierende al des menschen leden,
Als met een' toom bedwongk.
Het lichaem, zijne plichten
Bewaerende, bestaet
Niets buiten zijn gestelde maet
Te reppen, maer leert zwichten.
Het luistert, en ziet om,
Ook zonder wederstreven,
Naer dees vooghdes, den mensch gegeven
Van 't hoogh almogendom,
Daer ziel en lichaem paeren,
Als zangk en klank van snaeren.

532 *Almogendom* voor „Almogendheid;" doch dewijl *dom* een verzameling te kennen geeft, zal er de „Drieëenheid" door verstaan moeten worden.

I. Tegenzanng.

'tVernuft van Jubal boude,
Op 't gadeslaen van klanck
En maet, het lieflijk maetgezangk,
Dat zich, vol geest, ontvoude.
Der zangen vader wist
Door onderling vermengen
Een hemelsche eendraght voort te brengen,
Uit klankkrakkeel en twist.
Hy bint de schaepedarmen,
Metaelen, elpenbeen,
Schalmeyhout, wint, en keel aen een.
Zy ketelen, en kermen.
De gallem geeft den geest,
Of wort gezwint herboren.
Zoo leit hy mensch en dier by d'ooren;
Een vont, die rou geneest.
Dus stemden ziel en leden,
Eer Adam vlughte uit Eden.

II. Zang.

Nu strijden d'ongelijken.
Het lichaem luistert niet
Naer 't geen de geest met Godt gebiet.
't Gebrek ontzeght te strijken
Voor reden, en de mensch
Wil onder Godt niet buigen,
Schoon hem de misdaên overtuigen.
De hooghste mist zijn' wensch.
De heilige herouten
Vermaenen vruchteloos
Hardnekkigen, verstokt en boos.
Wat raet met zulke stouten!
Zy zingen eenen zang.

546 *Zy ketelen, en kermen:* „zij slaan een liefelijk kittelend, of een klaaglijk geluid."

551, 552 Versta: „door de muziek wordt de harmonie herboren, die, eer dat de mensch uit zijn heilstaat vervallen was, tusschen zijn ziel en lichaam heerschte."

Zy zwichten niet, noch schroomen.
De weerelt draeght geen vroomen,
En spoet ten ondergang.
Het uurglas is verloopen.
Wat heil staet hier te hoopen!

II. Tegenzang.

Kon Noë, door vermaenen
Tot afstant en berou,
Uit vaderlijke trou,
In eene zee van traenen
Verdrinken al het quaet,
Eer Godt hen overrompelt,
Hy had het lang gedompelt:
Maer niemant hoort naer raet.
Wie spiegelt zich aen 't ende
Van Kain, die verbaest
Onrustigh voorvloot met der haest,
Vol wanhoop en elende!
Hy boude een stadt, doch vont
Zich in geen vesting zeker.
In 't harte zat de worm, een wreker,
Die hem naer 't leven stont.
Zijn afkomste is veroordeelt.
Hier baet noch les noch voorbeelt.

HET DERDE BEDRYF.

ACHIMAN. AERTSHERDER. HOFMEESTER.

Achiman.

Aertsherder, hoe? hoe dus? wat jaeght u herwaert aen?
Gy steurt ons bruiloftsfeest. Wien zoektge zoo belaên?

581 *Voorvloot* voor „vooruit vloog, voortzworf."

Aertsherder.

Ik zocht den grootvorst zelf, en stak in 't bosch den horen.
Schaf tijdigh raet. Helaes, het staet'er slecht geschoren.

Achiman.

Ons slotwacht antwoorde u. Wat onraet brengtge me?

Aertsherder.

't Is omgekomen met uw herderen en 't vee.

Hofmeester.

Men hoorde in langen tijt noch wolf noch weêrwolf huilen.

Aertsherder.

Geen herders vreezen wolf, noch leeu, noch tigersmuilen.

Achiman.

Wat onheil vreestge dan? Schep adem. Rust een poos.

Aertsherder.

Ik rende, uit al mijn maght, my zelven ademloos.

Achiman.

Kon deze tijding dan niet langer uitstel lijden?

Aertsherder.

Men zagh de herders, in twee hoopen, heftigh strijden,
De herders van 't geberghte om hoogh, en van beneên.

Achiman.

Wat oirzaek hitste twee gebuuren fel aen een?
Zy plaghten, onderling gerust, in vrê te leven.

Aertsherder.

De lantstroom uit der zee komt bruizende opwaerts streven
Naer zijnen oirsprong toe, en d'oevers leggen vlot,
Beneên den zoom des berghs. Wy dreven eerst den spot
Met dees waerzeggerye, eer 't water 't lant quam praemen.

Maer door den waters noot vergaêrdenwe te zaemen,
En leefden raet om 't vee te bergen met gemak
Ten bergh op, eer de stroom de horens hooger stak.
Men badt de berghwacht of men kudden moght verweiden.
De kudden loeiden, of zy naer den hemel schreiden
Om drooghte en weide: maer de berghwacht sloegh het af,
En dreef het blatend schaep te water met den staf.
Wy reddenze uit den noot, en houden aen met smeeken.
d' Onheusche berghman blaest den horen. Alle streeken
Verzaemen op 't getoet, tot gramschap aengetergh,
En zweeren ons met kracht te jaegen van 't gebergh.
Zy vallen op het vee, en drijvenze van boven.
Het baet niet dat we hun vergoedinge beloven
Voor schade en ongerief, by 's oppervorsten woort.
De herders groeien aen, en vaeren echter voort,
Van weêrzy toegerust met steenen, staven, stokken.
De herderinnen, op gevecht en bloedigh wrokken,
Toeschietende onversaeght in 't midden van dien drang,
Met een gesloten harte, en traenen op de wang,
Verzachten 't wreet gebriesch, naer heure maght, met
[kermen
En jammeren. De bruit besterft in 's bruigoms armen.
De vrou omhelst den man, en roept vast: hooger niet!
Hier wort een maght vereischt, die tusschen beide schiet,
Of al het water kan dit oorloghsvier niet lessen.
Het moorden gaet zijn' gang, met vorken, zwaerden,
[messen,
En zeissenen, zoo 't valt. 't Geweste leght bezaeit
Met dooden, voor den tijt van 's levens struik gemaeit.

Hofmeester.

Gy zijt aertsherder, wien het voeght de landeryen,
De stallen, volk en vee te waeren en te vryen
Voor schade en ongemak, uit alle uw maght en kracht;
En komtge hier om hulp gedropen van uw wacht?
Hoe kan de grootvorst nu dees schult in u verschoonen?

Achiman.

Hy plagh voorheene zich doorgaens getrou te toonen.
De grootvorst van het lant beval dees zorgen hem.

Het raetslot hing alleen en alijk aen zijn stem.
Wie zou dees slofheit in een' amptenaer verwachten?
Terstont te rugh ten bergh gevlogen. Laet ons maghten
U volgen op het spoor. Spreek rustigh uit den mont.
Stel orden, straf, en dreigh. Wy volgen u terstont.

ACHIMAN. HOFMEESTER.

Achiman.

Ik kan den springvloet van den lantstroom niet beseffen.
Dees plagh in bloeimaent noit de horens te verheffen,
En boven d'oevers heen te steigeren zoo steil.
De zee, om dezen tijt, bewaert gerust haer peil
En bedde, niet gewoon te rijzen aen de stranden,
Eer uit den evenaer de zon beginn' te branden.
De halve maen verwekt geen' springvloet uit het meer.
Het water vloeit en ebt geduurigh heene en weêr,
Elk etmael tweewerf, en 't saizoen der lentedagen
Kan zoute baren niet zoo hoogh den stroom opjaegen,
Om stroom en pekelschuim te mengen ondereen.
Dit 's, boven stijl van reên, te hoogh en ongemeen.

Hofmeester.

Wie kan de wondren van natuure recht bevroeden!

Achiman.

Aertsvader Noë spelde een' springvloet van veel vloeden
In eenen boezem, en vertrok dus lang het werk,
Op zijne timmerwerf: nu leght de cedren ark
Bevracht met dieren, in dat houte slot begreepen.
Hy staet gereet om zich en zijn gezin te scheepen.

Hofmeester.

'k Geloof de grootvorst wil met hem te water gaen.

Achiman.

Dat 's veiliger dan al den weerelt-oceaan
Gedronken: want gy hoort den nadruk van zijn spelling.

642 *Alijk: al-lijk,* d. i. „ganschelijk, geheel."
667 *Den nadruk van zijn spelling:* het feitelijk bewijs van zijn voorspelling."

Hofmeester.

Een droom des ouden mans is eene losse stelling
Van 't geen gebeuren moet of kan. Wat razerny
Bevangt uw harssens! Wech met zulke suffery.

Achiman.

Wie redenkavelt, kan men geenen suffer achten.

Hofmeester.

Dees ydle dootschrik broeit een dwarling van gedachten,
Die zwindelen in 't hooft. Gy wandelde eerst gerust.

Achiman.

Noch blijft ons d'oirzaek van dit jammer onbewust,
En geene reden sluit het in zijne rechte vormen.
Wanneer de herfst genaekt, begin het fel te stormen,
Te waeien dat het ruischt, het bosch zijn bladers krolt,
De golf, gelijk een kloot, al hooger opwaert rolt,
De rotsen daveren, de stroomen, onder open,
Het zoete water, 't welkze uit duizent adren zoopen,
Niet loozen konnen, uit hun kristalijne kruik.
Dan zwelt de waterzucht, in 's aerdtrijx hollen buik.
Het water rijst aen 't hart, in groot gevaer van smooren.
Zoo staet het heden met ons leven ook geschoren.
Het is vergeefs geschimpt: men ziet het tegendeel.
Gy hoort dees neêrlaegh, uit der herdren lantkrakkeel
Alreede ontstaen. 't Is kunst te slechten dees geschillen,
Die, groeienze aen, zich door geen aenzien laeten stillen.

Hofmeester.

Begint de wijsheit nu een' dwazen droom te broên?

Achiman.

Hy waer niet onwijs, die noch tijdigh zijnen zoen
By Lamechs afkomst zocht, eer, 't water op de lippen,
De hoop des levens al de weerelt quaem t' ontglippen.

673 *Zwindelen* voor „ronddraaien, als een tol."

Hofmeester.

Getroost u eerst dat gy van 't bedgenootschap scheit.

Achiman.

't Is waer: hy heeftme dit ernsthaftigh voorgeleit.
Een harde voorwaerde, ik beken 't: een' bant te breeken
Als tusschen lijf en ziel: van wellusten versteeken
Te leven: dit valt hardt, ook harder dan de doot:
Maer evenwel, waer brengt het nijpen van den noot
Den stoutsten reus niet toe, en allerbraefste helden!

Hofmeester.

Genadighste, elk wil u een' vrouwenhaeter schelden,
En lasteren, bedenk dit nader. Och bera
U wijzer, eerge valt in d'uiterste ongena
Der halsvrindinnen, en getrouwe bedtverwanten.
Zich tegens 't jofferdom en vrouwentimmer kanten,
Daer hangt uw gansche staet, uw ziel en leven aen.

Achiman.

Ik wilme in 't cederbosch alleen en stil beraên.

Hofmeester.

Wat komt ons over? In het midden van 't vergaeren,
Op 't feestgetijde [daer 's grootvorsten amptenaeren,
Leenmannen, maghtigen, geweldigen, en voort
Het vrouwentimmer, dat de goden zelf bekoort,
De grootvorstin ten roem, om strijt te zaemen komen]
Begint de grootvorst om te zien naer Noahs droomen;
En stelt de grooten en hun heerlijkheit te leur.
Indien dees razerny ons nieuwe bruiloft steur',
Wie kanze ontschuldigen! Het hof begint te woelen.
Gewelven mompelen, en galmen, en krioelen.
Daer komen grootvorstin en bedgenooten aen,
Bestuwt van grooten. Och, hoe wil dit spel vergaen!

URANIA. HOFMEESTER.

Urania.

Waer steekt de grootvorst? Wat belet hem hier beneden?

Hofmeester.

Hy hiel een wijl gesprek met my, niet zonder reden.

Urania.

Wie geeft elk dit gerucht van onraet in den mont?

Hofmeester.

d' Aertsherder melde hoe het aen den lantstroom stont
Geschapen door den spring, gerezen in die wijken.
De stroom, ten bedde uit, zagh noch dammen aen, noch [dijken.
De herders wouden 't vee verweiden op 't geberght:
Het berghvolk, straf van aert, door hunne scha getergt,
Riep wapen, en men raekte aen 't razen en krakkeelen.
De slinger zwaeide om 't hooft. Wie zal die wonden heelen?
Daer leght een menighte gesneuvelt in het zant.

Urania.

Een kleen verlies: men vint meer herders by der hant.
Wel, laet de grootvorst dus het lantkrakkeel geworden?

Hofmeester.

d' Aertsherder en de bende ontfingen last om orden
Te stellen in der yl. Zy vliegen derwaert heen.

Urania.

De grootvorst was gewoon, daer bloedigh wert gestreên,
In 't voorste van den strijt het leven op te zetten,
De klinkende klaeroen zijn' oorloghsmoet te wetten.
'k Geloof, hy weeght dit licht, en rust op 's anders wacht.

Hofmeester.

Hy weeght het zwaer genoegh. Ik pooghde uit al mijn [maght
Zijn hart van zorgen, waer het mogelijk, t' ontlasten,
Met pit van redenen, die bondigh hierop pasten:
Doch arbeide al vergeefs; mijn woorden golden niet.

Urania.

Wie om een antgevecht uit vrees zijn verf verschiet
Is niet rechtschapen. Dit kan naulijx in my koomen.

Hofmeester.

Mevrou, hy stelt geloof in Noahs ydle droomen.

Urania.

Wat keert zijn zinnen om? Dit 's anders dan het plagh.
Een grootvorst, wiens gewelt al 't oosten overmagh,
Versuft om geenen droom, en zulke beuzelingen.

Hofmeester.

Nu 't water uit de zee van onder op komt dringen
Naer zijnen oirsprong, dat 's een voorbode en een merk
Van 's weerelts ondergangk. Geen reden is zoo sterk,
Die hem van schrik ontlast. Hier baet geen tegenspreeken.

Urania.

Het zalme, luistert hy, aen geene artsny ontbreeken,
Die zulk een krankheit kan genezen op een' sprong.

Hofmeester.

Noch leghtme wat op 't hart, dat weigert op de tong
Te komen: evenwel mevrou moet zich niet stooren.

Urania.

Verberghme niets: het lustme u met gedult te hooren.

Hofmeester.

Uw liefste is van beraet te breeken zijne trou.

Urania.

Hy breekze, zoo hy zich kan speenen van een vrou.
Wat misdaet is de pijl, die hem in harte griefde?

Hofmeester.

Outvader Noah drijft met kracht dat vrouweliefde

En schoone vrouwen, met haer' meereminnezang,
Een eenige oirzaek zijn van 's weerelts ondergang.
Hy zoekt gelieven van hun wederga te scheiden.

Urania.

Heet dit bekeeren van gebreken, of verleiden
Tot lasterstukken, al t'afgrysselijk en boos?
Begint het mansdom door dees leering vrouweloos
Te leven, zeker 't is dan ver genoegh gekomen.
Men hoeft de weerelt in geen zee en waterstroomen
Te smooren: want zy kan niet vrouweloos bestaen.

Hofmeester.

Mevrou, nu spreek hem zelf alleen: hier komt hy aen.
't Gelief den heeren my te volgen, 'k zalze leiden.
Wy willen op het hof hun wederkomst verbeiden,
U onderhouden met al wat de lust behaegh.
Ik zie den zonneschijn, na deze korte vlaegh.

URANIA. ACHIMAN.

Urania.

Genadighste, heet dit uw gasten onderhouden?

Achiman.

Nu stort mijn staet, waeraen alle Asianen bouden.

Urania.

Wat onraet jaeght u naer ons cedren lustbosch heen?

Achiman.

't Geberghte en 't laege lant, in 't harnas tegens een.

Urania.

Wat's oirzaek van krakkeel? Zij leefden eerst in vrede.

Achiman.

Dees droeve lantplaegh sleept een' staert van plaegen mede.

Urania.

De kudden weidden eerst gerust in 't groene velt.

Achiman.

Aertsvader Noah heeft dien springvloet lang gespelt.

Urania.

Begintge Noahs droom, een klucht, geloof te geven?

Achiman.

Het water rijst. Wie kan de waerheit tegenstreven?
De zee vloeit herwaert aen. Al 't lantvolk schreit om hulp.
Men dient te vlughten, eer de zee ons overstulp'.

Urania.

Zoo dientge in Noahs kist uw leven flux te bergen.

Achiman.

Dat komt van vrouweminne, en 's hemels roe te tergen.

Urania.

De vrouwen draegen dan de schult van deze straf?

Achiman.

De vrouwen dompelen al 't menschdom in een graf.

Urania.

Het water kon weleer een lantgewest verdrinken.

Achiman.

Nu schijnt al d'aerdkloot in den afgront wech te zinken.

Urania.

Natuur regeert het al. Dees stuurvrou zit aen 't stuur.
Het vloeiende element volght eeuwigh zijn natuur,
En komt van boven naer zijn middelpunt toerollen.

Achiman.

Nu steigert het ten bergh. De meeren staen geswollen.

Urania.

Zoo staet een wintballon gespannen van den wint.
Een wintveêr drijft veel raên. Van alle werken vint
Hy d'oirzaek, wie den aert der dingen wil doorgronden.
Zoo veel beweegingen staen onderling verbonden.
Gelijk ons lichaem is met aderen doorgroeit,
Zoo wort het aertrijk ook bevochtight en besproeit.
De hitte van de zon trekt dampen uit de wateren,
Die, in de lucht verdikt, neêrstorten, datze klateren.
De maen regeert de zee, en wat by water leeft:
Dat tuigen eb en vloet, en oester, en de kreeft.
By trek en tegenheit, den dingen ingeschapen,
Bestaet het al. Laet zich onweetenden vergaepen
Aen beelden van een wolk, of schrikken voor een' schicht
En staertstar, root van vier, en schittrend wederlicht
Van blixemstraelen, en het baldren van den donder:
Met zulk een staetgrijns houdt men kleene kinders onder
De roe: maer wie natuur in 't werken onderkent,
Beseft waer zy begint, en voortstapt, en volendt.
Gy plaght de liefste al uwe opmerkinge in te scherpen,
En rietze zich natuur gehoorzaem onderwerpen,
De dertle toghten wijs involgen met een lust.
Zoo voelde 't lijf geen smart: zoo bleef de geest gerust:
Terwijl men, tusschen wiegh en graf, bevrijt voor treuren,
Gebruikte al wat den mensche in 't leven magh gebeuren:
En wortge nu misleit van eenen guighelaer,
Belachen van elk een, omtrent de hondert jaer?

Achiman.

Wy volghden u dus lang, helaes, gelijk een slave.
Uw schoonheit staet ons dier.

798 *Een wintveêr drijft veel raên:* men kan hier door *wintveêr* verstaan een „windwijzer," hoedanige nog veel op sloten en lusthuizen door raderwerken met een handwijzer verbonden zijn, die de windstreken op een wijzerplaat aantoont, of wil men, een *veêr,* die de raderen *opwindt.*

812 *Een staetgrijns:* een politiek masker.

822 *Omtrent de hondert jaer:* gedurende omtrent honderd jaren.

Urania.

De schoonheit is een gave,
Aen weinigen gegunt.

Achiman.

Wy zijn door haer misleit,
Vervallen in Godts toorne. O smart! ô onbescheit!
O schendigh misbruik van veel schoone vrouwen t'zamen!

Urania.

Gy hoeft u, om 't gebruik van veelen, niet te schaemen,
Zoo luttel als de haen, die veel vriendinnen mint
Natuurlijk, zonder smet, en weeligh jongen wint.
Wat reden stijft u dat gy 't vrouwendom beschuldight?
Zoo groeit uw heerschappy, en wort vermenighvuldight.
Zoo rijst de stamboom, rijk van telgen, in de lucht.

Achiman.

Het is geraên dat ik uw bedgenootschap vlught',
Gelijk een adder, die bevrozen, na'et verwarmen,
Een die haer koestert in den boezem, onder d'armen,
Naer 't slaepend hart steekt, en in zijnen slaep vermoort.
Verleister, toveres. Wat tovergrijns bekoort
Mijne oogen, datze blint op schoonheit zich verslingeren!
De godtheit zagh dit lang geduldigh door de vingeren,
Doch ydel en vergeefs: nu komt berou te spa,
Ten waere een middelaers voorbede Godts gena
Verworf door offerhande, en wierook van gebeden.

Urania.

Indien u 't lastren lust, beschuldigh ons met reden.

Achiman.

De vrouwemin alleen is oirsprong van al 't quaet.
Ik gorde in haren dienst, niet wettigh, als soldaet
En grootvorst, 't zwaert op zy, maer eer gelijk een roover
De landen stroopende, gaf u den roofschat over,

830 *Natuurlijk:* overeenkomstig zijn natuur.
835 *Een adder* staat in den 4den naamval.

En goot in uwen schoot, tot 's nabuurs harteleet,
Den nootdruft, die hem stont op arbeit, bloet en zweet.

Urania.

Zoo droegh de lantsheer schult, en d'onderzaet most [bloeden?

Achiman.

Om uwe hovaerdy te sterken, en te voeden,
Uw hoofsche pracht en prael en dartele overdaet
Te houden in haere eere, en achtbaerheit, en staet.
Mejoffer laet zich met den nootdruft niet genoegen.
De heer maeit 's anders oogst, al zou'er 't hart af wroegen.
Zy slikt een weerelt in, aen ringen een cieraet,
Juweelen, perlen, gout, gesteente, en pronkgewaet.
Haer dartelheit bedijt by 's armens bloet en traenen
En jammeren. Zy leert den wegh ter boosheit baenen,
Met woeker en gewelt insleepen wat men kan.
Zoo Godt de weerelt straft, wie is hier oirzaek van?
Uw schoonheit, slechts een schijn van schoonheit in het [leven.
Gy weet afzichtigheit een' glimp een verf te geven.
Gebrek t'ontveinzen, en beguighelt ons gezicht.
Wie, door 't ontveinzen ziende, u dit momaenzicht licht,
Beklaeght dat hy zijn ziel verhing aen goude snoeren
Van joffrevlechten, die krankzinnigen vervoeren.

Urania.

Is dit u dankbaerheit voor lang genote deught?
Heel anders zongtge, toen wy 't eêlst van onze jeught
De roos des maeghdoms, voor den daeu noch toegeloken,
En 's levens dageraet, noch nuchtre en onbesproken,
U offerden, daer gy, van top tot teen verzaet,
Verrukt wiert buiten u door wellust, zonder maet.
Wy hingen, mont aen mont, en arm in arm gestrengelt,

869 *Lang genote deught*· d. i.: „voor al het genot, dat ik u gedurende zoovele jaren heb verschaft." Hier, zoowel als waar Gysbreght in *Gysbreght van Aemstel* vs. 87 — spreekt van

Van ouds genote deughd,

moet het woord *deugd* in den zin van „dienstbetoom" worden opgevat.

Twee zielen beide in een gesmolten en gemengelt.
Wat zwoertge niet! de zon van straelen eer berooft
Te zien dan 't minnevier in uwe borst gedooft.
Is dit het jaergety der bruiloftsstaetsie eeren,
Met reuzen, maghtigen, geweldigen, en heeren,
Steekspeelen, renstrijt, en tooneelpracht, noit voorheen
Zoo heerlijk toegerust! de morgenzon bescheen,
Noch zagh, opryzende uit het heldere oosten nimmer
Zoo groot een heerlijkheit, noch schooner vrouwentimmer:
Daer wy, de schoonste van 't opwassende oostenrijk,
Ons zouden zetten op het bruitsaltaer te prijk,
En, blaekende onderling van minnegloet, verzaemen.
Durf nu de grootvorst dus zijn grootvorstin beschaemen
Voor al de weerelt! och een schantvlak, eene smet,
Met geenen oceaen te wisschen uit ons bedt.
Gy trouwelooze, ga nu heen: vervloek de vrouwen:
Verlaetze: maer ik zweer, het zal u eeuwigh rouwen.
Daer leggen oorcieraên, de trouring, van mijn hant
Gestreeken, in het slijk, juweelen, halskarkant,
Uw vrybuit, ons ter gunst, behaelt al t'onrechtvaerdigh.
Tast aen, en eigenze u: wy zijn deze eer onwaerdigh.
Gy waert te lang verleit, vervoert door vrouwelist.
Ga heene, bergh u lijf in Noahs beestekist.

Achiman.

Wat raet, helaes, wat raet? het schijnt haer ernst te
Och liefste, sta een poos. [scheiden.

Urania.

De tijt verbiet te beiden.
Het water rijst ten bergh. Bidt Noah om gena,
En bergh uw leven, eer de zon te water ga.

Achiman.

'k Beken, het is mijn schult, en wilze dubbel boeten.
'k Verneêrme ootmoedigh aen het outer van uw voeten,
Van uwe schoonheit, waert gedient en aengebeên.

898 *Beestekist:* dit woord verhoogt, door zijn platheid zelve, de ironie, en maakt het slot van Urania's toespraak des te krachtiger: — het is subliem van trivialiteit.

Urania.

Zoo spraektge flus niet.

Achiman.

Och ik wert vervoert, bestreên
Van wederzy, gelijk een bergheik, out van daegen,
Met eenen lantorkaen ter neder wort geslagen.
Uw liefde ruktme hier, daer Noahs dreigement.
Hy is genade waert, die zijne schult bekent.

Urania.

Rechtschape helden staen geen vrouwen ter genade,
En vrouwenliefde wort gekocht met schande en schade.
Van wederzijde dreight u een gewisse doot.
Wat scheelt het ofge sterft in eenen vrouweschoot,
Of in het water? Zoekt geene adder aen te queeken,
Die u al slaepende het hart dreight af te steeken.

Achiman.

Te reukeloos is my een onheusch woort ontslipt.
Een onderlinge min wort nimmer naeu bestipt.
Zy kan ten minste een woort verteeren en verduwen.

Urania.

Een joffrenhaeter leere in tijts een adder schuwen,
En duizent plaegen, door een overtolligheit
Van vrouwemonstren, al de weerelt door gespreit.

Achiman.

Waer vintmen balssem, om dees hartquetzuur te heelen?

Urania.

Gy hoeftme langer niet te vleien, niet te streelen,
Verlochenaer van liefde, en toegezwore trou.
Meineedige, verlaetme, en kies een liever vrou.

911—916 Al wat Urania hier en vs. 920—922 zegt is een ironisch teruggeven der woorden, haar door Achiman vroeger verwijtend toegevoegd.
918 Versta: „als men elkaar liefheeft, neemt men 't zoo nauw niet."

Achiman.

Gebeurtme langer geen genade te verwerven;
Ik troostme van uw hant, op staenden voet, te sterven,
En legh dien blooten dolk voor uwe voeten neêr,
En ruk den boezem op. Gij mooght met dit geweer,
Dit koude lemmer vry mijn brandend hart afstooten:
Of weigert gy 't, verkies uit al dees bedtgenooten
De strengste, die het recht uitvoere streng en straf,
Naerdien ik u te brusk in 't hart dien smaetsteek gaf.

Urania.

Ik neeme u in genade, uit enkel mededoogen,
Omhelze u als voorheen. Gy hebt mijn hart bewogen.
Steek op, steek op den dolk, en overleef mijn tijt.
Hervat uwe eerste trou, in 't aenzien van den nijt.

Achiman.

Een nieuwe bruiloft. Daer komt Noah aengetreden,
Bestraf dien suffer, en beschaem met pit den reden
Zijn schendige onreên, die al 't vrouwendom betight.
Van verre geeft hy u een overdwers gezicht.
Hy schijnt met zijn gezicht de jofferschap te moorden,
En mompelt binnen 's monts uit steurnis halve woorden.

NOË. URANIA. JOFFERS.

Noë.

Geen grooter manneplaegh als Kains vrouwendom.
Al wat een leeraer wint, dat stoot mejoffer om.
Een guure hagelbuy plagh 's lantmans hoop te raeken,
Den bloesem af te slaen, dat bosch en boomgaert kraeken,
In 't quikste van de lent, met bulderend gewelt,
't Welk hemel, aerde en zee en al de lucht ontstelt:
Een schoone vrou vermagh, met zachte toverstreeken,
En liefelijk gevley, gestreel en minzaem smeeken,
Te leenigen een hart, verhart als diamant.
Och hemel, haelme t'huis. Verlos uw' afgezant.

934 *Brusk* voor „ruw," een basterdwoord, dat Vondel nogal liefheeft.

949 *In 't quikste van de lent:* d. i.: „in 't levendigste: wanneer de bloeitijd snelst toeneemt."

De weerelt wort te zwak rechtvaerdigen te draegen.
Elx eige zinlijkheên, het ydele behaegen
Van joffrenoogen, daer 's grootvorsten zin op viel,
Beguighlen hem, dat hy zijn redelijke ziel,
Zelf Godt verwaerloost, om de gunst van snoode boelen.
Zoo gelt geen dreigement, eer zy den slagh gevoelen·
Der waterroede, een eeu bykans te week gelegt.

Urania.

En blijft dees suffery noch duuren? Oude knecht,
Gy suft u selven doot. Wat hebtge toch gewonnen
Uw leven lang, als twist gerokkent, niet gesponnen!
Hoe staen de vrouwen u zoo byster in het licht?
Een vrou heeft u gebaert, haer liefde uw trou verplicht
Door kinderbaeren: en uw zoons, verknocht aen vrouwen,
Haer aenschijn liever dan het allerschoonste aenschouwen,
Dat is het aenschijn van d'alkoesterende zon,
Der levendigen vreught, en aller lichten bron:
Of is door ouderdom uw vrouwezucht gesleeten,
Dat werde uw' ouderdom, en geene vrou geweeten.

Noë.

Wy leeraeren vergeefs: gy zingt een' zelven zang,
En gaet, tot ons verdriet, doorgaens den kreeftegang,
Wy haeten geene vrou, noch schoonheit, maer misbruiken
Van 's hemels gaven. Laet de roos op doornestruiken
Vry plukken, en den geur verquikken 't flaeuwe hart;
Maer niemant quets' de hant aen dorens, tot zijn smart.
Hy quetst zich zelven, die zijn hart verhangt aen veelen.

Urania.

De weerelt wort bevolkt door liefde en kinderteelen.

Noë.

Gy kent den oirbaer niet, die blint u zelve streelt.
Door tal van vrouwen wort 's mans liefde en trou gedeelt,
Die anders kort in een, en dicht en naeu gedrongen,

961 Men was in oude tijden en vooral in die van Vondel gewoon, de geeselroeden, eer men ze bezigde, in azijn te weeken.

Hem sterker prikkelt: want de min, die onbedwongen
Magh weiden, spilt haer kracht: maer werktze op een [vriendin,
Zoo brengtze een ongelijk veel grooter vrientschap in.
Verstontge dit, gy zoudt, niet belghziek noch verbolgen,
Uw heerschap prikkelen Godts wijzen raet te volgen.

Urania.

Wy zijn'er t'edel toe, om naer uw strenge wijs
Ons lief te noodigen op eenerhande spijs,
Waer van de snoeplust walght. De brant wort meer ont- [steeken,
Indien men liefde door verandering wil queeken,
En aenvoên met meer gloets. Dat's vrientschap en gerief.
De minnaer, in den schoot ontfangen van zijn lief,
Is aengenaemer dan de daeu op dorre kruiden
Door uitstel; doch dit is geen kost voor slechte luiden,
Maer edelmoedigen, die hoofsche spraek verstaen.

Noë.

O pest van 't zuivre bed! Meer vrouwen aen te slaen
Dan eene alleen, dat wil u beide deerlijk smarten.
Wat is natuurlijker dan twee verliefde harten,
Verknocht door eenen bant van ongeschende trou!
Mijn voorbeelt laet den man niet toe dan eene vrou.
De stommen leeren ons met eene weêrga paeren.

Urania.

Uw eigen vader, out en hoogh op zijne jaeren,
Sloegh eerst twee vrouwen aen, waeraen hy zoonen won.

989—997 't Zou mij niet verwonderen, indien Vondel bij 't voorstellen van Achiman, aan den wulpschen Karel II gedacht had en hier eene van diens favorieten sprekende invoert.

1003 *De stommen* voor „de stomme dieren." Zoo worden voor LANGENDIJKS *Don Quichot* op de lijst der personages, na de ZWIJGENDEN, het paard *Ronsinant*, en *Grauwtje*, Sancho's ezel, onder de rubriek STOMMEN vermeld.

1004, 1005 Zie *Gen.* IV: 19. Zoo Noach op dit verwijt van Urania geen ander antwoord weet te geven, dan dat een zoon de schande van zijn vader bedekken moest, bewijst zulks dat Vondel hetgeen hij in zijn jeugd uit den Bijbel geleerd had, in zijn ouderdom begon te vergeten. Hij had anders terstond kunnen zeggen: „die Lamech, waar Mejuffer van spreekt, was mijn vader niet." Immers Noach — zie *Gen.* V: 28 — was de zoon

Hoe scheltge 't huwen aen meer vrouwen dan de bron
Van alle elenden, uit veelvoudigheit van vrouwen
Gesprooten, waerom Godt de schepping schijnt te rouwen?

Noë.

Het voeght den zoone dat hy 's vaders schande dekt.

Urania.

Een booswicht, die zijn hant met 's grootvaêrs bloet
[bevlekt,
En zelf zijn eigen bedt, door 't geil verdubbeleeren
Van vrouwen, onbeschaemt durf schenden en schoffeeren,
Gaf 't leven aen een' zoon, die voor geen grooten zwicht,
Maer klitst hun onbeschaemt en stout in 't aengezicht
De zelve vuilicheên, die op den vader kleven.

Noë.

'k Vergeef het gaerne, wil 't de hemel u vergeven,
Wiens afgezant ik ben. Hardtnekkigen, nu staekt
Dit wederspreeken. Hoort wat onheil u genaekt.
Heft op uwe oogen naer die drift van zwarte wolken,
Gezogen uit de zeen en diepe waterkolken.
De gansche lucht verkeert in eene baere zee,
Een voorbo van den vloet, en 't endelooze wee.
De lucht hangt zwanger van stortregen, zonder vlaegen.
Verwacht een' langen nacht, een' nacht van veertigh
[dagen,
Of veertigh etmael, zoo veel zeen op een geperst.
Waer berght zich 't menschdom! Och, zoo dra de hemel
[berst
Met weêrlicht, blixemen, en balderenden donder;
Terwijl een oceaen opwellen komt van onder,
Zoo dra de hooghste hant uit 's aerdtrijx sponsi duwt
Al 't water, dat het zoogh en inzwolgh. Menschen gruwt,

van Lamech, die uit Seth afstamde; terwijl die Lamech, door Urania bedoeld, de man van Ada en Zilla, een nazaat van Kaïn was. — Intusschen is 't maar gelukkig, dat Noach het verdriet niet beleefd heeft, de vrome aartsvaders Abraham en Jakob en den vromen koning David te zien, die 't geen van allen met ééne vrouw konden stellen en even goed op zijn oostersch leefden als Achiman.

1029 *Sponsi:* spons.

Bekeert u. Lust het u Godts goetheit meer te vergen?
Gy troost u, och vergeefs, en waent op hooge bergen
Dien vloek t'ontvlughten, in bosschaedje en eiken boom:
Maer och die worden door den storm, en sterken stroom
Verdelght, en afgerukt van hunnen gront en wortel.
De torens storten in, geplet aen gruis en mortel.
Daer drijven duizenden van dooden, dieren, vee
En drenkelingen heene, in 't ronde, in 't lang en breê,
De hooftgebouwen en de daeken, hoven, huizen.
Hier gelt geen wederstant van dammen, dijken, sluizen.
De moeder pooght haer vrucht, de vader zijnen zoon
Te redden, och te spa. Men hoort al eenen toon
Van jammeren, gespreit op 't zwalpen van de wateren.
Nu zwijght de bruiloftsgalm. Dat juichen, lachen, schateren
Wort snel misschapen in een ysselijk gekarm.
De buit verdronken, sterft in 's bruigoms moeden arm.
Het uiterste overschot, een drom van dootsche schimmen,
Aen 't klautren op 't geberght, pooght hygende, onder ['t klimmen,
Haer ziel te bergen: maer de grimmige oceaen,
Gedreven van de wraek, verschrikt de bleeke maen,
Die ziet de golven, als een blaes vol wint, opzwellen.
De hooghste berghkruin zinkt in 't water vijftien ellen.
Aldus verzinkt het al wat op den aerdtboôm leeft.
't Geschrey wort stom, zoo dra het al dien dootsnik geeft.

Urania.

Een slechte vogel zwicht voor 's molox dreigementen:
De wijzen laeten zich geene ydle vrees inprenten.
Gy Joffers zingt en danst eens achter deze haegh.
Wy trotsen midlerwijl op 't hof dees bruiloftsplaegh.

Joffers.

Zou het al zinken en vergaen,
Waer bleef de zwaen?

1052 *Vijftien ellen:* de al te groote nauwkeurigheid der profetie doet haar wel iets van haar verhevenheid, en daardoor van haar kracht, verliezen. Men zal eer geloof slaan aan iemand, die op gronden, ons onbekend, een overstrooming voorspelt, dan aan iemand, die, op een el af, weet te vertellen hoe hoog het water staan zal.

1055 Versta: een domme vogel laat zich bang maken door een vogelverschrikker.

Waer bleef de zwaen,
De zwaen, dat vrolijke waterdier,
Noit zat van kussen?
Geen watren blussen
Haer minnevier.
't Lust haer te nestlen op den vloet.
Zy queekt den gloet,
Zy queekt den gloet
Met haere vrolijke wederga,
En kipt haere eiers,
En acht geen schreiers,
Noch vreest geen scha.
Vliegende jongen zwemmen me,
Door stroom en zee,
Door stroom en zee.
Zy groeit in 't levendigh element,
En wast de veêren,
En vaert spansseeren
Tot 's levens endt.
Stervende zingtze een vrolijk liet
In 't suikerriet,
In 't suikerriet.
Zy tart de nijdige doot uit lust,
Met quinkeleeren,
En triomfeeren,
En sterft gerust.
Stervende zoekt haer flaeu gezicht
Noch eens het licht,
Noch eens het licht,
Den bruitschat, van de natuur te leen
Aen elk gegeven,
Om bly te leven.
Zoo vaertze heen.

Noë.

Hoe bitter wil in 't endt dees bruiloft hun opbreeken!
Geen woorden gelden hier: de klaere daet moet spreeken.

1071 *Schreiers:* schreeuwers, levenmakers.

REY VAN ENGELEWACHT.

I. Zang.

Eer Godt door 't eeuwigh woort
De strijdige krakkeelen
Des Bajerts quam te deelen,
Lagh d'aerde in zee gesmoort.
De geest der godtheit weide
Op 't water, zonder licht.
't Had al een aengezicht.
Toen schoof Godts hant en scheide
Het nat en droogh. Zoo stont
Het zakkende aerdtrijk boven,
En 't water neêrgeschoven
Toogh naer den diepen gront.
Het water, wust van zinnen,
Durf tegens 's hemels reên
Zijn perk niet overtreên,
Uit zucht om lant te winnen.
Dus blijvenze elk in staet.
Godts almaght steltze een maet.

I. Tegenzang.

Nu dienen aerde en zee
Het menschdom, als zijn slaven,
Op dat het 's hemels gaven
Gebruike in vollen vre:
Maer 't misbruik ingesloopen,
Verbittert Godts gedult,
En, diep geraekt in schult,
Behoeft geen' zoen te hoopen.
Men ziet den schouburgh van
De weerelt ter stellaedje,
Voor Noahs boubosschaedje,
Vertoonen den tyran,
Bekoort van snoode boelen,
Verworpen Noahs raet,
Volharden in het quaet,

Om geilen brant te koelen.
Dit treurspel keert te dra.
Verwacht het slot hier na.

II. Zang.

Godts scherprecht wil, als roên,
Eer vaek het oogh koom' luiken,
Het water streng gebruiken.
Nu zal de misdaet bloên.
De zee, dus lang te temmen,
Te stuiten op het strant,
Wil, springende uit den bant,
De wanhoop leeren zwemmen.
De hooghste, om Noah niet
Te smooren in dien rouwe,
Zoo hy 's volx druk aenschouwe,
En hoore met verdriet,
Belast Uriël buiten
Met eene donderstem
De drijfark achter hem,
Na'et intreên, toe te sluiten,
En teffens oor en oogh.
Dit jammer schreit te hoogh.

II. Tegenzang.

Moght grootvaêr Adam spa
Eens opzien, als herboren,
En dit gejammer hooren
En zien met d'echte ga,
Zijne Eva, die op d'aerde
Lijfeigen aen de doot,
In wee en baerens noot,
Haer vruchten won en baerde;
Zy riepen: och waer toe
Geploeght, gezweet geronnen,
En afkomste aengewonnen?
Gestrenge waterroe,

1132 *Scherprecht:* halsrecht, doodrecht.

Straf d'ouders, die veroordeelt,
Om 't ingevoerde quaet,
Bedorven al hun zaet
Bekoort door 't eerste voorbeelt.
De schiltwacht sloot Godts hof,
Nu d'ark. ô Jammerstof!

HET VIERDE BEDRYF.

CHAM. NOË.

Cham.

Belieft heer vader my te spreeken, ik zal hooren?

Noë.

Wel Cham, wat broutge?

Cham.

Niet.

Noë.

Die klinkt in niemants ooren:
Nu baeut de weêrgalm van het bosch uw boschspraek na.

Cham.

Ik hiel gesprek met vorst Achimans wederga.

Noë.

Wie raet u, buiten last van vader, haer te spreeken?

Cham.

Ik houme by der hant.

1169 *Die:* versta: „die stem."

1169, 1170 Noach wil zeggen: „zoek mij niet wijs te maken, dat gij niets onbehoorlijks brouwdet: als gij niet met iemand gesproken hadt, zou de echo in 't bosch mij uw stemgeluid niet in de ooren hebben doen klinken."

N o ë.

De dagh is schier verstreeken,
Om met uw gemaelin te treeden binnen d'ark.

C h a m.

Dees tijding valtme op 't hart, gelijk een zwaere zark.

N o ë.

Uw vader, moeder, broêrs en zusters, hun getrouden,
Staen reede, en willen u in d'ark gezelschap houden.

C h a m.

Heer vader, gunme toch te volgen mijnen zin.

N o ë.

Geef vader reden, zoon, en stel u willigh in.

C h a m.

Wien lust het willigh in een' beestestal te kruipen?

N o ë.

Dat 's min bezwaerlijk dan een heele zee te zuipen.

C h a m.

De zee deist achterwaert: noch lijdenwe geen' last.

N o ë.

Gy hoort hoe schrikkelijk dees springvloet bruist en wast.

C h a m.

Hoe lang zoude eene zee dat houte moorthol schokken?

N o ë.

Tot dat de zonnekar haer ronde hebb' voltrokken.

C h a m.

Een jaer, het gansche jaer uitharden met verdriet?

Noë.

Die voerman staet niet stil, een jaer verveele u niet.

Cham.

Gy plaght de ledigheit, een hooftgebrek, te straffen.

Noë.

Zijt onbezorght: men zal u werx genoegh beschaffen.

Cham.

Hier valt geen hartevangst, noch wilde zwijnejaght.
Hier schijnen zon noch maen. Hier is het eeuwigh nacht.
In een spelonk van hout kan niemant adem scheppen,
Maer boozen stank, een goot te roeren noch te reppen.
Wat zal hier uit ontstaen? wat anders dan een pest?
O tuchthuis, verkenskot, ô katte- ô hondenest!

Noë.

Indien u 't werken lust, zoo toon u als een hoeder,
Met Sem en Jafed. Woel, bestel den dieren voeder,
En drank en water, hoy en haver, aes en vleisch.
Verschoonze. vaegh hun hok. Geef elk zijn' vollen eisch.

Cham.

O tuchthuis! moet zich Cham hierin te berste slaven?
Dat heet geen leven, maer te leven als begraven:
Te sterven, in geen graf van marmer, maer van hout,
Uw eigen huisgezin tot hartewee gebout:

Noë.

Door last van hooger hant tot ons behout geklonken.

1195 Indien een regel als deze, ja over 't geheel de gezegden in deze tweespraak door Cham geuit, door iemand uit onze dagen geschreven werden, zou men hem, en met reden, de bedoeling toeschrijven, de vertelling van de Ark te hebben willen belachelijk maken; iets waar Vondel zeker niet van verdacht kon zijn; zoo zeer moet, bij 't oordeel over een werk, de eeuw, waarin, en 't publiek, waarvoor men schrijft, in aanmerking genomen worden.

1199 *Verschoonze* voor „hou ze rein."

Cham.

Veel liever eenwerf dan tienduizentwerf verdronken.
Ik sprong van ongedult en wanhoop in den vloet.

Noë.

Uw vader zal getrou u sterken: hou slechts moedt.

Cham.

Gedoogh eerst dat ik my verdaedige met reden.

Noë.

De tijt gehengt naeu in een lang gesprek te treden.
Doch 'k wil u dit verzoek niet weigren. Spreek, mijn zoon.

Cham.

Gy zet geen' vader, maer scherprechter op den troon,
Die elke struikling telt, de misdaet naeu wil weegen,
En dreigen 's menschen hals met eenen blooten deegen.
Gy beelt de godtheit uit, gelijk een' wilden beer.
Een beer, een everzwijn rukt een bosschaedje neêr,
De dwingelant een rijk; de godtheit alle rijken,
Ja al de weerelt. Wie zagh grooter ongelijken!
Zoo veele wateren en wolken aengezakt,
En aen de lucht allengs met kracht op een gepakt,
Aen 't scheuren, zullen volk en bergen teffens smooren,
Wy 's weerelts jongsten snik, in eenen dootsnik hooren.
Wort Godt verbolgen en oploopende, als een vrou?
Wort Godts voorzienigheit geraekt van naberou?
Dat 's geen voorzienigheit, maer krankheit, ongestadigh,
En wispeltuur. ay zijt u zelven eerst genadigh.

Noë.

O Cham, wien lastertge? och wat hoore ik? waertge stom
Geboren! zwijgh, verdriet van vaders ouderdom,
En erfschand' van mijn huis. Och waertge vroegh gestorven!
Uwe eigezinnigheit en waen heeft u bedorven.
Ik vreeze, ô hemel, keer het voorspook van 't geval,

Dat vaders vloek uw hooft rechtvaerdigh treffen zal.
Ik weete, Godt zy lof, dat krachten ons ontbreeken
Om zonder stameren van Gods natuur te spreeken,
Een onbegrijpzaemheit, geen steurnis onderdaen.
Men moet door 's menschen spraek Godts eigenschap [verstaen.
Naeryver, naberou, de toorne en wraekzucht hechten
Oneigen op dien heer en rechter, streng in 't rechten.
Hier geeft des menschen tong alleen een krank geluit,
En drukt de beelden van de ziel door dootverf uit.
Een rechter straft de quaên, die van hun boosheit roemen.
Zou Godt dan geen gewelt en dwinglandy verdoemen,
En 's aerdtrijkx aenzicht rein afwasschen van zijn smet?
Twee vruchtbre takken, een van Kaïn, een van Seth,
En beide uit eenen stam, vervulden 's weerelts luchten
Met ongelijke, d'een met wilde en wrange vruchten,
En d'ander met een ooft, gezont en zoet van smaek.
Dees geeft genoegen: maer de wrange terght Godts wraek.
Der vroomen aert wort door verbastert zaet bedorven.
Nu eischt de boosheit straf. De deught is uitgestorven.

Cham.

Heer vader, stoor u niet: ik stelle my bereit
Te volgen 't hoogh gebodt, en uit gehoorzaemheit,
Uw voorbeelt eerende, te schroomen, noch te schrikken,
Al zoude ik in dees kist, een rechte dootkist, stikken.

Noë.

Achimans lustgenoote, een rechte vyandin
Van eer en deught, ley toe om al ons huisgezin
Door u te splissen, zelf den vader tegens moeder,
Schoondochters tegens een, den broeder tegens broeder
Te rokkenen. Het hoogh beleit heeft dit geschut.

1234 Versta: „boven ons begrip verheven en niet onderhevig aan eenige stoornis."

1235—1239 Versta: „men moet, wanneer men van Gods eigenschappen spreekt, wel menschelijke woorden en beelden gebruiken, en zoo b. v. van Gods naijver naberouw, toorn, wraakzucht gewagen, ofschoon zoodanige gemoedsaandoeningen niet bij God bestaan kunnen. Onze wijze van voorstelling blijft gebrekkig en geeft maar een flauwe weerspiegeling van wat wij gevoelen."

Een achtgetal in d'ark zal 't zaet en eene stut
Des menschdoms strekken, als het uit den vloet herboren,
Herstelle al 't leven, dat in 't water quam te smooren.
Ga heene zoon, verdaegh al d'andren: het wort tijt
Den jongsten slagh t'ontgaen, die naulijx uitstel lijdt.

Cham.

Daer koomenze al gereet. Nu moeder, tre vry nader.
Schoonzusters, Jafed, Sem, gebroeders haest u: vader
Verwacht u hier ter stede, om 's menschdoms staet be- [droeft.
Naerdien de noot ons jaeght, waer toe te lang getoeft?

SEM. JAFED. NOË. REY.

Sem.

De gront, heer vader, wort schier vlot beneên ons voeten.
Vrou moeder, en uw zoons, en uw schoondochters moeten
Zich troosten heen te spoên naer 't groote zeegevaert;
Dies koomenwe al gereet te gader herrewaert.

Jafed.

Wy staen reisvaerdigh: het gelieve u ons te leiden.

Noë.

Wat anders is 't van ver, wat anders in het scheiden,
En onder d'oogen. Ik, gemat en afgetreurt,
Wort met gewelt en kracht van 't menschdom afgescheurt.
De liefde tot hun heil werkt krachtigst in het ende:
En kontge nu getroost, als ballingen, d'elende,
De zwaericheên op zee verdraegen neffens my?
Zoo sta u d'almaght van den allerhooghsten by.
Ik zalze ontvouwen, om uw harten tegens lijden
Te wapenen. Staet vast, en helpt uw' vader strijden.

1278 *Verdraegen:* in de eerste uitgave staat *te draegen*, wat geen zuiveren zin oplevert, tenzij men, gelijk Vondel waarschijnlijk geschreven heeft, vs. 1277 en 1278 aldus leze:

En komtge nu, *getroost, als ballingen, d'elende*
De zwaerichheên op zee te draegen *neffens my?*

Dien Godt beschermt, ontziet noch vier noch watersnoot.
Hy kan ons redden in het midden van de doot.
Gy ziet de hemel hangt van gruwzaem onweêr zwanger,
En wacht tot datwe d'ark intreden, ook niet langer.
De hant des engels zal haer met een' donderslagh
Toebonzen, datze dreune en davre: want ik magh
Noch kan dien ondergang der weerelt zien noch hooren.
Och moghtenwe in een zee van droeve traenen smooren,
En 't menschdom helpen, 'k schreide een zee van traenen uit!
De donder, blixem, vier, en weêrlicht zal 't geluit
Van 't jammerlijk gekerm der stervenden verdooven.
Dan stort gestrenge wraek slaghregens neêr van boven.
Wel veertigh etmael lang, getroost u krak op krak
Te hooren, zonder schrik; het kraeken op het dak
Van hagelsteenen en stortregen, zonder buien;
Een' storm van oost en west, van noorden en het zuien,
Vier winden tegens een, hardnekkigh en verstokt.
Dan rijzenwe aen het zwerk, geslingert en geschokt.
Zoo slijtenwe den tijt, in schaduwen en dampen,
En leven by geen zon, maer traen en rook van lampen.

Sem.

Heer vader, schroom niet: vaer met u verhael vry voort.

Jafed.

d'Almaghtige betemt de baren met een woort.

Noë.

Wy zullen hemelhoogh gedraegen van de golven,
Als in een levend graf, al levendigh gedolven,
Heendrijven, hobbelen, en schokken nacht en dagh,
Dryhondert etmael lang en seventigh. De slagh
En 't klotsen van den vloet en holle waterbaren
Zou 't allerstoutste hart ter neêr slaen onder 't vaeren,
Daer 't oor niet anders dan gedruisch en buldren hoort
Van wateren en wint; de dootschrik voor de poort
Geduurigh aenklopt, en het aengevochten leven,
In noot van kistbreuk [schoon de kist is toegedreven
Met werk, en vet geteert, bezorght van hars en pek,]

Blijft hangen in een schael gewogen: daer een lek
Of berst, of balkbreuk of vergaering, na het sloopen,
Het water inliet. Dus ten halve schier verzoopen,
Met zulk een zwaere vracht van levenden; wat raet?
Maer schroomt noch siddert niet: de hooghste, ons
[toeverlaet
Is maghtigh 't overschot der weerelt, in de vloeden
En 's afgronts waterkolk, te waeren en te hoeden.
Hy toomt de golven, schoon geen roer 't gevaerte stiert,
En ook den wilden aert van 't ingescheept gediert.
Hier huilt geen hongrig wolf. Men hoort geen leeuwen
[brullen,
Noch wreede tigers, die het woudt met dootschrik vullen.
Men tell' de nagels, met den hamer stijf en sterk
Geklonken in dees kist; dit eenigh wonderwerk
Begrijpt meer wonderen dan nagels, wonderdommen
Waer voor godtlochenaers verbaest staen en verstommen.

Sem.

Zoo kan een scheutvry hart de pijlen tegenstaen.

Noë.

De zee zal, zonder strant te kennen, weiden gaen,
Gelijk voorheene, eer Godt, om d'aerde te bereiden
Tot 's menschen woonplaets, haer van 't water quam
[te scheiden,
Het schuimende element te stuiten op het strant.
Die zelve almogentheit bevat met eene hant
Dit wonderlijk heelal, gewogen op zijn zwaerte.
Zy kan ons bergen, en behoeft geen zeegevaerte
Van balken, dicht in een gedreven, alswe zien,
Op dat het u en my tot eenen vryburgh dien'.

Jafed.

Waertoe den arbeit van eene eeu hier aen gehangen,
En onrechtvaerdigen, in hun verkeerde gangen,
Gesteven? nutter waer hun 't leven kort ontzeit.

1324 *Hongrig wolf: wolf* wordt hier, als diersoort of als collect., onz. genomen.
1328 *Wonderdommen:* verzamelingen van wonderen.

N o ë.

De hooghste goetheit zocht hen door langkmoedigheit
Te brengen tot berou en afstant van misbruiken:
Nu wilze, op datwe zulk een' waterval ontduiken,
Door middel van deze ark behoên het overschot
Der levendigen, op een driftigh watervlot.
Beliefde 't haer, zy kon een ander middel vinden,
En hoeft de noothulp aen geen houten vlot te binden:
Maer dit's het raetbesluit van Godts voorzienigheit.
Hier tegens opstaen waer een reukloos onbescheit.

S e m.

Die 't leven allereerst den menschen heeft geschonken
Kon hen veranderen van zinnen, en ontvonken
In liefde, om onderdaen te volgen Godts geboôn.

N o ë.

Hy schonkze een' vryen wil, van weêrzijde even schoon,
Een goude hantvest, keur het goet of quaet te kiezen.
By nootdwang zou 't gerecht des oppersten verliezen
Betaeling t'eischen van een opgedronge schult.
Nu eischt de schultheer straf, na zijn misbruikt gedult.
Nu blijft de mensch, verstokt in schendige gebreken,
En niet de godtheit, in dees schult rechtvaerdigh steeken.

J a f e d.

Zoo stervenze eeuwigh, die door 's waters noot vergaen?

N o ë.

Ten zyze stervende in het ende zich beraên,
Geraekt van naberou: maer die hardnekkigh smooren
Gaen door godtslasteringe en eige schult verloren.

S e m.

De godtheit kon dees straf quijtschelden voor den spring.

1355 *Even schoon:* d.i. „even blank" en alzoo naar verkiezing in te vullen.
1355—1361 Hier spreekt wederom de dichter van 't *Decretum horribile.*
1366 *Den spring* voor „den springvloed."

Noë.

Toen 's hemels rechter streng ter jongste vierschaer ging,
Daer Godts rechtvaerdigheit en Godts genade pleitten,
Kon geen verzoening by gequetste majesteiten
Verworven worden. d'Een stont d'andere in het licht.
De tong der weeghschael zweegh, zoo langze in tegenwight
Bleef twijflen. Entlijk quam de boosheit t'overweegen.
De vloek stont boven, na het zwichten van den zegen,
En 't menschdom, dat vergeefs zijn gruwelen verbloemt,
Wert door het vonnis streng der straffe toegedoemt.

Sem.

Hoe zultge weeten of de watren weêr vertrekken?

Noë.

Een rave of duif kan ons een trouwe postbo strekken.

Jafed.

De watren grimmelen van monstren, woest van aert.
Walvisschen kunnen met een' klink van hunnen staert
Dat houten zeegewelt te gronde slaen en sloopen.

Noë.

Zy schroomen geen gewelt, die op Godts toezicht hoopen.
Al quaem een heele vloot, elk van een regement
Schuimbekkend hellespook bezeten; niemant kent
Zich maghtigh 't heiligh vlot te sloopen en ontsnoeren.
Geen Leviatan durf zijn' staert en vinnen roeren.

Rey.

Aertsvader, spoe u voort. De goddelooze rot
Van Enaks trots gebroet, besluit, ten schimp van Godt,
Door boelen aengehitst, dees cedere bosschaedje
Aen brant te steeken, en voorwint uw timmeraedje
Met eenen stookebrant te delven in haere as.
Wat sammeltge? de zon helt over naer het gras.

1379 *Een' klink* voor „een slag," gelijk Vondel meermalen *klinken* voor „slaan, bonzen," bezigt.

1386—1393 Hier schijnt het of de *Rey* Noachs gerustheid en vertrouwen wel wat al te sterk vindt.

Tre voor: wy volgen u, en komen uwe treden
In d'ark geleiden met voorspellinge en gebeden.

REY VAN ENGELEWACHT.

I. Zang.

Bescherm, ô heer, ô toeverlaet
Van uw getrouwen, 't eenigh zaet
En al de hoop van Adams kinderen,
Dat hun geen holle baren hinderen.
Zy rusten op uw hemelwacht
Gerust en veiligh, met de vracht
Van wilden aert en tamme dieren.
Gy kunt den toom des afgronts vieren
En korten, zoo het u behaegh,
Na 's menschdoms droeve nederlaegh,
Waer Noë drijft op uw genade.
Behoe zijn huisgezin voor schade,
Op dat hy, na een lang verdragh
Van jammeren, belanden magh,
Wanneer, de wateren verschoven,
Hy stof vint uwen naem te loven.

I. Tegenzang.

Als uwe hant het zwaere slot
Ontsluit, zal hy, op uw gebodt
Te lande treênde, uwe eer ontvouwen,
U dankbaer eenen outer bouwen
Op eene Godgewijde ste,
En offren u het zuiver vee,
En reine vogels. d'Offerhande
Wil u, terwijlze smooke en brande,
Behaegen, en den hemel deur
Verspreiden eenen zoeten geur.
Gy zult beloven zijne telgen
Door vloên te schenden noch verdelgen,
Schoon zy verwildren jaer op jaer,
Zoo lang het aerdtrijk vruchten baer',
De morgen aenbreeke uit den oosten,
Belofte om Noahs rou te troosten.

II. Zang.

Hy zegent hem en zijn gezin,
Op dat de hooftstam telgen winn'.
Hy neemtze, als herder, in zijn hoede,
Verbiet al wat in zijnen bloede
Verstikte t'eeten, om geen wraek
Met bloet te voeden, en den smaek
Tot dolle menschemoorderyen
Te koesteren, en dwinglandyen.
Hy veilightze door eene wet,
En wil den dootslagh, als een smet,
Met bloet afwasschen door den degen,
En dootslagh tegens dootslagh weegen,
Op dat elk 's menschen waerde kenn',
En niemant woest de handen schenn'
Aen menschen, weerloos zonder wapen,
Gelijk een beelt, naer Godt geschapen.

II. Tegenzang.

De godtheit sterkt dit heilverbont
Met eenen eedt, uit haeren mont,
En zet een teken aen de wolken,
Den regenboogh voor alle volken,
Gebogen midden in de lijst
Der weerelt, daer hy daelt en rijst
Op 't oogh; een' boogh uit veele verven,
Die meest in blaeu en root versterven.
Het blaeu bediet den weereltvloet;
Het root een' brant en weereltgloet,
Twee oordeelen, een nu gestreeken,
Het ander namaels uit te spreeken,
Wanneer het menschdom zal vergaen,
En voor de jongste vierschaer staen,
Zoo Enoch spelde lang te voren.
Godtvruchtigen ontzien Godts toren.

1431 *Den smaek:* lees: „*en geen smaek.*"

1456 Volgens de oude overlevering zou Henoch de voorspelling, welke hier opgehaald is, op twee kolommen hebben gesteld, eene van steen en eene van metaal, ten einde er in geval van overstrooming of van brand de kans bleef dat eene van beiden behouden bleef.

Het gansche huisgezin van Noë treet in 't slot
Van 't hol gevaerte, en eert het vaderlijk gebodt.
d'Aertsvader volgende, betuight eerst menighvuldigh
Al schreiende: och wy zijn aen dit bederf onschuldigh!
d'Aertsengel des gerechts Uriël komt, houdt stant.
Zijn gloênde fakkel barnt. Hy bonst met d'andre hant
De deur des ingangs toe, dat zeven sloten kraeken.
Het nimmer slaepende oogh wil over Noë waeken.

HET VYFDE BEDRYF.

URANIA. ACHIMAN. AERTSHERDER. HOFMEESTER.

Urania.

De trotze reuzetroep trok op onze aendrift uit:
Maer d'aenslagh schijnt mislukt. Wy hooren geen geluit,
Gebriesch van paerden, noch geen trommels en trompetten.
Hun last hiel dit gewest in lichten brant te zetten.
Het dwarsse nootlot heeft ons dees triomf benijt.
Hier komt de grootvorst aen, schuimbekkende van spijt.

Achiman.

Dat wiltbraet is in 't hol der arke ons jaght ontslopen.
Wy komen, hangends hoofts en suffende, afgedropen.
'k Vervloek my zelven, en dien aanslagh. ô Verdriet!
Wie zou het denken! och wy waren al bespiet,
En d'oude suffer, een aendrijver van 's lants plaegen,
Gewaerschuwt dat ons stont een schoone kans te waegen,
Koos tijdigh in der yl de schaduw van zijn kist.

Urania.

Ontbrak het u aen vier en fakkel; schiet de list
Van 't vossevel te kort, wanneer het schelmen ruiken,
Dan gelt de leeuwenhuit: men most gewelt gebruiken.

1466 *Op onze aendrift:* door onze aansporing.
1469 *Hiel:* hield in.

Achiman.

Het spookte afgrijslijk door het cederbosch in 't ront,
Waer Enaks schuttery opdonderde, daer stont
Het spook haer tegen, en beschermde d'ark en boomen
Met gloênde fakkelen. De stoutste reuzen schroomen,
Geblint door dit gezicht, dat sterk in d'oogen schijnt.
Wy hygen ademloos, van woelen afgepijnt.
De reuzebenden vliên verstroit uit dees bosschaedje.
De tovenaer beschut zijn bosch en timmeraedje.

Urania.

Gedult, mijn heer, tot dat een beter avontuur
Geleden smaet vergoede, en treffe een andere uur,
Om zulk een' joffrevloek den lastermont te stoppen.
't Is wijsheit zijnen hoon by wijlen in te kroppen.

Achiman.

Van verre schijnt het dat een bleeke schim genaekt
En herwaert spoênde, naeu den gront van d'aerde raekt.
Het schijnt een postbo, die een' snellen dromedaris
Aenprikkelt. Ik geloof dat ergens lantgevaer is.
Hy blaest den horen, melt ons onraet: staet nu vast,
Het is d'aertsherder.

Aertsherder.

Al 't geberghte, in noot en last,
Zit overdrongen van gevlughten, uit waeranden,
Uit burgen, boomgaerden, en omgelege landen.

Urania.

Zoo zittenze geberght?

Aertsherder.

Behalve wat verdronk,
En, als een baksteen, los in 't water heenezonk.

1495 *Naeu den gront* enz.: „hij raakt nauwelijks den grond," voor „hij spoedt zich met groote snelheid voort," is een zeer gewone uitdrukking; maar de woorden *van d'aerde* zijn hier te veel.

1502 *Zoo zittenze geberght:* hier laat Vondel Urania een woordspeling maken: „op den *berg* zittende, buiten bereik van het water, waren zij in dubbelen zin *gebergd.*" Thans, nu 't laatste woord in den zin van *geborgen* niet meer gebezigd wordt, zou de woordspeling vervallen.

Urania.

Wie laet zich aen 't geberghte in stroom en water
[dompelen?

Aertsherder.

Het quam afstortende hen plotsling overrompelen,
Eer 't volk op 't laege lant 't geberghte winnen kon.
De hemel springt, gelijk een volle waterton,
Aen duigen uit den bant. Geen banden langer klemmen.
De lantzaet pooght vergeefs dien waterval t'ontzwemmen.
Geen vlot op tonnen, met een koorde vast gehecht,
Beschut de driftigen in 't strenge waterrecht.
De drijvende eilanden van opgeborste veenen,
Gepakt met duizenden, die dootsch om noothulp steenen,
En kermen, zullen hen niet spijzen. Hongersnoot,
Een scherrep zwaert, genaekt, en dreightze met de doot,
Al levenze eene poos, verdooft door 't yslijk bruizen
En schuim der watervloên, uit 's hemels ope sluizen
En watervallen, sterk met losgelaten toom
Afschietende uit de lucht. De zeen en stroom op stroom
Zien oevers aen noch strant. Dryhondertjaerige eiken,
Die, met hunne armen door het zwerk, de maen bereiken,
Hun wortels schieten naer den afgront, zonder gront,
Zoo diep gelyk hun kruin om hoogh gesteigert stont,
Gaen drijven, met al wat, ter naeuwer noot, ontzwommen,
In eike takken zit geklautert en geklommen.

Achiman.

Wat tekens zaeghtge eer noch de lucht aen 't baren
[quam?

Aertsherder.

De gansche hemel stont in eene lichte vlam.
Staertstarren, fakkels, zwaert, vierpijlen, roode draeken,

1511 *De driftigen:* d. i.: „de drijvenden."

1522 *Afgront, zonder gront:* vermits 't woord *afgrond* naar zijn vorming niets anders beteekent dan: „zonder grond," zoo vormt de samenvoeging dezer twee woorden, als men wil, een pleonasme; — doch liever gaf ik het den naam van een „herhaling", die zwier en kracht bijzet aan den zin. Tegenover deze uitdrukking plaats ik de niet minder schoone van onzen dichter *Herschepp.* XI B., vs. 668:

Komt opgestoven uit de grondelooze afgronden.

Met opgespalkten keele, afgrijselijk aen 't braeken,
Verbijsterden het volk, van angst verstomt en stijf.
De beenen sidderden van dootschrik onder 't lijf.
De stoutste reuzen van verbaestheit suizebollen.
Ziet uit: een bare zee komt ginder herwaert rollen.
Bereit u flux ter doot. Beraet heeft teffens uit.

Achiman.

Meerminnetronien, gy hebt ons ingeluit,
En Noë noit gelooft. Gedroght, van boosheit zwanger.
Wat toef, wat maek ik met dien regementstok langer!
Ons heerschappy heeft uit. Daer legt hy. Haest u, dra,
Gevloekte boelen, voort.

Urania.

Gena, mijn heer, gena.
Gena, 't is onze schult. Genade, geen van allen.
Gedacht oit dat dees straf den mensch zoude overvallen.
Wat raet? waer heen gevloôn? De weerelt krijght een krak.

Achiman.

Daer kraekt een donderkloot de kruin van 't reuzendak.
De roode zwavelvlam, ter steenrotse uitgeborsten,
Schudt Kaukazus. De kreet van vrouwen, heeren, vorsten,
Gemengelt onder een, beantwoort het geschal.
Een voorspook van den post, die hier op volgen zal.

Hofmeester.

O grootvorst, voeltge noch den steenrotsgront niet [daveren?
De gansche staetsie is aen 't klauteren en klaveren
Ten hoogen berge op, om den jongsten watersnoot
t' Ontvliên. Al wat men hoort en ziet is bare doot.

1535 *Ingeluit:* „verleid, met schoone praat bedrogen."
1537 *Regementstok* voor „schepter." *Regement* staat hier in den zin van: „heerschappij."
1547 *Den post* enz. Versta: „het erger nieuws, dat ons nog te wachten staat."
1549 *Staetsie* voor „stoet."

Achiman.

Vergeefs gevloden. Dat's den schicht des blixems tergen.

Hofmeester.

De steile Kaukasus steekt, boven alle bergen
De kruin zoo hoogh dat hy door alle wolken schiet,
Ja zelf den starredraek beneên zijn voeten ziet.

Achiman.

Wie steigert, trooste zich van hongersnoot te sterven.

Hofmeester.

De menscheneeters rot zal spijs noch voedtzel derven,
Al weigerde 't geberght den buik zijn levens eisch,
Zoo lang zy menschen vint, en vrouweborstenvleisch,
Het lekkerste aes van al, dat veelen zich gewenden.

Urania.

Wat raet? Waerheen gevloôn? ô Bruiloft van elenden!
Wat raet? Waarheen gevloon? De weerelt neemt een' keer.

Achiman.

Wat geest verschijnt ons! Valt terstont op 't aenzicht neêr.

URIËL. URANIA. ACHIMAN. REY.

Uriël.

Hier staet Uriël zelf, gewapent met Godts slaghzwaert,
d' Aertsengel des gerechts, die Adam, eerst gedaghvaert,
Ten lusthove uitdreef, om zyn wederspannigheit,
En 't schendigh quetsen van de hooghste majesteit.

Urania.

Genade, och gun ons datwe in d'arke op 't water vloten.

Uriël.

De deur van Godts genade en d'ark is toegesloten.

1568 *Vloten:* voor „drijven, ons inschepen."

Urania.

Gena, gena, gena.

Uriël.

Dees naklaght komt te spa.
Vertrekt uit ons gezicht. Gy zijt in d'ongena
Te diep verzeilt: doch komt gy met berou te sterven,
Zoo kuntge, hier gestraft, genade om hoogh verwerven.

Rey.

Wie Godts almogenheit en zyn gena beseft,
Bekent dat Godts gena zyn werken overtreft.
Verlosser, lang belooft, verschyn, als een versterker,
Den geesten, streng gedoemt in schaduw van den kerker,
Den geesten, vuil besmet door ongehoorzaemheit,
Godts goetheit tergende, toen d'ark wert toebereit;
Een voorbeelt van de kerk, waerin gy uw vertrouden,
Als in een' vryburgh, door het water zult behouden,
Het afgebeelde badt en eenigh middel van
Genade, die de smet der ziele afwasschen kan.
Zoo zullenze, eens verlost, in 't ende u eeuwigh loven.
Zoo ga uw heilgenade uw wonderdaên te boven.

SOLI DEO GLORIA.

1585 *Zoo ga uw heilgenade uw wonderdaên te boven:* ook hier kan *wonderdaên* niet anders verklaard worden dan met: „werken van gerechtigheid."

BRIEF AAN JOACHIM OUDAEN.

Gunstige geleerde en vernuftige vrient.

Ik hebbe gelezen uwe opmerkinge over het werk van den overleden [1]), en laete dat omreden met hem begraven. Mondelinge hier van te spreeken zoude best vallen.

Haud equidem tali me dignor honore.

Wat Noahs treurspel 1) belangt: uwe E. stelt het ruim hoogh genoegh.

Ik rekene het my tot eere, dat uwe gunst het waerdigh kent met oordeel te beschouwen en beschaven. Uw bedenken over Lamech 2) is niet vreemt, en de naem heeft my int dichten ook verbystert en opgehouden: maer verscheide treflyke godtgeleerden zien Lamech, in Moses vierde en vyfde hooftstuk 3), voor eenen zelven aen, die d'eerste twee vrouwen teffens omhelsde, en Kain het leven benam, zoo d'overleveringe, niet de Schrift, getuight: en om van de Griexe benaemingen

Brief aan J. Oudaen. Afgedrukt volgens den tekst van het oorspronkelijk handschrift van den dichter, thans toebehoorende aan den heer A. Th. Hartkamp te Amsterdam.

Deze brief werd voor de eerste maal openbaar gemaakt door Mr. A. D. de Vries Az. in den *Ned. Spectator* van 1879, bl. 152.

Blijkbaar is deze brief een antwoord op een brief van Joachim Oudaen aan Vondel, waarin hij de *Medea* van Jan Vos veroordeeld en den *Noah* prees. De schrijver van Oudaens leven, dat men achter zijn poëzie vindt, zag dit bij Gerard van Papenbroeck en deelt er het een en ander uit mede. Verg. *Oudaens leven* bl. 63.

---

1) Noahs Treurspel. *Kantteekening van Joachim Oudaen.*
2) Oudaans bedenkingen over Lamech. *Kantteekening van Joachim Oudaen.*
3) Vondels verdediging. *Kantteekening van Joachim Oudaen.*

[1]) Hier wordt natuurlijk Jan Vos bedoeld, wiens *Medea* in 1667 opnieuw in het licht gegeven was. De begrafenis van den dichter—glazenmaker—wijnroeier wordt in het begrafenisboek der Nieuwe Kerk op den 11den Juli 1667 aldus vermeld: Jan Vos, glasemaker in de Kalverstraat bij het pant . . . *f* 8. — Volgens het grafboek is zijn graf gemerkt D. 70.

in de Hebreeusche Historien te spreeken: ik nam deze vrymoedigheit uit Buchanan, die de moeder van Jepthaes dochter Storge, naer het Griexe στοργή of Kinderliefde noemt, zonder zijn geweten te bezwaeren. Myne Uranie nam ik uit Ur, dat vier betekent, en met Griex geene gemeenschap heeft.

Het geliefde u aen te teekenen het groote en geweldige onderscheit van godtsdienst tusschen ons beide 1). Indien Jesus Christus het middelpunt zy, daer hemel en aerde en alle dingen omdraeien, zoo behoort er geen onderscheit tusschen ons beide te zyn. *Statuit supra petram pedes meos.* Deze steenrots is Christus: en wat zyne kerk betreft: zy is *De Kolom der waerheit.* Van Christus zeght de stem uit de wolken: *Hoort hem.* Van de Kerke zeght Christus zelf: *Wie de kerk niet hoort, zy is als een heiden en openbaer zondaer.* Zoo wort Christus en de kerke eene zelve maght en geloofwaerdigheit opgedraegen, en de geloovige aen hunne uitspraek verbonden, waeronder ik my gewilligh en gehoorzaem buige 2).

Michel de Montagne, ridder van Sint Michiel, een uitgeleert en scherpzinnigh scepticus, of twyfelaer, en orakel by den drost Hooft, heeft wys en verziende d'oirzaek van deze verstroitheit der gezintheden en oordeelen aengewezen 3). Hy noemt de verwaentheit van het menschelyk verstant Nimroth: die zyn gebou aen starren optrekt, om den hemel te beoorloogen, en ondertusschen in zyn werk verstroit wort, door de verscheidenheit der tongen en menschelyke oordeelen. *Perdam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo.* Uit dien hoogmoedt des verstants, by elk int byzonder opgevat, volght deze straf van verstroitheit, en zoo spreekt elk eene byzondere tael. Dit getuigen heele stapels boeken, en zoo veelerhande strydige slaghordens en gedeeltheden. Elk voert zijnen eigen vont, gelyk eenen afgodt, ten altaere en bidt hem aen. Zulk een baiert leght hier van allerleie gevoelens zonder orde, en dit leert ons dat'er niet zekers is, buiten hetgeene Godt zelf eens zeker en vast gestelt heeft. Hemel en aerde zullen vergaen, myn woort zal niet vergaen.

---

1) Verschil van Godsdienst tusschen Oudaan en Vondel. *Kantteekening van Joachim Oudaen.*

2) Vondel verdedigd zyne keur. *Kantteekening van Joachim Oudaen.*

3) Oirzaken van 't voors. verschil. *Kantteekening van Joachim Oudaen.*

Myn ouderdom nu in het taghtigste jaer 1) gesteigert en de doot en het graf dagelyx in den mont ziende, pooght zich te wapenen tegens de waerheit van de dootkist en verrottinge door bespiegelinge van den staet der ziele en het lichaem, na dit leven. Gemelde Montagne stelt dat 'er niet zekers is, buiten het licht van Godts genade en de waerheit, ons geopenbaert. Hy arbeit om te toonen hoe alle schryvers zelfs Pythagoras en Plato d'onvergangkelykheit der ziele los stellen, en endelyk de ziel niet vereeuwigen, hetwelk de dogmatisten hem evenwel niet toestaen, en met groote reden: doch hier tegens stelle ik myne gerustheit en troost in het onfaelbaer orakel der waerheit, zeggende: *Vreest ze niet die het lichaem dooden konnen: maer vreest hem, die beide ziel en lichaem kan bederven in de helle.* Wat het lichaem aengaet: wy houden dat dit sterflyk d'onster(f)lykheit zal aentrekken, en de zege de doot verslinden. In dit betrouwen wensche ik dat wy beide stantvastigh volharden.

By mynen drukker zagh ik uwen onvermoeiden arbeit te kost geleght aen de penningen en heerlyke afbeeldingen van de gedachten der Ouden [1]). My zoude niet verdrieten hier uit te leeren en vrucht te scheppen, maer de hooge jaeren moeten veele dingen voorbygaen, en alle kennis is hier stukwerk. Wy hopen op de volkomentheit waertoe d'alleropperste my en u gewaerdige en begenadige, terwyl ik blyve

t' Amsterdam 1667 — *Uw dienstwillighe vrient*
den 3en van Oogstmaent [2]). — J. v. VONDEL.

1) Vondel in zyn 80ste jaar. *Kantteekening van Joachim Oudaen.*

[1]) Oudaens *Roomsche Mogentheit* is eerst in 1670 verschenen. Volgens den titel was Frans Kuiper de uitgever en Daniël Baccamude de drukker, Vondels vertaling van *Ovidius Herscheppinge* werd bij Baccamude „opt Rokin naest de drie Papegaaie gedrukt. Zijn naam vindt men ook op Vondels begrafenisbriefje.

[2]) Het adres is: „Den geleerden en vernuftigen Joachim Oudaen, over het Weeshuis tot Rotterdam."

TER LYKSTAETSIE

DER WELEDELE MEVROUWE

ANNA VAN HOREN,

Gemalinne van den Weledelen Heere

KORNELIS VAN VLOOSWYK,

Heere van Vlooswyk, Papekop &c., Burgermeester en Raet t'Amsterdam.

Het troostloos gasthuis volge in rouwe
De droeve lijktorts van mevrouwe,
Zyn trouwe moeder, nu een lijk,
De bloem van *Vlooswyk*, zoo vermeeten
Van d' oude slangh des doots verbeeten,
Ten aenwas van het dootsche rijk.
De schoonheit, noch vernuft, noch oordeel,
Noch adel geven iemant voordeel
Te mijden 't onvermybre lot,
Het menschdom vroegh te beurt gevallen.
De wreede doot spaert geen van allen.
Ter werrelt staet niet vast dan Godt.
De godtheit is alleen onsterflijk,
Onwankelbaer, en onbederflijk.
De hantvest van onsterflijkheit
Behoutze voor zich zelf, daer boven
Haer alle cherubijnen loven,
In vollen glans en majesteit.

Ter lykstaetsie van Anna van Horen. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy*, 1682, II, bl. 67.

1—3 Uit deze regels blijkt, dat Mevrouw van Vlooswijk Regentes of Buitenmoeder, zooals de titel eigenlijk luidde, van 't Gasthuis was.

Dees wijze Pallas plagh in boeken
De nutte kunsten 't onderzoeken.
Zy sprak uitheemschen in hun spraek,
Zoogh honigh uit gebloemde reuken,
Herkaeude 't pit van goude spreuken,
En letterooft, gezont van smaek.
Haer yver schepte lust de kranken
Te stutten, en ontzagh geen stanken,
Noch beddesmet, noch arremoe.
Zy hanthaeft d' inkomste, in 't besnyen
Van ledigheit, en slemperyen,
En sloot haer hart voor niemant toe.
Nu zweeft de ziel van *Anne* op wieken
Van haer hantreikingen, den zieken
Gegunt, in 't alleruiterste endt.
Barmhertigheden strekken pennen,
Om door Godts renbaen heen te rennen
Naer prijs, heldinnen toegekent.
De burgery zal met dit sterven
Voortaen de milde voorspraek derven,
By haeren eedlen burgerhelt,
Die, eerze 't leven quam t' ontglippen,
De doot zagh drijven op de lippen,
Waerop zijn wellust was gestelt.
Gy hemelreien, koomt ons helpen
De zerk, die 't lichaem moet bestelpen,

19 *Dees wijze Pallas:* de Heidensche toenaam van Pallas klinkt tegenwoordig ons onaangenaam in de ooren, in 't midden dezer stichtelijke, echt Christelijke overpeinzingen. Zoodanige mengeling van mythologie en Bijbel hinderde echter niemand, in Vondels dagen.

21 *Zy sprack uitheemschen:* dit zou op zichzelf staande, ofschoon wat vreemd luidende, even goed Neerduitsch zijn, als: „ik spreek dagelijks veel menschen, ik spreek dien man nooit;" maar het daarop volgende *in hun spraeck* maakt, dat de weglating van het voorz. *met* of *tot* alleen ten wille van 't metrum verschoonbaar geacht kan worden. Immers men zegt niet: „ik sprak hem in zijn taal," maar: „ik sprak *met* of *tot* hem in zijn taal," of: „ik sprak hem in zijn taal *aan* of *toe*."

22 *Gebloemde reucken:* fraai dichterlijk voor „geurige bloemen der kunst."

34 *Barmhertigheden:* stond er *barmhartigheid*, de regel zou ook den meest orthodoxen Protestant niet stuiten; doch *barmhartigheden* zijn: „goede werken," en zooals de uitdrukking nu luidt, weet ik niet of de Heer van Vlooswijk die niet wel te Katholiek zal gevonden hebben.

38, 39 *De milde voorspraeck.... By haeren eedlen burgerhelt:* die Vondel zelf ondervonden had.

Te kroonen met dit grafgedicht:
Beklaegh hier Anna, *Gasthuismoeder.*
De heilant zy haer troost en hoeder.
De heilant schenkze 't eeuwigh licht.

OP HET JAERGETYDE
VAN
AGNES BLOK.

Nu een' toon van zang en snaeren
Op 't gezegende verjaeren,
Dat dry twalef jaeren telt
En noch dry, met lust gestelt,
Om den hemel lof te geven,
Die genadig *Agnes* leven
Rekte in Wijnmaent, die ons bly
Wijn schenkt op haer jaergety.
Rekent prijs, noch vracht, noch tollen:
Want zy komt voor stroom afrollen,
Langs de kaei van Emmerik;
Daer de moeder in haer schik
Zulk een blijschap was beschooren,
Toen de dochter wiert gebooren,
Als een zegen van de trou,
Daerze lang in leven zou.
Agnes, staek nu 't onderzoeken
En gesprek met stomme boeken.
Teken bloemperk noch prieel.
Besig potloot, noch penseel,

Op het jaargetyde van Agnes Blok. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy*, 1682, II, bl. 99.

7 *Die: wijnmaent,* en niet *de hemel,* op wien het eerste *die* — vs. 6 — slaat.

10 *Zy:* altijd *wijnmaent.* 't Moge in den eersten opslag wat vreemd klinken, dat een *maand* uit den vreemde tot ons komen zou, alsof wij die zelve niet hadden; doch het geldt *wijnmaand,* die zeker hier te lande nimmer zoo zou genoemd zijn geworden, en wier naam aldus reeds een uitheemschen oorsprong verraadt, en dan wordt die maand nog bovendien als persoon voorgesteld, en wel als de zoodanige, die ons den wijn uit Duitschland aanvoert. Wil men echter aannemen, dat het h.-s. niet *zy* had, maar *hy,* en er dus van den *wijn* gesproken wordt, dan heeft de uitdrukking geen verklaring of vergoelijking noodig.

Pen, noch int, noch waterverven:
't Is nu tijt de kunst te derven.
Zet bootseeren aen een zy,
Want uw vrolijk jaergety
Lijdt geen kunstige oeffeningen,
Daer wy dertigh zonneringen
En noch negen, hant aen hant,
Sluiten met een' tafeltrant,
En genoeghelijke wijzen,
Sedert gy de zon zaegt rijzen,
Met een' onbewolkten schijn
Aen den oever van den Rijn.
Laet de gasten vry krioelen,
En de zorg van 't harte spoelen.
In den kelder is de ruimt.
Schenkt vry, dat de roemer schuimt.
Drinkt, en wenscht, van vreught gedreven:
Nu moet *Agnes* lange leven.

MDCLXVIII, den 29 in Wijnmaent.

28 *Tafeltrant:* d. i. „tafeldans." Zie BILD. *Gesll. in v. trant,* en vergelijk ook, in den krijgszang der Luciferisten, *Lucifer,* vs. 1278:
Volght dezen Godt, op zijn trommel en trant.

UITVAERT

VAN

MARIA VAN DEN VONDEL.

INSUETUM MIRATUR LIMEN OLYMPI.

Wanneer dit tijtlijk leven endt,
Begint het endelooze leven,

Uitvaert van Maria van den Vondel. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 705). Maria van den Vondel was de dochter van den jongen Joost en zijn eerste vrouw Aeltje van Bancken. Zij was in 1648 geboren en overleed 7 December 1668 te Amsterdam, waar zij den 17 d. a. v. in de Nieuwe Kerk begraven werd.

Insuetum Miratur, caet.: d. i.: „zij staat in bewondering op den vroeger bij haar niet bekenden drempel van het Hemelhof." Zie VERGIL. *Eclog.* V. 56.

By Godt en engelen bekent,
En zaligen alleen gegeven.

Daer zit de Godtheid op den troon,
In 't middenpunt van alle ronden,
Dat overal, en eenigh schoon,
Noit zijnen omvang heeft gevonden.

Dit trekt alle oogen naer zich toe,
Als d'eerste zon van alle zonnen,
De bron van 't licht, noit straelens moê,
Van geene schaduwen verwonnen.

Wat goet zich in 't geschapen spreit
By sprengkelen, is hier volkomen
In schoonheit, maght, en heerlijkheit,
Een zee, de springaêr aller stroomen.

Wat herquam van het enkel Een
Doolt, als in ballingschap verschoven,
Vint geene rustplaets hier beneên,
En zoekt het vaderlant daer boven.

Zoo waelt de lely van 't kompas,
Die met den zeilsteen wert bestreeken,
Rondom, en zoekt de starlichte as,
Haer wit, waer van zy was versteeken.

6—8 *Het middenpunt.... dat.... noit zijnen omgang heeft gevonden:* de zin is: „het middenpunt zonder buitensten omtrek;" het is een voorstelling der oneindigheid van het heelal.

12 *Van geene schaduwen verwonnen* voor „altijd-door stralende, nimmer verduisterd."

13, 14 *Wat goet zich in 't geschapen spreit by sprengkelen:* d. i.: „wat hier en daar, of nu en dan, op de geschapen wereld al goeds ondervonden wordt."

17—20 De zin is: „wat uit God, als bronader van al het goede, zijn oorsprong genomen heeft, zoekt weder tot Hem terug te vloeien."

21 *Zoo waelt de lely van 't kompas:* d. i.: „zoo wendt zich de kompasnaald zoekende om," wier punt, gelijk men weet, den vorm heeft eener lelie.

23 *De starlichte as:* d. i.: „de Noordpool, door de Noordster verlicht."

Maria steegh met haer gemoedt,
Van werreltsche ydelheên gescheiden
En los, naer dit volkomen goet,
Waertoe d'elenden 't hart bereiden.

Twee vleugels, ootmoet en gedult,
Verhieven haer uit aertsche dampen,
Daer 't eeuwigh Een 't gebrek vervult,
En vleesch en geest niet langer kampen.

Haer leste stem en aêm was Godt,
De troost der aengevochte harten,
Het beste deel, en hooghste lot.
Zoo voerze heene uit alle smarten.

Wat kroontge, op dat uw liefde blijk',
Met parle, zilver, en gesteente,
En palm, en roosmarijn, het lijk?
O Speelnoots, dit 's een dor gebeente.

Zy leefde tien paer jaeren lang,
Maer nu van 's werrelts last ontbonden,
Verwachtze om hoogh geen' ondergang.
Het hemelsche uurwerk telt geen stonden.

Een rey van englen kroon' de ziel
Met lauwerier in 's hemels hoven,
Nu 't kleet des lichaems haer ontviel.
Zy noode ons met gebeên daer boven.

41 *Het hemelsche uurwerk telt geen stonden:* fraaie regel, 't onthouden wel waard. *Stonden* staat hier, gelijk nog in 't H. D., voor „uren."

46 *Met lauwerier: palmtakken* zijn de dichters gewoon in de handen der Engelen te plaatsen: — en toch wil mij een *gelaurierde ziel* niet bevallen.

OP DEN OPTOGHT

DER

SCHUTTERYEN T'AMSTERDAM.

INSIGNES PRÆSTANTIBUS ARMIS.

AEN DE ZELVE.

Gy, die der vesten halve maen,
En 't mastbosch langs het Y,
In 't blanke harnas, vaen by vaen,
Bewaekt op uw gety,
En aen vijf poorten schiltwacht zet,
Getrou op uwe wacht;
Hoe wensche ik door een dichttrompet
Mijn stem met volle kracht
Te wringen op dien trommelslagh,
En braven burgertocht,
Nu op een' trotzer voet dan 't plagh
Door krijghsbeleit gebroght.
De schutter trekt naer 't Kapitool
Met orden, op een ry.
In Mavors dappre wapenschool:

Op den optoght der schutteryen t'Amsterdam. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy*, 1682, I., bl. 427.

Het schijnt, dat in dit jaar de schutterij met nieuwe wapenen werd voorzien, en aan het oefenen der manschappen buitengewone zorg werd besteed; althans dit moet opgemaakt worden uit het bovên afgedrukt gedicht. Tot recht verstand van dat keurig, en met gloed geschreven, stuk, dienen eenige ophelderingen vooraf. De burgercompagniën, die de schutterij uitmaakten, waren in regimenten verdeeld, naar de kleur hunner vaandels, het Oranje, het Gele, het Blauwe, het Witte en het Groene genoemd, waarover twee kolonels stonden, een over de wijken aan de Oude, en een over die aan de

Insignes præstantibus armis: d. i.: „uitblinkende door keur van wapenen." Zie *Aen.* XI. 291.

Der vesten halve maen: men weet, dat Amsterdam in den vorm eener halve maan is gebouwd.

Daer speelt men trots en bly
Op trompen schoon musketmuzijk
En drilt de taeje speer.
Daer zwaeit de vaen van elke wijk,
En wenscht den raethuize eer.
Outshoren, Vlooswyk, Valkonier,
En Reinst zien u met lust
Ontvonken van een edel vier,
Uit liefde tot 's lants rust,
En gulde vryheit, hant aen hant
Bevochten, na veel wee,
Waerom de staet de krijghskroon spant
Te lande en ook ter zee.

Nieuwe Zijde [1]. De hoofdtaak, aan hen opgedragen, was het bewaken der stad bij nacht, dat door vier vendels tevens geschiedde, waarvan ieder zijn hoofdwacht had, t. w.: eene op het stadhuis, eene boven de St. Antonies waag op de Nieuwmarkt, eene boven de (nu onlangs gesloopte) hal op de Westermarkt, en eene boven de Reguliersspoort (later boven de Reguliersswaag, op de Botermarkt) [2]. Vandaar werden ook de bijposten voorzien aan de toen bestaande poorten [3], zijnde vijf in getal, t. w.: de Haarlemmer-, de Leidsche-, de Utrechtsche-, de Weesper- en Muiderpoorten. Al deze poorten, zoo wel als de boomen, werden 's avonds gesloten, de sleutels naar de hoofdwacht gebracht, en in een kist gelegd, waarvan de sleutel aan 't huis van den Burgemeester bewaard werd; terwijl wederom, 's morgens vroegtijdig, het afhalen der sleutels en het opensluiten der poorten op dezelfde wijze plaats vond [4]. Dewijl het drillen of oefenen der schutters tot in 't jaar 1685 op de Stads-schermschool plaats vond, moet de door Vondel bezongen optocht ons aan een oefening van buitengewonen aard doen denken, waarvan echter de aanleiding vergeefs bij de Stads-geschiedschrijvers wordt gezocht; en waaromtrent ons geen licht gegeven wordt in het gedicht zelf, dat geen andere zinspelingen op de gebeurtenissen van dien tijd behelst, dan, in vs. 25 en volgende, op den nu zoo glorierijk ten einde gebrachten oorlog met Engeland, en, later, op een paar, in de verre Oost voorgevallene feiten.

21 *Outshoren,* enz.: de vier Burgemeesters.

25 *Hant aen hant:* of beter „hand *over* hand," voor „trapsgewijze." De uitdrukking is van 't zeewezen ontleend en ziet op 't hanteeren van een lijn of kabel, die men naar zich toehaalt door nu de eene, dan de andere hand te bezigen.

27, 28 *De krijghskroon ter zee* was, ja, voor 't oogenblik behaald; maar die te land, vroeger zoo glansrijk, stond ons eerlang te ontvallen.

---

[1]) Zie WAGENAAR, *Amsterdam,* Deel XI, blz. 115.
[2]) Ald. blz. 120.
[3]) Keurboek F. fol. 206.
[4]) WAGENAAR t. a. p., blz. 125.

Vier winden zien nu teffens om
  Naer 't vry gebiet, en hooft
Der steden, welx kortou en trom
  Den donderslagh verdooft.
Welx schatkist lant- en zeegewelt
  Verduurt, noit uitgeput,
Den wetteloozen wetten stelt,
  En 't heiligh recht beschut.
De grijze vader Oceaen
  Geleit de leeuwevlagh,
Die door een ongewoone baen
  Begroet den blijden dagh.
Daer riekt ons 't geurige oosten toe,
  En schenkt met vollen schoot
Het zeilrijk Y, noit zeilens moe,
  Gedurigh vloot op vloot.
De bitse Nijdigheit, vol spijt,
  Bekent, beschaemt en stom,
Dat wie den waterleeu benijt
  Met eene stille trom
Nu afdruipt van den oorloghsdans.
  Batavie, vol moedt,
Verheft, na 'et keeren van de kans,
  Den kam uit Sundaes vloet.
Het kraeit met vreught d'opgaende zon
  Ten bedde uit, daer de kling
Des Tarters Chine en wreet Japon
  In schrik houdt uit Peking.
Ontsluit de Tarter zijn gebiet
  Voor Indus maetschappy,
't Gewenschte wit dat zy beschiet,
  Zoo staet de handel vry.
Zoo wellekomt het gansche Europ,
  En 't Afrikaensche strant

38 *De leeuwevlagh:* de oude banier der Unie.

51 *Na'et keeren van de kans:* dit ziet waarschijnlijk op de overwinning, door Speelman op de Makassaren in November 1667 behaald.

55 *Wreet Japon:* Japon wordt hier *wreed* genoemd om den moord der Jezuieten en andere Christenen aldaar.

58 *Indus maetschappy:* „de O. Ind. Compagnie."

Ons vlooten met geen mindre hoop.
Zoo houdt de welvaert stant.
O brave schutters, trekt nu heen,
En houdt u wapens reedt
Ten dienst ter stede en 't algemeen.
Zoo sterkt gy uwen eedt.

67 *Ten dienst ter stede en 't algemeen:* men denke niet, dat *ter* eene drukfout wezen zou voor *der:* de zin is hier: „om te strekken tot dienst *aan* de stad en *aan* 't algemeen.

OP HET TREURSPEL

VAN

DIDO.

De dootsche Elize, uit donkre myrtewouden
Verrezen, en van wanhoop aengevoert,
Komt spoken, op den toon der overouden,
In onze lucht, van dat gezicht beroert.
Zy ziet de vloot der Trooische bannelingen
Voor wint in zee heenzeilen in 't verschiet,
En kan van wraek zich toomen noch bedwingen.
Nu gryptze 't zwaert des helts, die haer verliet.
Maer och! geen zwaert vergoet dees nederlage,
De schennis van haer naem, en faem, en eer,
Daer leghtze in 't bloet en zieltooght. Gansch Kartage
Stort anderwerf op 't lijck van Dido neêr.
De geest van Pels herbaert verstorve minne.
Elk spiegle zich aen zijne Koninginne.

Op het treurspel van Dido. Volgens den tekst in Andries Pels' *Didoos Doot. Treurspel met eenige konstwerken.* Amst. J. Lescalje 1668. 8°, bl. 3.

1 *Elize:* een naam van Dido. Zie de *Eneis.*
3 *Op den toon der overouden:* d. i.: „op klassieken toon."
4 *Beroert* voor: „ontroerd, bewogen."

EURIPIDES

FENICIAENSCHE

OF

GEBROEDERS VAN THEBE.

TREURSPEL.

VERDUITSCHT DOOR J. v. VONDEL.

Unanimes armare in prœlia fratres.

d. i.:

[„Broeders met gelijke drift de wapenen te doen aangorden tot den krijg.”]

Zie *Aen.* VII. 335.

Afgedrukt volgens den tekst der eerste uitgave, in 1668 bij de Weduwe van Abraham de Wees te Amsterdam verschenen (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 706).

DEN WELEDELEN EN GROOTACHTBAEREN HEEREN,

Mr. LAMBERT REINST,

CORNELIS VAN VLOoSWYK,

Heere van Vlooswijk &c.

CORNELIS DE VLAMING VAN OUTSHOREN,

Heere van Outshoren &c.

Mr. GILLIS VALKONIER,

REGEERENDE BURGERMEESTEREN EN RAEDEN VAN AMSTERDAM.

Indien men menschen by planten magh gelijken, zoo slachten staetzuchtigen het klimop, dat, naer zijnen aert genoemt, geduurigh by de muuren opklimt. Zoodaenigen [1]) openbaeren zich de maghtigen, die, noit met hunnen staet vernoeght, altijt poogen hooger in top van mogentheit te steigeren, en op glimpige [2]) titels hunne nagebuuren en anderen onrechtvaerdigh beoorlogen. Hierom wort de gansche weerelt zonder ophouden omgeroert, gelijk een onstuimige zee, waerin ontelbaere vorstendommen, en volken schipbreuk aen goet en bloet en have lijden, en jammerlijk vergaen. Alexander de Groote, Persien en ten deele Indien overwinnende, bedroefde zich, toen hy hoorde dat'er meer weerelden waren dan deze, met onze voeten betreden, en blaekte van oorloghsyver om hooger op te trekken, ten waere zijne Macedoniers en Grieken hem be-

---

1) *Zoodaenigen* voor „als zoodanigen" of: „van zoodanigen aard."

2) *Glimpige:* een goed woord, welluidender dan „schoonschijnend" (wat nu in de mode is) en beter uitdrukkende 't Fr. *plausible.*

zweeken [1]). Keizer Vespaziaen, wreeker van Godts doot, [2]) bekommerde zich noch, op zijn dootbedde zieltoogende, om de paelen des Roomschen rijx wijder uit te zetten. Deze onverzaetzaeme [3]) heerschzucht past op recht nochte onrecht, ook op geene eeden verbonden en bloetverwantschappen, en voert den zoon tegens den vader, broeder tegens broeder aen. Zoo werden de muuren van Rome, namaels het hooft der heerschappyen, geleght in bloet der gebroederen Romulus en Remus.

Fraterno [4]) *primi maduerunt sanguine muri:*

Montague [5]), ridder van Sint Michiel, wil den gebroedertwist eenighzins, als niet vreemt verschoonen: dewijl gebroeders, gelijk in een zelve spoor hun avontuur en geluk zoekende, de wagens slachten, welker assen elkandere te na komende, lichtelijk onderling schokken en verwarren. Het treurspel der Thebaensche gebroederen hier van den wijzen Euripides ten tooneele gevoert, bekrachtight dit mede, en nietemin [6]) taisteren d'oude Grieken, zoo Plutarchus getuight, het bloedigh lijfgevecht der gebroederen, en oorlogh voor Thebe, gelijk een schendigh lasterstuk, met den toenaem van eene Kadmische overwinninge.

Nulla fides [7]) *regni sociis, omnisque potestas*
Impatiens consortis erit.

---

[1]) *Ten waere zijne Macedoniers.... hem bezweeken:* lees: „*mits* zijne Macedoniërs enz. hem *niet* bezweken, in den steek lieten."

[2]) *Wrecker van Godts doot:* t. w. „door de verwoesting van Jeruzalem (onwetend) wraak nemende over den dood, Christus aangedaan."

[3]) *Onverzaetzaeme* voor „onverzadelijke,"

[4]) *Fraterno, caet.:* d. i.: „de eerste muren werden met broederbloed bevochtigd." Men vindt de plaats bij Lucanus *Phars.* I. 95.

[5]) *Montague:* de beroemde Fransche zedeschrijver Michel Montaigne. Dat Vondel er zijn titel van ridder van Sint-Michiel bijvoegt, is misschien omdat de geestige wijsgeer, ondanks zijn geest en zijn wijsheid, dien altijd gewenscht had en eindelijk bekwam.

[6]) *Nietemin:* dit is de juiste spelling van 't woord, dat uit *niet* en *min* is samengesteld (evenals 't Fr. *néanmoins* uit *néant* en *moins*); terwijl de *e* alleen welluidendheidshalve tusschen de *t* en de *m* is geschoven. De verbastering tot *niettemin*, als men nu schrijft, maakt het woord letterlijk onverstaanbaar.

[8]) *Nulla fides*, enz.: d. i.: „deelgenooten aan de regeering vertrouwen elkander kwalijk, en geen hunner kan de heerschappij des anderen geduldig aanzien." De plaats komt voor in de *Phars.* I. 91, 92.

De doorluchtige heer Hugo de Groot, namaels gezant der kroone en koninginne van Sweden, op Loevestein ter eeuwige gevangenisse gedoemt, om zijne stantvastigheit in 't verdaedigen van 's lants vrydom en hantvesten, koos in den kerker, onder andere oefeningen, de vertaelinge uit van dit treurspel, de kroon van alle Euripides werken, het welk hy, sedert door Godts genade verlost, te Parijs voltrok, van waer de koninglijke gezant my gewaerdighde eenen afdruk toe te zenden, met eene lofreede zoo heerlijk verciert, dat'er niet kan toegevoeght worden zonder het werk te verongelijken.

Nu neeme ik de vrymoedigheit my zelven d' eer te geven deze vertaelinge [1]) den heeren Burgermeesteren op te draegen, naerdien de schriften van dien onsterflijken man, overal de Groot [2]) en eerlijk en heerlijk, u ten hooghste behaegen, en in 't byzonder het boek van het recht van oorloge en vrede, waermede de geleertste bedienaers van staet, als by Themis onfaelbaer orakel, in tijt van bekommeringen zorghvuldigh te rade gaen, om hunne heeren meestéren ten beste te dienen. Ontfang dan, weledelen heeren, dit verduitschte tooneelwerk naer uwe heuschheit en guntme altijt te blijven

Uwe weledele onderdaenige dienaer

J. v. Vondel.

---

[1]) *Deze vertaelinge:* uit hetgeen voorafgaat en onmiddellijk volg, kan men alleen opmaken dat hier gesproken wordt van de vertaling, door de Groot vervaardigd, en niet van Vondels eigene. Het slot echter der Opdracht, waar van een *„verduitscht* tooneelstuk" gesproken wordt, kan alleen op Vondels eigen vertaling doelen, daar die van de Groot in 't Latijn was. Hetgeen onze dichter hier omtrent diens arbeid in 't midden brengt, moet alzoo blijkbaar tot geen ander einde dienen, dan tot een betoog van de voortreffelijkheid eens treurspels, 't welk zulk een man der overzetting waardig keurde

[2]) *Overal de Groot:* afgesleten woordspeling, die niet eens de verdienste heeft der nauwkeurigheid. Immers de taal vorderde hier: *overal groot* of *overal de groote.*

INHOUDT

DER

GEBROEDEREN VAN THEBE.

Eteokles, in het rijk van Thebe gezeten, weigert den broeder [1]) Polynices zijn erfdeel. Dees, nu balling, t'Argos gekomen, troude Adrastus dochter, en blaekende van begeerte om weder zijn vaderlant te bezoeken, vergaderde door schoonvaders raet een leger, tot dien optoght noodigh, en rukte voor Thebe. De moeder Jokaste, hier van verkuntschapt, verwerft hem vrygeleide om in de stadt te komen, en met zijnen broeder te handelen van de voorwaerden, ter heerschappye dienstigh. Maer toen Eteokles stijf op het bezit des rijx staen bleef, kon Jokaste de zoons niet bevredigen, waerom Polynices ter stede uitging, en zich ten oorlogh toeruste. Toen spelde waerzegger Tiresias den Thebaenen d'overwinninge met dit beding, indien Meneceus, Kreons zoon, zich zelven aen Mars opofferde. Maer Kreon weigerde zijnen zoon der stede ten beste te geven. De zoon kante zich hier tegen, en toen de vader hem reisgelt gaf om te vlughten, voerde hy dit opzet uit, en nam zich zelven het leven. Aldus geraekten d'oversten der Argiven door de Thebaenen om hals. Maer Polynices en zijn broeder behouden gebleven, traden in een dootlijk lijfgevecht. De moeder, hen ziende zieltoogen, benam zich zelve met haer eige hant het leven. Haer broeder Kreon aenvaerde het rijk, en ondertusschen braeken d'Argiven hun leger voor de vesten op. Kreon verbittert op de vyanden, van Kadmus burgerye verslagen,

---

[1]) *Den broeder:* gelijk verder op *door schoonvaders raet: de moeder*, enz., blijkbaar is dit alles uit het Latijn vertaald. In 't H. D. is dit gebruik van 't art. in plaats van 't pron. bewaard gebleven; bij ons klinkt het onverdraaglijk

versteektze van het graf. Hy laet Polynices onbegraven leggen, en drijft Edipus in ballingschap, ten deele volgens het menschelijk recht, ten deele uit wraeke, en zet het medelijden over een anders ellende aen d' eene zijde.

Een oude getuighenis.

Het treurspel der Thebaensche gebroederen is gepropt met eene barninge van hartstoghten: want Kreons zoon, van de muuren springende, sterft ten beste van zijn vaderlant. De gebroeders, zich onderling wondende, geraeken om hals. De moeder Jokaste verdoet zich zelve op haere doode zoonen. De Argiven, tegens Thebe met hunne heirkracht opgetogen, worden verslagen. Polynices leght onbegraven. Edipus wort ten vaderlande uitgestooten, met zijne dochter Antigone. Behalve dit is het treurspel gestoffeert met tooneelisten [1]), en heerlijke en uitgeleze spreuken.

---

[1]) *Gestoffeert met tooneelisten:* het is vrij klaar en behoefde niet gezegd te worden, dat een *treurspel* met *tooneelisten*, d. i. „met personages" gestoffeerd was. Waarschijnlijk heeft Vondel het oorspronkelijke hier minder juist teruggegeven en zal men moeten lezen: „voorts is het treurspel gestoffeerd met een *aantal* personages" — wat dan zal moeten dienen om de verscheidenheid aan te toonen, die in 't stuk heerscht.

DE TOONEELISTEN.

JOKASTE.
DE VOESTERVADER VAN ANTIGONE.
ANTIGONE.
REY VAN FENICIAENSCHE VROUWEN.
POLYNICES.
ETEOKLES.
KREON.
MENECEUS.
TIRESIAS.
BODE.
ANDERDE BODE.
EDIPUS.

EURIPIDES FENICIAENSCHE

OF

GEBROEDERS VAN THEBE.

Jokaste.

O koesterende zon, die, op den gouden wagen,
Met snelle paerden, door den hemel heen gedraegen,
En 't starrelicht gewelf, uw vier en glans verspreit,
Wat zagh ons Thebe, zoo veel jammers toegeleit,
Een' dagh van ongeval oprijzen voor haere oogen;
Toen Kadmus, banneling van Sidon, hier getoogen,
Belanden quam, en met zijn' voet den gront betradt.
Dees troude Venus bloet Harmoni, rijk van schat,
En teelde Polydoor, by ieder een gehoude
Voor Labdaks vader. Ik Jokast, die Lajus troude,
Den zoon van Labdak, wert Meneceus spruit geacht,
En Kreons zuster, uit een bedde voortgebraght.
Mijn man, lang kinderloos, trekt heen naer Delfis streeken.
Hy vraeght Apollo naer bescheit, en houdt met smeeken
Om zoonen aen, en krijght dit antwoort van dien godt:
O koning over Thebe, een rijxstadt, wien het lot
Van paerdevokken wert tot een geschenk gegeven;

4 *Zoo veel jammers toebereit:* versta: „aan welke stad zoo veel jammers is toegebracht."

8 *Rijk van schat:* hier een bloote rijmlap, die in 't Gr. niet voorkomt.

8 *Harmoni* voor *Harmonia*, evenals elders *Korneli* voor *Kornelia.* Bij OVIDIUS wordt zij min juist *Hermione* genoemd. Zie *Metam.* IV. 563.

9—11 *By ieder een gehoude* en verder: *Meneceus spruit geacht:* Jokaste drukt zich hier verbaasd voorzichtig uit; trouwens haar eigen ondervinding had haar geleerd, dat een zoon zich omtrent zijn vader vergissen kan. 't Gr. echter schrijft haar die voorzichtigheid niet toe: 't heeft eenvoudig: „Labdakus, de zoon van Polydorus, was de vader van Laius: ik ben de dochter van Meneceus."

16, 17 Het oorspronkelijke heeft alleen: „o koning der Thebanen, zoo bekwaam in 't bestieren van paarden."

Wat mooghtge 's hemels wil dus bijster wederstreven
Om kinders? Teeltge een' zoon, die zal u met zijn hant
Ombrengen, en uw huis en hof en 't gansche lant
In bloet versmooren. Hy, van minne en wijn ontsteeken,
Wint eenen zoon by my: doch angstigh en bezweeken
Om zulk een' misgreep, en het antwoort uit godts koor,
Beveelt zijn' herder dat hy 't kint den voet deurboor'
Met eenen priem, en geef de vrucht, in Junoos weide,
Citheron over en haer avontuur; dies leide
Heel Grieken Edipus dien naem toe, naer de daet.
Maer Polybs paerdevooght, als hy ten hove gaet,
Beveelt den vondeling de zorg der koninginne,
Die zoogt mijn lieve vrucht aen haere borst uit minne.
Het jonge kint wert groot: de blonde baert brak uit.
Toen zocht de jongeling, het zy door zijn besluit,
Of elders aengemaent, uit Febus mont te hooren
Van welk een' stamme hy geteelt was en geboren:
En koning Laius mê belust te hooren of
De vondeling, voorheen verstooten van het hof,
Noch leefde, reisde ook heen, van nadacht ingenomen,
Daer zoon en vader juist elkandre tegenkomen,
Op Focis tweesprong, en de graeuwende koetsier
Van Laius hem bestraft: lantlooper, flux van hier,
En wijk den koning. Hy dook eerst, en hiel zich binnen:
Maer als de paerdehoef de voeten quetst, de zinnen
Aen 't hollen raeken, brult de zoon, die met een knijf
[Op dat ik by mijn ramp kort ingebonden blijf,]
Den vader nederleght, en geeft zijn' voesterheere
Den wagen en 't gespan, uit plicht en schuldige eere.

24 *Beveelt* voor *beveelt hy.*

25, 26 Lees: „en gaf het kind, in de weide van Juno, op Citherons bergen aan zijn avonturen (zijn lot) over."

28, 29 De zin is hier gewrongen en onduidelijk: er staat in 't oorspronkelijke: „maar de paardeknechten van Polybus namen het kind op en brachten het aan hun koningin."

32, 33 *Het zy door zijn besluit, of elders aengemaent:* versta: „het zij uit eigen beweging (of door eigen vermoedens gedreven) of op aansporing van anderen."

37 *Van nadacht ingenomen:* d. i.: „nadenkende over het lot van zijn kind."

43 *Met een knijf:* „mes, dolk, of priem."

44 Versta: „opdat ik niet te breedvoerig uitweide over rampen, waaraan ik geen schuld drage."

Toen Sfinx, na Laius doot, de vesten plaeghde en 't velt.
Beloofde Kreon, mijn heer broeder, aen den helt,
Die 't looze raetsel van het ondier quaem t'ontvouwen,
Te kroonen met mijne echt. Mijn Edipus, tot trouwen
Genegen, by der hant, ontvoude 's ondiers vont,
De dubbelzinnigheit der maeght, en raekt terstont
Op Kadmus rijxtroon, zwaeit den staf met zijne handen,
En wort rampzaligh en onnozel door de banden
Des huwelijx aen my, zijn moeder zelf, verknocht,
Onkundigh, zonder schult, en d'eige moeder docht
Noch wist niet datze quam met haeren zoon te paeren.
Dus wert ik zwanger, en begon twee zoons te baeren,
Eteokles en Polynices, groot van moedt,
En een paer dochters. Ik noem d'outste van mijn bloet
Antigone. Hy noemt de jongste telgh Ismene.
Maer als mijn Edipus aen kennis van 't voorheene
Gebeurde komt, en zulk een bloetschant van zijn bedt,
Rukt hy zijne oogen met een' haek uit om dees smet.
De zoons bestaen, zoo dra de baert hun uit wil breeken,
Den vader heimlijk in een' kerker wech te steeken,
Om dit schandael t'ontgaen: doch hier is werk aen vast.
Hy, vast gezet in 't hof, verzwaert zijn' eigen last
Door dol vervloeken van zijn kindren, niet te heelen,
Op datze 't erfrijk met den zwaerde namaels deelen.
Zy achterdochtigh, of het godendom gestoort
Dien vloek des vaders eens moght sterken, en zijn woort,
Indienze beide 't hof gemeen en stil bewaeren,
Verdraegen dat de broêr, die jonger is van jaeren,
Polnyces, eerst het rijk vrywilligh een jaer lang
Zal ruimen; d'outste, die nu heerscht, dan zonder dwang

48 *Aen den helt:* dit *aen* is hier te veel, en oorzaak dat de zin niet rond loopt.
52 *De dubbelzinnigheit der maeght:* d. i.: „het dubbelzinnige raadsel van de Sfinx," die van boven als een *vrouw* wordt voorgesteld.
54 *Onnozel* voor „onwetend, zonder desbewust te zijn."
67 *Hier is werk aen vast:* d. i. „het gaat zoo gemakkelijk niet, deze zaak te smoren."
70 Versta: „dat zij om 't erfrecht een bloedigen strijd zullen vechten."
72 *Sterken:* bevestigen.
73 Versta: „indien zij met hun beiden te zamen in het hof blijven" — en er alzoo aanleiding tot krakeel ontsta.
74 *Verdraegen:* d. i.: „komen overeen."

By beurte ook afstaen, als het jaer is omgekomen.
De trotse Eteokles, van heerschlust ingenomen,
Slaet trouweloos verbont en eeden in den wint:
En Polynices trekt naer Argos heene, vint
Adrast hem gunstigh, trout zijn dochter, onder 't wrokken,
En komt hier met een heir Argiven aengetrokken,
Beoorloght Thebe, dat met zeven poorten waekt.
Hy eischt zijn erfdeel. 'k Raede, eer 't slaghzwaert uit-
[geraekt,
Eteokles door een verdragh dien strijt te toomen.
De bô brengt tijding dat de jongste hier zal komen.
O Jupiter, zie neêr uit uw vergult palais.
Ontfarm u over ons. Verleen ons kindren pais.
Het voeght u, die het al regeeren kunt, te geven
Dat niet een zelve mensch altijt in rou blijf leven.

Leermeester.

Antigone, eedle telgh uit koningklijken stam,
Dewijl vrou moeder uw verzoek ter harte nam,
Om, buiten het salet der maeghden, eens van boven
Te zien hoe Argos heir door 't velt komt aengestoven.
Zet u hier neder, op dat ik eerst gade sla
Of eenigh burger hier langs 't hof spansseeren ga,
Om my, een' dienaer, en ook u, mevrou, te waeren
Voor opspraek. 'k Zal u dan van stuk tot stuk ver-
[klaeren
Al wat ik onder 't heir des vyants hoorde en zagh;
Toen ik gezonden wiert, met hoope van verdragh,
Aen uwen broeder, hem het vry geley bestelde,
En keerde met bescheit weêr herwaert uit den velde.
Hier is geen mensch omtrent. Mevrou, nu rep u knap.
Stijgh op langs deze cedre en hooge wenteltrap.
Zie veldewaert het heir des vyants, hoe veel zielen
Omtrent Ismenes stroom en Dirces springaêr krielen.

90 Na 't uitspreken van dezen regel wordt Jokaste ondersteld, het tooneel weder te verlaten.
Leermeester: dezelfde, die, in de opgave der personages, *de voestervader van Antigone* genoemd wordt.

103 *Knap:* d. i.: „vlug."

I. KEER.

Antigone.

O oude man, nu reikme uw hant,
Zo styge ik op van dezen kant.

Leermeester.

Welaen mevrou: stijgh op met zegen.
Gy zijt ter rechte tijt gesteegen.
De Grieken trekken vast in 't velt,
Daer elk zich in slaghorde stelt.

II. KEER.

Antigone.

O dochter van godin Latone,
O Hekaté, mijn eer en kroone,
Hoe blinkt al 't velt in 't harrenas!

Leermeester.

Vorst Polynices komt van pas,
Voorzien van ruiteren en knechten.

III. KEER.

Antigone.

Zijn alle poorten tegens 't vechten
Met kopre boomen, ook den wal
Bezorgt voor noot en ongeval?

Leermeester.

Ay vrees niet: want Amfions muuren
Zijn maghtigh voor gewelt te duuren.
Bezie dien eersten, braef en frisch:
Dan zal ik melden wie hy is.

114 *Hekate:* een der namen van Diana.

IV. KEER.

Antigone.

Wie komt vooruit hier aengestooten,
Met zijnen helm op 't hooft gesloten?
De schilt beschut den arm getrou.

Leermeester.

Het is een overste, mevrou.

Antigone.

Wie is 't? hoe heet hy? uit wat stamme?

Leermeester.

Het is Hippomedon, vol vlamme,
Een trots Mycener, die zijn' stoel
Bekleet by Lernes waterpoel.

V. KEER.

Antigone.

Hoe fors, hoe onversaeght is 't wezen.
Gelijk een reus, in top gerezen
Uit d'aerde, die weêrspannigh muit!
Hoe ziet hem Mars ten oogen uit!

Leermeester.

Ziet gy dien overste niet trekken,
Daer Dirces tong den kant komt lekken?

Antigone.

Dat is een ander, en uit lust
Ten oorlogh anders uitgerust.
Met welk een' naem wert hy getekent?

131, 132 *Die zijn' stoel bekleet* voor „die heerscht."
135 *Die* slaat op *een reus* en niet op *d' aerde.*
138 *Dirces tong* voor „de stroom der Dirce." Zie vs. 106.
141 *Getekent:* „aangeduid" — letterlijk 't Fr. *désigné.*

Leermeester.

't Is Tydeus, Eneus zoon gerekent,
Die krijghsgodt Mars, den Etolier,
In zijnen boezem voert, vol vier.

VI. KEER.

Antigone.

Dees nam Adrastus telgh uit minne,
En wert Polnyces zwagerinne.
't Is waert dat elk zijn rusting ziet,
Die hy uitheemsch schakeeren liet.

Leermeester.

Dit is een schiltroep. Zy braveeren,
Alle Etolieren, fix op speeren
En schichten, trots ten slagh bereit.

Antigone.

Hoe quaemtge aen al dit klaer bescheit?

Leermeester.

Toen ik uw' jongsten broêr, te velde
Getogen, 't vrygeley bestelde,
Sloegh mijn naeukeurigheit bedacht
Elx wapen gade, en staet, en draght.

VII. KEER.

Antigone.

Wie komt langs Zethus graf getoogen,

145, 146 De zin moet aldus gelezen worden: „de telg van Adrastus nam dezen uit liefde tot echtgenoot, en werd alzoo de zwagerin van Polynices." Zie vs. 81.

149 *Een schiltroep:* beter: *een schilttroep*, „een troep, die met schilden is uitgerust." Waar in samengestelde woorden de slotletter van het eene en de aanvangletter van het andere deel gelijk zijn, wordt doorgaans door Vondel eene daarvan weggeworpen.

149—151 Lees: „deze zijn allen Etoliërs met schilden voorzien en die de lans en werpschicht goed kunnen gebruiken, trots en moedig ten oorlog vaardig staan."

Gestreng van opzicht, en van oogen,
Schoon 't blonde haer de kin verciert?

Leermeester.

Dat is een die het krijghsvolk stiert.

Antigone.

Een drom bestuwt dien forssen woeder.

Leermeester.

Parthenopeus is 't. Zijn moeder
Heet Atalante.

VIII. KEER.

Antigone.

Ik wensche al stil
Dat die mijn stadt verdelgen wil
Ook van Diane wiert geschoten,
Daerze op de bergen onverdroten
Met haere moeder vlieght en jaeght.

Leermeester.

Laet dit berusten. Onversaeght
Verschijnenze op hun recht ten strijde,
Dies ducht ik dat de goôn hun zijde
Verkoren, en ons wederstaen.

IX. KEER.

Antigone.

Waer blijft hy met zijne oorloghsvaen,
Wien zoo veel ramps met my beschoren
Ter quaeder uure wiert geboren
Uit eene moeder? oude raet,
Waer blijft Polnyces, dus versmaet?

161 *Woeder:* niet: „iemand, die *woedend* is," maar „iemand, die fel ten oorlog is."
174 *Ter quaeder uure:* lees: „*die* ter quaeder uure" enz.

Leermeester.

Daer staet hy by zijn' lantbeschermer
Adrast aen 't maeghdegraf, uit marmer
Gehouwen. Zie hem in't verschiet.

Antigone.

Ik zie hem daer, doch zie hem niet
Bescheidelijk, nochtans naer reden
Een' schijn van zijn gedaente en leden.

X. KEER.

Och of uit zusterlijke zucht
Mijn voeten dreven door de lucht,
Gelijk een wolk, van deze wallen:
'k Zou broeder om den hals gaen vallen,
En blyde omhelzen met mijn hart
Dien, sedert hy eens balling wert,
Ik nimmer quam te zien. 't Is deerlijk.
Mijn oude vader, ô hoe heerlijk
Blinkt hy in 't gouden harrenas,
Gelijk de morgenzon in 't glas!

Leermeester.

Hy komt op vrygeleide aenrijden,
Om zusters oogen te verblijden.

Antigone.

Wie is 't, die staetigh herwaert rent,
En zijnen witten wagen ment?

178 *'t Maeghdegraf:* „het graf der zeven dochteren van Niobe, door Apollo en Diana gedood."

181 *Naer reden* voor „naar ik bij redeneering opmaak, naer 't mij voorkomt."

190 *Mijn oude vader:* de bijvoeging van het voorn. maakt bij de eerste lezing dezen regel dubbelzinnig. Naar het taalgebruik is zij echter niet te berispen; immers zegt men even goed in vocat.: „mijn waarde heer! mijn beste jongen!" als „waarde heer! beste jongen," en is 't voornamelijk 't woord *ader,* dat tot misverstand aanleiding geven kan, en doen denken dat zij van Edipus sprak.

192 *In 't glas:* van dat *glas* heeft Euripides niet gesproken.

Leermeester.

Amfiaraüs. Dees bevrachte
Het radt met vee, op dat hy 't slaghte,
En wichele uit het ingewant.

XI. KEER.

Antigone.

O dochter van de zon, geplant
In 's hemels welfzel, uitgestreeken
In 't gouden kleet! uw' riem ontbreeken
Geen perlen op het gout gehecht!
O maen, hoe rijdt dees, afgerecht
Op paerdemennen! aen wat oorden
Is Kapaneus, die, heet op moorden,
Wraekgierigh naer de poorten wijst?

Leermeester.

Hy meet hoe hoogh de hofpoort rijst,
Bespiet den toegang naer den toren.

Antigone.

O Nemesis, ter wraek gekoren,
En gy Jupijn, die 't aerdtrijk stut,
En 't blaeu gewelf met donder schudt,
Gy kunt dien hooghmoedt haest verneêren.
Hy wil van Thebe t' Argos keeren,
Met zijn gevangenen in 't net,

200 *O dochter van de zon:* hier wordt de „Maan" bedoeld. Zie vs. 204. Anders wordt Luna, of Diana, volgens de fabel, voor de zuster van Febus of *de zon* gehouden. Maar als wijsgeerig dichter volgt Euripides een andere overlevering en maakt de maan, omdat zij haar licht van de zon ontleent, tot dochter van deze.

200—205 De vertaling is hier niet nauwkeurig en de zin daarom onduidelijk. Er staat letterlijk: „o dochter van Febus (de zon), wien een schitterende gordel omzwiert! o maan, wier vergulde schijf een heerlijk schijnsel weerkaatst!"

Daer eer de zeegodt, tot ontzet
Van Amymoon, zoo d'ouden zingen,
Te Lerne een bronaêr op liet springen
Ten gront uit, toenze water gaf
Op 't klinken van zijn' ysren staf.
Diane, dochter van den grooten
Jupijn, gy die met uw genooten
Het haer met gout snoert, leghme 't juk
Der slaverny niet op in druk.

Leermeester.

Welaen vorstin, geef u naer binnen toe ter ruste,
In 't maeghden hofsalet: gy zaeght al wat u luste
Hier komt een groote hoop van vrouwen met gedruisch
Aenstuiven naer het hof en koningklijke huis.
Zy spreeken gaerne 't erghste, en wort haer stof gegeven,
Zoo weetenz'er iet aen te hangen en te weven.
Vergaerenze te hoop, daer elk verhaelt hoe 't stont
In 't heir, dan komt'er noit iet deftighs uit haer' mont.

REY.

Keer.

Ik, in Fenicie gewonnen,
  Ben hier door zee gevoert ten hoof,
Met andere gevange nonnen,
  Als een slavin en oorloghsroof,

216, 217 *Tot ontzet van Amymoon:* Amymone was eene der dochters van Danaüs, die, evenals hare zusters, haar echtgenoot in den bruidsnacht om 't leven hielp. Zij ontging alleen de straf, die de overige Danaïden lijden moesten, tot loon van den dienst, door haar aan Argos gedaan, welke stad zij, in tijden van groote droogte, van water voorzien had. Neptunus verloste haar van een Satyr, die haar schoffeeren wilde, deed te dier plaatse een bron ontspringen, die haar naam droeg, en verwekte bij haar Nauplius, den vader van Palamedes.

229—232 Hier geeft Euripides, naar zijn gewoonte, aan de vrouwen een veeg.

235 *Nonnen:* verkeerd: de Fenicische vrouwen, hier bedoeld, waren geen *nonnen*, of „priesteressen," maar zagen zich, te Thebe gekomen, den outerdienst opdragen. Zie vs. 245—251. Voorts staat er in 't Gr. geen woord van gevangenschap te lezen en zou men uit den zin aldaar veeleer opmaken, dat die vrouwen vrijwillig uit Fenicië gekomen, of althans door Agenors afstammelingen gezonden waren, — zie vs. 308 — om zich aan den tempeldienst te wijden.

Op dat ik my aen Febus wye,
En slijte in 't berghsneeu van Parnas
Mijn levens tijt in slavernye.
Ik streefde door den zouten plas,
Daer d'onvruchtbaere Siciliaenen
In 't water drijven; toen een lucht
Van 't westen ons den wegh quam baenen,
En lieflijk voortdreef op de vlught.

Tegenkeer.

Ik, eer de bloem des lants, gegeven
Aen Delfis godtheit, als een pant
Uit al den maeghdenroof, quam zweven
In Kadmus stadt, en 't vaderlant
Der broederen, Agenors maegen,
Om als een kerkbeelt, godt gewijt,
Het slaefsche juk te helpen draegen,
Een nootwet, die geen weêrspraek lijdt.
Kastaliaensche waterbronnen
Besprengden my door 's priesters hant,
Een wijdinge, die Febus nonnen
Behaeght, en houdt in zuivren stant.

Toezang.

O dubble berghtop, klaer bescheenen
Van 't licht der zonne! ô vruchtbre kruin
Begroeit met wijngaert rondom heenen
En ranken, eedle druiventuin!
Gy schaft hier nektar alle dagen,
Die 't hart verheught. ô Draekenest!

241 *d'Onvruchtbaere Siciliaenen:* niet Sicilië, dat integendeel om zijn vruchtbaarheid beroemd was, maar de Liparische of andere daar omheen gelegen klipachtige eilanden.

249 *Agenors maegen:* Agenor, koning van Fenicië, was vader van Kadmus, die Thebe stichtte, en zijn nazaten waren alzoo aan de gebroederen Eteokles en Polynices verwant.

261 *Alle dagen:* op den eenen top van den Parnas, die aan Bacchus was toegewijd, bevond zich een wonderdadige rank, die telken dage een druivetros voortbracht, waarvan men zich bediende om aan die Godheid offers te plengen.

262 *Draekenest:* waar de draak Python uit voortgekomen was, die door Apollo gedood werd.

O toppen, daer de goôn uitzagen,
Dianaes bergh en jaghtgewest.
Och of ik stil in Febus kooren,
Daer Dirces bron niet ruischt noch stroomt,
Verquikt met zang en spel te hooren
Mijn tijt moght slijten onbeschroomt.

Keer.

De krijghsgodt houdtme in deze veste
Belegert, raest vast brant en moort.
Och 'k wensch, de gansche stadt ten beste,
Dat haer geen druk noch rampspoet stoort.
Dit jammer treft de bloetverwanten
En bontgenooten in 't gemeen,
Fenicie ook aen alle kanten,
Zoo Thebe 't hof en hooft der steên,
Wort aengevochten: want zy sproten
Te gaer uit Ioos edel zaet.
Dit 's oirzaek dat mijn hart, gesloten
Van rouwe, om Thebe quijnen gaet.

Tegenkeer.

De beuklaer blixemt om de wallen,
Gelijk het weêrlicht uit de wolk
Een berst geeft, merk van d'ongevallen
Des veltslaghs, een bederf van 't volk,
Dat Plutoos razernyen broedden,
Ten val van Edipus geslacht.
My gruwt, ô Argos, voor dit woeden,
En 's hemels wraek, met schrik verwacht:
Want Polynices, al t' onwaerdigh
Verongelijkt, staet naer zijn erf,
En oorelogbt niet onrechtvaerdigh.
Dit 's oirzaek van dit lantbederf.

272 *Stoort:* om 't rijm, voor *stoore.*

277, 278 *Zy sproten te gaer uit Ioos edel zaet:* d. i.: „zoowel de vorsten van Fenicië als die van Thebe sproten uit Iö voort."

Polynices.

Nu ben ik al in stadt, alleen op goet betrouwen,
En duchte datze my bedekt een onheil brouwen,
En dingen naer den hals des ballings, in hun net.
Ik dien rondom te zien, of iemant my bezet.
'k Zal, moedigh op dit zwaert, mijn lijf ter noot verweeren.
Wie daer? sta vast. Of kan een windeken ons deeren,
En 't ruischen van elk bladt? want wie op vyants boôm
Den voet zet, wort terstont geschud van schrik en schroom.
'k Vertroume op moeders woort, doch ben niet zonder zorge.
Zy rietme op vry geley te komen, en bleef borge.
De hulp is by der hant: want d'outers smooken vast.
Het hof krioelt van volk. Steek op het zwaert: dat past
Veel beter. Ik wil eerst omhooren welke vrouwen
Hier voor het hof staen. Zeght my toch, uit wat landouwen
Komt gy naer Grieken hier in Thebe, Kadmus stadt?

Rey.

Wy zijn Fenicischen. Agenors maerschalk had
Ons aen Apollo, der waerzeggren tolk, geschonken:
Want Edips zoon zou my naer Delfis kerkspelonken
En godtspraek zenden, zoo Mycenes heirkracht niet
De stadt beleggen quaem. En gy, die 't hof beziet
En Thebe, zeghme wie gy zijt: ay laet ons hooren.

Polynices.

Ik ben uit Laius, zoon van Edipus, geboren,
En uit Meneceus telgh Jokaste, groot van faem.
Thebanen noemen my Polnyces by mijn' naem.

Rey.

O rechte bloetverwant van vorst Agenors zoonen,
Mijn koningen, die my hier zonden naer uw troonen;
Ik valle ootmoedigh u, gelijk 't betaemt, te voet.
Thebaensche koning, zijt gezegent, en gegroet.

308 *Agenors maerschalk:* er is hier geen sprake van eenigen *maarschalk* van *Agenor*, welke koning al lang dood was. Lees hier *Agenors nazaat.*

Het vaderlant verlangde al lang naer zulk een' hoeder,
Op op, sluit op de poort: koom buiten: haest u, moeder,
Of hoortge uw' zoon noch niet? wat toeftge? haest u voort.
Koom val hem om den hals: hy staet voor uwe poort.

Jokaste.

O maeghden, naeulijx hoorde ik u Fenicisch spreeken
Of quam al bevende uit den hove, schier bezweeken.
O zoon, hoe zienwe u eens, na zoo veel ongevals
Ten lange leste! koom, vat moeder om den hals.
Druk borst aen borst, en mont aen mont. Ik schreie en weene.
Ay legh uw hooft eens op mijn zwakke schouder heene.
Och ik, uw moeder: och hoe krijghtze u in den arm!
Wat zal ik zeggen, of wat spreeken? och ontfarm.
Hoe vatte ik uwe hant! waer zal zich moeder keeren?
Hoedaenigh u met vreught aenschouwen en feesteeren?
Och zoon, gy gingt van hier in droeve ballingschap
Ten lande uit, door bedwang met eenen zuuren stap,
Op 't al te streng gebodt des broeders, die u prangde
Uit wrevelmoedigheit. Mijn zoon, och hoe verlangde
Heel Thebe naer uw komste! ik trok, van hoop berooft,
En troosteloos in rou, de haervlecht uit het hooft,
Ley feestgewaeden af, en kleede my in rouwe.
Het roukleet voeghde my, rampzalige oude vrouwe.
De vader midlerwijl, in naere duisterheit
Gekerkert, zoekende zijn zoons, door 't bittere pleit
Gedeelt, de pylers van ons huis, met bitter schreien,
Pooght met een' blooten dolk uit 's levens licht te scheien.
Dan zocht hy eenen strop, vervloekte zucht op zucht
De zoons, beklaeghde reis op reis zijn huwlijxvrucht,
Gedooken in zijn hol. Terwijl komt ons ter ooren
Hoe gy elendigh reede een ega hebt gekoren,
Ten wasdom van uw zaet, en uitheemsch u verbint,
En sterkt met zwagerschap; uw moeder, schier ontzint,
Bedroeft, ook Laius geest, die, van uwe echt afschuwelijk,
Haer vloekt, gelijk een pest, om 't lantbederflijk huwelijk.
Ik stak de bruitstoorts niet, gelijk men is gewoon,
Als blyde moeder, aen. Men zong geen' bruiloftstoon

353 *Afschuwelijk:* hier voor: „een afschuw hebbende."

Omtrent Ismeen, noch wiesch zich rein in zuiver water.
Men broght de bruit niet t'huis met juichende geschater
In Thebe, Ogyges stadt. Wech wech met krijgsgewelt,
Het zy by vaders schult, of nootlot vast gestelt,
Om jammerlijk het huis van Edipus te drukken;
Hoe 't zy, ik draege alleen ondraeghbaere ongelukken.

Rey.

In arbeit gaen valt zwaer, en baeren is een last.
Dat hecht de kinderliefde aen 't hart der moeder vast.

Polynices.

O moeder, ik verschijn by haeters, die my doemen,
En twijfele ofmen dit voorzichtigheit magh noemen,
Of dwaesheit. 't Vaderlant beminnen spruit uit trek,
Elk aengeboren. Zoo men 't lochen, dat 's gebrek.
En ydlen roem. 't Gemoet kan geenzins dit gedoogen.
Een schrik bevingme, toen ik herwaert quam getogen
Om broeders heerschzucht en eetschennis, my verdocht,
Dat hy, door haet verrukt, my laegen leggen moght;
Dies quam ik in mijn stadt gewapent met den degen,
En zagh beducht rondom, in straete en achterwegen:
Doch 'k wil op 't vrygeley betrouwen, en uw trou.
Zoo koom ik vaders stadt bezien, niet zonder rou
En traenen. 'k Zie het hof, en godts gewijde altaeren,
Het oefenperk, den stroom van Dirce, en hofpylaeren,
Daer ik ben opgevoedt: hoewel men my verstoot,
En in een vreemde stadt laet zwerven, arm en bloot,
Met traenen op de wang: gy, moeder, ook beladen
Om my, betreurt mijn leet, gekleet in rougewaeden,
Onopgetoit, en met de handen in het haer.
Bedroefde moeder, och het bloetkrakkeel valt zwaer.
De hoop van zoen is krank voor twee gebroêrs te gader.
Hoe draeght zich binnen 't hof mijn blinde en oude vader,

371 *Verdocht:* dialektvorm van „verdacht" en even wettig.

378 *Dirce, en:* Vondel laat hier de *e* van *Dirce* met de volgende *e* samensmelten; wat eigenlijk verkeerd is, dewijl die *e* even lang is als in *sneê, wee, Evoë.* Weliswaar heeft het gebruik ook de sluit-*e* van *Athene, Thebe,* enz. kort gemaakt, doch deze laarsten zijn meervouden en staan voor *Athenen, Theben.*

En bey mijn zusters? ay hoe zijnze toch gestelt?
Versuffenze om mijn' ban, van rouwe om 't hart beknelt?

J o k a s t e.

Een godt woude Edipus en al zijn zaet bederven.
Dus ging het toe. Helaes de vader, na lang zwerven,
Verloofde zich aen my, een onheil noit gehoort.
Ik brogt bloetschendigh hem twee paeren vruchten voort.
Dit was uw oirsprong: doch veel nutter dit gezwegen.
Men kan het nootlot niet verzetten noch beweegen:
Ik zoude u vraegen naer meer zaeken: maer men spaert
Uw leet te tergen: want uwe aenkomste isme waert.

P o l y n i c e s.

Vraegh vry al wat u lust te weeten, en te vraegen:
Wat moeder meest behaeght, dat zalme meest behaegen.

J o k a s t e.

Dit vraege ik eerst, het welk my diep in 't harte ging.
Valt leven lastigh voor een' rijxverschoveling?

P o l y n i c e s.

Zoo lastigh dat men 't met geen woorden kan ontvouwen.

J o k a s t e.

Waerom valt ballingschap zoo lastigh voor getrouwen?

P o l y n i c e s.

Vooreerst het spreeken staet den banneling niet vry.

J o k a s t e.

De stem te smooren is een rechte slaverny.

P o l y n i c e s.

Men moet het onbescheit der maghtigen verdraegen.

389 *Woude*: vreemd is het, dat deze vorm geheel in onbruik geraakt en alleen de samentrekking *wou* of de andre vorm *wilde* gebezigd wordt.

400 *Rijxverschoveling:* „die uit het rijk geschoven, gebannen is." Evenzoo zegt men *balling 's lands.*

Jokaste.

't Valt lastigh dwaes te zijn, om dwaezen te behaegen.

Polynices.

Men slaeft uit arremoede, al stoot het tegens 't hart.

Jokaste.

Voedt hoop den balling niet in 't nypen van de smart?

Polynices.

De hoop belooft veel, maer hy zwerft vast in elende.

Jokaste.

En dat deze ydel is, blijkt klaer genoegh in 't ende.

Polynices.

Zy troetelt hem doorgaens met een gezien geluk.

Jokaste.

Hoe quaemt gy aen den kost voor 't huwen, diep in druk?

Polynices.

Dan kreegh ik wat, dan niet, en most zoo harden leeren.

Jokaste.

Liet vaders maeghschap in den vreemde u iet ontbeeren?

Polynices.

Die vleien uw geluk. Wie klaeght, is niemants vrient.

Jokaste.

Uw adeldom heeft u alom ten steun gedient?

Polynices.

Wie arm is leeft in smert. Geen stam kan honger boeten.

414 *In den vreemde:* zoo leze men voor *en de vreemde,* gelijk de oude uitgave heeft, doch dat blijkbaar wartaal is.

411 *Stam* voor „afkomst."

Jokaste.

Is 't elk niet aengenaem zijn vaderlant t'ontmoeten?

Polynices.

Zoo aengenaem dat dit geen tong uitspreeken kan.

Jokaste.

Wat dreef u naer Myceen te trekken na uw' ban?

Polynices.

Apolloos spelling, aen Adrastus voorgehouwen.

Jokaste.

'k Versta dees rede niet: men mostze klaer ontvouwen.

Polynices.

Dat hy zijn kroost een' leeu en zwijn beveelen moet.

Jokaste.

Wat raeken dieren u, die wilt zijn en verwoet?

Polynices.

Ik weet niet. Zulk een lot is my om hoogh beschoren.

Jokaste.

Godt weet het. Maer hoe quam dit huwlijk u bekooren?

Polynices.

Zoo 'k by geval in 't hof van out Mycene ging.

Jokaste.

Zocht gy een slaepstede, als een arm verschoveling?

Polynices.

Zoo is 't. Een ander quam verschoven toen hier mede.

429 Versta: „een andere verschoveling kwam er ook aan."

Jokaste.

Wie was het, toen gy aen uw' nootdruft quaemt door bede?

Polynices.

Heer Tydeus, Eneus zoon, niet min beroit dan ik.

Jokaste.

Hoe beelt Adrast u af door dieren, ieders schrik?

Polynices.

Naerdienwe vochten om een bulster in ons quelling,

Jokaste.

Besefte Talaus zoon toen ernstigh Febus spelling?

Polynices.

Met reên, en schonk ons elk een dochter tot zijn bruit.

Jokaste.

Viel 't huwlijk met geluk of ongelukkigh uit?

Polynices.

Noch zienwe niet dat op ons huwlijk valt te zeggen.

Jokaste.

Hoe quaemtge met dees maght uw vaders stadt beleggen?

Polynices.

Myn schoonvaêr had my d' eerste, en Tydeus met een eet
Gezworen in ons rijk te helpen; als besteet
Aen zyne dochters: en nu komen alle grooten,

433 *Naerdienwe vochten om een bulster:* dat zou op zichzelf het orakel niet vervuld hebben, waarvan vs. 421–423 gesproken is; maar de eene jongeling had eene leeuwe-, de andere een beerehuid aan 't lijf, en daarom meende Adrastus in hen beiden, die zoo uitgedost waren en bovendien hun woesten aard toonden, door om hun slaapstede te vechten, de schoonzoon, hem door 't orakel beloofd, te herkennen.

434 *Talaus zoon:* Adrastus.

De bloem van Grieken en Mycene, een' uitgestooten
Herstellen in zyn erf. 'k Gebruikze tegens 't hart,
Beoorloge, ik beken 't mijn vaderlant met smert,
En neem de goden tot getuigen van 't medoogen
Dat ick mijne ouders en het lant met oorelogen
Bedroeve. Moeder, och ik hoope uw liefde en bê
Zal 't onheil smooren. Help gebroeders toch aen vrê.
Het zal de gansche stadt, en u, en my verlichten.
Het spreekwoort is bekent in zangen en gedichten:
De heerschappy en 't goet zyn gading van elck een,
En staen in 't hart geplant. Dat jaeghtme herwaert heen
Met zulk een' oorloghstoght. Wat 's afkomst zonder erve!

Rey.

Eteokles komt hier u spreeken. Och men derve
Geensins uw tusschenspraek, voor 't aengaen van gewelt,
Of d'oude vrientschap der gebroedren zy herstelt.

Eteokles.

Hier ben ik, moeder, u ten dienst. Wat 's u begeeren?
Wy kunnen nauwelijx de burgertroepen keeren,
't Gebriesch der paerden, en 't geweer, alreede kant.
Een van ons beide heff' nu aen om met verstant
Voorwaerden van verdragh en vrede te beraemen.
Op zulk een hoop quam dees en ik in stadt te zaemen,
Met mijn bestemminge.

Jokaste.

Nu toef: de haestigheit
Is eene vyandin van recht en rechts beleit.
Hy werkt voorzichtigh, die zich langkzaem komt verklaeren.
Ay laet dit dwars gezicht en wrevligh opzicht vaeren:
Gy ziet geen slangenhooft, gehouwen van den hals,
Maer Polynices zelf, uw' broeder, wreet noch valsch.
Ay keer hem 't aenzicht toe. Elkandre zonder tooren

459 *'t Geweer, alreede kant: kant* is „gereed, in orde." 't Woord is nog heden in gebruik in de spreekwijze: *kant en klaar.*

467 *Geen slangenhooft:* d. i.: „geen afschikbarend hoofd van Medusa."

Aenziende, kuntge best ter spraeke staen en hooren.
Ik wil u beide eerst wijs vermaenen. Hoort mijn raet.
Zoo dikwyl vrienden, als de gramschap overgaet,
Elkandre weder zien, dan moet men zich betoomen,
Afhandelende al 't geen waerom men is gekomen.
Zoon Polynices, stel uw rede eerst billik in:
Want gy voerde Argos heir voor stadt, in uwen zin
Verongelijkt. Och of een godtheit, voor het vechten,
Zich tusschen beide stelde, om 't ongelijk te slechten!

Polynices.

De waerheit spreekt ronduit, eenvoudigh, ongetoit.
Al wat rechtmaetigh uit den aert bleek, hoefde noit
Cieraet van rede: maer wat hinkt in recht en orden,
Behoeft met glimp verbloemt en onderstut te worden.
Ik, die heer vaders huis hanthaefde, en diep geraekt
Van vaders vloeken, op zijn zoonen uitgebraekt,
Verliet vrywilligh eerst het lant van mijn geboorte,
En stont heer broeder toe om 't jaer dees hooge poorte
Voor my te sluiten, en te heerschen over 't rijk
By beurte, om niet door 't zwaert te slechten 't ongelijk,
By my te droef geleên. Dit wert met eedt bezegelt
Van hem, die trouweloos, meineedigh, ongeregelt,
Dit rijk, mijn vaders erf, in zijne klaeuwen houdt.
Nu sta ik ook bereit, zoo 't rijk, hem eerst vertrout,
My kent voor zijnen heer, dit jaer, gelijkwe zwoeren,
[Hy heersch' dan op zijn beurt] het leger af te voeren.
Zoo spaer men vaders erf. Zoo voer' trompet noch vaen
De stormleêr op den muur en hooge torens aen.
Ontzeghtge dit, zoo wil ik 't recht het uiterst' vergen,
En tuigh de goden dat my broeder, na lang tergen,
Geweldigh uitstoot, schoon ik met geen onrecht sta
Naer iemants erf, en slechts mijn recht eisch zonder scha.
Zoo spreeke ik. Moeder hoor mijn rede oprecht en simpel.
Elk vat mijn recht, en hoort dat ik het niet bewimpel.

Rey.

Hy spreekt voorzichtigh, dat getuightme mijn gemoedt,
Al heeft Fenicie my uitheemsch opgevoedt.

Eteokles.

Indien 't al recht waer wat dien naem draeght op de tongen.
Ter vierschaer wiert gepleit, gestreden, noch gedongen,
Nu draeght de billijkheit en eendraght in elk lant
Den blooten naem: de daet is verre van der hant.
Ik zoude, ô moeder, om recht uit te gaen, niet weigeren
Te daelen in de hel, of hemelhoogh te steigeren,
Zoo 't nootlot toeliet: langs die moeielijke baen
Tot staet te klimmen, daer de goden zelfs naer staen.
Wien schijnt dan vreemt dat ik veel liever zitten bleve
Op stoel, dan broeder kroon en rijxstaf overgeve.
Een suffer wraekt het meeste, en houdt het minste deel.
Een' man, die toegerust het lant eischt met krakkeel
Zijn' eisch inwilligen, waer schande by de vroomen:
En nimmer moet die smaet ons Theben overkomen,
Dat Argos sabel my door dootschrik mijnen staf
Zou wringen uit de vuist, om moedeloos en laf
Dien eenen anderen te schenken: en, ô moeder,
Het voeght hem niet door 't zwaert, en allerminst een' [broeder,
Den wegh tot vrede en rust te baenen. Och my gruwt!
Wie smeekt, wint meer dan een die vier en vlam uitspuwt.
Wil hy hier nederslaen, dat staet hem vry. Regeeren
In mijn gezicht uit trots, dat staet my toe te keeren.
Wie slaef van koning wort, aenvaert een lastigh juk.
Zet liever al het rijk in vier en bloet en druk:
Bedek den bodem eer met ruiteren en knechten:
Stel al uw maght te werke, eer ik 't geschil laet slechten:
Want wil men 't heiligh recht schoffeeren, vier den toom,
Wanneer 't een kroon kost: blijf in andren andel vroom.

Rey.

Het voeght niet oneer deught, en onrecht recht te noemen.
Een goede zaek behoeft blanketsel noch verbloemen.

515 De zin is: „hij, die het beste afstaat en het slechtste behoudt, is een dwaas."

531, 532 Vondel heeft dit iets duidelijker uitgedrukt in een afzonderlijk vierregelig gedicht, dat aldus luidt:

Indien men voor geen rechtbreuk schroom',
Bedrijf gewelt
Als 't kronen gelt.
In andre zaken hou u vroom.

Jokaste.

Eteokles, ay hoor. Bouvallige ouderdom
Brengt noch iet goets met zich. Hier staet de jongkheit stom.
Ervaerenheit ontvout dat geene jongen weeten.
Helaes, hoe wort uw hart van staetzucht dus bezeten,
En toomeloos verrukt met eenen dertlen zin!
Bedwing u. Staetzucht is een schendige godin,
Die, in de steden en by grooten ingekroopen,
Niet scheit eer zy de steên en huis en hof help' sloopen.
Dees helpt uw hooft aldus aen 't hollen, los van toom.
Maer hoe veel beter waer 't, omzichtigh en uit schroom
Voor onrecht, billijkheit t'omhelzen, die de steden
Aen steên, genooten aen genooten, door de reden,
Gelijken door de liefde aen huns gelijken bint.
't Is billijk dat elk een rechtmaetigheit bemint.
Het minder wil doorgaens zich tegens 't meerder zetten.
Dus groeit de vyantschap. De billijkheit leert letten
Op maet, getal, en wight, en 't voorgestelde merk.
De dagh en ook de nacht bewaeren elk hun perk.
Zy winnen en vergaen, ook zonder nijt te draegen,
Om elk ten dienst te staen: en gy, verbonde maegen,
Gebroeders, weigertge den broeder vaders deel?
Waer blijft het recht dan? ô verfoeielijk krakkeel!
Wat is'er aen dien glans van 't snoode en onrechtvaerdigh,
Een rijk genoemt, toch vast, dat gy zoo wederwaerdigh
Dit hooger op neemt? dunkt het u zoo groot een pracht
Dat gy verheven zit, van ieder hoogh geacht?
Och wat is ydeler? Of wiltge rust ontbeeren,
En arrebeiden dat uw huis elk magh braveeren?
Dat is een ydle naem, een klank en anders niet.
Hy leeft vernoeght in 't kleen, die nimmer hooger ziet.
Geen sterflijk mensch bezit hier eigen goet en erven.
Wy deelen uit Godts goet, en moeten 't leengoet derven,
Wanneer 't de leenheer eischt, als 't hem belieft. Geluk
Is eene onzekre gaef, en wankelbaer, een juk

557—563 Vergelijk hier de fraaie navolging door Corneille:
Et ce n'est que trop vrai: la plus belle couronne
N'a que de faux brillans dont l'éclat l'environne,
Et celui dont le ciel pour un sceptre a fait choix
Jusqu'à ce qu'il le porte en ignore le poids.

Dat lastigh valt. Indien gy keur hadt, of regeeren,
Of 't vaderlant behoên: wat zou de keur u leeren,
Verkiezen uit die bey? gy antwoort, heerschappy.
Welaen, zoo 't broeder wonne, en Kadmus maght en gy
Bezweekt voor Argos heir, woudt gy heer vaders veste
Zien overweldigen, geweldenaers ten beste?
Zoo veele maeghden zien in 's vyants slaverny
Wechvoeren? deze kroon, daer gy uit razerny
Op vlamt, wil den Thebaen te jammerlijk bekoomen,
En uw hardtnekkigheit ten toon staet. Laet u toomen,
En dit gezeght zijn, zoon. Nu hoor' de jongste mê.
Adrast betoonde u gunst, doch slinx, op uwe bê.
Wilt gy met wapenen de hooftstadt Thebe winnen.
Genomen gy haer wont, en quaemt gewapent binnen,
Dat godt verhoede; wat voor eene zegepracht
Woudt gy oprechten? en wat naem hebt gy bedacht
Den eerstelingen van uw bloetaltaer te geven?
Op welk een' titel wort die bloetroof heengedreven
Naer Inachus? en hangt Polnyces, na den brant
Van Thebe, en 't ondergaen van volk en vaderlant,
Den beuklaer, godt ter eere, aen heilige pylaeren?
Het zy dan verre datge in Grieken wilt vermaeren
Uw' naem door zulk een stuk. Zoo d'ander u verwinn',
En uwe hoop bezwijk'; noch blijftge nietemin
Handaedigh aan dien moort, en zult naer Argos keeren,
Op dat men zegge: Adrast gy woudt ons recht verweeren,
Maer zijt rampzaligh ons ten schoonvaêr toegeleght.
Wy zijn altzamen door dees bruit en eenige echt

580 *Adrast betoonde u gunst, doch slinx:* zij wil zeggen: „'t is een slinksche, een averechtsche gunst, welke Adrastus u bewezen heeft."

584 *Gy:* de oude uitgave heeft, verkeerdelijk, *hy.*

585 *Den eerstelingen van uw bloetaltaer:* het toewijden van een offer geschiedde door denzelfden persoon, die belast was met het opzenden van gebeden aan de Goden. Gewoonlijk namen de koningen die taak op zich, welke uit drie plechtigheden bestond: *χέρνιψ*, het „zuiveringswater." *οὐλόχυται*, de „zouten koek." *θρίξ*, de „haren van den kop des offerdiers afgesneden en in 't vuur geworpen."

586—589 Lees: „wat zoudt gij aan de boorden van den Inachus op de bloedige tropeeën nederschrijven: *Polynices, na Thebe in asch verteerd te hebben, wijdt den Goden deze beukelaars!* Zie een dergelijke toewijding van veroverde wapenen bij VERGILIUS, *Aen.* III, 188.

590 *Vermaeren* voor „vermaard maken."

Bedorven en verdelght. Och zoon, het kan niet faelen,
Gy zult op uwen hals een dubbel onheil haelen,
Niet erven, en met hem heensterven in verdriet.
Laet beide vaeren 't geen te veel hier overschiet:
Want 't is te bijster dat, om licht verzoenbre zaeken,
Twee broeders even dol, aldus aen 't hollen raeken.

Rey.

O goden, keert dien slagh van 't koningklijk palais.
Verleen toch Edipus een' ongesteurden pais.

Eteokles.

Nu moeder, dit is met geen woorden neêr te leggen.
De tijt verloopt vergeefs: men vordert niet met zeggen.
Hier gelt om kort te gaen, een middel van verdragh;
Dat is, men sta my toe het opperste gezagh.
Hou op, vrou moeder, my met woorden op te houden:
En gy, verzie u. Voort ter poorte uit, of wy zouden.
Kort om, gy zijt om hals.

Polynices.

Om hals? en door wiens hant?
Wie is hier zoo gehart, dat hy niet voort in 't zant
Zou ploffen nevens my?

Eteokles.

Zie toe hy staet niet verre.
Ziet gy dees hant niet?

Polynices.

'k Zieze, en weet het wel, en darre
Ronduit u zeggen, dat de ryke nimmer vecht.

Eteokles.

Zoekt gy met zulk een maght een' weereloozen knecht?

604 *Edipus*: hier voor: „'t huis van Edipus."
610 *Of wy zouden:* hier herneemt hij zich en spreekt zijn bedreiging niet volledig uit.
614, 615 Versta: „ik zie het, en durf het u wel zeggen, dat gij te rijk, te weelderig zijt om te vechten."
616 Lees: „zoudt gij, indien gij mij een bloodaard achttet, mij met zulk een legermacht komen bestrijden?"

Polynices.

Een' vorst voeght veiligheit, en niet zich fors te toonen.

Eteokles.

Gy trotst op vry geley: dat zal uw lyf verschoonen.

Polynices.

Ik eisch noch eens het rijk, en vaders errefdeel.

Eteokles.

'k Gedoogh dien eisch niet, en bewoon dit hof geheel.

Polynices.

Dat's meer dan 't uwe.

Eteokles.

Dit belieftme: ga voort buiten.

Polynices.

O heilige offerhande! ô Goden! helpt dit stuiten.

Eteokles.

Gy steekt hun naer het hart.

Polynices.

Ik bidde, hoort mijn bê:

Eteokles.

Maer zy verhooren geen' dootvyant van zyn stê:

Polynices.

En gy, ô kerken van de goôn, op witte paerden!

Eteokles.

Die u vervloeken.

617 Versta: „een koning handelt wijs, door voorzichtigheid in acht te nemen." Hij gaat voort, hem met schamperen spot te vervolgen.

625 *Goôn op witte paerden:* „Zethus en Amfion, de stichters van Thebe."

P o l y n i c e s.

'k Moet de ballingschap aenvaerden,
En ruimen 't vaderlant.

E t e o k l e s.

Dat gy verdelgen woudt.

P o l y n i c e s.

Door uwe onbillijkheit.

E t e o k l e s.

Zoek goden, daerge op bout,
By Lerne, en geensins hier.

P o l y n i c e s.

Gy weigertme te hooren
Ter vierschaer in 't gerecht.

E t e o k l e s.

Ik koom geen rijk verstooren,
Gelijk een vyant van mijn eigen vaderlant.

P o l y n i c e s.

Gy rooft mijn erfdeel.

E t e o k l e s.

En ik hoop met deze hant
U 't leven ook eerlang t'ontrooven, daerwe strijden.

P o l y n i c e s.

Och vader, hoortge niet wat ongelijk wy lijden!

E t e o k l e s.

Meer wat gy aenrecht.

627 *En ruimen 't vaderlant:* de oude uitgave heeft *ruime*, wat wel niet tegen den zin strijdt, doch wel tegen de bedoeling van Polynices, die namelijk zeggen wil, dat hij *gedwongen* 't vaderland ruimen moet.

Polynices.

Och vrou moeder, hoortge niet?

Eteokles.

Wat moeder? noemze niet.

Polynices.

Mijn stadt, ô groot verdriet!

Eteokles.

Trek heen naer Argos toe. Roep Lerne aen, en die slangen.

Polynices.

O moeder zyt gelooft. Ik ga bedroefde gangen.

Eteokles.

Vertrek terstont van hier.

Polynices.

Ik ga, het zal geschiên.
Maer laetme eerst, dit valt hardt, mijn' ouden vader zien.

Eteokles.

Geensins.

Polynices.

Ten minste dan mijn zusters, ongehuwden.

Eteokles.

Ook niet.

Polynices.

O zusters!

Eteokles.

Die van uwen krijghstoght gruwden.
Wat woeltge dus om haer, die gy beooreloogt?

640 *Dit valt hardt:* elliptisch, doch min duidelijk, voor: „het zou mij hard vallen indien mij dit geweigerd werd."

Polynices.

Nu moeder, vaer lang wel.

Jokaste.

Och zoon, mijn druk gedooght
Geen welvaert.

Polynices.

Men gedooght niet dat ik zoon magh heeten.

Jokaste.

Ik ben tot ramp gebaert.

Polynices.

Dees terghtme dus vermeeten.

Eteokles.

En ik worde ook geterght.

Polynices.

Nu zeghme eens, aen wat oort
Der stede zultge staen in 't harnas? aen wat poort?

Etoekles.

Wel waerom vraeghtge dit?

Polynices.

Daer wil ik op u passen.

Eteokles.

Dat lustme mede.

Jokaste.

O zoon, waer toe zijtge opgewassen!
Het is gedaen met my. Och zoon, wat recht gy aen!

Eteokles.

De tijt zal 't leeren.

Jokaste.

Och 'k zie vaders vloek u slaen.

Polynices.

Laet storten 't gansche huis.

Eteokles.

Hoe lang zal 't zwaert noch rusten?

Polynices.

Ik neem noch eenwerf al de goden, en bewusten
Van 't onrecht, en het lant, dat my ter weerelt braght,
Tot tuigen. Ik gedoemt, als balling, wort veracht,
Gelijk een slaef, en niet als uit een' stam gesprooten,
Een telgh van Edipus, uit vaders hof gestooten.
O Stadt, wat onheil komt u over! wijt het hem.
Onwilligh quam ik, en onwilligh drijftme uw stem
Ten hove uit. Febus, wien de heirbaen is geboden
Te hoeden door uw wacht, speelnooten, hoven, goden,
En beelden van de goôn, met offeren gedient,
Vaert al te zamen wel. Ik langer niemants vrient,
Weet naulijx of men my na dezen zal gedoogen
U aen te spreeken, en te komen onder oogen.
Nochtans bezwijkt mijn hoop niet teffens heel en al.
'k Betrou op godts geley, zoo dees geraekt ten val,
Dat ik heer vaders rijk bezitten zal rechtvaerdigh.

Eteokles.

Vertrektge niet terstont: want vader achte u waerdigh
Uit inzicht met dien naem te noemen, dit blijkt klaer,
Van Polynices, dat is twistberokkenaer.

REY.

Keer.

Toen hier Kadmus dwaelde,
Buiten Tyrus staet,
Naer een rustplaets taelde

672 De naam *Polynices* beteekent: „(die) *vele twisten* („heeft" of „berokkent").
675 *Taelde*: d. i.: „verlangend uit."

Met Apolloos raet,
Zagh hy, tusschen heggen,
En het groene lant,
Eene vaerze leggen,
Noit van huismans hant
Onder 't juk gedwongen,
Daer men Dirces bron
Ziet met vochte tongen
Lekken in de zon
Schoon bebloemde kanten.
Daer nu Thebe rijst
Groeiden aêr en planten
En wat honger spijst.
Semel, hier bekropen
Van den godt Jupijn,
Tot haer in geslopen,
d'Oirzaek van den wijn
Bacchus quam te baeren,
Die, een teder kint,
Opgewieght, zy garen
In groen eiloof wint.

Tegenkeer.

Hier lagh voor zijne oogen
d'Ysselijke draek,
Krullende en gebogen,
Houdende de waek
Aen den stroom vol schrikken.
Waer het schrikdier 't hooft
Draéide met zijn blikken,
Daer men 't water rooft.
Kadmus, die lantvlughtigh

695, 696 *Zy garen in groen eiloof wint:* dat Semele haar kind in eiloof gewonden zou hebben is in strijd met het verhaal van Ovidius, *Metam.* III, vs. 251, volgens hetwelk Semele, toen zij zwanger was, door den bliksem van Jupiter ongelukkig gedood werd, die haar onvoldragen vrucht zoo lang in zijn dij bewaarde tot die voldragen werd.

702—704 Versta: „waar het schrikdier overal den kop wendde en met zijn dreigenden blik keek naar de zijde, waar zich iemand vertoonde om water te putten."

705 *Lantvlughtigh:* voor „die uit zijn land gevlucht is."

Goden offren wil,
Putte hier godtvruchtigh,
Greep een' steen al stil
Met zijn sterke handen,
Klonk den draek zoo fel,
Op het hooft, vol tanden,
En door 't hoogh bevel
Van Minerf hervatte
Hy den slagh verhit,
Dat het brein uitspatte,
Zaeide toen 't gebit
In deze akkervoren,
Die hem krijghsvolk baert,
't Welk, terstont in toren,
Schrap met schilt en zwaert,
Elk om 't eerst verwoeder,
Zijnen vyant deert,
Die in zijne moeder
d'Aerde wederkeert.
Al de gront, bewassen
Van het graen, dreef voort
Voor den wint by plassen,
Root van broedermoort.

Slotzang.

Epafus, van ons godinne
Iö, en Jupijn geteelt,
'k Roep uw godheit aen uit minne
In Fenicisch, dat niet scheelt.
Hoor, ô Iö, ons gebeden
En ontferm u over 't lant,
Van uwe afkomst eerst betreden
En gebout, en rijk beplant
Van Proserpine, en gekoestert

719—728 De krijgslieden namel., die uit de tanden van den draak gesproten waren, brachten elkander om het leven.

729 *Epafus*: deze, ons reeds uit den *Faeton* bekend, was de vader van Lybyë, uit welke Agenor, de vader van Kadmus, gesproten was.

732 *Dat niet scheelt:* omdat Epafus toch evengoed Fenicisch als Grieksch verstond.

Van de graengodin, vol vier,
Die den gront der aerde voestert.
Zent de maght der goden hier:
Want de godtheên zijn genegen
Elk te helpen. Zentze neêr,
Die, op drysprong en op wegen,
Zich met nachtlicht in haere eer
Laeten zetten van de schaeren.
Laetze toch dit lant bewaeren.

Eteokles.

Ga hael Meneceus zoon, mijn' moeders broeder, hier,
Heer Kreon, dat ik met hem spreeke, op wat manier
Men dezen staet, waeraen ons allen is gelegen,
Best redden kan, eer elk met slaghzwaert, schilt en degen
Zich in slaghorde stelle, en vechte hant aen hant.
Maer Kreon komt van zelf ten hove van dien kant,
En vrijt u voor dien last.

Kreon.

Heer koning, stut der vromen,
'k Was al een wijl belust met u ter spraek' te komen,
Toen ik de ronde, langs den hoogen muur, voltrok.

Eteokles.

En ik om u te zien: want Polynices wrok,
Nu kenbaer, heeft de hoop van 't vreverdragh verdreven.

Kreon.

Hy, trots op schoonvaêr, schijnt om Thebe niet te geven:
Doch dit blijf 't hoogh beleit der goden toevertrout.
Nu koom ik raetslaen op het geen de vyant brout.

Eteokles.

Wat 's dit? 'k versta u niet.

744 *Met nachtlicht:* de dienst van Proserpina had bij nacht plaats.

752, 753 Met andere woorden: „'t Hoeft niet, want daar komt de man, dien ik wou laten roepen, zelf al aan."

753 *Vrijt u voor dien last* voor „ontslaat u van dien last."

758 *Trots op schoonvaêr* voor „trotsch" of „steunende op *zijn* schoonvader Adrastus."

Kreon.

Ik kreegh een' Griek gevangen.

Eteokles.

't Gaet wel. Wat bootschapt hy? Ik hoore met verlangen.

Kreon.

Dat Argos hier terstont de stadt bestormen zal.

Eteokles.

Dit moet men wederstaen, en stuiten voor de wal.

Kreon.

Uw jongkheit ziet niet hoege uw' vyant moet beknellen.

Eteokles.

Men streef ter poorte uit, en winn' velt om volk te stellen.

Kreon.

De vyant is te sterk, en wy een klein getal.

Eteokles.

Zy vechten met den mont. Hun harten poplen al.

Kreon.

De faem van Argos klinkt door Grieken met trompetten.

Eteokles.

'k Wil 't leger, schroom niet, in een enkel bloetbadt zetten.

Kreon.

Zoo dit gelukken wou: maer zulk een stuk lijdt last.

Eteokles.

Niet binnen dezen muur te blijven, stelle ik vast.

778 Eteokles wil zeggen: „dat, bij nacht, hij de beste kans heeft, die zijn slapenden vijand overvalt (wekt);" doch hij drukt zich niet zeer dnidelijk uit.

Kreon.

Aen zege raekt men door den raet van wijze mannen.

Eteokles.

Raetge op eene andre wijs den vyant aen te rannen?

Kreon.

Op alle wijzen, eer de veltslagh wort gewaeght.

Eteokles.

En ofwe hem by nacht verrasten onversaeght?

Kreon.

Viel 't avrechts uit, wat raet om weder af te trekken?

Eteokles.

De nachtkans, even schoon, acht veilighst hem te wekken.

Kreon.

't Is zorghelijk zich 's nachts te waegen in gevaer.

Eteokles.

En of men 's middaghs loos de krijghskans greep by 't haer?

Kreon.

't Zou hem verbaezen: maer men dient zich kant te zetten.

Eteokles.

De stroom van Dirce zou het vlughten hem beletten.

Kreon.

Den muur beschermen is geraedener dan slaen.

Eteokles.

De ruiterbende rande om strijt het leger aen.

781 *Men dient zich kant te zetten* voor „men dient zich voorbereid te toonen."

Kreon.

De wagenburgh beschut hun leger, als een veste.

Eteokles.

Hoe dan toe? geeve ik hun heel Thebe liefst ten beste?

Kreon.

Dit niet, maer overweegh wat tijt en staet vereischt.

Eteokles.

Wat raet ontbreekt'er noch, die waert is overpeist?

Kreon.

Men vreest een zevental krijghshoofden over allen.

Eteokles.

Van kleen belang. Wat last is hun te beurt gevallen?

Kreon.

De zeven poorten op te stormen met gewelt.

Eteokles.

En wat betaemt ons nu, eer onze krijghshoop smelt'?

Kreon.

Beveel een zevental de poorten te verweeren.

Eteokles.

Slechts zeven? of hun volk, vol moedts om storm te keeren?

Kreon.

Laet hen de jeught gebiên, de bloem der burgery.

786 *Hoe dan toe?* zoo in den *Lucifer*, vs. 1550:
Hoe nu toe! *Ben ick dan Godts stedehouder niet?*

788 *Die waert is overpeist* voor „die waard is, overpeinsd, overwogen te worden." Vondel bezigt gaarne dezen vorm.

Eteokles.

Ik vat uw' zin, om storm te schutten van party.

Kreon.

Elk hopman neeme een hulp. Veele oogen zien veel verder.

Eteokles.

Zal ik op sterkheit zien of wijsheit van den herder?

Kreon.

Op beide t'zamen: want een man gaet een mans gang.

Eteokles.

Men vaer zoo voort. Ik ga, wy toeven hier te lang
In stadt, om zeven elk aen eene poort te stellen,
Daer 's vyants stormers op de poort hun speeren vellen.
De tijt gehengt niet dat men hen by naemen stelt.
De vyant rukt vast naer de muuren uit het velt.
Laet ons bezetting spoên: het is geen tijt te toeven.
Och of mijn broeder my bejegende: 'k zou proeven,
Hem, die zijn vaderlant belegert houdt, en tart,
Recht voor de vuist een speer te stooten in het hart.
Zoo moght hy zijne booze en snoode ziel uitspuwen.
Draegh zorgh dat Hemon met Antigone magh huwen,
Uw zoon aen zuster, of my sterven viel ten deel.
De bruitschat, haer belooft, blyve in zijn kracht geheel.
Gy zyt vrou moeders broêr. Ay laetze niet verlegen.
Men onderhouze, als 't past, van uw' en mijnent wegen.
De vader, blint by zijne en niet by mijne schult,
Verwijte dit zich zelf'. Hy die krankhoofdigh brult,
Zal ons met zijnen vloek misschien te gronde smijten.
Dit eenigh schort ons noch, in 't midden van dit wrijten,
Te hooren 't wichlen van Tiresias. Ik zal
Uw' zoon Meneceus, uw' heer vader ten geval'
Aldus genoemt, om dien waerzegger heenezenden:
Want hy heel gaerne spreekt met u, zijn welbekenden.
Onlangs beschimpte ik zijn waerzeggery, waerom

811 *Of my sterven viel ten deel:* ingeval ik mocht omkomen.

Hy pruilt. Nu laet ik u, ô Kreon, al den drom
Des volx bevolen. Dient de krijghskans my ten beste,
Laet Polynices niet begraven voor de veste.
Indien ook iemant hem begrave in 's aerdtrijx schoot,
Die boete dit misdrijf, dien laster, met de doot.
Dit hoort gy. Ik ga voort met mijne lijfwacht spreeken.
Gaet heene, ras gaet heene, en brengtme, om my te wreeken,
Mijn' schilt, mijn harrenas, op dat de wraek met lust
Ons voere naer den storm, in 't harnas uitgerust.
Wy bidden d'oppersten, die wijs de staeten stutten,
Datze ondertusschen toch de poort en muur beschutten.

REY.

Keer.

O forsse vader Mars,
Wat moortlust drijft u bars
En fors naer bloet en wapen?
Kunt gy geen wellust raepen
In Bacchus keteltrom,
En lust u in geen' drom
Den bloemkrans, d'eer der lente,
Te draegen uit gewente,
Te blazen een schalmey,
In 's wijngodts blijden rey,
En andre feestvriendinnen
Van zoete zangerinnen?
Maer met den helm op 't hooft,
Door een klaeroen verdooft,
Alle Inachijnsche knechten
Te prikklen om te vechten,

828 *Dien laster:* hier wordt het woord wederom gebezigd in den zin van: „overtreding."

833 *d'Oppersten:* er staat in 't Gr.: *εὐλάβεια:* dat evenzeer „de voorzichtigheid" als „de vrees" beteekenen kan.

839 *Bacchus keteltrom:* de „tamboerijn of rinkelbom."

845 *Andre:* de oude uitgave heeft hier *ander,* hoedanige verkorting van *andere* niet gebruikelijk is en bij Vondel ook nergens voorkomt. Mis. schien ook moet men „onder" lezen.

849 *Inachijnsche knechten:* Inachus, de vader van Iö, was de stichter van Argos geweest.

Te blaeken 't oorloghsbloet
Met schilt en blixemgloet?
Waerom geen wijngertspeeren
Gezwaeit, met pantherskleêren
Omgort, ten wulpschen dans?
Maer zet u in den trans
Van uwen oorloghswagen,
En langs Ismeen gedraegen,
Hitst Kadmus draekenbloet
Aen Argos volk verwoet,
En komt met krijghsvolk stooren
Amfions poort en toren,
Gebout met zang en lier
Van steen. Wat lust u hier
Rondom in droeve kanssen
Den harnasdans te danssen?
Och tweedraght, streng van zin,
Een wrijtende godin,
Schent Labdaks bloet en benden
Aen een met veele elenden.

Tegenkeer.

Citheron, voestervrou
Der jaght, Dianaes bou,
Zoo ruigh van groene lokken,
Bedekt van wintervlokken.
'k Wensch gy Jokastes kroost,
Berooft van hulp en troost,
En met een' priem doorslagen,
Noit voede, om ons te plaegen:
En had het berghdier Sfinx,
Een maeght gelijk, en slinx
Op eenen bergh gezeten,
Door Plutoos nijt gebeeten
Op ons, noit uit den poel
Gerezen, en 's lants stoel
Dat ongeluk gebrouwen
Met raetselen t'ontvouwen,

853 *Wijngertspeeren:* fraaie vertaling van „*thyrsus.*"
Tegenkeer: dit woord ontbreekt in de oude uitgave.

Vol dubbelzinnigheit,
Van Thebe droef beschreit;
En had het Kadmus neven
Niet zulk een' klaeu gegeven,
Geslingert in de lucht,
Daer ziel op ziel om zucht.
Nu worden Edips zoonen,
In twist om 's vaders kroonen,
Gereeten en geschokt.
De bloetschant duurt verstokt.
Zoo spruiten kindersmetten,
Gedoemt by alle wetten.
Der oudren vloek en vlak
Geeft dezen stam dien krak.
Jokaste raekte aen 't kinderbaeren,
Won zoons, die heur mans broeders waren.

Slotzang.

Doorluchtige landou,
Wat waertge, vry van rou,
Gelukkigh, toen ons klonk in d'ooren
Dat u eene afkomst was geboren
Uit draeketanden, d'eer
Van Thebe, toen weleer
De goden om Harmoni quaemen
Op haere bruiloftsfeest verzaemen.

889—892 De rei wil zeggen: „en had de Sfinx niet met haar klauwen de nakomelingen van Kadmus (de Thebanen) opgegrepen en hoog in de lucht geslingerd, wat zoo velen op tranen kwam te staan."

893 *Edips zoonen:* voor *Filippus* kan, bij verkorting, *Filips* gezegd worden, omdat de tweede sylbe van dit woord lang is en de *u* in de derde nauwelijks in de uitspraak gehoord wordt; doch in *Edipus* heeft het tegenovergestelde plaats: de tweede sylbe is kort en de *u*, die tot het zakelijke deel der samenstelling behoort, kan niet worden weggemoffeld, zoo lang men in onze taal de Franschen niet wil navolgen, die de staarten van Grieksche en Latijnsche woorden willekeurig wegsmijten en *Edipe* zeggen, gelijk *Aristote* voor *Aristoteles.*

909, 910 De Goden en Godinnen, en in 't bijzonder de Muzen en Gratiën, woonden de bruiloft van Kadmus en Harmonia bij. Zie THEOGNIS, *sect.* V, 15. APOLLODORUS verhaalt, dat alle Goden den hemel verlieten te dier gelegenheid, om den wille van Harmonia, dochter van Mars en van Venus.

Amfion zong voorheen
En speelde steen aen steen,
En boude Thebes muur, met boomen
Beplant, op d'oevers van twee stroomen,
Daer Dirce kruiden laeft,
Ismenus daelen schaeft,
De herder vrolijk 't vee geleide
In vruchtbre en vette klaverweide.
Wat waertge zaligh toen
Hier Iö in het groen,
Gelijk een koey, met andre koeien
En gladde hoornen eerst ging loeien,
En Kadmus stam, haer lief,
Tot koningen verhief,
En deze stadt, verrykt door schatten,
Noch bloeide, en naulijx kon omvatten
Haer dappren, groot geacht,
Een kroon van haer geslacht.

Tiresias.

Nu dochter, leime voort, gelijk gestarnte in 't zeilen
Den zeeman, en verstrek, om niet in 't gaen te feilen,
Den blinden voet een oogh. Ga voort langs 't effen padt,
Om niet te struikelen. Gy weet hoe dra ik mat
En moede ben. Uw hant aenvaerde deze bladen,
Dit tafelet, waerin ik onlangs in 't beraeden,
Op Delfis dryvoet in de kerk gezeten, schreef
De spelling van de pen, waerop ik wichle en zweef.
Nu zegh, Meneceus, zoon van Kreon, zeghme, moeten
Wy verder voortgaen: want mijn wankelende voeten
Bezwijken, en het been wil naulijx langer voort?
Hoe verre zijnwe noch van vaders hof en poort?

Kreon.

Tiresias, ay rust: gy zijt alree gekomen
By uwe vrienden. Zoon, ay stut, om niet te schroomen,

934 *Tafelet:* vertaling van 't Lat. *tabula* en waarvoor de Franschen *tablettes* zeggen: *tafelet*, van *tafel*, is even wettig en bruikbaar als *trompet*, van *tromp*.

936 *De spelling* voor „de voorspelling."

Den ouden blinden stok: want out gebeente kraekt,
Als oude wagens, en zoekt steun, en wort vermaekt
Met elx hantreiking.

Tiresias.

Hier ben ik op uw behaegen,
O Kreon. Wat 's uw wil?

Kreon.

Ik weet het. Laet de vlaegen
Van uw vermoeitheit eerst bedaeren. Schep eerst lucht.
De gangk heeft u vermoeit.

Tiresias.

Ik [hoorde gy 't gerucht?]
Quam gistren t'huis geleit uit Attika, heel moede,
Daer Mavors op de been, afgrijslijk raesde en woede,
De vorst Eumolpus door het winnen van den slagh
Athene aen zege holp: daer ik van 't hoogh gezagh
Uit 's oorloghs roofschat rijk en rustigh wiert beschonken.

Kreon.

Het voorspook van dien slagh heeft ons in 't oor geklonken
Met lust: want zoo gy ziet dees staet wort aengetast
Van eenen krijghsorkaen, Thebaeners tot een' last.
Eteokles trekt nu gewapent, om te stuiten
De maght van Argos, ons aenrandende van buiten.
Het portme uit uwen mont te hooren en verstaen
Het nootlot van de stadt, en hoe dit zal vergaen.

Tiresias.

Indien 't Eteokles my vergen quaem, 'k zou zwijgen,
En hy stadts avontuur uit mijnen mont niet krijgen:
Doch 'k wil, ô Kreon, u dit melden kort en klaer.
Het vaderlant stak lang in dit gebroeit gevaer,

950—952 Wat Vondel hier Tiresias laat zeggen, is verward en onjuist. Er staat in 't oorspronkelijke, dat die van Athene in oorlog waren met Eumolpus, koning van Thracië, en dat Tiresias hun een schitterende overwinning bezorgde.

Al sedert Laius quam, in weêrwil der bevelen
Des hemels, kinders uit dit huwelijk te teelen,
Waer door de zoon, helaas, zich smette in moeders schoot:
En dat uitrukken van zijne oogen, bloedigh root,
Is ’t eigen werk der goôn, ten spiegel van de Grieken.
De zoonen meenende dat met zijn snelle wieken
De tijt dit slijten zoude, en zy godts gramschap vliên,
Bestaen een schendigh stuk, en, zonder eer te biên
Den droeven vader, gaen hem in den kerker steeken.
Hy, gansch verwildert, braekt, om dit schandaal te wreeken,
Verwate vloeken op dit huis, en hoogh en leegh.
Toen ik dit aenwees, en de waerheit niet verzweegh,
Most ik, in ste van loon t’ontfangen op mijn dagen,
Den schrikkelijken haet der broederen verdraegen.
Nu zulllenze alle bey door hunne hant vergaen,
En klampen moort op moort, de wapens ’t velt beslaen
Van Thebe en Argos, die elkandere overrompelen,
De huizen diep in rou tot over d’ooren dompelen.
En gy, befaemde stadt, leght in den gront gevelt,
Ten zy men vast geloof, het geen mijn mont u spelt,
Hoewel vry spade. Het geraedenste van allen
Waer Edipus geslacht te keeren uit de wallen:
Dewijl hy ’t vaderlant, en zijner vadren erf
Inwikkelde in zijn’ vloek, hun allen ten bederf.
Naerdien ’t gelukkigh voor ’t rampzaligh lot moet strijken,
Zoo spaerde ’t nootlot noch een’ vondt, om ramp te wijken:
Doch aengezien ’t gevaer my d’ uitspraek streng verbiet,
En ’t ampt des wichelaers, zich zelven tot verdriet,
Zijn vaderlant niet magh recht uit ten beste raeden,
Zoo zegge ik slechts, vaer wel, en kieze deze paden.
Ik, slechts het minste lidt des lichaems van den staet,
Getroostme al wat’er koom’. Wat scheelt het my hoe ’t gaet!

975 *Op dit huis:* in de oude uitgave staat verkeerdelijk, *op dit t’huis.* *En hoogh en leegh* voor „van boven tot beneden,” of, wil men, „in alle deelen.” De uitdrukking *bij hoog en laag.* die men thans wel hoort, heeft met de hier gebezigde niets gemeens, en beteekent: „bij hemel en hel.”

996 *Wat scheelt het my hoe ’t gaet:* deze uitdrukking zou een koele onverschilligheid bij Tiresias onderstellen, die in den zin van ’t oorspronkelijke geenszins ligt; wij lezen aldaar: „hoe zou ik het ontgaan kunnen?”

Kreon.

Blijf, oude vader, blijf.

Tiresias.

Laet los, gy houdtme tegen.

Kreon.

Waerom verlaetge my?

Tiresias.

Gy miste al lang godts zegen.

Kreon.

Ontvou waer in het heil van volk en lant bestaet.

Tiresias.

Dan zoudt gy 't wenschen niet te weeten in der daet,
Het geen gy enkel wenscht met kennis t'overweegen.

Kreon.

Wil ik niet weeten waer 's lants heil in is gelegen?

Tiresias.

Is 't enkel dan uw wil dat wy hier ront in gaen?

Kreon.

Wat is'er daer men meer ernsthaftigh naer zou staen?

Tiresias.

Zoo zal ik u bescheit van zekre godtspraek geven.
Maer zeghme eerst waer uw zoon Meneceus is gebleven,
Die my nu herwaert braght.

998 *Gy miste al lang godts zegen:* lees hier, in antwoord op Kreons vraag: „niet ik, maar uwe fortuin (verlaat u)."

999 *Het heil van volk en lant: heil* heeft hier de beteekenis van *salus*, „behoud, redding, uitkomst."

Kreon.

Hy staet aen uwe zy.

Tiresias.

Laet hem vertrekken, eer ik 't nootlot u bely.

Kreon.

Het is mijn zoon. Hy zal 't geen gy verbiet niet mellen.

Tiresias.

Zal ik dan dat hy 't hoor' 't genaekende voorspellen?

Kreon.

Hem lust te hooren wat den staet ten beste strekt.

Tiresias.

Zoo hoor wat 's hemels mont tot Kadmus heil ontdekt.
Uw zoons Meneceus doot kan slechs dees stadt bewaeren.
Nu hoortge 't geenge wilt dat wy u openbaeren.

Kreon.

Wat zeghtge, vader? och wat spraek, wat woort is dit!

Tiresias.

Zoo staet het vast gestelt. Dit's nootlots eenigh wit.

Kreon.

Wat meltge al jammers met een woort op 't allerleste!

Tiresias.

Voor u alleen, maer al de stede en 't volk ten beste.

Kreon.

'k Versta noch hoor dit niet. Dees godtsspraek raektme niet.

1018 *Voor u alleen:* d. i.: „een jammer, een ramp, die u alleen treft"

1019, 1020 Kreon meent hier, zoo ik 't oorspronkelijke wel vat, nagenoeg te zeggen: „ik wil met uw godsspraak verder niets te doen hebben en zorg in de stad zulke nare dingen niet te verspreiden." — Hierop sluit dan ook het verwijt, dat Tiresias, in vs. 1021, hem doet, dat hij, die eerst zoo sterk er op aandrong, het orakel te weten, er nu niets van hooren wil.

Wat my belangt, de stadt zy verre van verdriet.

Tiresias.

Dit's niet de zelve man. Hy durf zijn woort onteeren.

Kreon.

'k Vertrek terstont, en kan uw wichelkunst ontbeeren.

Tiresias.

Kan waerheit niet bestaen, ten zyze uw ooghmerk dien'?

Kreon.

Nu bidde ik, oude man, ootmoedigh aen uw knien.

Tiresias.

Ay bidt niet: gy begeert het geen men niet kan keeren.

Kreon.

Zwijgh stil: zwijgh stil: hou op dit onder 't volk te leeren.

Tiresias.

Onbillijk eischtge 't geen geen vroome zwijgen magh.

Kreon.

Hoe dan? zult gy mijn' zoon voort helpen met dien slagh?

Tiresias.

Dat raektme niet. Ik leere elk nootlots wil beseffen.

Kreon.

Van waer zal zulk een slagh my en mijne afkomst treffen?

Tiresias.

Gy vraeght, en wijst den wegh ter spraeke. Hoor de zaek.
Men slaghte uw' zoon, ten zoen van d'aerde, daer de draek

1029 *Ik leere elk nootlots wil beseffen* voor „ik verkondig den wil van het noodlot aan een iegelijk."

Uit sproot in een spelonke, en Dirces bron behoede.
Een oude wrok van Mars op Kadmus, die lang broede,
Ter wraeke van dees slange, eischt dit van uwe hant.
Voltrektge dit, godt zal dit gansch Thebaensche lant
Beschermen in den noot. De koestrende landouwe,
Die krijghsmans teelde uit klay, zal om uw bede en trouwe
Aenvaerden bloet voor bloet, en vrucht voor vrucht ten
[zoen.
De jongling van 't geslacht, geboren uit het broên
Van draeketanden, wort gedaeght om 't leet te boeten.
Gy en uw draekezaet zult dit bezuuren moeten.
Het huwelijk verbiet dat Hemon, zonder vlek
Van byslaep, doch verlooft, den offereisch voltrekk'.
Meneceus schiet alleen noch over van hun allen:
Wort dees geoffert, hy zal lant en stadt voor vallen
En ondergaen behoên, alleen door zijne doot,
De heirkracht van Adrast wechdrijven stoot op stoot,
Met gruwelijk verlies van volk, ter eeuwige eere
Van Thebe, als lant en stadt hierover triomfeere.
Nu wort u, Kreon, keur gegeven, of uw' zoon
Te bergen, of de stadt te houden op den troon.
Dat 's al wat ik u kan ontvouwen. Manto, daetelijk
Naer huis met my: de kunst der wichlerye is haetelijk.
Wie den raetvraegende zijne ongelukken spelt,
Is onbemint. Wie valsch slechts logens vent om gelt,
Quetst zelfs de goden, uit ontzagh voor groote heeren,
O Febus, u alleen betaemt het profeteeren,
Naerdienge niemant schroomt.

Rey.

Hoe, Kreon? hoe, waerom?
Gemompelt binnen 's monts? Hier staenwe al even stom.

Kreon.

Wat zal men zeggen van dit wichelen? dees rede
Blijkt klaer: maer nimmer zy mijn' zoon, ten zoen der stede,

1043—1045 De zin dezer regels is: „daar Hemon getrouwd is, is hij — al moge hij dan nog geene gemeenschap met zijne vrouw gehad hebben — niet rein genoeg meer, en schiet er (uit het geslacht van Kadmus) geen zoenoffer over dan Meneceus.”

1053 *Manto:* de dochter en leidsvrouw van Tiresias.

Met vaders wil ter doot gelevert: neen, ô neen.
Zijn kinders minnen, staet in ieders hart gesneên.
Hun slaghten voor het volk, is zonder eenigh voorbeelt.
Lof trekken uit zijn bloet wort snoot by my geoordeelt.
Maer ik, nu out en kout, ontzie niet met een' moedt
Den vloek des vaderlants te wasschen met mijn bloet.
Mijn zoon, eer dit gerucht zich over Thebe spreie,
Schoon dees niet ydel spelt, vlught flux op mijn geleie
Uit Kadmus lantgebiet: want dees waerzegger zal
Dit roepen door de stadt, en onder 't zevental,
Beschermers, hoofden der Thebaensche burgeryen.
Indienge tijdigh vlught zoo zultge uw lijf bevryen.
Verrast men ons, zoo zijtge om hals, en kout en stijf.

Meneceus.

Waer heene best gevloôn? waer neeme ik mijn verblijf?

Kreon.

Heel verre uit 's lants gebiet.

Meneceus.

U past het te gebieden,
En my te hooren.

Kreon.

Gy moet flux naer Delfis vlieden.

Meneceus.

O vader, waer gevloôn?

Kreon.

In Etolye.

Meneceus.

Waer
Best neêrgeslagen?

Kreon.

In Thesprotie.

Meneceus.

Of in 't naer
En heiligh kerkwoudt van Dodone?

Kreon.

Zonder beiden.

Meneceus.

En wie beschutme daer?

Kreon.

Godts gunst zal u geleiden.

Meneceus.

Maer wie schiet gelt?

Kreon.

Ik zelf.

Meneceus.

Ik vatte vaders zin.

Kroen.

Ga heene.

Meneceus.

Maer ik moet Jokaste, mijne min,
Uw zuster [die my, noch een wees, opvoede en zooghde,
Met haere borsten, eer de melk en mam verdrooghde,]
Eerst kussen, dan de stadt naer mijne maght geredt.

Kreon.

Ga heene, bergh uw lijf: u dient hier geen belet.

Meneceus.

Gy vrouwen hoorde hoe ik met een looze rede
Heer vaders hart ontlaste, en stilde op zijne bede,
Toen hy my eenen schrik aenjaegen woude, en voort,
Berooft van naem en faem, verdrijven uit de poort:

1082 *Godts gunst zal u geleiden:* een uitdrukking, die in den mond van een Heiden geen beteekenis heeft. Er staat in 't oorspronkelijke: „een Godheid zal u geleiden;" t. w.: „de Fortuin, 't goed geluk." Zie de aant. op vs. 998.

Doch 'k zal den ouderdom verschoonen, tot zijn voordeel.
Mijn jongkheit kan geensins van een bezadight oordeel
Ontschuldight worden, zoo 'k door heiloos lantverraet
Mijn moeder, 't vaderlant, in haeren noot verlaet.
Ik gá dit lant van vreeze ontlasten, en mijn leven
En bloet, ten dienst van Thebe en 't volk, ten beste geven:
Want welk een schande is 't, zoo alle andren, onverplicht
Aen hemelsch nootlot, en orakels, en gezicht,
Met schilden aen den arm, voor vaderlant en erven,
By poort en toren, niet ontzien de doot te sterven,
En ik mijn' vader, broêr en deze stadt begeef,
Uit een saechachtigh hart! want alzoo lang ik leef,
Waer ikme wende en keer, zal doorgaens my een lachter
En vuile naklank van bloohartigheit van achter
Navolgen. Neen gewis, geensins, by godt Jupyn,
Die 's hemels loop bestuurt: geensins, met geenen schijn,
By vader Mars, verhit op bloet en nederlaegen,
Die ons voorouders, 't zaet der aerde, meest verslaegen,
Ten troon des rijx verhief. Ik ga dan heene, en zal
Op hooge torens staen, op dat, na mijnen val,
Het naere draekenhol, my, teêre en jonge telge,
Naer 's wichelaers besluit, al levende innezwelge.
Dit raetslot staet nu vast, het gansche rijk ten zoen
Te sterven, eene ry van jamren te verhoên,
En eerlijk voor de stadt te scheiden uit het leven.
Stont dit in 't harte van de burgery geschreven,
Al hun vermogen op te zetten by het lant,
De steên, ontlast en vry van rampen, hielden stant.

Keer.

O vliegende gebroet der aerde,
Helsche afkomst van de slang,

1104 *Saechachtigh:* d. i.: „licht te versagen, bloode."

1105 *Lachter* voor *laster.*

1110 *Ons voorouders* voor *onze voorouders.*
Meest verslaegen: versta: „waarvan de meesten verslagen waren." Zie de aant. op vs. 1128.

1122 *De slang:* t. w.: „Echidna," een gedrocht, half slang, half vrouw, en die moeder werd van een allerbeminnelijkste familie, als b. v. den hond Cerberus, de slang van Lerne, de Sfinx, welke laatste hier met de *helsche afkomst* bedoeld wordt.

O maeght, half hont, die elk vervaerde,
Wat viel het Thebe bang,
Toen gy hooghvliegende op uw pennen,
Met klaeuwen, scherp en wreet,
Door donkre raetsels, heet op schennen,
Echions burgers sleet,
En Kadmus aenwas holpt om 't leven!
Gy slingertze in de lucht,
Daer Dirce, als glas, komt afgedreven,
Van zoo veel moorts berucht.
Wat godt het was, die moorden broeide,
Voorwaer hy was wel wreet,
Die in ontelbre moorden groeide.
't Gehuil der maeghden sneet
In ieders harte. Hier uit sprooten
De galmen, op de fluit
Gestelt, van droeve rougenooten,
Gehoort huis in, huis uit.
Maer dan ging 't op een bitter kermen,
Waer van de lucht gewaeght,
Als 't ondier, dat naer geen ontfermen
Noch medelijden vraeght,
Uit 's volx gezicht een' rukt van onder
Dan hoordenze een geluit
Zoo berst een wolk met gloet en donder
En kracht van boven uit.

Tegenkeer.

Elendige Edipus, in 't ende
Door 't wichlen van Apol,
Gestuurt naer Thebe, vol elende,
Hoe stont uwe eer toen vol!
Hoe waertge sedert zoo afschuwelijk,
Toen gy, uit blinden lust,

1128 *Echions burgers:* „de Thebanen." *Echion* was een der vijf die in 't leven bleven van de strijders, voortgebracht uit de draketanden, door Kadmus gezaaid, en die hem Thebe hielpen bouwen.
Sleet voor „deed afnemen," in bedr. zin.

1152 „Hoe hoog stondt gij toen in eere." — *Volstaan* en *in top staan* zijn woorden van gelijke beteekenis en beiden aan 't zeewezen ontleend.

Geraekte aen uw vrou moeders huwelijk,
Ten loon van 't onbewust
Ontvouwen raetzel, eene peste,
Die gruwelijk besmet
Amfions opgeboude veste.
Het licht verhoort gebedt
Des vaders, vloekende zijn neven,
Drijft hen verbittert aen
Te dingen naer elkanders leven.
O jongling, 't is geraên
En billijk voor uw lant te sterven.
Gy zult, om zulk een smert
Gelooft, een eeuwige eer verwerven;
Doch uw heer vaders hart
Bedroeven jammerlijk en deerlijk;
Maer Thebe door uw doot
Aen zege helpen braef en heerlijk.
Och of het morgenroot
De dagh eens opquaem, die ons moeder
Wou kroonen met een kroost
En dappren vaderlants behoeder,
Der droeven stut en troost!
O strijtbre Pallas, begenadigh
Ons heden, als voorheen
De draek, op uw bevel grootdaedigh
Van Kadmus trots bestreên,
Bebloet op eene steenrots berste,
Dies 't godendom gestoort
Het huis van Labdak plaeghde en perste
Met endeloozen moort.

Bode.

Sluit op de hofpoort, hou: sluit open, hofpoortier,
Sluit open, zegh ik: roep vorstin Jokaste hier.

1164 *O jongling:* dit wordt tot Meneceus gezegd.

1173, 1174 *Die ons moeder wou kroonen met een kroost:* lees: „die ons tot moeder wilde kronen, die ons tot blijde moeder wilde maken van een kroost" enz.

1179, 1180 *Grootdaedigh van Kadmus trots bestreên:* een der beide adverbia zou hier als een overtollige stoplap kunnen gemist worden.

Befaemde, aen Edipus verknocht door echte trouwe,
Koom uit, al is het spade. Ontsla uw hart van rouwe.
Laet vry uw droef geklagh nu vaeren. Hoorme toch.

Jokaste.

Hoe ducht ik datge my bedrukte vrouwe, och och,
Een leide maer brengt van Eteokleesche rampen
En doot. Gy zijt gewoon aen zijne zy te kampen,
En 's vyants pylen af te schutten op den schilt.
Welaen zegh op. Hoe is 't gelegen? 't harte trilt.
Laet hooren. Wat's'er nieus? zegh op: is hy gebleven,
In 't barnen van den strijt of niet, en noch in 't leven?

Bode.

Hy leeft. Dit is het niet dat u te schroomen staet.

Jokaste.

Verhael hoe 't met den muur en zeven poorten gaet.

Bode.

Zy staen. Het gaet noch wel. Zy staen noch overende.

Jokaste.

Is dan de kans gewaeght in 't velt met Argos bende?

Bode.

Gewaeght, en Kadmus heeft Mycene neêrgevelt.

Jokaste.

Zoo leeft Polnyces noch? Dit 's 't eenigh datme ontstelt.

Bode.

Uw zoonen leven noch.

1191 *Een leide maer:* „een droevige tijding." *Leide* of *leede* is „leedverwekkend."

1191, 1192 *Eteokleesche rampen en doot* voor „rampen en dood, aan Eteokles overkomen." De uitdrukking is ontaalkundig.

1195 Vergelijk *Gysbreght van Aemstel* vs. 1075.:
Wat tijding brengtghe toch. Zegh op, is hy gebleven?

Jokaste.

Godt geve u wel te vaeren.
Nu zeghme toch: wat maght kon wal en poort bewaeren
Voor Argos aenval, op dat ik, in 't hof gekeert,
Den ouden blinden troost' dat onze stadt niets deert?

Bode.

Na dat Meneceus op den muur, getroost te sneven
Voor 't vaderlant, zijn' strot den dootsteek had gegeven,
Zette uw manhafte zoon de zeven troepen knap
In hun slaghordens, en zoo veele hoofden schrap,
Om al de Griexe maght te keeren vroom en schrander.
Daer stont vaen tegens vaen, en stander tegens stander,
De hulptroep by der hant, of ergens aen een' oort
De muur bezwijken moght, of torentrans, of poort.
Terstont wort by de stadts bezittinge vernomen
Hoe Griexe beukelaers, als blixems, schittren komen
Van den Teumessischen zantheuvel, vaen by vaen.
Zoo rukkenze gezwint op Thebes graften aen.
Toen stak'er schichtigh een geklank van velttrompetten
En veltgeschrey op, uit het heir, dat aen quam zetten,
Ook van de vesten: en het eerste stormgewelt
Was op de lantpoort van Neïta toegestelt.
Hier voerde een Arkas, zoon der boschmaeght Atalante,
De schiltpadt aen en schilt, waerinne zy zich kante
En spitste op 't wilde zwijn, dat zy ter aerde schoot.
Amfiaraüs, een waerzegger, tuk en snoot,
Voerde offervee met zich op zijne hooge raden,
En een rondas, niet trots met wapenprael beladen.
Door hem wert Pretus poort afgrijslijk aengerant.
De vorst Hippomedon hiel met zijn stormers stant
Aen d'Ogygeensche poort, met eenen schilt vol oogen,
Of open, als gestarnt, ter kimme uit aengetogen,
Of toegeloken met der starren ondergangk,
Als Argus stervende 't gezicht look dootsch en krank.
De Homoloische poort zagh Tydeus fel genaeken,

1226 *Snoot:* dat *snoot* staat hier alleen om 't rijm. Integendeel blijkt uit den volgenden regel, dat Amfiaraüs een vroom man was.

1227 *Raden* voor *raderen*

Met zwavelvier om haer te branden en te blaeken.
Hy voerde een leeushuit, ruigh van borstlen, heel parmant,
In zijnen schilt, de torts in zijne rechte hant,
Gelijk Prometheus. Maar Polnyces dreef de raden
Naer ons Kreneesche poort, en droegh de Potniaden,
Gezwinde merriën, in zijnen beukelaer.
Het schijnt van verre dat zy dol, dan hier, dan daer,
Vast triplen om de pen, de manen luchtigh zwaeien.
Men ziet'er Kapaneus ten storm de blikken draeien
In 't vliegen naer de poort, die als Elektre heet.
Het ysre beeltwerk grimt in zijn rondas heel wreet.
Daer stont de reus, een zoon der aerde, in uitgedreven,
Die torste een heele stadt, op zijnen nek geheven,
En met een dommekracht geschroeft uit haeren gront,
Een voorspook dat dees stadt dit ook te schroomen stont.
Adrastus zocht met kracht de leste poort te klieven,
En voerde aen zijnen arm den hooghmoedt der Argiven,
Een' wreeden poeldraek, met afgryslijk addrenhaer,
Wel hondert sterk, en zoo veel slangen rukten naer,
Met opgesparden bek, de knaepen van de tinnen.
Dit zagh men klaer, toen ik Thebaensche hoofden binnen
De leus brogt van de wacht. Eerst streênze met den boogh,
En pijl, en slinger, die de steenen smeet om hoogh.
Uw zoon en Tydeus, als de kans ons aenlacht, roepen:
O zoons van Danaüs, wat toeftge met de troepen,
Der lichtgewapenden en wagenmeestren voort,
Eerze ons beschieten, fors te stormen op de poort?
Toen toefde niemant lang. Een groote hoop getroffen
Stort neder op het hooft. Een menighte komt ploffen
Van boven voor de wal, en geeft den geest heel kort,

1243 *Om de pen:* d. i.: „om de pen, die in 't gespan bijeenhoudt."

1252 *En voerde aen zijnen arm:* „en voerde, op zijn schild afgebeeld."

1254, 1255 *En zoo veel slangen,* enz. Hieruit kan men niet anders lezen, dan dat de slangen, (die op het schild waren afgebeeld), de knapen, (de Thebaansche strijders, die op de wallen stonden) van de tinnen rukten; wat klinkklare onzin is. — De bedoeling is, dat zoowel die krijgers als die draken op het schild waren voorgesteld.

1256, 1257 *Binnen de leus brogt van de wacht:* versta: „het wachtwoord te binnen bracht, (hen er mede bekend maakte)."

1259 *Uw zoon:* Polynices.

1260 *Zoons van Danaüs:* de Argiven.

En d'aerde drinkt het bloet, by beeken uitgestort.
Maer reuklooze Arkas, zoon der strijtbaere Atalante,
Doch geen Mycener, toen hy zich ten storrem kante,
Streeft naer de poort, en brult, gelijk een storremwint:
Brengt fakkel: brengt houweel, als een die Thebe, ontzint
En dol, verdelgen wil. Periklymeen, gewonnen
Van godt Neptuin, verleert terstont dien aengeronnen
Het roepen met een' steen, gerukt met volle kracht
Van Thebes muur, zoo zwaer gelijk een wagenvracht,
Dat hy het blonde hooft en bekkeneel verplette,
Het bloet de kaeken verfde, en jammerlijk besmette,
De zoon zijn moeder niet zal zien, na dit gevecht,
Een dochter van Menael, op schieten afgerecht.
Uw zoon, aldus dees poort verdaedight ziende, streefde
Naer andre poorten heen, daer elk voor Tydeus beefde,
Die, uit een' schilttroep van zijn' Kalidoonschen, met
Etolisch schutgeweer ons torenwacht verzet
Van haeren hoefslagh, en den toren, daerze weeken.
Uw zoon vergaêrtze, en drijft de schaer, alree bezweeken,
Gelijk een jaeger, weêr te rugge op haere wacht.
Wat tong kan Kapaneus uitbeelden, en zijn kracht!
Die met een lange leêr ter storrem aen komt zetten,
En schreeut: de donder van Jupijn zal niet beletten,
Dat, over graft en muur, ik recht in Thebe vaer'.
Zoo sprekende bedekt hy met den beukelaer
Zijn hooft voor eene buy van groote hagelsteenen,
En vlieght ter stormleêre op, en reukloos met de beenen
Gesteigert op de wal, treft hem de donder, dat
De gront der aerde dreunt, en loeit door al de stadt,
Van 't schrikkelijk gedruisch, dat arm, en been, en vinger
Heenspatten overal; gelijk uit eene slinger,
Het bloet ter aerde vloogh, de haerlok door de lucht,
De handen, voeten, en de leden met een vlught,

1267 *Reuklooze Arkas:* „Parthenopeus." Zie vs. 163 en 1223. Vondel heeft hier bij vergissing den naam van *Arkas* (Arkadiër), die alleen 's helds geboorteland aanduidt, voor een eigen naam genomen.

1278 *Een dochter van Menael:* Atalante, Parthenopeus' moeder, was de dochter van Schoneus, of, volgens anderen, van Jazius. Lees dus hier: „de nymf van Menale," welken naam een berg en een stad in Arkadië droegen.

1281 *Een' schilttroep:* d. i.: „een troep, met schilden gewapend."

1285 *Gelijk een jaeger:* vul aan: „het wild drijft."

Gelijk Ixions radt, omdraeiden, 't lijf geslagen,
De leên, gerabraekt van den slagh, geslingert lagen.
Adrastus, ziende hoe Jupijn hem tegenviel,
Voert flux zijn heirkracht af. De stadts bezetting hiel
Dat 's hemels gunst haer droegh, en rukte, niet te stuiten,
Met paerden, wagenen, en al het volk naar buiten,
En maeit met sabelen in 't Griexe vleesch en bloet,
Een yslijk schouspel, al te deerlijk en verwoet.
Dees geeft den geest, die breekt den nek van zijnen wagen;
Daer warren d'assen, raên in stukken. Dooden lagen
Getuimelt overhoop. Dus lang beschermden wy
De torens. Wensch ons heil: 't geluk houdt onze zy:
Maer of 't geluk voortaen den burger zal bevrijden,
Dat 's Godt bekent.

Rey.

De zege is heerlijk na het strijden:
Indien de goden met den blijden zonneschijn
Van zege ons zegenden, hoe heerlijk zou het zijn!

Jokaste.

De gunst der Goden en gewenschte voorspoet toonen
Ons noch een schoon gelaet, nu 't lant en mijne zoonen
Behouden bleven: maer broêr Kreon deelt terwijl
In onze onzalige echt, berooft van zijnen stijl,
Dien lieven zoon, tot heil van stadt en lant geboren,
En hem tot hartewee: doch laetme wijder hooren
Wat beide mijne zoons nu neemen by der hant.

Bode.

Ay vraegh niet wijders. 't Gaet dus verre wel in 't lant.

Jokaste.

Gy jaeghtme schrik aen. Neen, gy moet het al ontvouwen.

1317, 1318 *Kreon deelt terwijl in onze onzalige echt:* versta: „de vloek, die op mijn bloedschandige verbintenis met Epidus rustte, treft ook Kreon." Men lette, dat Vondel *echt* hier vr. maakt.

1318 *Stijl:* stut, staf.

Bode.

Ist niet genoegh dat beide uw zoonen zijn behouwen?

Jokaste.

'k Wil hooren of 't geluk hen hanthaeft tegens last.

Bode.

Ik bid, verschoonme uw zoon ontbeert zijn' schiltknaep vast.

Jokaste.

Gy schaduwt ongeval met loof van ommewegen.

Bode.

Het magh van 't hart niet ramp te reppen na den zegen.

Jokaste.

Gy moghtme ontvliegen, maer ontloopen kuntge niet.

Bode.

Wat mooghtge een' blijden bode ophouden, om verdriet
Te haelen uit zijn' hals? uw zoons bestaen, ô rampen!
Een schendigh lasterstuk, dat's lijf om lijf te kampen,
In 't aenzicht van Mycene, en Thebe, en haere maght,
En roepen overluit 'tgeen godtloos is gedacht.
Eteokles, hier voor den hoogen toren staende,
Begon het krijghsvolk, dat men tot gehoor vermaende,
Dus aen te spreeken: ô groothartigen, vol moedt,
Die d'eer van Grieken stut; en gy, uit Kadmus bloet
Gesproten, Argos heil, houdt entlijk op uw leven
Voor twee gebroederen ten beste op 't velt te geven.
Laet al 't gevaer op my aenkomen. Ik alleen,
My tegens mijnen broêr verzettende, uitgetreên
In 't vechtperk, zal 't krakkeel met min verlies beslechten,
En mijnen broeder met den blanken zwaerde rechten,
En 't rijk behouden, of verwonnen op het velt
Hem overleveren. Gy, al het krijghsgewelt
Dan staekende, zult vry en vrank met volk en heeren,

1326 *Uw zoon ontbeert zijn' schiltknaep vast:* versta: „uw zoon kan mij, zijn schildknaap, zoo lang niet missen."

Behouden 's lijfs, gerust naer Argos wederkeeren.
Het zaet van Kadmus heeft al bloets genoegh gestort.
Polynices hoort het, en bestemt dit voorstel kort.
Thebaensche grooten, en Myceenschen, alle benden
Bezeeglen 't schorten van den veltslagh, en d'elenden,
In 't aenzicht van al 't heir, en wat voeteert en draeft.
Aldus wert dit verdragh met eenen eedt gestaeft.
De trotse zoonen van den ouden vader schoten
Het harnas aen. De bloem, uit Argos struik gesproten,
Rust Polynices toe, en Thebe zijn party.
Daer staenze en branden, elk verhit van wederzy,
Om met een' dollen moedt elkandere te raeken.
De voorbygaenden hen op deze wijs ontstaeken:
O Polynices, 't hangt aen u, Jupijn heel prat
Een merk van zege toe te wyden, al de stadt
Mycene tot een eer: en andren, heet op 't wreeken,
Zien dus Eteokles een hart in 't lijf te spreeken:
Gy vecht voor 't vaderlant, en steigert op den stoel.
Waerzeggers slaghten vee ten offer, slaen niet koel
De vlam in 't ryzen gade, en hoe de rook, naer boven
In top opklimmende, de vlam begint te kloven.
Dat hun twee dingen spelt, of neêrlaegh, of geluk.
Gelt kunst, of weetenschap, of toverzang, zoo ruk
Naer buiten, om 't gevecht der zoonen flux te scheien.
Een donkere oorloghswolk, met traenen te beschreien,
Hangt ieder over 't hooft. Wat wil'er een beklagh
Opsteeken in de lucht, indien een zelve dagh
U van twee zoons beroof, het welk gy noch mooght stuiten!

Jokaste.

Och dochter, Antigoon, koom uit, koom haestigh buiten:
Uw onheil laet niet toe in 't maeghdelijk salet
Te blijven, noch den rey te volgen naer uw wet.
Help moeder, dat de broêrs het lijfgevecht toch staeken,
Eerze alle teffens in den kamp om hals geraeken.

1353 *Wat voeteert en draeft* voor „voetknechten en ruiterij."
1360 *De voorbygaenden: voorby* eischt den klemtoon op de tweede sylbe.
1369 *Dat hun twee dingen spelt, of neêrlaegh, of geluk:* neen: het spelde *tevens* neerlaag en geluk, en was daarom dubbelzinnig.
1378 *Naer uw wet* voor „naar de gewoonte der jonge maagden."

Antigone.

Hoe kermtge, ô moeder, voor de deur, in droef gestalt?
Wat ramp is 't weder, die den vrienden overvalt?

Jokaste.

Och dochter, 't ende van uw broedren is voorhanden.

Antigone.

Hoe zoo?

Jokaste.

Zy staen gereet elkandere aen te randen.

Antigone.

Hoe hardt valt zulk een woort!

Jokaste.

Wel hart. Nu volgme voort.

Antigone.

Van maegden scheiden?

Jokaste.

Recht naer 't leger, voor de poort.

Antigone.

Mijn schaemte ontziet de mans te komen onder oogen.

Jokaste.

Die schaemte zijnwe al quijt.

Antigone.

Wat eischtge?

Jokaste.

Uit mededoogen
Der broedren dreigement te scheiden met der spoet.

1388 *Die schaemte zijnwe al kuijt:* lees: „die schaamte dient nu ter zijde gesteld te worden."

Antigone.

Hoe scheide ik hen, helaes?

Jokaste.

Val hun met my te voet.

Antigone.

Tre voor naer 't leger toe. Dit lijdt niet datwe wachten.

Jokaste.

Och dochter, game voor. Kan ik dit paer verzachten,
Aentreffen, eer men vecht', zoo berge ik noch mijn lijf.
Maer zijnze om hals, zoo ben ik mede koudt en stijf.

REY.

Keer.

Myn haer rijst overende.
Mijn hart wort koudt, als ys.
Een jammerlijke elende
Komt haer, nu out en grijs,
Bedroefde moeder, drukken
Door bey de zoons. ô Smart!
Wie stoot in t' zaemenrukken
Hier spits in 's anders hart!
O jammer, toenze baerde,
Geleden! ô Jupijn!
O koesterachtige aerde,
Elx moeder! och ik quijn.
Zal 't leven der gemelden
Ons leggende zoo na
Aen 't hart, het welk wy stelden

1401 *'t Zaemenrukken:* „het samenkomen met booze voornemens, het tweegevecht."

1402 *Spits* voor „een" of „de spits."

1403, 1404 Versta: „heeft zij daarom haar kinderen met smarte gebaard?"

1407 *Der gemelden* voor „de beide zoons;" dit heeft meer van notaris- dan van poëetenstijl.

1408, 1409 *Ons.... wy:* de Rei stelt zich hier in de plaats van Jokaste.

Op d'afkomst vroegh en spa,
Nu onder schilt en degen
Verloren gaen? zy moet,
En kanze niet beweegen,
Dit aenzien in haer bloet.
Wiens lijk zal zy met steenen
En kermen flux beweenen?

Tegenkeer.

O lantschap! ô landouwen!
Van Kadmus! bittre haet!
Verbysterde ongetrouwen!
Verwilderden, wat staet
Gy reede in broeders ziele
Te verwen 't scherpe punt,
Op dat het hem verniele?
't Is al te deerlijk. Kunt
Gy dus met voordracht treden
In dootlijk lijfgevecht?
Ik zal met huilen heden
En traenen, daer gy leght,
Den dooden droef beklaegen.
Een bloedigh endt genaekt.
Dees dagh zal 't ons gewaegen
Hoe 't afliep. Vader braekt
Op d'afkomst dolle vloeken
Uit zijne donkre hoeken.

Maer nu men Kreon hier zoo treurigh ziet genaeken
Met een bedroeft gelaet, moet ik mijn rede staeken.

Kreon.

Wat recht ik aen? wat zal ik zeggen? och wiens ramp
Beklaege ik eerst, of mijn, of stadts, wien zulk een damp,
Een donkre en zwarte wolk schijnt over 't hooft te hangen?
Als of de jammerpoel, daer 't zielendom gevangen
Vast jammert, teffens al de stadt met zijne kil
En zwavelvlammen, root van gloet, versmooren wil.

1412 *Zy*: Jokaste.

Behalve dit vergoot mijn zoon zijn bloet, ten beste
Van 't vaderlant, en erfde een faem op deze veste,
Beklaeghelijk voor my. Ik ongelukkigh draegh
Den heilzaem stervenden, verhoeder van elx plaegh,
Met droefheit uit het hol des draex, hier lang door-
[steeken,
Op 't kermen van al 't hof. Ik ga vrou zuster smeeken,
Dat zy mijn' zoon, niet meer mijn' eigen zoon en pant,
Toch zuivre, naer 's lants wijs, met haer getrouwe hant:
Want het betaemt den plicht der levenden, die vechten
En sneven, eerelijk voor 't leste te berechten.

Rey.

Uw zuster, Kreon, is naer buiten heen gegaen,
Met Antigoon, haer telgh, bekommert en belaên.

Kreon.

Helaes, waer gingze? zegh. Wat onheil perst haer weder?

Rey.

De moeder hoorde hoe haer zoons, een vrou is teder,
In 't harnas stonden naer de glori van de kroon.

Kreon.

Wat zeghtge? ik, bezigh met den lijkplicht van mijn' zoon,
Quam geensins herwaert aen om deze maer te hooren.

Rey.

Het is, ô Kreon, al geleên een wijl te vooren
Dat zy ten hove uit ging, en 'k vrees dat dit gevecht
Van Edips afkomst ree het bloetpleit heeft beslecht.

Kreon.

Indienwe recht zien, hier verschijnt een droevigh teken.

1446 *Den heilzaem stervenden:* d. i.: „die tot behoud van anderen sterft."

1449 *Niet meer mijn' eigen zoon:* als nu een lijk zijnde. — De oude uitgave heeft hier verkeerdelijk: *zijn eigen zoon.*

1451, 1452 *Die vechten en sneven* voor „hen, die in het gevecht sneuvelen." — Maar *die sneven* was hier genoeg; want Meneceus had niet *gevochten.*

Een bô komt, hangends hoofts, hier treurigh aengestreeken.
Wy zullen hooren hoe het afliep met dien strijt.

Bode.

Rampzalige, wat zal ik spreken! droeve tijt,
Hoe best beginnen!

Kreon.

Hy begint te byster drukkigh.
Dit voorspel spelt niet goets.

Bode.

Ik bootschappe ongelukkigh
Een groote zwaerichheit.

Kreon.

Brengt gy, behalve 't geen
Ons klaer bewust is, nu noch nieuwe zwaericheên?

Bode.

Uw zusters zoons zijn doot.

Kreon.

ô Maere, droef te hooren
Voor ons, en al de stadt!

Bode.

ô Stam, tot rou geboren!
O huis van Edipus! verstaetge noch niet naekt
Hoe teffens beide uw zoons om 't leven zijn geraekt?

Rey.

Hoe zou het schreien, kon 't zijn onheil recht beséffen!

Kreon.

O schriklijk nootlot, al te vreeslijk in het treffen!

Bode.

Dat zoutge eerst zeggen, waer u d'uitgang ook beduit.

Kreon.

Kan hier iet toeslaen, dat noch schrikkelijker luit?

Bode.

Jokaste, uw zuster, storte op haere zoonen neder.

Rey.

Heft aen een weeklaght. Krabt de kaek en borsten weder,
En wringt de handen. Rukt de haeren uit uw hooft.

Kreon.

Rampzalige, wat endt, wat echt wert u belooft
Van Sfinx en 't raetsel! maer verhael het al te zaemen
Hoe beide zoons om hals door vaders vloeken quamen.

Bode.

De voorspoet van het heir voor stadt is u bekent,
En d'omtrek van den muur, van 't een aen 't ander endt,
Zoo groot niet, of gy weet, zoo wel als die het zagen
Al wat gebeurde, en hoe 't zich hier heeft toegedraegen.
Als Edips zoonen fors het blinkend harrenas
Aenschooten, en het hooft, voor wonden schootvry, was
Gewapent met den helm, zoo stondenze grootmoedigh
In 't midden der slaghorde, als oversten, om bloedigh
Elkandre met den schicht te streven in het lijf.
De jongste keert het hooft naer Argos, zijn verblijf,
En bidt op deze wijs: ô Juno, begenadigh
Mijn zaeke [want Adrast beschonkme uit gunst weldadigh
Met uwe burgerinne, en 'k woonde op uwen gront,]
Dat ik mijn broeders hart magh treffen, en gewont

1477 *Waer u d' uitgang ook beduit:* „zoo gij wist, wat er nog verder gebeurd is." De Bode bedoelt den zelfmoord van Jokaste.

1478 *Toeslaen* voor „bijkomen."

1479 *Storte op haere zoonen neder:* t. w.: „dood."

1491 *Grootmoedigh:* hier eenvoudig voor „met grooten moed."

1498 *En gewont:* lees: „en hem, gewond."

Ter aerde vellende in het bloedigh stof verpletten.
En met zijn hartebloet noch laeu mijn hant besmetten.
Ik sta naer schendige eer, een' snooden broederslagh.
Het volk dit hoorende kon zich van weegeklagh
En bittre traenen niet onthouden uit medoogen,
Maer d'outste Eteokles keert zijn wraekgierige oogen
Naer 't heiligh kerkgewelf, gebout tot Pallas eer,
Daer zy gewapent zit met gouden schilt en speer,
En bidt hier na aldus: ô dochter van den grooten
Jupijn, laat my dien schicht in broeders harte stooten,
En hem voorthelpen, die naer vaders erfdeel dingt.
Men zwaeit de torts, en een trompetter blaest en wringt
De lucht door zijn klaeroen, gelijk men by Tirrheenen
Van outs te wapen blies: waerop dit paer verscheenen
Elkandere aenvlieght, als twee everzwijnen, wit
Van schuim, schuimbekkend met den blixem in 't gebit
En weêrlicht braekende, dat yslijk gloeit en schittert.
De schichten gaen hunn' gang, van weerzy fel verbittert.
De drift wort op den schilt al knarssende gestuit,
En geen van beide geeft zich bloot, en boven uit
Den schilt, of d'ander is gereet om wis te raeken:
Maer steek op steek treft mis, en schampt slechts af met
[kraeken,
Dewijl elk met den schilt het aenzicht berght en dekt.
Het koude zweet breekt den aenschouwer uit, dat lekt
En vloeit langs 't aenzicht neêr, terwijlze altzamen
[schroomen,
De strenge kampers niet. Maer d'outste, in 't nader komen,
Die onverhoeds den voet aen eenen kaisteen stoot,
Geeft buiten zijnen schilt te ver zich zelven bloot.
De broeder, ziende kans om zijn party te grieven,
Drijft hem een schacht door 't been, daer 't bloot is.
[Alle Argiven

1501 *Ik sta naer schendiqe eer, een' snooden broederslagh:* waarschijnlijk moeten de drie laatste woorden, die met den voorafgaanden wensch eenigermate in strijd zijn, niet in den mond van Polynices gelegd, maar als een aanmerking van den Bode worden beschouwd.

1510 *Men zwaeit de torts:* Vondel volgt hier de lezing van hen, die meenen, dat men hier door het zwaaien eener toorts het sein tot den kampstrijd gaf, evenals dit bij wedloopen plaats had. Anderen lezen: „de trompet geeft het sein, evenals de fakkel in 't renperk."

Aen 't juichen, schreeuwen dat het aen den hemel klinkt.
Toen stont de jongste bloot, dies duwde hy verminkt
En zwaer gewont, den schicht, in 't barnen van het
[vechten,
In 's broeders boezem, dat het punt hierin bleef hechten.
Toen greep hy, zittende op de knien, een' zwaeren steen,
En brak zijn broeders schicht, die kraekte en sprong
[van een.
Nu stont het lijfgevecht gelijk, en alle beide
Ontbeerdenze elk zijn schacht. Het zwaert raekte uit
[de scheide
Dat op den beuklaer klonk. Nu golt een ander slagh
Van vechten met gevaer. Maer d'outste broeder lagh
Op zijne luim, heel tuk op zijn Thessaelsche treeken,
Om dees langduurigheit van kampen af te breeken.
Hy trekt den slinken voet te rugh, bedekt den buik
Voorzichtigh tegens spits, en treft den broêr ter sluik
By zijnen navel in, tot achter door de lenden,
Dat Polynices stort, en d'aerde en ook de benden
Besprengkelt met zijn bloet: dies d'ander juicht van
[vreught,
Den degen wechsmijt, en te vroegh hierom verheught,
Op den gesneuvelden geen acht slaet uit verkleening,
Maer vlamt op wapenroof, bedrogen in zijn meening:
Want Polynices noch zieltoogende, en vol moedt,
Dreef 't zwaert, in 't vallen noch behouden, gansch
[verwoet
Eteokles in 't lijf. Zy stortten beide, en beeten
Het gras. Wie overwon, d'aenschouwers naulijx weeten.

Rey.

Hoe treftme, ô Edipus, de val van uw geslacht!

1530, 1531 *Hy verminkt en zwaer gewont* voor „hij, die verminkt en zwaar gewond was, Eteokles."
1533 *Hy:* altijd „Eteokles."
1536 *Scheide* voor *schede.*
1539 *Tuk op zijn Thessaelsche treeken:* d. i.: „een Thessaalsche krijgslist bezigende." De Thessaliërs waren befaamd door hun bedrieglijke treken
1552 *d'Aenschouwers naulijx weeten* voor „kunnen de aanschouwers niet wel beslissen." Zie vs. 1590–1595.

Kreon.

Het lust den goôn uw' vloek te zetten in zijn kracht.

Bode.

Ja luister nu noch voort naer d'overige rampen.
De zoonen lagen beide in 't vechtperk na het kampen.
Toen quam d'onzalige vrou moeder, stram van leên,
Met haere dochter bang en siddrende aengetreên.
Zy vintze dootelijk gewont, en roept: mijn zoonen,
Och moeder komt te spade, om u haer gunst te toonen,
Te raeden! en zy valt by beide uit onmaght, stijf
Van schrik, den eenen dan den andren op het lijf,
Beschreit [een steenen hart zou schreien van medoogen,]
Den vruchteloozen last van baeren en van zoogen,
De zuster steent, en kermt, en klaeght zoo droef als zy:
O steun des ouderdoms van moeder, schuwtge my?
O waerde broeders, van mijn bruiloftstorts versteeken!
Eteokles, benaeut aen 't hijgen, zonder spreeken,
En met den reutel in de keel, hoort moeders klaght,
En reikt de flaeuwe hant haer toe, doch zonder maght
Van spraeke, groetze alleen met traenen, 't jongste teken
Van liefde; en d'ander broêr ziet, jammerlijk bezweeken,
Zijne oude moeder en de zuster deerlijk aen,
En spreekt naeu, hallef doot: och 't is met ons gedaen!
My jammert moeder, en mijn zuster, en mijn' broeder,
Nu doot. Mijn eigen vrient wert vyant, noit verwoeder,
Doch was mijn vrient. Begraefme in mijn heer vaders graf.
Och moeder, zuster och. Laet nu voortaen de straf
Der stede, om my verzoent, ophouden en versterven,
En ik een grafstede in mijn vaderlant verwerven,
Hoewel ik 't rijk verloor. ô Moeder, nu my 't licht
Begeeft, luik met uw hant mijne oogen, mijn gezicht,
[Hy ley zoo spreekende haer hant noch op zijne oogen,]
En nu vaert wel. 't Gezicht gebroken wort betogen.
De moeder trekt, van rouwe en ongedult vervoert,

1584 *'t Gezicht gebroken wort betogen:* vrij ongelukkig uitgedrukt, voor „de oogen breken en worden van den doodslaap overtogen."

Het zwaert uit 's doodens lijf, en zonder hoop beroert,
Begaet een gruwelstuk, en stoot het, zonder schroomen,
Verwoet in haere borst. Daer sneuveltze, omgekomen
In 't midden van de zoons, in haeren arm gevat.
Dit baert een' zwaeren strijt in 't leger voor de stadt.
Het volk van Danaüs en 't zaet van Kadmus geven
Elk naer hun drift den prijs. De hoofden wederstreven
Elkanderen. d'Een roemt, tot Polynices eer,
Dat hy den broeder eerst verwont met zijn geweer:
En d'ander steltze bey gelijk in eere en zegen.
Terwijl stapte Antigoon ten heire uit al verslegen.
De heiren grijpen naer de wapens heel verwoet.
Men had voorzichtigh, en ter goeder tijt, verhoedt
Dat Kadmus volk zich op de schilden nederzette.
Aldus versneldenze Myceners, met een hette
Van overval: want zy, van wapen onvoorzien,
Niet maghtigh waren zich te redden en ontvliên.
Hier sneuvelde eene maght van vyantlijke zielen,
Die, in haar bloet gestikt, door onze degens vielen.
Wy houden 't velt. Men wijdt Jupijn een zegemerk.
Men voert den wapenroof der dooden uit het perk
Des oorloghs in de stadt. Een ander broght de lijken
Met Antigoon in Thebe uit liefde. Trou most blijken.
Aldus wert Thebe vast gesolt in haeren wal
Door voor en tegenspoet, en allerley geval.

Rey.

Het ongeval van 't hof quetst d'ooren met medoogen
Alleen niet, maer men moet noch aenzien met zijne oogen
Dees dry, van eenen stam, te jammerlijk betreurt,
Op eene wijs langs 't velt geslingert en gesleurt.

1586 *'s Doodens lijf:* vermoedelijk is *doodens* voor *dooden* aan een min gelukkige correctie te wijten. Vondel zou evenmin *'s doodens lijf* als *'s bravens loon* of *'s menschens lot* geschreven hebben.

1598, 1599 Versta: „men had zorg gedragen, dat de Thebanen onder de wapenen, en slagvaardig bleven."

1600 *Versneldenze Myceners:* d. i.: „overrompelden zij de Myceners." Zie Kil. *in v. versnellen.*

1607 *De lijken:* t. w.: „die van de gesneuvelde broeders en van Jokaste." Zie wat volgt, vs. 1637.

Antigone.

Ik worde [zonder mijne wangen
En jeughdigh aenschijn te behangen
Met eenen sluier; zonder 't licht
Der oogen en 't beschaemt gezicht
Te dekken, en de roode kaeken
Die gloeiendigh van purper blaeken,]
Vervoert, gelijk een wijnpaepin,
Gedreven met een' dollen zin,
Om deze lijken te berechten.
'k Versmijt het haersnoer van mijn vlechten,
Den vlammesluier van de tuit,
En voere droef den lijkplicht uit.
O Polynices, met veel traenen
En rou beklaeght van uw Thebaenen,
Gy kreeght uw' rechten naem ten deel;
Schoon uw krakkeel geen slecht krakkeel
Maer moort op moort was, die de telgen
En 't huis van Edip quam verdelgen,
Door vloeken en vergoten bloet.
Wat lijkgezang heft mijn gemoedt
Met traenen aen, en bitter klaegen!
O sterfhuis, met mijn doode maegen,
En dry bebloede doôn belaen,
Mijn bloet, by nootlot streng vergaen,
De zoons, en moeder, een verfoeide;
Een neêrlaegh, daer Megeer in groeide.
Toenze Edipus rampzaligh hof
Vernielen quam, en schepte stof
Uit dubble en donkre raetselspraeken,
Die Sfinx den hals en beenen braeken.
Wat Griek, wat ongriek, wie was wijdt
Befaemt by d'oude en onze tijt,
Die dus ter neder wert gesmeeten!
Wat vogel, op een eik gezeten,

1625 Versta: „ik versmijt den gevlamden sluier van de tuit." *Tuit* is „haarvlecht," *chignon*, zooals de Griekinnen droegen en alzoo ook, in navolging der Griekinnen, de dames in 't begin dezer eeuw.

1627—1629 Zie omtrent den naam Polynices vs. 672. De letterlijke beteekenis is echter gunstiger, als zijnde: „die veel verwint."

Of moederloos in denneblaên,
Verzelt mijn jammerklaght voortaen?
Ik, arme wees, zal dus met krijten
In traenen al mijn leven slijten,
Om wiens wil zet ik met misbaer
De handen in 't verwarde haer?
Om haer, wiens borst ik heb gezogen,
En die my koesterde uit medoogen.
Wee my, ik trek de vlecht van 't hooft,
Om mijne broeders, my berooft,
En dus gewont. ô Oude blinden,
Koom my uit uwen schuilhoek vinden.
Koom voor den dagh. Och laetme, och laet
U zien in dien bedroefden staet,
Gelijkge uit dwang de zon most missen,
Besloten in uw duisternissen,
Toen uwe hant, verrukt van wraek,
Uwe oogen rukte met den haek
Uit hunne winklen, daerze schoolen,
Dat gy verblint door 't hof most doolen,
Den drempel zoeken, of beschreit
Het hooft op eene bulster leit.
Och vader, kuntge my niet hooren?

Edipus.

O maeght, ter quader uur geboren,
Wat roeptge dus met groot gedruis
En kermen uit zijn donkre kluis
En bedde hem, die in dees hoeken
Met zijnen stok den wegh moet zoeken?
Wat ben ik? enkel stof en slijk,
Een onbegrave schim gelijk,
Een levendlijk, een droom, verscheenen
In een gezicht, en flux verdweenen.

1659 *O oude blinden:* hier moest staan: *oude blinde*; daar Antigone zich tot Edipus alleen wendt: of staat *blinden* hier in accus. naar de Latijnsche wijze, als door *o* beheerscht, dan moet er ook, voor *oude, ouden* worden gelezen.

1663 *Uit dwang:* neen „uit moedwil." Edipus had zichzelven van 't licht beroofd.

1667 *Daerze schoolen:* zinstorende rijmlap.

Antigone.

Ik boodtschappe u veel ongevals.
Uw beide zoonen zijn om hals,
En uwe vrou, die, waer gy dutte,
Uw blintheit leide, en onderstutte,
En hoede voor een struikeling.
Och vader, vader, hoor hoe 't ging.

Edipus.

Och dochter, welk een ramp van staeten!
Ik kan helaes geen traenen laeten,
Doch steenen kan ik. Dochter, melt
Hoe zijnze t'zaemen neêrgevelt.

Antigone.

O vader, 'k zal 't met rou vertoonen,
En zonder u uit schimp te hoonen.
Uw nootlots vloek, die moort en brant,
Holp uwe zoonen ook van kant.

Edipus.

Wee my, helaes.

Antigone.

Waer toe dit zuchten?

Edipus.

Om dit verlies van mijne vruchten.

Antigone.

Zoo 't licht der zonne u niet ontstont,
En gy, op eenen zelven gront,

1683 *Waer gy dutte: dutten* is hier *douter*, „twijfelen, onzeker gaan."

1687 *Ramp van staeten:* moet dit hier beteekenen „rampen van staat?" er kan alleen quaestie zijn van den Thebaanschen staat: — of moeten wij hier *staeten* opvatten in den zin van „gestaltenissen," zoodat Edipus ondersteld wordt van de lotsveranderingen zijner familie te spreken?

1697 *Ontstont* voor „ontbrak."

U vrou en kinders doot zaegt leggen,
Dat zou, want zien gaet boven zeggen,
Uw hart bestulpen door dien druk.

Edipus.

'k Verstont der kindren ongeluk.
Maer meltme, ô dochter, mijne elende.
Hoe nam mijn bedtgenoote een ende?

Antigone.

De legers weenden alle bey.
De moeder rukt op 't veltgeschrey
Den boezem open, om haer zoonen
De bloote borsten noch te toonen.
Een beemt, met kreupelbosch geboort,
Leght buiten voor Elektraes poort,
Een droevigh vechtperk voor twee loten,
Gebroeders, recht als kampgenooten,
Twee Marmarijnsche leeuwen, om
't Gemeen genot en eigendom
Van 't groene dal. De jongelingen,
Van Mavors aengedreven, gingen
Het koude bloet, in zulk een' schijn,
Den onderaertschen godt Jupijn
Opoffren, daerze bey bezweeken.
De moeder, in het hart doorsteeken
Van al te groot een' rouwe, rukt
Het zwaert des dooden, daerze bukt,
Ten lichaeme uit, en drijft met smarte
Het lemmer in haer eigen harte.
De moeder stort met dit geweer
In 't midden van haer zoonen neêr.
Wat Godt, ô vader, uwe maegen
En afkomst schuldigh was te plaegen;
Hy zette op eenen dagh dus rijk
Al d'oude oneffenheit gelijk.

1718 *Den onderaertschen godt Jupijn:* „die, als Jupiter, in de onderwereld gebiedt, Pluto."

1729 *Rijk:* in den zin van „rijkelijk."

Rey.

En zelve dagh heeft hem dien wissen slagh gegeven.
Men wensch' dat Edipus voortaen gerust magh leven.

Kreon.

Nu staek dees weeklaght eens: het is begravens tijt.
Maer luister, Edipus. Voor 't aengaen van den strijt
Wou d'outste broeder dat mijn Hemon zoude paeren
Met uwe dochter Antigoon. Ik schenk hem garen
Het rijk ten bruitschat, doch gedooge u langer niet
Te blijven binnen het begrijp van dit gebiet:
Naerdien Tiresias ons spelt wat ongevallen
En plaegen, alzoo lang gy binnen deze wallen,
En 't rijk van Thebe, blijft, den algemeenen staet
Alom te schroomen staen door 't nootlot, blint van haet:
Dies wandel voort. Ik wil u haeten, noch versmaeden,
Maer schroome uw vloeken, en, om elk te hoên voor
[schaden,
Begeere 't lant van zoo veel jammeren t'ontslaen.

Edipus.

O schikgodinnen, is'er iemant deerlijk aen,
Wat ben ik, och helaes, ter quaeder uur geboren,
Wien, eerme moeder baert, de vadermoort te voren
Zoo vroegh wert opgeleght door Febus antwoort zelf,
Die Laius avontuur ontvoude in 't kerkgewelf.
Mijn vader doemtme strax ter doot, als ik voldraegen
Ter weerelt koome, en acht zijn' zoon voor een' geslagen
Dootvyant, om zijn doot t'ontwijken door mijn doot.
Ik, noch een zuigling, derf vrou moeders borst en schoot,
En wort gesmeeten, om te stillen vaders zorgen,
Voor wilde dieren, en nochtans, 't is vreemt, geborgen.
Och of Citheron, die my voede bang en naer,
In 's afgronts poelen met de vrucht gezonken waer.

1731, 1732 Zooals de Rei hier haren wensch uitdrukt, klinkt die vrij bespottelijk. De zin is: „nu zijn op eenen dag Edipus al de slagen toegebracht, die hem nog konden treffen. Moge hij thans eindelijk het noodlot verzoend hebben." — Dat dit niet het geval is, en Edipus niet eens zijn laatste dagen in rust mag slijten, blijkt uit de onmiddellijk volgende woorden van Kreon.

By koning Polybus most ik een slaef verstrekken,
Hier na mijn handen snoot met vaders bloet bevlekken,
Vergreepme aen moeders echt bloetschendigh onbekent,
Wert broeder van mijn zaet en afkomst, dus geschent,
En teffens vaders vloek, vervloekte mijne loten.
Zoo dwaelt mijn brein niet, dat, ten waer het goôn besloten,
Ik zelf mijne oogen en mijne afkomst haeten zou:
Doch dit voorbygegaen, wat staetme in dezen rou,
Rampzalige, nu toe? Wie zal den blinden leiden?
Zy die, nu overleên, van 't leven is gescheiden?
Ik weet, zy zou het doen, aenschoudeze het licht.
Of wachte ik op mijn zoons, en hunnen kinderplicht?
Helaes, zy zijnme ontrukt. Och waer ik jongk van jaeren,
De nootdruft moghtme licht gebeuren met bespaeren,
En och van waer? Waerom, ô Kreon, my dus straf
Verneêrt? Verdrijftge my, gy snijtme 't leven af.
Noch zal de vrees my tot een' voetval niet beweegen,
Al valtme de fortuin van alle kanten tegen,
Rechtschapen adel zwicht, noch worpt zich in het stof.

Kreon.

Dat gy ten voetval u geensins verneêrt baert lof:
Maer 't lant wort u ontzeght. Men laete nu den eenen
Ten hove brengen, maer terstont den algemeenen
Erfvyant, die met kracht zijn vaderlant bestreet,
Wechvoeren, zonder dat hem d'eer van 't graf bekleet.
Men zegge Thebe aen dat wie 't lijk met stof begrave
Of kransse, het betael' met zijnen hals en have.
De jongste strek', van 't graf versteeken, onbeweent
Den vooglen tot een spijs: en gy, die deerlijk steent,
Antigone, hou op te treuren om dry lyken.
Vertrek in 't maeghdeslot, en wacht u uit te kijken,
Tot dat mijn Hemon u naer 't bruiloftsbedt geleit.

1766, 1767 *Wat staetme.... toe:* „wat staat mij te doen? wat is mijn plicht?" — Zie over *taestaan* het *Uitl. Woordenb.* op Hooft.

1772 Versta: „dan kon ik door spaarzaamheid mij licht van het noodige voorzien."

1777 *Rechtschapen adel:* hier voor: „wie edel is en rechtschapen."

1779 *Den eenen:* Eteokles.

1780, 1781 *Den algemeenen erfvyant:* Polynices.

Antigone.

Hoe veele elenden zijn rampzaligen bereit!
'k Betreur de dooden, en vooral den rou van vader,
Die draeght dit niet ten deel', maer al den last te gader.
Och Kreon, hoe dus streng? waerom verzwaertge knap
En straf heer vaders druk met droeve ballingschap?
En hoe bestaetge, naeu in 't rijxgebiet getreden,
't Rampzaligh lijk ten last, zoo straf een wet te smeden?

Kreon.

Dit is Eteokles en geensins mijne wet.

Antigone.

Onredelijk van hem en u in kracht gezet.

Kreon.

Is 't redenloos met recht den jongsten wil te sterken?

Antigone.

Gewis zoo 't onrecht is, en niet dan quaet kan werken.

Kreon.

Verdient hy niet den hont te strekken tot een aes?

Antigone.

Die straf der misdaet is een misdaet boos en dwaes.

Kreon.

Hy heeft zijn vaderlant bestreden onrechtvaerdigh.

Antigone.

En boet'et met den hals, maer was die straf niet waerdigh.

Kreon.

Hy boete ook buiten 't graf zijn lasterlijke daet.

1793 *Knap* voor „zoo snel."
1799 *Den jongsten wil* voor „iemands jongsten wil."

Antigone.

Wie vaders erfdeel eischt, bedrijft die eenigh quaet?

Kreon.

Hy derve d' aerde. Laet dit vonnis u behaegen.

Antigone.

'k Wil hem begraven. Laet de stadt hier over klaegen.

Kreon.

Zoo graeftge u zelve een graf, en volght hem wienge dient.

Antigone.

Het is heel heerelijk te leggen by een' vrient.

Kreon.

Trouwanten, tast haer aen, en brengtze daetlijk binnen.

Antigone.

Wy scheyden niet van 't lijk des dooden, dienwe minnen.

Kreon.

O dochter, Godt beschikt het anders dan gy meent.

Antigone.

Godt wil niet dat men doôn mishandele onbeweent.

Kreon.

Wie aerde op 't lichaem worpt, dat strekke hem ten laste.

Antigone.

O Kreon, 'k bidde u noch ter liefde van Jokaste.

Kreon.

Verlore moeite, rust: ik keerme aen geen geklagh.

Antigone.

Ten minste gunme dat ik 't lichaem wasschen magh.

Kreon.

Het lijk te wasschen zy op halsstraf ook verboden.

Antigone.

Laet my de wonden dan bedekken van den dooden.

Kreon.

'k Verbiede al wat het lijk des dooden strekt tot eer.

Antigone.

Ten minste gunme een' kus voor broeders mont, niet meer.

Kreon.

Wacht u de bruiloft met den lijkrou hier te steuren.

Antigone.

Hoe, zoude uw zoon my tot een echten man gebeuren?

Kreon.

Dat is bestemt. Gy kunt zijn huwlijk niet ontgaen.

Antigone.

Ik zal, als Danaus bloet, een' bruiloftsmoort begaen.

Kreon.

O welk een trotsheit! hoe vermeeten durfze spreeken!

Antigone.

Dit zwaert zal tuigen, en ik zweer dien smaet te wreeken.

Kreon.

Maer om wat reden vlught gy 't huwlijk van mijn kint?

Antigone.

Op dat ik vader volge in 't vlughten arm en blint.

1826 *Als Danaus bloet:* als de Danaïden.

Kreon.

Gy zijt groothartigh, maer verstandeloos vermeeten.

Antigone.

Ik sterf met vader waer hy sterft, dit moetge weeten.

Kreon.

Te lande uit, eer mijn zoon om hals raekt door uw zwaert.

Edipus.

O dochter, ik verheffe en love uw' dappren aerdt.

Antigone.

Och vader, hoe zoude ik gaen trouwen, gy gaen zwerven?

Edipus.

Leef hier in weelde: ik draegh mijn' last, en wil u derven.

Antigone.

Wie zoude uw blintheit dan bezorgen overal?

Edipus.

Waer my het nootlot stuurt, daer legge ik: 't val zoo 't val.

Antigone.

Waertoe quam Edipus, die 't raetsel openbaerde!

Edipus.

Een zelve dagh holpme op, en smeetme weêr ter aerde.

Antigone.

Behoorde ik niet in 't leet te deelen dat gy erft?

Edipus.

't Is schande dat een maeght met vaders blintheit zwerft.

Antigone.

Niet voor een zedige, maer trotse, hem ten laste.

Edipus.

Breng my by moeders lijk, dat ik het noch eens taste.

Antigone.

Tre toe: genaek het lijk van d'afgeleefde vrou.

Edipus.

O moeder, bedtgenoot, hoe deeltge in mijnen rou!

Antigone.

Och onder hoe veel leets mostze eindelijk bezwijken!

Edipus.

Waer vinde ik twee gebroêrs? waer leggen hunne lijken?

Antigone.

Zy leggen zy aen zy ter aerde, schuw van 't licht.

Edipus.

Laet mijne blinde hant eens streelen 't aengezicht.

Antigone.

Nu tast uw doode zoons eens alle bey: tre nader.

Edipus.

Bedroefde doôn, geteelt van eenen droeven vader!

Antigone.

O Polynices; och wat was uw naem my waert!

Edipus.

Nu is voltrokken 't geen my Febus openbaert.

1843 Versta: „niet voor een zedige maagd, maar wel voor eene, die trotsch en hem in zijn lijden nog tot last ware."

Antigone.

En staet u noch meer leets te schroomen na uwe erven?

Edipus.

Dat ik t' Athene noch in ballingschap zal sterven.

Antigone.

In welk geweste trekt gy naer Athene heen?

Edipus.

Naer Kolon, Godt Neptuin geheilight. Gy alleen
Stut vader, om hem in zijn ballingschap te leiden.

Antigone.

Nu ga in ballingschap, en geefme noch in 't scheiden
De hant, ô oude man, en laet u mijne ziel
Geleiden, als de wint een afgevaere kiel.

Edipus.

Ik ga, elendigh kint: geleime met uw traenen.

Antigone.

d'Elendighste van al de maeghden der Thebaenen.

Edipus.

Waer zet ik mijnen wanklen voet?
Geef my den staf, mijn kint, mijn bloet.

Antigone.

Dit heenen, vader, ga dit heenen,
Als in den droom met zwakke beenen.

Edipus.

Och jammerlijke ballingschap!
Zoo ziet men met een' zuuren stap
Den ouden uit het lant gedreven
Van Kreon. Och de beenen beven!
Wat komt, wat komtme al over! och.

Antigone.

Wat draeghtge al, en wat lijdtge noch!
Rechtvaerdigheit beloont geen vroomen.
De booze hoeft geen straf te schroomen.

Edipus.

Ik ben de man, die hemelhoogh
Verheven zat in ieders oogh,
Toen ik, als 't gansche lant verfloude,
Het raetsel van 't gedroght ontvoude.

Antigone.

Wat mooghtge ophaelen al uwe eer
Genooten, toenge, Sfinx ter neêr
Gesmeeten, raekte aen 't overwinnen.
Zet d'oude zege uit uwe zinnen.
Apollo spelde u in zijn woudt
Dat gy 's lants balling sterven zoudt.
En ik, ô vader, nu ten leste
Gescheiden uit dit lantgeweste,
Dat noit gehoort is van een maeght,
Wort van mijn speelgenoots beklaeght,
Die nokkende haer rede schorten,
En over my haer traenen storten.

Edipus.

O edelmoedige aert!

Antigone.

Mijn vader, dus bezwaert,
Gaf my dien adel. Onverzaetheit
Van rouwe druktme, om dees versmaetheit
Van broeder, leggende in het stof,
En onbegraven buiten 't hof.
'k Zal hem begraven met verlangen,
Al zoude ik hier den hals aen hangen.

Edipus.

Ga naer uw speelgenooten heen.

Antigone.

Die leerden al ons droef gesteen.

Edipus.

Stort uw gebeden voor d'altaeren.

Antigone.

Die zijn verzaet van ons misbaeren.

Edipus.

Ten minste ga naer Bacchus kerk,
Gebout ten hemel aen het zwerk,
Op dezen bergh voor wijnpriestrinnen.

Antigone.

Voorheene dansten wy daer binnen
En langs den bergh op zang en spel,
Omgort van 't rosse hartevel,
Een' dans om Semel te behaegen,
En ook den goden, die ons plaegen.

Edipus.

Befaemde burgers, nu zie uit wie uitzien kan.
Hier is dees Edipus, de wijt vermaerde man,
Ontvouwer van d'alom bekende raetselvonden,
En die 't moordaedigh Sfinx, welx klaeuwen 't volk [verslonden,
Alleen den hals brak, en nu jammerlijk verkort
In eere, als balling 's lants, van elk verstooten wort.
Maer waerom zich vergeefs beklaeght voor ieders ooren?
De mensch moet draegen wat de goden hem beschoren.

Rey.

Doorluchte zege, vaer zoo voort,
En kroon mijn' wandel, zoo 't behoort.

1921, 1922 Deze regels, in 't oorspronkelijke gelijkluidend met de slotregels van *Ifigenia in Tauren*, slaan niet op den kamp, tusschen de gebroeders gestreden, maar op dien der treurspeldichters, waar Euripides deel aan neemt.

SOFOKLES HERKULES

IN

TRACHIN.

TREURSPEL.

VERDUITSCHT DOOR J. v. VONDEL.

Vera Jovis proles, decus addite divis.

d. i.:

[„Ware afkomst van Jupiter, die (zelf God geworden zijnde) den luister der Goden verhoogt.”]

Zie *Aen.* 801.

Afgedrukt volgens den tekst der eerste uitgave in 1668, bij de Weduwe van Abraham de Wees te Amsterdam verschenen (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 708).

DEN EDELEN EN EERENTVESTEN HEERE

JAKOB HINLOPEN VERMAES,

OUT BEWINTHEERE DER GROENLANTSCHE MAETSCHAPPYE.

Indien mijn ooghmerk waere, door het verduitschen van Herkules in Trachin Sofokles hooghdravenden stijl, en alle andere deughden, in zijne treurspeelen uitmuntende, voorby te streven, zoo zoude mijn lierdicht, [1]) Horatius Flakkus, dien edelen Fenix der Latijnsche lierdichteren, ter eere toegezongen. alleen door veranderinge van den naem, aldus op my passen:

Wie Sofokles durf steeken naer zijn kroon,
Die tart, als Pan, Apolloos hoogen toon,
En krijght in 't endt den welverdienden loon
Van Mydas ooren.

Sofokles zeeghaftigh veltheer, en vorst der treurtooneelpoëzye, was Euripides tijtgenoot, welke beide deze kunst in top, en als op het hoogh altaer zettende, in die koningklijke renbaene om strijt liepen, en in een zelve jaer, volgends Apollodoors en Diodoors getuighenis, overleden; Sofokles van uitgestorte blyschap, geschept uit zijne triomfe, om het strijken van den prijs met zijn leste treurspel, in het negentighste jaer zijns ouderdoms [2]), na achtien zegenrijke overwinningen, onder zijne veltheerschappye, bevochten. Zoo vierigh blaekte d'yver der Griexe vernuften, om, op het spoor der Chaldeen en Egyptenaren, boven andere volken in wijsheit

---

[1]) *Mijn lierdicht:* Vondels gedicht *de Roomsche lier.*

[2]) *In het negentighste jaer zijns ouderdoms*: men mag aannemen dat Vondel, bij het schrijven van dezen regel, met gepasten trots aan zijn eigen roem, op zoo hoogen leeftijd, gedachtig zij geweest.

uit te steeken. Euripides, om zijnen tijtgenoot in dusdanige stoffe niet toe te geven, voerde mede de Herakliden, of Herkules zoonen, en hunne zuster Makaria, en den dollen Herkules ten tooneele: en Seneka, of wie het is [1]), heeft sedert ook, in twee treurspeelen van Herkules, in het een Sofokles, in het ander Euripides, op zijne wijze nagebootst, zulx dat d'oude Griexe en Latijnsche schouburgen om strijt van deze stoffe gewaeghden. Herkules hadde dry deelen der weerelt aen zich verbonden door zijne natuur- en staetkennis en starrewijsheit, het verdelgen der dwingelanden en gedroghten, en invoeren van wijze wetten en goude zeden, in voege dat hem een stoel, onder de halve goden, by de Latijnen *Indigetes* genoemt, wiert ingeruimt, en een kerkwoudt, priesterdom, altaer, offerhande en feest toegekeurt; gelijk, onder anderen, Virgilius dien naemhaftigen helt, met zijn pleghtigh offerfeest, en jaergetijdige staetsie by koning Evander, door zijnen Eneas helpt vieren, en met lofzangen verheerlijken. Herkules werden te Rome, in verscheide wijken, kerken en altaeren, met byzondere titelen gebout en toegewijt. Herkules eer en faem steigerde zoo hoogh, dat volken en steden om dien helt streden, elk met Herkules naem braveerde, de koningen hunne neven naer hem vernoemden, en alle braven dien naem, gelijk eenen titel en juweel, in het voorhooft voerden; zulx dat men, zoo Varro, de groote standertdraeger der afgodisten [2]), zeght, in zijnen tijt, vierenveertigh van dien naem kon berekenen. Juno getuight van hem, in den dollen Herkules,

---

[1]) *Seneka, of wie het is:* reeds vroeger is er op gewezen hoe Vondel niet alleen geleerd had, zijn vroegere ingenomenheid met den Latijnschen treurspeldichter te matigen, maar ook, niet alles wat op den naam van Seneka doorgaat, voor diens werk te houden.

[2]) *Varro, de groote standertdraeger der afgodisten:* namel. Terentius Varro, als schrijver van het beroemde werk, getiteld: *Antiquitates rerum divinarum* waarin de mythologie en de eerdiensten der bewoners van Italië worden behandeld. Hij was geboren in 't jaar voor Chr. geb. 116, en overleed in 't jaar 28. Augustinus, die uit de werken van den heidenschen geleerde, met name uit het zooeven genoemde, zeer veel geput heeft, zegt van hem niet onaardig: „hij las zoo veel, dat men niet begrijpen kon, hoe hij nog tijd over had om te schrijven, en hij schreef zoo veel, dat het onverklaarbaar scheen, waar hij den tijd vond om te lezen." Hij had niet minder dan 490 boekdeelen in 't licht gegeven.

Indomita virtus colitur, & toto Deus
Narratur orbe [1]).

De heilige outvader Lactantius, handelende van den valschen godtsdienst [2]), arbeit hierom dapper, om de verleide zielen van dezen afgodt [vader van zeventigh meest bastertkinderen, en zelf een overwonnen bastert, [3]) en zoo diep in de harten der Heidenen gewortelt] af te trekken, en ter kennisse van den eenigen waerachtigen Godt te brengen. Hy ontdekt de schendige lasterstukken, en het onvermogen in rechtschape deughden van dien verwijfden, die, eene wijl onder dwang van Omfale in joffersgewaet, de spil en naelt hanteerde: want gelijk de zelve outvader zeght, niet gedroghten, leeuwen, draeken, roofvogels, en Amazonen temmen, maer zich zelven van onmatige wellusten speenen, wraekgierige gramschap en begeerlijkheden intoomen, is een grooter overwinninge, waerop ik dit vaers paste

't Eilant van geen zeven voeten [4])
Overweldigen is meer
Dan al 't aerdtrijk om te wroeten
Met den degen en de speer.

Dit dan aldus, met een snedigh onderscheit en gezont oordeel, ingezien, zoo kan het kunstigh vertoonen van Herkules val en gedroomde vergodinge ons geen misbruik van andersins leerachtige fabelen inplanten, nochte leeraeren aen eenige Heidensche godtheid vergaepen. Wy brengen Sofokles tooneelwerk, nu omtrent twee-entwintigh eeuwen, by alle doorluchtige mannen en geletterde vernuften in eere, te voorschijn, gelijk een kostelijk overschot, en volkomen voorbeelt van den ouden tijt, na de droeve nederlaegh van zoo veele goddelijke werkstukken, den nakomelingen noch gelukkigh ter hant gekomen. De heer Hinlopen Vermaes, een begunstiger van uitneemende schilder-

---

[1]) *Narratur orbe:* d. i.:

Alomme wordt hem eer bewezen,
Zijn naam, als die eens Gods geprezen.

[2]) *Handelende van den valschen godtsdienst:* namel. in zijn werk *Divinarum Institutionum Libri* VIII.

[3]) *Overwonnen:* overgewonnen.

[6]) *'t Eilant van geen zeven voeten:* de mensch zelf.

kunst, en geleerde schriften, en inzonderheit van heldenpoëzye, in verscheide taelen bekent, gelieve ons d'eer te gunnen van zijne gedachten over dit werkstuk by gelegenheit eens te laeten weiden, en te zien hoe elke personaedje hier, naer heuren staet en eisch, zich zelve natuurlijk, zonder eenige opgeblazenheit, uitbeelt, gelijk Apelles, ten tijde van Alexander den grooten, zijne historien op het panneel tekende, en met levendige verwen, tot onsterflijken lof, ten toon stelde. Wie dit treurspel, in de weeghschaele van een bezadight oordeel, tegens den dollen ook Eteeschen Herkules van Seneka naeukeurigh opweeght, zal wel bevroeden hoe de Latijnsche speelen van geleertheit geprept zijn, maer boven hunne kracht gespannen staende, met luit roepen en stampen, de Grieken poogen te verdooven, die ondertusschen hunne natuurlijke stem bewaeren, en, gelijk afgerechte musikanten, met kennisse begaeft, op de vereischte maet, de stem, naer den zin der woorden, weeten te verheffen, en te laeten daelen, en hierom, op den zangbergh, den prijs by d'allerwijste keurmeesters behouden. Uwe E. dit overweegende, zal hier van kunnen oordeelen. Ondertusschen wensche ik altijt te blijven,

Uwe E. E. ootmoedige dienaer

J. v. VONDEL.

INHOUDT

VAN

HET TRACHINISCHE TREURSPEL,

TE VOORSCHIJN GEBRAGHT UIT

APOLLODOORS BOEKGALERYE [1]).

Herkules, naer Kalydonie getogen, verlooft zich aen Deianier, koning Eneus dochter, en om dit huwelijk te voltrekken, most tegens Acheloüs, by eenen stier geleeken, worstelen, en wrong hem den slinken horen af. Maer Acheloüs nam den horen, en schonk dien aen Amalthea, koning Hemons dochter, die den horen bewaerde. Dees hadde, zoo Ferecydes [2]) getuight, zulk eene kracht, dat hy den bezitter, overvloedigh en zonder moeite, spijs en drank, naer zijnen wensch, bestelde. Toen Herkules den Kalydonschen Thesfroten beoorloghde, en de stadt Efyre won, daer koning Fylas heerschte, quam hy in beddegenootschap met 's konings dochter Astyoche, waeraen hy Tlepolemus won. By Eneus banketteerende, holp hy Eunomus, Architelis zoon, Eneus bloetverwant, om hals, die hem, zijnen dischgenoot, het hantwater gevende, met den vinger in de zijde stiet. Hoewel dit den vader zwaer viel, noch scholt hy de misdaet quijt. Herkules volgends de wetten, zich zelven met ballingschap straf.

---

[1]) *Apollodoors boekgalerye:* Vondel wil zeggen, dat hij de opgave van het stuk overneemt zooals die door Apollodorus is gedaan in zijn *Bibliotheca historica.*

[2]) *Ferecydes:* een Syriër en opvolger van Pittakus. Onder de wijsgeeren zou hij de eerste zijn geweest, die hun gewoonte om in verzen hun meeningen in te kleeden, liet varen en in proza schreef.

fende, reisde naer Trachin, by Ceus. Na het voltrekken van zijn huwelijk met Deianiere, quam hy aen den Euenusstroom, daer Nessus, het menschepaert, dit veer bewaerde, en Herkules zijnen dienst aenboodt, om Deianier over te voeren, maer poogende haer te verkrachten, kreetze om hulp, en hy wert van Herkules met eenen pijl in de lenden geschooten. Nessus, op zijn sterven leggende, beval haer zijn bloet, met venijn der poelslange besmet, ter wonde uitvloeiende, in een bus heimelijk te bewaeren, indienze zich van Herkules liefde en genegenheit tot haer woude verzekeren. Herkules, het geweste der Dryopen overtrekkende, en van dorst hygende, gemoete Theodamas, die zijne ossen wechdreef. Hier slaghte hy eenen os, en hielt'er zijne maeltijt mede. In Trachin naer Ceus getoogen, wert hy van hem onthaelt, na het overwinnen der Dryopen. In het wederkeeren voerde hy oorlogh tegens Eginius, der Doren koning. De Lapithen beoorloghden Eginius om de lantscheidinge, onder het beleit van Koronus. Eginius, belegert zijnde, zocht ontzet by Herkules, op dat dees midden in het lant zoude vallen. Koronus met anderen, aldus geslagen, zoo geraekte het gantsche lantgeweste door Herkules bystant aen vrydom. Hy broght Allagoras, met zijne kinderen, in Apolloos kerke banketteerende, om hals, gelijk eenen wrevelmoedigen, met den Lapithen in bontgenootschap getreden. Cycnus, de zoon van Areus en Pelopia, hem in lijfgevecht uitdaegende, broght hy ook om het leven. t'Orchomene gekomen, verslaet hy koning Amyntor in het velt, die hem den wegh zocht af te snijden. Het heir in Trachin voerende, dwong hy Echalie, ter wraeke van koning Eurytus. In krijghsverbont getreden met Arkaderen, Melissen, Trachineren, en Epikmenische Lokren, won hy hunne stadt, na het ombrengen van Eurytus. Hy begroef de dooden, die hem bestreden, naemelijk Hippasus, Ceus zoon, Argivus, en Melane, Lycimnius kinders, en voerde Iöle, na het verdelgen der stede, gevangen. Toen Herkules te Ceneus, aen de kaep van Eubea, quam, boude hy Jupijn te Ceneus eene kerk, en gezint offerhanden te slaghten, zont Lichas naer Trachin, om hem een heerlijk offergewaet te brengen. Dees verkuntschapte Deianire hoe Herkules zich by Iöle droegh. Zy, beducht of haer man zijn hart op Iöle zetten moght, en bereght [1]) dat Nessus

---

[1]) *Bereght:* vergewist. onderricht.

bloet, van de vergiftige poelslang besmet, een minnedrank was, bestreek 'er het offergewaet mede, dat Herkules gebruiken zoude: maer het autaerkleet, door het venijn der poelslange heet geworden, kankerde in zijn vel. Hy klonk Lichas, by de beenen opgegrepen, gelijk eenen Beotischen schicht om hoogh op eene rots. Maer het gewaet, aen het lichaem klevende, wert met vleesch met al afgescheurt. Herkules, aldus met doodelijk venijn besmet, wort met een boot naer Trachin gevoert. Deianier, hier van verkuntschapt, verdeed zich zelve. Herkules, Hyllus, den outsten zoone, belastende Iöle te trouwen, wort op den berg Eta gedraegen, en beveelt den lijkhoutstapel, waerop hy lagh, in brant te steeken. Toen niemant dit vier wou stooken, quam Pean of Apollo, zijne afgedwaelde kudde zoekende, den lijkhoutstapel aansteeken, en genoot Herkules pijlen tot eene vergeldinge. Men zeght dat eene wolk, recht hier boven in brant geraekt, hem met eenen donderslagh ten hemel voerde. Daer geraekte Herkules aen onsterflijkheit, en, met Juno verzoent, troude de dochter [1]) Hebe, en won by haer Alexiare en Anicete.

---

[1]) *De dochter:* t. w.: Juno's dochter.

DE TOONEELISTEN.

DEIANIER. Herkules gemaelin.

LEERVROU.

HYLLUS. Herkules outste zoon.

REY VAN TRACHINISCHE VROUWEN.

BODE.

LICHAS. Herkules schiltknaep.

VOESTER.

RAETSMAN.

HERKULES. De zoon van Jupiter, en Alkmene.

SOFOKLES HERKULES

IN

TRACHIN.

Deianira.

Een spreekwoort is van outs elk in den mont gegeven,
Dat niemant 's menschen lot, voor 't ende van zijn leven,
Kan kennen, of het goet of quaet uitvallen zal:
Maer ik gevoel voor 't endt wat leedt, wat ongeval
My drukt, die binnen 't hof van Eneus, mijnen vader,
In Pleuron woonende, meer druk dan al te gader
De vrouwen lijden moet, ter oirzaek van mijne echt:
Want Acheloüs, Godt des grooten lantstrooms, leght
In dry gedaenten toe om zich met my te paeren,
Dan stier, dan draek, dan mensch. Uit knevelen en haeren
Van 't stiershooft vloeien bron en beeken naer beneên.
Ik ongelukkige, gevrijt, en aengebeên
Van zulk een' vryer, wensche eer 's levens licht te derven,
Dan dat dees bruidegom mijn' maeghdom zou verwerven.
Ten lange leste komt, ter goeder uure en tijt,
Alkmeens en Jovis zoon, die dit gedroght bestrijt,
En my hier van verlost: doch hoeze t'zaemen streden
Isme onbewust: die 't zagh zou dit met gront van reden
Verhaelen konnen: want ik vreesde, dootsch van rou,
Dat mijne schoonheit my tot onheil strekken zou:
Doch Godt Jupijn, die al de strijden kan regeeren,

6 *Pleuron:* een stad van Etolië.

6, 7 *Al te gader de vrouwen:* tegenwoordig zou men *al te gader* of *al te zamen, al te maal, al te gelijk,* enz. niet durven plaatsen voor het subst. waar het bij behoort, tenzij alleen dan, wanneer het w.woord voorafgaat, als b. v. „'t zijn al te maal schelmen."

8 *Acheloüs:* zie *Herschepp.,* Boek VIII en IX.

Wist deze zwaericheit tot mijn geluk te keeren;
Indien men dit geluk magh noemen: want wat baet
Dat Herkules my trout, naerdien ik vroegh en laet
Geduurigh schrik op schrik, van 's avonts tot den morgen,
Om hem moet uitstaen, noit ontlast van angst en zorgen.
De nachten brenge ik met bekommeringen door,
Die gaen en koomen op haer beurte, na als voor.
Wy teelden kinders, doch de vader zietze zelden:
Gelijk een akkerman, die vergelege velden
Bezit, en slechts bezoekt, wanneer men zaeit en oogst.
Dus leve ik met een' man, die zelden my vertroost,
En t'huis, en dan van huis, geduurigh, als een slave,
Een' andren staet ten dienst; en keerende, als een brave
Verwinner, uit den strijt, met eere doorgestaen,
Dat jaeghtme doorgaens meest een' angst en dootschrik aen:
Want sedert Ifitus ter neder wert gesmeeten
Hebbe ik in Trachin hier in ballingschap gezeten,
By eenen vreemden waert. Waerheen hy sedert ging
Weet niemant: en ik schroome in dees bekommering,
Beducht wat tegenspoet den helt is wedervaeren;
Want 'k hoorde uit niemants mont bescheit, noch zekre [maren,
Niet in een korte, maer in vijftien maenden tijt.
Geduurigh levende bekommert en in strijt,
Schijnt my een donkre wolk recht boven 't hooft te hangen,
En 'k vreeze tijding van een droef geval t'ontfangen.
Hy schonkme in 't scheiden noch dit hantboek met zijn hant.
Ik bid de goôn het strekk' my geen onzaligh pant.

Leervrou.

O Deianier, mevrou, ik zie u om het scheien
Van Herkles, uwen man, te bitter traenen schreien:
Doch kuntge toestaen dat een dienstmaeght, uw slavin,
Haer hooghgebore vrou vermaene, vat mijn' zin.
Wat baet de vruchtbaerheit en 't jaerlijx kinderteelen,
Dewijlge niemant zent, om, volgens uw beveelen,
Zijn' heer en vader op te zoeken, kloek en trou,

36 *Doorgaens* voor *continue*, als overal bij Vondel.
47 *Dit hantboek:* „tafeltjes of *tablettes.*" Vs. 159 wordt hierop nader teruggekomen, als bevattende Herkules' „Testament."

Een last, die Hyllus, meer dan iemant, voegen zou;
Indien hy zorgh draeght voor zijn vaders heil en leven:
En nu komt dees van pas ten drempel innestreven:
Hieromme raede ik u ten beste in dezen staet,
Gebruik hem om uw' man te zoeken: volgh mijn' raet.

Deianira.

Mijn zoon, een dienstmaeght, uit onedele geboren,
Spreekt dikwijls heerlijk, en dat waerdigh is te hooren;
Gelijk dees dienstmaeght nu, niet ydel met haer' mont,
Maer edelmoedigh, spreekt, en billijk, en gegront.

Hyllus.

Wat zeghtze, moeder? zegh, indien ik dit magh weeten.

Deianira.

Zy zeght, 't is schande, dat gy, ledigh hier gezeten,
Niet gaet verneemen waer heer vader zich onthoudt.

Hyllus.

Ik weet het wel, indien 't vrou moeder my vertrout.

Deianira.

Wel zoon, waer steekt hy, in wat oort, in wat landouwe?

Hyllus.

Hy stont, voorleden jaer, een Lydiaensche vrouwe
Een lange wijl ten dienst.

Deianira.

Een bô zal nu gewis
Ons melden wat hy hoort dat hem bejegent is.

Hyllus.

Maer hoorde ik recht, hy heeft zich elders heen begeven.

64 *Edelmoedigh:* dit heeft hier de beteekenis van: „iemand, die van edele afkomst is."

70 *Een Lydiaensche vrouwe:* „Omphale," bij wie Herkules spon. Zie vs. 246.

Deianira.

Waer zeggenze is hy nu, of doot, of noch in 't leven?

Hyllus.

De stadt van Eurytus zeght hy den oorlogh aen,
In 't vette Eubeesche lant, of zal het korts bestaen.

Deianira.

Maer weetge wel, mijn zoon, wat hy voorheen vertelde
Van dees landouwe, en uit gewisse antwoorden spelde?

Hyllus.

Wat's dit, vrou moeder? ik begrijp dees rede niet.

Deianira

Dat hy daer sterven zal, of, al dit rijxgebiet
Bemaghtigende, heel gelukkigh zijne jaeren
Volendigen. Dewijl uw vader in gevaeren
En 's levens weeghschael hangt, zoudt gy niet heenegaen
Om uwen vader, als een noothulp, by te staen,
Nu ons behoudenis en heil hangt aen zijn leven?
Want sterft hy op dien toght, wij zullen t' zamen sneven,
Of boven staen, zoo hy behouden blijve in 't endt.

Hyllus.

Ik ga, vrou moeder, en voorwaer wasme eer bekent
Deze antwoort van de goôn, 'k waer lang naer hem getogen.
Nu wil 't gewoone lot van vader niet gedoogen
Dat wy te veel bezorght, en al te schrikkigh zijn.
Dit weetende eischt de reên dat ikme nu verpijn
Om naer te spooren hoe 't hiermede zy gelegen.

Deianira.

Ga heene, zoon: want nu gy kennis hebt gekregen
Is 't oirbaer datge u quijt, al scheelt het aen den tijt.

76 *Korts:* binnenkort.

86, 87 Lees: „want wij zullen te zamen sneven, indien hij sterft op den tocht, of ons te zamen verheugen, indien hij dien voorspoedig ten einde brengt.” Zie vs. 163–176.

90, 91 De zin is: „wij weten, hoe vader gewoon is te reizen en avonturen te hebben, en wij moeten niet al te ongerust zijn.”

REY VAN TRASHINISSHE VROUWEN.

I. Keer.

Ik roep de zon aen, voor wiens klaerheit
De starrelichte nacht
Vertrekken moet met zijne naerheit,
En wort in slaep gebraght.
Ik roep de zon aen, datze ontvouwe
Waer zich Alkmenes zoon
Versteekt, in zeeklippe, of landouwe.
O zon, die 't al ten toon
Kunt stellen, en ons openbaeren.
Zegh op: waer is hy heengevaeren?

I. Tegenkeer.

Wy hooren Deianier verlangen
Naer heuren trouwen man,
Ala 't galoos vogelkijn, bevangen
Met rou, niet rusten kan.
Zy schreit bekommert, en, gedachtigh
Aen 't afzijn van dien heer,
Zit galoos in haer kamer klaghtigh,
En vreest. Een vrou is teêr,
Geduurigh angstigh, vol bezwaeren,
Voor onheil, en aenstaende maeren.

II. Keer.

Gelijk in zee de holle baeren,
Dan op dan ondergaen,
Als Zuid en Noort in strijt vergaêren,
En ongeduurigh slaen:
Zoo wort ook Herkules gesmeeten,
Gesolt door zwaericheên,
Gelijk de woeste zee van Kreten.
Maer altijt hanthaeft een,

96 *Voor wiens klaerheit:* wij zouden thans schrijven: *voor* wier *klaarheid;* maar Vondel bezigde nog *wiens* onverschillig voor beide geslachten.

107 *Heuren trouwen man:* deze bijnaam, op Herkules toegepast, heeft veel van ironie.

Een godtheit, hem in doots gevaeren.
Dus overleeft de helt zijn jaeren.

II. Tegenkeer.

Waerom ik u met reên beschuldigh,
Luit dit onaengenaem,
't Verquikt u, hoortge dit geduldigh.
Bezwijk om roep noch faem.
d' Alheerschende Jupijn schenkt gaven
Niet zonder arrebeit;
De schade en blyschap voor de braven,
Gemengt door 't hoogh beleit.
Zoo wort het avontuur verheven
Als op een kloot, rondom gedreven.

Toezang.

De starrelichte nacht vlieght heenen:
Geluk en rijkdom houden stant
Een oogenblik, en flux verdweenen.
Dees erft, en lacht, die derft zijn pant.
O koningin, zijt niet neêrslaghtigh,
Maer hoopt, en zijt dees les gedachtigh:
Want wie Jupijn ten raetsman koos
Bleef noit in rampen hulpeloos.

Deianier.

Gy staet, gelijk het blijkt, nu hier aen mijne zijde,
En hoort mijn droefheit, maer wat hartewee ik lijde
Verstaet noch voeltge niet: dewijl de jeught krioelt,
En, weidende in haer velt, geen vier van liefde voelt,

126—129 Niet recht verstaanbaar. Hetgeen de Rei zeggen wil, komt hierop neder: „wij moeten derhalve uw onmatige droefheid afkeuren; al is er iets dat u minder aangenaam in de ooren klinkt, heb geduld en laat u door geen losse geruchten ontrusten."

146—148 *Dewijl de jeught* enz. De woorden, die Vondel Dejanier hier in den mond legt, behelzen een tastbare onwaarheid, en Vondel wist zelf, zoo goed als iemand, dat de jeugd wel degelijk *vier van liefde* voelt. Maar hij meent het ook anders, dan hij zich uitdrukt, en wil te kennen geven dat de jeugd het *ongemak* niet *voelt,* dat liefde, regen of wind (aan meer bejaarden) doen lijden.

Noch regen nochte wint. Zy slijt verheught heur jaeren;
Ontlast van zwaericheên, tot datze koom' te paeren,
En, deelende in de zorgh van 't huwelijxgespan,
Zich 's nachts bekommert met de kindren en den man.
Dan vintze een voorbeelt aen haer eige zwaericheden,
En voelt van hoe veel leedts ik daeghlijx wort bestreden.
'k Bezuurde veel verdriets, een wijl voorheen gedult:
Nu dreightme een grooter ramp, gelijkge hooren zult.
Toen koning Herkles lest ten oorlogh weêr ging streven,
Liet hy een hantboek t'huis, van binnen dicht beschreven
Met eenigh erfberecht, het welk hy, onbezwaert
Ten oorlogh trekkende, ons noit had geopenbaert:
Want zijn gewoonte was te trekken met zijn knechten,
Niet om te sterven, maer iet dappers uit te rechten.
Nu trok hy heene, als een die veegh was, van zijn vrou,
En zey wat huwlijxgoet en erf ik deelen zou:
Wat deel van vaders rijk de kinders zouden erven.
Hy zette een tijt, dat hem was toegeleght te sterven,
Juist vijftien maenden na den optoght uit het lant:
Of hiel na dezen tijt zijn leven langer stant,
Dat hy in weelde dan zijn jaeren zou verbreeden.
't Besluit der goden hadde Alcides dapperheden
Dit perk gestelt; gelijk het Dodoneesche wout,
Door duiven spreekende, den sterfdagh hem ontvout.
De zekerheit van dees voorspellinge en haere orden
Is juist voorhanden, en moet nu voltrokken worden.
Vriendinnen, dit's de reên dat ik niet slaepen kan,
Uit dootschrik voor 't verlies van zulk een' braven man.

Rey.

Schep moedt, een man brengt stof tot juichen en verblijding.
De krans bekranst zijn hooft. Hy brengt een blijde tijding.

158 *Erfberecht:* „beschikkingen aangaande zijn nalatenschap: uitersten-wils-beschikkingen."

162 *Een die veegh was:* d. i.: „een die wist, dat zijn dood aanstaande was."

177 *De krans:* het was bij de ouden de gewoonte, dat hij, die een blijde boodschap bracht, zulks, door het opzetten van een krans van groene bladeren, reeds van verre te kennen gaf.

Bode.

O Deianier, mevrou, ik d'eerste bô van al,
Ontsla uw hart van rouwe, en schrik voor ongeval.
Noch leeft Alkmenes zoon. Hy won den strijt alreede,
En brengt inlantschen goôn zijne eerstelingen mede.

Deianier.

Wat zeghtge, ô oude man? wat tijding brengtge my?

Bode.

Dat uw grootdaedigh man hier daetlijk frisch en bly
Zal wezen, met een maght van zegenrijke schaeren.

Deianier.

Uit wien verstontge dit? uit burgren, of barbaeren?

Bode.

Ik hoorde het in 't velt uit Lichas, den herout,
En spoede herwaert aen, op dat gy 't weeten zoudt,
Om loon en teffens gunst by u, mevrou, te haelen.

Deianier.

Zoo Lichas welvaer', hy moet komen zonder draelen.

Bode.

Dat valt bezwaerlijk, en mevrou begrijpt dit licht.
Al 't Melienzer volk belet hem zijnen plicht
In 't spoeden herwaert aen. Elk loopt den bode om d'ooren,
Om dees gewenschte maer van 's lants triomf te hooren.
Hy toeft onwilligh, opgehouden van de liên,
En nadert meer en meer. Gy zult hem daetlijk zien.

185 *Barbaeren:* „vreemdelingen."

189 *Zoo Lichas welvaer':* hier plaatst Vondel achter *zoo* een fubjunct. zonder dat maat of rijm er hem toe noodzaken: waaruit men kan opmaken, dat hij hier 't Lat. navolgde.

191 *'t Melienzer volk:* Meliën was een stad van Thessalië, niet ver van Trachin gelegen.

Deianier.

Jupijn, bewooner van den Eta, noit geschoren,
Gy laetme, al komtze spade, een blijde tijding hooren.
Nu zingt, ô vrouwen, die in 't hof of buiten staet.
Dees maer verheught mijn hart, en geest, al komtze laet.

REY.

Keer.

Nu vrolijk binnen 't hof gezongen,
Om d'aenkomst van den bruidegom.
Laet mannen mede hunne tongen
Hieronder mengelen alom.
Zingt Iô Pean, en gedichten
Voor godt Apollo, fix op schichten.

Tegenkeer.

Gy, maeghden, zingt nu lofgezangen,
d'Ortygische Diaen ten prijs,
Verlichtster, tuk op hartevangen.
Looft haeren nabuurrey. Geen wijs
Noch fluit ontbreeke. Ik schijn te zweven,
Van godt Apolloos geest gedreven.

Toezang.

O Evoë, gy roert mijn zinnen.
Ik zwaey de groene wijngertspeer,

196 *Eta:* een gebergte in Thessalië, waar de oude dichters den dag, de zon en de sterren uit deden oprijzen.
Noit geschoren: indien men heden ten dage iemand aldus betitelde, zou 't met recht voor een beleediging gelden; en Dejanier had toch volstrekt het voornemen niet, aan Jupiter, nu zij hem dank toebracht voor de blijde tijding, die zij ontvangen had, iets onaangenaams te zeggen. Integendeel met te zinspelen op den baard, waar hij mede prijkte, wilde zij hem een compliment maken, dat hij er deftiger en eerwaardiger uitzag dan Apollo, Bacchus of andere Goden, die altijd met een gladgeschoren kin liepen. — Maar Vondel maakte er een gewetenszaak van, letterlijk te vertalen, en zich daarbij niet altijd af te vragen, of hetgeen in een andere taal, eeuw en land voegzaam en behaaglijk luidde, niet altemet, in 't Nederduitsch aan zijn tijd- en landgenooten belachelijk in de ooren klinken zou.

Met 's wijngodts dronke zangerinnen.
'k Zing Iö Pean, en braveer.
Mevrou, gy dorst geen zege hoopen.
Dit 's nu gelukkigh afgeloopen.

Deianier.

Beminde vrouwen, 'k zie nu wakker uit mijne oogen
Dien sterken drom van ver hier komen aengetogen,
En wensch den brenger van dees onverwachte maer
Geluk, verkuntschapt hy geluk, en geen gevaer.

Lichas.

Mevrou, het gaet voor wint. Wy bootschappen u zegen,
En vreught en voorspoet, recht gelijk het is gelegen.

Deianier.

O jongeling, ontdek ons daetlijk eerst vooral
Of Herkles levendigh zijn vrou t' huis komen zal.

Lichas.

Ik liet hem levendigh, gezont en vry van rouwe.

Deianier.

In 't vaderlant, of in barbarische landouwe?

Lichas.

Hy bout outaeren, by d'Eubeesche kaep aen zee,
Ten dienst van Jupiter te Ceneus, slaght'er vee,
En offerhande, en wydt hem wijn en korenschoven.

Deianier.

Uit kracht van kerkbelofte, of raet der goôn van boven?

221 Uit dezen regel blijkt, dat Dejanira's blijdschap over de ontvangen tijding nog altijd met zekere bezorgdheid was gemengd.

227 *Barbarische landouwe* voor „uitheemschen grond," in tegenstelling van het vaderland

Lichas.

Beloftes halve, als een verwinner van het lant
Der vrouwen, die gy ziet, gevangen met zijn hant.

Deianier.

By Jupiter, van waer? wie zijn deze onbekenden?
Indienwe recht zien, zy beschreien haere elenden.

Lichas.

Hy streekze tot zijn' buit, ten offer voor de goôn,
Verdelgende Eurytus gebiet, en stadt, en troon.

Deianier.

Most hy, om deze stadt te winnen en verpletten,
Zijn wederreis naer huis zoo lang ter zijde zetten?

Lichas.

Geensins. Den meesten tijt, al viel de tijt u lang,
Heeft hy in Lydie gesleeten door bedwang,
Niet vry, maer als verkocht, lijfeigen daer ter stede.
Mevrou, versteur u niet om zulk een harde rede.
Jupijn alleen is zelf hier eenige oirzaek af.
Hy was aen Omfale verkocht, tot zijne straf,
En sleet'er 't gansche jaer, gelijkwe van hem hoorden.
Dus veel versmaetheên uw' gemael zoo vreeslijk stoorden,
Dat hy met eede zwoer den stichter van dit quaet
Met kinderen en vrouwe, uit ingekropten haet,
In slavernye wech te voeren uit den lande.
Dees eedt was niet vergeefs: want hy, door offerhande
Geloutert, worf een heir, en vloogh, bezweet van stof,
Naer Eurytus gebiet en stadt; naerdien dit hof
Een eenige oirzaek was van zulk een bitter lijden:
Want Herkles in zijn hof ontfangen, na lang strijden,
Gelijk men naer gewoonte onthaelt een' ouden gast,
Wert met veel schimp en smaet geterght, en aengetast

232, 233 Versta: „krachtens de gelofte, door hem gedaan bij het veroveren van het land, waar de vrouwen woonden, die hij gevangen mede voerde en die gij ginter ziet."

243 Versta: „mevrouw, dat moet gij hem niet kwalijk nemen."

Heel fors op deze wijs: hy zou 't geweer genieten,
Dat onontvlughtbaer was, en evenwel met schieten
Verwonnen worden, in 't hanteeren van den boogh,
Door zijne kinders, en, gelijk een slaef, in 't oogh
Van alleman, geplaeght, veel leet en smaet verdraegen.
In 't endt dorst Eurytus hem van de maeltijt jaegen,
En dronken, elk ten schimp, wechstooten uit de poort.
Om dien geleden hoon verbittert en gestoort,
[Toen Ifitus de zoon, in der Tyrintren hoeken,
Zijn paerden, afgedwaelt van anderen, quam zoeken]
Grijpt hy dien vyant aen, verbystert van verstant,
En ploft hem van den trans des torens in het zant.
Jupijn, de koning van de goôn, hierom ontsteeken,
Verstiet, verkocht hem, die door list en looze streeken
Noit mensch dan Ifitus alleen hadde omgebroght:
Want zoo hy, voor de vuist, zijn wraek hadde uitgewrocht,
Jupijn zou billijk een gerechte wraek verschoonen:
Want godtheên nimmer spijt beminnen. Maer de zoonen
Van Eurytus, te trots, en bits en los van mont,
Gevoelen hunne straf, gedoemt in Plutoos gront.
De burgery komt hier in slaverny gedreven,
En deze, die gy ziet, vervielen, uit een leven
Vol voorspoet, in elende, en koomen hier door last

258—262 *Hy zou 't geweer* enz.: Lichas wil zeggen, dat Eurytus aan Herkules het verwijt deed, alsof deze, die anders als schutter het zelfs van een kind zou verliezen, zijn overwinningen niet te danken had aan zijn meerdere bekwaamheid, maar alleen daaraan, dat hij pijlen bezat, die altijd doel troffen: en voorts zich als een slaaf (door Euristheus) tot allerlei onwaardigen arbeid gebruiken liet.

266 *Ifitus de zoon:* t. w.: „de zoon van Eurytus."

269 *Van den trans des torens:* neen: „van een rotspunt." Ifitus toch ging zijn paarden niet op een toren zoeken.

271 *Door list en looze streeken:* neen: „bij verrassing, bij overrompeling."

275 *Want godtheên nimmer spijt beminnen:* versta: „want zelfs de Goden kunnen moeilijk een beleediging verdragen."

275—277 *Maer de zoonen* enz. Het woord *maer* zou doen denken, dat deze zin in onmiddellijk verband stond met hetgeen voorafgaat; wat echter geenszins het geval is. Lichas gaat, na de opmerking, die hij zich in 't voorbijgaan veroorloofd heeft, met zijn verhaal voort, dat letterlijk vertaald aldus luidt: „maar nu zijn al die onbetoomde tongen (t. w. die der zonen van Eurytus), die Herkules hebben durven beleedigen, (door hem) naar Pluto's rijk gebannen, hun stad is tot slavernij gebracht, en deze jonge vrouwen hebben haar vreugd in rouw zien verkeeren."

Van uwen heere en man. 'k Heb nu, gelijk het past,
Mijn' plicht voltrokken. Gy zult Herkles komst verwachten,
Zoo dra de zuivring en het dankbaer offerslaghten
Gewijt is aen Jupijn, den godt van dat gebiet,
Voor 't winnen van de stadt: want wat gy hoort of niet,
Zijn wederkomste is 't liefst' dat uw gemoedt kan streelen.

Rey.

O koningin, uw hart verquikt in alle deelen,
Door deze tyding, en de vrouwen, die gy ziet.

Deianier.

't Is billijk datme dit tot blyschap na verdriet
Gedy, dewijl mijn man zijn wraeklust nu volkomen
Met recht heeft uitgevoert: maer echter staet te schroomen,
Indien men 't overweegh, dat dien manhaften heer
Een onheil wedervaer': want mijn gemoedt, heel teêr,
Wert van medoogenheit bestreden, ô vriendinnen,
Toen ik dees vreemden zagh, eerst vry, gelijk slavinnen,
Van huis en ouderen en 't lieve vaderlant
Verstooten, sukkelen in dien bedroefden stant.
Jupijn, behoeder voor elende en droeve dingen,
'k Wensch datge nimmer met mijn zaet dus om mooght
[springen
Ten minste, lust het u, geensins terwijl ik leef:
Want deze ziende, is 't vreemt dat hier mijn hart om beef?
Rampzaligh kint, wie zijtge, een maeght, of een getroude,
Of moeder? want wat uw natuur belangt, ik houde
U een onnoosle, die uw onheil niet verstaet,
Maer edel zijt van aert. ô Lichas, uit wat zaet
Is deze uitheemsche maeght? wie was het, die haer teelde?
Wie was de moeder? wie de vader, eerst in weelde?
Ay zeghme dit: want 'k heb medoogen eerst met haer,
Die wel de wijste schijnt aen opzicht, en gebaer.

Lichas.

Wat weet ik 't? z'is misschien uit slechten niet gesproten.

287 *Verquikt:* hier onz. gebezigd, voor „luikt op, herleeft.

309 *De wijste:* 't Gr. woord φρονεῖν, hier op Iole toegepast, schijnt volgens de beste uitleggers eerder op het edel en verheven voorkomen der maagd te duiden, dan op eenige „wijsheid."

Deianier.

Is zy van Eurytus niet een van 's konings loten?

Lichas.

z'Isme onbekent. 'k Heb haer zoo scherp niet ondervraeght.

Deianier.

Heeft geene reisgenoot van haeren naem gewaeght?

Lichas.

In 't minste niet: want ik verrecht mijn werk met zwijgen.

Deianier.

Nu zeghme, elendige, spreek zelf, om licht te krijgen:
Want dit's ook jammer dat men niet zijn herkomst kent.

Lichas.

Zy breidelt haere tong, en is doorgaens gewent
Niet laegh te spreeken, noch op stam en staet te stoffen,
Maer droef te klaegen, om d'elenden, die haer troffen,
En schreide, sedert zy het vaderlant verliet.
Het avontuur, dat haer zoo jammerlijk verstiet,
Valt lastigh, en vereischt dat wy dien rou verschoonen.

Deianier.

Ontslaze dan. Zy ga by haer die binnen woonen,
Of waer 't heur lust. 'k Wil niet dat iemant ramp op ramp
En onheil, by mijn schult, op d'andre elenden klamp.
Zy leedt alreê genoegh. Nu treênwe t'zaemen binnen.
Bestel al watge wilt. Ik zal, om tijt te winnen,
In 't hof bestellen al wat noodigh wort geacht.

311 Uit hetgeen later (vs. 364 en 365) volgt, blijkt dat Dejanira Eurytus gekend had. De vraag, die zij doet, nu zij eenige gelijkenis tusschen de gevangen maagd en genoemden koning meent te bespeuren, is dus volkomen natuurlijk.

318, 319 Versta: „zij is voorzichtig in 't spreken, en daarbij evenmin gewoon met minachting van zichzelve te spreken als zich met trotschheid op haar geboorte te verheffen."

Bode.

Ay blijf een poos alleen. Laet deze gaen, en wacht
Tot dat ik melde 't geen u nimmer quam ter ooren,
En wie gy inhaelt, en wat noodigh zy te hooren.

Deianier.

Waerom verletge my?

Bode.

Hou stant een korte stont:
Gy hebt niet vruchteloos gehoort uit mijnen mont,
Al wat ik u verhaelde, en nu noch zal ontvouwen.

Deianier.

Begeertge dat de mans het hooren, of de vrouwen,
Of alle beide dit uit uwen mont verstaen?

Bode.

Laet vrouwen buiten, en de mannen binnen gaen.

Deianier.

Zy gaen alreede heen. Wy luisteren nu gaeren
Naer 't geen u raetzaem dunkt ons wijder t'openbaeren.

Bode.

Dees knaep verhaelde u niet waerachtighs in der daet.
Hy broght u flus niet goets, of brengt nu enkel quaet.

Deianier.

Hoe spreektge zoo bedekt? gy dient het uit te leggen.

Bode.

Ik hoorde dezen gast by veel getuigen zeggen,
Dat Herkules, uw man, het sterke Echalia

337 *Laet vrouwen buiten:* met de *vrouwen,* hier en vs. 335 bedoeld, wordt niet de Rei bedoeld; want die blijft (gelijk trouwens in al de treurspelen der Grieken het geval was) bestendig op het tooneel, en is, alsook uit vs. 369, 370 blijkt, getuige van de mededeeling, door den bode gedaan: maar 't zijn de gevangen vrouwen, die de bode wil doen vertrekken.

En 't hof van Eurytus verdelghde, om zulk een ga
Te winnen; maer alleen de liefde van de goden
Hem heenedreven, door bedwang van hun geboden,
In dienst van Omfale; naerdien hy t'onverwacht
Den zoon van Eurytus door list hadde omgebraght,
En van den torentrans geslingert naer beneden.
Nu lochent hy 't rond uit, verdraeiende de reden,
Waerom hy Eurytus verdelghde, en rijk en stadt.
Toen dees hem Iöle, zijn telgh, geweigert had,
Bestreet hy 's konings lant, benam den vader 't leven,
En nu komt Herkles met dees dochter herwaert streven,
En zentze u hier in 't hof, geensins gelijk slavin,
Maer overmidts hy blaekt en brant van haere min.
Mevrou, my docht geraên vrypostigh u te melden
Al 't geen Trachiners op het merktvelt elk vertelden,
Een overtuiging des geveinsden door de faem.
Dit 's waer, al klinkt het in uw oore onaengenaem.

Deianier.

Wee my elendige! waer ben, wat doe ik langer?
Van welk een huispest gaet dit hof nu heimlijk zwanger!
Och ongelukkige! dees naemelooze spruit
Ziet Eurytus gedaente en aert ten oogen uit,
Al zwoer de leitsman met een' hoogen eedt vermeeten
Geensins te konnen raên hoe deze wert geheeten,
Noch min dat Iöle de naem was, dienze droegh.

Rey.

Och of de plaegh met recht niet alle onvroomen sloegh,
Maer die, geveinst van aert, den vroomen laegen leggen!

Deianier.

Helaes, wat gaet ons aen? wat zal men doen, of zeggen?
Hoe staenwe door dees maer verslaegen en ontstelt!

Rey.

Ga heene, en ondervraegh. Hy zal u, met gewelt
Geperst, de waerheit van de zaeke naekt ontkleeden.

369, 370 De bedoeling is: „wij begeeren juist niet, dat 's Hemels gerechtigheid alle boozen treffe, maar toch hen, die" enz.

373 *Hy:* „Lichas."

Deianier.

Wy gaen dan heene: want gy spreekt niet buiten reden.

Rey.

Wy toeven hier een wijl, ten dienst van uw gezagh.

Deianier.

Houdt stant: de knaep komt ongedaghvaert voor den dagh,
En uit den huize treên.

Lichas.

Mevrou, wat's u begeeren
Dat ik verkuntschappe aen uw' man in 't wederkeeren?

Deianier.

Gy zult niet licht van hier uit Trachin heenegaen,
Ten zywe ons onderling gesprek van vooraf aen
Hervatten op een nieu.

Lichas.

Begeertge iet meer te hooren,
Hier ben ik. Vraeg, mevrou.

Deianier.

Zultge ook de waerheit smoren?

Lichas.

Geensins, dat weet Jupijn, is 't my slechts wel bewust.

Deianier.

Wat voor een vroumensch brengt gy mede op deze kust?

Lichas.

Een rechte Eubeesche vrou, doch 'k weet niet wie heur
[baerde.

384 *Is 't my:* zoo vorderde de voetmaat; de taal had gevorderd: *is* zy (de waarheid) *my*.

Deianier.

Zie herwaert. Weetge niet, noch kentge niet de waerde
Van my, die met u spreek?

Lichas.

Wat's oirzaek van dees vraegh?

Deianier.

Zegh op, zoo gy verstaet wat antwoort my behaegh.

Lichas.

Ik spreek met Eneus bloet, een koninginne, een groote,
Zoo mijn gezicht niet dwaelt, met Herkles bedgenoote,
Mevrouwe Deianier.

Deianier.

Dit woude ik weeten, of
Gy my ook kent voor vrouwe, en koningin van 't hof.

Lichas.

Met reden.

Deianier.

Zegh wat straf verdientge, zijtge waerdigh,
Bevint men datge haer bejegent dus boosaerdigh,
En valsch?

Lichas.

Hoe dus, mevrou? wat boosheit? hoe dus wars?
Hoe uitertge u zoo vreemt, in 't vraegen al te dwers?

Deianier.

Niet ik, maer gy valt dwers.

Lichas.

Mevrou, ik ga dan heene,
En ben te dwaes, zoo 'k u mijne ooren langer leene.

397 *Hoe uitertge u:* hoe uit gij u.”

Deianier.

Gy zult niet heenegaen, ten zy men eerst beleeft
Op mijne vraegh een klaere en billijke antwoort geeft.

Lichas.

Wel vraegh wat u belieft, dewijl u lust te spreeken.

Deianier.

Gy brengt hier een slavin. Wie is zy? uit wat streeken?

Lichas.

Ik zegh, wat vraeghtge my?

Deianier.

Bekentge zelf niet vry
Dat Iöle deze onbekende, in slaverny
Gevoert, de dochter is van Eurytus? laet hooren.

Lichas.

Maer by wat lieden, wat getuigh heeft met zijne ooren
Dees rede uit mijnen mont gehoort en opgevat?

Deianier.

By veele burgers, op het ruime merktvelt, dat
Een groote troep het hoorde.

Lichas.

En schoon zy durven zeggen
Dat dit gehoort wiert: 't is, indien men 't uit wil leggen,
Wat anders hooren slechts in schijn: wat anders is't
Een zaek te bootschappen. Dit misverstant baert twist.

Deianier.

Wat's zeggen slechts in schijn? bezwoertge niet met eede
Gy broght voor Herkules dees bedgenoote mede?

407 *Getuigh* voor „getuige," of ook wellicht in collectieven zin.
414 *Bezwoertge niet met eede:* beter: „hebt gij niet stellig verzekerd."

Lichas.

Een bedgenoote voor uw' Herkles? by Jupijn,
Mevrou, wat gast geeft hier mijn rede zulk een' schijn?

Deianier.

Hier staet hy, die u hoorde ontvouwen by de schaeren,
Dat hy, ter liefde van dees dochter, jongk van jaeren,
De gansche stadt verdelghde, en geensins om de trou
En groote liefde tot de Lydiaensche vrou,
Dit 's kenbaer, heeft verwoest.

Lichas.

Laet dezen man vertrekken:
Want 't is geen wijsheit by een krankhooft iet t'ontdekken.

Deianier.

By godt Jupijn, wiens vier en blixem op 't geberght,
Van Eta weêrlicht, 'k wil, dewijl 't u wort geverght,
Dat gy dit niet verzwijght. Gy zult het niet verklaeren
Aen een gestoorde vrouw, of een, die onervaeren
Zich luttel op 't beloop van 't weereltsdom verstaet,
Of niet begrijpt hoe ver de vrouweliefde gaet:
Want hy waer onwijs, die, als met een' opgeheven
En sterken arm in 't perk, de min zou wederstreven:
Dewijlze naer heur' lust de goôn beheerscht, ook my.
Waerom zou Herkules een andre vrou, wie 't zy,
Beminnen meer dan my? weshalve waer 't onzinnigh
En dwaes, zoo 'k mijnen man, verslingert, en aenminnigh,
Beschuldighde, of dees vrou, die geensins my verdriet
Of leet berokkende. Neen zeker, 't is zoo niet.
Indien zijn valsch berecht u steef en sterkte in logen,
Zoo hebtge uit 's meesters borst geen goede leer gezogen,

422, 423 *Laet dezen man vertrekken* enz. Dit is onverstaanbaar: de zin van 't oorspronkelijke schijnt integendeel te zijn: „laat dezen man voor den dag komen; want het zou dwaasheid in mij zijn, te redetwisten met iemand, die zich niet vertoont."

435, 436 *Zoo 'k mijnen man, verslingert, en aenminnigh, beschuldigde:* versta: „zoo ik mijn man hard viel, omdat hij op dat meisje verslingerd en verliefd is." De twee *epitheta* staan echter alleen ter aanvulling van vers en rijm.

En leeraert, onder schijn van goet en deught, het quaet.
Zoo blijkt uwe ondeught. Spreek dan waerheit in der daet:
Want wat luit schendiger dan dat een vrygeboren
Op logens wort betrapt? dus beelt u, wiltge hooren,
Niet in dat logentael voor my verborgen blijf:
Want die het zelfs uit u verstonden, zullen 't stijf
En sterk bevestigen voor my. Wat wiltge schroomen,
Dewijl 't meer quetsen zal, begint het uit te komen?
En hooren wy 't, dat strekt tot niemants harteleet.
Heeft Herkules zich niet aen veelen uit besteet,
En iemant hierom leedt van my geleên voor dezen,
Of wederwaerdigheit, of hoeft'er voor te vreezen?
Hoewel hy hierom, krank van minne, quijnen gaet:
Ik zelf heb deernis haer t' aenschouwen in dien staet,
Naerdien de schoonheit stof tot haer bederf bestelde,
Toen hy het lant bedorf, de poorten nedervelde,
Hoe zwaer het viel, en haer vervoerde in slaverny.
Dit spreeke ik rustigh heene, op datge tegens my
De waerheit spreekt, en dit by andren weet te kleeden.

Rey.

Ay luister naer mevrou: zy spreekt met goede reden.
De tijt zal 't loven, ik u gunstigh zijn hier voor.

Lichas.

Lofwaerdige mevrou, terwijl ik zie en hoor
Dat gy een mensch zijt, en in menschelijken wandel
Niet onbescheiden, wil ik u den ganschen handel
Ontdekken: want het is alleens gelijk hy zeit.
Alcides, dus op haer verslingert en misleit,
Bestreet Echalie, en bestont haer stadt te schennen,
En om nu ront te gaen, verboot noit dit t'ontkennen:
Doch ik, bekommert by my zelven, waertste vrou,
Dat mijn oprecht verhael u smart aenbrengen zou,

449 Versta: „heeft Herkules niet vele minnaressen gehad?"

462, 463 *In menschelijken wandel niet onbescheiden:* versta: „toegevend voor menschelijke zwakheden."

464 *Alleens:* „geheel en al, volkomen."
Hy: „de berichtgever."

467 *Om nu ront te gaen:* „om rechtuit te spreken."

Vergreepme, indienge dit een misgreep wilt verklaeren.
Dewijlwe u al de zaek nu rustigh openbaeren,
Betoon dat gy dees vrou om uwen man alleen
En u bemint, en breng uw woorden overeen
Met d'openbaere daet, aengaende uw medelijden
Met dees bedrukte vrou: want Herkles, die in 't strijden
Alle andren overwon, leght onder haer gewelt
Door liefde t' haerwaert, die zijn kracht en sterkheit smelt.

Deianier.

'k Versta genoegh dat my dit lijdzaem staet te lijden,
En wil in dit geval niet tegens goden strijden,
Noch my verpijnigen. Maer laet ons binnen gaen,
Op datge mijnen heer verkuntschapt wat voortaen
Ik u beveel, met een hem levert mijne gaven,
Tot eene erkenning der schenkaedjen, van dien braven
My toegestuurt door u: want 't is in dezen staet
Niet billijk datge bloot en ledigh heene gaet,
Naerdienge herwaert quaemt met zulk een zegestaetsi.

REY.

Keer.

De godtheit van de min
Is zulk een kracht gegeven
Datze altijt overwinn':
Want om voorby te streven
Hoe geestigh zy voorheen
Met goôn hebbe omgesprongen;
Verzwijge ik nu om reên
Hoe Jupiter gedwongen
Verschalkt wiert door haer' vont,
Ook Pluto, diep gedooken
In 's afgronts duistren gront:
En hoeze dorst bestooken
Neptuin, die d'aerde schokt

490—508 De zin is hier niet te best aaneengeschakeld; de Rei wil zeggen: „ik zal niet spreken van de overwinningen, die de Min op de Goden behaald heeft, enz. vs. 495—500; maar alleen gewag maken van de gevechten, door andere helden om Dejanier geleverd vs. 501—508."

Met zijne vork van onder:
Veele andren [loos verlokt,
Bekoort van min, byzonder
Om schoone Deianier,
Eer zy met Herkles troude,
In 't vechtperk trots en fier,
Daer ieder het aenschoude,]
Zich queeten, heet op lof,
Bezweet en vuil van stof.

Tegenkeer.

Hier quam nu d'Etolier
De stroomgodt mê, vol toren,
Viervoetigh, als een stier,
Gewapent met den horen,
Dat's Acheloüs, lust
U zijnen naem te weeten.
Zijn tegenstrijder rust
Zich toe, om dien vermeeten
t'Ontmoeten in den strijt,
Verlaet Thebaensche reien,
Godt Bacchus toegewijt.
Hy weet de knods te zweien,
Is boogh en speer gewoon
Te handlen tegens grooten,
Zoo braef, gelijk een zoon
Uit Jupiter gesproten.
Zy worstlen beide fel,
Om deze bruit te winnen.
In 't midden van dit spel
Zat Venus, die het minnen
De wet stelt. Deze zet
Den kampren ook een wet.

Toezang.

Men hoort de vuisten treffen,
En 't ramlen van den boogh
Zich in de lucht verheffen.

509—514 Versta: „een dier beide strijders was Acheloüs, de stroomgod, in de gedaante van een gehoornden stier."

Het grimmigh stiershooft vloogh,
En stiet met zijnen horen.
Dus worstlenze onder een,
Schuimbekkende van toren.
De slaegen kraeken been
En bekkeneel. Zy steenen
Op elken fellen slagh.
De dochters oogen weenen.
De schoone en teêre zagh
Dien strijt aen, op den oever
Gezeten, flaeu van rou,
Verwachtende, altijt droever,
Met wienze huwen zou.
Ik klaegh dit, als haer moeder,
Die 't aenzagh en verstont.
Elk vocht om 't eerst verwoeder.
De maeght, van schrik gewont,
Zit treurigh, en verbeit,
Als 't kalf, dat, vet geweit,
Van zijne moeder scheit.

Deianier.

Vriendinnen, nu de gast in 't hof gevange vrouwen
En maeghden, eer hy gaet, alleen zoekt t'onderhouwen,
Koome ik u heimlijk hier voor 't hof, niet onbedocht,
Ontvouwen wat mijn hant voor dezen heeft gewrocht,
Op datge mijn verdriet beklaegen helpt met rouwe:
Want 'k hebbe een maegt, geen maegt, maar een gehuwde [vrouwe,
Zoo schat ik 't, binnen 's huis ontfangen, 't welk my stoort;
Gelijk een zeeman, die een pak neemt binnen boort,
Een koopmanschap, die hem tot schade zal gedyen.

541 *De dochters oogen:* „de oogen van Dejanier;" maar de uitdrukking is geen zuivere taal.

551 *Verbeit:* voor 't eenv. *beidt;* „wacht haar lot af."

552 *Vet geweit:* die woorden staan niet in 't oorspronkelijke: zij bewijzen, dat Vondel de bedoeling der gelijkenis niet verstaan, en gemeend heeft, dat hier sprake was van een vet kalf, ter slachtbank bestemd. De dichter spreekt eenvoudig van een jonge koe, die van haar moeder verlaten is en den strijd om haar bezit aanschouwt.

554 *De gast:* „Lichas."

Nu staet ons anders niet met groot gedult te lyen
Dan datwe beide, van een deken toegedekt,
Een' man omhelzen, die onze oogen luikt en wekt.
Die Herkules, befaemt voor vroom en eenen braven,
Vereert zijn gemaelin met zulke fraeie gaven,
Tot een vergelding, dat, terwijl hy reist en vaert,
Zy zulk een langen tijt den drempel heeft bewaert:
Doch 'k wilme, al hinkt mijn man geduurigh aen dit evel,
Niet stooren, neen geensins, noch wenschen dat hy snevel.
Maer zeghme toch, wat vrou zou draegen zulk een kruis,
Dat deze vreemde vrou bewoone een zelve huis,
Een zelve ledekant gebruike zonder hinderen?
Want 'k zie haer schoonheit eerst opluiken, mijne minderen.
Hy kust de roozen van haer levens morgenstont,
En walght van my een' kus te geven mont aen mont.
Dus spijtme een gemaelin van Herkules te heeten,
Terwijl hy van de min der jeughdige is bezeten:
Doch als ik zeide, het betaemt niet dat een' vrou,
Die wijs en rustigh is, zich hierom stooren zou.
Maer hoort vriendinnen [neemt mijn rede nu ter harte,]
Wat raet my overschiet, tot heeling van dees smerte.
'k Heb noch een out geschenk van 't grijze menschepaert
Dus lang zorghvuldigh in een kopre bus bewaert.
'k Ontfing het, noch heel jong, van Nessus, ruigh van haeren,
Den veerman, dootelijk gewont, in 't overvaeren
Van den diepgrondigen Euenus, daer hy, zeil
Noch riem gebruikende, zijn veergelt won, doch geil
My [Herkles gemaelin, gesterkt met huisgenooten,
In 't volgen van mijn' man] met onbeschofte pooten
Betasten woude, recht in 't midden van den vliet
Gedraegen op zijn' hals. Ik schreeude. Herkles schiet
Hem daetlijk in de borst ter longe in, dat het ruischte.
Het ondier stervende, als een geile en onbesuiste,
Sprak minzaem: ô mijn kint, gy telgh uit Eneus stam,
Zult, om dat ik u lest uit liefde in d'armen nam

566 *Voor vroom en eenen braven:* ongelukkig uitgedrukt in de plaats van: *voor vroom en braaf.*

571 *Snevel* voor *sneuvel.*

590 *Gesterkt met huisgenooten:* dat Herkules gevolg bij zich had, is begrijpelijk; doch zooals die drie woorden hier staan, dienen zij alleen om verwarring in den zin te brengen.

En overvoerde, dit geschenk ten loon ontfangen,
Indienge luistren wilt. Wort Herkules bevangen
Met iemants min, gebruik mijn dik geronnen bloet,
Dat uit dees wonde vloeit, daer Herkles pijl verwoet
En giftigh, eer in 't lek van Lerne diep godompelt,
Mijn zy me trof: hy zal, van minzucht overrompelt,
Geen ander vrouwenbeelt beminnen boven u.
Ik, overdenkende dat jongste woort, heb nu
Dien rok besmeert met bloet, dus lang in huis gescholen
Gelijk die veege riet, en zoude ongaerne doolen,
In quaet te leeren, min iet reukeloos bestaen,
Naerdien ik boosheit haet. Men pooge Herkles aen
Te lokken door gevley, de maeght met minnedranken:
Doch dunkt dees middel u niet raetzaem om de kranken
Te heelen; 'k zal het liefst nalaeten uit ontzagh.

Rey.

Indien men op zijn werk betrouwen stellen magh,
Zoo dunkt ons zijtge hier niet qualijk in beraeden.

Deianier.

Wy houden 't zoo, hoewelwe in 't werk voorheen noit traden.

Rey.

Gy moet uw werk verstaen, en geensins onbedocht
Aenneemen voor bekent het geen gy noit bezocht.

Deianier.

Men zal 't haest weten. 'k Zie hem hier ten huize uit komen,
En spoeden: wacht u dat dit geensins wort vernomen;
Want wie in 't heimlijk een bestrafbaer werk bestaet,
Vervalt niet licht in scha, schandael, en schande en smaet.

617 *Bezocht* voor „beproefdet."

618 *Hem:* „Lichas."

621 *Scha, schandael, en schande en smaet:* deze onnoodige omhaal van woorden die 't zelfde beteekenen, doet allesbehalve een fraaie uitwerking, en toch wordt het eigenlijke denkbeeld: „behoeft zich niet te schamen" er niet volkomen mee uitgedrukt.

Lichas.

O Eneus dochter, zegh my nu, wat's u begeeren?
Ik toefde lang in 't hof, en moet nu wederkeeren.

Deianier.

Het is alreê beschikt, terwijlge alleen in 't hof
De vrouwen onderhielt. Schenk Herkles, groot van lof,
Dit rijk gewrocht gewaet, het hantwerk van mijn handen.
Vermaen hem dat hy toch geen' mensch met deze panden
Bekleede, noch de zon, noch haert noch outervier
Dien rok beschijne, eer 't mes den witten offerstier
De keel afsteeke, en hy zich staetigh voor de goden
Vertoone, volgens mijn belofte, en hun geboden,
Die luiden dat ik hem in 't nieuwe altaergewaet
Moet eeren, daer hy, een nieu priester, 't offer slaet,
In 't aenzien van de goôn: en op dat hy zich regel
Naer mijn bevel, zoo sterk het met dit pant, daer 't zegel,
Van hem hierop gedrukt, ook daetlijk wort gekent.
Ga lever hem dees doos: en nu men u verzent,
Bestel niets noodeloos, het welk wy konnen derven,
En quijt u zoo, dat wy zijn dubble gunst verwerven.

Lichas.

Voltrek ik mijnen plicht, als een die heene reist,
'k Zal niets verzuimen 't geen uw dienst naer reden eischt,
Dees doos hem offeren, en, naer mevrous behaegen,
Getrou aen uwen heer dees boodtschap overdraegen.

Deianier.

Ga heen, die weet hoe gy het hier geschapen vont.

Lichas.

Ik weet het wel, en zal hem melden hoe 't hier stont.

Deianier.

Gy weet het: zegh hoe ik dees vreemde wellekoomde.

642 *Offeren:* in den zin van 't Fr. *offrir*, „aanbieden."

Lichas.

Zoo minzaem, dat ik naeu mijn vreught en blyschap
[toomde.

Deianier.

Wat zultge boven dit noch zeggen? want ik vrees
Dat gy mijn liefde ontdekt, onkundigh of hy dees
Of my in 't harte plant.

REY.

I. Keer.

O baden, warme zeerotsstoven,
En die om Etna zette uw' stoel,
Of midden in Melidaes poel,
Of op Dianaes strant geschoven,
Daer Grieken om het merktvelt zwarmt,
En 't berghbadt 's menschen leên verwarmt.

I. Tegenkeer.

Nu speelt de fluit u blijde wijzen,
Op stemmen van de zanggodin.
Men haelt Alkmenes afkomst in
En Jovis zoon, wel waert te prijzen.
Hy brengt in 't endt van over zee
Den roof van alle deughden me.

II. Keer.

Men wachte op hem wel vijftigh weeken,
Terwijl hy dwaelt van kust tot kust.
Zijn gemaelin zat, onbewust

650 *Of my in 't harte plant:* deze regel mist zijn slot.

651 *Baden, warme zeerotsstoven:* dichterlijk uitgedrukt voor „warme badstoven van zeerots." De Rei spreekt echter niet de *baden* aan, maar de *badgasten*, en de bedoeling van de strophe is: „gij, die de badplaatsen bewoont, of den berg Etna, of de straat van Melida, of het strand aan Diana gewijd, of die u op het marktveld verzamelt!"

656 Deze laatste regel is overtollig, of zou bij het begin van de strophe behooren: het *berghbadt* bevond zich toch wel in de *zeerotsstoven*, maar niet op of bij het *merktvelt.*

Van hem, zoo lang van rou bezweeken.
Dees krijghshelt heeft, dus lang verbeit,
Dien zwaeren krijghstocht afgeleit.

II. Tegenkeer.

Hy keere. Laet het schip niet rusten
Voor dat het van het eilant schey,
En spoedigh lande aen deze key,
Van daer hy offert op de kusten,
Bekleet met dit altaergewaet,
Hem toegestuurt door Nessus raet.

Deianier.

O vrouwen, 'k vreeze dat ik blint, my zelf ten laste,
Een reukloos stuk bestont, en erger dan het paste.

Rey.

Hoe nu, mevrou, wat 's dit?

Deianier.

Ik weet het niet. My quelt
Dat weldoens halve iet quaets in 't werk moght zijn gestelt,
Uit hoope van wat goets.

Rey.

Hoe? spreektge van de giften,
Aen Herkules gestuurt?

Deianier.

Dat is het. Mijne driften
Bestonden niemant oit te raeden werk te spoên
In eene onzekre zaak.

Rey.

Indien ik 't magh bevroên
En weeten, zeghme dan, wat port u dus te schroomen?

671 *Aen deze key: key* is hier *kaai*, gelijk hierboven vs. 520 *zweien* voor *zwaaien*.
678 *Weldoens halve:* d. i.: „met het doel, iets goeds te verrichten."
681 *Werk te spoên:* „zich te overhaasten."

Deianier.

Och vrouwen, hoortme toch hoe dit is toegekomen,
Een wonderbaere zaek, en noit voorheen gedacht.
De wol, geschoren van een witte schaepevacht,
Daer ik mijn' schoonen rok me streek, is gansch verdweenen,
Van niemants hant geroert, en droop op koude steenen.
Maer om t'ontvouwen hoe de zaek is toegegaen,
Zal ik 't wijtloopender u geven te verstaen.
Al wat het menschepaert, dat zijnen tijt zagh enden,
Met eenen scherpen schicht geschoten in de lenden,
My leerde, heb ik niet geslagen in den wint,
Maer naeu en stip bewaert, als eene wet, geprint
In eene kopre plaet, gelijk het dier voorzeide,
My raedende dat ik d'artsny voorzichtigh leide,
Bedekt voor vier en zon, in een' verborgen hoek,
Tot dat men 't smeeren zoude op stof, of eenigh doek.
Dit's al bestelt, gelijk de tijt het scheen te leeren.
'k Bestont het, binnen 's huis, al heimelijk te smeeren,
Gebruikende hiertoe de wol, van eene vacht
Getrokken. 'k Heb dat kleet gevouwen, en gewacht
Voor vier en zonneschijn, in eene doos gesloten,
Hem tot een gaef bestelt: dit weetge, ô reigenoeten.
Nu koomende in het hof, verneeme ik daer met rou
Iet schrikkelijx, en dat geen mensch vermoeden zou.
De wol, waermê 't gewaet besmeert was en bestreeken,
Gesmeeten op den vloer, wort van de zon ontsteeken,
Vervloeit verteert op d'aerde, onzeker om wat reên.
Gelijk het zaegemeel, van eenigh hout gesneên,
Zoo lagh het ook op d'aerde, en kookte, en raekte aen 't [smoken,
Recht als by herrefsttijt de most begint te kooken.
Ik arme elendige weet naulijx, noch begrijp
Wat my te denken sta, en schrik voor mijn onrijp
En zorgelijk bestaen. Het dier, geraekt om 't leven
Om Deianier, zou dat uit gunste een gave geven?
Dit schijnt geen waerheit: maer het woude, in stervens noot

702 *Gewacht:* „behoed, bewaard."

709 *Onzeker om wat reên:* vreemdsoortige constructie, om te kennen te geven: „zonder dat men de reden daarvan met zekerheid bevroeden kan."

710 *Zaegemeel:* of: „zaagsel," gelijk men thans zegt.

My listigh vleiende, zelf d'oirzaek van zijn doot
Uit wraekzucht moorden: en dit schiet, helaes te spade,
In mijn gedachten. 'k Zal rampzaligh mijne gade,
Ten zy de gissing miss', verliezen: want ik weet
Hoe Herkles al die hy met zijnen pijl bestreet,
Ook Chiron, dootlijk trof, en elk die schoonheên vryde.
Het zwarte bloet, dat uit 's gewonden Nessus zijde
Quam springen, is besmet van gruwzaem moortvenijn.
Hoe kan 't hem anders dan ten hooghste dootlijk zijn?
Aldus begrijp ik 't, en besluit, van rou gedreven,
Zoo hem iet quaets gebeur', te scheiden uit dit leven,
Op eenen oogenblik: want een doorluchte haet
Te leven in schandael, elk een' ten schimp en smaet.

Rey.

't Is billijk dat men schrik voor ysselijke stukken:
Doch laet voor d'uitkomste u door wanhoop niet verrukken,
Noch oordeel voor den tijt.

Deianier.

In quaden raetslagh gelt
Noch valt geen troost of hoop, die ons gemoedt herstelt.

Rey.

Maer in bedroefden, die met opzet niet misdreven,
Is minder knaeginge, en dit moetge u zelf vergeven.

Deianier.

Zoo spreeke niet die schult aen eene misdaet heeft,
Maer binnen 's huis geen stof tot zulk een onheil geeft.

Rey.

Het voeght mevrou haer' krop een luttel in te houwen,
Ten waer zy 't haeren zoon wou melden en ontvouwen.
Hier komt hy aen, die flus naer zijnen vader ging.

723 *Elk die schoonheên vryde:* d. i.: „elk, die de gunst zocht van schoone vrouwen, waar Herkules op verliefd was.”

739 *Haer' krop een luttel in te houwen* voor „haar droefheid een wijl te verkroppen.”

Hyllus.

Och moeder, 'k wenschte u van dry dingen slechts een ding,
Of datge doot waert, of, geberght door een' behoeder,
Den naem moght draegen van een anders echte moeder,
Of elders voortgeteelt van eenen andren aert.

Deianier.

O zoon, hoe ben ik zulk een vloek en laster waert?

Hyllus.

Gy hebt mijn' vader en uw' man van daegh verslagen.

Deianier.

Och zoon, van welk een stuk hoore ik u nu gewaegen?

Hyllus.

Dat u onmooghlijk is te keeren en verhoên:
Want niemant kan wat eens gedaen is, weêr ontdoen.

Deianier.

Wat zeghtge, zoon? wie was de bode, die vertelde
Dat ik een lasterstuk zoo snoot te werke stelde?

Hyllus.

'k Zagh met mijne oogen zelf heer vaders lijden aen,
En heb dees droeve smert uit zijnen mont verstaen.

Deianier.

Waer hebtge hem gemoet, in wat gewest gevonden?

Hyllus.

'k Zal u de gansche zaek, op dat gy 't weet, verkonden.
Toen hy verreizen zou, daer Eurytus palleis
En wijtbefaemde stadt verdelght lagh, en op reis
De zegetekens en den roofschat medesleepen,
Had helt Alcides, op d'Eubeesche kaep, begreepen
Jupijn te Ceneus toe te wijden een altaer,

En heiligh kerkwout. 'k Zagh hoe hy kerkpleghtigh, daer
Ter stede, eerst dankbaer zijn slaghtofferhande inwijde.
Hier quam ook Lichas, uw hofdienaer aen, heel blijde
Van huis, als een herout, met uwe fraeie gift,
't Venijnigh kleet. Uw man schoot daetlijk met een drift
Het op uw woort aen 't lijf, en slaghte zes paer stieren,
Alle eerstelingen van den vrybuit, vette dieren,
Noch tienwerf tien stuk vees, van allerhanden slagh,
Dat al de weerelt vreught in 's offraers oogen zagh:
Zoo scheen hy door 't gewaet verquikt van geest en wezen,
In 't storten der gebeên. Maer toen de vlammen rezen,
Ontsteeken aen het vet der offerhande en 't hout,
Begon het zweet hem uit te breeken zilt en zout,
De rok te kleven aen de leden en de lenden,
Zoo taey gelijk het lijm; te scheuren en te schenden
De zenuw, vel, en been, te rukken van het lijf.
Het bloedige venijn ging weiden, sterk en stijf,
Als adderenvergift. Hy jammert ongeduldigh,
Roept uwen Lichas, aen dit lasterstuk onschuldigh,
En vraeght hem door wiens list hy dit besmet gewaet
Hem toebroght. Dees, geensins bewust van eenigh quaet,
Zeght daetlijk dat gy hem dit kleet geboot te geven.
Toen Herkules dit hoorde, en dol wiert aengedreven.
Te jammerlijk verrukt van smert in't ingewant,
Greep hy den knaep by 't been, en klonk hem aen het strant,
Op eene scherpe rots, het bekkeneel te pletter.
Daer spatten brein en bloet, gemengt met hair en etter.
Al 't volk schreeut jammerlijk om 's helts krankzinnigheit,
En Lichas droeve doot: maer niemant onderleit
Hem eens t' ontmoeten. Hy zijght vlak ter aerde neder,
En wentelt zich rondom: dan rijst hy schichtigh weder
Al schreeuwende overluit, dat al d'Eubeesche kust,
Geboort met rotzen, galmt. Toen nu de kracht geblust,
De moedt met een bezweek, wierp hy zich neêr ter aerde,
Niet eens, maer reis op reis, en gilde, en huilde, en baerde,

788 *Etter:* om 't rijm: met *etter* wordt alleen bedorven vocht verstaan, en daarvan kon ten deze geen sprake zijn.

790, 791 *Maer niemant onderleit hem eens t' ontmoeten:* versta: „maar niemand onderstaat zich, hem te naderen." Zie over *onderleggen* in den zin van „ondernemen" het *Uitl. Woordenb.* op HOOFT in *v.*

796 *Baerde:* d. i.: „sloeg jammerlijk geluid."

Verlasterende uw echt, te smertelijk bezuurt,
En Eneus bruiloftslot, een pest, hem toegestuurt
Tot 's levens ondergang. In't ende, aldus aen 't quijnen,
Draeit hy zijn bang gezicht eens om, en, mat van pijnen,
Ziet my staen schreien, in het midden van de schaer,
En roeptme flux, en zeght: ô zoon, al valt het zwaer,
Genaek, en laetme in noot uw aenspraek toch niet derven
En troost, al mostge ook met uw' vader teffens sterven,
En brengme daetelijk uit 's volx gezicht, daer spie
Noch eenigh mensch, wie 't zy, my langer hoore of zie.
Ontfermtge u over my, zoo brengme van dees werve
Hoe eer hoe liever wech, op dat ik hier niet sterve.
Zoo dra hy dit beval, bestelde ik met mijn hant
Den veegen in een boot, en broght hem hier op 't lant.
Gy zult hem daetlijk doot of levende aen zien koomen.
O moeder, zulk een stuk, uw raet, ter hant genomen,
Holp vader dus om hals, uw brave wederga,
Dies bidde ik, voeght het my, dat u de donder sla,
De wraek u straffe, en dit gebedt zal my niet rouwen
Gy moort hem, wiens gelijk gy nimmer zult aenschouwen

Rey.

Wel hoe vertrektge dus stilzwijgende. Gewis
Wie op eene aenklaght zwijght, melt datze schuldigh is.

Hyllus.

Ay laetze heene gaen, en stuiven uit mijne oogen
Voor wint, en ver genoegh. Wie zonder mededoogen
Die stukken aenrecht, is geen moeders eere waert.
Zy ga, en voele dat haer 't zelfde wedervaert
Het geenze vader braef gespeelt heeft en geklaert.

807 *Werve* voor „kaai."
811 Had Hyllus gezegd, dat zijn moeder Herkules dood of levend zien zou, als in 't Gr. staat, dan ware op den regel niets aan te merken geweest. De bijvoeging *aankomen* maakt dien belachelijk.
821—823 Drie gelijk rijmende staande regels volgen elkander hier op: iets ongewoons bij Vondel.
823 *Braef* voor „handig."
Geklaert voor „beschikt."

REY.

I. Keer.

Ay kinders, zie Godts lang gemelde
Voorspelling blijken, die hem spelde
Dat Herkles, als hy gansch vernoeght
Het lant zagh twalefmael geploeght,
Zou rusten van zijn stiefmoêrs quelling.
Deze uitkomst stemt met d'oude spelling.
Hoe zou een helt, die d'oogen luikt,
En 's levens licht niet meer gebruikt,
Van zwaericheden aengedreven,
Nu noch in slavernye leven!

I. Tegenkeer.

Want zoo, gelijk men daetlijk hoorde,
't Vergift van 't paerdemensch hem moorde,
En dus erghlistigh broght ten val
Door draekespogh, en Lernaes gal,
Met bloet gemengelt, en gebrouwen;
Hoe kon hy langer 't licht aenschouwen?
't Geborstelt ondier Nessus knaeght
En pijnight hem, te fel geplaeght
Van brant, en gloênde prikkelingen.
Zoo komt de doot door d'aders dringen.

II. Keer.

Vrou Deianier, dus ongelukkigh,
Zagh, onverhoet verbaest en drukkigh,
Dees boel, een schantvlek in het hof.
Zy zocht uit Nessus raetslagh stof,
Doch door een reukeloos verzinnen,
Om 't hart van haeren man te winnen.
Nu schreitze droef haere oogen uit.
De doot genaekt hem vast. Zy spruit
Uit haeren aenslagh, blint besteeken,
Het offerkleet, met bloet bestreeken.

824 *Kinders:* verkeerd voor „meisjes!" De Trachinische maagden, die den Rei vormen, voeren hier tot elkander het woord.

834 *Daetlijk* voor „zooeven."

II. Tegenkeer.

De traenen vloeien naer beneden,
Gelijk een bron. Door alle leden
Verspreit zich 't gruwelijk venijn.
Noit vyant trof met zulk een pijn
Dien grooten helt, beklaegens waerdigh.
Echalie, och gy wert te vaerdigh
Ter neêr gesmeeten voor mevrou!
Van zulk een deerlijk naberou
Is Venus oirzaek: want de liefde
Het hart der bedtgenoote griefde.

Rey.

Ik hoore, of 't mistme, een hofgeschal,
Eerst opgerezen. Och wat zal
Ik hiertoe zeggen? iemant steent
Daer binnen, jammert, huilt en weent.
Wat nieuwe ontsteltheit magh dit zijn?
Wat oude komt in droeven schijn,
Helaes, zoo treurigh en belaên,
Met een bedrukte tijding aen?

Voester.

Och dochters, wat schenkaedje werdt
Een oirzaek van onze aller smert,
Gestuurt aen Herkles, al t'ontrou?

Rey.

Wat tijding brengtge ons, oude vrou?

Voester.

Och Deianier is doot, is heen,
En heeft den jongsten tret getreên.

Rey.

Hoe, is zy doot?

Voester.

Gy hoorde 't al.

Rey.

Quam dees rampzalige ten val?

Voester.

Z'is doot, en kout, noch eens gezeit.

Rey.

Och arme, heeft zy 't afgeleit?
Hoe quamze toch ten leste aen 't endt?

Voester.

Heel jammerlijk, dit's wel bekent.

Rey.

Verhael toch hoe 't is toegegaen.

Voester.

Zy heeft zich zelve droef verdaen.

Rey.

Wat dolheit, welk een misverstant
Gaf haer het moortmes in de hant?
Hoe stapeldeze alleen gestoort
Den eenen op den andren moort?

Voester.

Met eenen dolk, op 't hart gestelt.

Rey.

Zaeght gy dat schrikkelijk gewelt?

Voester.

En waerom niet? ik stont'er by.

Rey.

Wie was't? hoe ging't? och zegh het my.

888 *Gestoort:* dit woord, dat alleen om 't rijm schijnt aangebracht, *stoort* den zin en kon beter gemist worden.

Voester.

Zy moort zich met haer hant niet bloo.

Rey.

Wat zeghtge my?

Voester.

Het is alzoo.

Rey.

Dees bruit, eerst ingehaelt dus bly,
Broght haer tot zulk een razerny!

Voester.

Te byster: maer indien gy 't onheil met uwe oogen
Aenschoude, zeker 't zoude u treffen met medoogen.

Rey.

En durf een vrou dit met haer eige hant begaen?

Voester.

Afgrijslijk, als gy't hoort, kuntge een getuige staen
Hier over: want toen zy den zoon het bed zagh spreiden
Om zijnen vader weêr t'ontmoeten en geleiden,
Verstakze zich, op dat haer niemant zoude zien
Beklaegen [leggende voor 't outer op de knien]
Den weduwlijken staet, en 't scheiden van haer vruchten.
Men hoortze t'elkemael weeklaegen, en verzuchten,
Zoo dikwijl zy 't geweer in haere handen nam,
Gelijkze was gewoon. Dan wenteltze zich gram
En droevigh door de zael, en ziet een van't gezinde,
Dienze uit een grooten trek begunstighde en beminde,

908, 909 *Zoo dikwijl zy 't geweer in haere handen nam, gelijkze was gewoon :* er staat in 't oorspronkelijke niets van dat geweer in de handen nemen, veel min van de bijzonderheid, dat Dejanier dat gewoon zou geweest zijn. Immers dan zou er voor de voedster reden bestaan hebben om vroeger toe te schieten en den zelfmoord te beletten. Het Grieksch zegt alleen, dat zij, „op het gezicht der hoftrawanten," schreide en weeklaagde.

Dan schreideze, en verdaeghde een' geest, berooftvan troost,
Beklaeghde hofgezin, en haer verlaeten kroost.
'k Zagh haer, na deze klaghte, in Herkles kamer streven,
En lette hoeze zat in eenen hoek gedreven
Heel duister, daer een vrou gedienstigh met haer hant
Alcides kleeders spreide op eene ledekant.
Toen sprongze op 't bedde, en ging in 't midden zitten
[schreien
Zoo veele traenen, datze, als beeken, zich verspreien.
Ten leste sprakze op 't bedde: ik lagh hier, als een bruit.
Vaer wel voor 't allerlest. Mijn byslaep heeft hier uit.
Geen nachtrust staetme meer op deze stê te hoopen.
Zo sprakze, en rukte snel de borst en boezem open.
Ontgespt den gouden gesp, ontbloot de slinke zy.
Ik vliege, uit al mijn maght, naer heuren zoon hierby,
Verkunschap hem hoe zy zich aenstelt. Onderwijlen
Wy heene en weder voort toeschieten, en ons ylen,
Verneemtmen hoeze zich met een tweesnedigh zwaert
Den dootsteek gaf in 't hart. De zoon, aen 't huilen, baert
En ziet te spa hoe zy, van 't menschepaert bedrogen,
Verrukt van toorne, zich verkorte, en dus bewogen,
Haer ooghmerk misschoot. Hy mistroostigh smilt van rou
In traenen, en beschreit het jammer van mevrou.
Hy lagh'er, mont aen mont, en borst aen borst, wee-
[moedigh,
En storte bitter zijn weeklaghten heet en bloedigh,
Dewyl hy, t'onrecht haer betightende, dus ras
Een vaderlooze en moederlooze weeze was.
Zoo staet het hier in 't hof, waeruit men licht berekent
Dat hy een dwaes is, die twee blijde dagen tekent
Of meer: want ons geluk voorby geen' morgen spoet.
Maer zie dat heden u geen zwaericheit gemoet.

Rey.

Wat jammer zal ik nu betreuren,
Of 't onheil, dat men zagh gebeuren,
En niet betaemde? naulijx weet

938, 939 Versta: „waaruit men licht kan opmaken, dat het dwaasheid is, op twee of meer gelukkige dagen achter elkander te rekenen: bij ons althans haalt het geluk den dag van morgen niet."

Ik droeve, schoon ik 't overmeet
Met oordeel, hoe men dit zal achten.
Dit beurde in 't hof: het ander wachten
Wy noch t'aenschouwen. Ongeluk
Te voelen, of aenstaenden druk
Te vreezen, is een zelve stuk.

Keer.

Och of een voorwint op quam steeken,
Die my vervoerde uit deze streeken,
  Eer ik van dootschrik heenesterf,
Alleen door Herkules verschijnen,
Geplaeght met ongeneesbre pijnen.
  Men zeght de helt genaekt dees werf.

Tegenkeer.

Hy is naby, niet ver te haelen.
Nu schreien vreemde nachtegaelen.
  Een vreemde schaer genaekt: en waer
Geleit men hem? men draege stillijk
Den kranken herwaert, dat is billijk.
  Hy sterft, of slaept in doots gevaer.

Hyllus.

Och och mijn vader, droeve vader,
Waer blijve ik nu? wie is mijn raeder?
Waer blijve ik nu? och och och och.

Raetsman.

Zwijgh stil, mijn zoon, op datge toch
Uw lieven vaders bittre smart
Niet wekt. Noch leeft het quijnend hart.
Bedwing uw tong.

Hyllus.

Zou hy noch leven?
Zegh raetsman.

958 *Nu schreien vreemde nachtegaelen:* versta: „zij, die hem schreiende vergezellen, zijn vreemdelingen."

Raetsman.

Staek geluit te geven.
Verstoor hem in zijn ruste niet,
En zwaere krankheit, en verdriet.

Hyllus.

Een molensteen van zwaericheden
En rampen leght my op de leden.

Herkules.

Jupijn, waer ben ik? in wat lant,
By welke menschen, overmant,
Gepijnight, en van smart bestreden?
De pijn, van boven tot beneden,
Verzwaert afgrijslijk. Wee och wee.

Raetsman.

Wel wistge niet door mijne bê
Dat rust en stilte was geraeden
Terwijl hy sliep, dus overlaeden
Van slaepzucht, en zijne oogen sloot.

Hyllus.

Mijn tong borst los om vaders noot.

Herkules.

O Oeneus rotsstrant, nat van baren,
Waer zijn ons godtgewijde altaeren,
En wat gena gebeurtme? ô godt,
O Jupiter, met welk een spot
Beloontge my? och och ik lye
Van onverzoenbre razernye.
Hadde ikze noit met mijn gezicht
Aenschout! och och wat toverdicht,
Wat arts [de godtheit uitgezondert,
Die uit de lucht, vol weêrlicht, dondert,]

993, 994 *De godtheit uitgezondert, die uit de lucht, vol weêrlicht, dondert:* iemand die ondraaglijke pijn lijdt, gebruikt zulk een omhaal van woorden niet, om eenvoudig te zeggen: „behalve Jupiter."

Geneest dees quael door zijne maght?
'k Zou meenen dat ik eene kracht
En wonder zagh. Wee my, och arme!
Och laetme leggen. Men ontfarme
Zich over my. Och, geene rust.
Och laetme leggen naer mijn lust.
Wat reptge my? och och, wat stoortme?
Och reptme niet. Gy moort, gy moortme.
Gy stoortme, daer ik stilte raep.
Gy stoort de krankheit haeren slaep.
Zy gaet haer' gang, gelijk te vooren.
Waer blijftge, onvromen, ingeboren
Van Grieken? ik die keer op keer
Uw zeen en bosschen op en neêr
Doordwaelde, en zuiverde van plaegen,
Verga, elendigh neêrgeslaegen.
Nu vintmen niemant niet, die my,
Ter doot toe krank van razerny,
Met vier of yzer helpe om 't leven.
Nu komt hier niemant herwaert streven,
Die mijn gebroken hooft verplet,
En my om 't leven helpe, en redt.

Raetsman.

O zoon van dezen helt, ay helpme: want waerachtigh
Hier valt mijn kracht te zwak. Ik ben het werk niet [maghtigh.
Gy ziet noch wakker uit uwe oogen. Tast dan aen,
En help hem redden, die van onmaght niet kan staen.

Hyllus.

Ik sla de hant aen 't werk, maer kan hem, al t'elendigh.
Niet heelen van zijn smert, noch buiten, noch inwendigh.

1001 *Wat reptge my?* versta: „wat doet gij mij aan te raken?"
1005 Versta: „de kwaal begint mij van voren af aan weer te folteren."
1006, 1007 *Onvromen, ingeboren van Grieken:* niet zeer duidelijk voor „Grieksche roovers en booswichten," op wie namelijk Herkules jacht gemaakt had.
1010 *Neêrgeslaegen* voor „vermoord."

Herkules.

Och zoon, och zoon, waer steektge, zoon?
Dus handelt Godt met ons, ô hoon!
Vertilme, hefme. Och wederspoeden!
De dolle krankheit, weêr aen 't woeden
En razen, treftme veel te bang.
De pijn, ô Pallas, gaet haer' gang.
Och zoon, ontferm u over vader:
Dewijl my geen van allegader
Voorthelpen wil. Sny af mijn' strot,
En heel dees smart op mijn gebodt,
Een smart, te lijden door de boosheit
Van uwe moeders godeloosheit.
Och zagh ik haer in zulk een' staet,
Gelijkze my ter neder slaet.
O Jovis broeder, Pluto, helpme
In slaep. Uw slaepdrank overstelpme.
Verlosme, och arme, in dezen noot,
En helpme aen eene korte doot.

Rey.

Vriendinnen, toenwe flus verstonden uit bekenden
Hoe fel de koning, zulk een helt, van veele elenden
Gedrukt wiert, schriktenwe in het binnenst van ons hart.

Herkules.

Och wat bezuure ik in mijn lichaem zulk een smart,
Een pijn, met geene tong t'ontvouwen, noch te melden!
'k Most stiefmoêr Junoos wrok zoo bitter niet ontgelden,
Noch ook Eurystheus drift berokkent zulk een leet,
Als Eneus eenige oir, die dolle, aen my besteet.

1031 *Voorthelpen* voor „van kant helpen."

1040 *En helpme aen eene korte doot:* tegenwoordig zou deze regel ons lam toeschijnen en zouden wij schrijven:

En help mij aan een korten dood;

zonder den nadruk op het lidwoord te laten vallen. Maar behalve dat dit uitrekken van het lidwoord onze voorgangers minder schijnt gehinderd te hebben dan het ons doet, zoo kan de bedoeling van Vondel geweest zijn, *eene* hier als telwoord te bezigen en Herkules te laten zeggen: „help mij aan *eene*, in plaats van aan duizend dooden."

Ik ben onweetende in 't venijnigh net gevangen,
Dat aen mijn lenden kleeft, en knaegende blijft hangen,
En, als een kanker, long en ingewant bekruipt,
De geesten uitput, vleesch en bloet en mergh verzuipt.
Hierom bezwijken lijf en leden, fel aen 't quijnen.
Dit pestigh kleet vermoortme, en matme door veel pijnen.
Noit had de sterkste vuist zoo groot een maght aen my,
Noit krenkte een reus, 't gebroet der aertsche razerny,
Noit menschepaertsgedroght, in schutgevaerte ervaeren,
Dit scheutvry lichaem, noch geen Grieken, geen Barbaeren,
Geen volk aen 't uiterste endt der weerelt, waer ik toogh,
En wilden temde met mijn knods, en strengen boogh:
Nu moet ik van een vrou, van vrouwenhanden, sterven.
O zoon, betoon dat wy, wilt gy mijn' zegen erven,
Veel dieper in uw hart dan moeders staen geplant.
Ay sleurze herrewaert met uw godtvruchte hant.
Wie van ons beide schaft u lekkerder banketten?
Vaer voort, zoon, voort. Beschrey mijn jammerlijke smetten.
Ontferm u. Volk by volk wil schreien om mijn' val.
Och zal ik weenen, als een maeght, die sterven zal,
Ik, dien men noit om ramp een' traen, een zucht zagh [geven?
Zal een verwijfde deught, dus neêrgeslagen, sneven?
Koom herwaert, zoon: beschou uw vaders droef gequel.
Beschou altzaemen uw' gescheurden vaders vel
En ingewant gescheurt. ô Vader van de goden,
Dat my de donder sla, uw felle blixems dooden.
De sterke draeying dempt mijn zinnen en verstant.
De gloênde brant slaet voort. ô Eertijts dappre hant!
O hart, ô vroome borst! ô armen, sterk van krachten,
Die den Nemeeschen leeu, dien bruller, kont versmachten,

1052 *Verzuipt:* dit woord is hier ongelukkig gekozen: immers er wordt — zie vs. 1049 — van een net gesproken, waarin vleesch en bloed enz. wel niet *verzuipen* kunnen.

1063 *Dan moeders:* lees: „dan in moeders hart."

1068 *Zal ik weenen:* versta: „is het mijn lot nu, te weenen!"

1070 Versta: „moet ik, die zoo dapper was, dus kermende en klagende als een vrouw liggen sterven?" — maar van dat alles staat in 't oorspr. niets.

1078 *Die den Nemeeschen leeu, dien bruller, kont versmachten: versmachten* staat hier act. voor „doen versmachten," t. w.: „van benauwdheid" — even gelijk elders *stikken* voor „doen stikken."

Dat hy, schuimbekkende en knerstandende, verwoet
Den geest uitbraekte in 't endt, gemengt met vier en bloet.
Dees rechte hant kon eer de felle poelslang stikken,
En Lerne veiligen. Zy liet zich niet verschrikken
Van eenen troep, die met twee lijven vocht op 't lant.
Zy velde 't wilde zwijn, in 't bosch van Erymanth.
Zy sleepte Cerberus, afgrijsselijk gebeeten,
Uit Plutoos hol, met zijn dry hoofden aen een keten.
Zy schoot den draek, die zich in duizent krullen krult,
En 't ooft bewaekt, dat in het west den hof vergult.
Zy louterde overal de landen van hun quaelen,
En niemant kon oit roof en prijs op ons behaelen.
Ik, zoon van godt Jupijn, gewonnen by Alkmeen,
Gevoele een binnekoorts verscheuren lijf en leên,
En spelle u, schoon ik smilt, zy zal, die my dit kuischte,
Mijn wraek gevoelen. Brengze, en leer deze onbesuiste
Verkunschappen, dat ik, een doot en levend man,
Geen booswicht spaeren, en de boosheit straffen kan.

Rey.

Onzaligh Grieken, wat verdriet staet elk te schroomen,
Indien u Herkules ontijdigh wort benomen!

Hyllus.

Heer vader, laetge toe dat ik u iet vermaen?
Dewijlge krank zijt, hoor het stillezwijgende aen.
'k Zal bidden om het geen ons 't recht en ook de reden
Leert volgen. Gunme dit, en laet om mijn gebeden
Uw gramschap zwichten: want gy weet de reden niet.

Herkules.

Zegh op, het zy gy groeit of lijdt in mijn verdriet.

1082 *Zy:* namel. *dees rechte hant.*

1083 *Eenen troep.... met twee lijven:* onduidelijk voor „met tweeërlei lijven." Hij bedoelt de Centauren.

1085 *Gebeeten:* hier voor „nijdig."

1088 *Den hof:* namel. „der Hesperiden."

1093 *Die my dit kuischte:* d. i.: „die mij dit berokkende, die mij dezen trek speelde." Ik heb echter het woord *kuischen*, dat „zuiveren, reinigen," beteekent, nergens in den hier bedoelden zin aangetroffen.

Zegh op, en zwijgh terstont. 'k Vervalle, en legge aen ['t grijpen
En kan uw duistre spraek niet vatten noch begrijpen.

Hyllus.

Ik woude u melden hoe het nu met moeder gaet,
Ook hoeze uit misverstant u broght in dezen staet.

Herkules.

O booswicht, reptge noch van 't schendigh vadermoorden,
En perst en plaeghtge my met zulke lasterwoorden?

Hyllus.

z' Is nu in zulk een' schijn, dat my geen zwijgen past.

Herkules.

Als ofze eerst niet genoegh verrichte, my ten last?

Hyllus.

Gy zult niet zeggen datze iet aenrecht, waert gelastert.

Herkules.

Zegh op, doch wacht u dat gy niet van aert verbastert.

Hyllus.

'k Zal melden hoeze storf: want moeder is om hals.

Herkules.

Door wien? dit's wonderspraek, in zoo veel ongevals.

Hyllus.

Zy heeft zich zelf verdaen. Geen mensch benam haer 't [leven.

Herkules.

Och had ik met mijn vuist haer dezen slagh gegeven!

1113 *Aenrecht:* hier werd de verleden tijd vereischt, niet slechts door de taal, maar ook door de historische waarheid; immers, het mensch was al dood.

Hyllus.

Gy staekte uw' toorne, indien gy 't klaerder had verstaen.

Herkules.

Gy melt een gruwelstuk. Hoe is dit toegegaen?

Hyllus.

Zy dwaelde uit misverstant, en ley niet toe op boosheit.

Herkules.

O booswicht! zy vermoortme. Is dit geen godeloosheit?

Hyllus.

Zy broude een' minnedrank, om in uw gunst te staen,
Doch dwaelde, om zich en 't hof van uw boelin t'ontslaen.

Herkules.

Waer is in Trachin zulk een toveres te vinden?

Hyllus.

Maer Nessus 't menschepaert wou haer aldus verbinden,
In schijn datze uwe min zou winnen door zijn bloet.

Herkules.

Helaes, ik ben om hals! 't is uit met my. Ik moet
En kan het hemelsch licht voortaen niet meer aenschouwen.
Nu blijkt, nu zietmen ons bederf en doot gebrouwen.
Ga heene, zoon: vertrek: gy gaet uw' vader quijt.
Ga roep vry al 't geslacht, Alkmeen, vergeefs gewijt
Tot eene bedtgenoot van Jupiter. Ga heene,
Op dat uit mijnen mont, terwijl een ieder weene,
Elk een de spelling van de godtspraek hoore en vatt'.

Hyllus.

Vrou moeder is hier niet. Zy reisde uit uwe stadt

1126 *Verbinden:* dit woord drukt hier de bedoeling niet uit. Hyllus wil eenvoudig zeggen, dat Dejanira het gif van Nessus ontvangen had.

1136 *Vrou moeder:* namel. Alkmene, de moeder van Herkules, wier bijzijn deze, vier regels hooger, getoond had te wenschen.

Naer d'oude zeekust van Tyrinthe, om daer te woonen,
En nam ook kinders mede. Een deel van uwe zoonen
Bewoont noch Thebe. Wy, heer vader, hier vergaêrt,
Is 't noodigh, luistren wat uw leste wil verklaert.

Herkules.

Hoor toe, het is nu tijt, en wil toch niet vergeeten
Dat gy u manlijk draeght, en Herkles zoon mooght heeten:
Want vader Jupiter my spelde, dat voortaen
Geen levend mensch, wie 't waer, de hant aen my zou slaen,
Maer eene schim, die reê ter helle was gevaeren.
Dit menschepaert heeft my, naer vaders openbaeren,
Na zijne doot verdelght: en 'k wil, op dat het blijk',
Een nieuwe spellinge, deze oude heel gelijk,
Verhaelen. 'k Zou [wanneer ik 't kerkwout van de Sellen,
Waer ingetreden, om mijn lot te hooren spellen,]
Ter aerde leggende, verneemen uit den tak,
Godt Jupiter gewijt, zoo dra de boschduif sprak,
Hoe ik, tot dezen dagh in 't leven, zonder zwichten,
In 't endt gevoelen zou mijn' moeden hals verlichten
Van zulk een' zwaeren last, te streng ons opgeleght.
Toen scheen het dat my veel gelux was toegezeght:
Maer 't melde alleen mijn doot, en 't ende van mijn dagen:
Want dooden rusten stil, van allen last ontslagen.
Dewijl dit openbaer nu voorvalt, voeght het, zoon,
Datge uwen vader helpt, en alle zijn geboôn
En wet, in haeren eisch, volstrekt, eer hy zich stoore.

Hyllus.

O vader, 'k vrees met u te twisten. Spreek, ik hoore,
Bereit getrou uw' wil te volgen.

Herkules.

Geefme uw hant.

Hyllus.

Hoe eischtge die dus streng?

1138 *Kinders:* „eenigen uit de kinderen van Herkules."
1149 *De Sellen:* een volksstam, in de nabijheid van 't Dodoneesche woud woonachtig.

Herkules.

Ontzeghtge my dit pant,
En geeftge daetlijk geen gehoor? hoe is 't gelegen?

Hyllus.

Daer is, daer is mijn hant. Ik spreeke u geensins tegen.

Herkules.

Nu zweerme by het hooft van vader, godt Jupijn.

Hyllus.

Wat zal ik zweeren, en waerin gehoorzaem zijn?

Herkules.

Gy zultme zweeren in te volgen mijn begeeren.

Hyllus.

Ik zweere u by Jupijn, die kennis draeght van 't zweeren.

Herkules.

Bedrieghtge my, zoo treff' de vaders vloek uw hooft.

Hyllus.

Dat treftme niet. 'k Bedriege u niet, zoo gy 't gelooft.

Herkules.

Gy weet waer Eta rijst, gewijt Jupijn ten prijze.

Hyllus.

Heel wel, en offerde daer dikwijl, naer 's lants wijze.

Herkules.

Gy zult mijn lichaem daer heendraegen, met uw hant
En hulp van vrienden, hier geroepen uit het lant,
Dan van veel lijkhout, uit het eiken bosch gehouwen,
En vet olijfhout my een' hoogen stapel bouwen.

1172 *Dat treftme niet* voor „die vloek zal mij niet treffen."

Legh hier mijn lichaem op, getroost en onbelaên,
En steek het lijkhout met de dootse lijktortse aen,
Doch zonder eenen traen te laeten, en te schreien
Gelijk 't mijn' zoon betaemt, of 'k zal u zonder beien
Opkomen, vloeken, om u waeren by den tast.

Hyllus.

Wat zeghtge, vader? och wat leghtge uw' zoon ten last?

Herkules.

Het geenge schuldigh zijt: of weigert gy 't vermeten,
Zoo zijtge een anders zoon, niet waert mijn zoon te heeten.

Hyllus.

Och vader, 'k vraegh noch eens, wat eischtge met een
[woort,
Dat ikme smette met een' vuilen vadermoort?

Herkules.

Gy zult geen' vadermoort bedrijven onbescheiden,
Maer in mijn lijden my een artseny bereiden.

Hyllus.

Hoe heel ik 't lichaem, zoo 't verbrande en ga tot niet?

Herkules.

Bestel al 't ander werk, indienge u dit ontziet.

Hyllus.

Om 't lijk te draegen ik mijn dootplicht u niet weigere.

1182 *Gelijk 't mijn' zoon betaemt:* deze woorden behooren niet bij het onmiddellijk voorafgaande *schreien,* — want dan zou Herkules aan zijn zoon juist verboden hebben wat hij zeide hem te betamen —; maar moeten tot de vroegere bevelen teruggebracht worden. Zoo ik het oorspronkelijke wel begrijp, wil Herkules zeggen: „aan deze handeling zal ik u voor mijn zoon herkennen."

1184 *Wat leghtge uw' zoon ten last:* verkeerd voor: „wat last legt ge op uw zoon." — *Ten laste leggen* is „beschuldigen."

Herkules.

Ontzietge 't lijkhout ook te staplen, dat het steigere?

Hyllus.

Behoudens dat ik 't met geen lijktorts steeke in brant:
In 't ander staenwe reede, en gaen u aen de hant.

Herkules.

Het is genoegh, mijn zoon. Betoon den overleden
Dien kleenen dienst noch, na zoo veel gedienstigheden.

Hyllus.

Al waer 't een zwaerder last: ik volgh wat u behaeght.

Herkules.

Gy kent de brave telgh van Eurytus, een maeght.

Hyllus.

Meentge Iöle?

Herkules.

Dat 's recht. 'k Beveelze u voor mijn sterven.
Zoo gy godtvruchtigh zijt, en noode zoudt bederven,
Dewijl u d'eet verbint aen vaders liefde en trou;
Aenvaertze, na mijn doot, gewilligh tot uw vrou,
Op dat geen ander man haer, die aen mijne zye
Geslaepen heeft, dan gy alleen, omhelze en vrye.
O zoon, bewaer deze echt, en luister naer mijn reên
Want gy stont vader in gewichtiger voorheen
Ten dienst: en weigertge in een kleener hem te hooren,
Zoo zultge reukloos al uwe oude diensten smooren.

Hyllus.

Het voeght niet dat men een' op zijn verscheiden stoor.
Maer zulk een streng gebodt klinktme al te hardt in 't oor.

1200 *Een maeght:* dit woord moet hier genomen worden in den zin van: „jonge dochter." 't Zou anders niet sluiten met hetgeen Herkules vs. 1205 en 1206 vertelt.

Herkules.

Gy spreekt, als ofge ontzeght te volgen mijn behaegen.

Hyllus.

Wat mensch ter weerelt zou haer lijden en verdraegen,
Die vader broght om hals, en moeder holp van kant,
Ten waer een zinneloos, berooft van zijn verstant?
'k Wil liever sterven dan met een vervloekte leven.

Herkules.

Hy schijnt om vader, die vast zieltooght, niet te geven.
Doch zijt verzekert dat, volhardtge in dit geval,
Uw vaders vloek uw hooft afgrijslijk treffen zal.

Hyllus.

Wee my. Het schijntme dat gy raeskalt zonder reden.

Herkules.

Gy terghtme in mijnen slaep noch eens tot heftigheden.

Hyllus.

Wat twijffelmoedigheit bestrijtme in dezen staet!

Herkules.

Acht gy 't onbillijk in te volgen vaders raet?

Hyllus.

O vader, zal ik uit uw' mont godtloosheit leeren?

Herkules.

't Is geen godtloosheit in te volgen mijn begeeren.

Hyllus.

Is 't billijk 't geenge my dus streng ten laste leght?

Herkules.

Laet goden tuigen van mijn billijkheit en recht.

1228 Herkules zegt, in 't oorspronkelijke, alleen, in antwoord op de vraag van Hyllus: „ja, bij de Goden, het *is* billijk?" en daarop geeft zijn zoon toe.

Hyllus.

'k Zal 't volgen, nademael de goden dit getuigen,
En onder uw gebodt my zelven gaerne buigen.
Het kan niet quaet zijn, zoo ik vaders wil voltrek.

Herkules.

Dat is een braef besluit. Nu hecht aen dit bestek
Deze eene weldaet: breng mijn lichaem daetlijk buiten,
Eer ik aen 't razen sla van pijnen, niet te stuiten.
Valt aen: tast aen: heftme op. Dit is mijn leste wensch,
De rust van zwaericheên, het ende van den mensch.

Hyllus.

O vader, zijt gerust: wy volgen uw begeeren.
Nu gy 't beveelt, zal ons geen zaek ter weerelt keeren.

Herkules.

Vaert voort, eer ik verzwakt berooft wort van verstant.
O harde ziel, met welk een' taeien ysren bant
En strik hangt gy gehecht aen 't lichaem. Staek dit klaegen.

Hyllus.

Nu wortge, al valt het zwaer, gedient naer uw behaegen.

Herkules.

O makkers, draeghtme heen. Vergeeft mijn ongedult.
Gy weet hoe my de goôn mishandlen, zonder schult
Verlaeten in dien noot, en hoeze, die my toomen,
En ik mijn vaders noem, mijn lijden vast zien koomen.
En noch ziet niemant wat hier na op volgen zal.
Het tegenwoordige een te deerlijk ongeval
Gedijt hun zelf ter schande, en bitterst valt het ende
Hem, die beproeft wort van dees jammerlijke elende.

1240, 1241 Er bestaat hier verschil tusschen de lezingen: sommigen schrijven deze regels aan Herkules, anderen aan Hyllus toe: zeker passen de drie slotwoorden van vs. 1241 beter in den mond van den zoon en sluiten zich volkomen aan bij 't geen vs. 1242 volgt.

1246 *Mijn vaders:* hier eenvoudig voor „de Goden."

Hyllus.

Bewaer zorghvuldigh 't hof van Herkules, ô maeght,
Die zoo veel lijken van doorluchte mannen zaeght,
En alle jammeren, te zwaer in 't wederstreven,
Waer van Jupijn alleen de schult wort toegeschreven.

1251 Volgens BRUMOY zou Hyllus deze woorden toevoegen aan Iöle, en zouden die een aansporing behelzen, dat zij zich niet verwijdere. Haar verschijning schijnt echter min gepast, en 't ligt ook meer in den aard der zake dat Hyllus zich tot de Trachinische maagden wendt.

1254 Lees, eenvoudig: „al wat hier gebeurd is, is door Jupiter beschikt." — „Dus," en dit is de zedeleer, „wij moeten zwijgen en ons onderwerpen."

OP HET OVERLYDEN VAN

JOANNES LUTMA,

den ouden, goutsmidt.

GRAFSCHRIFT.

Lutma, die de Fenix was,
Rust hier entlyk in zyn asch,
Afgezweeft op goude schachten
Van doorluchtige gedachten
Naer de starren, boven 't zwerk.
Houwt een' Fenix op den zerk.

Op het overlyden van Joannes Lutma. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano *(Bibliographie van Vondels werken,* n°. 710).

Joannes Lutma was de beroemde goudsmid en drijver, wiens werken, voor zooverre zij overgebleven zijn, in hooge eere worden gehouden.

Hij werd omstreeks 1588 te Emden geboren en ondertrouwde 31 Maart 1623, oud 35 jaren, te Amsterdam, met Mayken Roelants. Hij had toen 2 jaren op de Warmoesgracht gewoond. Uit dit huwelijk werd o. a. een zoon Joannes geboren, die 1 September 1624 gedoopt werd. Ten tweeden male huwde hij 18 Mei 1638 met Sara de Bie, weduwe van Heyndrick Quickelberge. Hij woonde toen in de Nes en gaf op in Groningen geboren te zijn. Zijn tweede vrouw werd 26 Juli 1666 in de Oude Kerk begraven; hij zelf 29 Januari 1669 in dezelfde Kerk.

Zijn zoon Joannes was evenals hij goudsmid.

2 *Rust hier entlyk in zijn asch: tot asch* verkeerd zijnde, kan iemand niet gezegd worden *in zijn asch* te rusten. Doch vermoedelijk staat *in zijn asch* hier voor „in de gedaante van asch, tot asch verkeerd."

3 *Afgezweeft* voor „moede gezweefd."

6 *Een' Fenix:* uit wien een andere — zijn zoon — herrees.

LYKDICHT,

OP DEN EERWAERDIGEN VADER

HENRIK HALMAN,

Priester van Jesus Societeit.

SIC ITUR AD ASTRA.

Verhef, ô zangkoor, uwe toonen
Op *Halmans* uitgang, met dry kroonen
Van Zuiverheit, van Arremoê,
En van Gehoorzaemheit verheven,
By Seraphijns, in 't ander leven,
Tot aen den hooghsten hemel toe.
Zoo brande d'yver van Elias,
Gelijk een fakkel voor Messias,
En namaels 't heilig morgenlicht
Joannes, die voor *Jesus* buighde,
Van dit onnozel Lam getuighde,
En heentradt voor zijn aengezicht.
Men pass' 't Orakel van Godts tempel
Op dezen: *d'yver van uw drempel*
Heeft my verslonden en verteert.
Hy storte, in 't renperk afgeronnen,
En heeft den Pallemtak gewonnen,

Lykdicht, op Henrik Halman. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy*, 1682, II, bl. 48.

Den 14 Februari 1669 overleed te Amsterdam op 37-jarigen leeftijd Hendrik Halman, zendeling der Societeit van Jezus. Hij was geboren te Antwerpen in Augustus 1632, de naam zijns vaders was Joannes en zijn moeder heette Maria Conincx. Den 28 September 1651 was hij in 't Noviciaat der Societeit getreden en in 1664 naar Amsterdam gezonden, met het doel om den hoogbejaarden Augustinus van Teylingen, die in de Papegaai (Kalverstraat) stond, als medehelper ter zijde te mogen staan. Zie over hem H. J. ALLARD, *Vondels Gedichten der Societeit van Jezus*, bl. 111.

Sic itur ad astra: d. i.: „zoo vaart men naar de sterren (tot God)." Zie *Aen.* IX, 641.

14, 15 Zie *Johan.* II: 17.

Waer mede Godt zijn Priesters eert.
De toeloop, daer hy zich liet hooren,
Eischte, om den zolder t'onderschooren,
Kolommen, en het perk viel naeu
Voor zulk een' drang van Christe menschen,
Die om de spijs der Englen wenschen.
Zijn geest wert sterk, het lichaem flaeu.
De moedt was grooter dan 't vermogen.
Zoo moet de pees der taeje boogen,
Die al te streng gespannen staen,
Ten leste breeken, of verslappen.
Den pelgrim zwicht voor wyde stappen,
Op eenen zantbergh, zwaer te gaen.
Het kaekebeen lijt last in 't leeren.
Dees liet geen kranken troost ontbeeren,
Noch dagh noch nacht; dewijl hy vat
Hoe d' Opperste by 't kranke bedde
Zich vinden laet, opdat men 't redde
Uit zwaricheit, die zielen mat.
Men hoort de weeuwen, weezen, armen,
Om haren man en vader kermen
Op 't lijk, dat nu zijn handen sluit
En mont, zoo milt van troost en gaven,
By Godt bekent, en in 't begraven
Met jammerlijk geschrey beluit.
Hy, die door d' enge poort quam dringen,
En lust schepte in bespiegelingen
Van Godt, en zijn Gezalfdens wet,
Verworf't geluk, na vast betrouwen,
Gods stralende aenschijn klaer t' aenschouwen,
Benevelt van geen wolk noch smet.
De dankbaere Ystroom, op 't begeeren
Van zijne kindren, wou hem eeren

31 *Het kaeckebeen lijt last in 't leeren: leeren* staat hier voor „onderwijzen," en de zin is „door altijd maar rusteloos het predikambt waar te nemen — zie vs. 19—25 — raakt men eindelijk daartoe buiten staat." De uitdrukking was misschien in Vondels tijd spreekwoordelijk; anders is zij niet gelukkig gekozen.

36 *Mat* voor „afmat, vermoeit," of liever (want de spreekwijze is figuurlijk) voor „kwelt, beangstigt."

50 *Van zijne kind'ren:* versta: „van zijn geestelijke kinderen."

Met eenen zerk, en dit gedicht:
Hier rust nu Halman, die noit ruste,
Tot dat de doot zijn' yver bluste.
Getrouwe dienst houdt elk verplicht.

51 *Dit gedicht:* dit grafschrift.

OP

KATHARINE QUESTIER.

RECESSIT IN AURAS.

De nijt des zerks bedeckt de schoonheit van *Questier*.
De geest, noch schooner, leeft in hout en wit papier.
In aerde en hemel rees om haer een groot krakkeel.
Elk trok. De hemel won de ziel, het schoonste deel.

Op Katharine Questier. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy,* 1682, II, bl. 86.

Catharine Questiers werd 7 Februari 1669 in de Oude Kerk in graf n°. 237 begraven. Levensbijzonderheden over haar zijn medegedeeld in de deeltjes *1654—1655* bl. 171 en *1660—1662* bl. 78.

Recessit in auras: d. i.: „zij trok hemelwaarts." Zie *Aen.* II, 791.
2 *In hout en wit papier:* „in snijwerk en in knipsels."

UITVAERT

VAN DEN WELEDELEN EN EERWAERDIGEN HEERE, DEN HEERE

AUGUSTYN VAN TEILINGEN,

Priester der Societeyt.

OMNIBUS IDEM.

Heer *Teilingen*, na twee- en tachtigh jaeren,
Komt, afgemat op 's levens wilde baeren,
Ter haven van de ruste en 't eeuwigh leven
Gezegent en behouden ingedreven,
Van Cherubijn en Serafijn ontfangen
Met Godts bazuin en hemelsche gezangen.
Zoo vrolijk zagh men Simeon in vrede
Heenvaeren, na zijn langgewenschte bede,
Toen hy den zoon der koningin, Godts moeder,
Der volken troost, en eenigen behoeder,
Aenschoude, omhelsde uit alle zijn vermogen.

Uitvaert van Augustyn van Teilingen. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy*, 1682, II, bl. 44.

Augustinus van Teylingen, in 1587 te Haarlem geboren, trad 22 Mei 1606 te Doornik in het Noviciaat der Societeit en gaf vervolgens in het College te Brussel onderwijs in de Rhetorica en het Grieksch. Den 21 April 1612 werd hij tot Priester gewijd en spoedig daarna kwam hij in aanmerking voor de Hollandsche zending. Hij werd in plaats van Livinus Wouters, die in 1620 gevangen genomen was, pastoor der statie, de Papegaai geheeten, in de Kalverstraat.

Hij overleed den 4 Augustus 1669 na één dag bedlegerig geweest te zijn.

Vondel schijnt bijzonder met hem bevriend geweest te zijn. Augustinus van Teylingen heeft ook naam gemaakt als schrijver van de „Opcomste der Nederlantsche beroerten (1642)", een boekje, dat talrijke malen herdrukt werd, van de „devote oeffeninghe op de vyf letteren van de soetste ende allerheyligste namen Jesus ende Maria", van het „Extractum catholicum" enz.

Uitvaert: de kadans van dit gedicht, uit vijfvoetige verzen of zoogenaamde *elegiaci* bestaande en alleen in slepende, zonder inmengsel van eenigen staanden, regels vervat, is uitmuntend geëigend aan den treurtoon, die hier moest worden aangeslagen, doch zou op den duur eentonig en vermoeiend worden.

Omnibus idem: d. i.: „voor allen dezelfde." Toespeling op het vredelievend en meêgaand karakter van van Teylingen.

De zaligheit, Godts heil zagh hem ten oogen
En aenschijn uit. Hy riep: ik ben ontbonden
Van 's lichaems last, 'k heb Godt, mijn' Godt gevonden.
  Gy weduw, wees en maeghden, mannen, vrouwen,
Verlaet dit lijk, en volght, met vast betrouwen
Op Godt, de ziel van *Augustyn*, uw' vader,
Die minzaem u, zijn kinders, al te gader,
Noch noodight, om, ontslagen van verdrieten,
Een zelve kroon en glori te genieten.
U is bekent hoe tot zijn hooge daegen
Hy 't lastigh kruis geduldigh heeft gedraegen,
Zich quijtende ten dienst van zijn gemeente;
Schoon hem de spraek, de krachten, en 't gebeente
Begaven, in een' drang en zwarm van zielen,
Die vierigh hem in 't uiterste overvielen.
Maer och helaes, de kruisheer most beneden
Op d' aerde zelf alleen de wijnpers treden,
En tradt aldus vooruit, eer d'ysre vuisten
Den in den raet der Joôn gedoemden kruisten.
Wat is dit lijk een oirzaek van veel jammers!
Een halleve eeu genoten d'Amsterdammers,
Zoo 's nachts als daeghs, 's mans dienst op hun begeeren,
Volhardende elk te stichten, en te leeren,
En daeghlijx Godt getrou zijn recht te geven,
In wien hy scheen te leven en te zweven.
Nu langer niet uwe oogen uitgekreeten:
Want d'overleên heeft lang zijn leet vergeeten
By zijn' genan, het kerklicht van Hippone,
En wierookt nu, ten prijs van Godt den Zoone,
Daer schooner zon en maen en starren schijnen.
Daer wandelen stantvastige Augustynen
Nu hant aen hant. Indienge billijk oordeelt

28 *Alleen de wijnpers treden:* voor „al het werk alleen doen." De uitdrukking is ontleend aan de Schrift. Zie *Job* XXIV: 11; *Jes.* LXIII: 2; *Klaagl.* I: 15. Tot zijn 77 jaar was van Teilingen zonder medehelper.

34 *Volhardende:* staat hier voor: „terwijl hij bleef volharden."

39 *Zijn' genan, het kerklicht van Hippone* voor „zijn naamgenoot Augustinus, de beroemde kerkvader."

43—46 Met andere woorden: „indien gij het plicht acht, het voorbeeld en de leer van den vroegeren Augustijn na te volgen, zoo dient gij hetzelfde te doen ten opzichte van den lateren Augustijn."

Den voorzaet [die met een godtvruchtigh voorbeelt
Zijn' leering sterkte] in liefde na te treden;
Zoo volght getrou den nazaet, hier beneden
In zijne plaets gestelt, om Christus kerken
Met hemelsch man te voeden en te sterken.
Voltrekt getrou uw herders wil en wenschen.
Dees leefde in vre, bemint by alle menschen.
Ootmoedigh, als de minste van Godts slaven,
Vergeetende 't out stamhuis van 's lants Graven,
Waer uit zijn bloet was wettigh voortgesproten,
Hanthaefde hy al zijn geloofsgenooten,
Onzijdigh en lieftalligh t' allen tijden.
Laet Diamant dit op den grafzerk snijden:
O Teylingen, rust na langduurigh slaven.
Gy leght min hier dan in elx hart begraven.

51 *Godts slaven: slaaf* wordt hier in de beteekenis van „dienaar" genomen en als vertaling van *servus.* Zoo noemt zich de Paus *servus servorum Christi.*

52 *'t Out stamhuis van 's lants Graven:* het geslacht van Teylingen rekent zijn oorsprong van het Oud-Hollandsche Gravenhuis en voerde ook den Hollandsche leeuw in zijn wapen.

TER EEUWIGE GEDACHTENISSE

VAN DEN HOOGEDELEN HEERE EN HELT

JOAN VAN AEMSTEL,

Zeekapitein, gestorven te Schindel 1669, den 29 van Herftstmaent.

PARS BELLI HAUD TEMNENDA.

Hier rust d'eer der Aemstelheeren,
Jan van Aemstel, die den Sweet

Ter eeuwige gedachtenisse van Joan van Aemstel. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy,* 1682, II, bl. 72.

Joan van Aemstel, de zoon van Henrick van Aemstel en van Anneken van Griensven, waarschijnlijk omstreeks 1620 te Schijndel geboren, komt in Decem-

Pars belli haud temnenda: d. i.: „geen onaanzienlijk aandeel in den krijg." Zie *Aen.* X, 737.

Holp met kracht te Funen keeren,
En Gustavus zeemaght sleet,
Tromp de handt bood tweepaer dagen,
In den slagh met Brittenlant,
Zwaer gewont, op zee geslagen
Om de kroon van d'overhant.
Looft dien trouwen Zeebeschermer:
Houwt zijn naem op eeuwigh marmer.

ber 1653 voor als Luitenant te water en werd door de Admiraliteit aangewezen om bij de begrafenis van den kommandeur Jan van Galen het rapier te dragen. In den Noorschen oorlog wordt hij genoemd als kapitein-luit. en bevelvoerder van de *Hilversum*, gedurende de afwezigheid van van der Hulst. In 1658 kreeg hij zelf het bevel over de *Provinciën*.

Den 4 December 1661 huwde hij te Alkmaar met Cornelia Schagen en den 29 Januari 1667 ten tweeden male, met Anna Boxhoorn, van Eindhoven, bij welk huwelijk Cornelis Tromp als zijn getuige optrad.

Nadat hij den tocht naar Chattam medegemaakt had, schijnt hij zich uit den dienst teruggetrokken te hebben en naar zijn geboortedorp verhuisd te zijn, waar hij 29 September 1669 overleed. In de kerk aldaar vindt men op zijn grafzerk het gedicht van Vondel gebeiteld met belangrijk tekstverschil, dat aanleiding gegeven heeft tot veel twistgeschrijf. De juiste lezing vindt men in het opstel van J. G. Frederiks over Jan van Aemstel in den *Noord-Brabantschen Volksalmanak voor het jaar 1889*, bl. 7.

7, 8 Deze woorden zouden, volgens de constructie, evengoed op het voorafgaande *Brittenlant* als op *Jan van Aemstel* kunnen slaan: in 't eerste geval zou 't beteekenen, dat Groot-Britannië op zee een zware neerlaag leed, toen het ons de kroon der overwinning betwistte; in het tweede, dat hij (J. v. A.) zwaar gewond werd en genoodzaakt te wijken, zooals hierboven is verhaald.

KANDIA

OP HAER UITERSTE.

PALLIDA MORTE FUTURA.

AEN DE ZELVE.

Och Krete, voortijts aengebeden,
  Gelijk een moeder van Jupijn,
Die eene kroon van hondert steden,
  Bezet met parlen en robijn,
Op 't voorhooft voerende, en de straelen
  Der zon verdoovende, als vorstin
Der zee, zaeght van al 's werrelts paelen
  De vlooten, zwanger van gewin
En rijkdom, uwe kust bezoeken,
  De havens stoppen 't gansche jaer,

Kandia op haer uiterste. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 711).

De Turken deden in dien tijd voortdurend invallen op het eiland Kandia, waar zij reeds in 1645 het beleg voor de stad van dien naam geslagen hadden en dit beleg onafgebroken van land- en zeezijde waren blijven voortzetten. Tot nog toe hadden de Venetianen en de Ridders van Maltha meermalen de Turken teruggeslagen en den val van het eiland vertraagd; doch de nood steeg al hooger en hooger, en de verdedigingsmiddelen werden zwakker. Paus Clemens IX riep de hulp in der Christen Staten: en werkelijk togen nu, behalve de Venetianen, ook Fransche hulpbenden op zijn wapenkreet naar 't bedreigde eiland heen. Hier te lande was de vraag, of men mede tegen den algemeenen vijand der Christenheid te velde zoû trekken, wel in beraad genomen; doch men had, meende men, in de laatste jaren al schatten genoeg aan den krijg voor eigen haardsteden ten koste gelegd, en men was niet zoo zeker omtrent de vriendschap der naburen, dat men het raadzaam kon oordeelen, schepen en troepen te zenden tot hulp van een ver verwijderden bondgenoot. Daarbij kwam, dat men vele voordeelen trok van den Levantschen handel en ongaarne met de Turken breken wilde, en wellicht zat ook de oude leus der Geuzen: „liever Turksch dan Paapsch," bij velen nog in 't bloed. Zeker is 't, dat er deze reis van 't zenden van hulpbenden niets kwam, en 't was tegen deze onverschilligheid, dat Vondel opkwam in dit gedicht.

Pallida morte futura: d. i.: „bleek door 't naderen van den dood." Zie *Aen.* VI, 644.

En offeren, uit alle hoeken,
  Haer schatten, door het zeegevaer
Gesleept, aen 't outer van uw voeten:
  Och eilant, daer Saturnus zoon,
Om zijnen minnetoght te boeten,
  Agenors dochter op zijn' troon
Zoo hoogh verhief, dat hy, na'et streelen,
  Haer hier met zulk een' naem beschonk,
Van 't eelst gedeelte van dry deelen
  Der werrelt; toen haer schoonheit blonk
Met zulk een' luister in zijne oogen;
  Daer hy omhelst lagh in haer' schoot,
En sprak, verzaet en opgetogen:
  O schoone, die het morgenroot
Uit schaemte ontfangt op deze wangen,
  Ons majesteit in dit gezicht;
Gy zult een' andren naem ontfangen,
  Die, wijt befaemt, voor niemant zwicht.
Wy zullen u Europe noemen.
  Bezit dit eilant, uwen troon.
Maer Kandie, och wat baet dit roemen,
  Op d'oude hantvest, hier ten loon
Voor 't schaeken van haer bloem gegeven,
  Nu gy ten leste wort verkracht
Van Ottoman, die 't al leert beven,
  En onderdrukt houdt door zijn maght?
Wat baet het dat u Godt verlichte,
  Toen hier de groote kruisgezant
Met Titus d'eerste kerken stichte,
  En 't hooft der afgoôn trapte in 't zant?
Wat baet het dat de vont u wijde,
  En 't heilig kruis, een grooter eer,
Die d'afgront brullende u benijde;

14—16 Zie over de schaking van Europa door Jupiter *Herschepp.* II. Boek.

19, 20 *Dry deelen der werrelt:* Vondel spreekt hier in den geest der ouden, die maar drie werelddeelen kenden.

32 *Hantvest:* handvest is letterlijk: „'t geen bij *handslag, vast* beloofd is," en in dezen zin wordt het hier gebruikt.

38 *De groote kruisgezant:* Paulus.

39 *Titus:* de leerling van Paulus, die door hem tot opziener over de gemeente in Kreta werd aangesteld en aan wien een zijner brieven gericht is.

Zoo, na langduurigh tegenweer,
De zeeleeu van Sint Mark uw eilant
En hooftstadt entlijk slaeken moet?
Zoo gy, getrout aen 's werrelts heilant,
Verdrinkt in eene zee van bloet?
De Middelantsche zee gesloten,
Gelijk 't Venetiaensche meer,
Zal dootsch voortaen geen rijke vlooten
Door 't schuim zien bruizen heene en weêr.
Het Turkendom wil trots braveeren.
Al 't omgelegen Christenrijk
Zal lant- en zeekust zien schoffeeren,
En Christus kroon getrapt in slijk.
Het gansche Europe, in bloet verzoopen,
Wil treuren om dees nederlaegh.
Wat raet? de kruisgrens leght nu open,
En daghvaert zelf Godts vloek en plaegh.
De felle Turksche sabel schittert,
Te moedigh op haer halve maen,
Terwijl men, onderling verbittert,
De zon van 't kruis ziet ondergaen.
Wy staen, als met gevleugelde armen,
En zien al koel dien ondergang
Van 't kruis, het welk men kon beschermen,
Vergeefs verdaedight eeuwen lang.
Waekt op, Martel, Buljon, en Kroie,
Sint Luidewijk, en 't Duitsche huis:

44 *Tegenweer:* hier onz. genomen, evenals 't enkelv. *weer,* en als *onweer, noodweer.* Dat men 't nu vr. neemt, is daaraan wellicht toe te schrijven, dat men het voor *tegenweering* houdt. Zie Bild. *Gesll.* op *tegengift.*

65 *Met gevleugelde armen:* d. i. hier: „met gebonden armen." Zoo zegt Gysbreght, vs. 299:

Wat vogel brengtghe dus geknevelt en gevleugelt?

69 *Martel:* Karel Martel, de overwinnaar der Saracenen.
Buljon: Godfried van Bouillon, onder wien de kruisvaarders Jeruzalem wonnen.
Kroie: welke der talrijke loten uit het doorluchtige Huis van *Croy* hier bedoeld wordt, is mij niet gebleken; doch de naam zal wel gekozen zijn, om op *Troie* te rijmen.

70 *St. Luidewijk:* Lodewijk IX, koning van Frankrijk, bekend door zijn kruistocht naar Egypte.
't Duitsche huis: „de Ridders der *Duitsche* of Teutonische Orde."

Men haelt het Griexe paert in Troie,
En niemant zet zich scharp voor 't kruis.
Maer als gansch Asie, aengespannen
Met Tarters, inberst, als een zee,
Dan zalmen spa de muuren mannen,
En 't zwaert ontkleeden van zijn schee.
Nu is 't noch tijt, naerdien de vrede
De Christe-werrelt overstraelt,
Dat elk om 't eerst het slaghzwaert smede,
En zette alle ongelijk betaelt.
Och heilant, spaer uw bruit voor 't schennen
Des voorhuitloozen erftyrans.
Beschut de volken, die u kennen.
Zoo blinke uwe eer met vollen glans.

73, 74 *Gansch Asie, aengespannen met Tarters:* stout, maar echt dichterlijk beeld. Vondel stelt hier Azië voor als een persoon, zittende op een krijgswagen, die met Tartaren of Turken bespannen is, en zoo op Europa inrijdende.

75 *Spa* voor *te spade:* gedeeltelijk werd deze voorspelling bevestigd door de uitkomst; toen namelijk in 1683 het leger van Mahomed IV voor de poorten van Weenen stond, en deze stad haar behoud alleen te danken had aan den tijdigen bijstand, dien de heldhaftige Sobiëski verleenen kwam.

Mannen: d. i.: „bemannen, van krijgsvolk voorzien."

80 *Alle ongelijk:* versta: „al het ongelijk, der Christenwereld tot nu toe door de Turken aangedaan."

84 *Zoo blinke uwe eer:* versta: „opdat uwe eer moge blinken." *Zoo* heeft bij Vondel meermalen deze beteekenis.

OP DEN WELVERTAALDEN

AGRIPPA,

AEN DE KUNSTKENNERS.

Indien u Aristotels regel
Van speelen aensta, steek uw zegel
Aen spel van oordeel en verstant.
Zoo schuift men lompen aen een kant.

Op den welvertaelden Agrippa. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy*, 1682, II, *Aanhanghsel*, bl. 4, omdat ik de eerste uitgave van deze vertaling van Quinaults *Agrippa* niet zag.

OP HET OVERLYDEN.

VAN

WILLEM VAN DEN VONDEL.

GRAFSCHRIFT.

MORS JANUA VITÆ.

Gun *Willem* van den *Vondel* rust.
Dees jonge bloem verging met lust,
En liet den grafworm luttel spys.
De ziel zocht Godt in 't Paradys.

Op het overlyden van Willem van den Vondel. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 712).

Vondels kleinzoon Willem overleed 11 Mei 1670 op 15jarigen leeftijd; hij was het jongste kleinkind van den dichter.

BRIEF

AAN

J. ANTONIDES VAN DER GOES.

Geestige geleerde en geletterde vryer der Zanggodinnen, uw vader melde my uwe heenereis naer ter Goes, het gezegende koreneilant, of Sicilie in het kleen, ten dienst van uwe bloetvrienden. My verlangt [1]) naer uwe gelukkige wederkomste, opdat het overschot van Ovidius vertolkte Herschepping by

Brief aan J. Antonides Van der Goes. Afgedrukt volgens Vondels eigenhandig handschrift, in de verzameling-Papenbroek ter Universiteits-Bibliotheek te Leiden berustende en gefacsimileerd bij van Lennep XI bl. 272.

[1]) Men ziet, dat Vondel dezen vorm niet alleen in poëzy gebruikte.

u voort moght worden overzien, zonder myne misslagen over 't hooft te zien; want de drukpers roept om werk, en de plaeten worden by Blooteling [1]) ge-etst, naer de printen van Tempeest [2]), de besten geoordeelt. Gebeurt het, dat uwe E. den hooghedelen heer Buiseroo te Vlissinge spreekt, zoo gelieve het u dien Sofokles [3]) en zyne gemaelin te begroeten, en aen te prikkelen, om het heilzaeme badt by de keizerlyke stadt Aken te bezoeken; want ik geloove, hier zal na negen maenden een levendigh wonderwerk op volgen, en een jonge Buisero zoo luide kraeien, dat men het in Hollant en Zeelant hoore. Ondertusschen wort uwe wederkomste gaerne verwacht van my, gereet te blyven uw dienstwillige vrient en dienaer

t' Amsterdam 1670. J. V. VONDEL.
den 13den in Wiedemaent.

Het adres luidt:

Aen den geestigen en geleerden
Jongeling Joannes Antonides,
ter Goes.

---

1) Versta: „*door* Blooteling." — Abraham Blooteling, in 1634 te Amsterdam geboren, was, naar men beweert, een leerling der Visschers en liet vele prenten na, zoo naar eigen ordonnantie als naar schilderijen van groote meesters vervaardigd. Hij bracht eenigen tijd in Engeland door, waar hij veel aanmoediging en ondersteuning vond.

2) Antonius Tempesta, een beroemd schilder, geboortig van Florence en die in 1630 overleed. Hij liet meest veldslagen enz. na.

In de oude uitgaaf is boven elk boek een prent geplaatst.

3) Naar den stijl van dien tijd. 't Is te hopen, dat Buisero de uitdrukking niet naar den letter opnam.

LAUWERKRANS

TER EEUWIGE GEDACHTENISSE

VAN ZIJNE EXCELLENTIE DEN GRAVE

CURTIUS CHRISTOFFER KONINGSMARK,

Generael in Kandia.

GENUS INSUPERABILE BELLO.

Wat Duitsche Flakkus zet nu best
Den heldentoon met schelle snaeren

Lauwerkrans ter eeuwige gedachtenisse van Curtius Christoffer Koningsmark. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy*, 1682, I, bl. 98.

Genus insuperabile bello: d. i.: „een geslacht, onverwinnelijk in den krijg.” Zie *Aen.* IV, 40.

Op dezen krijghshelt, die de vest
Van Kandie, ruim dertigh jaeren
Bestormt, verdadighde in het endt,
Een gantsche maent lang op de wallen
Van Sint Andries, doormynt, geschent,
Gescheurt, geschokt, en ingevallen,
In 't midden van het blixemvier,
Kortouwen, donderkloot, en donder.
Dit eischt een koningklyke lier,
Een kryghstrompet. ô Wereltswonder!
Men zagh hier ooreloghsbeleit,
En raet en daet zich openbaeren,
En moedt, en rype ervaerentheit
In 't hooft, met geene gryze haeren
Bezaeit. Laet Titus veder vry
Nu stillezwijgen van Romainen:
Wy streven Kurtius voorby.
Die ridder moet geen' Duitsch verkleinen.
Dempte een Romain de helsche pest
Vrywilligh, op het paert gezeten:
Dees heeft een' Etnaes brant gelescht,
En Ottoman, op 't kruis gebeeten,
In 't uiterste gewont, gestuit

Werkelijk was, na een bijna vijf- en twintigjarige tegenweer geboden te hebben, de stad Kandia genoodzaakt voor de overmacht te bukken. Zij gaf zich in September 1669 over aan den Sultan; echter niet dan bij een eerlijk verdrag.

Onder hen, die tot de uiterste verdediging der veege stad hadden bijgedragen, behoorde Koert (of Curd) Christoffel, Graaf van Koningsmark, die, uit een adellijk Brandenburgsch geslacht gesproten, eerst in Zweedschen dienst den veldslag bij Warschau in 1656 en de oorlogen tegen Denemarken had bijgewoond, en nu gehoopt had, met troepen van onzen Staat gezonden te worden tot bijstand der Venetianen, die 't zij krijgsvolk, 't zij geld van de Staten verlangd hadden. Toen noch 't een noch 't ander hem was verstrekt, had hij zich met de Fransche hulpbenden naar Kandia begeven. Na de overgave dier stad keerde hij hier te lande terug, en werd door Vondel in het bovenstaande gedicht bezongen.

4 *Ruim dertigh jaeren:* hier schijnt Vondel zich een vijftal jaren verteld te hebben. Het beleg was in 1645 begonnen.

17 *Titus:* Titus Livius.

19 *Kurtius:* de Romeinsche ridder, van wiens opoffering voor het vaderland meermalen gesproken is.

20 *Geen' Duitsch* voor „geen Duitschen ridder."

Op 't eenigh punt van zynen degen,
  Gedwongen tot een vreêbesluit,
En wapenstilstant, trots verkregen,
  Venetie en heel Christenryk
Ten dienst. Laet alle d'ouden stoffen
  Op dapperen, der volken wyk:
Zy zagen Hektor nederploffen,
  En helt Achilles door 't geweer
Van Paris, een half man, verslagen.
  Nu dooft een eenigh helt al d'eer
En glans der ouden, op den wagen
  Met staetsie omgevoert ten toon.
Sint Mark onthaelt de deught met offer.
  Zelf Rome vlecht een lauwerkroon,
En triomfeert met dien *Christoffer*,
  Dien Christusdraeger, groot van faem,
Waervan de werrelt zal gewaegen,
  Zoo lang de volken Christus naem
En heiligh merk op 't voorhooft draegen.
  Nu stemmen naem en heldenwerk,
  Nu heet hy billyk *Koningsmerk*.

40 *Christoffer:* Χριστοφόρος, d. i.: „Christus-drager."

OP HET KLUCHTSPEL

VAN

WARENAR

MET ZYNEN POT.

Den ridder *Hooft* beving een zucht
Te volgen Plautus nutte klucht,
Op Warnars naem, een vrekke zot,
Beangst bekommert voor zijn' pot,

Op het kluchtspel van Warenar met zynen pot. Afgedrukt in P. C. Hooft's *Werken* II. Aust. 1677, bl. 254; hier volgens den tekst in Vondels *Poëzy* 1682 II, bl. 234, waar het is afgedrukt met het jaar MDCLXX.

3 *Op Warnars naem* voor: „welke navolging hij *Warenar* betitelde."

Vol goude schijven, lang gespaert,
En by geluk aen zijnen haert
Gevonden. Met dien rijken buit
Besteet de vader Klaertjen uit,
Die, als zy vrolijk bruiloft hiel,
Vân eenen jongen zoon beviel,
En was, hetwelk men zelden zagh,
Bruit, Moeder, Kraemvrou op een' dagh.

OP DEN HEER

CORNELIS SPEELMAN,

GEBIEDER VAN DE KUST VAN KORMANDEL.

Op zulk een Speelmans toon en brommende oorlogssnaeren
Danst in Oost-Indiën het heir der Macassaren

Op Cornelis Speelman. Volgens den tekst op de gravure van A. Blooteling, waarvan hierboven een reproductie is gegeven. (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 712*a*). Deze draagt onderaan als plaatsnaam en datum: Batavia den 10 van Wintermaant 1670.

Kormandel: landstreek langs de kust van 't vasteland van Indië, thans aan de Engelschen behoorende, doch waar de O.-I. Comp. te dien tijd kantoren gevestigd had, en waarover Speelman tot gebieder was aangesteld.

2 *Het heir der Makassaren:* op dit ten onderbrengen van 't heir der Makassaren zinspeelt VAN HAREN in zijn *Agon, Sulthan van Bantam,* waar hij dien vorst laat zeggen:

Toen 't Makassaarsche Rijk *door* Speelmans *wakk're hand*
En 't lot van een gevecht verviel aan Nederland.

Den harnasdans in bloet. Bouton, om 't hart benout,
Schept adem. Joupardan wort Rotterdam geheten,
Naer 's Helts geboortestadt. Geen eeu zal dit vergeeten.
De dry Molukken, eerst aen 't wanklen, staen nu stout.

Cornelis Speelman werd 3 Maart 1628 te Rotterdam geboren en voer in zijn jeugd als assistent in de haven van Rotterdam uit. In 1655 komt hij voor als algemeen Boekhouder, welk ambt hij tot 1663 waarnam. Daarna werd hij landvoogd van de kust van Choromandel In 1665 werd hij naar Makassar gezonden, dat hij in 1667 geheel getemd had, en bracht dit in 1669 ten tweeden maal ten onder, toen er nogmaals een opatand was uitgebroken. In 1667 werd hij buitengewone Raad van Indië en 23 Maart 1671 ordinaire Raad. Tot 25 November 1681 bleef hij algemeen bestuurder, welke betrekking hem sedert 13 Mei 1678 was opgedragen.

Onder andere punten van geschil, die tusschen de Engelschen en ons nu moesten geregeld worden, was er een, betreffende den handel op Makassar, een rijk, gelijk men weet, op het eiland Celebes, tusschen Borneo en de Molukken, in den Indischen archipel gelegen. De Nederlandsche O. I. Maatschappij stond in verdrag van koophandel met den Koning van Makassar; doch van tijd tot tijd waren klachten ontstaan over inbreuken op dat verdrag. Ja, zelfs voeren de Makassaren dikwijls over naar de Molukken, en dreven handel in specerijen, tegen 't streng en herhaald verbod der Maatschappij, die dezen handel voor zich alleen behouden wilde. Men hield de Engelschen verdacht, dat zij de Makassaren ophitsten en ondersteunden. Dien ten gevolge was, op 't einde des jaren 1666, Kornelis Speelman met dertien schepen gezonden van Batavia, om den Koning van Makassar den oorlog aan te doen, waar hy een groot deel van 't volgende jaar mede doorbracht. Eindelijk overwon hy hem geheel, en dwong hem, in November 1667, een verdrag aan te gaan, waarbij de Engelschen genoodzaakt moesten werden, met hun aanhang Makassar te verlaten, zonder er ooit weder, 't zij om te handelen, of om wat reden, te worden toegelaten.

3 *Bouton:* een der Saleyer eilanden, aan de Z.-O. punt van Celebes, aan de Baai van Bouthian gelegen, en zeer rijk aan sago, specerijen, vogelnestjes, enz. Het werd in 1667 onder een afzonderlijken Sultan geplaatst, en deze sedert geheel van Nederland afhankelijk gemaakt.

4 *Joupardan:* het tegenwoordige fort *Rotterdam* op Celebes.

6 *De drie Molucken:* waarschijnlijk bedoelt Vondel hier de Amboineesche, Bandasche en Ternataansche eilanden, die, nu van Portugeezen verlaten, voortaan alleen aan Nederland cijnsbaar bleven.
Eerst aen 't wancklen, staen nu stout: de zin is: „die eerst niet geweten hadden, wat partij te kiezen, en zich wel eens door Portugeezen of Engelschen van ons lieten aftrekken, houden nu volstandig onze zijde."

PUBLIUS
OVIDIUS
NASOOS
HERSCHEPPINGE
vertaelt
Door J: v: Vondel
M.DCLXXI
Met Privilegie.
P. K. Inv.
Blotel. sculpsit

PUBLIUS OVIDIUS NAZOOS

HERSCHEPPINGE.

VERTAELT DOOR

J. V. VONDEL.

PRIVILEGIE.

Een ieder wort verboden, by Octroy van de Heeren Staeten Generael, in dato den 22en July des jaers 1670, en de bygevoeghde attache, van wegen de Provintie van Hollandt en Westvrieslant, in dato den 1 Augusti des selven jaers, verleent aen de weduwe van Abraham de Wees, *Boekverkoopster t' Amsterdam,* Publius Ovidius Nazoos Herscheppinge, *door* J. v. Vondel, *in Nederduitsch vertaelt, binnen den tijt van vijftien achtereenvolgende jaeren, directelijk nochte indirectelijk, in het groot nochte kleen, in 't geheel of ten deel, te drukken, ofte doen drukken, of elders gedrukt, in deze Provintien of in het gebiet van dien, te brengen, te verkoopen, of uit te geven, zonder consent van de voorsz. Weduwe van* Abraham de Wees, *op de verbeurte van de nagedrukte exemplaren, en dry hondert Carolus guldens, zoo by den drukker, als den boekverkooper te verbeuren, t'appliceeren als breeder by de origineele octroyen blijkt.*

INLEIDING.

„Eindelyk quam de *Herscheppinge van P. Ovidius Naso* in den jaare MDCLXXI, in 't vierentachtighste zyns ouderdoms, in dicht overgeset, aen den dagh, een werk dat verwonderlyk was, ten aanzien van soo hooge jaeren", aldus schrijft Vondels levensbeschrijver Geeraerdt Brandt.

Wordt men verrast door het zien van het lijvig boekdeel, dat Vondel op zoo hoogen leeftijd voor de pers gereed had gemaakt, nog hooger stijgt die verbazing bij het inzien van het oorspronkelijke handschrift van den dichter zelven, waarvan elke bladzijde geschreven is met vaste hand, die geen oogenblik aan een oud man doet denken.

Dit handschrift is het uitgebreidste dat wij van Vondel bezitten. De geheele vertaling is in zijn geheel in manuscript bewaard gebleven, in drie deelen in 4°. Het eerste bevat in 26 blz. de „Voorrede", daarna in 20 blz. het „Loofwerk aen D. Buisero", dan de Kantaanteekeningen (24 blz.) en de eerste vier boeken (198 blz.); het tweede deel is 310 blz., het derde 262 blz. groot. Vroeger is dit handschrift in het bezit geweest van Mr. Cornelis van Lennep, Raad in de Vroedschap en Schepen der stad Amsterdam. Thans behoort het aan de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.

In hoofdzaak komt het handschrift overeen met den tekst der uitgave in 1671, bij de weduwe Abraham de Wees te Amsterdam verschenen. Slechts hier en daar zijn wijzigingen in den druk aangebracht. Het manuscript is evenwel zeer belangrijk omdat op elke bladzijde tallooze doorhalingen, veranderingen en verbeteringen door Vondel zijn aangebracht. Op vele plaatsen zijn over den eerstgeschreven tekst door den dichter papiertjes met lak bevestigd waarop geheel andere lezingen voorkomen. Om Vondel als vertaler te bestudeeren is dit handschrift onschatbaar. Hier en daar zijn bij deze veranderde

verzen streepjes gezet met zwart of rood potlood, misschien wel door Antonides. Het gedicht „Ovidius aen de Nydigen" ontbreekt. Slechts F. van Lelyveld heeft voor zijnen tweede uitgave van Balthazar Huydecoper's *Proeve van taal- en dichtkunde* (1682) het handschrift gebruikt om gissingen van den heer Huydecoper tot zekerheid te maken, gelijk uit eenigen mijner aanteekeningen blijken kan.

Mr. J. van Lennep heeft het handschrift, ofschoon dat eertijds aan een zijner voorvaderen heeft toebehoord, niet gekend.

Bij de uitgave van de hier volgende *Herscheppinge* heb ik den tekst van het handschrift, zooals deze door Vondel het laatst is vastgesteld, gevolgd en de varianten met de eerste uitgave (1671) aan den voet der bladzijden opgeteekend. Alle verbeteringen en veranderingen in het handschrift op te geven ligt niet in het kader dezer uitgave.

Behalve de uitgaven van 1671 werd deze vertaling in 1703 en 1730 herdrukt; waarvan de eerste met platen is versierd en „verrijkt met de historische, zede- en staetkundige aenmerkingen van den Heere Pieter du Ryer, Lid der Fransche Akademie."

Er bestaan eenige exemplaren van de uitgaaf van 1671 door Vondel van eigenhandige inschriften voorzien, die tot geschenk bestemd waren. Zoo o. a. een met een opdracht „aen den eerwaardigen heer Matthias Luidewyk, priester en minderbroeder", gedateerd: „t' Amsterdam 1671, den 5en in Lentemaent" (zie *Oud-Holland* II, bl. 303), een met een opdracht „aen den eerentvesten heer Maurits van der Tye, mynen gunstigen heer en vrient", gedateerd: „t' Amsterdam 1671, den 11en May" (zie *Oud-Holland* II, bl. 303) en een met het inschrift: „aen mynen gunstigen vrient Joan Maestrick vereert tot myne gedachtenisse", gedateerd: „t' Amsterdam 1674, op Vrouwendagh, in myn 87e jaer."

LOOFWERK.

AEN DEN WELEDELEN HEER,

HEER DIEDRIK BUISERO,

Heer van Heeraertsheinge &c., Deken der Kollegiale kerke van Sinte Kataryne in Eindhoven, Raet en Sekretaris van Vlissinge &c.

Dewyl de werrelt, en watze in haer' ommevang
Te zamenvat, bestaet by op- en ondergang
Van staêgh veranderende en wisselbaere dingen,
Schiep Nazo lust ons dees herschepping voor te zingen,
In vyftien boeken, op een voeghelyke ry,
Van 's werrelts wiege tot Augustus heerschappy;
Een werkstuk, dat het oor geduurigh door schakeeren
Verquikt, en onderhout met heilzaem nut te leeren:
Waerom het, voortgereikt doorgaens van hant tot hant,
Ruim zestien eeuwen bleef geberght voor zwaert, en brant,

2 De uitgave heeft: *bestaet in.*

4 De uitgave heeft: *zijn herschepping.*

10 *Voor zwaert, en brant:* men spreekt wel van b. v. „steden, die te vier en te *zwaard* verdelgd worden"; om dat men onder die steden ook de ingezeten begrijpt, die door 't *zwaard* worden omgebracht; doch hand-

En vier, en watervloên; terwyl ontelbre werken,
Gebouwen van tiras, stambeelden, steden, kerken,
Geschriften, kunsten, en al 't geen men dierbaer schat,
Vergingen; eene zaek zoo lang voorheen gevat
By dit befaemt verstant, voorspellende, in het sluiten
Van zynen arbeit, dat geene eeu dit zoude stuiten,
Zoo verre Cezars ryk zich door de werrelt spreit;
Een onverwelkbre kroon den dichter toegeleit.
Het luste ons hem, die als een arent op gaet streven,
In zyne schaduw, laegh langs d' aerde, naer te zweven,
Van ver te volgen, op een' Nederduitschen trant:
Hoewel 't Latyn de kroon der Roomsche taele spant
In d' eeuwe van August: gelyk hy zit verheven
Gelukkigh op den troon, Eneas bloet gegeven,
Tot een vergeldinge der wederspoên, geleên
Na Troies ondergang, veel jaeren achtereen.
Wie zich genegen vint de schilderkunst te leeren
Moet d' allergeestighsten naeukeurigh naerbootseeren,
Het voorbeelt gadeslaen, opvatten wat hem dien',
En zulk een' meester scherp naer zyne handen zien.
Een leerling, wakker en leerzuchtigh, eigent schrander
Aldus de handelinge en trekken van een' ander,
En mengt de verf, en legt en bezightze op haer maet
Natuurlyk naer den eisch van 't beelt, dat voor hem staet,
Zoo net, tot dat het oogh des kenners geen' van beiden,
Den meester en schoolier, van een kan onderscheiden.
Ik wenschte Ovidius, van dichtlust aengeport,
Dus t' achterhaelen. Schoot de maght hierin te kort,
't Vernoeght my echter, zoo myn starreboogh van verre
Beschiet de hooghte van dees flonkerende starre,
Verscheenen in haer kracht ten tyde van August,
Die Mavors ketende, en den aertboôm holp aen rust.
Myn leerzucht, niet beschroomt voor ongerymden lachter,

schriften loopen evenmin gevaar, schade te lijden van 't *zwaard*, als gebouwen, kerken, en andere in de volgende regels genoemde voorwerpen. Intusschen zal hier door 't *zwaard* de oorlog worden bedoeld.

12 *Stambeelden:* geen *standbeelden*, maar *stemmata,* dat zijn: „beelden der voorouders."

22—23 Versta: „hoewel men in de eeuw van Augustus het fraaiste Latijn schreef."

43 *Lachter:* laster.

Wil luisteren hoe elk dit opneemt, en schuilt achter
Het werkstuk, afgezet naer Nazoos schildergeest,
Op dat zy 't betere, of den waenwys by zyn leest
Leer' blyven: want doorgaens waer 't oordeel zich laet [hooren,
Daer mengt zich Midas in, gekent aen ezels ooren,
Gelyk dees meester, wien het aen geen teeknen faelt,
Noch aen het schilderen, hem naer het leven maelt.
De kunst magh haer cieraedje ontvouwen onbeladen
By 't lidt, dat in den Raet van tien en vyftien raeden,
Den toom van stadts gezagh met rype reden ment,
En in zyn Hoogheits naem te Vlissinge is gekent
Raetsekretaris, in 't bewint van haere zaeken,
Dies koome ik *Buisero* vrymoediger genaeken,
In zoo veel bezigheên, ten dienst van stadt en lant:
Want onder dezen last, hem opgedraegen, spant
Zyn geest by wylen uit, als hy, belust te dichten,
De schouders van het pak der staetzorgh wil verlichten.
Dan treet de Fransche Astrate in 't Hollantsch kleet, en [praelt
Op 't koningklyk tooneel, zoo glansryk overstraelt
Met Tirus sluierkroon, daer zich de galm laet hooren,
Op 't vrolyke geschal, in 't hoogh gewelf herboren,
En al de schouburgh juicht, en van zyn gunst gewaeght;
Een dankbaer teeken hoe 's lants hooftstadt dit behaeght.
Zoo dooft een sterker licht het flaeuwer en zyn' luister.
Zoo straelt een diamant veel schooner in het duister.

44, 45 *Schuilt achter Het werkstuk:* op het voorbeeld namelijk van Apelles, die, gelijk bekend is, achter zijn schilderij naar de aanmerkingen der toekijkers zat te luisteren.

45 *Afgezet:* gecopieerd.

50—54 Hebben vele veranderingen ondergaan. Vondel heeft over hetgeen hij eerst schreef vier andere regels geplakt.

51 *Onbeladen:* onbekommerd, gerust.

61 *De Fransche Astrate:* een treurspel van Quinault, waarvan Boileau o. a. in zijn beroemde *derde* Satyre gewag maakt, als hij een der dischgenooten laat zeggen:

Avez-vous lu l'Astrate?
Voilà ce qui s'appelle un ouvrage achevé.
Surtout l'anneau royal me semble lien trouvé.

Dit treurspel, door Buisero vertaald, zag bij Lescalje het licht. Zie LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 115.

Wie ooren heeft bekent, als zich uw stem verheft,
Hoe treurtooneeltoon verre alle andren overtreft,
En overouden, in hun doodtbus lang begraven,
Zien op, verwondert wie zoo hoogh hen na durf draven.
Dit werkstuk, levende door veertigh eeuwen heen,
Hangt van treurspeelen, vol veranderinge, aen een,
En levert stof aen hen, die geen vernuft ontbeeren,
Om heerlyk een tooneel te kleeden, en stoffeeren
Met allerhande slagh van fabelen, wiens aert
Medoogenheit en schrik in 't zien en hooren baert.
Het schept uit Eschilus, en Sofokles zyn leven,
En uit Euripides 't geen entlyk overbleven,
Na zulk een schipbreuk van hun wysheit, by geluk
Geberght, elk wort gegunt door Haerlems letterdruk.
Hier openbaeren zich beknopt de heldenwerken
Der oude dichtkunst, van geen tyt noch enge perken
Beslooten: want men hoort Homerus heldenstyl,
By Alexander waert, en hier trompet Virgyl
Met yver om August by 't Godendom te zetten,
Nadat twee werrelden zich boogen voor de wetten
Van 't uitgebreide Grieksche en Roomsche hooftgebiet.
Zoo treft dees ridder 't wit, dat hy met lof beschiet.
  Bevangt u lust om met dit stomme boek te spreeken
Des vormverscheppers, en te volgen zyne streeken,
Die, kunstryk en vol geest, uitmunten overal;
Vertrou dat door dit vier uw yver groeien zal:
Wy laeten het Latyn den bovenzang bewaeren,
Het welk een' grooten schat begrypt in weinigh' blaêren.
Uwe edelmoedigheit gaet zelden onverzelt,
In lusthuis, hof, en bosch, en lucht, en open velt.
Zoo vont zich Scipio noit minder afgescheiden,
Noit min alleen dan als gedachten hem geleidden.
Wat zagh dees brave helt een wonderbaer gezicht,
Hoe zuivre zielen naer de starren in het licht
Uit 's lichaems kerker gaen ontslagen, en verlangen
Hier boven haeren loon, de kroon der deught, t'ontfangen:
Gelyk de vader der welspreekenheit vermelt,
Daer hy dien wyzen droom des Afrikaens vertelt.
  Het jonger heidendom, tot noch in zwang gebleven,

107 *Het jonger heidendom:* voor „de afgodendienaars onzer eeuw."

Ontbeert de wysheit van Chaldeeuwen, eerst gegeven
Egiptenaer, en Griek, en Latium. Noch houdt
Het onverlicht Japon en China even stout
Het zielverhuizen van Pitagoras in waerde,
Zoo diep gewortelt of het in natuur veraerde.
Men slaght noch eet 'er niet wat adem schept en leeft,
Het welk Konfutius, hun Plato, wederstreeft.
Men offert nieuwe goôn in hooghgeboude kerken,
Die ryk beschonken hun wanschape godtheên sterken.
Geen wyze fabelen bewimpelen het nut
Met loofwerk, dat de deught en weetenschap beschut,
Als d' eerste wyzen deên, die zich aen 't oirbaer bonden,
En door hun beeldenspraek elkanderen verstonden:
Gelyk Ovidius noch heden wort verstaen
By kloeken, die gewyt in dit geheimkoor gaen
De lettersloten en verholentheên ontsluiten.
Hier houdt en bant Minerve alle ongewyden buiten.
Vertolken staet elk vry, is ieder even na,
Doch geensins even nut, dies komtme gunst te sta,
Indien men dit bestaen beleeft in my ontschuldigh,
Die zulk een lastigh werk ter hant nam, en geduldigh,
Hoedaenigh het verschynt, allengs ten ende bragt:
En om ronduit en klaer te spreeken als ik 't acht;
Indien Ovidius quaem 's levens licht t' aenschouwen,
Hy zou zyn werkstuk slechts een' fenixtolk vertrouwen:
Als Alexander, die verheve en groote ziel,
Wiens oogh Apelles kunst zoo wonderbaer geviel
Dat hy, van hem alleen naer 't leven afgetekent,
Zich hiel vernoeght, en dit geene andren waerdigh rekent.
Wat was het jammer dat dees heerelyke man,
In zynen ouderdom, geblixemt met den ban,

112 *Of het in natuur veraerde:* versta: „dat het hun als tot een tweede natuur geworden is.”

119, 130 Zie Cicero, *de Amicitia.*

127—144 De zin van dit alles komt hierop neder, dat in de fabelen, door Ovidius verhaald, een verborgen, mystieke zin ligt opgesloten, dien alleen de ingewijden kunnen verstaan.

132 Versta: „hij zou niet willen, dat iemand zijn werk vertaalde, dan een fenix in de kunst.”

134—136 Lees: „dat hij alleen door Apelles wilde afgebeeld worden en niemand anders die eer waardig keurde.

136 *Rekent:* dit eischte het rijm: het verband vorderde: *rekende.*

Onnozel, zonder schult, als balling 's ryx, most zwerven,
En buiten 't vaderlant, zoo hoogh in 't noorden, sterven,
Versteeken van den troost der trouwe halsvriendin
Perille, en kinderen, en huis en huisgezin,
En bloetverwanten, en bekenden, en getrouwen!
Wie zagh hem gaen, en kon van traenen zich onthouwen?
De ballingschap, helaes, gaet nimmer ongepaert,
En onverzelschapt; neen, zy sleept een' langen staert
Van ongeryf met zich: dat weetenze al die 't proefden,
En misten watze meest in hunnen noot behoefden.
De jammerklaghten, aen d' Euxynsche zee gehoort
In Pontus, daer hy hing al kermende in den boort
Van 't ryk, gelyk voorheen Prometeus, met een keten
Geklonken aen een klip, en endeloos gebeeten
Van 's leverpikkers bek, getuighden 't dagh en nacht,
Ruim vier paer jaeren lang, en 's dichters jammerklaght
Ging met den adem uit, daer Geeten en Sarmaeten
Op 't lyk des overleêns hun traenen mosten laeten,
En Bessen, en Koral, van droefheit overkropt.
Zoo wert die hoftrompet in 't ent den mont gestopt.
  's Lants staetgenootschap, die een heldre Zevenstarre
Door 't zevenvoudigh tal gelykt, en u van verre
Alree verwacht, en hoopt t' onthaelen op zyn tyt,
Zal eens, misschien eerlang, dit werk, u toegewyt,
Meer luisters geven, daer gy in den raet der Staeten
De wetten hanthaeft, en het recht der onderzaeten.
Ontschuldigh midlerwyl 't geen faelt aen uwen lof.
Ontschuldigh d' opdraght van dit werk, en laet de stof,
Veel kostelyker dan myn arbeit, u behaegen
Door uw genegenheit den dichter toegedraegen.
De zangbergh juicht, dewyl een telge van den stam
Outshoren, die den staet en 't raethuis t'Amsterdam
Bekleede en stutte door uw' grootvaêr in zyn leven,
Dit werk begunstighde, en een schaduwe wou geven.
Het was Outshoren, die met myterkroone en staf
't Aertsbisdom t' Uitrecht zulk een' heldren luister gaf:

157 *Bessen, en Koral:* de *Bessen* en *Korallen* leefden aan den Strymon. Zie Ovid. *Trist.*, III *Ex. Ponto*, IV, 2, 37.

159 *'s Lants staetgenootschap:* de Staten-Generaal.

170 *Outshoren:* Vlaming van Outshoorn, van wien vroeger gesproken is, en wiens dochter Buiseroos moeder was.

Want bisschop Willem, en heer Jakob van Outshoren,
Uit ridderlyken stam, ter goeder uur geboren,
Dry eeuwen en een halve, en ruim zoo lang geleên,
Beheerschten 't oude Sticht, welx arrem reikt voorheen
Van d' Eems tot aen het Schelt, getroost aen alle zyden,
Geduurigh afbreuk in hun wettigh recht te lyden.
Nu wil Ovidius, op Nederduitschen trant,
Ten reie gaen, en met de veltmaeght hant aen hant,
Op dien doorluchten naem, zich vrolyk laeten hooren,
Als uit den grave jong herschapen en herboren.
  Hadde ons de roest des tyts, die hard metael verslont,
Medeaes treurspel niet verdonkert en misgont,
Het luste my, vol viers, te vallen aen 't vertolken,
Te zien hoe Jazon, met zyne oogen in de wolken,
d' Ontzinde moeder volght, en haere draekevlught,
En droef om kinders, bruit, en schoonvaêr weent en zucht,
Daer Kreons hof in brant, de vlammen zich verspreien,
Korinten overende, en jammerlyk aen 't schreien,
Getuigen konnen hoe het hem te spa berout,
Die d' echte vrou verlaet, en wuft een andre trout.
Dan zoude elk 's dichters geest doorluchtigh uit zien
En 't Duitsch tooneel beschaemt voor d' eere der Latynen.
  Wy stelden Nazoos beelt in loofwerk hier ten toon.
Het loof is door het beelt verheerelykt en schoon.
Zoo straelt een schooner glans uit telgen van laurieren,
Indienze Apolloos hooft beschaduwen en cieren.

178 *Reickt:* reikt.

186 *Medeas treurspel:* een treurspel, door Ovidius geschreven, doch verloren gegaan.

197—200 Vier fraaie regels, waarin Vondel weder geheel zich zelf is, en die tegen dit geheele voor 't overige zwak berijmde „Loofwerk" alleen opwegen.

OVIDIUS AEN DE NIJDIGEN.

DAT DER DICHTEREN EN ZIJN NAEM EEUWIGH DUURT.

DE VYFTIENDE ELEGIE.

Hoe durftge, ô bitse nijt, my eenen suffer schelden,
En mijn dichtgeestigheit een snoode suffery;
Dewijl mijn jeught niet volght de ridderlijke helden,
En in een stofwolk winn' den krijghspalm streng en bly;
Of 't pleitrecht leere, en daer de rechter is gezeten
Ter vierschaer pleite, en 't recht verdaedigh met de tong?
't Is sterflijk 't geen gy zoekt: mijn faem duurt ongesleeten.
Ik pooge alle eeuwen door te leven even jong.
Homeer zal Tenedos en Idaes kruin verduuren,
Zoo lang als Simoïs zijn' eemer giet in 't meer;
Heziodus zoo lang 't gewas propt Ceres schuuren:
Zoo lang de wijnkuip most blijft schenken aen den heer.
De werrelt zal den lof van Kallimach verbreiden:
Al schort het hem aen geest, zijn dichtkunst zal volstaen.
De toon van Sofokles wil eeuwigh zich verspreiden.
Aratus volght den loop van starren, zon, en maen.
Menander overleeft den vader, koppelaeren,
En slaef, en looze snol, gestelt op vleiery.
De kunstlooze Ennius, en Accius, ervaeren

Ovidius aen de nijdigen. Volgens den tekst in de uitgaaf van 1671.

De vijftiende Elegie: Ovidius *Amor. Lib.* I. *El.* 15.

1 *Eenen suffer:* d. i.: „die door hooge jaren aan 't suffen is geraakt."

10 *Zijn' eemer* voor „zijn vlietkruik." *Eemer (eimer, emmer)* is „waterhaalder waterschepper."

11 *Heziodus:* als zanger namel. van den landbouw.

14 *Al schort het hem aen geest* voor „al leeft hij niet meer."

16 Lees: „Aratus leeft zoo lang als de sterren, welke hij bezong."

In treurtooneelstijl, spoên den snellen tijt voorby.
Wie spreekt van Varro niet, en die naer Kolchos streven,
En Ezon 't gulden vlies t'huis brengen op zijn werf?
De vaerzen van Lukrees op alle tongen leven,
En zweven oost en west, tot dat de werrelt sterf.
Men leest van Titir, en den lantbou, en het krijgen,
Zoo lang als Rome, 't hooft der werrelt, triomfeer'.
Tibul, uw minnedicht zal nimmer stillezwijgen,
Zoo lang de minnetorts en boogh de jeught regeer'.
De naem van Gallus is befaemt in oost en westen,
En Gallus blijft in 't hart van zijn Likoor geplant.
Gedichten sterven, als men ophout lant te mesten,
En 't kouter met den ploegh te drijven door het lant,
Laet koningen en hun triomfen dichtren wijken,
En d' oevers van den Taegh, zoo goutrijk en begaeft.
De slechten achten 't snoode, en staen verbaest en kijken.
Apollo schenkme bron en drank, die d' aders laekt:
De mirt, voor kou beschroomt, bedekke mijne lokken:
De minnaer leze my zoo lang hy angstigh vrijt:
De nijt plaeght levenden. De doode ontziet geen wrocken.
Dan krijght elk zijnen loon, beschut voor haet en nijt.
Wanneer het lijkvier eens dit lichaem heeft verslonden,
Dan blijft mijn grootste deel befaemt in alle monden.

21 *Varro:* P. Terentius Varro, die over den tocht der Argonauten schreef.
22 *t'Huis brengen op zijn werf:* echt Amsterdamsch uitgedrukt.
25, 26 Dit slaat op Vergilius.
27—29 *Tibul—Gallus:* de bekende minnedichters.
35 *'t Snoode:* 't lage, 't gemeene.
38 Deze regel zinspeelt op de *Ars Amatoria*, of „kunst van minnen," door Ovidius geschreven.

VOORREDE.

De nutbaerheit [1]) der fabelen blykt in oude schriften der wyzen en werken der dichteren, waerom het wonder is dat het geene gryzer pen luste, deze t' ontvouwen: want zy begreepen, zommige jaeren voor Aristoteles en Plato, en andere beminners van wysheit, niet klaer, maer overschaduwt, alle leerstukken der wysheit. De Grieken, waeronder Heziodus en Homerus, die verreziende blindeman, vaders der fabelen genoemt worden, haelden deze heimelyke wyze van onderwyzen over zee uit Egipte, voerdenze in hun vaderlant, en schuwden in den beginne zulke geheimenissen onder het gemeene volk t' openbaeren, aengezien deze dingen qualyk verstaen, de gemeente lichtelyk van den godtsdienst en de deught moghten vervreemden. Palefatus [2]), een schryver out Grieken waerdigh, ten tyde van Artaxerxes, anders Cirus genoemt, vont hierom geraden der ouden gedichtsels tot geloofwaerdigheit te brengen, en te toonen hoe fabelen, op waerheit gegront, de menschen ter kennisse van Godt, en de natuur, en zeden, en geschiedenissen aenleiden. Deze verborgentheden, en de rechte styl van leeraeren evenwel sedert averechts en met de slinke hant,

---

[1]) *Nutbaerheit:* een volkomen goed woord, en naar den aard der taal gevormd; 't schijnt misschien minder *nutbaar,* nu wij *nut* en *nuttigheid* hebben; en toch bestaat er een fijn onderscheid tusschen de woorden. Wie van het *nut* eener zaak spreekt, duidt eenvoudig haar hoedanigheid aan; bij 't vermelden harer *nuttigheid* zien wij meer bepaald op de toepassing, die er van gemaakt wordt: terwijl men, door haar *nutbaar* te noemen, te kennen geeft, dat zij „vatbaar" is om tot nut te strekken.

[2]) *Palefatus:* de hier bedoelde was een Grieksch schrijver en een uitlegger der oude fabelen, welke hij tot haar natuurlijken oorsprong trachtte terug te brengen. De tijd, waarin hij leefde, kan niet met juistheid worden bepaald; doch schijnt geplaatst te moeten worden tusschen Alexander den Groote en Augustus.

gelyk men zegt, opgevat, begonnen weinigen de fabelen, en eerste lessen der wyzen in waerde te houden, als die niet omhelsden dan een ydele weetenschap, gedroomde vonden, plompe spitsvondigheden, beuzelingen van suffende oude wyven, en logenachtige verzieringen der dichteren. De heilige outvaders, eerwaerdige en rechtzinnige godtsgeleerden, yverende om Joden en Heidens te bekeeren, in een zelve schaepskoy te brengen, en het waerachtigh geloof te planten, bestraften ook hierom, niet het recht gebruik, maer het misbruik der fabelen, voor zoo veel dit in hunnen raeuwen tyt diende tot voetsel van bygeloof, en heidensche afgoderye, en de menschen af te trekken van den waerachtigen godtsdienst, en hen alleen te brengen tot een bloote natuurkennis en verzieringe der ouden: waerom Augustyn, op dat men der vaderen meeninge niet qualyk versta, loflyk aldus hier van oordeelt, daer hy zegt: *Wanneer ons een gedichtsel tot eenige bedieninge*[1]) *wort bygebragt, dan is het geene logen, maer een zekere gebloemde wyze van waerheit, andersins zal het al wat van wyze en heilige mannen, ja van den heere zelf by gelykenis is gesproken, voor logen gehouden werden, dewyl naer het gemeen oordeel geene waerheit in zoodaenige dingen bestaet.* Maer niemant, uitgezondert gemelde Palefatus, verscheen'er in zoo veele eeuwen, die de diepzinnige verholentheden en krachtige werkinge van de natuure, en de leerstukken der zeden, en van oprechten en burgerlyken ommegang, en kennisse der geschiedenissen hieruit naer den eisch in het licht brogt dan weinigen, die by onze dagen dit spade, doch loflyk eenighsins by der hant namen, onder welke Natalis Komes[2]) met recht de kroon verdient. De oorzaek van deze traegheit was dus lang d' onkunde van de kunstenarye der fabelen, het niet eens de pyn waerdigh achtende deze noot, om den smaek van het rechte pit en de kerne, te kraeken,

---

[1]) *Tot eenige bediedinge:* d. i.: „wanneer een fabel wordt bijgebracht bij wijze van voorbeeld, om ons eenige zaak duidelijker te maken."

[2]) *Natalis Komes: Natalis Comes* of *de Comitibus* was een Venetiaan, die in de laatste helft der zestiende eeuw leefde. Hij was zeer geoefend in de letterkunde en liet verscheiden geschriften na, waaronder een Latijnsche overzetting van ATHENEUS, voorts *Historiarum sui temporis libros* XXX: *Mythologiarum libros* X, — op welk laatste werk Vondel hier doelt — en andere meer. Jos. Scaliger had minder met 's mans geleerdheid op en noemde hem een „grooten beuzelaar (*homo futilissimus*)." Zie *Lib.* XIV, *ep.* 309.

dat is te leeren proeven wat tot der zeden hervorminge en natuurkennis en geschiedenissen vereischt wort. De goddelyke Plato was zelf, in het naerstigh lezen der poëten, zoo lang den wyzen met zyn eigen voorbeelt voorgegaen, doch pooghde de gemeente, die alleen aen den bast blyft hangen, hiervan af te houden, aengezien de dichters de natuur der dingen, niet zonder gevaer, overschaduwen en bewimpelen. De heer Geeraert Vossius, hier met zyn oordeel dieper indringende, wenschte dat d'overgroote man Cezar Scaliger dit omzichtiger hadde nagedacht, toen hy schreef dat Homerus van zyne goden gelyk van een kudde zwynen sprak. Dit dan wel herkaeut en bedachtzaem ingenomen, kan men fabelen gebruiken gelyk voorzichtige artsen uit venynige kruiden en van slangen artsenyen, ter gezontheit der menschen, toebereiden. Plato zegt: *Wy vermaenen moeders en voesters het gemoet der kinderen naerstiger met fabelen dan hun lichaem met de hant te havenen en fatsoeneeren.* Ook zegt Dionys Halikarnasser: *Niemant beelde zich in dat my onbekent zy hoe overnut eenige Grieksche fabelen den menschen zyn. Zommigen begrypen de werkingen van de natuure onder gelykenissen: zommigen verzachten der menschen ongevallen: zommigen verdryven schrikken en stoornissen des gemoets, verdelgen oneerbaere meeningen, en quaede gewoonten: zommigen zyn gevonden om nut te schaffen.*

Wat de verdeelinge der fabelen belangt, zy vallen verscheiden, en worden onderscheiden, in redelyke en onredelyke. Onredelyke handelen van stomme dieren; redelyke van menschen, of menschen met dieren. Men noemtze ook naer de plaets van haeren oorsprong Cipriaensche, Cilissische, en Sibaritische: en dewyl 'er veele vinders waren heet menze in het algemeen Ezopische, naer Ezopus van Samos, den vernuftighsten onder alle fabelvinders van zynen tyt. Wetgevende fabelen worden by wetgevers gebruikt, om de harten der grooten te lenigen, schrik en medoogen in te boezemen, en het gemeene volk ten burgerlyken wandel aen te leiden, en op die leest schoeien de stoffen van de treur- en kluchtspeelen, die der menschen wellusten en ongebondenheit intoomen. Heziodus zong den verzierden oorsprong der Goden, ook van

---

[1]) *Sibaritische:* deze verdeeling is van Astonius den Sofist.

Porfirius [1]), zoo Euzebius getuight, beschreven. Cicero verhaelt, in zyn boek van de natuure der Goden, hoe Zeno [2]), Klemens [3]), en Chrizippus [4]) ook d' oude fabelen ontvouden. Het vinden der fabelen was mede vroegh het werk van Orfeus, Muzeus, Merkuur, en Linus, alleroutste dichteren, gevolght door Furnutus [5]), Palefatus, leerling van den Stoïschen Zeno [6]), Doroteüs [7]), Evantes [8]), Pontischen Heraklides [9]), Silenus van Chius, Antiklides, Evartes [10]), en anderen, uit welker schriften, en inzonderheit uit Partenius [11]), Ovidius de stof van zyne wonderbaere Herscheppinge schepte.

Nu aengezien de fabelen haer misbruik en d' opspraek der oordeellozen, gelyk alle andere dingen, onderworpen zyn, en hunne pylen ten doele staen, vinden wy niet ondienstigh

---

[1]) *Porfirius:* een wijsgeer van Tyrus, volgens sommigen van Basan geboortig, die tegen het midden der derde eeuw onzer jaartelling bloeide, en het Christendom heftig bestreed. Hij behoorde tot de Nieuw-platonische school, en schreef 56 werken, waarvan er slechts 12 tot ons zijn gekomen.

[2]) *Zeno:* een Epikurisch wijsgeer, leermeester van Cicero en Atticus.

[3]) *Klemens:* een min bekende schrijver uit de dagen van Cicero.

[4]) *Chrizippus:* een vrijgelatene van Cicero, en vermoedelijk dezelfde geleerde, van wien Heratius gewag maakt in zijn brief aan Lollius.

[5]) *Furnutus:* Φουρνούτος, een pseudouiem van L. Annaeus Cornutus, geboortig van Leptis in Libyeg, die vermoedelijk als slaaf in de familie Annaeus was gekomen, door wie hij vrijgelaten werd en van welke hij dus den naam aannam. Hij werd de onderwijzer en vriend van den dichter Persius. Door Nero werd hij verbannen; o. a. schreef hij een verhandeling over de Fabelleer en Beschouwing over de kathegoriën van Aristoteles. Vergel. GER. JO. DE MARTINI, *Disp. Litt. de L. Annaeo Cornuto*, Leyden 1825.

[6]) *Zeno:* de stichter van de school der Stoïcijnen, niet met den straks genoemden Epikurist noch met den Sofist Zeno te verwarren.

[7]) *Doroteüs:* men vindt verscheiden schrijvers van dien naam, twee van welke te Askalon woonden. Wie hier bedoeld wordt, de schrijver van het Leven van Alexander den Groote of die van het woordenboek, is mij niet duidelijk.

[8]) *Evantes:* ook van dezen naam worden vijf of zes verschillende schrijvers bij de ouden vermeld.

[9]) *Heraklides:* een geleerde, geboortig van Herakles in Pontus en leerling van Plato. Hij schreef onderscheiden werken vol dwaze fabelen, en schijnt, naar al wat men van hem verhaalt, zelf een ijdele dwaas te zijn geweest.

[10]) *Silenus, Antiklides, Evartes:* Grieksche schrijvers, door Atheneüs en Plutarchus aangehaald, maar van wie verder weinig of niets bekend is.

[11]) *Partenius:* deze was een dichter uit Nicea geboortig, die in den oorlog tegen Mithridates door Cinna gevangen, doch om zijn vernuft vrijgelaten werd. Hij stierf onder de regeering van Tiberius, die veel smaak vond in zijn schriften.

dit hooger op te haelen en breeder, ook zelf uit onfaelbaere bladeren, te verdaedigen. Het is by letterwyzen kenbaer hoe deze wyze van onderwyzen [1]) eerst uit Hermes Trismegist [2]), den drywerf grooten genoemt, gesprooten is. Hy was een Chaldeeu, en tytgenoot van den aertsvader Abraham, in starrekunst van hem onderwezen [3]), en voerde de wyze van door bewimpelingen te leeraeren te Zonnestadt [4]) in Egipte [waerom misschien zommigen hem Egiptenaer noemen] en scherpte onbesleepe zinnen op het heilighdom van zyn uitgesneden beeldewerk, ter eeuwige gedachtenisse, gelyk een beeldespraek, op grafnaelden uitgehouwen, om gelyk het allerwyste orakel der wysheit vermaent, geene roozen voor zwynen, geene perlen voor honden te stroien, en zyne hooghzwevende gedachten voor de gemeente te verbergen. Mozes, by 's konings dochter opgevoet, was in der Egiptenaren wysheit onderwezen. Salomon, van Godt met wysheit gezegent, overtrof alle wyzen in het oosten, ook, dat aenmerkenswaerdigh is, der Egiptenaeren wysheit. Deze manier van onderwyzen was dan van outs door veele landen in zwang, gelyk blykt dat de Koningin uit den zuiden of gelukkigh Arabie te Jerusalem quam, om Salomon, alom door zyne wysheit befaemt, met raetselen te beproeven. De kruisgezant, het hooft der kerke, zegt: *Wy volghden niet de kunstige fabelen, toen wy u de toekomste des heeren verkuntschapten* [5]). De groote Erasmus noemt ze in zyne vertaelinge *fabelen met kunst gewrocht*. De heilige Geest ontziet geensins getuighenissen by te brengen uit Aratus, en Epimenides, eenen der zeven wyzen [6]): *In hem leven en zweven wy: wy zyn*

---

[1]) Kluchtig is in dezen zin de (zeker aan den schrijver onwillekeurig uit de pen gevloeid) herhaling van 't woord *wijze*.

[2]) *Trismegist:* van dezen is reeds herhaaldelijk gesproken.

[3]) *In starrekunst van hem onderwezen:* deze zinsnede is vrij dubbelzinnig; want er kan niet uit worden opgemaakt, of Abraham van (of „door") Hermes, dan wel Hermes van (of door") Abraham in de sterrekunst onderwezen werd. Het eene zal wel even fabelachtig zijn als het andere; doch het laatste beweeren is hetgeen door Vondel bedoeld wordt. Zie Josephus, *Antiq. Judaic. Lib.* 1, cap. 8, en Bayle *in v. Abraham.*

[4]) *Zonnestadt:* Heliopolis.

[5]) *Verkuntschapten:* zie 2 *Petr.* I: 16.

[6]) *Epimenides, eenen der zeven wijzen:* Epimenides was een Kretenzer, van wien de oude schrijvers allerlei fabelen opdisschen. Na zijn dood werd hij

ook zyn geslacht: quaet geklap bederft goede zeden. Paulus, de prins der kruisgezanten, poogende d' ongeloovigen 't Athene te verlichten, nam tot zyn bewys het opschrift van hun eigen altaer DEN ONBEKENDEN GODT toegewyt, en bekeerde daer Dionys Areopagite of raetsheer, en anderen. Het kan met geene reden bestraft worden dat men Heidensche verzieringen ten beste gebruikt, gelyk de Hebreen goude en zilvere vaten, den Egiptenaeren ontleent, tot cieraet van Arons heilighdom. De voorspellinge van den aertsvader Jakob op zyn uiterste bestaet by een gebloemde maniere van spreeken, en de waerachtige godtsdienst, door Mozes uit Godts mont ingestelt, ja bykans al het oude verbont en de wet begrypen beelden, voorbeelden, en schaduwen van iet beters, gelyk ook d' openbaeringen, droomen en gezichten der aertsvaderen en profeeten, waer door d' Allerhooghste zynen wil uitdrukt, om toekomende eeuwen te verlichten. In den naem van den oppersten leermeester wort voorzegt: *Ik zal mynen mont in gelykenissen openen* [1]). Men leest van Abimelech hoe de boomen spraeken, en den dorenstruik [2]) ten koning kozen, toen wynstok en olyfboom de heerschappy weigerden. Van Amazia wert gespelt hoe de dorenstruik [3]) naer Liban zont, en hem liet aenzeggen: huw uwen zoon aen myne dochter, en de dieren in het woudt van Liban gingen heene en verkoren den dorenstruik. Godt heeft een groot gedeelte der heilige schriften in poëzye begreepen. Mozes zong den zege na Faroos ondergang. Mirjam zyn zuster ging met de tamboer ten reie. Debora zong den zegezang, toen Sissera, met den nagel in het hooft geklonken, verslagen lagh. David en Jeremias zingen klaeghlieden, daerze

---

door de Atheners, aan wie hij in een tijd van pest goeden raad gegeven had, als een God vereerd. Onder het getal der zeven wijzen van Griekenland wordt hij echter gewoonlijk niet geteld. Zie over hem DIOG. LAERT. *in v.* PLUT. *in Solone*, CICERO *de Div.* 1, enz.

1) *In gelijkenissen openen:* zie *Matth.* XIII: 35.

2) *Weigerden:* zie *Richteren* IX.

3) *De dorenstruik:* zie 2 *Kon.* XIV: 9. *De distel, die op den Libanon is, stondt tot den ceder, die op den Libanon is, seggende geeft uwe dochter mijnen sone tot vrouwe, maer het gedierte des velts gingh voorby ende vertradt den distel.* 't Schijnt, dat *verkoren* in den tekst bij Vondel aan een misverstand is toe te schrijven; en dat hij voor *conculcaverunt*, als in de *Vulgata* staat, heeft gelezen: *conclamaverunt.*

hunne harpen te Babilon aen de willigen hangen [1]). Christus liet, in het aenstaen van zyn lyden, den lofzang hooren [2]). Ezechiël, de Hebreeusche dichter, voerde den uitgang der Hebreen ten tooneele. Ten tyde der kruisgezanten zongen de Christelingen [3]) lofgezangen, zoo Plinius getuight. De leeraers der oude kerke teelden hier door overvloedige vruchten. Wie de dichtkunst der Heidenen verworpt, schynt zich tegens de filosofye te kanten, en nochtans leerdeze zedevormen, en het leven regelen. Plutarchus onderwyst ons hoe men dichten behoort te lezen, en niet onwaerschynelyk wort gezegt hoe d' eerste wyzen door hun gezang en welspreekentheit den verwilderden aert der menschen temden, steden bouden, en wetten invoerden, waeruit zy besluiten dat Homerus Platoos meester was, en Alexander de groote, noch jong en van groote hoope, stelde Homerus boven Aristoteles.

Wat nu Ovidius Herscheppinge in het byzonder aengaet, zommigen noemen hem den vernuftighsten of geestighsten onder alle Latynsche dichters, en hy drukt zelf in de Herscheppinge zyn beelt, gelyk met zynen eigen zegelring in wasch, zeggende in de treurdichten:

Uw mededoogenheit behaeghtme: maer myn dichten
Vertoonen u myn beelt, waerze u in 't lezen stichten;
Daer gy de menschen ziet herschapen stap op stap,
Een ongelukkigh werk, gestoort door ballingschap [4]).

De outvader Laktantius spreekt van het werk der Her-

[1]) *Aen de willigen hangen:* Vondel wist toch zeker wel, dat Jeremias, en nog veel minder David, nooit naar Babilon gevoerd is geweest. Wellicht echter verkeerde hij — met meer anderen — in de meening, dat die Psalmen desniettemin door hen gedicht hebben kunnen zijn, en dat zij zich daarin profetisch in de plaats verbeeldden te zijn van de latere ballingen.

[2]) *Den lofzang hooren:* wat dit hier te maken heeft, is mij niet duideijk, en personen zoowel als zaken zijn hier vrij zonderling dooreengehaspeld.

[3]) *De Christelingen* voor „de navolgers van Christus", een wettig gevormd woord, doch dat geen fortuin heeft gemaakt.

[4]) *Gestoort door ballingschap:* de hier navolgende regels komen voor bij OVIDIUS, *Trist.*, Lib. 1, El. VII vs. 11 sqq. en luiden in 't oorspronkelijke:

Grata tua est pietas: sed carmina maior imago
Sunt mea: quae mando qualiacumque legas.
Carmina mutatas hominum dicentia formas
Infelix domini quod fuga rupit opus.

scheppinge op deze wyze: *Ovidius bekent in den beginne van zyn doorluchtigh werk, zonder eenighzins Godts naem t' ontveinzen, dat de werrelt van Godt, dien hy den bouheer der werrelt noemt, geschapen is.* Men ziet in Ovidius eerste boek Mozes klaerheit overal straelen uit het werk der scheppinge; het scheiden van den Baiert, en schikken der hooftstoffen; het vormen van den eersten mensch naer Godts beelt en gelykenis, op den naem van Prometeus; Kaïns boosheit in Likaons moordaedigen wolfsaert; het veraerden van deught en rechtvaerdigheit in de veranderingen der metaele eeuwen; den werreltvloet onder Noach, en zyn behoudenis in Deukalion en Pirre; het stooren van Babels torenbou in het opstapelen der bergen van de reuzen, die den hemel bestormende, onder het berghgevaerte geplet worden. In dit spiegelglas der dichtkunste openbaert zich de godtgeleertheit der ouden, en hunne wysheit, den Egiptenaeren, gelyk gemelt is, ontleent. Hier bewimpelen en begrypen de fabelen eenigerwyze allerhande slagh van wysheit, of van Pitagoras stilzwygende gezegt; of wat de Stoïsche wyzen en schoolen, en Atheensche vaders den leerlingen inscherpten, naemelyk hunne regels en besluiten aengaende de natuur, en zeden, en burgerlyke regeeringe, endelyk de historien, van den beginne der werrelt tot Augustus tyt, met eene wonderbaere kunstenaerye aen een geschakelt. Indien wy alle de naemhaftige geleerden, die van Ovidius lof en overvliegenden geest getuigen, en by Pontanus [1]), in het werk van Nazo zynen edelen geest weidende, aengetekent staen, hier, als in eenen ommegang, ten toon voerden, men most bekennen dat Augustus, in 't allerbloeienste van het ryk, en op het schoonste van zynen dagh, noit zulk eene kroon van eere bereikte. My gedenkt dat de doorluchtige en letterwyze heer Vossius, professor der Historien te Leiden en Amsterdam, en kanonik te Kantelbergh, tegens my zeide: *Indien myne pen Ovidius Herscheppinge met haere natuurlyke verwen verlichte, dan zoude blyken dat noit geleerder werkstuk aen den dagh quam.* Iemant

---

1) *Pontanus:* Jacobus Pontanus, in 1542 te Brux in Bohemen geboren en in 1626 te Augsburg gestorven, was een geleerde Jezuiet, die veel toebracht om den smaak voor de oude letterkunde op te wekken. Hij schreef talrijke werken, o. a. zeer fraaie verklaringen van de Herscheppingen en andere gedichten van Ovidius.

moght schroomen of het domme volk goet en quaet, onder het loofwerk der fabelen gescholen, qualyk zoude kunnen onderscheiden: dan hier valt geen gevaer voor verstandigen, en allerminst in onzen tyt: want sedert het waerachtigh geloof der oude moederkerke de gansche werrelt door verkondight wert, verloren alle ongerymde kindersprookjes allengs hunne geloofwaerdigheit. De gemelde godtvruchtige en uitneemende Pontanus, priester der Societeit, die d'uitgelezenste bloemen en heilzaemste kruiden in den hof der Herscheppinge plukt, zegt: *Hier is een schatryke geleertheit, ongeloofbaere lieflykheit, hoedaenige men niet vinden zoude in Alcinoüs noch Hesperus dochteren hoven. Men vint'er voorbeelden, die ten deele de heirbaen der deught aenwyzen, ten deele ons van ondeught afschrikken.* Horatius zegt: dat het ooghmerk des dichters is nut te baeren, of verheugen[1]), en dit wort beide in Nazo gevonden. Niemant zy dan in het lezen schroomachtigh zonder noot, en te min dewyl de heilige outvader Augustyn, dat groote licht der katolyke kerke, ons vermaent de schriften der Heidenen tot cieraet en opbouwinge des geloofs te gebruiken.

---

[1]) *Verheugen:* zinspeling op het bekende *utile dulci* van Horatius.

HET LEVEN[1]

VAN

P. OVIDIUS NAZO.

P. Ovidius Nazo is te Sulmo, een stadt in Peligne, uit overouden ridderlyken stamme geboren, in Grasmaent, op den dagh, wanneer de Romainen het offerfeest van Minerve vieren, in het jaer, toen burgermeesters Licinius[2]) en Panza op stoel zaten[3]), die in den slagh van Mutina tegens Antonius bleven. Men vint'er die verhaelen, dat ten zelven dage ook geboren wiert de dichter Tibullus, uitsteekende in zinnelyke vaerzen. In den opgang van zyne jeught gaf Ovidius proeven van eenen wakkeren geest, en brave zeden, waerom de vader hem te Rome naerstigh in Latyn liet onderwyzen, en toen hy noch teder en geestigh op dichten belust was, gelyk het bleek, zocht de vader, zeggende dat de Prins der Poëten, Homeer zelf in armoede storf, hem geduurigh hier af te trekken, en ruste niet den zoon te vermaenen om te pleiten, als meer genegen tot eene weetenschap die gewin en middelen inbrogt. Hierom liet Ovidius de dichtkunst vaeren, en zette zyne zinnen op pleitzaeken, die voor den rechter dienden, hierin onderwezen van Fuskus en Latro, wiens welspreekenheit en onderwys hem dapper behaeghden: en hierin munten Nazoos geest en verstant, gelyk Seneka getuight, zonderling uit, en hy behaelde by elk ongemeenen lof: want in byzondere zaeken, en die de hondert mannen betroffen, zat Nazo boven aen, en be-

---

1) *Het leven:* gedeeltelijk vertaald naar Petrus Crinitus *de Lat. Poet.* III; doch doormengd met vertalingen uit Aldus Manutius en anderen.

2) *Lucinius:* lees: *Hirtius.*

3) *Op stoel zaten:* alzoo in het jaar 711 van Rome, 't jaar 42 voor Christus' geboorte.

kleede andere eerlyke ampten, sedert hy den mannelyken tabbert aenschoot, en wert raetsheer gekoren, welke bedieningen Ovidius, op verscheide plaetsen aenroert, het welk wy, om langkheit te vermyden, overslaen. Maer aengezien Nazo meer op geleerde weetenschap belust was, zette hy alle staetampten ter zyde, en keerde weder tot zyne eerste oefeningen van de dichtkunst, om naer eenen eeuwigen naem en gerust leven by zich zelven te staen. Hy hadde dry vrouwen: want noch jong zynde, scheide hy van d'eerste, die hem ondienstigh en te snoot [1]) scheen, en brak, naer d'oude wyze, den bant des huwelyx. De tweede bedtgenoote, van eerlyke ouderen gesproten, en zedigh van aert, doch geduurende zyne wispeltuurigheit met hem gepaert, verliet hy tydigh. Toen nam hy de derde Perilla, wiens schoonheit en getrouheit zyne pen op veele plaetsen pryst. Ovidius beminde deze niet alleen met eene zonderlinge genegenheit, maer onderwees haer vlytigh in de dichtkunste. Hierom bleefze hem, geduurende zyne bannelingschap, ook getrou. Hy hadde veele vrienden, die in weetenschappen en adelyken stamme en deught en zeden uitstaeken, Albus, Tibullus, Severus, Sabinus, Sextus Pompejus, Grecinus, en Flakkus, out burgermeesters, waermede hy gemeenzaem verkeerde, ook met Messala, Albinovaen, Emilius Makrus, Maximus, en meer anderen, gelyk hy zelf getuight, en voerde [2]) altyt eenen ridderlyken staet: want hy overlantryk was. Suetonius Tranquillus melt dat Julius Higinius, van Augustus in vryheit gestelt, en zonderling vernuftigh en geleert, met den dichter Ovidius groote vrientschap onderhiel. Het is onnoodigh Nazoos werken op te haelen, aengezien veele schryvers hier van handelen, en dit elk genoegh bekent is door d'uitlegginge der Latynsche letterkunstenaeren: en zeker dees eenige dichter alleen levert boven alle anderen veelerhande slagh van gedichten uit. In het werk der Herscheppinge volghde hy Partenius, dichter van Chius [3]), die in Grieksch een werkstuk van de zelve stoffe uitgaf. Dit werkstuk van Ovidius behaeghde zoodanigh den Grieken, datze het in hunne taele vertolkten: dewyl het veele en verscheide weetenschappen begrypt, hoewel hy dit ongebetert, ongeschaeft,

---

[1]) *Ondienstigh en te snoot: — inutilem et parum se dignum* schrijft Crinitus.
[2]) *En voerde:* deze laatste zinsnede staat niet bij Crinitus.
[3]) *Van Chius:* volgens anderen, van *Nicea.* Zie boven, blz. 279.

en onvolkomen, volgens zyne eige bekentenis, naliet: want begunstelingen gaven het, buiten 's mans weeten en in zyn afwezen, aen den dagh. Hy dichte zes boeken van de feestdagen, en zontze aen Germanikus, Druzus zoon. De zes andere boeken kon hy door zyn verdrietige bannelingschap en ontydigh overlyden, gelyk veelen gelooven, niet voltoien, bekennende nochtans dat'er twalef in getal waren gedicht; een werkstuk ryk gestoffeert van geleertheit en weetenschappen. Hy zegt zelf:

Ik schreef zes boexkens van feestdagen, elk bekent,
En 't zeste boexke loopt met zyne maent ten ent [1]).

Ovidius schreef dry boeken van de minnekunst, toonende hierin zynen uitneemenden geest, op den verzierden naem van Korinne. Ook zien de keurmeesters der poëzye, in de brieven der Grieksche helden en heldinnen, 's dichters vernuft en welspreekenheit met eene byzondere kunst uitmunten. In treurgedichten gaet hy, by wylen zynen geest en vloeiende dichtader te ruimen toom gevende, weeliger weiden. Ik sla over de boeken van de minnekunst, en raet tegens de minne, van Ibis, Druzus overlyden, de byschriften, en veele gedichten, by hem, volgens het bevestigen der oude letterkunstenaeren, gedicht. Eenige stukken worden hem valsch en logenachtigh toegeschreven: gelyk het dicht van vogelspraek, de vloie, en andere, te snoot en onwaerdigh voor het overvliegende vernuft van dien treflyken dichter. Behalven gemelde dichten schreef Nazo een vischwerk, waerin hy verscheide en dus lang ongehoorde naemen van visschen ophaelt, het welk, gelyk meer andere vaerzen door verloop en quade tyden verloren blyft. In de treurzangen blykt zyne gemaetighheit en ootmoedigheit, in het kleen gevoelen van zich zelven, zeggende: dat Virgilius hem zoo verre, als Homeer Virgilius, te boven ging, welk allerleste Cezar Scaliger, die Maro boven alle Grieken en Latynen in top zet, geener wyze zoude bekennen. Ovidius

---

[1]) *Ten ent:* OVIDIUS, II *Trist.* 549, schrijft:

Sex ego Fastorum scripsi, totidemque libellos
Cumque suo finem mense libellus habet,

De zin is verre van duidelijk; ik lees er echter uit, dat niet het zesde boek, alleen, als Vondel zegt, maar elk van de zes maandelijks uitkwam.

treurspel van Medea, dus lang verloren, en by elk beklaeght, wort ten hooghste geprezen van Tacitus en Quintiliaen, en de leste zeght: *Ovidius Medea toont wat dees man maghtigh was uit te werken, indien hy zynen geest liever woude maetigen dan den ruimen toom geven.* Ovidius zelf getuight'er dit af:

Ik brogt een koningklyk en trots tooneelwerk voort,
Daer een hooghdraventheit van styl in wort gehoort [1]).

Hy woonde te Rome, by het Kapitool, en plante daer zyne lusthoven op den heuvel, daer de wegen van Appia en Flaminia in een loopen. Hier was hy gewoon lucht en adem te scheppen, en gerust van gemoet alle bekommeringen te verzachten. Keizer Augustus bande hem in Pontus, by de stadt Tomos, toen de dichter hoopte meer tyt en rust te genieten, om zyne oefeningen te hervatten, aengezien hy nu bedaeght was. d'Oorzaek van dit gestrenge bannissement [2]) wort by veelen, verscheiden, gelyk in twyfelachtige en onbekende zaeken gebeurt, aengetekent. Zommigen wyten dit zyne te dertele minnedichten, naer het gevoelen van Sextus Aurelius, die het leven der Romainsche vorsten beschreef: maer Ovidius pen wyt d'oorzaek van Augustus gramschap en den ban ten deele zyne vaerzen, ten meesten deele zyne oogen en dwaelinge, volgens deze regels:

Hoe zagh ik iet, en wert hierom met schult beladen,
Gaf stof aen myn bederf en onheil onbedacht?
Akteon zagh Diaen zich naekt in 't water baden
Onweetende, en verstrekte een roof der hondejaght.
De goden straffen wat by misgreep wort misdreven.
Raekt godtheên by geval, het wort u noit vergeven [3]).

---

1) *In wort gehoort:*

Et dedimus tragicis scriptum regale cothurnis
Quaeque gravis debet verba cothurnus habet,

zegt Ovidius t. a. p. 553.

2) *Dit gestrenge bannissement:* Vondel bezigt hier den *stilum curiae* of rechtsstijl van zijn tijd.

3) *Vergeven:* Ovidius zegt *Trist.* II 103 sq.:

Cur aliquid vidi? cur noxia lumina feci?
Cur imprudenti cognita culpa mihi est?
Inscius Actaeon vidit sine veste Dianam:
Praeda fuit canibus non minus ille suis.
Scilicet in Superis etiam fortuna luenda est.
Nec veniam, laeso Numine, casus habet.

Het is dan geheel onwaerschynelyk en verziert, dat zommigen dit wyten het misbruiken van Julia, Augustus ongebonde dochter, op den verzierden naem van Korinne. Eenigen berekenen dat Ovidius ruim acht jaeren in bannelingschap sleet. Luidewyk Celius Rodiginer [1]) verhaelt uit Apuleius hoe Nazo zeven jaer lang in Pontus treurde. Hy storf den eersten dagh in Loumaent, op den zelven sterfdagh van den Roomschen historischryver Titus Livius. In het derde boek der treurdichten [2]) stelde hy voorheene zyn eigen grafschrift aldus:

Hier rust ik Nazo, die de minnekunst leer queeken,
En door myn geestigheit my dompelde in verdriet.
Laet wie hier langs gaet niet verdrieten dit te spreeken:
Dat Nazoos kout gebeente een zachte rust geniet'.

Engel Politiaen beklaeght, boven andere dichters, 's mans overlyden heerlyk op dusdaenige wyze:

Hier leght een Roomsch poeet op d'oevers van Euxyn.
Barbarische aerde dekt de glori van 't Latyn.
Barbarische aerde dekt den meester der vryaedjen,
Daer d'Ister heenebruischt langs rotsen en bosschaedjen,
En Rome schaemt zich niet dat het dien hofpoeet
Zoo wreet mishandelde, ook veel wreeder dan de Geet.
Was in gansch Russen dan niet eenen arts te vinden,
Die hem in 't quynen van zyn quaelen quam ontbinden,
Het koude lichaem stoofde, en warmde in 't zachte bedt?
Of met een zoete tong dien sterrefdagh verzet?
Of in het uiterste den pols taste eer hy scheide?
Of een hartsterking voor den dootsnik toebereide?

---

[1]) *Rodiginer:* — *Ludovicus Coelius Righerius Rhodiginus,* in 1450 te Rovigo geboren, werd te Milaan hoogleeraar in de oude letteren. Men heeft verscheiden werken van hem, waaronder een, genaamd *antiquae lectiones,* in XXX Boeken. Hij stierf in 1520 te Padua. Julius Caesar Scaliger, die zijn leerling geweest was, noemt hem den Varro van zijn tijd.

[2]) *In het derde boek der treurdichten:* het grafschrift komt voor *Trist.* III *Eleg.* III, vs. 73 sq. en luidt als volgt:

Hic ego, qui jaceo tenerorum lusor amorum
Ingenio perii Naso poëta meo.
At tibi qui transis, ne sit grave, quisquis amasti,
Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.

Of d'oogen toelook, toen 't gezicht gebroken stont?
Of uit medoogenheit de ziel ving met den mont?
O strytbaer Rome, gy verlette d'oude vrienden,
Zoo wyt van Pontus, daer hem geen van allen dienden;
Men vont'er geen', noch neef, noch dochter, nochte vrou,
Die hunnen vader trooste in ballingschap en rou:
Recht of hem slechts Koral en stuure Bessen quellen,
En Geeten, tegens kou gedost met bonte vellen:
Recht of een woest Sarmaet, te paerde in sneeu en kou,
Met zyn gestreng gezicht den kranken troosten zou;
Een woest Sarmaet, wiens haer om hals en hooft en ooren,
En wit behyzelt voor 't gezicht klinkt, styf bevroren.
Noch wort dit lyk van Bres, Korallen, en Sarmaet,
En wreeden Geet beschreit, in dien bedroefden staet.
De bergen, bosschen, en de wilde dieren weenen,
En d'Ister in zyn kil onthout zich niet van steenen.
Men zegt dat Pontus, hardt bevroren, op den dagh
De zeegodin ontdoit in tranen smilten zagh.
De minnegoden noch hun moeder niet ontbreeken
Met hunne fakkelen het lykhout aen te steeken.
Zy sluiten 't overschot des dichters, hier verbrant
Tot stof en asschen, in een dootvat met hun hant.
Zy gaen het grafschrift kort op Nazoos grafzerk snyen:
Dees grafzerk overdekt den meester van het vryen.
De moeder van de min sprengt dry en vierwerf trou
De rustplaets van dit lyk met geur en zuivren dou.
Och zangrey, offert en vereert dien overleden
Een lykklaght, ryker dan myn zangkunst kan bekleeden.

P. OVIDIUS NAZOOS

HERSCHEPPINGE.

HET EERSTE BOEK.

INHOUT[1]).

De Baiert wort in den beginne gescheiden in vier hooftstoffen, en de mensch uit aerde en water geschapen. Hier op volgen de vier eeuwen, uit welker leste de menschen uit het bloet der reuzen sprooten. Jupiter, toen deze zich godtloos aenstelden, Likaon te voren in eenen wolf veranderende, verdaghvaerde den werreltvloet, en verdronk alle dingen in het water. Nu schooten Deukalion en Pirra alleen over. Deze beide, toen d'aerde weder droogh was, herstelden, met steenen achter zich te worpen, het menschdom: want uit vochtigheit en hitte quamen van zelf andere dieren voor den dagh, en onder deze Piton, de Berghslang. Apollo verdelghde dezen draek, en brogt, ter gedachtenisse van deze overwinninge, de Pitische speelen op de baen. Men plagh d'overwinners op dit feest met eikenloof te bekranssen: want de laurier was niet in zwang, eer de maeght Dafne in eenen lauwerboom veranderde. Toen andere stroomen vergaderden om haeren vader Peneus te begroeten, of te troosten, ontbrak'er Inachus alleen: dewijl zijne dochter Iö, van Jupijn aengezocht, na het schoffeeren in eene vaerze verkeert was. Deze wert van Argus gehoet, en Merkuur, na het verhaelen hoe Sirinx in riet herschapen wiert, benam hem het leven, wiens oogen Juno in den staert van haere paeuwen zaeide. Iö, haere eerste gedaente weder aenschietende, brogt Epafus ter werrelt.

[1]) Inhout. Deze ontbreekt in het handschrift en is hier dus afgedrukt volgens den tekst der oude uitgaaf.

P. OVIDIUS NAZOOS

HERSCHEPPINGE.

HET EERSTE BOEK.

My lust t'ontvouwen hoe de vormen aller dingen
In nieuwe lichaemen verkeerden. Helptme zingen,
Begunstight dit begin, ô goden, hoogh gewyt
En vormherscheppers: rekt dit dicht tot mynen tyt,
Van 's werrelts oirsprong aen. Eer aerde, en zee, en baren,
En hemel, die het al bespant, geschapen waren,
Hadde al de werrelt, en natuur, en 's werrelts staet
Een enkel aengezicht, en eenerley gelaet,
Genoemt de Baiert, een wanschikkelyk gevaerte,
En ruwe mengelklomp, een lompe plompe zwaerte
Van zaeden, strydigh en gemengelt ondereen,
In 't wilde op een getast. De klaere zon bescheen
Noch 't aertryk niet. Het licht der maene, noit herboren,
Was noch niet opgegaen, noch kromde haeren horen,
En d'aertkloot hing noch niet, omringt van dunne lucht,
Gegront op wederwight. De zee omhelsde uit zucht
De borst des zeestrants niet. Zee, lucht, en aerde, en weiden,

1—4 Ovidius ooghmerk aengaende dit werkstuk. *Kantteekening der oude uitgave.*
5—9 Hy roept zijne Goden om hulp aen. *Kantteekening der oude uitgave.*
10—54 De Baiert in vier hooftstoffen. *Kantteekening der oude uitgave.*

NB. In de hierachter volgende aanteekeningen op de „Herscheppingen" zal een verwijzing naar Huydecopers *Proeve* (voor zooverre die verwijzing het besproken vers betreft) telkens, ter vermijding van nutteloozen omslag, met een eenvoudige H. worden aangeduid. De lezer is dan vanzelf gewaarschuwd, dat hij op het verklaarde woord bij Huydecoper of bij zijn commentator van Lelyveld breeder onderricht bekomen kan. Waar hun eigen woorden zijn overgenomen, is dit aangeduid door „ voor elken regel te plaatsen.

En geene hooftstof was haer hoefslagh noch bescheiden.
Het aertryk hielt geen' stant. De lucht ontbeerde licht,
De zee heur vaert, en niets bewaerde zynen plicht,
Gedaente, en eigen vorm. Het eene hinderde anderen:
Want in een zelve lyf bestreênze fel elkanderen,
De kou, de hitte, droogh het vocht, in een verwart,
't Gewight en 't wegeloos. Het zacht bestreet het hardt.
Een betere natuur en godt beslechte elx driften,
En wist het hemelsch en het aertsch van een te schiften,
De wateren van d'aerde, en 't hemelsch van de lucht.
Na datze deze scheit, verbint Godts maght door tucht
En vrede dezen hoop, eerst twistigh, en te vreezen,

18 *Hoefslagh:* hier voor „rang, stand- of loopplaats." *Bescheiden* voor „toe- of aangewezen." H.

19 *Het aertrijk hielt geen' stant:* het Lat. heeft eigenlijk: „de grond was niet geschikt om er op te staan."

20 *De zee* (ontbeerde) *heur vaert:* lees: „het water was onbevaarbaar."

24 *'t Wegeloos*: zou *wichteloos* behooren te zijn. *Loos*, waar het een ontbering te kennen geeft, wordt alleen achter substantiva gevoegd H. De voorbeelden, door Lelyveld aangehaald, om zijn beweren te staven, dat zoodanige bijvoeging ook achter 't zakelijke deel eens werkwoords plaats vindt, en achter adjectiva, komen mij niet afdoende voor. In *nutteloos* is, mijns inziens, de tweede sylbe alleen welluidendheidshalve ingevoegd, evenals in *vruchteloos*, en beteekent het eene „zonder nut", gelijk het andere „zonder vrucht." *Reddeloos* komt mij voor een verkorting te zijn van *reddingloos*, evenals *weddenschap* van *weddingschap*, en zoo zal ook *stoorloos* voor *stooringloos* zijn.

25 *Een betere natuur en godt*: H. Ik kan mij niet ten volle vereenigen met de opvatting, die aanleiding geeft tot het aldaar voorkomende vertoog. H. beweert namelijk, dat Vondel de *natuur* en *God* voorstelt als twee afzonderlijk werkende wezens, en dat hij in allen gevalle den voorrang aan *God* had moeten geven, en schrijven *God en een betere natuur*, maar dat nog verkieslijker ware geweest: *maar Godt* DE *betere Natuur.* Wat mij betreft, ik ontken, dat Vondel hier ter plaatse *twee* werkende wezens invoert, en, zooals ik den regel versta, kunnen *natuur* en *Godt* worden opgevat als apposities, bij elke waarvan *betere* als adject. kan gerekend worden te behooren. Evenzoo zal men b. v., van Melchisedek sprekende, hem kunnen noemen: „een wijzen Koning en Priester", en dan toch niet aan twee verschillende personen denken. Men merke op, dat Vondel de w.woorden *beslechte*, *wist* en *schiet* in 't enkelv. bezigt. *Beslechte elx driften*: neen: „maakte een einde aan dien strijd tusschen de genoemde nntuurkrachten."

26 *Het hemelsch en het aertsch*: „hetgeen in de lucht en hetgeen op de aarde thuis behoorde."

27 *'t Hemelsch van de lucht:* d. i.: „den ether, de dunne bovenlucht, van den dampkring."

Een ieder in zyn plaets en wyk, hem toegewezen.
Het alverslindend vier des hemels, klaer en licht,
Verkoos het hoogh gewest aen 't hemelsche gesticht:
Daer grenst de lucht aen, vier gelyk, in 't opwaert stygen:
Maer d'aerde grover, sleepte allengs in 't nederzygen
De grove stoffen met zich neder naer den gront,
Om haer zwaerwightigheit. Het water vloeide in 't ront
Rondom den aertboôm, van de zee bepaelt met stranden.
Na dat nu d'opperste, of wie 't was, met sterke handen
Dien Baiert scheide, en elk verdeelde in zyne leên,
Zoo heeft hy d'aerde, op dat zy rondom effen scheen,
In eenen grooten kloot oprollende, gesloten,
En toen de wateren en zee hier om gegoten,
Gebiedende den wint te blazen over 't nat
En dat de zeekust d'aerde in haeren arm omvat.
Hy schept'er bronnen by, en staende meer, en poelen,
En stroomen, die met kracht langs boghtige oevers spoelen,
Ten bergh af, en ten deel der beemden dorst verslaen,
Ten deel verzinken in den vader Oceaen,
En in een ruimer velt neêrschieten met verlangen,
Daer zy afbruischende gewelkomt en ontfangen,
Niet tusschen oevers eng besloten blyven staen,
Maer op het barre strant gestuit de rotsen slaen.
Hy heet de velden zich uitbreiden, dalen zinken,
De bosschen groenen, en het steile krytstrant blinken.
Gelyk twee riemen, of een paer aen elke hant,

55–69 Hemel en aerde in vijf riemen. *Kantteekening der oude uitgave.*

33 Om goed verstaan te worden, dient deze regel aldus omgezet: „toen steeg, het vuur in snelheid gelijk, de lucht naar boven, totdat zij stand hield aan de grenzen van het rijk des vuurs."

38 *d'Opperste, of wie 't was: quis-quis fuit ille deorum,* zegt Ovidius: „een der Goden, wie dan ook."

40 *Scheen:* om 't rijm, voor „zou zijn."

48 *Verzinken in den vader Oceaen:* neem hier het woord *vader* weg, en doe het door een adj., als *breeden, wijden,* vervangen, en het vers zal er wel niet sierlijker, maar de uitdrukking minder stuitend door worden. Hoe toch kan iets *verzinken in een vader !*

54 *Het steile krytstrant:* Ovidius spreekt hier van „het oprijzen der steenachtige bergen," en zoo Vondel meer bepaald het *krijtstrand* noemt, is het waarschijnlijk, omdat hij zich de Engelsche krijtbergen voorstelde, die van alle bergen het best bij onze landgenooten bekend waren.

55, 56 Dat *paer aen elke hant* zou doen denken, dat hier van roei-*riemen*

Den hemel snyden, en de vyfde heeter brant
In 't midden, zoo heeft Godt den aertkloot ook begreepen,
En onderscheiden van elkandere in vyf reepen,
Waerop het menschdom met de voeten heenetreet,
Behalve in 't midden, niet bewoonbaer, en te heet,
En beide d'uitersten, bedekt met sneeu en vlokken.
Twee streeken tusschen beide, als met een lyn, getrokken,
Zyn pas van hitte en kou gemaetight uit den aert.
De lucht, die over dees gewesten hangt en vaert,
En zoo veel lichter valt dan d'aerde, en 't water mede,
Weeght zoo veel zwaerder dan het vier: en hier ter stede
Leght hy de wolken mist en donkre nevels t'huis,
De donders, die den mensch vervaeren met gedruis,
En blixem, weêrlicht, wint, en koude hagelvlaegen.
De bouheer van 't heelal wou geenerwys verdraegen,
Dat zy de gansche lucht beslaen, als hun verblyf.
Men kanze nauwelyx nu keeren, als zy styf,
Een ieder uit zyn' hoek, toestreven, noit verwoeder.
Zoo stryden onderling de broeder tegens broeder.
Het heldere oosten won het Nabateesch gewest,
In 't oost. De zuidwint trok naer Persen, en de vest
Op 't hoogh geberghte van de morgenstar bescheenen.
De westewint vloogh naer den warmen avont heenen.

70—93 Vier wintgewesten. *Kantteekening der oude nitgave.*

gesproken wordt, terwijl er „gordels, (*zonen*)" bedoeld worden. Vondel wil zeggen: „evenals de hemel aan weerszijden doorsneden wordt van twee kringen, en in 't midden door een, die heeter is: zoo ook is het met de aarde 't geval." Hij volgt hier natuurlijk de oude verdeeling der hemelsfeer.

66 *Hier ter stede:* „in de lucht."

75, 76 Tenzij men wete, dat *het heldere oosten* hier „Eurus, den oostenwind," beteekent, en *won,* zoo hier als in vs. 79, hetzelfde als *trok naer* in vs. 76, zal wel niemand deze regels verstaan.

75 *Het Nabateesch gewest:* de Nabatheeërs zijn de meest oostelijke bewoners van Arabië en 't woord Nabathea wordt daarom bij de dichters veel gebezigd om 't Oosten aan te duiden. H.

76 *De zuidwint trok naer Persen:* H. Terecht wordt aldaar aangemerkt, dat Perzië evenzeer ten oosten ligt als Arabië, en dus niet als verblijf aan den zuidenwind had moeten worden gegeven; — het verwijt had echter niet tegen Vondel, maar tegen den Latijnschen dichter moeten gericht zijn geweest. Maar deze ging uit van 't algemeen heerschende volksgeloof, dat die wind in Griekenland en in de oostelijk om Italië gelegen streken zoowel als in Italië zelf, regen bracht.

De guure Boreas won Russen, wyt en ver,
Aenvoerder van de steile en kille Zevenster.
Het lant hier over drupt doorgaens van zuider regen.
Hier boven is 't gewest van 't hemelsch vier gestegen,
Dat dun en luchtigh is, en vry van aerdtsche smet.
Zoo had hy naulyx elk zyn eigen perk gezet,
Wanneer de starren, lang met 's baierts korst betogen,
Begonnen haeren glans te geven uit den hoogen.
Op dat nu geen gewest gedierte ontbreeken zou,
Nam 't godendom en klaer gestarnte 't hoogh gebou
Des ruimen hemels in. Men zagh de visschen leven
In 't water, 't vee op 't lant, de lucht vol vogels zweven
En nu gebrak'er noch een eenigh dier tot prael,
Dat heerelyker was dan d'andere altemael,
En met de reên begaeft, alle andren moght betoomen.
Dus is de mensch, het eêlst der schepslen, voortgekomen.
Het zy de bouheer van 't heelal, en oirsprong van
Dit welgeschikt gesticht, en wonderbaer gespan,
Hem teelde uit godtlyk zaet: het zy in 't nieuwe leven
Der aerde noch een vonk des zaets was nagebleven
Van haeren bloetverwant, den hemel; zaet, dat waert,
Van 't hemelsch afgerukt, naer zynen oirsprong aert:
Men zeght Prometeus kon dees nieuwe klay regeeren,
Met water mengen, en hieruit een beelt bootseeren,
Het aengezicht van Godt, die 't al bestiert, gelyk.
Dewyl een ieder dier naer d'aerde ziet in 't slyk,
Bootseerde hy den mensch met aengezicht en oogen
Recht opwaert, om 't gestarnt t'aenschouwen, en bewogen
Zich zelf te spiegelen, in 't starrelichte hof.
Het aertryk, flus noch ruw, en vormelooze stof,

94–110 Oirsprong des menschen. *Kantteekening der oude uitgave.*

79 *Russen:* de inwoners van Scythië.

80 *Zevenster:* er is hier geen sprake van het „zevengesternte” of de *Pleïaden*, maar van *Septentrio* of „het Noorden.” H.

87 Versta: „opdat elk deel van het Heelal zijn levende bewoners hebben zou.” 't Woord *gedierte* is hier echter ongelukkig gekozen, en zeker heeft het *animantibus* van Ovidius hier Vondel aan *animalibus* doen denken.

88 *Klaer gestarnte:* de *sterren* worden hier als Goden, of althans als bezielde wezens voorgesteld. H.

92 *d'Andere:* beter: *de andren,* waardoor Vondel met zichzelven en met de spelling in den volgenden regel gelijk ware gebleven.

Wert na'et veranderen bewandelt hier beneden
Van menschen, noit gezien, en ongelyk in zeden.
De goude tyt quam eerst te voorschyn, die gezint
Ter deught, uit heuren aert rechtvaerdigheit bemint,
Ook zonder dwang van wet. Men wist van vrees noch [straffen.
Men had met halsgerecht noch boeien niet te schaffen.
Het volk ontzagh versaeght des rechters opzicht niet,
Maer leefde veiligh, vry van vierschaer, en verdriet.
Men had den pynboom op 't geberght noch niet gehouwen,
En in de zee gerolt, om uitheemsch lant te bouwen.
De menschen kenden slechts hun vaderlant en erf.
Geen graft beschut de steên, uit vreeze voor bederf.
Men hoorde geen trompet noch krommen horen steeken.
Men voerde helm noch zwaert. Het volk in alle streeken
Zat vreedzaem, zonder krygh. Het lant lagh ongeploeght,
En onge-eght, alleen met zyn gewas vernoeght,
Brogt nootdruft voort van zelf. Geen bouwers zich ver- [moeiden,

111–176 Vier eerste eeuwen. *Kantteekening der oude uitgave.*

109 Vergelijke men hier de overschoone plaats bij Lucifer:

Hy heft, terwijl de stomme en redelooze dieren
Naer hunne voeten zien, alleen en trots het hooft
Ten hemel op naer Godt, zijn schepper, hoogh gelooft,

en lette meteen op, dat Vondel hier niet *dewijl*, maar, terecht, *terwijl* schrijft en *naar* voor *na*. H.

110 *Ongelijk in zeden:* dat staat niet bij Ovidius, en 't kon ook niet; want de „gouden eeuw" moest nog komen, en eerst met de „zilveren" begon de *ongelijkheid.*

115 Lees: „het volk behoefde nog geen rechter, dien het had te ontzien."

118 *Om uitheemsch lant te bouwen:* de *pijnboom* (d. i.: het schip, van pijnboomhout te zamen gesteld) was niet *in zee gerold* om *land*, maar om *zee te bouwen*, en opdat men er mede zou uitgaan op het ontdekken van *uitheemsche landen* — *peregrinum ut viseret orbem.*

120 Lees: „men had nog geen aanval van vijanden te vreezen en behoefde dus de steden nog niet met grachten te omringen." Ook hier staat wederom, ter wille van 't metrum, *beschut* voor *beschutte.*

125 *Bouwers:* van *bouwer* is *boer* herkomstig. Zie onder de verzen van *het Jennetebloemken van Liere* in het *Haeghspel*, dat op het *Landjuweel* van 24 Aug. 1561, te Antwerpen gehouden, volgde:

't Volck duncttes verworpelijck te heeten boeren
En zy en prysen niet dat zy den naem voeren
Naer te bouwen *dat groot geacht behoord 't zijne.*

En van de *Heybloem van Turnhout:*

Verzaet met vruchten, die van zelf in 't wilde groeiden.
Zy plukten ooft en brem op bergen zonder last,
De moerbay, en kornoelje op haegen, daerze wast,
En eekels van den eik, Jupyn gewyt, hun allen
Miltdaedigh voorgeschud, en in den schoot gevallen.
Het was geduurigh lente, en 't westewindekyn
Met laeuwen adem streelde in heldren zonneschyn.
De bloemen, die van zelf uit d'aerde geurigh sproten,
De klay teelde ongebout gewilligh onverdroten
Het weeligh veltgewas. Het velt schonk onvermoeit
De zwangre korenaer. De melk en nektar vloeit
Als water. d'Eik in 't wilt scheen honighdau te geven.
  Saturnus was in 't hol des afgronts neêrgedreven,
En 't opperste gezagh stont in Jupyns gewout.
Een zilvere eeu verrees, en slimmer dan het gout,
En echter beter dan het koper in waerdyen.
Jupijn verdeelt het jaer, eerst lente, in twee paer tyen,
In lente, zomer, herfst, en winter, kout en grys.
De lucht verbrant van hitte, en 't water vriest tot ys.
Toen schoolenze onder dak, spelonken, dikke struiken,
En schors, met teen genaeit, verstrekten om te duiken
Hunne eerste huizen. 't Graen wies in de vore. d'Os
Most hygen voor den ploegh, en niet voor 's avonts los.

Diemen eerst noemde door zijnen jongstigen toer
Bouwer *des lants wort nu geheten een* boer.

In 't H. D. klinkt het woord nog evenals *bouwer* bij ons. In zijn aantt. op Melis Stoke komt Huydecoper echter tegen de afleiding op, welke hij vroeger had goedgekeurd, en beweert, dat *boer* en *buur* 't zelfde is. Ik heb er niets tegen; doch zie geen reden, waarom *buur* niet even-goed een contractie van *bouwer* zou kunnen zijn, en alleen in dialect van *boer* verschillende. **H.** Zie ook Bild. *Gesll.* op *Boer.*

134 *Gewilligh onverdroten:* deze beide woorden, die niet naar 't Latijn gevolgd zijn, zouden als een nutteloozе tautologische stoplap kunnen worden aangemerkt. Toch kan men niet zeggen, dat zij deze bevallige periode ontsieren: en indien ergens overtollige weelderigheid in de dictie vergund is, is het in een beschrijving van de gouden eeuw, de eeuw des overvloeds.

142 *Eerst lente:* versta: „dat, in de gouden eeuw, een voortdurende lente was geweest."

144 *'t Water vriest tot ys* voor „bevriest." **H.**

146 *Om te duiken:* „om een onderkomen in te hebben."

148 *En niet voor 's avonts los:* hier heeft een geoorloofde poëtische uitlating plaats: lees alzoo: *en* (werd) *niet voor 's avonts los* (gemaakt).

De derde en kopere eeu, veel harder en verbolgen,
Geneight ten krygh, doch niet onbillyk, quam haer volgen.
De leste en yzere eeu quam met haer slaghzwaert aen,
En teffens alle quaet en boosheit op de baen.
De schaemte, waerheit, trou, en eerbaerheit verstoven.
Verraet, gewelt, bedrogh, en gierighheit staen boven.
De schepen gingen t'zeil voor wint, hun onbekent.
De den, op hoogh geberght te groeien lang gewent,
Ging huppelen, besloegh Neptunus groene weiden.
De lantman paste 't lant met merken t'onderscheiden,
Voorheene zoo gemein als zon en ope lucht.
Men eischt den akker niet alleen de korenvrucht
En nootdruft, maer doorwroet om mynen, die ons tergen,
Den schoot des aertryx, daer natuur haer wou verbergen.
Zoo quam het yzer, en het gout, dat dieper lagh,
En zoo veel snooder is dan yzer, voor den dagh.
De krygh begon, die met dees twee niet langer sammelt,
Maer met zyn bloênde vuist in 't blanke harnas rammelt.
Men leefde alleen op roof. De huiswaert is in last,
En aen zyn' eigen haert niet veiligh van den gast,
Geen schoonvaêr voor den zoon. Getrouwe broederliefde
Was zeltzaem: want de haet den eigen broeder griefde.
De man verhaest zyn vrous, de vrou haer egaes doot.
De booze stiefmoêr mengt vergift in eekelbroot.

150 *Niet onbillyk:* lees: „nog niet zoo geheel verdorven;" *non scelerata* heeft het Latijn.

157 *Neptunus groene weiden:* wanneer men figuurlijk aan *de wateren der zee* den naam geeft van *weiden*, behoort men er zoodanig epitheton ter onderscheiding bij te voegen, dat niet bij „gewone weiden" past. Alle *weiden* zijn *groen*, en dit laatste woord doet hier alzoo juist aan *land* en niet aan *water* denken. Lees dus liever*: blauwe weiden*. H.

161 *Mynen, die ons tergen:* dat zou beteekenen, òf: „mijnen, die ons naar hetgeen zij bevatten doen verlangen," òf wel: „mijnen, welker ontginning ons groote moeite en inspanning kost;" doch de bedoeling is anders. Er staat in 't Lat. *irritamenta malorum,* en de vertaling zou dus moeten luiden: „mijnen, welker voortbrengselen (ijzer en goud) tot booze bedrijven aanzetten."

Tergen: d. i. hier: „de begeerlijkheid wekken, aanprikkelen."

165 *Met dees twee:* „met behulp van die beiden, het ijzer en het goud."

168, 169 *Van den gast.... voor den zoon:* men lette op deze verwisseling der voorzetsels *van* met *voor,* na *veiligh* gebezigd. H. Zeker zou in vs. 169 *schoonvaêr* van *den zoon* dubbelzinnig hebben geklonken.

De zoon t'ontyde staet den vader naer het leven.
Godtvruchtigheit heeft uit. Astrea wort verdreven,
De leste van de goôn, die angstigh en beducht,
De werrelt, root van moort, ter naeuwer noot ontvlught.
En op dat 's hemels burgh niet vry zou blyven, spanden
Die reuzen t'zaemen, om den hemel aen te randen,
En staplen het geberght op een verwaent en snoot.
d'Almaghtige verplet met zynen donderkloot
Den bergh Olimp, en zwicht geensins, om zulke stukken
Den steilen Pelion, daer Osse op lagh, te rukken
Van onder dat gevaert. Men durf wel zeggen dat
Die lichaemen, een' vloek by 't Godendom geschat,
Beneên hun storremkat bestulpt, aemachtigh kroopen,
En d'aerde van het bloet der kindren hebb' gedropen,
Zy zelf het warme bloet bezielde, en leven gaf:
En om den naem van zulk eene afkomst van nu af
Te waeren, datze 't zaet in menschen weêr verkeerde.
Maer deze telgh was boos, baldaedigh, en onteerde
Met lastren alle goôn, bloetgierigh en verwoet,
Een zeker merk dat zy haer' oirsprong nam uit bloet.
De vader Jupiter, ziende al die lasterstukken
Om hoogh, verzuchte, en om Likaons booze nukken
En 's booswichts gruweldisch, noch korts voor hem gedekt,
En hierom onbefaemt wort toornigh, en verwekt
De goddelyke wraek, en daghvaert 's hemels raeden.
Daer boven loopt een wegh, gezocht van veele paden,

177—186 Wederspannige reuzen. *Kantteekening der oude uitgave.*
187 -197 Menschen uit reuzenbloet. *Kantteekening der oude uitgave.*
98—212 De Melkweg. *Kantteekening der oude uitgave.*

173 't Zàl wel altoos *t'ontijde* zijn, dat de zoon zijn vader naar 't leven staat. Maar de zin bij Ovidius luidt dan ook geheel anders: „de zoon", zegt deze, „voorbarig en ongeduldig, tracht (door wichelarij) den sterfdag zijns vaders te weten te komen."
174 *Astrea:* de godin der gerechtigheid.
179 *Staplen het geberght op een:* terecht is hier aangemerkt, dat het kortere *staplen berg op berg* krachtiger en schilderachtiger zou geweest zijn. H.
185 *Aemachtigh:* d. i.: „zonder adem." H. Men schrijft thans: *amechtig.*
190 *Deze telgh: telg* staat hier als „gewas", bijwijze van collectivum gebruikt.
190 *Baldadigh.* H.
196 *Onbefaemt:* dit zal op Lykaon moeten slaan en dan „slecht befaamd" beteekenen, ofschoon wij in dien zin het voorvoegsel liever weglaten.

Bekent by helder weêr, de Melkwegh, zoo men zeit,
Van outs geheeten, om zyn zuivre wittigheit.
Al 't godendom weet langs dees baen het hof te vinden
Des grooten dondergodts. Hier komen van vier winden
De Goden in de zael, ter rechte en slinke hant,
Door d'opgeslote poort. Elk zit aen zynen kant,
Gemeene goden laegh op hunne plaets by troepen,
De maghtigen vooraen, naer hunnen staet geroepen.
Dees plaets, stont zeggen vry naer zynen rechten eisch,
Zoude ik wel noemen het aertshemelsch hooftpalais.
Hier zet zich 't godendom in zyn gestoelt van marmer.
Jupyn leunt op den staf van elpen, als beschermer,
Schud dry en vierwerf van weêrzy 't ontzaghlyk hooft,
Dat hemel, aerde, en zee beroert zit en verdooft.
Ten leste spreekt hy uit den troon, verrukt van toren:
'k Was min bekommert voor den hemel en ons kooren,
Toen 't heiloos draekenest toeruste, om 't bange hof
Met hondert klaeuwen aen te tasten uit het stof:
Want schoon dees vyant, wreet van aert, dien kryg dorst
[smeden;
Noch hing dit oorlogh aen een lichaem en zyn leden,
En quam gesproten uit een' oirsprong, een gezagh:

213—273 Jupiters rede. *Kantteekening der oude uitgave.*

199 *Zoo men zeit:* dit behoort bij *om zijn zuivre wittigheit* in vs. 200.

200 *Zuivre wittigheit: wittigheid* zou hier als het meest gepaste woord kunnen worden aangemerkt, omdat de *Melkweg* niet zoozeer *wit*, als wel *witachtig* is. H. Maar de bijvoeging *zuiver,* die alleen slaan kan op iets dat volkomen *wit* is, bewijst, dat *wittigheid* hier, alleen om 't vers te vullen, voor *witheid* gebezigd is.

205 *Gemeene goden:* vertolking van 't Lat. *plebs,* doch in onze ooren niet gelukkig klinkende. Men vergete echter niet, dat in Vondels tijd het woord *gemeen* nog maar alleen de beteekenis had van *communis,* niet die van *vulgaris,* welke wij er aan hechten.

208 *Het aertshemelsch hooftpalais:* ongelukkige en gezwollen vertaling van het *magni palatia coeli* — „het paleis des (grooten) hemels." Minder juist zijn echter hier de opmerkingen van Huydecoper, alsof *aertshemelsch* een samenstelling ware, met ons taaleigen in strijd, volgens 't welk *aarts* niet voor een adject. komen mag — immers zegt men zeer goed: *aartsdom* —, en dat er maar één paleis, dus geen *hoofdpaleis* in den hemel was. Doch Vondel stelt hier het *hoofdpaleis,* dat van Jupiter, tegenover die der mindere goden.

215 *Toen 't heiloos draekenest toeruste:* wij zouden thans zeggen: „*zich* toerustte;" doch Vondel bezigt dit w.w., evenals *toereeden,* meer als onz.

Nu wil ik plotsling al het menschdom met een' slagh
Verdelgen in den gront, daer Nereus uit de sluizen
Rondom den aerdtboôm met zyn watren aen komt bruizen.
Dit zweere ik by de kolk en jammerpoel van Stix,
Die door het helsche bosch komt stroomen met veel schrix.
Wel is 't waerachtigh dat een arts, tot heil genegen,
Voorzichtigh en bedacht eerst heilzaem raet moet pleegen:
Maer 't vier in 't been geraekt, zoo zet men 't af met reên,
Eer 't gansche lichaem last zou lyden by het been.
Wy stieren halve goôn van stroomen, bron, en water,
En bosch, en bergh, en velt, en veltgodin, en Sater:
Hoewelwe deze noit vergunden 's hemels troon:
Men gunne dat elk vry het aertsch gewest bewoon'.
Of achtge, ô goden, dat geen leet hun sta te schroomen?
Likaon schroomt niet my moordaedigh op te komen,
Wien hy, van moort berucht, te godtloos laegen leght,
Schoon ik den blixem voere, en billyk heersche en recht.
Zy morren onderling, en byten op de tanden,
En vraegen wie den godt der goden aen durf randen.
Zoo schrikte al 't menschdom, en de gansche werreltkloot,
Toen die verwate hoop te goddeloos besloot
Het Roomsche ryxgezagh in Cezars bloet te smooren:

223 *Dit zweere ik:* „wat zweert Jupiter? dat hij het menschdom in den grond zal verdelgen? Volgens de vertaling, ja: maar volgens 't Latijn, „neen. Doch 't Latijn is bedorven geweest, en voor *tentata* wordt in vele „oude drukken gelezen, *tentanda,* gelijk ook onze dichter gelezen heeft. „Zie hier de meening van Ovidius:

„*Ik zweere u by de kolk en jammerpoel van Stix,*
„*Die door het helsche bosch komt stroomen met veel schrix,*
„*Lang ging ik zacht te werk en proefde wat ik konde*
„*Tot 's menschen nut en heil, maer, nu in 't end de wonde*
„*Gansch ongeneeslijk is, zo sny menze uit met stael*
„*Eer ook 't gezonde deel besmet werd door de quael.*" **H.**

238 *En vraegen wie:* die vraag behoefden zij niet te doen, zoo zij oplettend hadden toegeluisterd; want dan hadden zij geweten, dat Lykaon de schuldige was. Zie vs. 234. Maar Vondel heeft hier 't Lat. niet goed verstaan. Ovidius zegt: *ausum talia deposcunt;* d. i.: „zij vordren hem, die zoo iets heeft durven bestaan, ten straffe op." **H.**

Godt der goden voor „hoofd der goden", doch verkeerd. De titel van *God der Goden* is bij de ouden nooit toegepast geworden op Jupiter; maar alleen: 1°. bij wijze van spreken, op den „Styx", bij wien de Goden zwoeren, en dien zij dus allen ontzagen, en 2°. op den „onbekenden (den waren) God." **H.**

En, ô AUGUST, de trou des volx, u toegezworen,
Behaeghde u, als de trou des hemels dezen godt
Der goden, die, toen hy gestreng door zyn gebodt
En wenk en woorden 's raets ontsteltheit deed bedaeren,
Gehoor kreegh, en hier op aldus is voortgevaeren.
Hy heeft zyn schult geboet: doch hoort het gruwzaem stuk,
Hem ruim betaelt gezet. Een schendigh ongeluk,
En schelmstuk van dien tyt klonk boven ons in d'ooren,
Hetwelk ik hoopte, indien men 't ernstigh naer ging spooren,
Verziert te vinden, en dael neêr uit 's hemels boogh.
Ik godt, in menschenschyn, bezichtigh met myn oogh
De werrelt: doch om al de boosheên niet te mellen,
Mits d'ondervinding veel te lang valt in 't vertellen;
De daet was slimmer dan 't gerucht in elk gewest:
En toen ik Menalus, dat gruwzaam draekenest,
Voorby zweefde, en Cilleene, en 't pynbosch van den killen
Liceus, en Arkaedje, en trede met den stillen
En schemeravont naer 's tirans ongastvry hof,
Gaf ik te kennen dat een godtheit, ryk van lof,
Van boven nederquam. Het volk begintme t'eeren.
Likaon schimpt met hun, en zeght: ik wil u leeren
Door eene proef, of dees uit 's godendoms getal
Ook sterflyk zy, zoo dat geen mensch meer twyflen zal.
Hy leght by midnacht toe om my, van slaep bevangen,
Te moorden onvoorziens. Zyn lust en zyn verlangen
Was dit te proeven, en hiermede niet gerust
Heeft eenen gyslaer van Molossen, onbewust
Van eenigh quaet, den strot moordaedigh afgesneden,
En briet en zoodt de versche en halfgestorve leden,
Zoo dra niet opgedischt, of ik, verhit op straf,
Steek 't huis in lichten brant, en brande 't boven af,

249 *Boven ons:* beter: *ons boven,* of, om de maat van 't vers te bewaren: *ons omhoog.* H.

253 *Mellen* voor *melden,* als meermalen in gedichten van vroegeren tijd.

254 Lees: „mits het te lang zou ophouden, u al mijn wedervaren te vertellen."

270 *Briet:* men zegt nu meer algemeen *braadde;* een en ander is echter goed, evenals *ried* en *raadde, joeg* en *jaagde* enz. H. BILDERDIJK bezigt den ongelijkvl. vorm in zijn kluchtige vertaling van het *Formosum pastor Corydon,* vs. 1:

Symen bried *een schoonen haring, lekker beetjen voor een Heer.*

Naer zyn verdienste. Hy verbaest, zoekt wech te schuilen,
Te vlughten, en beproeft te roepen, en loopt huilen
Door 't eenzaem velt, maer al vergeefs en vruchteloos;
Dies wort hy dol, en stelt, bloetdorstigh fel en boos,
Zyn' aert te werk aen 't vee, vermaekt met bloet te zuigen.
Zyn kleet in bont, en d'arm verkeert in pooten, tuigen
Dat hy een wolf, doorwreet en roofziek uit den aert,
Zyn eerste wezen en gedaente noch bewaert,
De zelve is in natuure, en grysheit, en in blikken,
Die, grimmigh brandende by duister, elk verschrikken.
  Nu lagh dit eene huis ter aerde al neêrgestort.
Meer huizen hadden ook de goôn tot wraek geport.
De boosheit weide alom in 's werrelts veerste hoeken.
Men zou gelooven dat de menschen zich met vloeken
Verzwoeren van het quaet tot erger voort te slaen.
Ik heb besloten hen, om 't goddeloos bestaen,
Te straffen naer den eisch. De zommigen bestemmen
Jupyns besluit, en voên godts gramschap, niet te temmen.
Een deel bewillight dit: noch smert hun d'ondergang
Des menschdoms, vraegende hoe byster dootsch en bang
De werrelt zien wil, als zy ledigh legg' van schaeren.
Wie dan den wierook aen zal steeken op d'altaeren:
En of hy toelegge al het aerdtryk omgewroet
Te laeten aen 't gedierte, ontembaer en verwoet.
Jupyn verbiet hier voor te sidderen en schrikken:
Hy zou hier in voorzien, het al ten beste schikken,
En zeght hun, op een wondre en ongemeene wys,
Een andere afkomst toe, van betre stof en prys.
En nu zou hy den kloot der aerde, vuil van smetten,
Met zynen blixemstrael in lichte vlamme zetten,
Maer schroomde dat de vlam in 't hemelsch dak moght slaen,

273–325 Likaon in eenen wolf. *Kantteekening der oude uitgave.*

287 *Van het quaet tot erger:* verkeerd: er moest staan: *van quaet tot erger,* of: *van het quaede tot het ergere.* **H.**

289 *De zommigen.* **H.**

290 *Godts gramschap:* beter ware: „*zijn* gramschap." Reeds vroeger is opgemerkt, dat in onze Christentalen het lidw. alleen dan weggelaten wordt, wanneer men van den waren God spreekt.

294 Huydecoper vraagt, of het niet beter zou klinken, indien men la

Wie dan den wierook zal ontsteeken?

En 't heilige gewelf in gloênden brant vergaen.
Ook schoot hem in den zin, hoe 't nootlot was voorhanden,
Dat hemel, aerde, en zee most lichter laege branden,
En 't werreltlyk gevaerte aenvliegen: hierom leght
Hy 't weêrlicht en geweer, ten dienst van 't hoogh gerecht,
Gesmeet in 't reuzenhol, voorzichtigh aen een zye.
Men nam behaegen, om der menschen razernye
Kort in te toomen, aen verscheidenheit van straf,
En 't gansche menschdom diep te delven in een graf
Door maght van water, en tot zuivring van hun smetten,
De watersluizen van den hemel op te zetten.
Hy sluit den Noortwint in de Wintgodts hol en slot,
En winden, die de drift der wolken licht en vlot
Verdryven aen de lucht, en komt den Zuitwint wekken,
Die met een' zwarten nacht het aenzicht weet te dekken,
En heensnort op zyn natte en vochte regenveêr.
De baert hangt zwaer van vocht: de watren vloeien neêr
Langs zyne gryze lok. Op 't voorhooft zitten dampen
En nevels. Borst en wiek zien, tot een merk van rampen,
Bedropen. Toen hy nu uit last, daer elk voor bukt,
Der wolken spongie met zyn hant hadde uitgedrukt,

307 *Aenvliegen* voor „in brand vliegen", evenals men nog zegt: „het vuur wil niet *aangaan*". en dit laatste of een dergelijk w.w. onderstelt men in uitdrukkingen als: „de kaars is *aan*," voor „zij heeft *vlam* gevat." De orde, hier door Vondel in zijn verhaal gebezigd, is niet zeer gelukkig te noemen; want als *hemel, aarde* en *zee* reeds *lichter laege* aan 't *branden* zijn, dan zal het *werreltlijk gevaerte* wel niet meer behoeven *aen te vliegen:* althans het zou moeilijk zijn te zeggen, wat er dan nog te branden overbleef. 't Geen Vondel hier *aenvliegen* vertaalt, is bij Ovidius *laborare,* een krachtig woord, dat hier zooveel beteekent als: „gevaar loopen van „*in duigen te spatten.*" Het eene woord *spatten,* dat Vondel elders in der„gelijken zin gebruikt, zou hier 't Latijnsche woord *laborare* niet kwalijk „hebben kunnen vervangen. H.

315 *In de Wintgodts hol:* zoo staat er gedrukt, naar Vondels handschrift. 't Behoorde echter *des wintgodts* te zijn.

324 *Spongi:* Vondel bezigt dit woord nog een paar malen in dit werk. Het is ons reeds voorgekomen in de *Bespiegelingen,* vs. 723. Hier doet het geen gelukkige uitwerking. Wel is de *gedachte* aan Ovidius ontleend; maar deze drukt het *woord* zelf niet uit, wanneer hij zegt:

Utque manu lata pendentia nubila pressit.

d. i.:

Toen in zijn breede hand hij 't hangend luchtzwerk perstte.

„Daar zijn zaken, die beter bedoeld en als van verre aangewezen, dan

Ging 't bruisschen aen. De lucht, aen 't ruisschen allerwegen,
Berst uit van boven met afgryselyken regen,
En Iris, lang gewoon mevrou ten dienst te staen,
Trekt flux op Junoos last verscheide verwen aen,
Bestelt de wolken vocht en voetsel, zonder vlaegen.
Het weeligh veltgewas wort plotsling neêrgeslagen,
En d'akkerman beklaeght, berooft van hoope en troost,
Den arbeit van al 't jaer, 't verlies van zynen oogst.
Jupyn, noch niet vernoeght, met afgestorten regen,
Quam toornigh noch Neptuin, den broêr, tot wraek be- [weegen,
En nam zyn water en den Oceaen te baet.
Dees roept de stroomen, die, ten dienst van zynen staet,
Gereet staen. Elk verschynt. Hy spreekt daer zy genaeken:
Ik hoeve u niet in 't lang te maenen op te waeken.
Vaert voort met volle kracht. Zet open sluis by sluis.
Smyt alle paelen om, en geeft met een gedruisch
Den vlieten vryen toom. Het was gezeght, zy keeren,
Ontsluiten bron by bron. Toen renden alle meeren
En rolden toomeloos en toornigh zeewaert aen.
Neptuin treft met zyn vork, een' drytant, fel in 't slaen,
Den aertboôm dat het dreunt, en van dien slagh door 't open
De watergangen, eerst gestopt, te lande inloopen.
De stroomen aengeterght tot gramschap, winnen velt,
Verrukken veltgewas, en struiken met gewelt,

326—487 De werreltvloet. *Kantteekening der oude uitgave.*

„met name genoemd worden: en van die is hier deze *spongi,* die veel „te gering een zaak en naam is, om die macht van wolken, die den „ganschen aardkloot onder water zetteden, uit te drukken. H.

327 *Iris:* de „regenboog."

327 Omslachtig, en tevens onduidelijk: 't Lat. heeft eenvoudig „Junoos bodin."

329 *Zonder vlaegen:* deze woorden zijn hier om 't rijm ingeschoven en geen vertaling van 't Latijn. Waarschijnlijk moeten zij beduiden dat Iris, door de dampen te verzamelen, die uit de zeeën oprijzen, nieuwe wolken vormt, „zonder dat men buien gewaarwordt."

335 *Zijn water:* versta: „*diens* water, de zeeën."

341—348 *Het was gezeght,* enz.: Het korte en levendige van 't Lat.:

Jusserat: hi redeunt, ac fontibus ora relaxant,
Et defrenato volvuntur in aequore cursu,

is hier meesterlijk teruggegeven.

348 *Verrukken* voor „mederukken, wegrukken." 't Woord is bij ons alleen overgebleven in zijn overdrachtelijke beteekenis van: „op een aangename wijze vervoerd."

De menschen, stallen, vee, en hutten, huizen, kerken,
En kooren: en schoon hier en gins van zoo veel werken
Een huis bleef overent, dat zulk een' springvloet schut,
Het stont noch evenwel in 't water, als onnut.
De torens haelden 't hooft nu onder diepe golven.
De zee en 't lant was een. Men zagh het al gedolven
In eene bare zee, een vlakte zonder strant.
Dees zat op 's heuvels kruin, als op een driftigh zant:
Een ander in een' boot aen 't roeien gaeu en wakker,
[Daer flus de lantman noch den ploegh dreef door den akker]
Zocht, krank van hoop, 't gevaer t'ontvaeren bang en droef.
Dees overzeilde 't graen, of een verdronke hoef:
Een ander vangt den visch in 's olmbooms top en takken.
Het anker laet men in de groene beemden zakken.
De schepen dekken nu den wynbergh. 't Zeekalf rust,
Daer flus de tangre geit ging grazen naer heur lust.
De zeemaeght hoort verbaest hoe holle baren bruizen,
En vaeren over steên, en woudt, en bosch, en huizen.
De dolfyn zwemt in 't bosch, en dryft voor wint, voor [stroom
Door hooge takken heene, en schud den eikenboom.
De wollef zwemt by 't schaep, en leeu en tygerdieren.

359 *Krank van hoop* voor „met zwakke hoop." Doch 't is, evenals 't daaropvolgende *bang en droef,* niet dan een stoplap, die den indruk verzwakt van 't grootsch geheel.
't Gevaer t'ontvaeren: wederom een woordspeling. „Gelukkiger is zij aangebracht door POOT, waar „hij in zijn *Akkerleven* zingt:

Daer de witte zeilen vaeren,
Vaeren, *maer met groot gevaer."* H.

360 *Hoef* of *hoeve,* 't zelfde als *hof* en *hofstede.* Zoo werd, in tegenstelling der „*abdij* van Egmond," het verblijf van den Heer „Egmond op den *hoef*" geheeten. Zie voorts TEN KATE, *in v.*

361 *Vangt den visch:* liever: „grijpt *den visch.*" 't Lat. heeft:

Summo piscem deprendit *in ulno.*

Hier is geen sprake van vischvangst uit liefhebberij, maar van iemand, die zich in den top van een boom wil redden, en, wiens hand, naar een tak grijpende, een visch ontmoet.

364 *Tangre:* dialectvorm voor *tengre.*

365 *De zeemaeght hoort verbaest hoe holle baren bruisen:* „dit vers drukt de „holheid en het bruizen der zee wonderlijk wel uit." H. Voor *hoort* las ik hier echter liever *ziet;* immers 't is niet het geweld, dat de golven maken en waar een *zee*maagd wel aan gewoon moest wezen, dat haar *verbaast,* 't is het zien, hoe die golven *over steên* enz. gaan.

Het baet geen everzwyn de gloênde blixemvieren
Te voeren in gezicht en tant. Het baet geen hart
Dat zyn gezwinde poot den snellen winthont tart.
De wufte vogel, moede om rust rondom gevlogen,
Plompt afgemat in zee, wiens toomeloos vermogen
De heuvels overstulpte, en blink en hoogen duin,
En heure baren sloegh aen 's berghs verheve kruin.
Het grootste deel des volx dreef heene met de baren,
En die na 's waters noot noch nagebleven waren
Vergingen, afgevast en hongrigh, by gebrek
Van voetzel. 't Vruchtbre lant, zoo lang 't in zyn bestek
Noch lant gebleven was, hiel Attika gescheiden
Van 't vette Aoniën, en Focis vruchtbre weiden;
En was nu bare zee, en slechts een watertuin.
De hooge bergh Parnas verberght zyn dubble kruin
In 't starrelicht gewelf, en styght door alle wolken,
Daer nu Deukalion [want in de diepste kolken
Verzonk al 't hoogh geberght] met zyne bedgenoot,
Gevoert door alle vloên, bleef wagglen in een boot.
Hier bidt hy om gena de vlietmaeght van Corciren,
En berghgodinnen, en ook Temis, waert te vieren,
Om haere wonderspraek, en lotvoorziende stem.
Men vont noit vroomer noch oprechter man dan hem,

383 *Een watertuin:* dichterlijk; doch min juist; want een *tuin,* oorspronkelijk een „heining," wordt in 't gebruik alleen genomen voor een „*omheinde* plaats," en dat is een *bare zee* niet.

389 *De vlietmaeght van Corciren:* Vondel vergist zich hier. Er is hoegenaamd geen spraak van Korcyra, dat een eiland is, in de Iönische Zee gelegen, en alzoo niet bijzonder in de nabijheid van de plaats, waar Deukalion zich bevond. Ovidius noemt de *Corycides nymphae,* dat Nimfen waren, die den voet van den Parnas bewoonden, en haar naam van zekere spelonk *Corycius* of van de nymf *Corycia,* haar moeder, ontleend hadden. H.

390 *En berghgodinnen:* „*Berggodinnen* zijn *Oreades,* die op de bergen zich ont-houden. Ovidius zegt: „*numina montis:* 't welk de vertaaler aldus hadt kunnen uitdrukken:

„*De Godtheên van den bergh.*

„Ieder plaats hadt, volgens de Heidensche bygeloovigheid, haare God-„heden, die zy, wanneer ze een weinig godsdienstig waaren, in een „vreemd land komende, gewoon waaren aan te roepen, onder den naam „van *Godheden* der plaatse. Zo doet Deukalion hier, die alle hier thuis-„hoorende Goden, wie zy waaren, begreep onder den naam van *Godheden* „*van den berg.*" H.

392, 393 *Oprechter man dan hem, noch kerkelijcker vrou:* hier ontbreekt *dan*

Noch kerkelyker vrou. Jupyn, ziende uit den hoogen
De werrelt met een zee van water overtogen,
En van d'ontelbaerheit der levenden gespaert
Een' man, en eene vrou, godtvruchtigh uit den aert,
Verdreef door Boreas de wolken, en den regen,

haar; want nu is 't, of er nooit *kerkelijker vrouw* geweest ware dan Deukalion. 't Woord *kerkelijk* is bovendien al heel ongelukkig gekozen. Zelfs dan, wanneer Vondel aan Pyrrha, welke Ovidius prijst als *metuentior Deorum,* d. i.: „meer dan iemand de Goden vreezende," den lof had willen toekennen, dat zij „trouw *ter kerke* ging," hadde nog het woord *kerksch* beter gepast dan dat van *kerkelijk.* Het eerste adject. toch drukt een band van gehechtheid, het tweede een band van dienstbaarheid uit. Een *kerksche* vrouw is zoodanig een, die ongaarne een kerkgang overslaat: een *kerkelyke* vrouw is eene, die in de kerk een betrekking bekleedt of een bediening vervult, van de abdis af tot de stoovenzetster toe.

394 *Een zee van water:* een soortgelijke aanmerking als bij vs. 157 op de *groene weiden* gemaakt is, geldt ook hier op de *zee van water.* „Men spreekt „figuurlijk van een *zee van bloed,* een *zee van tranen,* enz. en zoo ver- „eenigt Vondel b. v. de beide uitdrukkingen op zeer gelukkige wijze in „zijn *Zegezang over den Zeestryd* van 't jaar 1666, waar hij zingt:

Ghy spiegelt traegh u *aen een ander,*
Misbruickende den oorloghstander,
Geheel Europa tot verdriet
En eerst uw eigene onderdaenen,
Gedompelt in een zee van traenen,
En Christensch bloet, *dat ghy vergiet.*

„In deze en soortgelijke uitdrukkingen beteekent *zee* een „groote plas", een „groote menigte"; „maar hier, waar van een wezenlijke zee ge- „sproken werd, was 't volstrekt onnoodig, er bij te voegen, dat die zee „van *water* was." Tot dusverre H. Vat men echter *een* hier niet als lidwoord, maar als telwoord op, in den zin van „eene enkele", dan is Vondels bedoeling, dat het *water* ééne *zee* vormde, niet alleen juist, maar zelfs zeer gelukkig uitgedrukt.

395, 396 De fraaie regels van Ovidius

Et superesse videt de tot modo millibus unum
Et superesse videt de tot modo millibus unam,
Innocuos ambos, cultores numinis ambos,

d. i., meer letterlijk dan bij Vondel:

Uit zoo veel duizenden een enklen man gespaard,
Uit zoo veel duizenden een enkle vrouw bewaard,
Zij beiden zonder schuld, zij beiden Hem vereerend,

zijn hier vrij mat teruggegeven. Wel zegt *ontelbaerheit* meer dan „zoo veel duizenden," doch 't woord kwam minder te pas waar 't Jupiter gold, die in zijn hoedanigheid van oppergod 't getal der verdronken lieden kennen moest.

En toont de lucht het lant, en d'aerde 't opgestegen
Gehemelte. Nu leght de zee haer gramschap af.
Neptuin bedaert, en streelt de baren zonder staf.
Hy leght, gehoorzaem op godts last den drytant neder,
En daghvaert Triton flux den zeetrompetter weder,
Den blaeuwen Triton, dat hy koome op staenden voet.
Dees, staende boven op den grondeloozen vloet,
Met zynen mantel van vischpurper ryk behangen,
Wort van Neptuin geboôn met opgeblaze wangen
Den diepen watervloên den aftoght overluit
Zoo toe te kraeien dat het op 't gestarnte stuit.
Hy grypt de kingklaeroen, beneden eng in 't draeien,
Maer boven wyder, en vol kringklende ommezwaeien,
En op het woeste vlak, elk evendicht alom,
Bereit zich zyn trompet te steeken, die rondom
De stranden wort gehoort van 't ooste tot in 't weste.
Als Triton zyn klaeroen op 't hoogh gebot ten leste
Aen mont en lippen zet, waer van een waterval
Langs kin en baert druipt, klinkt de kinkgalm over al
De zee en 't aertryk heene, en allerhande plekken,
Waerop gehoorzaem al de wateren vertrekken.
De zee kryght weder strant. De kil ontfangt den stroom.

398, 399 *'t Opgestegen gehemelte* voor „den hemel boven haar hoofd." De uitdrukking is niet fraai en een allesbehalve gelukkig slot dezer periode.

400, 401 „Tusschen deze twee regels is eenige tegenspraak. Hoe kon Neptuin, „reeds *zonder staf* zijnde, dien nog nederleggen? H.

405 *Vischpurper:* het *purper,* herkomstig van den purper*visch* of purperslak. Volgens sommige uitleggers wordt met het *humeros innatum murice tectum,* dat bij Ovidius staat, niet bedoeld, dat Triton een „purperkleurigen mantel", maar dat hij een „hem als aangewassen klinkhoorn" over den schouder draagt.

406 *Met opgeblaze wangen:* Neptuin gebood hem, zijn klaroen te doen klinken; doch hoeveel de trompetter daarbij de wangen opzette, was hem onverschillig.

409 *De kinklaeroen:* Vondel laat meermalen, waar in een samenstelling het eene woord sluit met dezelfde letter, waarmede het volgende aanvangt, er eene van weg, en schrijft alzoo *baldadig*, *heiloos, heusheit,* voor *bald-dadig, heil-loos*, *heusch-heit.* Ik heb hier vrede mee, en acht het zelfs gepast en navolgenswaardig, waar het geen schade doet aan de duidelijkheid; maar hier, waar het woord is samengesteld uit *kink,* d. i.: „knoop, bocht," en *klaroen*, was de herhaling der *k* in 't midden onontbeerlijk, ter voorkoming dat men aan een *kin-klaroen* dacht, in tegenstelling van een *mond-* of *neusklaroen.*

De stroomen zinken. Het geberght toont bosch en boom.
Het lant verrijst, en door het ebben van de baren
Wint d'aerde velt. Het duurt noch lang eer bergh en blaren
Zich openbaerden, en het zeeslym in het wout.
De gansche werrelt rees uit zeeschuim pekelzout.
Zoo dra Deukalion den aertboôn zagh ontslagen,
En hoe de landen woest en dootsch en ledigh lagen,
Sprak hy weemoedigh, met de traenen in 't gezicht,
Zyn lieve Pirre toe, aen haere trou verplicht:
Och zuster, bedtgenoote, en eenige overbleven
Van eenen stamme, en bloet, en maeghschap, my gegeven
Tot eene waerde nicht, nu paert ons het gevaer.
Wat lant alom verging, wy twee zyn eene schaer.
De zee verslont het al. Ons leven en betrouwen
Hangt noch onzeker, en het zwerk, om hoogh t'aenschouwen,
Beangstight noch myn hart. Hoe bang waer uw gemoet,
Indienge zonder my geberght waert uit dien vloet,
Den muil des doots ontrukt? hoe zoudtge, nu ontslagen,
Alleen en eenzaem zulk een' bystren schrik verdraegen?
Wie zoude u troosten in dien jammerlyken druk?
Want ô myn echtgenoote, indien by ongeluk

422 *Het duurt noch lang eer bergh en blaren zich openbaerden:* hier is het met onzen dichter: *bonus dormitat Homerus:* immers, hoe kon hij hier vertellen, dat het nog lang duurde, eer zich de *bergen* openbaarden, terwijl vs. 420 reeds het *gebergte bosch en boom* getoond had. Beter drukt Heyns, waar hij Bartas vertaalt, het Latijn van Ovidius hier uit, dan de vertaler van Ovidius zelven. Zie *Tweede dag,* bl. 97:

De zee wert weder cleyn, en elck rivier zich rast
Na hunne palen toe, 't gebercht wert weer geboren
De tacken gants bemorst der boomen die te voren
Groenbladigh zijn geweest, sich toonden op de ree,
De velden wiessen med' door 't vallen van de zee. **H.**

424 *De gansche werrelt rees:* dit drukt geenszins het oorspronkelijke *redditus orbis erat,* „de wereld was hersteld" uit.

429 *Overbleven* voor *overgebleven;* zie het reeds vroeger aangemerkte wegens het weglaten van het voorvoegsel *ge.* **H.**

431 *Nu paert ons het gevaer:* Vondel wil hiermede niet zeggen, dat zij nu, ten gevolge van het gevaar, samen paren; maar, dat zij, vroeger steeds vereenigd, ook nu vereenigd aan 't gevaar ontkomen zijn. De woorden zijn echter in 't oorspr. niet te vinden.

432 *Wy twee zijn eene schaer:* versta: „wij met ons tweeën maken thans de geheele menschenschaar uit: *nos duo turba sumus.*"

440 *By ongeluk:* deze woorden staan hier niet *bij ongeluk,* maar *ongelukkig,* om 't rijm.

De werreltvloet u door zyn' balgh quaeme in te slorpen,
Ik had my zelven los in bare zee geworpen.
Och of ik geestigh als heer vader menschen kon
Bootseeren, en de klay bezielen, als de zon,
Met mynen adem. Nu bestaet, by wil der goden,
Al 't menschdom in ons bey, die na ontelbre nooden
Noch overschoten, als een afdruk van dit zaet.
Zoo sprak hy, en elk schreide, en vont geraeden raet
En hulp te zoeken by de godspraek der godinne.
Zy toeven niet, maer gaen, gepaert door trouwe minne,
Cefizus zoeken, die noch drabbigh loopt door 't zant.
Zy sprengkelen hun hooft en kleeders met de hant,
En treên naer Temis kerk, noch morsigh, en bewassen
Met mosch aen 't heiligh dak. Het outer zonder assen
Lagh zonder offervier. Zy stygen langs den trap
Der kerke, en vallen op hunne aengezichten knap
Ter aerde, kussen droef de koude en harde steenen,
Beginnen deerlyk dus te bidden, en te weenen.
Indien men nederigh de gramschap van de goôn
Kan stillen door gebeên: indien men hunnen troon
Verzoenen kan, zoo melt, ô Temis, nu bewogen,
Op welk een wyze wy het menschdom bouwen mogen,
En, ô genadighste, verhoor ons als gy pleght,
Nu al de werrelt in een zee verzopen leght.
De koorgodin beweeght, begintze dus te raeden:

442 *Los:* hier voor „wild, verbijsterd."

443 *Heer vader:* „Prometheus."

451 *Cefizus* voor „*den* Cefisus."

452 *Zy sprengkelen,* enz.: volgens het gewoon gebruik bij de ouden, dat men zich niet tempelwaarts begaf zonder zich vooraf te reinigen.

454, 455 *Het outer zonder assen lagh zonder offervier:* „beter ware geweest: *'t altaer lagh zonder assen en zonder offervier:* of, nog beter: „de vloet had „kool en assen van 't outer weggesleept." H.

456 *Knap* voor „dadelijk, met een." 't Woord is blijkbaar hier om 't rijm en *knapt* het vers niet *op.*

458 *Dus te bidden, en te weenen:* beter ware het, indien de w.woorden omgekeerd stonden en men las: *te weenen, en dus te bidden;* want het *gebed* volgt onmiddellijk.

465 *De koorgodin beweeght, begintze dus te raeden:* de lezer moge *raden,* of Vondel hier zeggen wil: „Themis *beweegt* zich, en begint raad te geven," dan wel: „Themis, *beweegd* (bewogen), begint" enz. Het Latijn kan de zaak niet oplossen; want *mota est* kan evengoed voor *sese movit* als voor *precibus mota est* genomen worden.

Gaet uit de kerke, dekt het hooft met uw gewaeden,
Onopgeschort, en worpt, niet angstigh nochte schuw,
De koude beenders van grootmoeder achter u.
Zy staen een poos verbaest, en Pirre, na lang zwygen,
Spreekt eerst, en weigert voor 't altaergebodt te nygen,
En bidt al bevende dat zy 't vergeve, en steent,
Bevreest, door 't stroien van het moederlyk gebeent,
Haer moeders geest in 't graf t'ontrusten, en te stooren.
z'Erkaeuwen onderling deze antwoort van godts kooren,
Te dubbelzinnigh om begrypen. Hierop tracht
Prometeus zoon zyn nicht te paeien zoet en zacht.
Of ons spitsvondigheit bedrieght ons al t'elendigh:
Of Temis raet ons recht, en billyk, en niet schendigh.
De godtspraek leeraert niet dat ongodtvruchtigh luit.
Wy kennen d'aerde voor ons grootmoêr. Steenen, uit
Haer' boezem voortgehaelt, zyn beenders van onze ouders.
Wy moetenze over 't hooft en over onze schouders
Heenworpen. Pirre staet verbaest, en suft hierom,
En beide twyflenze aen den raet van 't heilighdom.
Doch wat kan schaên een proef te neemen van dees rede?
Zy gaen en dekken 't hooft met ongegorden kleede,
En worpen naer dien raet de steenen over 't hooft.
De harde steenen heengeworpen [wie gelooft
Dit wonder, zoo het ons d'aelouden niet getuigen?]
Beginnen, week en zacht, hun hardigheit te buigen,
Gevormt op eene leest, die van geen menschen scheelt,
En naeu wort onderkent: gelyk een marmerbeelt
Des beeldehouwers, ruw en onvolwrocht gehouwen.
Het deel der steenen, uit verdronkene landouwen
Geraept, en vocht en aertsch, verkeerde meer en meer
In groeizaem menschevleesch. Wat hardt was, en niet teêr
Noch buighzaem, wert gebeente, en d'aêr verkeerde in ader,
En hiel den zelven naem. De maght van 's hemels vader
Verkeert terstont den steen, gesmeeten van 's mans hant,

488—526 Steenen in menschen. *Kantteekening der oude uitgave.*

474 *Deze antwoord:* vr., als meermalen. H.

499, 500 *Den steen — de steen:* „waarom bezigt Vondel hier *steen* in den eersten „regel mann., in den tweeden vr.? 't Kan aan een schrijffout liggen — „want het H.-S. van V., dat het aldus heeft, belet, dat wij hier aan een „drukfeil denken; doch, waar een goede en bevredigende oplossing van

In mannen, en de steen, gesmakt van Pirre in 't zant,
In vrouwen. Hierom zyn wy hardt in 't arrebeiden,
Getuigende uit wat stof de goden ons bereidden.
Toen broght het aertryk uit zich zelf verscheiden slagh
Van dieren door den strael der zonne voor den dagh,
Als d'oude vochtigheit verhit wiert en ontsteeken.
Het vochtige moerasch en slym in alle streeken
Begon te zwillen, en het vruchtbre en weeligh zaet,
In d'aerde, 's moeders schoot, gevoet, gestooft, bestaet
Te groeien, en allengs een' zekren vorm te winnen.
De zon verhardt zoo slym, wanneer de Nylstroom binnen
Zyne oevers daelende, 't verdronken lant verliet.
De lantman, ploegende den nieuwen akker, ziet
Dan in 't geploeghde lant verscheiden slagh van dieren,
De zommigen, die, eerst beginnende te tieren,
En noch in 't groeien, onvolmaekt zyn aengeteelt,
Verminkt, en onvolwrocht, dat zelf het lyf verscheelt,
In 't een en 't ander lit, en leefde als klay het baerde:
Het ander deel is ruw, en vormeloos, en aerde:
Want wanneer hitte en vocht zich mengen by geval,
Ontfangenze, en uit dit vermengen spruit het al.
Dewyl het vier en vocht doorgaens in stryt krakkeelen,
Is deze tweedraght uit den aert bequaem tot teelen.
Na 's werrelts vloet verrot het slym, wint spruit by spruit,
En broeit door hitte allengs wanschapenheden uit,
Zoo nieuwe als oude door .'t albaerende vermogen:
En schoon het d'aerde noo wou lyden en gedoogen,
Noch broghtze Piton voort den berghdraek, eenen schrik
Voor 't nieuwe menschdom. Dees bedekte lang en dik
Een groot gedeelte van den bergh met grove leden,
En borst, en rug, geschubt van boven tot beneden.

527—530 Piton. *Kantteekening der oude uitgave.*

„de vraag te geven is, behoeven wij aan geen abuis te denken. Vondel „heeft hoogstwaarschijnlijk hier met voordacht twee verschillende ge- „slachten gebezigd: immers, de steenen, door Deukalion gesmeten, werden „mannetjes, en waren dus *mannelijke,* die daarentegen, welke Pyrrha „in 't zand smakte, werden wijfjes, en waren *vrouwelijke* steenen — „en, schijne die hoedanigheid op 't geslacht van 't woord geen invloed „te kunnen uitoefenen, de taalzonde is licht te vergeven om het ver- „nuftige, ja dichterlijke der gedachte." **H.**

Godt Febus, noit voorheen gewent op zulk geweer,
En die eerst geiten velde, en dassen schoot ter neêr,
Doorschiet dien wreeden draek met duizent scherpe spitsen,
En smoort hem in venyn en bloet, verschiet zyn flitsen,
En om dees brave daet te printen in elx zin,
Voert bly het heiligh spel na 's draeks verdelgen in,
Genoemt het Pitischfeest. Wat jongeling den wagen-
Of voet- of hantstryt won, dien plagh men op te draegen
Den krans van eiken loof. Men vont geen' lauwer staen,
En Febus kranste 't hooft met allerhande blaên.
 De spruit van Peneus, Dafne, een maeght in deze tyen,
Gaf Febus stof haer eerst voor anderen te vryen,
Niet by geval, maer door Kupido gram en dwers.
Apollo, moedigh op den draekestryt, noch versch
Gestreên, zagh hem den boogh opspannen met de handen,
En sprak: ô dertle knaep, wien dreight gy aen te randen
Met zulk een trots geweer? dit past Apollo best,
Die vyant en gediert' kan treffen in hun nest,
Die onlangs Piton, dus vergiftigh en hooghmoedigh,
En dekkende al 't gewest, ter neder schoot zoo bloedigh.
Vernoegh u met, ik weet niet welk een torts, de min
Te tergen, zonder ons t'ontluistren, trots van zin.
De zoon van Venus zeght: ô Febus, pas te waeken,
En vry met uwen boogh al wat u lust te raeken,
Myn pyl wil u eerlang noch vaeren in het hart:
En zoo veel als een godt 't gedierte in eere tart,
Zoo weinigh haelt uwe eer, by onzen roem geleeken.
Hy klapt de vleugels op elkandere onder 't spreeken,
En strykende op Parnas, rukt pylen, taey van schacht,
Uit zynen koker, twee van ongelyke kracht.
d'Een koelt en d'ander queekt het vier in minnetonder.

531–535 Apollo schiet Piton. *Kantteekening der oude uitgave.*
536–560 Pitische speelen. *Kantteekening der oude uitgave.*
561–660 Minnepylen. *Kantteekening der oude uitgave.*

561 *d'Een koelt en d'ander queekt het vier in minnetonder:* „Vondel zegt, dat „van de twee pijlen van Cupido de een *kweekte* en de ander *koelde* het „*vuur* in *minnetonder*, 't welk zeer oneigen is, gemerkt pijlen kwetsen, „geen vuur ontsteeken of uitdooven. Maar wat is *het vuur in minnetonder* „*kweeken* of *koelen?* door *Minnetonder* kan men niets anders verstaan, dan „een natuurlijken trek of geneigdheid tot liefde: onderscheiden van de „liefde zelve, want deeze wordt aangeduid door het *vuur*, in den *minne-*

De pyl, die minne wekt, is gout, en blinkt te wonder:
Die min verjaeght is stomp, en onder blaeu verloot,
Waerme de minnegodt de borst der vlietmaeght schoot,
Met d'andre veêr Apol in bloet, en mergh, en schinkelen.
d'Een mint, en d'andre vlught voor minne, en jaeght in [winkelen
En hol van bergh en bosch met lust de dieren na,
Ontweit, en strooptze, en volght Diane vroegh en spa,
En ciert het blonde haer, met haersnoer opgebonden,
Gevolght van vryeren, die naer heur huwlyk stonden.
Zy slaetze altzamen af, en geeftze geen gehoor.
Zy rent ter zyden af de wildernissen door,
En wil met huwelyk noch bruiloft zich bemoeien.
De vader zeght: myn kint, wilt gy myn' wil bevroeien,
Zoo helpme aen eenen zoon, een' schoonzoon. Helpme [aen zaet:
Maer zy, die bruiloften, als lasterstukken, haet,

„*tonder* ontsteeken. Zeer wel wordt Cupido daarom gezeid, het vuur in „minnetonder te *kweeken*, ten aanzien van Apollo, in wien hy een driftige „liefde ontstak; maar minder wel, het vuur in minnetonder te *koelen*, „ten aanzien van Dafne; want dit beteekent, eene reeds brandende liefde „uitdooven, doch hy bluschte in Dafne niet eene wezenlijke liefde, maar „maakte haar ongevoelig en afkeerig van liefde. De *liefde* was noch niet „ingedrongen in het harte van Dafne, d. i.: het *vuur* had, in haar, het „*minnetonder* noch niet geraakt, en kost derhalve noch *gekoelt*, noch ge„bluscht worden." H. — Tot dusverre Huydecoper, wiens aanmerking alhier schrander en juist is, doch ook eenigszins kan gelden tegen Ovidius zelven, die, van de pijlen sprekende, zegt:

Fugat hoc, facit illud amorem.

Immers, een liefde, die nog niet bestaat, kan nog niet verdreven worden. Wanneer men echter de woorden der beide dichters hier op geen goudschaal leggen wil, dan begrijpt men, dat zoowel Ovidius als Vondel hebben willen zeggen: „de uitwerking van den eenen pijl is, dat de vatbaarheid of trek tot minnen, die in ieders borst verborgen ligt, verdoofd; — van den anderen, dat zij opgewekt wordt."

566, 567 *In winkelen en hol:* „wij zouden zeggen: „in gaten en winkels." Vergelijk het aanget. op den *Hippolytus*, vs. 636.

Hy van geen quaet bewust, nocht bang voor 's rechters soecken,
Verberght sijn dievery in winckels *nocht in hoecken.* H.

574 *Bevroeien* voor *bevroeden*, „in *consideratie* nemen," zouden wij zeggen.

576 *Bruiloften:* Ovidius spreekt hier van „bruilofttoortsen," *taedas conjugales:* en Dafne wil dan ook niet te kennen geven, dat zij nooit naar een bruiloft zou willen gaan, maar dat zij nooit zou dulden dat er toortsen voor *haar* bruiloft werden ontstoken.

Beschaemt en schaemroot wort op haere blanke wangen,
Blyft om haer vaders hals, hem smeekende, dus hangen:
Myn liefste vader, och, indien het u behaeght,
Vergunme dat ik leve en sterve reine maeght.
De vader Jupiter vergunde dit Diane.
Haer vader hoort en ziet, doch antwoort: ik vermaeme
En pryze u 't huwen aen. Uw schoonheit brengt niet me
Te werven uwen wensch. Uw schoonheit en uw be
Zyn twistigh onderling. Godt Febus mintze trouwelyk,
En staet ernsthaftigh en ontsteken naer heur houwelyk,
Zoo dra hy Dafne ziet. Hy hoopt 't geen hy begeert.
Zyn spelling faelt, dus lang in waerde en hoogh ge-eert.
Gelyk de fakkels licht by wyl een haeg ontstaeken,
En stoppels op het velt in lichten brant geraeken,
Indien een reizer 't vier verwaerloost by geval,
Of haer te dicht genaekt in 't afgemaeide dal,
Of reukloos 's morgens komt het korenvelt te raeken:
Aldus begint Apol te branden en te blaeken,
En voedt een ydle hoop en vruchteloozen brant.
Hy ziet de vlechten, los en vry van snoer en bant,
Om haeren blanken nek heenzwieren, en verstroien,
En zeght: hoe schoon zou 't staen liet gy uw vlechten toien?
Hy ziet haere oogen, klaer als starren, in 't verschiet.

578 *Hem smeekende, dus hangen:* voor *hangen, hem dus smeekende.* **H.**

584 *Te werven uwen wensch: werven* wordt thans niet meer gebruikt dan waar 't personen geldt, en dan nog maar in de beteekenis van: „in krijgsdienst aannemen," of, figuurlijk, in den zin van „overhalen, om deel in eenig gezelschap, in eenig gemeenschappelijk ontwerp, te nemen." 't Woord is echter synoniem met „winnen, machtig worden, verkrijgen," al is het in die beteekenis door *verwerven* geheel verdrongen, en wij vinden het, behalve bij Vondel, ook door anderen gebruikt, als door Jonctys, *Twist gespreck* p. bl. 85.

Doen Koningen de konst
Der Artzen leerden, die nu werft *de schraelste gonst* —

door Hooft in zijn *Baeto*, Act. III.

Zy, die de kroone draaght, en hoeftze niet te werven —

door Spieghel. *Hertsp.* B. vs. 83:

Mocht om te werven *wijsheid, goedheid, meerder kracht,*

en door vele anderen. **H.**

587, 588 *Hy hoopt,* enz.: 't Lat. heeft hier eenvoudig:

Quaeque cupit sperat suaque illum oracula fallunt,

d. i.: „Hij hoopt (te verkrijgen) wat hij begeert; maar zijn orakel bedriegt hem deze reis, zijn waarzeggen komt niet uit." Dat *dus lang in waerde en hoogh ge-eert* verwart hier den zin.

Hy ziet dien rooden mont: maar zien verzaet hem niet.
Hy looft haer vingers, en de handen, en haere armen,
En naekte schouders. Wat de schaemte wou beschermen
Voor d'oogen, beelt hy zich uit liefde schooner in.
Zy vlugt veel sneller dan de wint vlieght, voor zyn min,
En luistert naer geen stem, noch vleiers zoete rede,
Die haer al smeekende te rugge eischt met dees bede:
Och Peneus dochter, sta, och sta, dat bidde ik u.
Ik volge u niet, gelyk een vyant. Zyt niet schuw.
Zoo schuwt het lam den wolf, het hart de leeuwetanden,
De duif den arent, die de bevende aen wil randen.
Elk schuwt zyn' vyant: ik volge u uit minne alleen.
Val niet voorover. Och myn liefste, och quets uw been
Toch niet aen dorens. Laetze u by myn schult niet steeken.
Gy loopt op harden gront door scherpe dorenstreeken.
Loop zachter. Ay bedwing uw' snellen loop en vaert:
Zoo volge ik zachter. Let wie gaerne met u paert.
Ik ben geen herder, noch geen berghknaep. Ik beschudde
Niet ongehavent, noch niet haveloos dees kudde.
Och reukelooze maeght, gy weet, gy kentme niet,
Voor wienge zoo verbaest zoo haestigh heenevliet.
Het eilant Delos is myn erfdeel, ook het klaere
Befaemde Tenedos, en 't Liciaensch Patare.
Myn vader is Jupyn. Ik spelle tydigh al
Wat komt, en wat genaekt, en noch gebeuren zal.

610 *De bevende:* in de vorige uitgaven stond *levende;* hoewel het H.-S., gelijk H. dit reeds gegist had, duidelijk *bevende* heeft.

617 *Ik beschudde:* voor *beschutte.* **H.**

618 *Niet ongehavent, noch niet:* Vondel speelt hier wederom met de woorden. *Ongehavent,* van *havenen,* „kammen, rossen," beteekent: „slordig, ongeredderd," en *haveloos,* „zonder have, zonder goed." Alleen het eerste woord geeft alzoo het Latijnsche *horridus,* „afzichtelijk, smerig", recht terug.

621, 622 Er wordt verkeerdelijk in deze regels van 't *eiland Delos* gesproken, daar Ovidius het *land van Delfos* — en van 't *klaere Teneus,* daar hij *Claros* en *Tenedos* — noemt. **H.**

622 *'t Liciaensch Patare:* waar vroeger Apollo vereerd werd.

624 *Wat komt, en wat genaekt, en noch gebeuren zal.* „Deze drie woorden, „*Komen, Genaaken,* en *Zullen gebeuren,* wyzen ons allen tot het toe- „komende, maar de Latijnsche dichter gebruikt hier drie woorden, die „het *Verleedene,* het *Tegenwoordige,* en het *Toekomende,* dat is *alles,* te „kennen geven. Wij verbeterden dit aldus:

„*Ik kom u melden al*
„*Wat eertijts* was *en* is, *en namaels* wezen zal." (**H.**)

Elk trekt zyn snaeren op myn zangmaet en gedichten.
Ik treffe fix myn wit: doch een uit veele schichten
Heeft fixer myne borst te zorgeloos gewont.
Ik ben het kloek vernuft, dat d'artsenyen vont,
En al de werrelt leght my toe den prys van 't heelen.
De kracht van 't heilzaem kruit gehoorzaemt myn beveelen.
Och wee my, geene artsny kan heelen myn verdriet.
De wetenschap, elkeen zoo heilzaem, baetme niet.
Hy wou meer spreeken, maer zy stoort godts minnezangen,
En vlugt angstvallig voor, en gaet rechtuit haer gangen,
Niet luisterende naer die klaghten en gebeên.
De wint verwaeit het kleet, en toont de schoone leên
Noch schooner in de vlught, en aengenaem in d'oogen,
Terwyl de vlechten op den rug van achter vloogen.
Maer godt, een jongeling, kreegh eenen wederzin
Vergeefs te smeeken, en woude, aengeport van min,
Haer snel nastreven, als de vlugge hazewinden
Der Gallen, met geen' bant noch leizeel in te binden,
Den haes, op 't vlakke velt, voor hun gezicht ontdekt,
Opstuiven zien. d'Een jaeght met yver na, en rekt
Zyn voetspoor, heet op roof. De haes zoekt hun t' ontspatten.
d'Een byt naer hem, en hoopt hem reis op reis te vatten,
En raekt den looper met den langen bek vooruit,

631 *Geene artsny:* wederom die harde en wanklinkende verkorting.

633 *Godts minnezangen:* verkieslijker ware: *zijn minnaryen,* en vs. 630 *Maer hy* H.

634 *En vlugt angstvalligh voor:* er bestaat onderscheid tusschen *voorvluchten,* 't Lat. *profugere,* dat in 't gebruik dezelfde beteekenis had als 't eenvoudige *vluchten,* en *voortvluchten,* d. i.: *continuo fugere;* 't adj. luidt dan ook *voorvluchtig,* bij KILIAEN *veurvluchtig* en is m. i. verkeerdelijk in *voortvluchtig* veranderd.

641, 642 *De vlugge hazewinden der Gallen:* „'t is waar, Ovidius zegt: *canis* „*gallicus,* dat is letterlijk, *een Gallische hond:* maar *canis gallicus* betee- „kent hier eigenlijk een *windhond,* en als Vondel gezeid heeft *de vlugge* „*haazewinden,* zijn er de woorden *der Gallen* niet zeer noodzaakelijk: „terwijl hier ondertusschen woorden ontbreeken, die volstrekt nood- „zaakelijk waaren, om een goeden zin aan deeze vertaaling te geeven. „Schrab dan *der Gallen* uit, en lees er in de plaats, *wanneer zy:* en die „met oordeel leest, zal bevinden, dat hier anders geen zin in is; want „Apol streefde Dafne na, niet *gelijk de haazewinden een haas zien opstuiven,* „maar *gelijk de haazewinden,* WANNEER zij een haas *zien opstuiven.*" H.

645 *Zijn voetspoor:* dichterlijk, voor „zijn pooten."

647 *En raekt den looper met den langen bek vooruit:* wat is hier de bedoe-

En d'ander twyfelt of hy viel den hont ten buit.
De haes ontslipt den bek. Zoo vaert dit paer in 't loopen.
Zy spoet uit angst: hy groeit in snelheit aen door 't hoopen,
En loopt de vryster af, en wint in vaert door min,
Die zet hem vleugels by. Hy treet met hart en zin
De vlugtige op den hiel, beademt haere lokken,
Die zwaeien, om den nek, en 't hooft gespreit, als vlokken.
Zy afgemat besterft, slaet d'oogen naer den vliet
Van Peneus. Vader, schreitze, och helpme uit dit verdriet,
Indien een godtheit hier den glazen stroom bewoone.
Verslint, ô aerde toch de goelykheit der schoone,
Die 's minnaers oogh behaeght. Verander uit gena
Myn schoonheit, een geschenk, dat my gedyt tot scha.
Zoo bidtze, en 't lyf verzwaert terstont door godts vermogen.
Het hart en ingewant wort met een schors betogen.
Het haer verkeert in loof, elke arm in tak en mey.

ling? dat de hond den *looper*, d. i.: „den achterpoot van den haas," of wel dat hij den *haas* zelven vooruitraakt? Ik zou, naar aanleiding van Vondels gewoonte om woorden als *looper*, *vechter*, *vlieger* enz. te bezigen, voor iemand die *loopt*, *vecht*, *vliegt*, bijna geneigd zijn het laatste te gelooven: doch dan heeft hij zich onwillekeurig aan dubbelzinnigheid schuldig gemaakt. **H.**

648 *En d'ander twijfelt: twijfelen* heeft hier omtrent dezelfde kracht als in het gezegde van Badeloch, *Gysbreght van Aemstel*, vs. 828.

'k Hoor onraet, och ick sorg *mijn droom is al te waer,*

het woord *zorgen*. 't Is namelijk „bijna zeker zijn van het nakende onheil."

656 *Schreitze:* beteekent hier: „schreeuwt ze, roept ze." **H.**

657 *Indien een godtheit*, enz.: versta: „indien gij, die dezen stroom bewoont, werkelijk een Godheid zijt." — Op gelijke wijze zou b. v. een Amsterdamsch advocaat in een pleidooi zeggen: „indien er een rechtbank te Amsterdam is, dat gij mij dan bescherme tegen handelingen als die van mijn tegenpartij."

658 *De goelijekheit der schoone: goelijkheid* is: „bevalligheid, aanminnigheid." **H.**

661 *Verzwaert terstont door Godts vermogen:* buiten het reeds meermalen besprokene over de onvoegzaamheid om *God* in gevallen als deze zonder lidwoord te bezigen, merk ik hier nog aan, dat niemand bepaald kan weten, welke God te dezer plaatse bedoeld wordt, Peneus of de Oppergod Jupiter. Men leze dus liever, met weglating van dat *vermogen*, 't welk genoeg uit de daad zelve blijkt:

Zoo bidt ze en 't lijf verzwaart door 's vaders mededogen.

Huydecoper wil: *door 't vaderlijck vermogen;* doch om redenen, vroeger ontwikkeld, acht ik *vaderlijk* voor: „des vaders," min gepast.

663 *In tak en mey: mey* is een groene- of lovertak: 't is nog onder de geleerden niet uitgemaakt, of de Bloeimaand haar naam van den lovertak, dan wel deze van de Bloeimaand verkregen heeft.

De voeten schieten flux hun wortels in het klay.
Het voorhooft en de mont staen hoogh in top geheven,
En d'eerste schoonheit is noch in den boom gebleven.
Apollo mintze noch, en voelende met smert,
Gevoelt noch aen de schors den pols en 't kloppend hart.
De takken, in de plaets der leden, met zyne armen
Omhelzende, begint hy minzaem zich t'ontfermen,
Het hout te kussen, en het hout ontzeght dien kus.
De Godt, hierom bedroeft, beantwoort dit aldus:
Dewijl ik u niet, als een echtgenoot, magh dekken,
Zoo zultge, ô lauwerboom, myn eigen boom verstrekken.
'k Wil met uw loof myn haer, pylkoker, boogh, en lier
Vercieren, en gy zult 's ryx veltheer trots en fier
Bekranssen in triomfe, en 't hooft van stadts gebouwen,
Het Kapitool zal in zyn staetsie u aenschouwen.
Gy zult AUGUSTUS hof vercieren, als zyn wacht,
Den eik omgorden, die in 't midden praelt met pracht:
En eveneens gelyk myn haer zich noit liet scheeren,
Zoo zal het gansche jaer uw loof geen groente ontbeeren.
Hierme zweegh Pean, en het knikken van den tak
Bestemt medoogende het geen Apollo sprak,
En scheen den top, gelyk voorheen het hooft, te roeren.

681—685 Dafne in eenen lauwerboom. *Kantteekening der oude uitgave.*

664 *In het klay:* elders, als hier boven, vs. 501 en 444, gebruikt Vondel dit woord vrouwel., en zoo doen ook de meeste dichters van zijnen tijd. **H.** Intusschen zie ik niet in, waarom beide geslachten, vr. en onz., niet aan *klei,* even zoogoed als aan *steen,* aan *stof,* aan *doek,* enz. zouden worden toegekend, naarmate men meer de vette aarde zelve, of de stof, waaruit zij bestaat, voor oogen hebbe.

679, 680 Ter weerszijden van den hoofdingang van 't paleis van Augustus op den Palatijnschen berg stond een laurierboom, en bovenaan in 't midden hing een eikekroon.

681, 682 Deze vergelijking is, zooals zij hier staat, even onduidelijk als onhoudbaar. Ovidius zegt: „evenals mijn hoofd, met zijn lokken, die nooit van de schaar zijn aangeraakt, er altoos even jeugdig uitziet, zoo zult gij ook een eeuwig bloeiend eerloof dragen." — Het heeft een dubbele beteekenis: vooreerst, om aan te duiden, dat de laurier altijd groen blijft, en, ten andere, om onvergankelijke eer aan de kuische maagd te geven. Het is te bejammeren, dat noch deze voortreffelijke beeldspraak, noch de sierlijke vorm, waarin die gegoten was, in de vertaling is bewaard gebleven.

683 *Pean:* bijnaam van Apollo, als God der geneeskunst.

In Emonye zinkt een dal, beneên vol moeren,
Rondom besloten in een steil afloopend bosch.
Men noemt het Tempe. Hier loopt Peneus door, die los
Uit Pindus bronaêr springt met ruischende geklater,
En dunne dampen geeft door 't vallen van het water.
Besprengkelende alom het wout, dat overhelt,
Een hooftstroom, wiens geruisch 't nabuurigh lantschap [quelt.
Men vint hier huizen, zael, en kamers van dien grooten
En breeden stroom, wiens kruik noit ledigh is gegoten.
Hier toomt hy in een hol der steenrotse, uitgehoolt
Tot een spelonk, wat slagh van vlietgodin hier schoolt.
Men ziet de mindere rivieren daer vergaêren,
Niet weetende of haer eerst den vader, hoogh van jaeren,
Veel heils te wenschen sta, en zegen, en geluk
Met zyne dochter, of indienze zitte in druk,
Hem troosten zullen, zoo hy onheil hebb' vernomen.
Hoe 't nu gelegen is, zy zyn by een gekomen,
Sperchius, om het hooft bekranst met popelblaên,
Enipeus, noit gerust, de vader Apidaen,
Amfrisus, zacht van aert, ook Eas, en meer vlieten,
Die, snel naer hunne drift, vermoeit van nederschieten
En dwaelen, endelyk zich loozen in de zee.
Alleen schuilt Inachus, die krank van hartewee,
In een spelonk het meer vermeert met bitter schreien,

686—745 Tempe. *Kantteekening der oude uitgave.*

684 *Medoogende* voor „toestemmende." 't Woord komt in 't oorspr. niet voor.

686 *Emonye:* of *Hemoniën,* een destijds verouderde benaming van Thessalië.

695, 696 Versta: „hier regeert hij over al de vlietgodessen, die deze spelonk bewonen."

703 *Sperchius:* een rivier van Thessalië, uit het gebergte Eta ontspringende en in den zeeboezem van Matia uitstroomende. De klemtoon valt op de tweede sylbe, die in 't Gr. *ei* luidt.

704 *Enipeus:* een rivier in dezelfde landstreek, die het veld van Pharsale, waar Cesar Pompejus overwon, langs vloeit.
Apidaen: een rivier, die boven Larissa in den Peneus vliet.

705 *Amfrisus:* een rivier, langs welke Apollo het vee van Admetus hoedde.
Eas: deze rivier stroomt niet in Thessalië, maar in Epirus, en het was een topographische vergissing van Ovidius, dat hij haar noemde onder de stroomen, die Peneus hun bezoek van rouwbeklag kwamen brengen.

709 *Het meer vermeert:* weinig welluidende woordspeling.

Nu hy van 's dochters troost zyne Iö blyft gescheien.
Hy weet niet ofze leeft, of lang ter ziele zonk:
Want nu haer niemant vont, besluit hy z'is dus jongk
Vervaeren, en bestreet geene aerde met haer zoolen.
Zyn hart getuight het slimst'. Jupyn zagh na lang doolen
De dochter keeren van haer vaders stroom en kil,
En zeide: ô schoone maeght, zal 't gaen naer mynen wil,
Gy zyt myn minne waert. Ik weet niet welk een minner
Gy met uw' bruiloftspalm zult kranssen ten verwinner.
Ga heene, zeght hy, nu de middaghzon u steekt.
In schaduw van een bosch, daer u geen loof ontbreekt:
[Hy toont het wout] maer schroomtge alleen en naer te [duiken
In 't hol van dieren, gy kunt veiligh 't woudt gebruiken
Door myn beschutting, in een' schuilhoek, dicht van blaên.
Men zieme voor geen slechte en arme godtheit aen,
Maer die den scepter en den blixem zwaey vervaerlyk.
Ay vlie voor my niet: want zy was alree bezwaerlyk
Voorby het velt van Lerne, en 't groen Liceesche lant,
Rondom met ruighten en geboomte dicht beplant,
Gekomen in der yl: als Jupiter dees plekken
Met eenen dichten damp en nevel ging bedekken,
De maeght in duisternis berooven van haere eer.
Terwyl liet Juno haer gezicht van boven neêr
Gaen weiden over 't velt, en zagh, het scheen een wonder,
Hoe zulk een klaeren dagh zoo schichtigh schuil ging onder

710 *Van 's dochters troost zijne Iö:* zooals hier staat, is 't of *Iö* een appositie ware van *troost.* De goede constructie vorderde: „van den troost zijner dochter Iö," of: „van zijne Iö en van den troost zijner dochter," of: „van zijn troost, zijn Iö."

711 *Ter ziele:* beter: *ter zielen — ad patres.*

713 *Vervaeren:* voor: „weg gevaren," namel. „van de aarde."
Met haar zoolen: een ongelukkige stoplap, te meer zoo, omdat hij inderdaad, tegen 's dichters bedoeling, waarheid behelst; immers Iö, in een koe veranderd, betrad de aarde niet meer met *zoolen,* maar met *hoeven.*

725 *Vervaerlijk:* wederom een niet minder treurige rijmlap. Hoe zou Jupiter 't in de gedachten hebben gekregen, aan een lief meisje, 't welk hij belezen wil, te vertellen, dat hij zoo *vervaerlijk* was?

727 *Lerne:* een meer of poel, in Argolië.

730 *Ging bedekken:* voor: „bedekte."

732, 733 *Terwyl liet Juno haer gezicht....gaen weiden:* men *laat* zijn *gezicht gaan,* of men *laat* het *weiden* over iets, of wel het *gezicht gaat weiden;* — maar *men laat zijn gezicht gaan weiden,* is geen gangbare taal.

Den vluggen nevel, en bemerkte dat die niet
Uit 's aerdtryx vochten schoot, noch uit den watervliet
Opstygen quam: waerom zy om begon te kyken
Naer Jupiter, gewoon haer listigh uit te stryken,
En dienze menighmael betrapte op sluikery.
Nu mistze hem om hoogh, en spreekt: het zy hoe 't zy,
Ik word verongelykt, of in myn waen bedrogen;
En nederdaelende uit de lucht, en 's hemels boogen,
Hiel op het aerdtryk stant, en dreef den nevel voort.
Hy had zyn bedgenoots aenkomste uit 's hemels poort
By tyts geroken, en ging daetlyk na'et schoffeeren
d'Onteerde dochter in een witte vaers verkeeren.
De jonge koey is schoon, en Juno schatze hoogh,
Ook tegens haer gemoedt, als schoon van leest in 't oogh,
En vraeght, als wist zy 't niet, waerher deze is gekomen,
Uit welk een' koeistal, wien zy toehoort. Om te toomen
Dit scherrep onderzoek, zeght hy geveinst terstont:
Dees schoone jonge koey quam voort uit 's aertryx gront:
En daetlyk eischtze dees tot eene milde gave.
Wat zal hy doen? 't valt hardt van zyn beminde en brave
Te scheiden: weigeren baert achterdocht te straf.
De schaemte raet het aen: de liefde raet het af.
Nochtans zou schaemte van de min verwonnen leggen:
Maer eene vaers zyn vrouwe en zuster fors t'ontzeggen,

746—865 Iö in eene koey. *Kantteekening der oude uitgave.*

737 *Waerom zy om:* dat *om zy om* zou voor een klanknabootsing kunnen doorgaan, indien Vondel van Jupijn den *donderaar* sprak; maar niet, nu 't Juno geldt.

738 *Uit te strijken* voor: „bedriegen, bedotten."

739 *Sluikery:* voor „overspel," dat zelden dan *tersluiks* plaats heeft. **H.**

744 *Zijn bedgenoots aenkomste:* H. berispt Vondel, dat hij hier in *aenkomst* tegen zijn gewoonte, de 1ste sylbe toonloos en de 2de lang maakt. **H.** Ik merk hierop aan, vooreerst, dat Vondel de fout niet enkel hier ter plaatse, maar meermalen begaat; ten tweede, dat hem juist hier die fout te vergeven is, daar een goed lezer *aan* niet toonloos zal laten hooren.

745, 746 Wederom *ging .... verkeeren,* in plaats van 't eenvoudige *verkeerde.* Deze geheele periode is vrij los bewerkt, en, als doorgaans, niet behoorlijk nagezien.

749 *Waerher:* d. i.: „van waar?" of, zooals men tegenwoordig meer algemeen zegt: „waar vandaan?" **H.**

754 *Beminde en brave:* 't was, zal men zeggen, niet om haar *braafheid* dat Jupiter Iö bij zich wilde houden; doch *brave* heeft hier, als nog in 't Eng., de beteekenis van „knappe, flinke." Zie TEN KATE, Deel II, bl. 682.

Zou schynen dat dit niet een koey in 't wezen waer.
Toen Juno nu de boel van godt den donderaer
Ontfing, ontsloeghze zich noch niet voor hoon te vreezen.
Zy schroomde voor Jupyn, een' sluiker, lang voor dezen,
Waeromze Aristors zoon de zorgh en wacht beveelt.
Dees gast heet Argus, van scherp toezien niet misdeelt.
Hy was van godt begaeft met hondert wakkere oogen.
Twee sliepen op hun beurte, en d'andere, onbetogen
Van winkbraeu, stonden op het velt hun schiltwacht uit,
Bewaekten Iö. Hy bewaert de schoone spruit.
Waer Argus gaet of staet, noit keert de wakkre wachter
Zyne oogen van haer af, zy weit dan voor of achter.
By dage weitze in 't velt: en daelt de zon in zee,
Dan sluit hyze in den stal, en bint, als 't ander vee,
Haer met een koorde vast. Hy voedertze met bladen,
En bitter kruit en gras. Zy slaept, met vaek beladen,
Niet op een bedde, eilaes, maer dikwyl op een hey,
Daer gras noch lover groeit, drinkt slym, en loeit om wey.
Indienze ootmoedigh pooght haer handen uit te steeken
Naer Argus, mistze eilaes haer handen. Wilze smeeken
En klaegen over 't leet, haer t'onrecht aengedaen,
Dan loeitze, en wort vervaert van diersch geluit te slaen,
En schrikt voor haer gebulk. Zy komt aen vaders oever,
Voorheene haer vermaek en wellust, en wort droever.

759 *Een koey in 't wezen:* het lidwoord *'t*, doet Vondel hier juist het tegenovergestelde zeggen van wat hij meent. Immers zij was *in 't wezen*, d. i.: „in de uiterlijke gedaante", een koe; maar *in wezen*, d. i.: „in waarheid, inderdaad," was zij 't niet. H.

760 *De boel:* de oude uitgaven hebben verkeerdelijk *den boel* voor *de boel* zooals in Vondels H.-S. staat. Het woord werd bij de oude schrijvers voor beide geslachten gebezigd.

761 *Ontsloeghze zich noch niet voor hoon te vreezen:* moest zijn: „*van hoon te* „*vreezen:* want men zegt wel onverschillig *voor iets* vreezen en iets „vreezen; maar men zegt niet: *zich ontslaan* TE *vreezen,* maar: *zich ontslaan* VAN TE vreezen *voor* iets of *zich ontslaan* VAN iets te *vreezen.*" H.

766, 767 *Onbetogen van winkbraeu:* neen, *van ooglid.* De wenkbrauw kon tot het slapen van Argus niets toe noch afdoen; maar wel vielen de leden toe van de oogen, waar hij mee sliep.

775 *Op een hey:* daar groeit toch nog altijd wat; maar Ovidius zegt eenvoudig, dat zij „den grond, en dikwijls een grond, waar geen gras op groeit, tot bed heeft."

776 *Drinkt slijm:* lees: „drinkt het water van stroomen, die vol slab, of kroos, zitten."

Zoo zy de horens komt te spieglen in den vliet,
Dan vlietze angstvalligh voor zich zelve van verdriet.
Geen bronmaeght kent haer meer, en Inachus de vader
Kent zelf zyn dochter niet. Zy stapt de zustren nader,
En laet zich streelen van haer zusters zachte hant.
De gryzaert Inachus reikt onbekent zyn pant
Geplukte kruiden toe. Zy moet zyn handen kussen.
Zy lekt haer vaders hant, en huilt, en ondertussen
Verzoektze hulp, met zoo veel spraeke als zy vermagh,
Melt haeren naem en noot, met onverstaen beklagh.
In plaets van spreeken schryft zy letters met de klaeuwen,
En leesbre merken van de ween die haer benaeuwen,
Om dees misschapenheit des lichaems. Inachus
Beklaeghtze: elendige! en hy hangt bedroeft aldus
Al steenende aen den hals en horens der geschende,
Nu in een witte vaers verandert vol elende.
Hy kermt: zyt gy myn kint, gezocht met smarte alom,
En noit gevonden! och, zyt gy myn eigendom,
Myn eige dochter, lang gezocht door alle landen,
Op heuvels, bergen, en in bosschen, en waeranden!
'k Gevoelde, u zoekende, en niet vindende, min rou,
Dan nu ik u aldus in dees gestalte aenschou.
Gy zwyght, ô spraekelooze, en antwoort op geen vraegen.
Gy zucht nochtans, en schynt uw hart noch uit te klaegen,
En, 't geenge alleen vermooght, gy loeit op myne spraek.
Och ik onweetende bereidde met vermaek
Uw huwelyk, en feest, en torts, en bruiloftsbanden.
Ik hoopte in 't eerste dat een schoonzoon was voorhanden,
En afkomste, en nu mooghtge uit al de kudde een' man
En zoon en eene vrucht verwachten nu of dan.
Men lyt niet dat de doot myn droefheit koom volenden.
Het strektme schade een godt te wezen in elenden:
En dat de deur des doots voor my gesloten is
Rekt eeuwigh mynen rou in druk en droefenis.
De veelooghde Argus dryft, op zulk een deerlyk kermen
Des vaders, deze maeght, hem haestigh uit zyne armen

813 *Men lijt niet* enz. De vertaling is niet juist: de bedoeling is: „en het is mij niet vergund, door den dood een einde aan mijn smart te maken.”

817 *De veelooghde Argus* voor *„de veelgeoogde.”*

Ontweldight, elders heene in eenen andren beemt.
Hy zet zich op de kruin des hoogen berghs, en neemt
In 't ronde al 't lantschap waer. Jupyn, nu ongeruster,
Kon niet gedoogen dat Foroneus lieve zuster
Bleef treuren in dien schyn, en riep terstont den zoon
Der blanke Pleias, d'eer van 's hemels heldren troon,
En hiet hem Argus voort te helpen om het leven.
De zoon vertoeft niet lang, en schiet om heen te zweven
De vleugels aen den hiel, en vat den slangestok,
Die slaep verwekt. De hoet bedekt zyn hooft en lok.
Hy daelt dus uitgerust, leght hoet en hielvlerk neder,
En houdt alleen de roe. Zoo dryft hy heene en weder,
In herders schyn, de geit bezyden 's weeghs dat heen,
En pypt op eenen halm, een rietpyp, net gesneên.
De maeghdewachter wort bekoort door zulke wyzen,
En zeght: wie zytge? ay koom, genaekme, ô waert te pryzen:
Want nergens groeit meer gras voor 't vee in 't gansche lant,
En koele schaduw voor den herder, om den brant
En 't steeken van de zon t'ontschuilen, vry van hitten.
De zoon van Atlas quam genoot hier nederzitten,
En sleet al koutende den heenespoênden dagh,
En loerde, om speelende op de rietpyp, vreemt van slagh,
De waekende oogen zacht en stil in slaep te fluiten:
De wachter pooght met maght den zachten slaap te stuiten:
En schoon de vaek een deel der oogen meester wort,
Noch waekt het ander deel. Hy zeght: verhaelme kort

822 *Foroneus:* de zoon van Inachus en tweede koning van Argos.

823, 824 *Den zoon der blanke Pleias:* Merkuur, zoon van Maia, eene der Pleïaden.

831 *Dat heen:* in zooverre onderscheiden van *daar heen*, dat het eerste beteekent: „dien kant op," het laatste: „naar die plaats toe."

834 *O waert te prijzen:* verkeerd voor: „o prijzenswaarde, — of: waardige." *Waard* kan niet gebezigd worden, dan achter een subst. Beter had Vondel daarom geschreven:

Ay koom, o herder, *waert te prijzen.* H.

840 *Vreemt van slagh:* dat kan evengoed beteekenen: „die een vreemd geluid maakt," als: „die vreemd in haar soort is," en zoowel het een als het ander was, met betrekking tot Argus, waar; dewijl het speeltuig pas uitgevonden en aan den man onbekend was. De woorden slaan echter alleen om 't rijm, en zijn in 't Lat. niet te vinden.

842 Een allesbehalve welluidende regel, doch zeer goed de vruchtelooze pogingen uitdrukkende van iemand, die tegen den slaap worstelt.

Hoe is het pypspel, dat noch nieu is, eerst gevonden.
  Toen sprak herout Merkuur: een bronmaeght, op de
Van 't hoogh Arkadie, hiet Sirinx, wel bekent [gronden
By Boomgodinnen, op 't geberghte, daer omtrent.
Zy loos wist reis op reis den sater uit te stryken,
Die achteraen liep, en wat godtheit in dees wyken,
Door schaduwachtigh bosch, of langs de velden waert.
Zy eert d'Ortigische Diane, kuisch van aert,
In loutre zuiverheit. Men zou bykans geloven
Dat dit Diane was, quam dees niet aengestoven,
Met een' kornoelien, die met een' gouden boogh,
En noch wert dit gelooft. Pan zaghze van het hoogh
Liceus daelen. Hy met pynloof 't hooft besteeken,
Sprak luide: ô bronmaeght, stem 't verzoek toe op het
[smeeken
Des godts, die, uwe trou verzoekende, u bemint.
Hy wou voortvaeren, maer zy sloegh het in den wint,
En flux den onwegh op, tot datze moe ten leste
Aen Ladons oever quam, het zandige geweste.
Men zeght datze in de vlught aen 't water wert gestuit,
En haere zusters badt in eene riete spruit
Verkeert te werden. Toen godt Pan haer me wou sleepen
Had hy niet Sirinx maer moerassigh riet gegreepen,
En blies al zuchtende den adem in het riet,
Dat gaf een teêr geluit, als klaeghde 't van verdriet.
Men zeght dat veegodt Pan, door dezen toon bevangen

865–882 Sirinx in riet. *Kantteekening der oude uitgave.*

850 *Die achteraen liep:* versta: „die haar achternaliep."

855 *Kornoelien* voor „kornoelje-hout."

856 *En noch wert dit gelooft:* versta: „en toch had men er, die 't geloofden."

862 *Ladon:* een rivier in Arkadië.

865 *Verkeert te werden:* voor *worden.* **H.**

866 *Moerassigh riet:* de uitdrukking is niet gelukkig; immers, vooreerst was het geen moeras, waar Sirinx haar toevlucht zocht, maar een rivier, en nog wel in een *zandig* gewest: zie vs. 862; ten andere klinkt het epitheton onedel, waar het de gedaanteverwisseling eener reine maagd geldt; ten derde eindelijk is *moerassig riet* voor „riet dat in een moeras groeit," even verkeerd als *bekerachtige wijn* zou wezen, voor „wijn, die zich in een beker bevindt."

869, 870 *Door dezen toon bevangen en nieuwe pijpkunst.* H. komt op tegen deze woordschikking, en zegt, na eene zeer lange voorafspraak, waarin hij meer vernuft en belezenheid dan echt dichterlijk gevoel aan den dag

En nieuwe pypkunst, sprak: ô fluit, al myn verlangen,
Gy zult myn tytverdryf verstrekken, en de halm,
Aen halmen ongelyk met was gekleeft, den galm
Bewaerende, behout den naem der maeght noch verder.
Toen godt Merkuur dit zou verhaelen aen den herder,
Zagh hy hoe Argus al zyne oogen entlyk sloot.
Hy streelde al zwygende de winkbraeu, zwaer als loot,
Versterkte aldus den slaep, en trof, in 't suizebollen,
Den slaeper tusschen hals en hooft, en liet hem rollen
Al bloênde van de rots, geverft in rookend bloet.
Daer leghtge, ô Argus, en die strax noch, zoo vol moedt,
Uit hondert oogen zaeght, leght blint en onbewoogen.
Een duistre en donkre nacht beschaduwt hondert oogen.
Maer Juno zamelt al deze oogen, lief en waert,
Verzetze, als diamant, in haeren paeuwestaert.
  z'Ontstak van toorne, en nam geen uitstel van haer [wraeke,
En liet de razerny gaen spooken zonder spraeke,
Voor d'oogen en 't verstant der Griexe veltboelin,
Genoopt, gejaeght van schrik alle oorden uit en in,
Tot datze by den Nyl vermoeit stont, en bezweeken,
En aen den oever op haer knien viel om te smeeken.
Het hooft hing op den rug. Zy sloegh 't gezicht om hoogh,
En klaeghde al loeiende den vooght van 's hemels boogh
En badt dat hy dien rou en droefheit eenmael ende.

883—898 Argus oogen in den paeuwestaert. *Kantteekening der oude uitgave.*

legt, dat Vondel hier schrijft, alsof hij in het tellen, om van 1 tot 4 op te klimmen, aldus te werk ging: 1, 3, 2, 4. Hij wil volstrekt *toon-* en *pijpkunst* niet gescheiden hebben. Ik erken, dat men met het omzetten van woorden, die bij elkander behooren, niet dan met groote behoedzaamheid te werk moet gaan, en ik spoor gaarne iedereen aan, bij H. na te lezen, wat hij tot staving van zijn beweren aanvoert.

874 *Toen godt Merkuur dit zou verhaelen:* neen, „terwijl hij 't verhaalde." Met een vertelling, die nog te doen stond, zou hij Argus niet in slaap gekregen hebben.

877 De oude uitgaaf heeft: *En voede aldus den slaep.*

884 *In haeren paeuwestaert:* kluchtig luidende uitdrukking voor: „in den staart van haar pauw" — den vogel aan Juno gewijd.

886 *Zonder spraeke:* een rijmlap, die hier zou beteekenen, dat het een „stomme" Razernij was, die Juno op Iö afzond. 't Lat. heeft *Erinnyn horriferam*, „de schrikbarende Erinnys."

Jupyn bidt zyne ga de maeght in haere elende
Te redden, en omhelst de lieve wederga,
En zeide: vrees niet meer. Gy zult geensins hierna
U meer om haerent wil bedroeven, en 't is reden.
Dit zwoer hy by den poel des afgronts hier beneden.
Toen Juno was gepaeit, kreegh Iö, als voorheen,
Den allereersten vorm. De wyde mont wert kleen.
Het ruwe haer verging. De horens ingetogen,
Verandren alle bey. Zy ziet uit kleener oogen,
Kryght weder arremen, en nieuwe schouderblaên,
Vyf vingers aen de hant. De klaeu is gansch vergaen.
Zy staet nu overende en rustigh op twee beenen.
Behalve 't witte kleur is al de koey verdweenen.
Zy vreest te spreeken, om niet weder met geloey
En bulken een geluit te slaen gelyk een koey.
Zy proeft haer eige spraek, nu eene wyl verloren,
En schroomt in 't stamelen te loeien als te voren.
Nu wortze, als een godin, befaemt door lant en steên,
Van witte nonnen en gewyden aengebeên.
  Hierom geloofde 't volk van Epafus in 't ende
Dat Jupiter, die geil de moeder schaekte en schende,
Zyn eigen vader was. Hem werden in dien tyt,
Gelyk de moeder mede, altaeren toegewyt,
En kerken in de steên. Een Faëton, in jaeren
En trotsheit hem gelyk, quam moedigh uit te vaeren,
Te stoffen op Apol zyn' vader. Ioos zoon,
Gebelght, sprak: slechthooft, gy gelooft dan, u ten hoon,
Al wat u moeder in de hant steekt met haer teemen,

899—917 Iö weder in menschen gedaente. *Kantteekening der oude uitgave.*
918—952 Faëtons en Epafus geschil. *Kantteekening der oude uitgave.*

894, 895 *In haere elende te redden:* liever „*uit* hare ellende"; anders is zij niet gered.

898 Jupiter verdiende wel de patroon te zijn van alle meineedigen.

900 *Den allereersten vorm:* lees „den *eersten.*" Wanneer men van *twee zaken* spreekt, kan er geene *allereerste* zijn.

902 *Zy ziet uit kleener oogen:* het Lat. *fit luminis arctior orbis* („de oogappel krimpt") is hier onduidelijk teruggegeven.

913 *Van Epafus:* lees: „betreffende Epafus." Vergel. *Faëton.*

915 *Zijn eigen vader:* lees: „diens eigen vader."

920 *Slechthooft:* voor „domkop"; 't Lat. *demens; slecht* voor „simpel" hebben wij herhaaldelijk aangetroffen.

921 *In de hant steekt:* zoo zeggen wij nog: „*gij laat u ook alles in de hand*

En ducht geensins de zon voor vader aen te neemen.
Aldus stont Faëton beschaemt om dit verwyt,
En klaeghde: ô moeder, is dit geen schandael en spyt,
Dat ik eêlmoedige en een echte en vrygeboren
Dit schimpige verwyt met myn geduldige ooren
Stilzwygende inkrop, en gedooge zulk een' smaet
En laster, zonder hem te zeggen waer 't op staet?
Doch ben ik waerlijk uit dit hemelsch zaet gesproten,
Bewysme dat ik ben eene afkomst van dien grooten
En goddelyken stam. Hy klaeght met veel geschals
Zyn hartewee, en valt de moeder om den hals,
Bezweertze by het hooft van Merops, dienze troude,
En by de bruiloftstorts der zusteren, zy zoude
Door zekre tekens hem verzekren van zyn' stam.
Het is onzeker of Klimeene, ontstelt en gram,
Om 't lasterlyk verwyt, of Faëtons gebeden,
Haer handen en gezicht om hoogh hief van beneden,
En sprak: myn zoon, ik zweere u dier by 's hemels glans
En 't schynsel van de zon, die hoogh uit 's hemels trans
Het al verwarmt, en stooft, en koestert met heur straelen,
En ons aenschout en hoort, gy komt van Febus daelen,
En zyt van hem geteelt. Indien ik dit verdicht,
Zoo weigere de zon voortaen my 't heiligh licht:
Zoo wensche ik dat dit licht myn hooft voor 't jongst
Ook kuntge vader zelf bezoeken in zyn zaele. [bestraele.
Het hof, waeruit hy rijst, paelt oostwaert aen dien oort.
Indien begeerte u port, trek heenen op myn woort,
En vraegh den vader zelf. Waerop de zoon, ontsteeken
Door moeders antwoort, naar de Moorenlantsche streeken,
En Indianen, zwart verbarrent, heenetoogh,
Daer Febus, 's morgens vroegh te wagen, vaert om hoogh.

stoppen" of: „*gij laat u knollen voor citroenen verkoopen*," voor „gij laat u alles wijsmaken."

922 *De zon voor vader:* zeer terecht beweert Huydecoper, in een alleszins lezenswaardig betoog, dat Vondel wel gedaan heeft, hier DE *zon*, en niet DEN zon te schrijven: gelijk hij elders ook bij *Min*, zelfs al spreekt hij van den Minnegod, het vr. geslacht bewaart.

926, 927 *Met mijn geduldige ooren stilzwijgende inkrop:* de werkingen van verschillende zintuigen zijn hier al zonderling samengebracht, waartoe het Latijn geen aanleiding gaf.

OP TRAJAEN BOKKALYN'S
KUNDTSCHAPPEN VAN PARNAS.

STIMULOS SUB PECTORE VERTIT APOLLO.

Wien 't lust orakels uit Apolloos mont te hooren,
Begeef zich op *Parnas,* daer geen leergierige ooren
Vergeefs beluisteren de lessen en den raet
Des Godts, die elk berecht naer zijnen eisch en staet,
Wie in de werelt wil verkeeren, vrank en veiligh,
En leeren ommegaen met heiligh en onheiligh,
In 't hof, en op de merkt, vindt hier het onderwys,
Den Leitsman, die hem leit voor een' geringen prijs.
Het valt gemaklijk, wat een ander heeft begreepen,
Zigh t'eygenen. 't Vernuft, dat dom is, wort geslepen
Op dezen wetsteen. Welk een heldre zonneschyn
Verlichte Italien, soo ras als *Bokkalyn*
Te voorschijn quam! elk stont verbaest en opgetogen,
En zagh de werrelt aen, maer heel met andere oogen,
Dan oit voorheenen. O het leeren is een stut,
En ieder even na, doch niet al even nut,
De beste meester heeft den minderen afgekeeken.
Maer hier komt *Bokkalyn :* ik bid u, hoor hem spreeken.

Op Trajaen Bokkalyns Kundtschappen van Parnas. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy* 1682, I, bl. 247. Dit gedicht behoort tot de gedichten, in 1670 vervaardigd.

Trajaen Bokkalijn. Trajanus Boccalini was van Rome geboortig en zoon van een bouwmeester. Hij begaf zich vroegtijdig aan 't dichten, en werd in onderscheiden Academiën aangenomen. Zijn *Raguogli di Parnasso,* welk werk in 't begin der Eeuw uitkwam, werd met veel toejuiching ontvangen; doch zijn latere geschriften, inzonderheid tegen de Spaansche heerschappij in Italië gericht, veroorzaakte hem vele vervolgingen.